

**COMPLEXUL MUZEAL
BISTRITA-NĂSĂUD**

**STUDII ȘI CERCETĂRI
ETNOCULTURALE**

18

**BISTRITA
2013**

COMPLEXUL MUZEAL BISTRIȚA-NĂSĂUD

**STUDII ȘI CERCETĂRI
ETNOCULTURALE**

vol. 18

BISTRIȚA
2013

COLECTIVUL DE REDACȚIE:

Redactor responsabil: muzeograf MIHAELA BOLOG

Consultant științific: cercet. pr. MIRCEA PRAHASE

**[Orice corespondență referitoare la această publicație se va adresa
Complexului muzeul Bistrița-Năsăud, str. General Grigore Bălan, nr. 19,
cod poștal 420016, tel.: 0263-211063, fax: 0263-230046]**

CUPRINS

I. ȚARA NĂSĂUDULUI ÎN AMINTIRI.....	5
Radu SÂRBU: Colegiul cu o istorie impresionantă	7
Ioan SENI: George Barițiu – Despre Istoria Regimentului grăniceresc năsăudean.....	11
Paul-Ersilian ROȘCA: Năsăudul – scurt excurs asupra unor episoade monarhice.....	23
Iuliu-Marius MORARIU: Tănase Todoran în memoria urmașilor	29
II. COȘBUCIANA.....	35
Dinu VIRGIL: Coșbuc în conștiința contemporanilor.....	37
III. REBRENIANA.....	43
Andrei MOLDOVAN: Dureri ardelenesti	45
Sever URSA: Rebreanu și limba română	53
Sever URSA: Rebreanu și credința în Dumnezeu	57
IV. ETNOGRAFICA.....	61
Veronica OȘORHEIAN: Păstrători de datini: trișcașii din localitatea Leșu, județul Bistrița-Năsăud.....	63
Ioana PRECUP: Satul copilăriei.....	71
Veronica OȘORHEIAN: Traista și desaga – obiecte nelipsite altădată din gospodăria țaranului român.....	75
Meniu MAXIMINIAN: Nunta în tradiția populară. Cadru general.....	79
V. FILOLOGICA.....	95
Mircea PRAHASE: Terminologii din Țara Năsăudului: Plugul, carul și moara	97
Mihai VINEREANU: „Cu seriozitate despre originea limbii române”	115
Grigore MARȚIAN: I. L. Caragiale, contemporanul nostru	131
* * *: Lingvistul Sever Pop, ultimul intrat în celebra galerie a academicienilor Năsăudului	135
VI. NESTOR ȘIMON –	
PERSONALITATE MARCANTĂ A GRANIȚEI NĂSĂUDENE	139
* * *, Programul manifestărilor	141
Mircea Gelu BUTA: Destine nemuritoare și paradoxul recunoștinței.....	143
Adrian ONOFREIU: Nestor Șimon – personalitate a epocii sale.....	147
Pompei RAUS: Nestor Șimon– apărător al averilor grănicerești.....	155
Mircea PRAHASE: Sumare note de ordin lingvistic pe marginea unor lucrări ale lui Nestor Șimon.....	161
Vasile Șt. TUTULA: Câteva reflecții privind restituirea și valorificarea operei lui Nestor Șimon după 1990.....	167
Liviu PĂIUȘ: Nestor ȘIMON – cercetător al Văii Rodnei.....	173
Niculae VRĂSMAȘ: Nestor Șimon și „Valea Borgoului”	179
Ioan SENI: Dr. Nestor Șimon – prima monografie a ASTREI năsăudene	183
Mircea DAROȘI: Monografiile satești, adevărate arhive ale istoriei	191
Claudiu-Vasile TUTULA: Nestor Șimon despre „revoluțiunea” din nord-estul Transilvaniei	195

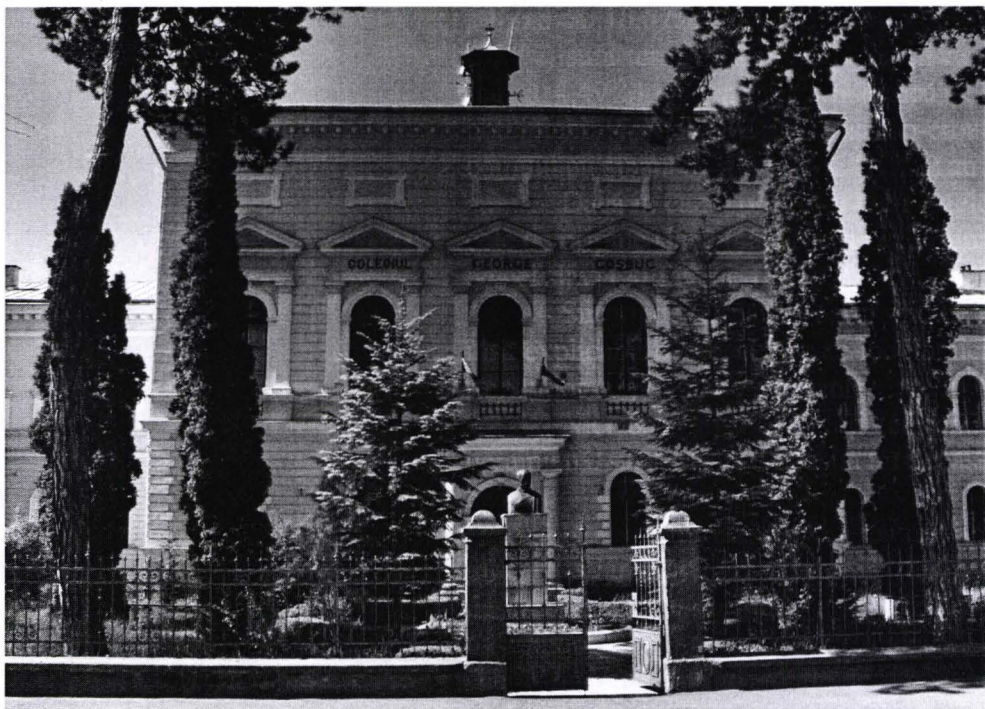
VII. ASTRA NĂSĂUDEANĂ	207
Ioan SENI: Raportul ASTREI pe anul 2012.....	208
Ioan SENI: Rezoluție ASTRA năsăudeană	239
Dumitru ACU: Rezoluția ASTRA centrală	243
Ioan SENI: Colegiul Național „George Coșbuc” și ASTRA	247
Ioan SENI: Români ai nimănui – vlahii sud dunăreni	255
Ioan SENI: Teodor Tanco și ASTRA năsăudeană.....	261
Vasile Șt. TUTULA: ASTRA și Armata Română: Generalul Traian Moșoiu, un militar al faptelor, un astrist activ în apărarea Marii Uniri de la 1918	271
Iuliu-Marius MORARIU: Protoiereul astrist Grigore Pletosu – cleric și cărturar năsăudean.....	281
Mircea DAROȘI: Profesorul universitar Gavril Istrate, un astrist al Năsăudului.....	287
Leon CATARIG: Acțiuni astriste la Rebrișoara.....	293
Floarea PLEȘ: Activitatea cercului „ASTRA” – oraș Năsăud (ian.-sept. 2012)	297
Mircea DAROȘI: Contemporanii noștri: Ioan Seni, sufletul Astei năsăudene.....	301
Florin BINDEA: ASTRA – punte între trecut și viitor.....	305
VIII. VARIA	309
Adrian ONOFREIU: <i>Atunci când veacul se năștea. Structuri ale Cotidianului la 1900 în Comitatul Bistrița-Năsăud</i>	311
Ioan NEAGOȘ: Diplomatul Nicolae Titulescu – 130 de ani de la naștere	323
Radu-Ioan BĂEȘ: Căsătorii care nu respectă tiparele obișnuite, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în Vicariatul Rodnei	331
Radu-Ioan BĂEȘ: Împiedicări în timpul vestirilor în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în Vicariatul Rodnei	341
Ioan BĂCA: Brandingul și brandul de oraș. Studiu de caz: orașul Bistrița	351
Ana-Maria NENIȚOIU: Conferințe preoțești în Vicariatul Rodnei – Studiu de caz	357
IX. RECENZII	369
Menuț MAXIMINIAN: Țara Năsăudului, în antologie	371
Radu SÂRBU: A apărut volumul 2 din monografia orașului Năsăud	373
Ioan SENI: In honorem Mircea Prahase.....	375
Menuț MAXIMINIAN: Mircea Prahase, portretul apărătorului tradițiilor.....	379
Ioan SENI: Sever Ursă – un ziditor	381
Menuț MAXIMINIAN: Macarie Drăgoi – Ortodocși și greco-catolici în Transilvania	387

I. ȚARA NĂSĂUDULUI ÎN AMINTIRI

COLEGIUL CU O ISTORIE IMPRESIONANTĂ

Radu SÂRBU

În ținutul Năsăudului, Colegiul Național „George Coșbuc” are un loc distinct în memoria colectivă a locuitorilor acestei zone. Sub denumirea Gimnaziul „Francisc Iosefian” din Năsăud, instituția a luat ființă la 4 octombrie 1863, cu o singură clasă de 40 de școlari, absolvenți ai anului școlar 1870-1871. Imnul liceului avea ca autor pe teologul și profesorul Ioan Marte Lazăr, iar primul director al instituției a fost vicarul Grigore Moisil, viitorul președinte al Fondurilor Grănicerești, cel care a dirijat spre instituția școlară majoritatea fondurilor financiare.

Principala instituție școlară a ținutului Năsăudean avea ca instituții școlare precedente Școala Latino-Germană (1777), Institutul Militar (1784), Școala de Fete (1826) și Preparandia (1859). Gimnaziul Grăniceresc Năsăudean se deschidea

oficial la 4 octombrie 1863 – ca rezultat al înviorii celor 44 foste comune grănicerești: „În opidul Năsăud să se fundeze un gimnaziu complet Național român în care să se predea toate acele științe care s-au predat până acum și se vor preda și pe viitor în celelalte gimnazii complete. În acest gimnaziu va avea dreptul de a învăța oricine, fără distingere de Naționalitate și religie.

Printr-un statut să se exprime curat că Limba învățământului, pentru totdeauna cât va susta acest institut, să fie cea română, că științele filosofice și matematice să se predea cât mai pe larg, iar istoria Națională română și literatura limbii române să se înființeze și să fie câte o catedra de sine, iar îndemnul pentru tânăra generație răsună grăitor: *„De bate în voi junilor ardoarea spre știința, apoi, mai întâi aceasta bate pentru cunoașterea deplină a limbii și literaturii voastre române”*.

De-a lungul timpului, instituția de învățământ va purta deosebite nume, dintre care, cea mai frecventă a fost Gimnaziul superior greco-catolic românesc din Năsăud (până în anul 1891); Liceul român grăniceresc din Năsăud (până în anul 1919); Liceul grăniceresc „George Coșbuc” (până în anul 1948); Școala medie nr. 1 „George Coșbuc” (până în anul 1956); Liceul „George Coșbuc” (până în anul 1974); Liceul de Matematică-Fizică (până în anul 1990); Colegiul „George Coșbuc” (până în anul 2000); Colegiul Național „George Coșbuc” (din anul 2000 și în prezent).

Prima clădire a liceului era o construcție cu un singur nivel și 4 săli de clasă, plus dependințe. Prin Instrumentul fundațional din 1871 se lua hotărârea edificării unei clădiri noi, avându-i arhitecți, pe Carol Kramer din Bistrița și C. W. Friedrich Moetz din Cluj, care i-au stabilit locul pe amplasamentul actual. Execuția edificiului a fost câștigată de firma I. Gaiser et I. Kellhofer care-l avea ca arhitect pe Paul Rozvan din Arad, iar controlor pe inginerul Petraczek Ferencz. La 4 octombrie 1887 s-a depus documentul în temelia edificiului și s-a sfințit locul amplasamentului actual. La 4 octombrie 1888 s-a sfințit și predat beneficiarului edificiul actual. Elevii au folosit clădirea începând cu 11 mai 1889. Edificiul a costat 119. 966 fl și 93 cr, iar împrejmuirea circa 5000 coroane. Prima renovare s-a realizat în anul 1905 prin echipa lui Vasvari Janos din Seghedin în contul sumei de 3000 coroane. Din 1896 datează și Grădina botanică din fața clădirii ai cărei arbori o înfrumusețează și astăzi.

Clădirea impunătoare a bătrânului liceu l-a impresionat și pe ilustrul Nicolae Iorga: „Acesta este cel mai frumos dintre câte licee au românii de peste munți. Clădit după planuri cuminți și cumpătate, care nu sunt lipsite de frumusețe, el cuprinde săli de clasă, de desen, de muzică, biblioteca, de muzeu, de experiențe”.

În anul 1870 se înființa societatea culturală a elevilor „Virtus Romana Rediviva” în care-și vor încerca talentul de creatori zecile de școlari în frunte cu Coșbuc și Rebreanu. Revista societății datează din anul 1874 și se numea „Muza

Someșană”, revistă ce apare și astăzi în serie nouă. Numeroase alte fonduri, depozite și fundații veneau în ajutorul conducerii școlii și erau folosite pentru acoperirea cheltuielilor impuse de buna funcționare a instituției: Fondul central scolastic; Fondul pentru ajutorarea școlarilor în caz de boală; Fondul pentru biblioteca școlarilor; Depozitul pentru Maialul școlarilor; Fundația „Vasile Nașcu”; Fondul pentru rechizite școlare; Fondul pentru excursii; Societatea de ajutorare „Vasile Nașcu”; Fondul școlarilor sărmani; Depozitul pentru soclul George Coșbuc; Fundația „Ignat Seni”; Fundația „Emil Domide”; Depozitul anuarului; Depozitul pentru steagul liceului; Societatea științifică a elevilor; Fondul de burse; Fondul Comitetului Școlar etc. în existența sa de 150 de ani Colegiul Național „George Coșbuc” a trăit numeroase și mărețe evenimente: 25, 50, 75, 100, 125, 130, 140, 145 de ani de la înființare; tipărirea primei monografii a războiului de independență de către doi profesori ai liceului – Maxim Pop și Artemiu Publiu Alexi (1878); dezvelirea bustului George Coșbuc (20 iunie 1926), iar după mutilarea acestuia de către horthiști (1940) va fi înlocuit cu bustul prezent (1956); găzduirea Maialului elevilor Năsăudeni an de an, încă de la înființarea instituției; organizarea anuală a Zilelor liceului, de 4 octombrie; a Zilelor Coșbuc și Zilelor Rebreanu; a Zilei Naționale și Ziua eroilor, iar mai nou a Zilelor Europei; Holocaustului; Educației; Femeii; Copilului, Deniile Eminesciene, Zilele Năsăudului. Anuarul liceului rămâne și astăzi o lucrare de referință pentru cei ce doresc să cunoască trecutul acestei prestigioase instituții școlare năsăudene.

După anul 1989, elevii școlii și-au probat calitățile artistice în revistele *O poziție*, *Zoom*, *Ecologistul* și *Amalgam*. Ansamblul Călușarii a fost laureatul mai multor concursuri județene și naționale – Bistrița, Beclean, Dej, Cluj-Napoca, Geoagiu, Orăștie, Caracal. Sportivii au adus numeroase diplome la șah, baschet, fotbal și cros. Balul bobocilor și Balul majoratului sunt cele mai gustate manifestări anuale educative. De peste un secol, Colegiul Național găzduiește și organizează festivalul de primăvară al adolescenților, Maialul Elevilor Năsăudeni, simbol al tinereții și vigoriei tinerelor generații.

Mii de absolvenți ai Colegiului au ajuns mari personalități ale ținutului năsăudean și ale țării: academicienii – Nicolae Bălan, George Coșbuc, Leon Daniello, Ilie Miron Cristea, Nicolae Drăganu, Emil Isac, Simeon Florea Marian, Iulian Marțian, Constantin C. Moisil, Iuliu Moisil, Tiberiu Morariu, Iacob Mureșianu, Florian Porcius, Iuliu Prodan, Dumitru Protase, Liviu Rebreanu, Grigore Silași, Virgil Șotropa; numeroși profesori universitari s-au evidențiat în diverse universități și școli din țară: la Cluj – Traian Ceuca, Tiberiu Persecă, Eugen Moraru, Gavril Scridon, Gheorghe Tomuța, Vasile Meruțiu, Victor Onișor, Valeriu Seni ș. a.; la Iași: Gavril Istrate, Alexandru Husar, Liviu Coptil ș. a.; la București: Aurel Ianu, Aurel Cleja, Simion Mândrescu, Dumitru Homei, Alexandru Ciplea ș. a.; la Sibiu: Dumitru Acu, Silviu Borș ș. a.; la Brașov: Iuliu Morariu; la Craiova:

Alexandru Buia, Ovidiu Chiță; la Gherla – Emil Precup; la Cernăuți – Sever Pop; în străinătate: Ioan Ciocan – la Budapesta, Francisc Cabicar la Praga, iar astăzi, numeroși absolvenți ai ultimilor ani lucrează în Canada, SUA, Japonia, Elveția, Franța, Germania, Anglia, Spania, Italia, Grecia, Olanda etc, de unde, prin intermediul internetului pot lua legătura cu școala în care și-au pus bazele viitoarelor performanțe.

Numeroși scriitori, compozitori și artiști s-au mândrit cu faima de a fi fost absolvenți ai liceului Năsăudean: Ion Pop Reteganul, Vasile Gr. Borgovan, Iustin Ilieșiu, Valentin Raus, Ioan Oarcăsu, Paul Decei, Aurel Rău, Vasile Rebreanu, Valeriu Varvari, Zaharia Sângeorzan, Ioan Istrate, Domițian Cesereanu, Dariu Pop, Zaharia Bârsan, Augustin Bena, Nicolae Bretan, Emil Catarig ș. m. a.

GEORGE BARIȚIU – DESPRE ISTORIA REGIMENTULUI GRĂNICERESC NĂSĂUDEAN¹

Prof. Ioan SENI, Năsăud

George Barițiu s-a născut la 4 iunie 1812, în Jucu de Jos, comitatul Cluj și a decedat la 2 mai 1893, Sibiu. A fost un istoric și publicist român transilvănean, întemeietorul presei românești din Transilvania. Studiile la Gimnaziul din Blaj cele liceale la Cluj, Liceul Piaristilor iar Facultatea de Teologie la Blaj. Mediul Bisericii Române Unite cu Roma a jucat un rol hotărâtor în

formarea intelectuală a lui George Bariț. Atât tatăl, cât și bunicul său au fost preoți greco-catolici. El a fost pregătit la rândul său pentru cariera ecleziastică, însă s-a decis pentru cariera didactică, începând prin a preda la Liceul Comercial Românesc din Brașov. În anul 1838 a întemeiat la Brașov *Gazeta de Transilvania*, primul ziar românesc din Marele Principat al Transilvaniei. În același an a început la Blaj publicarea Foii pentru minte, inimă și literatură, primul ziar literar românesc din toate timpurile. Difuzarea lor peste munți era asigurată de prietenul sau librarul Iosif Romanov. George Barițiu a fost una din figurile cele mai importante ale Revoluției de la 1848 în

Transilvania. În 1861, din inițiativa sa și a canonicului Timotei Cipariu, a luat ființă Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român (Astra), al cărui secretar și apoi președinte a fost între anii 1888-1893, timp în care a insistat ca Astra să elaboreze și să publice manuale școlare, cărți cu aspecte din istoria românilor pe baza cercetării arhivelor și documentelor, susținerea artelor, a tradițiilor, stimularea industriei casnice, a meșteșugurilor, a negoțului, a unei agriculturi bazate pe mijloace moderne, pomăritul, stupăritul, realizarea unei educații sanitare pentru prevenirea unor boli, de aceea militantismul Astei venea în sprijinul tuturor românilor din monarhia austro-ungară, sprijinindu-le emanciparea

¹ *Istoria Regimentului alu II. Romanescu Granitiaru Transilvanu – După Monografia latină din 1830 și după alte documente posterioare*, de George Barițiu, Brașov, Tipărit la Romer & Kamner, 1874; 110 pag.

culturală și economică. Asociația a editat începând din 1868 revista *Transilvania*, pe care a condus-o între 1868 și 1889. În această revistă a publicat numeroase articole și studii de istorie și politică. Colectivului redacțional al revistei *Transilvania* i se datorează editarea primei enciclopedii românești, apărută în trei volume la Sibiu, între 1898 și 1904. George Bariț a publicat tot la Sibiu, tot în trei volume, între 1889 și 1891, principala sa operă, intitulată *Părți alese din Istoria Transilvaniei pre două sute de ani în urmă*. A fost membru fondator al Societății Literare Române (1866), precursora Academiei Române, iar în anul 1893 a devenit președinte al Academiei Române. Năsăudenii îi datorează mult, mai ales pentru faptul că istoria lor din secolele XVIII-XIX a fost integrată în opera sa istorică, acordându-le acestora o atenție deosebită, mai ales foștilor grăniceri năsăudeni implicați în evenimentele europene ale timpului.

Istoricul George Barițiu face o analiză succintă a Istoriei Transilvaniei observând că sub domnitorii pământenii ai acestei provincii, spiritul ostășesc al diverselor populații ce locuiau această țară, a scăzut simțitor, astfel, sub principii Mihai Apafi (tatăl și fiul) oastea era compusă din trupe foarte modeste (plăieși, haiduci), una sau două companii din garda D-lui Țării (nemți străini) pentru că în miliția pământească nu putea avea încredere un domn impus prin iatagane turcești²... Nobilii Transilvaniei se sustrăgeau de la obligațiile militare... (ca și-n alte țări europene...); *Țăranilor li se interzicea deținerea de arme și de cai*, privilegiu strict boieresc, nobiliar, pentru că puteau deveni primejdioși, iar clasele privilegiate ale Transilvaniei se temeau de forța poporului românesc, despuat de libertăți, așa că trecerea Transilvaniei de la un stăpân european la altul se întâmpla cu ușurință. Așa că în anul 1699 *prin pacea de la Karlowitz, Transilvania trece din subordinea turcilor sub protecție austriacă*. În atari condiții, oricare stăpânire străină căuta să folosească elemente locale românești în unitățile militare. Astfel: în anul 1702 – *din haiduci și plăieși s-a format un regiment pedestru de linie*, care a durat **până la 1711**, la răscoala principelui Rakotzi; Nobilimea transilvană formată din **unguri și români renegați** nu permitea Curții de la Viena să folosească trupe din *clasele neprivilegiate* pentru a forma regimente regulate...; **În 1741** puterile Europei încercau restrângerea puterii Habsburgilor în Europa..., dar **în Transilvania** (Habsburgilor...) **se mai putea alcătui câte un regiment de pedestri și altul de cavaleri**...; Invaziile turcești, ciuma, bandiții... călcau în picioare spațiile românești... Transilvania, Moldova, Muntenia. Cine să le apere, dacă nu formațiile militare alcătuite din țărani...; Până în 1760 s-au creat 14 regimente grănicerești confinare, din *grăniceri rurali*, pe frontierele Dalmației, Croației, Sloveniei, Banatului și Transilvaniei... *pentru a opri ciuma, bandiții și trupele turcești*...; Maria Therezia urmărea întinderea *cordonului de fier* în jurul Transilvaniei (*Porțile*

² *Ibidem*, p. 5

de Fier – Turnu Roșu – Făgăraș – Brașov – Secuime – până sus spre Bucovina și Maramureș...; Secuimea respingea disciplina austriacă (acceptată numai după lichidarea liderilor...), iar românii aveau de ales între dreptul de-a avea arme sub o comanduire aspră, brutală sau o sclavie iobăgească umilitoare! Românii au ales să aibă arme, sub o comandă străină, în ciuda temerilor nobilimii și boierimii Transilvaniei³. Treptat au fost uitate brutalitățile autorităților și chiar impediamentele religioase...;

Între 1763-1765 s-au creat 6 regimente în Transilvania: 2 românești de pedestri și 1 românesc de dragoni călăreți și 2 de pedestri secui și 1 de husari secui... Fiecare regiment avea ceva artilerie, trei batalioane mari, rezerva și călărimea din 8 escadroane... Au fost aduși tineri străini valoroși care s-au căsătorit în zona regimentelor, au primit moșii, și-au făcut case și proprietăți...; În NE Transilvaniei, între Maramureș, Bucovina și Moldova s-a constituit din 44 comune românești – Regimentul II Grăniceresc cu sediul la Năsăud, în care 24 comune țineau de districtul Rodnei – militarizate până în anul 1764, iar celelalte – de zona Bârgăului, Șieului, la care se adăugau Morăreni și Rușii Munți (1783). Acești grăniceri posedau vite cornute și lănoase, practicau pădurăritul, vânatul... adică o economie agrar-pastorală... Comandanții ignoranți și brutali la început, erau schimbați cu alții mai culți ce proveneau din Tirol, Italia și cunoșteau latina (col. Carol de Enzenberg, cpt. Silviu Tanoli...), descoperind asemănarea dintre limbile vorbite de năsăudeni și italieni, urmând astfel, o nouă atitudine față de grănicerii români;

Col. baron Enzenberg, comandant al Regimentului năsăudean, se preocupa de construcția de poduri, de curățatul albiilor pentru plutărit⁴ cu lemne și sare, construcții de drumuri; s-au adus semințe de cereale și legume; s-au extins arăturile, grădinăritul, iar femeile dădeau expresie și frumusețe industriei casnice... După 14 ani năsăudenii erau familiarizați cu serviciul militar; și-au făcut case noi, inclusiv pentru ofițeri; magazine de arme și muniții; școli (prima întemeiată în 1778, de către Ieronim din Blaj, cunoscător de latină și germană); 1784 – Institut militar – cu studii de ofițeri până la cpt., preoți și pedagogi (învățători)...; Pază pentru proprietăți, diversificarea activităților economice, interes sporit pentru carte...

Războaie ale Curții vieneze la care au participat și grăniceri năsăudeni, având chiar pierderi umane: 1779 – victorie împotriva Prusiei, la Tropau, primii răniți și morți... Reveniți acasă, întăresc granița împotriva ciumei, zi și noapte (carantină 20-40 zile pentru trecători, altfel se aplica legea marțială – spânzurătoarea); hoțiile din codru pedepsite prin țepe și furci; **1788 împotriva**

³ *Ibidem*, p. 7

⁴ *Ibidem*, p. 11

Turcii pleacă 3420 de grăniceri năsăudeni, iar pentru paza graniței rămân cei din rezervă, bătrâni sau invalizi; Conduși de col. Heydendorf, trec în Bucovina ajungând spre Iași. Îi înving pe turci la Dorohoi, Fălticeni, Botoșani, Baia, Larga, staționează la Hârlău, îi urmăresc la Adjud și-i împing în câteva luni spre Muntenia. În 1789 ajung în pasul Branului și-i alungă pe turci spre Dunăre; 1790 – ajung la Turnu și Giurgiu în glorie (col. **Craiu**), salvând de la nimicire trei batalioane austriece înconjurate total de **turci**... Caporalul Ioan Bota îl salvează pe cpt. Zwilah; serg. Despotu și Bobu fură *decorați cu medalia de aur*, iar caporalii Bota, Dimitrie Siuca, Pantelie Holocea și Ioan Spiridon *cu medalia de argint*... Erau puține semne de recunoștință pt atâta devotament și eroism... Totuși într-un ziar la Viena din 13 nov. 1789 se consemna despre Regimentul II din Transilvania „... a dat probe de ajuns ale virtuții sale belice..., convingând că simbolul „*Virtus Romana Rediviva*” care s-a dat acestui regiment este adevăratul și nedubitatul simbol al acestei națiuni” Pe vremea lui Iosif al II-lea se putea vorbi destul de frumos despre românii din Transilvania, pe care o vizita deseori... În 1791 regimentul s-a întors acasă cu 1218 grăniceri mai puțini⁵, rămași pe *câmpul gloriei militare*...

În anul 1793 **batalionul I** din Regimentul năsăudean, condus de lt. col. Stoianiciu ajunge în **zona Rinului Franța**, afirmându-se în **6 bătălii**... La muntele Zabern moare cpt. Calliani și 12 grăniceri... iar în valea Bundenthal ocupă fortificațiile inamicului, salvând și câteva tunuri pierdute de batalionul secuiesc... Se afirmă lt-nții Berariu și Kaup, s-ltn. Vitezul și 18 grăniceri mor eroic iar cpt. Richter și 6 ostași cad în captivitate; Ltn. Berariu cu vânătorii batalionului străbat cetatea Weissenburg iar ltn. Gratze scoase inamicul din pădurea de la Strassburg și stegarul Gallanu cu vânătorii lui puse inamicul pe fugă... Fu rănit un căpitan, 4 ofițeri subalterni și 95 de soldați. În lupta de la Krauder-Wald ltn Jarda și 18 soldați sunt răniți iar 11 au rămas morți pe câmpul de luptă; După bravura de la Hagenau c-dtul Wurmser i-a evidențiat prin ordin de zi pe grănicerii Berariu, Itul și Deveanu⁶... 1794, tot în **Franța**, la asaltul asupra cetății Schifferstadt au murit 11 grăniceri, fiind răniți cpt. Herseni, s-ltn Pop și 135 de ostași...; Pentru a scoate inamicul din Schwiergerheim și Frayspach au pierdut încă 7 soldați, 35 au fost răniți iar 2 au ajuns prizonieri. Au bravat cu folos ltn Jarda cu voluntarii săi și George Ilieșiu cu vânătorii săi, fiind șidecorați; Grănicerii au preluat și fortăreața Mundenheim cu prețul a 4 morți, 14 răniți și 27 prizonieri... S-au distins cpt. Pfeiffer cu compania sa și ltn Marinovici care au și fostdecorați; La cetatea Moguntia și Tahlbach, sub comanda lui Stoianiciu, grănicerii își recuperează cele două tunuri pierdute și iau toate tunurile inamicului, punând inamicul pe fugă... Au

⁵ *Ibidem*, p. 14

⁶ *Ibidem*, p. 15

murit 5 grăniceri și serg. Andratu iar ltn Banowszky și 42 de soldați au fost răniți...; **1795, Franța**, ofițerii *Jarda, Carpu și Grama* se salvează din fortificația Welmich, pierzând doar trei prizonieri, ajungând teferi la batalionul lor, destul de subțiat în urma atâtor bătălii... Batalionul se afirmă din nou la Geissheim și Wormsroth prin bravura ltn Jarde, cu prețul a 5 morți, 33 de răniți printre care și ofițerii Itul și Mossery, iar ltn Banowsky și 25 de grăniceri căzuți în captivitate; Alte lupte s-au dat în pădurea Bingen, la podul de peste râul Nou, unde ltn Jarde a asigurat trecerea tuturor trupelor imperiale austriece, cu prețul a 5 morți și 37 de răniți; **1796, Franța**, în pădurea Sonnenwald, apoi la Sorgheim – noi izbânzi cu prețul a 3 morți și 66 de răniți, fiind evidențiați lt-nții Jarde și Berariu... Sunt asediați însă între Sulzbach și Wolfung și pierd 41 de morți, 185 răniți și 28 cad prizonieri... În schimb la Schwarzfeld, Sulzbach și Aschaffenburg, prin efortul ltn Berariu cu bateria sa de tunuri iau 600 de captivi, având ca pierderi 35 de răniți... Asaltul redutei Lahn i-a costat pe năsăudeni moartea cpt. Reissinger și a 33 de camarazi, iar col. Stoianiciu, cpt. Greth, ltn Donath și Itu cu 67 de ostași au fost răniți... Arhiducele Carol acordă medalii de argint serg-lor Mayer și Cabalini... Ltn Lenk și 11 soldați sunt răniți la Altkirchen... Pacea de la Campo-Formio e de scurtă durată...; **1799, Franța**, batalionul I este din nou în luptă, la Pfullendorf, Ach și Egen, cu prețul a 13 morți, 72 răniți, inclusiv cpt. Aradi, iar ltn Cabalini cu 35 ostași cad prizonieri; În zilele următoare mai pier 46 ostași și 150 răniți, inclusiv ltn Berariu, s-ltn Deac și Orescovich... În acest an grănicerii mai pierd 33 de morți și 180 de răniți...; **1800**: 24 morți, 181 răniți și 52 prizonieri... Ltn Itu, la Nurnberg reușește 650 de prizonieri cu sacrificiul a 15 morți și 45 de răniți...

Batalionul II⁷ din Regim. II năsăudean **pleacă spre Italia** în sept. 1796, comandat de **mr. Voestenradt**, afirmându-se la Piave **cpt. Petru Mehesiu**, fiind lăudați prin ordin de zi... La **Areda Veneției** a fost ca la Termopile, au rezistat trei zile, luând și 350 de prizonieri... Se afirmă căpitanii Meheșiu și Nemeșiu care erau auziți strigând: „*Nu vă lăsați feciori..., înainte bravii mei, trageți bine..., dă pe moarte, nu cruța*”⁸ **Cpt. Wagner** și 135 soldați au pierit, 653 soldați răniți, 45 în captivitate...; din cei răniți au mai murit 260, ajungându-se la 395 de morți, dar *podul a fost apărat și armata imperială salvată* (p. 20); Napoleon, într-o scrisoare către Republică, lauda acest batalion care a salvat armata imperială austriacă...; În anul 1797, la **Rivoli** și Monte Baldo – alte lupte, alte pierderi, morți, răniți... Vicecolonelul Comite Woesternradt, cpt. Remeteanu, ltn. Bolintu, Deveau și alți 45 ostași au fost răniți (vulnerați); La Graubunden: **cpt. Lange** și 35 ostași au murit, iar 56 – răniți; **1799**, în Piemontu la Zusca, Bat. II: 7 morți (și **ltn Rechland**), 12 răniți; la Ulm: 5 morți (și stegarul Barbu) și 13 răniți...;

⁷ *Ibidem*, p. 19

⁸ *Ibidem*, p. 20

Batalionul III, 1796, este concentrat la Sebeș (mr. Bohaciu) de unde **pleacă în Italia...** La **Albaredo**: confiscă un tun și un car cu muniție, dar pierd: 12 morți, 44 răniți, 14 prizonieri...; **1797, la Rivoli**, grănicerii fură lăudați (mr. Bohaciu...) de principele Reuss – g-l-ltn mareșal (*promptitudine, îmbărbătarea ostașilor, muncă neobosită...*). Năsăudenii au pierdut: 13 morți, 37 răniți, cpt. Remeteanu, ltn. Deveanu..., 18 prizonieri. La Sterzing (Titol) 47 de grăniceri au căzut la inamic din cauza foamei și a golătății (p. 22). Dar la Mittelwald se acoperă de glorie fiind apreciați de mareșalul Kerpen pt *izbirea inamicului printr-un curaj extraordinar, prudență și bravură...*, iar g-lul Wukassovich îi dorea sub comanda sa... G-lul francez Massena, încălcând regulile războiului, încalcă pacea (Campo Formio) și atacă violent pe austrieci transformându-i în prizonieri... Năsăudenii încearcă spargerea încercuirii, dar fără sorți de izbândă, pierzând: 25 soldați morți, 40 răniți...; **1800, la Obbach**, ltn Tonciu face prizonieri un ofițer și 54 soldați francezi..., iar la **Lehnfeld** – 22 ofițeri și 870 soldați, cu prețul a 8 morți și 13 răniți... Românii sunt evidențiați de mareșalul Klenau prin ordin de zi... La Feucht mai pierd 5 morți, 19 răniți... Se recunoștea că românii „*știu să moară ca eroi pentru patrie și tron..., pt libertate, existență și solidaritate națională*”⁹. **Între 1793-1801 pierderile Regimentului năsăudean (cele trei batalioane): 1534 morți plus 1218 cu turcii + cei morți până în 1814 = peste 3000 soldați...** S-au afirmat numeroși ofițeri români, precum: Ltn. Morariu, Ilieciu, ltn Copiciu, Ioan Drăgușiu, Timoftei Titieni, Șt Cârceu, Ioan Slăvoacă, Grigore Vermeșan, Toader Kosma, Basil Pop, Basil Marcu, Ioan Urâte, Basil Bota, Basil Hordoan, Basil Vărărean, Th. Neamț, Ioan Cira, Arsănte Eremie, Gabriel Pop..., dar și străini: Radzivil – principe; Ohr – medic; Wilhelm – chirurg; g-l Mohr; mr. Kraiter; col. Lenk; cpt. Mayer, ltn Scheidel, chirurg Palfi...

La **1848**, numeroase popoare europene, ținute în *intunecime și neștiință...*, se revoltă, revendicându-și drepturile la viață și libertate, respingând oficialii străini aflați pe post de comandă și care se manifestau prin *brutalități, barbarii...*; **Greșeala Imperiului austriac în anul 1848**¹⁰ a fost că *a împărțit armata în două – un Minister la Viena, altul la Buda care lua în subordine pe croați, sloveni, ardeleni și impunea drapel unguresc, provocându-i la revolte... care au degenerat în război civil...* **Ministerul unguresc** trimitea un batalion năsăudean împotriva sârbilor și croaților... C-dtul Regimentului II năsăudean era **Col. Iovich** – un sârb ignorant, fără prezență de spirit...; iar ltn. col. **Urban** – polonez, inteligent, energic, dar amestecat de greșelile Vienei; mr. **Leon Pop** – isteț, docil, bun militar; mr. **Hatvaludi** – ungar, fără agerime de spirit; alți sași, germani, bohemi...; **Batalionul I din Nasaud** ajunge la **Dej** – așteptat de col. Jablonsky și comisarul ungar Schopf

⁹ *Ibidem*, p. 25

¹⁰ *Ibidem*, p. 32

pentru a lua jurământul față de Constituția maghiară. pe steagul unguresc!, aspect respins de năsăudeni pentru că ei juraseră pe drapelul împărătesc...; Gestul românilor va fi pedepsit cu *Legea Stataria* (furci în fiecare comună! și decimarea lor). Trecură prin Cluj, spre **Oradea**, apoi **Seghedin**, **Becea** unde anunță că **nu se vor bate cu sârbii, că refuză jurământul față de o Ungarie care a „unit” Tr...**; Întorși la Beba sunt convinși să revină la Seghedin..., ceea ce și fac dar fără tragere de inimă! Ungurii îl capturară pe Ordace, caii mr. L. Pop și ai cpt. Petrizzevich și alți feciori! Ostașii se deplasau pe râul Tisa la **Solnoc**, apoi pe calea ferată la **Vaț** și apoi pe vapor la **Presburg**, unde sunt trecuți în revistă de generalii Lamberg și Graser, primul oferindu-le trei butoaie de vin...(fapt pt care a plătit cu viața)... **Ministrul Meszaros venea cu măsuri disciplinare: tot al zecelea împușcat sau spânzurat! În Raportul comisiei de cercetare¹¹: batalionul a refuzat deplasarea la locul bătăliei...; – a părăsit Seghedinul fără permisiune...; – vina o poartă numai soldații care refuzau executarea ordinelor. . (semn al deșteptării naționale); – la adunarea de la Năsăud au jurat să rămână fideli Curții imperiale, de aceea nu-i interesează intențiile războinice ale Ungariei, dezaprobată și de împărat! – acceptă tabăra de la Seghedin numai pt servicii de garnizoană sau acte de paradă...; – știu de la părinții lor că nu-i voie să lupte împotriva confrăților grăniceri sârbi și croați...; – rămân fideli împăratului care le-a dat drepturi și nu Ungariei care-i amenința cu Unirea Tr...; – nu pot pune în aplicare porunca atacului împotriva altor grăniceri imperiali (printre care erau și români,. . de aici – neascultarea!); – prin propria lor voință părăsesc Seghedinul și ajung la Beba, iar prin ordin ministerial ajung la Pesta și apoi la Presburg...; – comisia descoperă cauza neascultării grănicerilor – fidelitatea către împărat și nerușinata comportare a ungarilor față de împărat și români...; – comisia cerea grațierea românilor..., dar era prea târziu pt că revoluția punea stăpânire pe Viena...; Istoria reține gestul fin și sănătos al grănicerilor năsăudeni care au simțit agresivitatea ungarilor care și-au elaborat o nouă Constituție, devenind victorioși în revoluția pașoptistă...; – Încartiruiți la Leopoldstadt, grănicerii se aflau în pericol..., ajunși la Vaț (în drumul lor spre Transilvania), ministerul unguresc trimite pe adv. Gosdu și preotul de Oradea Sigismund Pop să-i înduplece a depune jurământ față de Ungaria, dar acțiunea eșuează din nou...; – grănicerii sunt aduși la Pesta, în cazarma Neugebaude (Bastilia ungurească), apoi la Ullo și-n fine, într-o cazarmă părăsită, insalubră..., de unde vor fi împrăștiati în diverse locuri..., dar, rămânând vii... și încercând să ajungă acasă..., unde găsesc Năsăudul ars, locuitorii spoliați, batjocoriți de insurgenții unguri;**

¹¹ *Ibidem*, p. 40

Celelalte două batalioane¹² vor intra în acțiunile bellice ale Revoluției de la 1848, sub comanda col. Urban (Iovich era bolnav)...; *În adunarea din 7 sept. la Năsăud – grănicerii hotărâsc: – nu acceptă subordinea față de ministeriu unguresc care urmărea desprinderea Ungariei din Imperiu și destrămarea acestuia; – resping maghiarizarea forțată...; – resping lb maghiară în școli, biserici și Regimentul de Graniță...; – pentru. apărarea limbii lor, sârbii și croații au provocat război civil, de apărare...; – resping uniunea Transilvaniei cu Ungaria proclamată împotriva voinței românești; – cer mobilizarea a noi efective pentru apărare...; – cer înapoierea puștilor date gărzilor naționale ungurești;* Documentul este trimis peste tot: Împăratului Ferdinand aflat la Innsbruck, Budapesta, Sibiu, Cernăuți, Cluj (Nicolae Vay – comisar regesc)...; La fel s-a procedat și la Orlat...;

Dorințele românilor sunt respinse¹³ prin fanatismul, trufia, egoismul și răutatea oficialilor unguri... pentru că în aprilie 1848 Împăratul a dat pe mâna Ministerului Ungariei toate regimentele din Ungaria și Transilvania, cu tot ce aveau – arme, muniție, magazii, case publice, soldați..., din care ungurii s-au înarmat – miliții teritoriale/honvezi, gărzi naționale de voluntari/husari..., plus 20 de batalioane și 7000 de soldați din Regimentele de graniță!, plus g-lii polonezi Bem și Dembinsky...; Împăratul nu i-a sancționat, iar românii nu primeau nimic din toate acestea..., mai mult, participanții la Blaj erau amenințați cu furci și pușcării!, iar cei care aveau arme erau dezarmați...; Prelații români ai bisericilor băjbăiau în luarea unor decizii, îndemnau la calm...; Insurgenții unguri trec la crime fâțișe..., este atacată casa lui A. Șaguna și Iacob Bologa! La Tg. Mureș și-n alte orașe din Transilvania s-au petrecut crime oribile... C-dtul Puchner acționa prea târziu în apărarea românilor..., iar la Năsăud românii din Transilvania se adunau cu miile pentru a intra sub comanda lui Urban¹⁴, pentru a depune jurământ în favoarea Împăratului și a Românilor (ungurii erau imposibil de acceptat după crimele comise, fiind susținuți și de secuii ajunși în Parlamentul de la Pesta)...; Prin adunarea secuilor de la Luteni se creează garda lor națională împotriva românilor! Urban se deplasează la Reghin cu două batalioane, 2 tunuri și ceva cavalerie, dar este întâmpinat de 10 mii secuici cu puști, baionete, lănci, aranjați pe 4 coloane... Pe unde treceau pârjoleau totul..., inclusiv *Reghinul* de unde s-a retras și Urban...; Se pierde Tg Mureș pt că nici Puchner și nici g-lul Gedeon n-au acționat hotărât... În schimb Urban, ajutat de g-lul Wardener, ocupă *Clujul*, iar ungurii se retrag spre Ungaria..., dar atacă cei dinspre Baia Mare (14 mii sosiți la Dej cu 16 tunuri), dar sunt respinși spre Șomcuta Mare... (pe drum se vedeau orgiile ungurilor – sate arse, români spânzurați...) G-lul imperial Wardener interzise alte ofensive împotriva

¹² *Ibidem*, p. 48

¹³ *Ibidem*, p. 50

¹⁴ *Ibidem*, p. 54

ungurilor, care primiseră ajutor din Ungaria (un corp de armată condus de g-l Iosif Bem...), efective ce înclinau raportul de forțe spre Ungaria insurgentă, determinându-l pe Urban să *se retragă spre Bucovina...*, de unde va încerca să-și elibereze teritoriul Regimentului său, apoi, în urmărirea inamicului i-a creat mari pierderi la Măgieruş (col. Riczko – împuşcat, 3 ofițeri și 150 soldați prizonieri..., ceilalți fiind alungați spre Dej și Cluj...)... Dar g-lul imperial Malkowski îi cere retragerea din nou spre Bucovina..., dezamăgindu-l... Aici sunt victimele *tifosului, ger, lipsa hranei și a îmbrăcăminte...* la care se adaugă proasta comandă de la Sibiu și Galiția!!! Coalizarea trupelor rusești la cele imperiale austriece puneau capăt luptelor din Transilvania, determinând mari nemulțumiri colonelului Urban și grănicerilor săi. .

În anul 1851¹⁵ – **desființarea Regimentului Grăniceresc de la Năsăud**, transformat în *regiment de linie 50...* pentru a opri numeroasele nemulțumiri ale grănicerilor năsăudenii. Ca urmare s-a introdus serviciul militar obligatoriu și combatanții grăniceri au primit *medalia de aur pentru eforturile din anii 1848/9*. În 1853¹⁶ – Regimentul de linie ajunge în Italia (Udine, Treviso, Martigniac, Fagania și St Daniel). 1854 – revin în Muntenia, Oltenia (Craiova, Râmnic, Drăgășani...) iar în 1855 revin în Transilvania (Sibiu, Alba Iulia...). Românii s-au ferit de rusificare, germanizare, maghiarizare... În 1859 erau așteptați la războiul din Italia, dar n-au mai ajuns...

În anul 1863¹⁷ – își sărbătoreau *centenarul în Ceneda/Veneția* (cdt. – Schwaiger, căzut ulterior la Custozza 1866): *drapele noi, sfințite în rit oriental; o nouă odă în lb germană a prof. italian Marinelli; cuvântări românești...*; *60 de feciori, în costume românești au jucat Călușarul, spre marea bucurie a ofițerilor și a oaspeților la acest eveniment*; erau ovaționați c-dtii g-l Mesko și col. Schwaiger...; *La nivelul Regimentului, centenarul s-a sărbătorit la Salva*¹⁸, *pe platoul unde a fost executat Tănăsă Tudoran, elogiât și el pentru constanța și perseverența crezului și faptelor sale... Deseori se revolta: „Nu ne purtați cu minciuni, nu vorbiți cu două limbi, spuneți-ne curat ce vreți să faceți din noi, ostași de linia I sau numai plăieși, cum a fost mai demult...”*

În 1866 – **Regimentul de linie 50** lupta glorios în Italia (Verona, Valeggio, Casa Nuova, Custozza...). Maiestatea Sa Imperială a oferit¹⁹ *1 Ordin Leopold, 5 coroane de fier; 11 cruci pentru merite; 3 medalii de aur pt bravură; 13 medalii mari de argint; 11 mici de argint*; S-a oficiat un parastas pentru cei căzuți la Custozza...; Superiorii apreciau și laudau curajul, bărbăția, vitejia, eroismul

¹⁵ Ibidem, p. 61

¹⁶ Ibidem, p. 63

¹⁷ Ibidem, p. 65

¹⁸ Ibidem, p. 66

¹⁹ Ibidem, p. 70

românilor... (Muribundul Nicolae Blebea: „Mă bucur că mor moarte de erou pentru împăratul meu și patria mea”)

George Barițiu: extrase din experiența Regimentului II Grăniceresc din Năsăud²⁰: * „Multe lucruri depind de modul cum este tratat un popor și ostașii recrutați dintrânsul, pentru a-i face cei mai buni ostași din lume”; * „Cere ostașului român orice serviciu greu, în proporția puterilor omenești, dar nu-l purta desbrăcat, desculț, flămând”; * „Pedepsește-l dacă o merită, conform legilor, dar nu-l mai insulta, nu te atinge de onoarea sa națională că-l doare și săgeată sufletul”; * „Înalță-i valoarea morală și sentimentul demnității omenești”; * „Dă-i educație în limba lui maternă, costă puțin”; * „Fă-l să simtă că-n timp ce el se află sub arme, acasă, ai lui sunt apărați cu mână tare de împilările unor mici tirani”; * „Să înfrâni orice atentat al vreunui popor împotriva altui popor”;

Cartea distinsului istoric se încheie cu numeroase anexe, adevărate documente scrise în latină sau germană și traduse în română, din care desprindem modul de organizare a Regimentului, structura comandamentului, diverse ordine de zi, decrete ministeriale, cuvântări oficiale la ocazii festive, poeme laudative la adresa grănicerilor năsăudeni exprimate sub semnul VRR, necroloage pentru decedați, martiriul lui Tănasă Tudoran (1763), corespondență, portrete, biografii etc...

Peste timp, năsăudenii și-au exprimat profundul respect și admirația pentru distinsul istoric al românilor din Transilvania, precum, într-un mod cu totul special, a făcut-o și pentru grănicerii năsăudeni și urmașii lor. În condițiile aspre și antiromânești promovate de dualismul austro-ungar (1867-1918), George Barițiu reușea să-l protejeze pe profesorul, apoi juristul dr. Ladislau Pop – președinte al Asociațiunii Astra (1867-1875), la prietenii săi greco-catolici din Năsăud, aspect pe care-l va recunoaște cel protejat cu ocazia Adunării anuale a Asociațiunii găzduită de năsăudeni în anul 1870. La a doua adunare anuală a Astei de la Năsăud, în anul 1893, anul morții istoricului, aștristii năsăudeni și delegații Astei din țară îi omagiau amintirea printr-un **parastas**, oficiat la 23 oct. 1893, duminică dimineata, când toți delegații Astei au fost profund impresionați de numerosul popor prezent la biserică, inclusiv „tinerimea școlară” condusă de profesorii săi, unde vicarul **dr. Ioan Pop**, însoțit de preoții Petru Vertic, Gh. Domide, V. Dumbravă, Ioan Bulbuc, I. Dologa și Anton Precup au oficiat Liturghia și parastasul dedicat istoricului George Barițiu, trecut la cele veșnice. Liturghia și parastasul pentru fostul președinte Barițiu au fost însoțite de cântările religioase ale „puternicului cor al plugarilor năsăudeni”. Cultul divin s-a încheiat cu un valoros cuvânt bisericesc despre Asociațiunea Astra și fostul ei președinte – George Barițiu, cuvânt rostit de vicarul dr. Ioan Pop, președinte al Desp. Astra Năsăud. După parastas, la orele 11

²⁰ *Ibidem*, p. 76

se deschide adunarea Asociațiunii în sala cea mare a Gimnaziului – Aula, sală devenită arhiplină și deosebit de primitoare pentru gazde și oaspeți, prin aplauzele și aclamațiile adresate oficialilor Astrei.

Manifestările legate de bicentenarul nașterii lui George Barițiu, organizate la Sibiu de către Asociațiunea Astra și Academia Română a reușit să-i întâlnească în aceeași Aulă atât pe reprezentanții Bisericii ortodoxe, cât și pe cei ai Bisericii Greco-catolice, într-un simpozion de largă respirație academică. Această acțiune omagială a fost organizată tot de un urmaș al vrednicilor năsăudeni – profesorul universitar dr. Dumitru Acu – președintele Asociațiunii Astra (1992-prezent). În

plenul aceluși simpozion²¹ am putut admira cuvântul plin de har și înțelepciune al mitropolitului dr. Laurențiu Streza, al președintelui dr. Dumitru Acu, a academicienilor Valentin Vlad (București), Alexandru Surdu (Brașov), a numeroși profesori și conferențieri universitari etc. În acel mediu academic am demonstrat asistenței preocupările lui George Barițiu pentru istoria și faptele vrednicilor năsăudeni.

Același interes l-au demonstrat năsăudenii pentru viața și opera lui George Barițiu, interes ocazionat de bicentenarul nașterii sale, cu prilejul Zilelor Năsăudului²², simpozion în care s-au întrunit pe diverse teme academicianul Dumitru Protase, lingvistul dr. Ion Istrate, prof. univ. dr. Ironim Marțian și Iosif Wiehman, dr. Vasile Tutula, drd. Paul Ersilian Roșca, scriitorii Cornel Cotuțiu, Ioana

Precup și Veronica Oșorheian, alți profesori din zonă – Grigore Marțian, Ana Filip, Floarea Vaida, Ioan Neagoș, Florin Bindea, Mircea Daroși...

În cadrul acelorași serbări a fost prezentat și ultimul număr al Revistei „Arhiva Someșană”, ediție nouă (a III-a), revistă editată prin grija Muzeului Grăniceresc din Năsăud – dir. dr. Lucian Vaida și a Institutul de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca.

²¹ Simpozion Bicentenarul nașterii lui George Barițiu, Program, 9 iunie 2012, Sibiu

²² Program „Zilele Năsăudului”, ediția a XI-a, 20 V – 24 V 2012, în simpozionul propus de Astra, Despărțământul Năsăud, luni, 21 mai 2012, ora 16,30 în Sala festivă a Primăriei, sub genericul „Astra – cultură și istorie” în care președintele Despărțământului, prof. Ioan Seni a prezentat tema *George Barițiu Istoria Regimentului alu II. Romanescu granitiaru transilvanu*.

NĂSĂUDUL – SCURT EXCURS ASUPRA UNOR EPISOADE MONARHICE

Drd. Paul-Ersilian ROȘCA

Facultatea de Teologie Ortodoxă

Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca

Discursul contemporan surprinde adeseori printr-o superficialitate a înțelegerii, asumării și valorizării trecutului istoric național. Vorbim de instituții, locuri, persoane și evenimente care devin din ce în ce mai puțin atractive pentru societatea prezentului. Istoria orașului Năsăud tinde treptat să se identifice și contopească cu pasiunea câtorva persoane și cu filele unor lucrări de specialitate pe care nu se ostenește nimeni să le răsfoiască. Amintiri și legende pigmentează și punctează sporadic, la momente comemorative, mentalul colectiv, prea puțin în comparație cu rolul și locul ocupat de acest oraș în istoria Transilvaniei și a României. Monarhia, pe de altă parte, se confruntă cu un fenomen plin de paradox și tragism. Un reviriment al abordării istoriografice, o vizibilitate din ce în ce mai prezentă în media sau în spațiul virtual dar contrabalansată de o lipsă a asumării ei de către o națiune care a cunoscut jumătate de secol de comunism, o societate care mai simte doar sporadic și izolat fiorul unei monarhii ontologic legată de ființa națională. Afirmăm acestea având în vedere că până în 1948, secole de-a rândul, domnitori și voievozi, principi și regi au scris istoria acestui neam. Neasumarea trecutului conduce încet dar sigur la pierderea identității naționale, la uitarea modelelor și exemplelor pe care istoria le păstrează încă, din ce în ce mai greu în fața unui val de incultură și indiferență.

Întrebarea care se naște firesc în acest punct, având în vedere cadrul întâlnirii noastre¹, este: există vreo legătură între Năsăud și monarhie? La prima vedere, pentru cei „neavizați”, răspunsul s-ar concretiza într-o negație sau o ridicare indiferentă a umerilor. Trecând însă dincolo de superficialitatea unui astfel de răspuns, constatăm în fapt o legătură extrem de puternică, o legătură de durată și chiar semnificativă între cei doi actori asupra cărora dorim să ne oprim. Legătura aceasta este punctată de episoade remarcabile și extrem de importante pentru înțelegerea transformării Țării Năsăudului în ceea ce se constată astăzi a fi, o zonă extrem de bogată cultural, unică prin specificul și diversitatea formelor de expresie.

¹ Comunicare susținută în cadrul Sesiunii de comunicări „ASTRA – cultură și istorie” în data de 21 mai 2012 cu ocazia „Zilelor Năsăudului”.

Discursul istoriografic urmează de cele mai multe ori firul cronologic al istoriei, pornind de la un eveniment din trecut și venind încet spre prezentul palpabil. Ceea ce ne propunem însă în aceste puține pagini ale lucrării noastre este o abordare inversă, o abordare diferită care, considerăm noi, va sublinia mult mai bine elementul definitoriu al relației dintre monarhie și Năsăud. Facem acest lucru deși la o primă vedere punerea în legătură a unei entități teritorial-administrative cu o instituție de un cu totul alt calibru pare complet greșită. Titlul lămurește însă direcția și elementele pe care le vom surprinde în cele ce urmează. Nu ne propunem un studiu exhaustiv asupra tuturor episoadelor monarhice ci doar o trecere în revistă a trei dintre ele, reprezentative în esență pentru istoria acestor meleaguri.

Un prim astfel de episod poate fi consemnat în anul 1934 pe data de 10 iulie. Atunci, la Năsăud, a avut loc depunerea jurământului Batalionului Grăniceresc în prezența Majestății Sale Regele Carol al II-lea. Momentul, dincolo de dimensiunea festivă, a consemnat și adresarea unui mesaj din partea Regelui tinerilor recruți. Nu de puține ori discursurile politicianilor constituie adevărate teste ale răbdării vizavi de conținut, limbaj și lungime. Mesajul Regelui Carol al II-lea a fost însă unul scurt, concis, dar extrem de sugestiv și plin de substanță. *„Soldați, astăzi voi sunteți urmași al fostului regiment grăniceresc, puneți vechea credință pentru patrie. În această zi de sărbătoare să urmați pilda foștilor grăniceri, cari au fost conduși de cea mai înaltă credință și devotament față de Patrie, și să le urmați pilda spre cinstea voastră.”*²

Analizând conținutul mesajului putem remarca faptul că apelul la datorie se face în virtutea unei moșteniri pe care noii grăniceri o aveau, o moștenire nobilă despre care Regele Carol al II-lea știa cât de mult prețuiește. Datoria față de patrie constituia una dintre trăsăturile fundamentale ale fostului Regiment, istoria acestuia fiind o veritabilă pildă de devotament față de Casa Imperială de Austria. O fostă monarhie a avut supuși vrednici, care au apărut-o cu credință și demnitate, fără a pregeta să-și verse sângele departe de casă. Noua monarhie (încă nu trecuseră două decenii de la Marea Unire) aștepta de la noii grăniceri respectarea unei tradiții ce devenise seculară, o tradiție pe care someșenii o prețuiau ca pe un lucru sfânt lor. Erau încă prezente în mințile și inimile năsăudenilor evenimentele din timpul revoluției din 1848-1849 atunci când au constituit unul dintre ultimele bastioane ale monarhiei vieneze într-o Transilvanie ocupată de trupele revoluționare maghiare. În acel moment devenise limpede că opțiunea era împăratul și nu promisiunile maghiare. O clamau fără teamă atunci când afirmau că *„pentru împăratul și*

² Arhivele Diplomatice ale Ministerului Afacerilor Externe, Fond România 71/1920-1944, vol. 411, f. 254.

monarhia lui mergem la bătaie încă și cu familiile, însă pentru unguri nicidecum.”³

De ce această opțiune pentru monarhie? Era oare o simplă coincidență? Cu siguranță nu. Răspunsul îl găsim în Gazeta de Transilvania unde încercându-se înțelegerea resorturilor care au stat la baza poziționării românilor someșeni în conflict, autorul a ajuns la concluzia că persoana împăratului este aceea care emulează energiile, sentimentul datoriei și spiritul de sacrificiu. *„Iată până încât, ideea de împărat e sfântă românului! Vezi bine căci el din veacuri și veacuri s-au știut tot sub Imperator. Coloniile romane fuseseră aduse de imperatori, ritul răsăritean li se dăte prin imperatorii bizantini; de 150 de ani, transilvanul român fu scăpat de vechile tiranii, de calomie, de veșnica iobăgie numai prin Împăratul. Iosif II este idolul românului. Apoi cine-i poate imputa, dacă urechile lui nu se pot deda cu porunci date sub alt nume, iar ochii lui pretind „pecetea împăratului”.*”⁴

Nimeni nu le putea imputa lipsa fidelității și a constanței sentimentului amintit, în fapt devotamentul grănicerilor Regimentului II a fost unul exemplar, depășind cu mult așteptările comandanților militari și acest lucru a avut loc în circumstanțele cele mai grele: slaba aprovizionare, izolarea față de forțele aliate, ocuparea (cu tot ceea ce presupune această experiență) vetrei strămoșești de către trupele maghiare etc. Nestor Șimon nota, referindu-se la experiența celor doi ani ai revoluției, faptul că *„regimentului al II-lea românesc de graniță i-a fost împărțit să-și manifeste credința către casa domnitoare, între împrejurările cele mai grele și într-un mod atât de strălucit, încât, nu numai că a fost împărtășit de stima întregii armate imperiale, ci, (asemenea ca și regimentul de dragoni La Tour în resbelul Brabanconne) singur dintre toate regimentele de infanterie ces. reg., a avut parte de extraordinara distincțiune de a fi remunerat cu medalia de aur pe steag, de către împăratul și ducele suprem, Francisc Iosif I în anul 1851.*”⁵ Din păcate sunt mulți cei care consideră că fidelitatea românilor față de împărat era una strict conjuncturală, că în spatele sacrificiilor stătea un simplu gest de respect contractual. Cu alte cuvinte un tip de mercenariat disimulat accesoriizat cu anumite sentimente naționale. Nimic mai fals considerăm noi. O astfel de abordare și viziune vine să pună sub semnul întrebării întreaga istorie a Regimentului, atribuie o serie de elemente străine modului de gândire pe care-l putem identifica în cronicile și scrierile vremii vizavi de cei care au luptat dintr-o convingere sinceră.

Coborând pe firul istoriei, marcăm un al doilea episod monarhic important din istoria Năsăudului, un episod care „justifică” poziționarea din 1848-1849 vizavi de revoluția maghiară. Vizita Împăratului Francisc I la Năsăud în 10 noiembrie

³ Arhivele-Mărturii ale trecutului. Direcția județeană Bistrița-Năsăud a Arhivelor Naționale la 70 de ani, coord. Ioan Mureșan, Ed. Mesagerul, Bistrița, 2007, p. 166.

⁴ Ibidem, p. 166.

⁵ Ibidem, p. 155.

1816 constituie cu siguranță un moment semnificativ prin polivalența sa. A fost o vizită menită a întări prestigiul Casei de Habsburg în rândurile unor soldați care luptaseră în ultimii ani împotriva lui Napoleon Bonaparte. Era necesar pentru împărat să cunoască direct și implicit realitățile acestei zone, să vorbească cu supușii săi și să le asculte păsurile. Era ceea ce așteptau și grănicerii, un împărat în carne și oase, un personaj palpabil și atent la nevoile lor, nu o efigie pe o monedă, nu un nume pe un act, ci un veritabil *pater patriae*. Asumarea acestui rol constituia o tradiție a Vienei, era modalitatea prin care a reușit să păstreze unitatea unui imperiu multiethnic și pluriconfesional. Cu siguranță era încă vie imaginea lui Iosif al II-lea, cel care ocupa un loc aparte în mentalul românilor transilvăneni.

Vizita Împăratului Francisc I s-a desfășurat sub cele mai bune auspicii, a fost o vizită prin care a luat contact cu cei care-i apăraseră tronul, cu cei care așteptau un astfel de gest din partea sa. Avem relatarea vizitei în versiunea vicarului Ioan Nemeș, o relatare concisă dar cuprinzătoare și sugestivă în ilustrarea elementului sentimental implicat în acest episod. „*Cuprinși de zelul de emulațiuni, de veselie și simțământ ales, pregătiți cu entuziasm pentru primirea Majestății Sale, gloriosul nostru împărat și adevărat părinte, așteptară locuitorii din Valea Rodnei plini de dor sosirea Prea Înălției Sale. Sosi acea zi veselă, la a căreia prea mărire, însuși cerul a fost favoritor și inimile mulțimii cea mare de popor, care ea, a inundat din toate părțile, ca să vadă prea plăcuta persoană a Majestății Sale, le-a ridicat la un așa entuziasm de un suflet îmbucurător că prin aceea s-a arătat în cel mai mult dovada despre alipirea credincioasă și sentimentul fidel al supușilor.*”⁶ Mărturia vicarului Nemeș, dincolo de tonul flatant și ușor pompos al descrierii, surprinde cele două mari calități pe care împăratul le prezenta: gloria și paternitatea.

Împăratul a fost mereu asociat puterii și victoriei. Un împărat învingător a fost mereu un împărat iubit și puternic. Un împărat care întruchipa gloria vechilor caesari ai Romei nu putea fi decât iubit de cei care-l asumau ca atare, moștenitor și continuator al unei glorii pe care românii o invocau în contrapondere atitudinii maghiarilor. Una din porțile de onoare construite pentru înaltul oaspete, așezată pe columnne, purta o inscripție în latină: „*TIBI Princeps renati ROMVLID es pro Aris, Lege et Patria Vere se sacrant. (Ție principe ți se consacră Romulizii, renăscuți întru-adevăr, pentru religiune, pentru lege și patrie.*”⁷ Apelul la romanitate nu era nici pe departe unul întâmplător. Sunt mulți cei care susțin că o conștiință a apartenenței la latinitate, la moștenirea romană era prematur asociabilă la acea dată. Nimic mai fals, conștiința aceasta era prezentă cu mult înainte, era substratul care a născut mereu dorința de a avea drepturile și libertățile cuvenite.

⁶ *Ibidem*, p. 67-68.

⁷ *Ibidem*, p. 72-73.

Paternitatea, calitatea de părinte al supușilor, reprezintă fără îndoială un atribut imperial extrem de vechi și important. A fost mereu invocat și clamat în momentele dificile pe care imperiile le-au traversat. Mitul bunului împărat își găsește fundamentul în imaginea patriarhală, protectoare și proniatoare pe care monarhul o are. În aceste condiții, reacția de bucurie a someșenilor este cât se poate de sinceră, în pofida evidentei mobilizării oficiale. Bucuria năsăudenilor nu era una de conjunctură, nu era una dictată sau impusă, era una sinceră, marcată de sentimentul viu pe care-l nutreau vizavi de împăratul lor. Pentru ei acesta era un părinte, era cel care avea grijă de ei, era reprezentarea binelui, a luminii și fericirii lor, în contrast puternic cu nobilimea maghiară și cetatea săsească a Bistriței. În plus este de remarcat asocierea pe care mentalul colectiv o făcea vizavi de persoana monarhului. Trecând dincolo de secole, ideea imperială, monarhică, se lega în chip nevăzut printr-un șir de împărați, regi, domnitori, mereu ocrotitorii și apărătorii lor. Pe una dintre pancarte stătea scris următorul cuvânt: „*Tu ești mântuirea singură a noastră și gloria pământului, Caesar! Pe tine să te protegă prea înaltul cer și poporul să te adore.*”⁸

Al treilea moment la care ne referim, unul extrem de important, poate cel mai important, îl constituie întreita vizită pe care împăratul Iosif al II-lea a făcut-o în Transilvania în anii 1773, 1784, 1786. Nu vom insista asupra biografiei sale dar nu putem să nu remarcăm personalitatea diferită a acestuia comparativ cu cea a mamei sale, împărăteasa Maria Tereza. Această diferență a marcat una dintre cele mai iluministe domnii, o domnie punctată de încercarea implementării unor reforme (după cum se va dovedi) mult prea îndrăznețe.

Prima sa vizită, cea din 1773 a avut loc la doar 10 ani de la înființarea Regimentului II de graniță, moment marcat de revolta lui Tănase Todoran. La acel moment monarhia nu se bucura de un prestigiu deosebit în rândul românilor, fiind privită cu o oarecare neîncredere datorată stării generale precare în care se găseau din punct de vedere social, economic, politic și chiar religios. Iosif al II-lea dorea, în perspectiva viitoarei domnii, să cunoască realitățile concrete ale românilor din Transilvania și tocmai de aceea a dat un ordin prin care anunța că „*va sta în case țărănești, parohiale ori militare dar nicidecum în castele și case domnești. N-au să se facă multe ceremonii la primire. Oricine are voie să aștearnă rugări în scris, însă indicându-și numele și nu făcând denunțuri anonime.*”⁹ Întreaga vizită a stat sub semnul ascultării doleanțelor și soluționării litigiilor. Pentru someșeni era o experiență nouă, un moment în care cererile și păsurile nu se „pierdeau” în lungul lanț birocratic influențat de nobilimea maghiară și sașii bistrițeni. Erau judecați cu dreptă măsură și apreciați pentru ceea ce făceau bine. Atitudinea părintească pe

⁸ *Ibidem*, p. 73.

⁹ Virgil Șotropa, *Împăratul Iosif II în Districtul Năsăudului*, în „Arhiva Someșană” (seria veche), nr. 4, Năsăud, 1926, p. 3.

care Iosif al II-lea o manifesta a fost întregită de darurile oferite comunităților, de plăcerea monarhului de a intra în cele mai umile case pentru a-i observa pe oameni la muncile cotidiene. Pentru nășăudenii era o experiență nouă și cu atât mai surprinzătoare cu cât venea de la împăratul însuși.

Realitățile constatate l-au determinat pe Iosif al II-lea să accentueze și grăbească implementarea reformelor pe care le visa. Erau ele prea liberale? Din perspectiva lui și a românilor – nu. Din perspectiva tuturor celorlalți – da. În 1783, 1786 cu prilejul celorlalte două vizite Iosif al II-lea a păstrat aceeași atenție și preocupare pentru români. Mai mult chiar, *„e de notat că cu prilejul acestei călătorii împăratul în mai multe rânduri accentuase intenția sa nestrămutată să steargă orice osebie între națiuni și religii. Pe sași îi irita foarte mult propoziția: „aequalitas iurium Valachorum cum Saxonibus” („egalitatea în drepturi a Valahilor cu a Saxonilor”).*¹⁰

Cele trei vizite au marcat definitiv memoria românilor, drepturile pe care parțial le-au dobândit (multe pierdute la moartea lui Iosif al II-lea), atenția cu care au fost ascultați, soluționarea favorabilă a vechilor conflicte și diferențe, noblețea reală pe care a manifestat-o împăratul aveau să-l transforme într-un om pentru care și în memoria căruia s-au jertfit generații de grăniceri. Zeci de ani memoria acestor vizite a fost vie, imaginea lui Iosif al II-lea devenise imaginea unui protector și „tat-adevărat” cum nu se sfiau să-l perceapă nășăudenii. Tocmai de aceea portretul era așezat în casele nășăudenilor alături de sfintele icoane!

Concluzionăm, la cele spuse în aceste pagini, printr-o afirmație de a cărei adevăr nu ne îndoim: de la momentul 1763 și până în decembrie 1947 raportul dintre nășăudenii și monarhie a cunoscut o dezvoltare extraordinară. Plecând de la neîncrederea unor promisiuni pentru care a fost nevoie de sacrificiul lui Tănase Todoran, continuând cu domnia și vizitele lui Iosif al II-lea, războaiele napoleoniene, revoluția din 1848-1849, desființarea Regimentului, Marea Unire din 1918 și acel episod de la care am plecat, discursul Regelui Carol al II-lea, constatăm că o zonă mică, un oraș „umil” și niște oameni care în aparență nu aveau nimic deosebit s-au bucurat, se bucură și se vor bucura de un loc în istoria națională pe care cu prisosință l-au câștigat. Au fost monarhiști? Mai mult decât alții. Au făcut-o din interes? Istoria ne dovedește contrariul. Au luptat și au murit pentru cel care a oferit pământ, libertate, respect și glorie, pentru monarh. S-au schimbat împărați, dinastii și regi, dar *mitul bunului împărat* nu s-a pierdut ci s-a metamorfozat. Nășăudul fără monarhie ar fi fost cu totul altul și poate că și monarhia nu ar fi avut același curs. Episoadele monarhice din istoria acestui oraș sunt și rămân pagini de istorie ce merită a fi păstrate.

¹⁰ *Ibidem*, p. 9.

TĂNASE TODORAN ÎN MEMORIA URMAȘILOR – analiză trans-temporală (II) –

Iuliu-Marius MORARIU

student, Facultatea de Teologie Ortodoxă, Cluj-Napoca

Demersul istoriografic început anul trecut, care își propunea să analizeze felul cum imaginea lui Tănase Todoran a supraviețuit peste timp ar fi fost din capul locului sortit eșecului dacă s-ar fi limitat doar la cele câteva pagini cu analiza unor scrieri, prezentate atunci. Ar fi omis o bună parte din evocările contemporane, altminteri deosebit de valoroase, sau din cele populare, adunate cu atâta grijă de Valeria Peter Predescu.

Voi începe cu o cunoscută personalitate locală, un dascăl de neegalat al plaiurilor martiriului, doamna profesoară Ana Filip. Chiar dacă din perspectiva scrisului nu s-a remarcat printr-o operă mai extinsă decât a altor istorici¹ și nu a dedicat până acum nici măcar un volum întreg revoltei de la Salva, dânsa are un merit aparte, care o plasează, dacă nu deasupra multor exegeți ai temei, atunci măcar la egalitate cu ei. Are meritul de a-l fi făcut cunoscut de-a lungul deceniilor de activitate didactică tinerilor, cărora le-a insuflat dragostea de el. Are de asemenea meritul de a-l fi făcut cunoscut autorităților eclesiastice, în ziua când, urcând alături de IPS Bartolomeu Anania spre „*Fântâna Marcului*”² și spunându-i că în acea zi se scria istoria, i-a povestit, ca odinioară tinerilor, despre martirul centuagenar. Poate dacă dânsa nu ar fi fost acolo în acea zi, nici astăzi Sfinții Martiri născădeni nu ar fi îmbogățit pleiada de sfinți autohtoni ai calendarului ortodox.

Importanța lui Todoran ca erou al credinței și neamului este sesizată și de către marele istoric David Prodan, care descrie astfel evenimentul de la Salva: „*La*

¹ Cu toate că nici din acest punct de vedere nu este deficitară, dânsa alocându-i în cadrul temei de licență câteva pagini și pomenindu-l și în cadrul altor articole. A se vedea, de exemplu: Prof. Ana Filip, *Monografie istorico-etnografică a comunei Zagra, județul Bistrița-Năsăud (ms. dactil.)*, Salva, 1985, și *Idem, Revolta grănicerilor născădeni de pe platoul Mocirla din Salva din 10 mai 1763*, în rev. „Plaiuri Năsădene”, nr. 13, Mai, Năsăud, 1993, p. 3.

² Moment de care Mitropolitul și-a amintit cu drag de câte ori va avea ocazia și pe care va ține să îl evidențieze și cu prilejul canonizării. „*Am urcat pe drumul acela, și o jumătate din sat era cu mine. O doamnă profesoară mergea pe marginea drumului, caii se poticeau, era noroi, și spunea: Mergem Înaltpreasfințite, să facem istorie! Și așa este. Dacă este aici doamna profesoară, să știe că a avut dreptate: am început istoria*”; IPS Bartolomeu Anania, *Cuvânt la canonizarea Sfinților Martiri născădeni*, în rev. „*Renașterea*”, anul XIX (serie nouă), nr. 5(217), Mai, Cluj-Napoca, 2008, p. 1.

*Năsăud, unde se luă jurământul dragonilor, ceremonia decurse în liniște, dar la Salva, în fața trupelor ieși bătrânul Tănase Todoran din Bichigiu, arătând cu îndrăzneală nemulțumirile grănicerilor. Jurământul nu se mai făcu, generalul, ofițerii, episcopul trebuiră să părăsească ținutul”.*³

Teologul ortodox Silviu Dragomir, un cercetător de seamă al istoriei bisericești, vede și el martiriul lui Todoran, pe care îl numește, cel mai probabil dintr-o greșală Dumitru, ca având la bază un substrat confesional și ca fiind o biruință a ortodoxiei: „*Suferința românilor de aici s-a întetit prin moartea de mucenic al nonagenarului Dumitru Todoran, iubirea legii a înscris un nou capitol în istoria mărețelor lupte*”.⁴

De asemenea, în documentatul volum realizat de Ioan Sigmirean și Adrian Onofreiu, care își propune să prezinte istoria județului,⁵ sunt prezentate unele documente interesante subiectului de față. Între ele, ne atrage atenția cel cu numărul 55, care reprezintă o parte a unei cronici maghiare, a scriitorului Gh. Retteggi. Aici este prezentat martiriul lui Todoran și, ca act precedent acestuia, un episod care arată măreția sufletească a eroului nostru, constând dintr-o conversație a acestuia cu ierarhul unit Petru Pavel Aron.⁶ Deși documentul conține și anumite greșeli, precum cea care se referă la vârsta martirului, el este deosebit de important din punct de vedere istoric.

O altă evocare destul de amplă și de bine documentată⁷ este și cea aparținând colonelului dr. Vasile Tutula, apărută într-o revistă istorică bihoreană.⁸ Încă din debutul lucrării, autorul reușește să creioneze un scurt portret biografic personajului tratat, arătându-i originile și evoluția. El se concentrează de asemenea și asupra problemei onomastice, ajungând la concluzia că numele corect al eroului este „*Todoran al lui Dănilă*”⁹. Ulterior, autorul descrie revolta de la Salva, analizând

³ David Prodan, *Supplex Libellus Valachorum*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p. 265.

⁴ Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase a românilor din Ardeal în secolul XVIII*, vol. II, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002, p. 263.

⁵ Ioan Sigmirean, Adrian Onofreiu, *Istoria județului Bistrița-Năsăud în documente și texte*, Editura Răsunetul, Bistrița, 2001.

⁶ *Ibidem*, p. 125. Documentul se găsește de asemenea și în: Ștefan Meteș, *Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII – XX*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977, p. 161 (cei doi autori greșesc numărul paginii, plasându-l la 123-124), motiv pentru care și el se găsește între autorii ce merită evocați aici.

⁷ Spre deosebire de alte evocări, frumoase și bine documentate și ele, dar aparținând unor lucrări care nu sunt centrate efectiv pe temă, care nu îl au în centrul atenției în mod deosebit pe Tănase Todoran. De exemplu: Dr. Ioan Pop, *Istoria Regimentului II românesc de graniță de la Năsăud*, Seria „Historica”, Editura Ardealul, Cluj-Napoca, 1999, pp. 62-63.

⁸ Colonel (r.) dr. Vasile Tutula, *Tănase Todoran, eroul și martirul de la Salva (10 mai 1763 – 12 noiembrie 1763)*, în rev. „Cetatea Bihariei”, nr.2, Oradea, 2006, pp. 1-18.

⁹ *Ibidem*, p. 4 sq. Spre deosebire de el, părintele Feier, în volumul dedicat martirului, pledează pentru

cauzele și prezentând desfășurarea ei, ajungând la concluzia că înființarea regimentelor grănicerești a avut și un scop confesional¹⁰ și că martiriul lui Todoran a fost unul pentru credință. În cadrul analizei, el prezintă și elemente onomastice și demografice.

Articolul se încheie într-un mod cât se poate de potrivit, autorul exprimându-și regretul pentru faptul că martirului bichigean i s-a dat prea puțină atenție și propunând modalități de recuperare a acestui deficit, prin ridicarea unui monument la Salva, a unui bust la Bichigiu și prin botezarea cu numele său a școlii din satul lui natal.¹¹

Prin frumusețea descrierii și prin modul de abordare, articolul rămâne astfel unul referențial celor ce vor dori să studieze viața martirului Todoran, atât de frumos caracterizat aici: „*Tănase Todoran este un EROU – MARTIR al neamului românesc. Faptelor sale merită să i se acorde de acum înainte mult mai mare atenție. El rămâne un spirit dârz și drept al credinței, un luptător al intereselor celor mulți. La Salva, pe platoul Mocirlă, și-a dat supremul sacrificiu, viața, în lupta pentru dreptate, adevăr și drepturi sociale și naționale*”.¹²

O lucrare în absența căreia tema ar de față ar fi fost văduvită de o mulțime de analize deosebit de importante și de precise și de o serie de concluzii, este și cea a părintelui Ioan Alexandru Mizgan¹³. Bine structurată din perspectiva academică, ea analizează în cadrul primelor două capitole încercările de catolicizare întreprinse de regalitatea maghiară înainte de apariția uniției (primele două subcapitole)¹⁴ și istoria zonei până la apariția uniției¹⁵, apoi unirea cu Roma, iar după aceea lupta pentru apărarea ortodoxiei. Cel de-al treilea capitol este apoi închinat lui Todoran,¹⁶ fiind, în mare parte o reluare a ideilor expuse în cadrul unui articol mai vechi, publicat într-un volum editat la Cluj,¹⁷ căruia îi adaugă însă și anumite elemente

„*Atanasie Todoran*”, considerând drept greșite opiniile istoricilor care îl numesc „*Tănase*” și fiind total în opoziție cu cei care nu recunosc acest prenume ca făcând parte din definiția sa onomastică: „*Mucenicul de la Salva este numit incorect „Badea Tănase Todoran „sau „Țăranul Tănase Todoran” de către istorici și jurnaliști, numele lui fiind Atanasie*”; Pr. Nicolae Feier, *Sfinți români Atanasie Todoran din Bichigiu, Vasile din Telciu, Grigore din Zagra, Vasile din Mocod*, Ediția a II-a, Editura Karuna, Bistrița, 2008, p. 21. Cu toate acestea, opinia domnului Tutula pare mai plauzibilă, fiind fundamentată și pe anumite izvoare istorice.

¹⁰ Citez: „*Normal ar fi fost ca regimentele românești de grăniceri să fie subordonate confesional episcopului greco-catolic de la Blaj*”; Colonel (r.) dr. Vasile Tutula, *op. cit.*, p. 15.

¹¹ *Ibidem*, pp. 17-18.

¹² *Ibidem*, p. 17.

¹³ Ioan Alexandru Mizgan, *Ofensiva uniatismului în Țara Năsăudului în secolul al XVIII-lea. Martiriul lui Tănase Todoran*, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2008.

¹⁴ *Ibidem*, pp. 7-25.

¹⁵ *Ibidem*, pp. 25-34.

¹⁶ *Ibidem*, pp. 43-55.

¹⁷ Dorel Man și Flore Pop, coord., *Mărturie și martiriu în Transilvania secolului al XVIII-lea*,

noi. În finalul acestuia, el arată că răscoala a fost, în ciuda deznodământului ei trist, un moment glorios în istoria Transilvaniei: „*După cum am constatat, moartea mucenicească a lui Tănase Todoran înscrie o pagină glorioasă în istoria vieții noastre bisericești și sociale din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, chipul lui de mucenic rămânând viu în amintirea mucenicilor din Țara Năsăudului*”.¹⁸

Ierarhul de azi al diasporei românești din Scandinavia, pe atunci eclesiarh al Catedralei Mitropolitane din Cluj-Napoca, părintele Macarie Drăgoi, pe lângă articolul în care descrie episodul de pioasă amintire al dialogului Sfântului cu episcopul Aron¹⁹, se remarcă în domeniul cercetării acestui subiect printr-un articol în cadrul căruia prezintă mărturia a doi țărani din satul natal al eroului despre felul cum era păstrată amintirea lui. Aceștia îl evocă în cuvinte frumoase, iar unul dintre ei își amintește că în copilărie a apucat casa în care trăise martirul, în ea locuind atunci o nepoată de-a lui.²⁰

O altă frumoasă evocare a martirului nostru ne oferă și istoricul Carol Golner în volumul dedicat regimentelor grănicerești transilvane. Atunci când vorbește despre înființarea regimentului năsăudean și despre evenimentele premergătoare lui, el nu uită să menționeze și revolta de la Salva și deși, inițial prezintă ca motiv principal faptul că serviciul militar nu urma să se desfășoare doar în patria lor, așa cum se promisese, ci oriunde ar fi fost nevoie, ulterior, amintește și chiar accentuează dimensiunea confesională a evenimentului, redând episodul discuției lui Todoran cu Aron și sentința²¹, ceea ce dă o notă de veridicitate și de profesionalism cercetării sale.

Analizând aceste evocări istoriografice deosebit de importante pentru aprofundarea evenimentelor desfășurate pe platoul de la Salva în 10 mai și 12 noiembrie 1763, și implicit a personalității protagonistului lor, moșul Tănase Todoran, observăm că evenimentul de aici este unul care se bucură de atenția unor istorici mari ai contemporaneității precum Silviu Dragomir, Ștefan Meteș, David Prodan, Ioan Pop sau Carol Gollner, precum și de interesul unor istorici locali,

Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2004.

¹⁸ Ioan Alexandru Mizgan, *Ofensiva uniatismului în Țara Năsăudului în secolul al XVIII-lea. Martiriul lui Tănase Todoran*, ..., p. 67.

¹⁹ Macarie Marius Dan Drăgoi, *Un martir al Bisericii străbune: Tănase Todoran din Bichigiul Năsăudului*, în vol. „Mărturie și martiriu în Transilvania secolului al XVIII-lea”, coordonatori: Dorel Man și Flore Pop, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2004, p.206.

²⁰ *Idem*, *Mărturisitorul Atanasie Todoran din Bichigiul Năsăudului*, în rev. „Renașterea, anul XVII, nr. 5 (193), Mai, Cluj-Napoca, 2006, p. 6.

²¹ Carol Gollner, *Regimentele grănicerești din Transilvania 1764-1851*, Editura Militară, București, 1973, pp. 44-45. La episodul discuției cu episcopul unit, el îl citează ca sursă pe Krommer, iar sentința o preia din Șotropa (n.n.).

deloc de neglijat nici ei, unii laici, precum Adrian Onofreiu, Ioan Sigmirean sau colonelul Tutula, iar alții clerici, precum vlădicul Macarie sau părintele Feier.

BIBLIOGRAFIE:

1. Anania, Bartolomeu, *Cuvânt la canonizarea Sfinților Martiri năsăudeni*, în rev. „Renașterea”, anul XIX (serie nouă), nr. 5(217), Mai, Cluj-Napoca, 2008.
2. Dragomir, Silviu, *Istoria dezrobirii religioase a românilor din Ardeal în secolul XVIII*, vol. II, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002.
3. Drăgoi, Macarie Marius Dan, *Un martir al Bisericii străbune: Tănase Todoran din Bichigiul Năsăudului*, în vol. „Mărturie și martiriu în Transilvania secolului al XVIII-lea”, coordonatori: Dorel Man și Flore Pop, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2004.
4. Idem, *Mărturisitorul Atanasie Todoran din Bichigiul Năsăudului*, în rev. „Renașterea”, anul XVII, nr. 5 (193), Mai, Cluj-Napoca, 2006.
5. Feier, Nicolae, *Sfinții români Atanasie Todoran din Bichigiu, Vasile din Telciu, Grigore din Zagra, Vasile din Mocod*, Ediția a II-a, Editura Karuna, Bistrița, 2008.
6. Filip, Ana, *Monografie istorico-etnografică a comunei Zagra, județul Bistrița-Năsăud (ms. dactil.)*, Salva, 1985.
7. Idem, *Revolta grănicerilor năsăudeni de pe platoul Mocirla din Salva din 10 mai 1763*, în rev. „Plaiuri Năsădene”, nr. 13, Mai, Năsăud, 1993.
8. Gollner, Carol, *Regimentele grănicerești din Transilvania 1764-1851*, Editura Militară, București, 1973.
9. Man Dorel, Pop, Flore, coord., *Mărturie și martiriu în Transilvania secolului al XVIII-lea*, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2004.
10. Metes, Ștefan, *Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII – XX*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977.
11. Mizgan, Ioan Alexandru, *Ofensiva uniatismului în Țara Năsăudului în secolul al XVIII-lea. Martiriul lui Tănase Todoran*, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2008.
12. Pop, Ioan, *Istoria Regimentului II românesc de graniță de la Năsăud*, Seria „Historica”, Editura Ardealul, Cluj-Napoca, 1999.
13. Prodan, David, *Supplex Libellus Valachorum*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984.
14. Sigmirean, Ioan, Onofreiu, Adrian, *Istoria județului Bistrița-Năsăud în documente și texte*, Editura Răsunetul, Bistrița, 2001.
15. Tutula, Vasile, *Tănase Todoran, eroul și martirul de la Salva (10 mai 1763 – 12 noiembrie 1763)*, în rev. „Cetatea Bihariei”, nr. 2, Oradea, 2006.

II. COȘBUCIANA

COȘBUC ÎN CONȘTIINȚA CONTEMPORANILOR

– Radiografie –

Dinu VIRGIL

Ar trebui să încep cu un vid de rostire. O tăcere pe care numai cei bântuiți de puterea cuvântului o înțeleg și o pot trăi. O tăcere adâncă și grea, cum a fost cea încercată de Coșbuc după moartea unicului său fiu; o tăcere cu ecouri grave. O tăcere înțeleaptă întinsă de același Coșbuc în toiul lamentabilului proces de plagiat intentat de un oarecare (ce repede se uită detractorii!) Grigori N. Lazu, cel care-i scria lui Iorga: „nu pretind, nu cer lucruri mari; o tristă experiență m-a învățat să fiu rezervat. Cer atât numai: un mic colțișor în casa literaturii noastre”. Numai că timpul și istoria literaturii nu lasă colțișoarele la îndemâna oricui.

Ar fi trebuit apoi să scriu cu creionul pe orice îmi stă la îndemână, dintr-un solidar sentiment cu spiritul poetului. Ar fi trebuit să-mi așez lumânarea și chibriturile lângă pat, să mă trezesc noaptea și să scriu despre Coșbuc. Dar toate acestea nu mai sunt de bonton într-un secol în care calculatoarele și electricitatea încep deja să se învechească. Și totuși, călcăm pe urmele pașilor lui, îi căutăm umbra printre amintiri, căci Poetul nu moare decât odată cu lumea.

Deși retras, timid chiar, era ambițios și-i plăcea să-și ducă gândurile până la capăt. Prima lecție de germană a învățat-o de la un fierar neamț, la 7 ani, pentru a-i demonstra tatălui, preotul Sebastian Coșbuc, calitățile lui deosebite. Atâta doar că „profesorul” i-a tradus greșit cuvintele pe care, cu bune intenții, micuțul George vroia să le știe: pâine, apă, bună dimineța, dându-i echivalentul unor vorbe nu tocmai ortodoxe. Lecția nu a avut un final potrivit, pentru că, voind să epeuze, viitorul poet aruncă „binevoitoarele” cuvinte către un croitor neamț ce lucra pentru preotul Coșbuc și căruia nu i-au mers chiar la inimă. Mai apoi, în vacanțele de iarnă, făcea oameni de zăpadă poruncindu-le, în germană, să rămână de pază în curte.

În liceu a stat la o gazdă, în „cvartir”. Acolo, harul artistic l-a scutit de corvoada muncii la bucătărie, în schimbul căreia trebuia să compună și colegilor (care-l ajutau la treburile practice) poeziile, pe care le primeau ca temă. Și stilul în care o făcea dovedește un talent greu de egalat: îi strângea pe toți în jurul mesei și începea să le dicteze, câte o strofă fiecăruia, după o rotație completă revenind cu cea de-a doua strofă și, tot așa, până isprăvea de dictat 5-6 poezii inedite, diferite.

După ce a fost desființată în 1876, în 1880 își reia activitatea Societatea de lectură „Virtus Romana Rediviva”, în cadrul căreia Coșbuc este unul dintre cei mai

activi membri, drept pentru care alegerea lui ca președinte nu a constituit o surpriză, fiind primită cu multă bucurie. Ucenicia de aici l-a ajutat mult, deoarece spiritul critic al ședințelor, vârsta cu entuziasmul ei, dorința de afirmare erau caracteristicile principale ale întrunirilor literare.

Studenția a fost o perioadă grea din punct de vedere financiar, talentul său și aportul lui Slavici făcându-l să ajungă la „Tribuna” de la Sibiu, la nici 21 de ani, mai exact în data de 19 / 31 august 1887. Într-o scrisoare din 30 noiembrie a aceluiși an adresată tatălui, poetul îl informează despre plecarea lui și de faptul că vârsta nu-i permite să fie „redactor responsabil”, ocupându-se cu cronică de pe front, cu politica externă (în marea lor majoritate traduceri din presa străină a vremii) și cu „cronicile care sunt de răs”. Tot aici își desăvârșește calitățile de redactor, participând nopți de-a rândul la așa-numitele „chefuri cu idei” literare. Lucra cot la cot cu Slavici și cu spiritul „Tribunei”, Ioan Bechnitz, prieten al lui Eminescu la Viena.

Dintr-o perioadă anterioară ne sunt păstrate alte două scrisori ale poetului, adresate lui Ioan Slavici. În prima, expediată de la Cluj la 1 iunie 1886, poetul scrie redactorului „Tribunei” că poezia trimisă, „Cântec” (Iar când Ștefan înceta...), este neprelucrată, fiind rodul unui pariu cu colegii săi, care nu-l credeau în stare a scrie o poezie cu ei de față, pe o temă impusă și pe care, imediat după aceea, s-o trimitea spre publicare.

Cea de-a doua, datată 23 iulie 1887, la Herina (un sat de lângă Bistrița), ne dezvăluie optica lui Coșbuc despre literatura care luminează: „A vrut poate și Dumnezeu așa, că de intram atunci la teologie rămâneam prost și orb pentru vecii vecilor”. E cunoscută întâmplarea în care poetul își păcălește tatăl, ce-l dusesese la Gherla spre a-l înscrie la teologie, acesta reușind până la urmă la Facultatea de Filosofie, Litere și Istorie din Cluj.

N-a avut bani îndestulători niciodată. Crea dintr-o adâncă conștiință artistică, așa cum aflăm și din discursul lui Caragiale de la banchetul organizat după acordarea Marelui Premiu al Academiei: „Premiul lui Coșbuc nu e numai un succes material: e un mare succes moral; desigur, poetul zâmbește acum ascuns; el cu toți semenii lui n-are nevoie și râde de succesul moral; pe acesta îl are mai mare decât l-ar putea găsi altundeva în puternica și nobila lui conștiință de artist”. Era un șahist desăvârșit și, așa cum mărturisește soția lui (Elena, sora editorului și librarului Constantin Sfetea), au fost cazuri când a procurat banii, stringent necesari, din pariuri la jocul minții. În rest, era un familist convins, singurele rivale ale soției sale constituindu-le berea și, desigur, cartea. Îi plăcea să-și vadă consoarta și copilul în jurul lui atunci când lucra, dar nu suporta să-i audă. Iubea acea liniște adâncă, plină cu ecouri de munte!

Coșbuc nu agreea proza. El însuși i-a declarat-o lui Rebreanu atunci când a primit de la acesta, cu dedicație, volumul de nuvele „Golani” – prima ediție, cea

din 1912, care purta titlul original „Frământări”. Era un spirit poetic ce-și trăgea sevele din înțelepciunea poporului, din veșnic doritul Ținut al Năsăudului. Nu-i plăcea să vorbească despre el. Scrisorile rămase au, în majoritatea lor, un caracter pur informațional. Călătorea mult și, de câte ori îl apuca un dor de natura curată, sălbatică, pleca la gară, scria o scrisoare și urca în tren. Muzica roților de tren îl inspira. Nu-și imagina o poezie fără fond muzical. „Câte poezii, atâtea melodii”, avea să declare într-unul din puținele interviuri acordate, apărut în „Foaia pentru toți” la 28 mai 1897. Mărturisește că scrie cu intermitențe. Erau zile când lucra până la epuizare, așa cum au fost cele două luni în care a tradus „Eneida”, muncind, zi de zi, câte 18 ore.

Și totuși, mânat de o chemare lăuntrică spre lumea cuvintelor și a tainelor ce le ascund, Coșbuc va scrie și proză, în mare parte articole care ar putea fi grupate în: probleme de lingvistică, despre literatura populară (mituri, obiceiuri, sărbători), începutul unui amplu și documentat dicționar botanic (103 file), încercări dramatice, nuvele, opere dedicate evenimentelor istorice și manuale școlare (deși contribuția lui Coșbuc la acestea a fost mai mult poetică).

Despre încercările în teatru mărturie stă o scrisoare expediată fratelui Aurel, la data de 29 aprilie (1893), din care cităm: „Scriu din când în când teatre, dar nu sunt de Bistrița”. Din perioada de început, cea de la Năsăud, datează comedia „Barba lui Leib Mendelsohn”, precum și nuvelele „Miron și Sorin” și „Rodica”, citite de poet la adunările Societății de lectură „Virtus Romana Rediviva”, din păcate pierdute. Singura piesă de teatru păstrată este comedia „La Slănic”, publicată în „Lumea ilustrată”, Nr. 10 și 11 / 1892 și semnată C. Boșcu.

Din literatura naționalist-patriotică amintim, alături de voluminoasele „Războiul nostru pentru neatârnare” (283 p.) și „Povestea unei coroane de oțel” (260 p.), articolele: „Câmpia libertății”, „Românii ținând drumul lui Napoleon cel Mare”, „Ostașul”, „Povestiri din război”, „Amintire istorică” etc. Tot aici menționăm o scrisoare către Virgil Șotropa, în care Coșbuc pomeneste despre „un ciclu de vreo 24 de poezii despre viața trecutului militar al năsăudenilor”, volum ce ar fi trebuit să apară la Bistrița și să coste „cel mult o coroană”, ca să poată fi răspândit și aclamat în școli.

Dintr-o altă scrisoare către familie, datată septembrie 1890, aflăm că este funcționar la Ministerul de Culte, cu un salariu de 150 fl. /lună și se ocupă de „facerea unor cărți de școală”. Astfel, colaborează la alcătuirea manualelor: „Cartea românească de citire” (Ploiești 1890), „Noul abecedar românesc” (Ploiești 1891), „Carte de citire pentru școlile secundare și profesionale” (București 1902), „Carte de citire pentru divizia a II-a rurală” (București 1908), „Carte de citire pentru divizia a III-a rurală” (București 1908), „Carte de citire pentru clasa a IV-a primară urbană” (București 1908), „Carte de citire pentru clasa a II-a primară urbană” (București 1910), „Carte de citire pentru clasa a III-a primară urbană” (București

1916), „Cartea vredniciilor românești” (București 1923). Tot caracter educativ au și traduceri în proză: John Locke, „Câteva idei asupra educațiunii” (Partea I și a II-a, Ed. Casei Școalelor, București 1912-1920) și Martig Emanuel, „Psihologie pedagogică pentru școlile normale” (București 1920).

Nu voi insista asupra remarcabilelor traduceri ale poetului. Vreau doar să adaug la numele celor din care a tradus (Dante, Virgilius, Anacreon, Homer, Plaut, Catul, Terentius, Aristofan, Goethe, Heine, Carmen Sylva, Schiller – din original, Byron, autorii Rig-Vedei, Mahabharatei și a Ramajanei – din germană) pe cel al lui Martin Opitz, poemul „Zlatna”, referitor la viața locuitorilor Munților Apuseni, fiind una dintre primele tălmăciri făcute de către Coșbuc. Istoria inegalabilei traduceri a operei lui Dante, „Divina comedia”, ce l-a măcinat pe autor mai bine de 30 de ani, începe de la o discuție cu tatăl lui, care auzise de o carte despre Iad și Rai și-l roagă pe fiu să se intereseze de ea și de autorul ei. O dată aprinsă flacăra, chinul a trebuit să fie lăsat să mistuie.

Și iată-ne ajunși la problemele atât de variate de literatură populară studiate de Coșbuc. Simpla înșiruire a câtorva titluri ne poate oferi o imagine asupra cunoștințelor lui în domeniu: „Medicina populară”, „Dracul în zicătoarele și proverbiile noastre”, „Lucruri sfinte (la români)”, „Elementele literaturii populare”, „Un capitol din demonologia poporului român”, „Anul nou. Sărbătorile creștine. Carnavalul”, „Bocetul”, „Descântecul”, „Bătrânul Crăciun”, „Nașterea proverbiilor”, „Ghicitorile populare”, „Colindele noastre”, „Baladele populare”, „Simboluri erotice în creațiunile poporului român”, „Mărțișorul”, „Pneumoniile și cauzele lor în superstițiile poporului”, „Un capitol despre lene și superstiție”, „Focurile morților”, „Cum înțelege românul culorile?” etc. Tot de inspirație folclorică sunt cele două povești „Murășul și Otlul” și „Albina și păianjenul”.

Într-una din istorisirile vizitatorilor lui, pe care-i primea întotdeauna cu brațele deschise și cu deosebit respect (în paranteză fie spus, aceste vizite aveau un anumit protocol: Alexandru, fiul, trebuia să salute politicos musafirii, să declame una din poeziile tatălui, iar în final să-i încante cu imnul „Deșteaptă-te, române!” – cel care începe cu „Astăzi cu bucurie / Românii veniți” –, interpretat la vioară, cu o gravitate care ascundea frageda-i vârstă de numai 6 ani. Dacă era întrebat ce ar fi dorit să devină, băiețelul răspundea fără ezitare: „Poet, ca să scriu poezii pentru soția și copilul meu”. Din păcate, visul lui și al părinților s-a curmat prea curând), într-una din aceste vizite zic, poetul avea să mărturisească despre un proiect al lui, o povestire despre o mașină care să se deplaseze cu viteza de rotație a pământului, în sens opus acestuia. Astfel, susținea el, oamenii vor putea primi mereu soarele în față!

În sfârșit, poate cele mai dragi sufletului său au fost chestiunile legate de limbă și de studiul acesteia. De la probleme de gramatică, de sintaxă la probleme de vocabular (studiul diminutivelor și al explicării de cuvinte și expresii), Coșbuc s-a dovedit un lingvist demn de invidiat de către specialiștii în domeniu. Îi plăcea să

afirme: „Limba e cea mai perfectă manifestare sufletească”, iar despre frumusețea limbii române scria: „Avem și vom avea o limbă energică, sinceră în expresiuni, ferită de ambiguități”. O parte a titlurilor în domeniu: Ciclul „Vorba ăluia – Zicători explicate”, „Ce ne-au dat slavii și grecii”, „Mania diminutivelor”, „Curiozități de-ale limbii românești”, „Despre sărăcia limbii române”, „Logica particulară”, „Un plural ajuns de batjocură”, „Latin ori slav?”, „Două vorbe românești” etc.

Din curiozitățile limbii române descoperite de poet amintim fraza palindromică „Atâta loc, ocol atâta!”, despre care aflăm că „se poate ceti și de-a-ndărătelea, ovreiește”, precum și cunoscuta frază-problemă ce dă și azi de furcă actorilor: „Câte ouă vechi și câte nouă; câte nouă, câte vouă? Vechi sunt nouă, nouă două: două nouă, vouă nouă, nouă două ouă nouă, vouă nouă ouă vechi”. Tot aici citim: „E curios însă un verb românesc. Acesta se poate ceti și întors, dar ce ți-e mirare e că, cetindu-l invers, în loc să ai un verb, ai trei! Cine are vreme poate să-l caute”. Se pare însă că nimeni n-a avut încă atâta timp pentru verbe.

Multitudinea de expresii comentate ne dezvăluie un bun cunoscător al literaturii populare și al limbilor clasice deopotrivă. De reținut explicarea zicătorii „Nici în clin, nici în mânec”, care și astăzi, ca și atunci, este greșit formulată „Nici în clin, nici în mânecă”, invocându-se asemănarea dintre clinul hainei și mâneca ei. Sensul exact n-are a face „nici în clin, nici în mânec” cu accesoriile vestimentare. Astfel, ne lămurește Coșbuc, cuvântul «clin» vine din slavonă și înseamnă «povârniș, pantă», pe când «mânec» provine din limba latină și-l traduce prin «a te scula de cu noapte ca să pleci la drum». Cum țăranul se scoală de dimineață atunci când are de parcurs distanțe lungi, peste dealuri și munți, sensul cuvântului „a mâneca” a ajuns sinonim cu „a urca dealul”. În concluzie, „zicătoarea are înțelesul «n-am cu el de-a face nici pe drum la deal, nici pe drum la vale»”.

Poetul a murit acum mai bine de 95 de ani. Încă nu se știe dacă a fost o congestie cerebrală sau o criză de inimă. Poate că el nu a murit la 9 mai 1918, ci la 26 august 1915, odată cu fiul lui. Căci, după moartea talentatului Alexandru, familia Coșbuc ia sub egidă un prieten al acestuia, care va distruge și împrăștia majoritatea manuscriselor coșbuciene. Din amintirile soției cităm: „Avea fierbințeli și apoi îl lua cu frig. În ziua morții se plimba agitat prin casă. Îmi cerea întruna bicarbonat. Pe la 12 l-am chemat la masă, dar mi-a răspuns că nu-i e foame. Mâncam și-l auzeam plimbându-se. Deodată nu l-am mai auzit. Mirată, m-am uitat după el. Era căzut între două fotolii; părea că e aplecat să caute ceva, dar întârzia să se ridice”. Și, fizic, nu s-a mai ridicat niciodată. Spiritual însă el avea să-l facă pe Rebreanu să scrie: „Eminescu sau Coșbuc? Se pune adeseori întrebarea. Dar răspunsul e simplu: Eminescu și Coșbuc. Pot sta prea bine alături”.

Cu tatăl lui Rebreanu a fost coleg de liceu, de clasă și chiar de bancă. Într-o vizită făcută familiei viitorului romancier, în 1908, avea să-i spună tânărului Liviu: „Muncă, răbdare, încredere! Fără de astea nimeni să nu încerce meseria scrisului”, iar

cu o altă ocazie se definea: „Două lucruri îmi impun pe lumea asta: inteligența și bunătatea”.

Locul lui la întâlnirile de marți de la „Gambrinus” a fost ținut, o vreme, de un trandafir. Prietenii refuzau să-i îngroape sufletul. Folosindu-i cea mai admirativă formulă pe care a găsit-o și îndrăgit-o, nu ne mai rămâne decât să spunem: „Mare șarlatan, Coșbuc ăsta!”.

Vreau să închei cu „Rețeta practică pentru a face o lucrare literară, în genere”, pe care o recomandă poetul și căreia m-am conformat:

„Jai o testea (n. n. : aici cu înțelesul de «top de hârtie cu 24 de coli») de hârtie, un condei, o sticlută cu cerneală.

Dacă lucrezi numai ziua, nu-ți trebuie nici lampă, nici lumânare, și nici tutun, dacă nu fumezi.

Pui hârtia și cerneala pe masă, iai condeiul în mână, îl moi în călimară potrivit, ca să nu pice și să-ți facă ursuzlâc (n. n. : ghinion, poznă), te așezi frumos pe scaun și începi să scrii.

După ce ai scris o foaie, o dai la o parte și te apuci de alta – e bine să scrii foile numai pe o față, nu pe amândouă, fiindcă e mai practic pentru zețar –, căci desigur lucrarea d-tale e menită să vază lumina.

Scrii și scrii până ostenești, și pe urmă iar scrii, și tot așa până isprăvești.

Acuma, ce scrii – asta e treaba d-tale. După părerea noastră însă, dacă scrii, fă încaileă (n. n. : încăltea) o lucrare mare și lungă – tot e mai lesne decât fleacurile mici și ușoare, când ai o dată rețeta sigură”.

BIBLIOGRAFIE:

1. COȘBUC, George, *George Coșbuc interpretat de...*, Prefață, antologie, note, tabel cronologic și bibliografie de Maria Cordoneanu, Edit. Eminescu, București, 1982.
2. COȘBUC, George, *Opere alese, Vol. IV – Scrieri în proză*, Ed. îngrijită și prefăcută de Gavril Scridon, Edit. Minerva, București, 1979.
3. FOCHI, Adrian, *G. Coșbuc și creația populară*, Edit. Minerva, București, 1971.
4. MICU, Dumitru, *George Coșbuc*, Edit. Tineretului, București, 1966.
5. MONAHU, George (alias Grigore Găzduc), *Din corespondența lui Coșbuc cu familia*, în „Tribuna Ardealului”, An II (1941), Cluj, Nr. 172 (19 aprilie).
6. POPPER, Jacob, *Celălalt Coșbuc*, Monografie critică urmată de câteva cuvinte despre autor de Constantin Cubleşan, Edit. Imago, Sibiu, 1995.
7. SCRIDON, Gavril, *Pagini despre Coșbuc*, Societatea de Științe Istorice și Filologice, București, 1957.
8. SCRIDON, Gavril, DOMȘA, I., *George Coșbuc – Bibliografie*, Edit. Academiei RPR, București, 1965.
9. VALEA, Lucian, *Coșbuc în căutarea universului liric*, Edit. Albatros, București, 1980.
10. VALEA, Lucian, *Pe urmele lui George Coșbuc*, Edit. Sport-Turism, București, 1986.
11. VATAMANIUC, Dimitrie, *George Coșbuc. O privire asupra operei literare*, Edit. pentru Literatură, București, 1967.

III. REBRENIANA

DURERI ARDELENEȘTI

Andrei MOLDOVAN

După Marea Unire se întâmpla un lucru ciudat cu o bună parte dintre scriitorii transilvăneni, deși la o judecată obiectivă „ciudățenia” pare să facă parte, paradoxal, din sfera firescului. O bună parte dintre literații ardeleni s-au format la umbra cauzei naționale, literatura lor fiind mai mult sau mai puțin una militantă, dacă includem aici și lamentațiile, sentimentul înstrăinării, a visului neîmplinit, inspirate toate din opera „poetului pătimirii noastre”. Literatura a fost, pentru mulți dintre ei, dincolo de orice idealuri estetice, o componentă a luptei pentru împlinirea idealului național. Multe dintre revistele din interiorul arcului carpatic promovau o astfel de atitudine culturală. Dacă avem în vedere doar *Luceafărul* sibian în ultimii ani ai apariției sale, până la izbucnirea primului război, suntem îndreptățiți să spunem asta, dar existau numeroase alte publicații care îi adoptau modelul.

Izbânda politică și realizarea unirii au fost și o izbândă a unei astfel de literaturi, a unor astfel de literați, lucru care este în bună măsură firesc, pentru că au întreținut o atmosferă necesară, fapt ce nu poate fi nici negat și nici neglijat, fără a avea pretenția că au creat valori literare notabile. Nici nu le-a pretins nimeni așa ceva.

Bucuria întregirii neamului ar fi trebuit să le aducă, cum pe bună dreptate sperau ei, și o recunoaștere a meritelor literare, ceea ce nu s-a prea întâmplat. Aflați dintr-o dată într-o țară mult mai mare, în care concurența se manifesta altfel și la altă scară, cu un centru al deciziilor și al ierarhizării valorilor mai îndepărtat, nu atât geografic, cât din punct de vedere al perspectivelor și al exigențelor literare. Există un alt mod de cernere a valorilor, în care criteriul estetic avea un rol decisiv, firesc pentru noi cei de acum, dar greu de înțeles pentru confrății noștri de atunci. Stegari ai cuvintelor mari, se simțeau umiliți când înflăcărea lor de „martiri ai cuvintelor” nu le era luată în seamă și de multe ori le era refuzată primirea în Societatea Scriitorilor, și ea destul de tânără încă. Nu este de neglijat nici lipsa de abilitate în relațiile cu confrății lor de pe malul Dâmboviței, îmbibați din plin cu rafinamente și subtilități fanariote. În volumul 17 al *Studiilor și cercetărilor etnoculturale* (2012) am publicat scrisorile lui Ioan Al. Bran-Lemeny, scrise între 1926-1930, către Liviu Rebreanu, pe atunci președinte al Societății Scriitorilor Români. Le-am luat dintr-un prim volum de corespondență indirectă a romancierului, realizat de Niculae Gheran, pe atunci în pregătire, acum sub tipar la Editura Academiei Române. Autorul scrisorilor era licențiat în drept și filosofie la Budapesta și Viena, nepot al unui tribun al lui Avram Iancu și fiul primului avocat român din Brașov, cu o bogată activitate publicistică, dar și autor al unor volume de versuri în direcția

menționată de noi mai sus, dintre care unul a fost prefăcut de George Coșbuc (1914), iar altul a apărut în toiul războiului pentru reîntregirea neamului (*Lacrimi și clocot*, 1916), război în care brașoveanul s-a înrolat ca voluntar în armata română. El îi scrie lui Liviu Rebreanu și îi cere sprijin ca să fie primit în Societatea Scriitorilor Români (SSR). Autorul lui *Ion*, ca de obicei, se arată amabil, politicos și, tot ca de obicei în astfel de situații, amână răspunsurile și uită să pună vorba cea bună acolo unde trebuie sau mai degrabă crede că nu se cade să o facă. Suferința lui Ioan Al. Bran-Lemeny este foarte mare de vreme ce se tânguie spunând că răd brașovenii de el, că i s-a refuzat primirea în SSR. Și îl credem. Până la urmă este primit, dar nu prin intervenția lui Rebreanu, ci prin relațiile ce le stabilește între timp cu Cincinat Pavelescu, Caton Theodorian și Ion Minulescu, scriitori care înțelegeau mai bine fenomenul proptelelor.

Cazul lui Ioan Al. Bran-Lemeny nu este unul singular. Aducem acum în atenție un altul, din același volum de corespondență primită de Liviu Rebreanu (*Scrisori către Liviu Rebreanu*, Editura Academiei Române, în curs de apariție), îngrijit de Nicolae Gheran. Este vorba de Valeriu Bora, gazetar și poet, profesor la Orăștie. Relațiile sunt mai speciale, pentru că Rebrenii au acceptat să-i boteze o fetiță în 1925. Recunoștința părinților pare una imensă:

„Vă mărturisesc cu o deosebită evlavie sufletească, nefățărit, că scrisoarea D-voastre mi-a dăruit o imensă bucurie, așa cum rare am avut în viața mea. Vă asigur că dragostea mea adâncă și sinceră, în orice împrejurări și oricând, va ști deplin să vă răsplătească și dovedească viu, că orice ați făcut pentru mine ați făcut pentru un om de treabă. Cu adânci sentimente de dragoste și stimă.

Înțelegem pe deplin, eu și soția mea, toate cele ce mi-ați scris și noi ne acomodăm, întru toate, dispozițiunilor ce veți hotărî în ce privește fixarea zilei pentru botez. Nu dorim pentru nimic în lume să vă îngreunăm în preocupările D-voastre cu această daraveră a mea, familială. Și dacă nu-mi voi fi un mincinos prooroc, chiar fetița mea e de același acord cu D-voastre și cu noi.

Deci, dragă Nașule și Scumpă Nașă, Vă rugăm să duceți la bun sfârșit lucrurile ce vă preocupă – și când veți fi liberi, atunci numai să ne faceți și nouă ascultare. Cum zic, stăm întru toate la hotărârile d-voastre, gata a ne acomoda cum aflați mai potrivit.

Și acum, văzând entuziasmul plin de avânt al scumpei noastre nașe, apreciind cu deplinătate o dorință a sa, cred – măcar și în felul acesta – să-mi dovedesc și eu stima nețărmuită pe care cade-se cu deplinătate să o am, adică: eu mai mult de dragul unei rime, cu numele familiar am socotit să-i adaug pe lângă cel de Tatiana și pe cel de Minodora... Deci las la deplina plăcere ca și Nașa să aibă măcar acel drept, care, de altfel, după cum e obiceiul, i se și cuvine, să-i dea un nume care poate fi oricare îi va face oareșicareva bucurie și plăcere.

Cred că, dacă Vă permit împrejurările, să vină la noi cu ocazia botezului și tinerica Nașă, scumpa D-voastre fiică. Am fi veseli pe deplin. Și, dacă îi veți permite, ar putea și rămâne la noi pe câtă vreme ar dori și i-ați da D-voastre concediu. Vă asigur că aș griji-o așa ca un frate mai mare, cu toată dragostea mea. Apoi la vară! Zărilor cred că ar fi prea înguste pentru sufletele noastre. Am mai face câte-o tură pe la Băile termale de la Geoagiul din apropierea Orăștiei, unde mă cam tocnesc cu soția să stăm câte-o săptămână-două, cu câțel, cu purcel (Purcel n-or prea fi ei, dar așa – niște pui, măcar îi prind de pe ici, de pe colo). Și, nici D-voastre nu v-ar fi inconvenient acest aer rustic, după ce cea mai mare parte a anului o petreceți în orașul cu ziduri stupeficante. Când veți veni la noi vom stabili în amănunt programul unei vacanțe de vară – departe de orașe, motoare și aer sufocant. ” (286; trimiterea pentru textele citate nu o facem la pagină, ci la numărul curent al epistolei din volum)

În schimb, în aceeași scrisoare, Valeriu Bora nu uită să amintească proiectele sale literare, lucru ce îl va face și în celelalte scrisori, asediindu-și nașul cu solicitări de tot felul, menite să îl așeze într-o poziție cât mai bună în ierarhia literară, acolo unde el crede că merită să fie:

„Am dat înainte cu vreo 4 luni două manuscrise D-lui Bogdan-Duică, spre a le face ceva prefață. Unul e de poeme: *Un om se roagă*, iar celălalt o tragedie: *Îngerul pământului*, piesă teatrală. Mi-a trimis vorbă că va scrie și mi le va trimite cât de curând. Cred că dacă le voi mai da pomană cutărei librării, vor vedea lumina volumului tipărit.

Acum lucrez la o serie de 3 volume (devin formidabil) de poeme, în care deplâng înstrăinarea omului de natură și detest în principiu toată civilizația de azi, căreia i-a succes să creeze tipul nou: scheletul om-mașină. Pe adversari, îi simt de pe acum jucându-mi în buzunarul vestonului. Aceste volume se vor numi: *Cântări pentru omul mort*, *Cântări pentru oamenii de mâine* și *Cântări pentru cei ce poartă veșnicia*. La vară cred că voi termina cele trei volume (Impozantul 3!) de amintiri din copilărie: *A cântat cocoșul*, *Fuga*, *Vecinul meu Culiță* și *Aripi ostenite* și cum vedeți nu prea stau pe picior bun cu matematica aia. ”

Pe cât sunt de bune părerile despre propria-i persoană, pe atât sunt de proaste cele despre contemporanii lui deja consacrați și pe care istoria literară nu i-a infirmat până astăzi:

„Vorbește bineșor (este vorba de fiica sa, n. n.), când însă vrea să lege mai multe cuvinte, mi se pare că recită din poeziile „dadaiste” ale slăvitului poet Ion Barbu. Pe semne e literată și concurează cu marii protagoniști tineri-noi ai presei române moderne, ionbarbiene.

Ce să vă mai scriu?

Locuim tot timpul în vechea locuință, aproape de tău și de rău. Salariul mi-e 5700 lei, plus adaosul de mizerie și sărăcie – care e deja de paritatea aur.

La concursul *Rampe* am fost căzut. De ce?

Probabil voi face un mic divertisment critico-literar pe cale publicistică. Piesele mele nici n-au fost citite! De unde știu? De acolo, că fiind zilele trecute prin București, am colindat pe la toți membrii din Comisia aceea spre a-mi retrace manuscrisele, deoarece mă săturasem să aștept verdictul unor oameni care în domeniul criticii literare, serioase, nu plătesc o ceapă degerată – minus D-na Claudia Minulescu.

Ulterior am aflat că din comisie fac parte fagurii și călinii, nimic având aceștia cu arta critică și literatura. Pe mine mă tentase paralela nu și benedictiunea unor gazetari de la București.

Pentru mine e un cuvânt de dogmă o părere a d-lui Bogdan-Duică, decât toată comisia aceea călinească (a nu se confunda cu Călineasca de vie memorie!).

Se prea poate să mi se fi pierdut manuscrisele căci, la întrebare, nimeni nu a putut să precizeze măcar titlurile lor – necum alte nimicuri. Numai d-na Minulescu, în scrisoarea pe care mi-a trimis-o, își amintește de ele, un manuscris fiind spre citire la d-sa, dar redat red[acției] *Rampe*, din cauză că era ocupată cu grija pe care trebuia să o dea fiicei sale, în sanatoriul diaconeselor. ” (292)

Valeriu Bora înțelege greu că o creație literară se judecă în primul rând din perspectiva criteriului estetic, nicidecum pe baza altor considerente. Există în ce-l privește și o mare doză de ipocrizie. Participă la concursuri literare și este convins că va face senzație. În același timp îi comunică „nașului” toate datele ca să poată interveni în favoarea lui, dar îi spune să nu o facă, decât în situația în care este convins de valoarea excepțională a talentului său. Rebreanu a condus o vreme destinele teatrelor din România, și le-a condus bine, dar juca prost teatru sau nu o făcea de loc. Rolul ce i-l încredința finul din Orăștie era oricum prea complicat pentru el:

„*Aripa Satanei* poartă următoarea dedicație: „Cu aceeași dragoste – D-lui Liviu Rebreanu care a știut să-mi întindă o mână, o credință, un suflet”.

Părerea mea e că aceasta e mult superioară celei dintâi și cred să duc premiul întâi. Dacă aș fi avut zece mâini să pot decopia, aș fi înaintat toate cele nouă piese pe care le am. Concursul acesta, închipuiți-vă, e pentru mine aproape decisiv. M-am săturat de moțâiala literară, dar orice nereușită nu mă va face să-mi arunc pana după urechea tăcerii. Voi scrie mai departe, fără să mă mai cuget, să mai concurez vreodată.

După câte știu, rămânând între noi vorba, puține nădejdi de reușită am, dat fiind pare-mi-se nepotismele și devorările literare din cetatea lui Săracul cioban *Bucur*!

Acum, eu te rog pe Dumneata să iai seama, dacă faci parte din acea comisiune, nu că să duc eu – măcar și premiul cel din urmă, ci ca să nu se opereze a la urne – literare!... Nu doresc pentru nimic în lume să apleci balanța dreptății în

favorul meu dacă sunt nevrednic, ci să se întroneze și să se observe o morală în lumea aceea literară...

Nu am nici prieteni, nici dușmani – prin București; concurez sub pseudonim și cred totuși în rezultat bun: că voi duce premiul întâi!

D-ta ești prieten cu dl. Teodorian, președ[intele] As[ociației] Crit[icilor] Dramatici, cere-i piesele și citește-le, nu va fi o vreme pierdută...

O mărturisire de credință literară: te rog să nu intervii niciodată în viața d-tale pentru mine în contra conștiinței D-tale și a Adevărului care, oricât l-ar silui și bastarda unii și alții, tot va rămâne!...

Rugămintea mea de mai sus, ca și altele, Te rog scumpe D-le Rebreanu, să le îmbraci în lumina acestor principii ale mele. Te stimez pe D-ta mai mult poate decât te vei convinge vreodată în viață și, de, am pentru minuscula mea persoană un sincer și etern autorespect!

Manuscrisele le-am expediat pe adresa *Rampeii* în plic de valoare. Te rog, indirect să te interesezi să le ajungă la mână la termenul de 1 sept[embrie] exclusiv – nu cumva să zacă prin P. T. T. – în așteptarea... gloriei!” (288).

„În așteptarea gloriei”, Valeriu Bora avea să fie în primele rânduri ale celor care au visat, iar apoi au realizat o Societate a Scriitorilor Ardeleni (1936), poate nu doar menită să vindece rănilor pricinuite de asalturile eşuate asupra ierarhiilor literare naționale. Într-o scrisoare din 1928, încrezător în forțele sale și ale altora, îi mărturisea lui Liviu Rebreanu proiectul viitoarei societăți, cu o motivație care trebuie să o judecăm ca fiind a unui grup mai mare de nemulțumiți din peisajul literar ardelenesc:

„Vă sunt foarte recunoscător pentru deosebita atenție ce o aveți față de mine, față de activitatea mea literară. Este aceasta o încurajare și un prețios îndemn la munca în care eu am o mulțumire sufletească, măcar într-o privință. Ce fericit aș fi, dacă aș avea și cealaltă posibilitate, de a putea și tipări câte ceva. Apariția acestui volum o datoresc integral prietenului meu literar-gazetar, Elie Măgeanu de la Sibiu. Ce ar fi dacă anume ajutoare altruiste ar veni în toate domeniile de activitate, nu numai de la nevoiași? Noi, cei din noul Ardeal literar, ne zbatem, ne frământăm fără pic de rod și răzbatere (fără o prea mare nădejde de a putea contribui cu ceva bun, – critica literară în Ardeal e absentă) pe acest teren. Aceeași critică literară e absentă sau, în cazul cel mai bun, haotică, și în vechiul Regat. Odinioară erau animatori, critici – și aici și „dincolo”. Azi ne lipsește această autoritate. Nu e nici în Ardeal, unde fiecare dibuie și se buimăcește și nu e nici în vechiul Regat, unde critica s-a împărțit pe capele, iar literatura pe căprării – onoare excepțiilor. În foarte rare cazuri critica a slujit într-adevăr literatura, arta și talentul.

Luați revistele din Vechiul Regat. Nici una nu a adăpostit, nu a încurajat, nu a dat vreo atenție Ardealului, scriitorilor din Ardeal. Vorbim de vremurile de la 1918 încoace. Ce dracu, doar nu ne-om fi tâmpit cu totul noi, cei din Ardeal.

Mentalitatea din domeniul politicii, se vede, pe semne s-a transpus și în literatură. Exact aceleași metode detestabile, aceleași concepții, aceleași atitudini din care nu va rodi niciun bine.

Iată pentru ce am luat eu [...] * și riscul literar de-a aduna pe scriitorii din Ardeal într-o societate, organizându-i, dându-le curaj, trezindu-i la viață, îndemnându-i la activitate, la ambiția și conștiința creatoare. O parte din lume s-a supărat. Scriitorii din Ardeal cu excepția celor care fac parte din Soc[ietatea] Scriitorilor Români au fost de acord. Chiar cei din urmă, afară de dl. Gorun, care nu a privit chestiunea din punct de vedere *literar în sine* (acesta era scopul) a rostit un bătrânesc dar sincer *veto*.

Lucrurile nu au rămas aici însă, cum s-ar părea. Sămânța aruncată de mine a încolțit și sunt sigur că va veni vremea când ea va da cele mai hrănitoare roade. Mi se vestește că o seamă de scriitori tineri (bineînțeleș că nu după extrasul de botez) vor să scoată o revistă la Cluj – în jurul căreia se va grupa și cristaliza viitoarea Societate a Scriitorilor din Ardeal. Din punctul de vedere al formei cred că e rău, dar – ca fond – societatea va fi utilă și va avea o menire și un rost. Admit că va supăra și că va ridica în capul ei pe o parte măcar a scriitorilor din Vechiul Regat. Dacă va ieși un bine din această organizare și manifestare literară – cred că orice supărare nu mai are rost și nu va avea nicio îndreptățire.

Cred că era bine dacă Societatea Scriitorilor [Români] ar fi fixat an de an 2-3 premii literare ale Ardealului. Spre pildă *premiul încurajării* și *premiul consacării*. Două categorii. Aceste premii să se acorde și lucrărilor în manuscris, căci vai, cu câte umilinte și necazuri putem tipări o carte, lucru pe care îl cunoașteți și D-voastre.

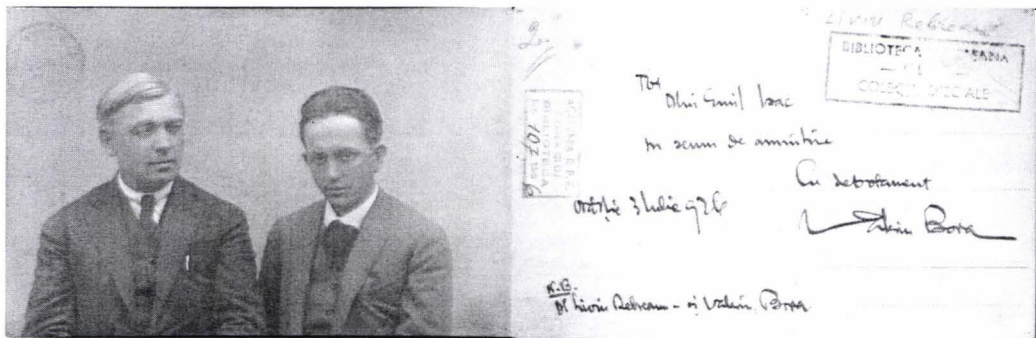
Și așa mai departe, și ce-o mai fi vom vedea.

Nu știi ce părere veți avea D-voastre, dar voi încerca să concurez la vreun premiu al S.S.R.-ului cu volumul de față.

Vă rog să mă avizați dacă, bineînțeleș, prin concursul D-voastre aş putea să tipăresc la Casa Școalelor, ori în alt loc, manuscrisul de poeme cu Iisus, din care o parte publicasem în *Mișcarea literară* a D-voastre. Cele publicate odinioară sunt, desigur, cizelate și revizuite de-a binelea.

Urmăresc în *Adevărul literar* cu o deosebită plăcere, notele Dv. din călătorie. Am învățat și am aflat unele lucruri. Păcat că nu am putut fi și eu cu D-voastre, măcar în calitate de hamal. Aș fi scris și eu poate vreo câteva teancuri de poeme despre generația de mâine... a înfrățirii și umanității. Fie zis între noi, deși nu am fost nicăieri, am gata trei manuscrise în care pomenesc despre viața simplă și frumoasă a omului înfrățit cu codrii și apele, despre planurile umanității, despre internaționala omenească a omului de mâine...

Cine știe... ” (297)

Liviu Rebreanu și Valeriu Bora

Tot acest avânt care nu era clădit pe valori literare durabile, amestecul „cauzei naționale” în cuantificarea esteticului, cu un cuvânt, mentalitatea provincială aveau să-l ducă pe Valeriu Bora la eșecuri și dezamăgiri repetate, de natură să spulbere ceea ce nu era greu de spulberat. Într-o scrisoare din 1930 îl vedem redimensionat, umil, capabil de o autoanaliză sfâșietoare creionându-se precum un personaj dostoevskian ce-și caută purificarea sufletească prin sărăcie, suferință și umilință. Epistola devine de astă dată o adevărată pagină de literatură. Înainte de a-i cere celui căruia i se adresează cu *Scumpe și aproape de mult uitat al nostru Naș Liviu Rebreanu*, un sprijin pentru obținerea unui ajutor material, expeditorul se întrece pe sine:

„Iată parcă lespezi de veacuri s-au așezat pe noi ca peste un mormânt din care tot ce a fost odinioară s-au schimbat în iarbă pentru miei, în flori, florile uitării.

M-am gândit adesea, oare nu am râvnit prea mult în viața mea sau poate am fost eu prea mic, din cale-afară prea mic.

Am fost în vara trecută la București.

După multă trudă de om provincial (însă nu providențial!) am dat peste strada Popa Tatu.

Un auto Vă aștepta la poartă. Am ispitit pe un domn din prăvălia de dedesubt. Am intrat de trei ori pe sub poartă să urc treptele la D-voastre, dar tot de trei ori m-am retras umilit, am cercetat înălțimile cerului și ale casei. Și am plecat mai departe umilit, deznădăjduit, cu amărăciune în suflet.

Și V-am mai căutat o dată. Tot acel domn, bunul meu ghid din prăvălia de la parter, mi-a spus că sunteți la vie, la țară, la un Boier. Și am plecat parcă ușurat și când am auzit de „boier”, eu – ca plecat din țara iobagilor – m-am simțit mai mic și mai amărât.” (298)

Valeriu Bora nu este un caz singular, precum nu este nici Ioan Al. Bran-Lemeny. Ei ilustrează în bună măsură drama a ceea ce am putea numi, dincolo de orice considerente geografice, un provincialism literar.

REBREANU ȘI LIMBA ROMÂNĂ

Sever URSA

Moto: „Prefer să fie expresia bolovănoasă și să spun într-adevăr ce vreau, decât să fiu șlefuit și neprecis (LR, „Cred”)

Liviu Rebreanu, recunoscut îndeobște drept creator al romanului românesc modern, nu este considerat, însă, un maestru de primă mărime al stilului literar.

Aplecat asupra hârtiei albe în nopțile lui de adevărată asceză a scrisului, abia dacă acoperea câteva pagini. Cu cât înainta în vârstă, cu atât exigența față de cuvântul scris devenea o lege imuabilă pe care n-a călcat-o niciodată, nici măcar în întinsa lui corespondență. Stilul său de înaltă precizie și sobrietate este rezultatul firesc al unui travaliu pilduitor și îndelungat, al unei profunde responsabilități izvorâte din conștiința superioară că scrisul trebuie să fie o neîntreruptă jertfă, un rezultat al încordării continue.

„În adolescență – spune romancierul – eram și eu foarte fecund... Deîndată, însă, ce am coborât în București și mi-am înțeles rostul între literați, m-a cuprins o adevărată spaimă în fața cuvântului scris, un respect și o responsabilitate nemărginită față de orice rând. De aici s-a născut dificultatea prozei mele”¹.

Se știe că marele scriitor, în anul 199, când descindea în capitala țării, pornea cu un oarecare handicap, cum singur mărturisea, în materie de limbă literară. Și asta în ciuda faptului că avusese profesori excelenți în liceul grăniceresc de la Năsăud. Cu o voință și o ambiție ieșite din comun a traversat „calvarul” însușirii profunde a limbii, recitindu-i pe Eminescu și Creangă și pe alți maeștri cunoscuți ai scrisului, însușindu-și limpezimile limbii cu o îndârjire devenită legendară.

În amiaza lui creatoare, când putea fi văzut dimineața, după uriașe concentrări, la masa de lucru, producea o impresie puternică. Nimeni nu l-a surprins într-o asemenea ipostază mai realist decât prietenul său Tudor Vianu: „Când se arăta în lume, Rebreanu se arăta ca un om beat de muncă, ieșit parcă atunci din galeriile unei mine sau din dogoarea marilor furnale. Deși firea lui nu era deloc nesociabilă, se socotea dispensat de a oferi oamenilor mai mult decât le dăruise în nopțile lui de patimă scriitoricească, la masa de lucru, alături de bucătăria unde clocotea a douăzecea ceașcă de cafea a nopții, lângă robinetul sub care își

¹ Dan Petrașincu, *Lângă Liviu Rebreanu, în ziua celor cincizeci de ani*, în „Viața literară”, nr. 15, dec. 1936.

punea din când în când fruntea înfierbântată... Efortul expresiv al lui Rebreanu în convorbire cu prietenii și cunoscuții lui era atât de avar pentru că îl consacra în întregime operei lui vaste, adânci și exacte”.²

Am insistat de la început acestui aspect al trudei scrisului pentru că numai așa se explică *impresia de masivitate granitică* a operei sale. Între acest fel de muncă sisifică a legendarului om de voință care a fost autorul lui „Ion” și opera sa monumentală există, indubitabil, un raport de reciprocitate, așa cum au susținut cei mai mulți dintre exegeții săi.

Răbdarea, compătimirea; căutarea neobosită a cuvântului care să exprime exact un adevăr, lucru făcut să dureze, într-un cuvânt – înalta prețuire a artei scrisului – sunt însușirile pe care romancierul le-a învățat și le-a deprins de la țărani înțelepți între care a copilărit și pe care i-a venerat până la sfârșitul vieții sale zbuciumate. Era conștient că o operă mare îți cere să împingi strădaniile creației până la durerea jertfei, adică să i te zidești de viu „chiar în temelii”, cum sună un vers dintr-o nemuritoare baladă a noastră.

„Stau în fața hârtiei albe o oră, cinci, de multe ori o noapte întreagă fără ca din condei să se sleiască ceva”³ – afirma scriitorul, vorbind despre tensionatele clipe nocturne în care își aștepta inspirația.

Încrederea nebănuită în *puterea cuvântului* rămâne una dintre filioanele esențiale în concepția estetică a lui Rebreanu. Pentru el, dimensiunea durabilității unei opere literare este condiționată „numai de cantitatea veritabilă ce o cuprinde [...]. Strălucirile stilistice, cel puțin în opere de creație, se fac mai totdeauna în detrimentul preciziei și a mișcării de viață”.⁴ Se știe că între scriitorii noștri de primă mărime (și nu numai) se disting stilști de renume: un Camil Petrescu, un Sadoveanu, un Ionel Teodoreanu sau Hortensia Papadat-Bengescu – ca să ne limităm doar la câțiva. *Valoarea stilului rebrenian constă însă în sobrietatea clasică, în lipsa încărcăturii metaforice.* În articolul „Cred”, din 1926, conceput ca un răspuns la ancheta revistei „Ideea europeană”, VII, nr. 181, 1 ian. 1926, Rebreanu își precizează încă o dată opinia cu privire la arta scrisului: „... îndrăznesc a spune că scrisul nu mi se pare a fi deloc o jucărie agreabilă și nici mai cu seamă o jonglerie cu fraze. Pentru mine arta – zic „artă” și mă gândesc mereu numai la literatură – înseamnă creație de oameni și de viață. Astfel, arta, întocmai ca și creația divină, devine cea mai neînsemnată taină. Creând oameni vii, cu viață proprie, cu lume proprie, scriitorul se apropie de misterul eternității. *Nu frumosul, o născocire omenească, interesează în artă, ci pulsația vieții. Când ai reușit să închizi în cuvinte câteva clipe de viață adevărată, ai realizat o operă mai prețioasă decât toate frazele frumoase din lume.* Precum nașterea, iubirea și moartea

² Tudor Vianu, *Jurnal*, E.P.L., 1961, p. 29-30.

³ Camil Baltazar, *Liviu Rebreanu își povestește viața*, în „Vremea”, nr. din 1 dec. 1935.

⁴ Dan Petrașincu, *art. cit.*, *loc. cit.*

alcătuiesc enigmele cele mai legate de viața omenească, tot ele preocupă mai mult și pe scriitorul care încearcă să creeze viață. Literatura rezultată din asemenea preocupări nu va mulțumi, poate, nici pe supersteții ce savurează numai rafinările stilistice sau extravagantele sentimentale, nici pe amatorii de povestiri gentile de salon. Nici n-are nevoie. Literatura trăiește prin ea și pentru ea însăși [...]. Sinceritatea e calitatea de căpetenie a scriitorului adevărat. Sinceritatea față de sine, din care izvorăște sinceritatea față de artă. Dacă nu te dăruiești întreg în clipa creației, nu vei zămisli decât monștri fără viață [...]. Temelia creației rămâne, negreșit, expresia, nu însă ca scop, ci ca mijloc. De dragul unei fraze strălucite, nu vom sacrifica niciodată o intenție [...]. *De altfel, cred că e mult mai ușor a scrie „frumos”, decât a exprima exact.*⁵

Șerban Cioculescu afirma că opera rebreniană este inspirată din viața „celor mulți umili” și scrisă pe înțelesul tuturor – ca reflex al unei concepții clasice solide și a unei munci neîntrerupte în serviciul clarității. Aceasta este dovada unei pilduitoare conștiințe artistice. Un model în această privință îl oferă capodopera „Ion” pe care a scris-o și rescris-o vreme de mai bine de un deceniu, făcând nenumărate schimbări „de stilizare și concentrare”. Dar același travaliu a fost necesar și în cazul „Pădurii spânzuraților” sau „Răscoalei”.

În celebrul său discurs de recepție, „Laudă țaranului român”, rostit la 29 mai 1940, cu prilejul intrării în Academie, Rebreanu elogiază sufletul țărănesc căruia îi datora atâta, dar și limba lui, limba română: „La noi și aceasta (limba, *n. n.*) este opera țaranului. Limba românească e o limbă țărănească. Farmecul și expresivitatea specifică le-a căpătat de la făuritorul ei original, care a fost țaranul. Toată dezvoltarea ei, până în timpurile mai nouă, se datorește țaranului, singurul care a vorbit-o întotdeauna”⁶.

Menținerea permanentă a scriitorului cu limba vie, afirmă scriitorul – îl ferește de pericolul artificializării și abstractizării încețoșate: „Limba noastră, cultivată numai de țărani, în legătură continuă cu pământul și cu lumea concretă, a păstrat expresia imagică și naivă a omului simplu, o prospețime pitorească și colorată, ritmul vieții mișcătoare. Limba aceasta, ca toate operele țărănești, e conservatoare și-și apără cu îndărătnicie formația, rămânând refractară încercărilor de violentare”.

Rebreanu constată, cu dreptate, că neologismele, cu excepția celor de specialitate și cu o circulație numai în anumite sectoare, se generalizează anevoie, abia după ce „suferă transformări naționale și formale” potrivite cu spiritul limbii noastre. Încercările de „relativizare” sau de modernizare și urbanizare forțată au dat greș, limba a urmat, imperturbabil, drumul ei firesc de îmbogățire și dezvoltare.

⁵ L. Rebreanu, *Cred*, în Jurnal, I, Ed. Minerva, București, 1984, p. 368-369.

⁶ Liviu Rebreanu, *Laudă țaranului român*, Acad. Română, discursuri de recepție, LXXVII, București, 1940, p. 7-9.

Să nu se creadă cumva că marele romancier a disprețuit preocupările pentru însușirea unui stil. Din contră, lucra cu îndârjire asupra formei, căutând „cuvântul ce exprimă adevărul”, refăcând textele de nenumărate ori până când găsea tonul de obiectivitate pe care-l socotea necesar respectivei opere. Dovadă au rămas caietele sale de creație, miile de ciorne și însemnări ce indică permanenta năzuință spre perfecțiune. „Creația continuă e principiul vital al culturii”, afirma romancierul într-un alt interviu (1928).

„Jurnalul” lui Rebreanu, apărut grație fiicei sale, Puia Rebreanu Vasilescu și emeritului editor și istoric literar Nicolae Gheran, dezvăluie cititorului numeroase episoade din această uriașă și continuă încordare a creatorului „Răscoalei” în căutarea formei optime pentru redarea transfigurată a adevărului vieții, spunând spre sfârșitul vieții, cu înaltă modestie, că a trăit viața din plin și dacă în scrisul său „este vreo calitate, e aceea a vieții trăite”. De aceea, Tudor Vianu zicea la rândul-i despre romancier că „a dat vieții o operă și operei o viață”.

REBREANU ȘI CREDINȚA ÎN DUMNEZEU

Sever URSA

În anii dinaintea de '89 s-a vorbit și s-a scris doar sporadic și cam pe șoptite despre religiozitatea lui Rebreanu. Cel mult dacă s-au publicat unele texte ale sale despre credința creștină, conținute în jurnale, addenda și scrisori.

De fapt, romancierul însuși n-a făcut niciodată prea mare caz de această realitate, altfel atât de vizibilă, a eului său lăuntric.

Odată cu apariția, în 1995, a volumului al XVI-lea, „Însemnări de o zi”, din seria bibliofilă din „Opere”, îngrijită cu pilduitoare „răbdare și încredere” de ilustrul editor Nicolae Gheran, suntem puși, iată, dintr-o dată, în fața câtorva eseuri rebreniene edificatoare, în care acest mare creator de literatură își mărturisea profundele convingeri creștine într-un mod cu totul firesc și atât de convingător.

Să redăm câteva titluri în ordinea apariției lor între anii 1924-1941: „Puterea credinței”, „Cumplita nesimțire religioasă a poporului nostru?”, „Învierea”, „În ce cred?”, „Marea Înviere”. Spre exemplificare, alegem câteva idei din „Învierea”.

Evident, din paginile, ca și în cazul altor scriitori reprezentativi, s-ar putea extrage sute de sintagme teiste, fără de care limba noastră ar rămâne mult mai săracă în expresivitate...

Eseurile amintite, alături de celebrul său discurs de intrare în Academie, definesc, însă, limpede, un crez fără de care un Rebreanu n-ar putea fi cunoscut și înțeles în toată profunzimea valorii lui.

Fără să fie un fel de bisericos exaltat și habotnic – ar fi fost în discordanță cu graniticul său echilibru moral – *el rămâne*, ca și în arta construcției literare, *modelul clasic al creștinului român*. El urca spre Cer pășind pe pământ, cum ar spune despre țărani un Victor Hugo.

Hotărât lucru: „hărăzit să fie un demiurg, Rebreanu a fost totodată om”, cum sintetic îl definește Nicolae Gheran.

Credem că în forumul interior al ființei sale, concepția despre arta, talentul uluitor și credința sunt inseparabile.

Nu e cazul, așadar, la ctitorul romanului românesc modern, de un așa zis mimetism religios: „La peste cinci decenii de la trecerea sa lumească – spune criticul A. D. Rachieru – Liviu Rebreanu nu rămâne doar un mare scriitor, ci un fascinant model etic”.

Scriitorul însuși se autodefiniște: „*Credința este astfel izvorul scrisului meu. O strădanie neconținută de a pătrunde în taina creației, de a zugrăvi pe om în*

luptă cu viața, de a surprinde o formă a vieții în care se manifestă misterul dumnezeirii”.

Alfabetul credinței îl învățase în Maieru, odată cu cel al limbii și al istoriei române, laolaltă cu părinții, cu frații lui numeroși, cu cei „mulți și umili”, cu bătrânii înțelepți... Aici văzuse și se înfiorase întâia oară în fața iconiței din altarul Bisericiuței din Deal, înfățișând supliciul frângerii cu roata călăului, a lui Horea, ori a lui Tănase Tudoran, pe Mocirla Salvei ca să-i rămână în conștiință neuitată „rădăcină vie” a unui roman ce-l va scrie cu o jumătate de secol mai târziu: „Crăișorul Horea”.

Istoria noastră – atât de dramatică – a avut nevoie de credință ca de respirație. Dacă creștinismul românesc bimilenar a luat cu vremea culoare românească, atunci Rebreanu, ca și Eminescu sau Iorga, a luat firea acestui primar creștinism carpatic. El nu-și desprinde nici o clipă credința de conștiința apartenenței la un neam al suferinței și al îndelungii răbdări. O spune singur, cu strălucitoare elocință, în „Laudă țăranului român”:

„Precum și-a păstrat limba, tot astfel a păstrat și a modelat țăranul român, după chipul și asemănarea lui, credința în Dumnezeu. Din bătrâne superstiții, din rămășițe de credințe străvechi transformate și adaptate, din dogme și precepte creștine, el și-a alcătuit o religie specifică, un amalgam profund de creștinism și păgânism. Religia aceasta, legea românească, e unică pentru întreg neamul nostru pe deasupra tuturor controverselor teologice. În ea se rezumă concepția de viață a țăranului român, resemnarea și încrederea lui în dreptatea divină. Legea românească e suportul moral al țăranului. Ea i-a dăruit puterea de a rezista și de a birui încercările veacurilor. Creștinismul nostru, așa cum îl practică și-l trăiește țăranul, ascunde într-însul toate fazele și peripecțiile istoriei poporului român, întocmai ca și limba românească...”

Autorul lui „Ion”, fiind mai degrabă un integralist religios, nu a absolutizat niciodată, în spirit bigot, o biserică sau alta. În această privință ne mai dă o lecție, pe cât de necesară, pe atât de limpede și de o actualitate frapantă: „Firește, religiozitatea românească nu are asemănări nici cu cea catolică, nici cu cea luterană, cu nici una pe lume. E a noastră și numai a noastră. Pentru noi religia e «legea strămoșească». În realitate, religia noastră n-o pot înțelege străinii, ci doar noi o simțim. Specific e ortodoxismul nostru, precum, e și catolicismul uniților noștri. Între cele două biserici românești vor fi deosebiri dogmatice, dar poporul, cel ortodox și cel unit, nu cunoaște decât legea românească, una singură, aceeași [...]. Religiozitatea românească n-are decât un singur dușman primejdios: politicianismul”.

Aceste cuvinte nu au nevoie de vreun comentariu.

Într-o veche fotografie de familie, Mama Ludovica strânge Biblia în brațele ei trudite, trimițându-ne parcă la o altă afirmație-deviză a întâiului ei născut, un superb răspuns dar scriitorului Tudor Mușatescu:

„– Mă întrebi ce carte prefer? Uite-o colo pe birou. Cartea aia groasă cu scoarțe negre... E o carte în care se află toată înțelepciunea lumii, trecută și viitoare. N-o țin niciodată în raft... îi zice Biblia”.

Între dangătul clopotelor bisericii din zorii unei atât de grele nașteri la Târlîșua și dangătul îndoliat al clopotelor unei biserițe din Valea Mare a Piteștiului – prima, greco-catolică, cealaltă ortodoxă – se scurseseră abia 58 de ani și nici 3 luni... Marele romancier se stinge la 1 septembrie 1944, ora 2 fără zece, noaptea, rostindu-și către ai săi din preajmă, încet dar răspicat, ultimul mesaj creștinesc. S-ar fi putut, oare, să fie un sinucigaș, cum se mai vântură zvonul, un mare credincios care spunea în clipa mării treceri: „Fanny dragă, să nu se frângă crucea!... Ai răbdare și... încredere!”?

Coeziunea micii sale familii bucureștene, cât și a mării sale familii ardelen, se alimenta, indubitabil, din aceeași atotbiruitoare credință în Dumnezeu.

Încă din tinerețe, scriindu-și „Calvarul” său se gândea, desigur, la Calvarul pătimirii Mântuitorului Isus. Se ruga lucrând și lucra rugându-se, ca țăranul nostru. Nu afișa de ochii lumii o religiozitate de paradă, întrucât sinele său era mereu învăluit în aura unei credincioșii profunde, funciare, dătătoare de puteri întru calvarul creației. Când încheia, istovit, încă și încă o carte, mulțumea lui Dumnezeu, ca un Ion după semănatul grâului, la marginea ogorului proaspăt, ori ca o mamă după minunea nașterii unui copil.

Iată ce nota în jurnalul său abia început, în 8 august 1927, când, în școala Maierului, sfârșea în zori transcrierea unui nou roman: „Ciuleandra s-a născut și e cum e. Mi-e dragă pentru că durerile nașterii ei au fost grele. Să-i dea Dumnezeu noroc în lume”.

... Apoi a ieșit în uliță. A privit din nou cerul înstelat dintre măgurile lui dragi, așa cum îl privise odinioară copilul din el și așa cum avea să-l privească mai târziu, cu luneta, din pridvorul casei de la Valea Mare, în istovitoarele sale nopți, îndumnezeindu-se și minunându-se de armonia și nemărginirea Operei colosale a Creatorului Ceresc.

IV. ETNOGRAFICA

PĂSTRĂTORI DE DATINI: TRIȘCAȘII DIN LOCALITATEA LEȘU, JUDEȚUL BISTRIȚA-NĂȘĂUD

Veronica OȘORHEIAN

Nevoia oamenilor de a-și exterioriza sentimentele a existat dintotdeauna. Felul în care și le exteriorizează este influențat de stările sufletești pe care le au: bucurie, tristețe, jale, alean, urât. Dar stările sufletești sunt influențate și de fenomenele naturii: susurul apelor, foșnetul frunzelor, cântecul păsărilor, vâjâitul vântului, fenomene pe care țăranul a încercat să le imite mai întâi

în *șuierul* realizat doar prin configurația buzelor, apoi în sunete de trișcă, de fluier, de frunză, de pai, adăugând acestor bucăți muzicale câte ceva din preaplinul sufletului său. În timpul lucrului sau pe drum, bărbații preferă să *șuiere*. Mai demult, fetele își recunoșteau *drăguțul* după *șuierat*. Cântatul la instrumentele amintite, simple la prima vedere, i-a fost țăranului alinare și bucurie, dar și prilej de mândrie. Se zice că omul poate învăța orice. În ceea ce privește cântatul, această zicere își pierde valabilitatea. Fără o dăruire de la Dumnezeu, nu poți face mare lucru.

Trișca și fluierul au rămas instrumentele care înfrumusețează viața pastorală, o fac mai suportabilă în vremuri nu întotdeauna ușoare și lipsite de temeri. Temeri de duhurile pădurii (despre care au rămas atâtea legende), temeri de jivine, temeri referitoare la starea ierburilor de pășunat. Dacă iarba e dogorită de arșița soarelui, hrana oilor e împuținată și nu e bine. Dacă pășunea e bună, regulile stabilite la măsurarea oilor sunt îndeplinite mai ușor, și ciobanii coboară din munți mai devreme. În asemenea situații, oierii își suplimentează venitul de brânză sau lapte acru pe care-l păstrează în berbințe – un semn de dăinuire a neamului, dacă este și mălai. Dacă pășunea e bună, și ciobanii sunt cu voie bună. Și, în răgazul pe care-l au, își cântă bucuria în fluier ori în trișcă.

Tata avea fluier din alamă. Cânta foarte frumos la trișcă, la caval, dar *Horea oilor* – cântată la fluier – era tulburătoare. Melodia are trei părți. Pe rând, tata ni le explica: prima parte e de jale. Jalea unui cioban care, în timp ce-și păștea oile, a adormit. Supărat că și-a pierdut turma, a început să cânte doinit, în speranța că oile îl vor auzi și se vor întoarce la stăpân. Apoi, păcurarul vede, pe un versant al muntelui, niște puncte albe. Bucuros că și-a găsit turma, începe să cânte o melodie

veselă. Dar când se apropie de locul în care credea că-i paște turma, rămâne dezamăgit. Acolo erau *bgicași*, care străluceau la soare. În ultima parte a compoziției, ciobanul începe să cânte din nou o melodie doinită, alta decât prima, în care își pune toată jalea după oile pierdute.

Spunea tata că a învățat *Horea oilor* de la Ion Bindean, poreclit Ionu' Săanii. Ion avea o gușă cât un uger de oaie. Când cânta la fluier, își așeza gușa pe umărul stâng. Eram destul de mici, când omul acesta venea pe la noi în zile de sărbătoare. Era poftit la masă, apoi cânta, împreună cu tata, fel și fel de melodii. Noi eram ochi și urechi, așezați ca turturelele, pe patul din capătul lăițerului.

– Zii, bade Ioane, una de strigat.

Și tata glăsuia: *S-o dus badea, dumnealui,/ La târguțu' cucului,/ Să cumpere oi și vaci/ Și mândre, să-i șie dragi. / Când de-acasă o plecat,/ Pus-o ban nenumărat,/ Plosca plină, la oblânc/ Și s-o dus tot şuierân';/ Cu care cum să-ntîlnē,/ Lua plosca ș-o golē,/ Intra-n crâșmă ș-o umplē. / Cân' îi colea, într-o vreme,/ S-o trezât pe la dugene,/ Unde-s fete frumușele/ Și neveste tinerele,/ Să te tât iubești cu ele;/ Și văzu oamenii bân',/ Ceterași șapte, zăcân',/ Ș-o intrat și badea-n rând;/ Două mândre cuprindē,/ Două, în păhar punē,/ Una, cu mâna-n cură. / Da', cân' îi colea, într-o vreme,/ Iese badea din dugene,/ Fără boi și fără vaci,/ Fără de mândruță dragi,/ Fără murgul cel frumos,/ Ș-o venit badea pe jos.*

Mama schița un zâmbet. Probabil de mândrie pentru omul ei care, împreună cu oaspetele îi desfătau sufletul, dar și mulțumită de pățania celui *bade dumnealui* care a încălcat o rânduială de conduită. Și mama era mare iubitoare de cântec. După ce au apărut aparatele de radio și auzea câte o doină, ni se adresa: *Doamne, mândru mai cântă. Dumneaei doinea atât de frumos, în nopțile lungi de iarnă, lângă caierul din care torcea să ne facă cele de trebuință, încât cred cu tărie că, în nopțile acelea, ne-a picurat în suflet cea mai aleasă, mai adâncă, mai dulce și mai neumbrită plăcere.*

Fig. 1. Mihail T. Mălai

Tata n-a cântat în echipa de fluierași a satului. A fost prea ocupat cu gospodăria, fiind luat *pe moșie* de niște unchi care n-au avut copii. Dar dragostea de trișcă a avut-o de la cinci ani. Atunci și-a pecetluit soarta, când a renunțat să fie înfiat de un alt unchi, (popa dr. Ioan Artene, stabilit în Timișoara), „de dorul de frați, de trișcă și de oi” – cum ne spunea tata, uneori. Și, tot atunci, probabil, ne-a fost hărăzit

și nouă, celor opt copii, înainte de zămislire, să ne naștem într-un sat, apoi să creștem în opinci, să păzim mieii și vaci, să dăm oile în strungă, să pologim aromatele ierburi de pe dealuri, să călcăm stoguri, să călărim niște cai aprigi și năvăși, și-atâtea altele, dar să ne bucurăm și de frumusețea cântecelor la fluier, cântece după care am învățat să jucăm și să strigăm, în vreme ce mama pregătea cina.

Da, și acestea trebuiau învățate. Pentru a intra în rând cu lumea și, la vreme potrivită, să luăm parte la toate formele de manifestare culturală din cadrul comunității. Dar atunci, lucrul acesta se întâmpla numai cu acordul tatei, la momente potrivite și în locuri din vecinătate. Nu umblau copiii prin locuri neștiute de părinți. S-a nimerit, într-o vreme, să jucăm patru frați în jocul mare, stârnind aprecierile femeilor (printre care era și mama) rânduite pe *gălendării cioșcului* din centrul satului, construit înainte de 1934-1935, perioadă în care echipele regale, conduse de sociologul Dimitrie Gusti, au cercetat zona. Era frumos...

Fratele mai mare, Nechita Mălai (zis Ștefan), înfiat de bunicul adoptiv Ștefan Artene, era bun trișcaș. Între 1964-1982, a fost membru în formația de trișcași din Leșu. Apoi, a trecut la penticostali. Strigăuș de mare forță, ne-a convins (la nunta fratelui Dănilă, organizată în localitatea Feldioara, jud. Cluj), că e în stare să țină, o noapte întreagă, isonul unei formații de marcă din Dej, fără să repete vreo strigătură. Conducătorul formației spunea atunci, că n-a mai întâlnit un om la fel de petrecăreț, care sprijină orchestra, îmbogățindu-i prestația. Bărbat înalt și suplu, alături de care, încă șase frați am luat parte la nunta lui Iovu Avram, unde Ștefan s-a dezlănțuit, bătând soba din Căminul cultural și strigând, printre altele, „... unde-i frate lângă frate, se dă lumea la o parte... ”, el ne-a rămas în amintiri din vremea când era tânăr și plăcut celor din anturajul în care se afla. După cum ne mărturisește, era penultima nuntă „din lume”, la care a luat parte, ultima fiind a unei verișoare măritate cu Leonida P. Atunci, n-a fost cum spun în „Nuntă țărănească”: „... Căâte n-ar mai fi de spus.../ Că nu-i nuntă-adevărată,/ Între munți, acolo sus,/ Dacă nu-ncep să se bată. / Nu bătăi să se ucidă./ Mai mult sfărtecări de țoale/ Și îmbrâncituri prin tindă,/ Și rostogoliri de oale... ”.

Fig. 2. Nechita M. Artene, zis Ștefan

Atunci a fost mai rău. Un gard a fost văduvit de câțiva pari. Nu era bai de pari, căci pădurea era mare și aproape. Dar

era vai de câteva capete sparte. Acesta, spune Ștefan, ar fi fost motivul și momentul retragerii lui „din lume”. Deși... nu cred că păcatele dinainte i-au fost mai grele. Dar nu judecăm. Ne judecă Domnul pe toți.

Fratele Dănilă Mălai n-a ajuns la performanța tatei și a fratelui Ștefan. Dar, deși trăiește la oraș, în fiecare an, el umblă cu trișca la colindat. Colindă vecinii, frații și prietenii. Pe bădița Vasile Dâncu (poetul din Runcu Salvei) îl colindă la telefon. E marea bucurie a lui Dănilă. Spune că, altfel, nu știe că e Nașterea Domnului. L-am întrebat cum a învățat să cânte la trișcă. Mi-a spus că această deprindere n-o poți face decât dacă-ți place foarte mult. El și-l amintește pe tata, cântând împreună cu fratele lui mai mare, Traian, unul dintre cei mai dibaci strigăuși din sat. În sărbători, de multe ori i-am văzut petrecându-se la noi în casă. Cântau pe rând la fluierul acela din aramă, apoi unul cânta și celălalt striga: „... *Ei, frunză verde de ciperi,/ Vrut-am să mă sui la Șeri,/ Mă-ntâlnii cu mândra, ieri/ Ș-am gătat de mărs la Șeri. / Ei, frunză verde de susai,/ Vrut-am să mă sui la Rai,/ Mă-ntâlnii cu mândra-n plai/ Ș-am gătat de mărs la Rai...*”

Câteodată, auzeam strigături referitoare la încălcarea învățămintelor statornicite în comunitate de poruncile sfinte: „*Zăs-am zău și m-am jiuat,/ Că nu mai mărg sara-n sat,/ La nevastă cu bărbat,/ Da' ș-asară m-am scăpat,/ Piste-o margine de pat,/ În locu' unui bărbat. / Când era gurița dulce,/ Pe bărbat dracu-l aduce;/ Io-l întreb de-i rându' bun,/ El își fașe palma pumn,/ El o dat și eu am dat,/ Nevasta sare din pat,/ Nu da mă, că mni-i bărbat!/ Ei, dacă iaie fi bărbat,/ Pe mine-așe m-ai cemat?/ Ei, când sărēm gardurile/ M-ajiunjèu știapurile,/ Când eram la cotitură,/ Mă-ndemna mândra cu gură,/ Mă-ndemna, nu-mi trebuiè/ Era vai de pcielea mè.*” Și mama intervenea: *măi, oameni buni, aveț' grijă, că-i strâmt în casă... !*”.

Fig. 3. Dănilă M. Mălai, colindător statornic.

Adică, noi, copiii, trebuia să fim feriți de expresiile al căror sens îl înțelegeam pe deplin, abia mai târziu. Dănilă era ochi și urechi, memora horile, iar apoi, după sute de încercări, i se adresa tatei: *uite, mai știu una*. Tata îl încuraja cu blândețe: „*Da, amu, ești bun de oi*” – adică bun de mers păcurar la oi.

În echipa de trișcași, s-au perindat mulți leșeni pentru că foarte mulți știu cânta la trișcă, la fluier și la tulinic. A existat o vreme în care sătenii aveau obligația socială de a face pază la obiectivele economice sau administrative. Cei care făceau

parte din formația corală sau a trișcașilor erau scutiți de pază. Prin urmare, și acest factor a influențat numărul participanților la activitățile culturale din sat.

Speranța leșenilor de a păstra horile trișcașilor vestiți din sat rămâne în seama formației tinere de trișcași și chiuitoare, condusă de profesorul Ioan Feldrihan. Cealaltă formație acceptă realitatea, cu un soi de împăcare și cu un regret resemnat, tălcuit în strigătura lui Anton Bîgi – pentru ediția *Festivalului Interjudețean Rapsodia Trișcașilor* din anul 2007: „*Dragu-mni-i la veselie,/ Cu oameni de ominie/ Și mni-i drag la crâșmă-a bè,/ Cu oamini de sama mè,/ Și mni-i drag la fâgădău,/ Cu oamini din satu' mneu. / Cânt din trișcă și caval,/ Să răsune piste deal,/ Piste Dealu' Târgului,/ La ușa prefectului –/ Să aibă grijă de noi,/ C-am rămas numa' vo' doi (puțini)/ Ș-aieștia sântem bătrâni,/ Sântem buni numa' la câni;/ Niși așa nu ne lăsăm,/ Și premiu' noi îl luăm. ”*

Acest festival (propus și hotărât de „baronul” Alexandru Misiuga și de compozitorul Tudor Jarda) se desfășoară din anul 1968. O singură ediție, din anul 1986, s-a pierdut.

Cu localitatea Leșu, profesorul Tudor Jarda avusese o legătură specială. Pe lângă activitatea desfășurată pe plan profesional, compozitorul mergea la Leșu și dintr-un motiv sentimental. Emil Pralea (cuscrul compozitorului, dirijorul formației de trișcari din Hodac, jud. Mureș, sculptor în lemn și meșter de fluiere) era originar din Leșu și era frate cu Maria Precup – *privighetoarea din Leșu Ilvei* – cum o numeau specialiștii. Profesorul cunoștea mulți leșeni. După ce Pavel și Maria Precup s-au mutat la Târgu-Mureș (la fiica lor Marioara Precup Stoica, fostă solistă la Ansamblul „Mureșul”), gazde bune ale compozitorului erau Larion și Iftinia Marica¹. În cele din urmă, satul întreg îi aparținea și profesorului Tudor Jarda, prin

conferirea titlului de
CETĂȚEAN DE ONOARE.

Fig. 4. Trișcașii din Leșu alături de compozitorul Tudor Jarda și inv. Maria Néchiti – director de cămin (1973).

În 13 august 2007, profesorul Tudor Jarda a plecat la cele veșnice, lăsând adevărate bijuterii muzicale

înregistrate cu trișcașii din Leșu. E suficient să amintim compoziția „Suită de la

¹ Părinții violoncelistului Marian Marica (șef partidă) la Filarmonica TRANSILVANIA din Cluj-Napoca. Lui Marian, compozitorul i-a purtat de grijă de la vârsta de 10 ani, când, în anul 1965, l-a îndrumat spre Liceul de Muzică „Sigismund Toduță” din Cluj.

Leșu”, piesă prezentată ca exemplificare, la ediția din 22 mai 2004 a *Colocviilor de etnografie și folclor de la Alba Iulia*. Au plecat la cele veșnice și o parte din vestiții trișcași de la Leșu, în frunte cu bădia Larion Marica – cel pe mâna căruia a rămas formația de trișcași, după ce profesorul Tudor Jarda a înaintat în vârstă.

La Festivalul interjudețean *Rapsodia trișcașilor* din localitatea Leșu, sunt invitate mai multe formații artistice din țară. Și, de fiecare dată, prestația gazdelor și a celorlalți participanți se rezumă la două-trei piese reprezentative. Dar, care sunt, oare, cele mai reprezentative hori ale trișcașilor din Leșu? În general, pe Ilve, sunt melodii molcome precum sufletul ardelenilor din locurile acelea. Melodii iscate în vremuri de tihnă, pentru vremurile de tihnă din șezători și de la nunțile care se făceau prin casele oamenilor. Din lipsă de spațiu, și nunțile aveau o rânduială. Mai întâi, se *băgau mesele* și, o bucată de vreme, nuntașii se ospătau. Pe melodii „de strigat”, începea un soi de competiție între cei mai pricepuți și mai înzestrați strigăuși. Femeile schițau câte un zâmbet, mândre de bărbații lor. Abia mai târziu, se schimba registrul petrecerii, când se *scoteau mesele* și începea jocul, însoțit de alte și alte strigături care mai de care mai frumoase, mai hazlii și pline de adevăr, tâlcuite ori auzite prin satele din împrejurimi. Bunăoară, așa: *Sar în sus și pcic în jios,/ Jioc de frică, bucuros;/ Pcic în jios și mă rădic,/ Jioc de frică, dacă-s mnic.*²

Melodiile care se cântau la nunți și în șezători au fost incluse de trișcași în repertoriul lor. Și sunt destule. Poate unele s-au uitat. Dar în anul 2000, horilor zise la trișcă li se spunea: *a lui Venedic Dragotă; a lui Ion Teacăle; a lui Macidon Trif; a lui Valer Trif, a lui Ion Bindean* (cel cu gușă); *a lui Ion David; a lui Petrea Istrate; a lui Ion Persecă* (poreclit Porcău); *a lui Anton Țilea; a lui Ion Căilean; a lui Dănilă Savu; a lui Terente Gălan; a lui Toader Ilovan; a lui Emil Dragotă* (poreclit Maroca); *a lui Emil Zegrean; a lui Ion Zegrean; horea Oii* (lui Toader Robotin îi spuneau *Oaia*, pentru că avea un păr mare și alb ca o mioară bălană și cânta, târziu, de-a lungul satului, cu glas de tunet: *Ăsta-i Gruia lu' Novac/ Cu musteță ca de rac/ De le-nnoadă după cap...* (după cum povestea lelea Măriuca Precup); *a străinului; de-a mâna, a lui George Ban* – ceterașu; *de-nvârtit, a lui Condrate Urs* – alt ceteraș (la mormântul căruia, profesorul Tudor Jarda a plâns) și o melodie *a Floricuți* (iscată, se spune, pentru o Floricuță dragă cuiva). E lesne de înțeles, că a avut ce prelucra compozitorul Tudor Jarda.

E lăudabilă ideea leșenilor de a scoate, în anul 2003, cu ocazia împlinirii a 400 de ani de atestare documentară a localității Leșu, acel CD aniversar, pe care există și „*Suită de la Leșu*” – o compoziție de excepție, după cum spun cei îndreptății. La radio, aceste prelucrări se aud destul de rar. Dorul de a reauzi măcar

² Strigătura mi-a spus-o bădița Vasile Dâncu, poetul din Runcu Salvei. Este o strigătură pe care a făcut-o un băietan, obligat. În șezători, feciorii mai bătrâni îi obligau pe cei mai tineri să învețe să joace și să strige, ca să fie în rând cu lumea, să nu rămână „pămpălăi”. Unuia, i-au dat sarcină să joace, până iscă o strigătură. Altfel, primea bătaie de la cei mari. Și așa s-a iscat strigătura.

o parte din melodiile amintite, mi-a stârnit ideea de a mă întâlni, în vara anului 2011, cu trișcașii din Leșu. Am luat cu mine „un pălmaș” amator și am reușit să fac un filmuleț. Un filmuleț care ar putea îndemna vreun cercetător de datini să facă ceva mai mult și mai bine. Cine are urechi de auzit, să nu stea pe gânduri!

La sărbătoarea satului din anul 2011, am stabilit să ne întâlnim pentru filmare, în casa profesorului Florea și Domnița Pop, moștenitorii lui Toma T. Artene – mare iubitor a formației de trișcași. Însirați pe drumul dinspre apă, cu steagul pe umăr și cu tulnicul îndreptat spre cerul presărat cu nori pântecoși, trișcașii înaintau fără dirijor. Primarul era prins în desfășurarea programului de la Căminul Cultural „Lt. George Pop”. El nu cântă la trișcă, dar, ca absolvent de școală pedagogică, îi dirijează, îi susține și îi promovează. În tinerețe, primarul cânta în orchestra satului, la contrabas.

Inițial, am vrut să filmez un grup mai mic, de 4-5 membri „mai buni” – socoteam eu. Aș fi făcut o mare greșală. Toți erau foarte buni. Erau buni în formația aceea de douăsprezece persoane (de la stânga, cum au fost filmate): Leon Todica – tulnicaș, solist la caval și trișcaș; Ionel Dragotă; George Pop al lui Costan (diac la Biserica Ortodoxă nr. 2 Leșu – din Gura Ierboșelei); Emil Bâgi al lui Valer; Ioan Bâgi al lui Valer; Lenuț Bâgi al lui Ioan (e și tulnicaș); Emil Cotuț (multă vreme și stegar de frunte); Ionică Serețan; Ion Dragotă – stegar; Ilie Cristea – solist la taragot și trișcaș; Petru Dragotă; Grigore Drevici – la buhai, (instrument căruia compozitorul Tudor Jarda îi spunea *tărășneagă* – spre amuzamentul tuturor).

Trișcașilor din Leșu Ilvei, numai sumanele negre le lipseau, pentru a fi asemuiți cu *cătanele negre* care făceau parte din Regimentul II de graniță, înființat de Maria Tereza, prin Decretul de la 12 aprilie 1762, pentru a păzi fruntariile imperiului, în ținutul năsăudean. Adrian Marius Pop, fiul gazdelor unde trebuia să ne întâlnim cu trișcașii, când a văzut alaiul, alergă la maică-sa și o lămuri: mică, sunt mulți! Anul viitor, mătușa Veronica o să aducă Ucraina! Era aluzia la o formație de dansuri profesionistă ucraineană care, în seara precedentă, în cadrul aceleiași sărbători a satului, a prezentat un spectacol de mare ținută, un spectacol de ținut minte, multă vreme. Cu un an în urmă, la sărbătoarea de atunci a satului, în aceeași casă, am făcut un filmuleț în care protagoniști erau: pictorul Valer Gălan (plecat la cele veșnice) și profesorul Ioan Feldrihan – în calitate de trișcași, iar Iftinia Pop – soția pictorului, cunosătoare a multor strigături și înzestrată cu glas, avea rol de chiuitoare. La momentul acela și la balmoșul făcut de Domnița Pop, au mai poposit și condeierii Ioan și Lucreția Mititean de la Năsăud, scriitoarea Ioana Precup de la Oradea și directorul școlii din Leșu, profesorul Mircea Vasile Coșbuc, alături de soția lui, Ana. Adrian Pop a socotit că aceste întâlniri, din casa lor, legate de datinile satului, au devenit obicei, și mai poate fi loc și pentru datinile ucrainenilor. Adrian și Florea i-au dat ajutor Domniței să completeze cele de trebuință pentru grupul care intra în casă pe treptele de către apă. Unii purtau

povara anilor adunați pe umeri, alții erau într-o tinerețe cumpănită. Erau frumoși. Nu le-am spus trișcașilor decât să petreacă, așa cum știu și cum simt ei. Când a apucat Emil Bâgi sticla cu băutură și a început s-o rotească în aer, după ritmul melodiei, mi-am adus aminte cum rotea și tata o sticlă plină cu vinars fiert cu *săcărè*, când era „nănaș mare” și veneau ceterașii după dumnealui. Rotea sticla și striga: „*Ei, vai de mine cum aș bè/ Jinars șiert cu săcărè/ Ș-aș dormi la mândra mè mări...*”

Ce a ieșit, sperăm să placă celor care vor viziona filmulețul de un ceas, filmuleț căruia îi spunem „Păstrători de datini: trișcașii din Leșu Ilvei”.

Constatări:

În anul 2003, formația instrumentală din Leșu avea un efectiv de 24 de trișcași, iar în vara anului 2011 în formație mai activau 12 persoane. Deși înjumătățită, formația a păstrat acea doză de optimism care asigură o prestație interesantă, presărată, din când în când, cu vorbe de duh, pentru a stârni hazul și voia bună. Trișcașii nu sunt stresați de prezența unei camere de filmat, se comportă degajat, stăpânesc foarte bine repertoriul, încât prestația nu este o povară, ci o desfătare pentru ei, dar și pentru cine-i ascultă. Trișcașii știu să aleagă momentul în care, pe rând, pot închina un pahar de băutură cu gazda, fără ca ieșirile și intrările să altereze melodia. Pe lângă acompaniamentul asigurat de buhai, de tulnic și de steagul de nuntă împodobit cu zurgălăi, am observat că pot improviza cu ușurință și un soi de acompaniament original, fie printr-o șuierătură, fie prin ciupirea unghiilor ori pușcând din degete. Dacă strigăușul ridică sticla cu băutură, într-o rotire în aer, acesta creează un spor de veselie în rândul formației, dar și în rândul ascultătorilor. Formația de trișcași poartă costum național autentic și panglică tricoloră peste umărul stâng, încheiată sub brațul drept.

SATUL COPILĂRIEI

Ioana PRECUP

Oradea

Satul meu, plai de baladă,
E la poala Heniului
Un pârau curge la vale
Cântând prin mijlocul lui.

Casele sunt cu pridvor
Și cu porți din lemn cu flori
Lângă drum e un izvor
Pentru orice trecător.

Oameni buni, de omenie,
Dau binețe-n prag de casă
Dacă vii din drumeție
Pâinea ți-o întind pe masa.

Doina murmură cu dor
Până-n codrii argintii
În horă se prind ușor
Bătrâni, tineri și copii.

Locuri bune, oameni buni
Ca pământul românesc
Eu cu satul din străbuni
Mă mândresc.

Pentru mine Leșu, satul meu, este cel mai frumos din lume. Aici am văzut lumina zilei, aici am cules primele flori, primele vise, primele creații. Aici, purtând pe umăr trăistuța cu tăbliță și condeiul, am mers de mână cu mama în prima zi de școală, aici am jucat în horă satului cu fete și feciori din generația mea. De aici mi-am luat zborul în lume și sper că tot aici, într-o zi, mă voi întoarce să-mi petrec veșnicia.

Cum doru-i dor și nu-ți dă pace, mi-am luat copiii, nepoții într-o vară și am plecat la Leșu pe urmele copilăriei mele. Ajunși în sat, le-am făcut cunoștință cu Păraul Ursului, cu Valea Cusărita, Stâncă Boscadăului, Balta țiganilor, Pârâul Arsului, Lunca Zimbrului, Ierboasa, muntele Heniu, Coteanca, Cioroiu lui Bere, Groapa lui Slăvoacă și multe alte locuri dragi care m-au inspirat și le-am făcut legende, balade, piese de teatru, care s-au jucat în număr de 8 în localități din județul Hunedoara, toate premiate la diferite concursuri; s-a jucat una în Leșu „Ursitoarele” în regia lui Toma Artenie, și tot această piesă de teatru s-a jucat și la Școala Generală Liviu Rebreanu din Beclean în regia prof. Radu Zăgoreanu și în alte localități.

Am privit cu nesaț codrii crescuți pe culmile Tisei, a Iliuței, la plantarea cărora, cu 50-60 de ani în urmă, am luat și eu parte, nu mi-a fost ușor să mă despart de ei și am scris o poezie:

„Nu mă spune codrule
C-am trecut și eu prin tine
C-am iubit și eu în lume
Taci codrule, nu mă spune.

Tu erai frumos și verde
Cucul în tine cânta
Eu, o fată fără minte,
O copilă tinerea.

Tu aveai verde pădurea
Brazii cu fruntea plecată
Eu iubeam ochii ca murea
A mea era lumea toată.

Codre, ține-ți jurământul
Să nu mă știe lumea
Numai cerul și pământul
Numai tu cu frunza ta.

În tine mai cântă cucul
Poate cântă de urât
Dar în mine arde dorul
Că badea m-a părăsit. ”

Le-am făcut cunoștință cu bătrâna școală unde au învățat bunii, părinții și eu, cu căminul cultural unde, împreună cu mama, tata și cele două surori, am cântat în renumitul cor înființat de marele prof. Tudor Jarda.

Aș mai putea să vorbesc ore întregi despre satul copilăriei mele, mai ales că am scris și o carte cu această temă „Praguri de cer” pe care am publicat-o în 2003 cu ocazia împlinirii a 400 de ani de când a luat ființă comuna Leșu.

De această dată am trecut pragul casei părințești pe drumul Leșului, împărăția mea natală, tot prin sunete de amintiri cu conștiința că pragul casei părințești, pragul ființei părinților, a surorilor, pragul de lume a satului Leșu sunt hărăzite să poarte mesaj artistic și uman, talent, omenie și vrednicie, frumusețe sufletească și dăruire.

Așa cum am început, cu o poezie, la fel voi și încheia:

„La căsuța părintească
Cu veșmântul de șândrilă
Și mușcată la fereastră
M-am născut iarăși copilă.

Erau înfloriți salcâmi
Cu mireasmă umpleau zarea
Iar în cântece măicuța
Întrecea privighetoarea.

Pe ogor era tăicuțu
La coarnele plugului
Tânăr și voinic ca plopul
Șuiera de-a dorului.

Mă prindeam în dans de fluturi
Prin livezile cu flori
Alergam râzând pe dealuri
Cu cele două surori.

Dar a bătut orologiul
Mai bine-ar fi încremenit
Și-n lumina dimineții
Liber, visul, a murit.

TRAISTA ȘI DESAGA – OBIECTE NELIPSITE ALTĂDATĂ DIN GOSPODĂRIA ȚĂRANULUI ROMÂN

Veronica OȘORHEIAN

După cum se precizează în *Mic dicționar al limbii române*, Editura Științifică, București, 1974, p. 779, **Traistă** (pl. traiste) înseamnă:

1. Sac mic de pânză groasă, de piele etc., prevăzut cu baier, care se poartă agățat (pe umeri) [ori la oblâncul tarniței] și în care se păstrează sau se transportă diferite lucruri; 2. Sac de pânză din care li se dă cailor ovăz.

În același *Mic dicționar al limbii române*, Editura Științifică, București, 1974, la p. 200, aflăm că **Desagă** (pl. desagi) înseamnă: sac format din două părți (semănând fiecare cu o traistă) care se poartă atârnat pe umăr sau pe șa [ori pe tarniță].

Traista și **desaga**, acele obiecte de uz nelipsite, cândva, din gospodăria țăranului român, se văd astăzi destul rar. Acest fapt se datorează, poate, apariției altor obiecte confecționate pentru a purta, în ele, cele de trebuință gospodarului. În vremurile pe care le trăim, pentru a căra diferite lucruri, și pentru țărani e mai comod un rucsac ori o sacoșă, mai des întâlnite fiind cele din rafie, ușoare și ușor de întreținut, ori acele pungi din folie, poluante, cărora li s-a statornicit denumirea de „pungă de 1 leu”. E adevărat că și numărul oierilor și al oilor a scăzut, iar țesutul în război nu e un lucru extraordinar de greu, dar nu e nici un lucru foarte simplu. Există niște reguli clare de care țesătoarea trebuie să țină cont. Nu mai sunt multe țesătoare la sat. Dar aud, cu bucurie, că, pe Valea Ilvelor, mai există interes pentru lucrurile bine făcute odinioară, că postavul din prăvălie nu are ținută pentru alesăturile „pe scrisoare” și că au început din nou câteva femei să țesească pânzături pentru nepoate. Mai aud că încă se păstrează obiceiul de a duce alimente în traistă, la biserică, pentru a fi sfințite în noaptea Învierii, iar școlarii, la îndemnul dascălilor¹, la *Festivalul interjudețean al colindelor și obiceiurilor de iarnă*, care se ține alternativ, în satele cu frumoasă tradiție românească, de pe Valea Ilvelor, poartă cu mândrie și trăistuța, alături de costumul național tradițional. Afirmatia recentă a magistrului Sever Ursa de la Maieru: „Totuși, Carpații au ocrotit dintotdeauna existența românilor”, afirmație desprinsă din convorbirea cu scriitorul Cornel Cotuțiu, ne dă speranța că vor mai dăinui, acolo, între Munții Bârgăului și ai

¹ Într-un număr al cotidianului „Răsunetul” (BN), condus de jurnalistul și scriitorul Menuț Maximilian, am găsit și îndemnul de a păstra costumul tradițional. Jurnalistul a postat câteva poze și a precizat ferm: „Așa da; Așa nu”, acolo unde o fetiță purta în loc de opinci niște frumoase cizme albe.

Rodnei, și vorba, și portul, și omenia. Ar fi răsplata pe care o merită din plin străbunii noștri.

Traista de purtat² și desaga sunt țesute la Leșu din lână de oaie, în pătrățele mai mari și mai mici, de obicei în două culori, alb – negru. La traistă, vârsta mare se țese din 18 fire bătute, iar vârsta mică din 6 fire bătute. La desagă, vârsta mare se țese din 24 fire bătute, iar vârsta mică din 8 fire bătute. Pentru o traistă ajunge 1 kg de lână (jumătate albă și jumătate neagră), iar pentru o desagă sunt necesare 2 kg de lână (1 kg de lână neagră și 1 kg de lână albă). Firul pentru urzeală se toarce mai sucit³, iar firul pentru băteală se toarce mai *dezlânat*, adică sucit mai puțin, să fie mai pufos.

Fig. 1. Grup de colindători, în fața Căminului Cultural „Lt. George Pop” din Leșu: dăscălițele Savira Dănilă și Savira Pop alături de elevi și de vestitul trișcaș Larion Marica (2004).

Există și **traistă de sărbătoare**. Traista de sărbătoare are dimensiuni mai mici, are baietul lat și este împletit din 8 până la 20 de guși din fire de lână colorată. Capetele baietului vor fi mai lungi cu 3 degete, pentru a se face doi

ciucuri, la marginea de jos a traistei. La traistele de sărbătoare, modelele țesăturii sunt diverse. Cele mai frumoase traiste le-am văzut înșirate, pe vreme bună, pe zidul din fața bisericii din Leșu, în noaptea Învierii. La lumina Învierii, parcă și ele se minunau cât sunt de frumoase și cât de vrednice sunt mâinile femeilor care le-au lucrat! La Înviere, traistele sunt pline cu: pască, ouă vopsite, ulei, slănină, sare pentru bucătărie și pentru animale. Alimentele acestea se acoperă cu un ștergar, cel mai frumos pe care-l are gazda, păstrat numai pentru această ocazie.

Lungimea urzelii pentru desagi se calculează ținând cont că pentru o desagă sunt necesari 5 coți de țesătură. Cotul, vechea unitatea de măsură, are, după dicționar, o lungime⁴ de aproximativ 60 cm. Dacă, la țesut, se pierde o jumătate de cot, aproximativ 30 de cm., iar aproximativ 30 de cm. de țesătură se așază pe spatele calului, pentru cele două despărțituri de desagă mai rămân 240 cm. Mai

² De purtat în fiecare zi lucrătoare.

³ După informațiile Leontinei Pop a lui George, țesătoarele din Leșu știu că un fir este sucit la tors, iar când se împreunează două sau mai multe fire, acestea se răsucesc.

⁴ Informatoarea Leontina Pop spune că un cot ar avea 70 – 75 cm.

trebuie luată în considerare și lungimea nodurilor care se fac la teară și a *iriocilor*⁵, acele fire neșesute din capăt, fire care se folosesc la îmbinarea desagilor. Cusătura de îmbinare se face în cruciș, dus – întors. Urzitul trebuie făcut cu mare atenție. Dacă, în timpul urzitului, se trece un fir de la o rază la alta, mai sus sau mai jos, se spune că ai făcut crâmpiță. Această încurcătură a firelor din urzeală trebuie reparată neapărat. Altfel, teara nu merge bine.

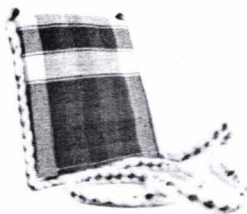
Lățimea urzelii se calculează în jirebie. O jirebie are 30 de fire. Spata și cele patru ițe, vor fi alese tot după numărul de jirebie. Spetele și ițele sunt de 8 jirebie (pentru pănură); de 8-9 jirebie (pentru traiste și desagi); de 12 jirebie (pentru pânză de casă) și de 16 jirebie (pentru joljuri de casă). Dacă teara e mai lată decât spata, se scot firele care depășesc lățimea spetei și se fac mânzoc⁶.

Fig. 2. Detaliu de *traistă plocuțească*⁷ – de sărbătoare.

La desagă, pe porțiunea care va fi pusă pe spatele calului, marginile se întăresc cu două blaturi⁸. De asemenea, pe partea exterioară a celor două despărțituri, în fiecare vârstă mare, se fac babe, căpăstrate⁹ cu ață răsucită în două, babe prin care se introduce baierul, împletit rotund, din patru guși de lână. Același baier rotund se împletește și pentru traista de purtat.

Fig. 3. *Trăistuță*

Țesătura pentru traistă și desagă este în patru ițe. Calculul cantității de lână pentru traistă se făcea cu aproximație, pentru că, în oricare casă, era nevoie și de acele traiste de dimensiuni mai mici, numite **trăistuțe**. În trăistuțe alb – negru sau alte culori, și-au purtat străbunii noștri tiocul¹⁰ și cutea, dar și tăblița de ardezie, pe care au învățat să scrie și să socotească – cu acel condei de piatră. Apoi, în trăistuțe purtam, mai recent, cărțile, caietele și merindea pusă de mama, în trăistuțe adunam, la Paști,

⁵ Uriocuri.

⁶ Gușă.

⁷ Aleasă cu guși, ca și covoarele numite plocuțe sau pocruțe.

⁸ Bucăți de pănură, late de un lat de palmă.

⁹ Festonate

¹⁰ Tocul.

turtițele colorate și ouăle roșite, dar și darurile primite, când mergeam la colindat. Trebuie amintită și trăistuța pentru ovăzul cailor¹¹. Aceasta are dimensiuni potrivite pentru a intra în ea grăunțele și botul calului, iar lungimea baierei trebuie să fie potrivită pentru a fi agățată după urechile calului.

De obicei, la vechea „moară cu site” din Iad¹², gospodarii se asociau și mergeau cu o căruță de saci plini cu boabe de grâu. Celelalte măcinișuri le făceau la morile din sat, înșirate pe firul Văii Leșului. Doi saci cu grăunțe erau așezați în desagă, iar desaga se așeza pe calul întărnițat. Baiarul de la desagă se lega de oblâncul tarniței. Dacă oamenii duceau la moară o cantitate mai mică de boabe, sacul era pus în traistă, pentru a cumpăni greutatea pe umeri. În desagă se transportau lucrurile de trebuință la casele de câmp, merindea, dar și pruncii mai mici, pentru care drumul cel lung era prea obositor.

Fig. 4. Prunci în desagă.

Diversitatea dă frumusețe lumii. Dar când lucrurile se amestecă prea mult, oare e bine? Multe țări dezvoltate și-au pierdut unele valori naționale specifice. Am făcut și noi destule greșeli. În locul frumoaselor țesături, făcute cu mîgală de mâinile mamelor noastre și ajunse ștergători lângă prag, au apărut țesături străine nației

române, țesături mătăsoase, colorate strident care nu au nici o legătură cu tradiția noastră. Ar fi minunat să păstrăm măcar ce a mai rămas, după vremurile postdecembriste, prin lăzile de zestre ale bunicilor și să ne minunăm de simplitatea și eleganța lucrurilor create de mintea și mâinile acelea bătătorite de coada sapei, a greblei și a secerei, cu gând de a-și lucra obiectele necesare în gospodărie, de a-și împodobi casa – acel loc de tihnă pentru fiecare, dar și de a se bucura, în zile alese, cu acele straie de sărbătoare deosebit de frumoase, alăturate unele altora după o anumită rânduială ancestrală, straie care ne aduc în minte acel ținut de nobilă mândrie grănicerească – Țara Năsăudului.

¹¹ Confectionată din pânză, să nu mănânce calul fire de lână.

¹² Actualmente Livezile.

NUNTA ÎN TRADIȚIA POPULARĂ. CADRU GENERAL

Menuț MAXIMINIAN

Nunta este unul dintre cele mai frumoase evenimente ale comunității, un ritual simbolic ce marchează reunirea a două inimi, a două vieți, a două idealuri. Nunta repetă Geneza și în această întâlnire a Cerului cu Pământul, a Masculinului cu Femininul, sunt împletite de fapt toate speranțele, toate așteptările, tot sufletul și tot gândul. Nunta pământească este doar un pendant al nunții mistice, și dacă mirii, în acele momente de har, pot să vadă îngerii zburând deasupra lor, e semn că cerurile se deschid și nunta din cer și cea de pe pământ sunt coincidențe, semn de binecuvântare dumnezeiască.

Miri din Salva

Cuvântul *nuntă* vine de la termenul grecesc „*gamos*” și de la cel latinesc „*matrimonium*” și înseamnă unirea fizică dintre un bărbat și o femeie, una dintre legile esențiale ale naturii, stabilite de Dumnezeu încă de la începutul existenței omului. Nunta are o semnificație specială pentru fiecare om în parte, privind-o prin prisma propriilor sentimente și trăiri. Știm cu toții că din punct de vedere religios, Sfânta Taină a Cununii este lucrarea sacră prin care desăvârșește cu har înțelegerea dintre două persoane, prin care acestea încheie căsătoria. Din punct de vedere social însă, căsătoria este privită ca uniunea legală liber consimțită dintre un bărbat și o femeie pentru întemeierea unei familii.

Pentru locuitorii din Bistrița-Năsăud, nunta semnifică simbolic, trecerea celor doi tineri de la starea de fată și fecior, la starea de persoane mature, a celor însurați, adică integrarea în lumea satului. Un individ „*este în rând cu lumea*”, adică reușește să se realizeze social și sentimental prin „*așezarea la casa lui*”. Singur nu va reuși să devină un om integru. Scopul căsătoriei era de a avea o consoartă spre ajutorare și petrecere, spre mângâiere și alinarea durerilor în caz de nefericire și suferință, mai pe scurt spre împărțirea binelui și a răului, a bucuriei și întristării în decursul întregii vieți; de a avea urmași legitimi care să păstreze numele de familie, apoi ca să aibă cine moșteni averea părintească, ca aceasta să nu treacă pe mâini

străine, mai departe să aibă cine îngriji pe părinți și a-i sprijini la bătrânețe, iar după moarte să aibă cine a-i jeli și înmormânta creștinește, a-i pomeni și a se ruga pentru iertarea păcatelor lor.

Să nu li se facă aruncare că numai degeaba s-au născut și trăit în lumea aceasta, după cum prea adeseori se întâmplă că li se face celor ce rămân necăsătorii¹

La vremea dată omul trebuie să nu mai fie singur. Părinții și cei ai casei nu pot suplini dragostea pentru persoana cu care dorești să-ți împarți tot restul vieții.

Așa cum puii de barză au fost mulțumiți în cuibul lor călduț situat la înălțimea unui coș de casă sau al unui stâlp de telegraf până atunci când au primit suficientă putere și sub supravegherea părinților, încep să bată din aripi scrutând zărilor din cuib, pentru a-și lua zborul, tot așa și tinerii privesc din căminul părintesc – care constituie cuibul lor – spre alte zări².

Satul vechi românesc se prezintă ca un univers pe deplin încheiat, ca o unitate arhaică în care toate subansamblurile se sincronizează perfect spre a face posibilă desfășurarea normală și normată a vieții sociale. Integrată unor contexte conceptuale, psihologice, axiologice, suita de obiceiuri legate de căsătorie, ca etapă existențială încărcată cu multiple semnificații, are ca obiect principal să asigure trecerea celor doi tineri de la starea de fată și flăcău la categoria oamenilor maturi, a celor însurați.

Căsătoria, legată direct de apariția familiei reprezintă, încă din cele mai vechi stadii de manifestare, o alternativă pe care colectivitățile etnice au adoptat-o pentru a regla mecanismele biologice, sexuale și a le subordona ideii de continuitate, de dăruire. În vreme ce nașterea asigură continuitatea vieții, nunta reprezintă împlinirea ei³.

Dată fiind importanța ei pentru individ, dar și pentru comunitate, care suferă la rândul ei transformări, nunta este sărbătorită spectaculos, cu mult fast, veselia fiind generală, pentru a suplini tristețea miresei, persoana care are cel mai mult de suferit. Nunțile se făceau de obicei duminica seara, în câșlegi; astăzi, nunțile se fac în serile de sâmbătă, pentru ca nuntașii veniți din alte localități să-și poată relua munca luni dimineța.

Fiecare moment al nunții, de la pețit (cererea în căsătorie), până la părăsirea casei de ospăț, își are literatura și muzica sa specifice, variate, expresie a unei proșpețimi în gândire, a unei înțelepciuni și unui simț artistic rar întâlnit. Acest fapt

¹ Simion Florea Marian, *Nunta la români, Studiu etnografic de...*, ediție critică de Teofil Teaha, Ioan Șerb, Ioan Ilișiu. Ed. „Grai și suflet. Cultura Națională”, București, pag. 39

² Dumitru Gălățan Jideț, *Riturile de trecere în ținutul momârlanilor, Nunta*, Editura Măiastra, Târgu Jiu, 2012, p. 9

³ Elena-Constanța Ureche, *Obiceiurile ciclului individual în comuna Maieru, Bistrița-Năsăud, lucrare licență*, Universitatea de Nord, Baia Mare 2008

ne duce pe bună dreptate cu gândul la *Nunta Zamfirei* (nunta din părțile Năsăudului pe care Coșbuc a văzut-o în copilărie și adolescență) o nuntă, ce se petrece pe un tâpșan de basm „*pe-un picior de plai, pe-o gură de raț*” unde totul se imensifică⁴.

Nunta este singurul ceremonial de trecere conservat, la care protagoniștii participă conștient; este, de asemenea, singurul ceremonial de trecere în care ambii termeni afectați aparțin „*lumii albe*”, reprezentând deci zone vitale⁵.

Obiceiurile de nuntă sunt bogate pentru că se leagă de cel mai de seamă moment din viața omului, moment ce echivalează cu o a doua naștere. Multe din ele, așa cum le cunoaștem noi azi, au originea în viața patriarhală din timpul orânduiri patriarhale, sau chiar într-o epocă mai îndepărtată ca cea a patriarhatului târziu. În orânduirea patriarhală dezvoltată, nunta ajunge să ia forma unui ciclu îndelungat de obiceiuri și ceremonii felurite, care uneori se desfășoară timp de câțiva ani și au un conținut real și simbolic, reprezentând diferite momente din istoria căsătoriei sub formă de acțiune dramatică în care intră diferite însemnări, jocuri, dansuri, muzică, cântece etc. Ceremonialul de nuntă are deci o vârstă milenară și în cursul dezvoltării sale a căpătat un caracter dramatic, izvorât din conflictele sociale și prejudecăți. Nunta, cu toate că se leagă de viața intimă de familie, a devenit o manifestare de masă, antrenând uneori întregul sat. De aici decurge și caracterul ei de manifestare spectaculoasă. Nunta este o manifestare a satului întreg, care interesează deosebite categorii sociale de oameni, categorii de neam, de stare materială, de vârstă, de sexe, și care se realizează printr-o seamă de deprinderi sociale, de tradiții.

La nuntă e multă veselie, determinată nu numai de importanța momentului la care individul participă în mod conștient, dar și de cadrul general sărbătoresc realizat prin muzică, dans, băutură, precum și de bogatele scene dramatice, pline de neprevăzut care te țin tot timpul încordat și în care momentele solemne se îmbină cu gluma robustă, presărată uneori cu ironii îngăduitoare.

Căsătoriile se făceau la vârste fragede, 15-16 ani fetele și 17-19 ani băieții, astfel tinerii se obișnuiau ușor împreună, creșteau deodată și învățau împreună multe lucruri⁶. Vârsta căsătoriei a crescut treptat de la 15-16 ani la 18-20 de ani la fete și de la 17-19 ani la 22-24 ani la băieți. La Ilva-Mare, cea mai timpurie vârstă a fost de 12 ani și jumătate, un singur caz înregistrat în anul 1878 în luna noiembrie, când Teodor Boca s-a căsătorit cu minora Saveta Galeșiu, care, „dispensată de la minoritate și vizitată de mire... s-a măritat”⁷. La popul opus, cea mai înaintată

⁴ Teodor Pușcas, *Nunta pe Valea Someșului*, în *Revista ilustrată*, Nr.2, An 1, 2004, p. 53

⁵ Cristina-Valeria Harosa, *Ritualul nuntii în comuna Josenii Bârgăului, lucrare licență*, Universitatea de Nord, Baia Mare 2008

⁶ Emanuela Rodica Cleja, *Salva, sat cu tradiții folclorice, lucrare licență*, Universitatea de Nord, Baia Mare 2007

⁷ A.N.D.J.B.N., RPSC Ilva-Mare, nr. 529.

vârstă la care a fost încheiată prima căsătorie pentru o femeie, a fost 44 de ani, tot un singur caz înregistrat pe parcursul secolului al XIX-lea.

Tinerii, însă, respectă zicala bătrânilor:

*Ori de tânăr te căsătorește,
Ori de tânăr te călugărește*

Fetele au și o hore:

*Măgeran crescut în fân
Rău îți stă, bade, bătrân
Măgeran crescut în iarbă
Rău îți stă, bade, cu barbă⁸*

Sau

*Florile di pe izvor
Tăte-m strâgă să mă-nsor
C-ar și pre' mare păcat
Să rămân neînsurat:
Numa' floarea șe din iaz
Im'zășe să mă mai las
Să nu-m' leg de cap năcaz⁹*

Se mai întâmpla ca și dintr-o viță de neam bun, câte unul să iasă „de hăram” – adică tot de nici o treabă, un vai-de-lume în voia sorții. Acestora nu le plăcea lucrul, dar le plăceau petrecerile, unde-și strigau strigăturile lor:

*Dintr-o jiță, dintr-on neam
Unu' iesă de hăram
Din jița neamului mneu
Șel mai de hăram is eu¹⁰*

Feciorii și fetele bătrâne erau o raritate și chiar acum este la fel. Acest lucru este datorat seriozității cu care este privită familia. Cei care depășesc vârsta căsătoriei sunt luați în derâdere și numiți „tomnatici” și „bătuți de brumă”. Despre fetele bătrâne se spune că împletesc coadă albă sau sunt cam „vechiuțe”, fiind un prilej de îngrijorare pentru părinți, pentru neamuri, înțeleptele satului spuneau că „măritatu așteaptă luat”. Tocmai de aceea fetele nu ar trebui să aleagă prea mult, pentru că riscă să rămâie fete bătrâne:

⁸ Inf. teren (2011), Ioana Simionca, n. 1948, Sebiș (com. Șieut); culegători, autorii

⁹ Inf. teren (2012), Reghina Lupșan, (n. 1942), Ilva Mare, culegător Raluca Valeria Lupșan, elevă

¹⁰ Inf. teren (2012), Raveca Tuns, n. 1941 la Dobricel; culegător: Diana Apăfăian, elevă

„tot alege până culege”.

De aici și unele strigături care au apărut pe acest motiv:

*Vai de m-aș vide ' scăpată
De fetia blestămată
Că-i rușâne să mor fată
Bătrână nemăritată*

Sau

*Mărită-ce horholină
Nu șage fată bătrână
Că și dracu s-o-n-surat
Și tu nu ce-ai măritat¹¹*

Babele erau acelea care mijloceau unele căsătorii, când feciorii și fetele depășeau vârsta socotită de ele, de cei din sat, potrivită pentru însurat sau măritat. Nu degeaba se spune la sat că „*rău ai ajuns să te mărite, să te însoare babele*”.

Dacă într-o familie erau mai multe fete, ele se măritau în ordinea vârstei, rar se întâmpla ca acest lucru să nu se respecte: „*Nu de la vârf se începe stogul*” (claie mare de fân).¹²

Portul tinerelor de măritat la Năsăud, Alina Ceuca și Cristina Livia Scurtu

Pregătirea pentru măritiș era cu precădere sarcina mamei, care o pregătea pe fiică să fie gospodină (învăța cusutul, torsul, țesutul, spălatul, prepararea hranei etc.), iar prin participarea la șezători, hore, nunți contribuia la integrarea în societate. Fetele trebuiau să fie fecioare (virgine) când se măritau, altfel era o mare rușine pe familie, ajungându-se chiar la divorț. Fetele erau considerate fecioare de la apariția ciclului menstrual până în momentul primului raport sexual, fiind rău văzut faptul ca o fată să aibă astfel de raporturi înainte de căsătorie; expresia „*fată căzută*” se referea tocmai la acest aspect. Bărbaților nu le erau interzise raporturile înainte de căsătorie, existând o mai mare indulgență pentru ei. Fetele fecioare nu poartă niciodată năframă. Ele au părul

¹¹Inf. teren (2010), Belea, Simona Maria, Moldovan, Georgeta, prof. Grupul Școlar Agricol Bistrița, de la Căian, sursa nemenționată

¹²Elena Sevastos, *Nunta la Români*, 1889

împletit în două cosițe, iar femeile măritate au părul făcut concii și poartă totdeauna năframă¹³.

Pentru pregătirea băieților pentru înșurătoare rol mai mare avea tatăl și armata. Copilul era luat pe lângă tată la muncile câmpului, la păscutul și îngrijirea animalelor, în pădure etc. Armata avea rolul său în dezvoltarea fizică și morală a tinerilor. Plecatul în cătanie reprezenta și o pregătire a tinerilor pentru viața de familie¹⁴.

Fetele sunt considerate apte pentru căsătorie când ies la joc. Atunci trebuie să știe tot rostul casei, iar băieții să cunoască rostul gospodăriei. Înșușirile ce se cer unei fete de măritat sunt multiple: să fie harnică, strângătoare, statornică, isteată, sănătoasă, frumoasă, cinstită și din oameni de omenie. Și mirelui i se cer însușiri alese: să fie harnic, stăpân pe sine, hotărât, isteț, sănătos. Nu prea contează frumusețea și chiar se zice: *„feciorul să fie un pic mai frumos decât dracul dar să fie harnic și sănătos”*¹⁵

La Ocnița mulți dintre feciorii care mergeau la pețit la fete se uitau sub pat să vadă dacă nu este gunoi. De asemenea, cereau un pahar de apă să vadă cât de curat este paharul. Dacă era curat însemna că fata este gospodină. Mulți se duceau la privată (toaletă) să vadă cât de curată este. Pentru cei cu mintea deschisă conta orice amănunt. Puține case aveau pardoseală din scânduri la camere. Odăile erau cu lut pe jos. Feciorii erau atenți cât de curată era „fața casei”, adică dacă lutul era proaspăt și bine lipit, fără denivelări (dâlme). Sarcina aceasta era a fetelor, în fiecare sâmbătă aduceau lut cu carul sau săniuța: luai balebă proaspătă de vacă și murui ai, făcând fețele. Dacă te duceai într-o casă și erau dâlme (denivelări), erau rase fetele. Mirosea a curățenie. Cât de frumos mirosea a var!

Casele neîngrijite erau ocolite de băieți. Mai erau gospodine care își puneau tot felul de briz-brizuri pe lângă icoane, tot felul de hârtii creponate, dar sub pat gunoiul era grămadă:

*Mândra me de mândră mare
Nici obiele în cizme n-are
Că se-ncață cu hârtie
Ca să-mi placă numa mie*

Feciorii vedeau, mergea vorba și făceau răs de fete. La fel și băieții erau taxați dacă nu știau să lucreze, să cosească, pentru că așa era dat să păstrezi rânduieile satului.

¹³ Inf. teren (2012), Ioana Marga, n. 1941 la Sebiș; culegător: Alexandra Simionca, elevă

¹⁴ Paula-Maria Marincean, *Aspecte monografice ale localității Dumitra-Mettersdorf*, Universitatea de Nord Baia Mare, 2009, p. 21

¹⁵ Inf. teren (2011), Teodora Purja, n. 1943, Agrieș; culegători, autori

Bădișor cu gând de ducă
 Doru-i greu și calea lungă
 Și iarba-îi de coasă-n luncă
 Te-ntoarce bade din cale
 Că-i greu doru calea-i mare
 Și iarba-i de coasă-n vale
 Stai bădiță ș-o cosăște
 Și pe mine mă iubește
 Stai bădiță s-o cosâm
 Ș-amândoi să ne iubim
 Stai bădiță s-o adunăm
 Ș-amândoi să ne luăm¹⁶

Ținând cont de faptul că încheierea unui mariaj era determinat atât de considerente de ordin religios, social și demografic („obligația” de a avea o familie și copii care să ducă neamul mai departe) cât, mai ales, de ordin material (căsătoria reprezenta o bună posibilitate pentru întărirea „găzdușagului” sau pentru a accede la statutul social de „gazde”), căsătoriile par a fi afaceri calculate cu mult sânge rece de către familiile tinerilor, de cele mai multe ori fără a se ține cont de părerea acestora¹⁷. În mentalul colectiv al satelor grănicerești, alegerea partenerului de viață

era condiționată și de legi nescrise care trebuiau respectate de toți membrii comunității, bogați sau săraci, tineri sau bătrâni. Pentru că prestigiul social conta mai mult decât sentimentele, cea mai importantă cutumă „obliga” tinerii să își aleagă perechea din același palier social: săracul cu sărac, bogatul cu bogat, intelectualul cu intelectual. Încălcarea acestei reguli, „dragostea nepotrivită”, sfârșea tragic.

Miri din Archiud, foto Melania Cuc

Nunta este o expresie a voinței și dorinței mirelui și miresei, dar mai ales a părinților, și

¹⁶ Meniuț Maximilian, *Cornelia Ardelean Archiudean – Copila de Sub Vii*, Editura Eikon, 2012, p. 23

¹⁷ Claudia Septimia Peteanu, *Constituirea familiei în satul năsăudean în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, în *Studii și cercetări etnoculturale*, Nr. XIII, Bistrița, p. 193-200

implică mari pregătiri, „speșe” (cheltuieli).¹⁸ Este un moment unic în viață și de aceea i se acordă mare atenție în pregătirea și desfășurarea lui cu lux de amănunte. Scena unde se desfășoară spectacolul nunții este satul, iar personajele sunt sătenii care joacă diferite roluri.¹⁹ Dacă nașterea constituie zorii vieții și moartea, amurgul acesteia, nunta este ceasul de amiază, cel mai limpede pentru om, dar și cel mai greu datorită acestei limpezimi.

Nunta are și un caracter sincretic deoarece „pe lângă un rost social, economic, ludic și estetic, mai avea multiple implicații de ordin magico-simbolic, ceremonialul urmărea cosmicizarea actului întemeierii familiei și punerea ei sub incidența legilor eterne ce guvernează întreaga fire”. Nunta integrează toate formele artei populare: muzică, poezie, dans, teatru. Acest caracter integrator și cuprinzător reprezintă dovada originii „relativ târzii a acestui ritual desprins din practicile ancestrale ale inițierii tinerilor, din ritualurile cinegetice și cele ale fertilității solului și fecundității animalelor”²⁰.

Prin „proporțiile ce le ia, cât și prin conținutul ei deosebit de bogat și complex, nunta poate fi socotită drept una din cele mai însemnate manifestări artistice populare. Muzica și dansul, poezia și jocul scenic se îmbină aici într-o deplină armonie. În forma ei clasică, nunta țărănească este un interesant și pitoresc spectacol. Nunta este o manifestare folclorică sărbătorească, în cadrul căreia momentele solemne se topesc în cele de petrecere, de joc și voie bună”²¹. Mulți spun că ar divorța și s-ar recăsători de o mie una ori, numai ca să retrăiască momentele de nebunie generală ale nunții: prieteni, cadouri, euforie. Unii urăsc tocmai aceste lucruri, deci nunțile: „*bani cheltuiți aiurea, petreceri, băutură, înfuleci, te cherchelești*”²².

Câteodată se întâmplă că fata, silită fiind de părinți să se mărite după unul pe care nu-l iubește, se înțelege cu „drăguțul” și fug din sat pe câmp, unde rămân până se învoiesc.

*Haida, mândră, să fugim
Că noi bine ne vâjim (potrivim n. n.)
Peste munți nerourați
Să trăim necununați
Este-un popă între molizi*

¹⁸ Mihai Pop, Pavel Ruxândoiu, *Folclor literar românesc*, Editura Didactică și Pedagogică, București 1978, p. 188

¹⁹ Liana Nicoleta Cionca (Berbecar), *Monografia comunei Feldru*, lucr. lic. Universitatea de Nord, Baia Mare 2009

²⁰ Ioan Șeuleanu, *Nunta în Transilvania*, Editura Viitorul Românesc, București, 2000. p. 17

²¹ *Obiceiurile în legătură cu momentele mai importante din viața omului*, în *Istoria literaturii române*, vol I București, 1970, p. 35

²² Liana Monia Lucescu, *Comuna Livezile-Studiu etnografic și dialectologic*, lucr. lic. Universitatea de Nord, Baia Mare 2007

*Cunună pe cei fugiți
 Și apoi este altu-n fagi
 Cunună pe cei ce-s dragi*²³

Dacă nu fuge, ci la îndemnul părinților fata se căsătorește cu altul, atunci feciorul o blestemă:

*Ajungă-te, mândră ajungă
 Dorul pe calea cea lungă
 Și te-ajungă dor cu drag
 Să ștezi toată ziua-n prag
 Cu sculuțul după cap.
 Cu ațucă trasă-n ac!
 Niciodată să nu-mpungi
 Făr aminte să-ți aduci
 Că nu-i blestem de la părinți
 Că-i blăstăm de la drăguț*²⁴

Feciorul strângă apoi la joc:

*Frunză verde foaie lată
 Nu stă lumea dintr-o fată,
 Nici din tine măi surată
 Că o fată-i ca o floare,
 Când stă-n grădină la soare
 Dar feciorul grădinar
 El când intră în grădină
 Toate florile-i se-nchină
 El se uită și tot tace
 Și-apoi rupe care-i place*²⁵

Dacă părinții feciorului ar voi să-l constrângă să ia o altă fată, nu pe care o iubește, atunci feciorul, cât ce ajunge la joc, nu întârzie să strige:

*Vrea tata să mă însoare
 Pân-ce umblu-n sat la o floare
 Dar cu sila nu m-a face
 Să iau pe cine nu-mi place*²⁶

²³ Inf. teren (2011), Ana Apostol, n. 1941, Telciu; culegători, autorii

²⁴ Inf. teren (2011), Știncuța Victoria (n. 1936), Runcu Salvei, culegători, autorii

²⁵ *Ibidem*

²⁶ *Ibidem*

Tânără pereche cu copilul și sora mai mică a nevestei, la Dumbrăvița (bunicii lui Menuț Maximinian, Ana și Vasile, în brațe, tatăl autorului, Vasile)

„Cuplul căsătorit cu sau fără copii” este sintagma folosită de Jean-Claude Kaufmann în definirea familiei. El susține ideea potrivit căreia familia a suferit mutații de-a lungul timpului²⁷, iar momentul trecerii de la viața de cuplu la cea de familie este astăzi tot mai mult amânat. Alegerea acestui moment este tot mai mult legată de proiectul parental, de dorința celor două persoane implicate direct de a se stabili pentru mult timp împreună și de a da naștere la copii. Dacă familia era la începutul secolului XX „o instituție în care se intra pentru toată viața”, fără ca partenerii să își pună prea multe probleme, astăzi se poate trăi mult și bine într-un cuplu, fără ca acesta să își legalizeze legătura, el devenind treptat „un sistem purtător de permanente ajustări”, iar pentru parteneri, „un mod de viață în doi”²⁸. Însă cele două noțiuni, *familie*, respectiv, *cuplu*, nu trebuie confundate; ele sunt distincte; majoritatea studiilor de specialitate arată că familia continuă să se mențină ca o constantă, ca un loc de refugiu, în tumultul vieții cotidiene²⁹.

*Numai luna mergând la târg,
Marțea-n șetre târguind,
Miercurea-napoi venind,
Joi seara în șezătoare,
Vinerea plivind la floare
Da, sâmbăta la polog,
Duminica pe la joc*

Din punctul de vedere al autorităților bisericești, singurul motiv care justifica întâlnirea dintre doi tineri era aceea de a avea ca scop precis căsătoria, nici într-un caz distracția sau alte activități care puteau favoriza faptele imorale: „Să se învețe părinții și tutorii a nu ierta ca fiii încredințați lor înainte de cununie să

²⁷ Jean-Claude Kaufmann, *La sociologie du couple*, Presa Universitară Franceză, Paris, 2003, p. 50.

²⁸ *Ibidem*, p. 125.

²⁹ Dana-Maria Rus, *Căsătorie și recăsătorie în satele Regimentului II român de graniță în perioada epocii moderne (secolul al XIX-lea)*, Ed. Accent, 2011, p. 77, 267.

*petreacă laolaltă cu una atare familiaritate, ce nu le este iertată, cu atât mai puțin a șede laolaltă*³⁰.

În ciuda tuturor precauțiilor, tinerii se îndrăgosteau, iubeau și erau iubiți, se întâlneau pe ascuns, făceau dragoste și își jurau credință veșnică. Din nefericire, în marea majoritate a cazurilor, cel ales pentru a fi partener de viață nu era drăguțul sau drăguța, ci hâdul sau hâda aleși de familie:

*Frunză verde de cetină,
Suflă vântul ș-o clatină
Din vârv până-n rădăcină,
Nu-i de vina crenguții
Că-i de vina măicuții
Că nu mă lasă-a iubi
Cu cine m-oi potrivi
Nu mă lasă să tăiesc
Cu cine mă potrivesc*³¹

Preotul Ieronim Slăvoacă din Ilva-Mare aflat în fața unei dileme, în 26 iunie 1893, solicită ajutorul vicarului: tânărul Iacob „a lui Samuilă Doboși” dorește să se căsătorească cu „juna” Ileana Grecu, născută în Borșa, dar cu domiciliul în Ilva-Mare. Feciorul „zice că altă muiere nu-i trebuie, fără numai Ileana, pe care – spune – că o fi îngreunată”, dar părinții își exprimă profundul dezacord față de această alegere, amenințând nu numai cu dezmoștenirea „fiului rătăcitor”, „ci ar fi în stare a-l și împușca ori toca în cap, când va pleca cu dânsa la cununie”. Parohul, pe de-o parte, l-a sfătuit pe tânăr să își caute o altă soție „pe care să o învoiască și părinții lui”, iar pe de alta i-a sfătuit pe părinți să își dea consimțământul „la aceasta care și-a ales-o, decât să fie nefericit cu alta”. Pentru că nici una din părți nu cedează, neputincios, preotul consideră că unica soluție ar fi amânarea cununii, în speranța aplanării conflictului, cu atât mai grav cu cât nu este unicul caz în sat când „feciori de oameni cu stare bună” s-au îndrăgostit de „fete de borșian” și fac supărare la părinți³². Părinții feciorului sunt „frunțașii acestei parohii, cu avere frumoasă, iar feciorul a fost crescut în așa fel încât să nu-i lipsească nimic; fata provine dintr-o familie săracă, fiind „dedată de mică la cerșit, adică a-și câștiga de pe o zi pe alta hrana cu oala din sat”. Această deosebire de creștere și „condițiune”, precum și teama că „după ce s-ar căsători și s-ar trezi din visul amorului [...] și le-a vedea toate în goala realitate” ar putea determina ură și nefericirea cuplului îl determină pe parohul din Ilva să amâne căsătoria lor cel

³⁰ Joane M. Moldovanu, *Acte sinodali ale baserecei romane de Alb'a Julia și Fagarasiu, tom III, Blaj, 1872, p. 53.*

³¹ Inf. teren (2011), Ion Cira, n. 1930, Coșbuc; culegători, autorii

³² ANDJBN, fond *Vicariatul Rodnei*, dos. 701/1893, f. 42.

puțin un an în speranța că până atunci „s-ar sătura unul de altul, mai ales că în timpul de iarnă sărăcimea trăiește mai anevoie”. Totuși, dacă cei doi îndrăgostiți trec și de această încercare, mai ales pentru că tânărul și-a părăsit gospodăria părintească „și s-a dedat în fărădelegi cu numita fată”, preotul promite că îi va cununa³³.

Se potrivesc, perfect, cântecele:

*Dă-mă mamă după drag
Lasă-l în foc găzdușag
Găzdușagu s-a găta
Și urātu m-a mânca
Nu îmi trebe boi și vaci
Num-on fișior cu nădraji
Să câștije-o mnie, două
Să mă țâie ca pe-o doamnă³⁴*

Așa se cădea bine, să ai consimțirea părinților:

*Șine n-ascultă de mamă
N-are-n lume nici o samă
Șine n-ascultă de tată
N-are noroc nișiodată³⁵*

În anul 1869, tânărul Andrei Filimon, originar din Mocod, și-a exprimat intenția de a se căsători cu juna Pelagia Thodosiu, rămasă orfană de ambii părinți și fără avere (tatăl murise în timpul luptelor din 1848, iar mama în 1861), cerând totodată dispensă de la gradul de rudenie prin preotul paroh Leon Vertic. Acesta face precizarea că, în ciuda situației materiale precare a fetei, tânărul dorește să „o ia” de soție dacă i se va accepta dispensarea, deoarece o iubește foarte mult. Tânăra pereche ne apare cununată la sfârșitul lunii februarie 1869 în registrul de cununați al localității Mocod de către preotul local.

O dovadă a sentimentelor puternice pe care le aveau unul față de celălalt era „înțelegerea” făcută în fața preotului, cu cel puțin câteva zile înainte de ceremonia oficială, în care cei doi tineri susțineau faptul că doar din dorința lor proprie și fără să le fi impus cineva, consimt să se căsătorească. Singurul motiv indicat în acest act era dragostea sinceră ce o împărtășeau unul față de celălalt. Preotul redacta

³³ Claudia Septimia Peteanu, *Constituirea familiei în satul năsăudean în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în Studii și cercetări etnoculturale*, Nr. XIII, Bistrița, p. 193-200

³⁴ Inf. teren (2011), Teodora Purja, n. 1943, Agrieș; culegători, autori

³⁵ *Ibidem*

afirmațiile făcute de tineri în forma unui scurt act și în prezența martorilor; era un act oficial pentru că era scris de către o persoană cu greutate în satele de altădată – preotul; de obicei protocolul se încheia fie la casa parohială, fie în biserică, după o slujbă religioasă. Declarațiile tinerilor erau parafate prin semnăturile sau numele lor (în cazul în care aceștia știau să scrie) la sfârșitul protocolului, apoi cele ale martorilor și al preotului care a consemnat evenimentul. Expresia întâlnită în protocoalele bunei învoiri³⁶ „nesiliți de nime” se referea tocmai la motivația psihologică a căsătoriei: în deplinătatea facultăților mintale, mirii s-au ales reciproc pentru a întemeia o familie. Trăirile interioare ale persoanelor care se căsătoreau în interiorul graniței militare transilvănene nu fac obiectul de studiu al acestui capitol, însă am considerat necesară menționarea printre motivele încheierii unui matrimoniu a argumentelor psihologice, ele fiind importante în măsura în care pregăteau indivizii pentru traiul în doi.

Exogamia interzice practicarea relațiilor sexuale și încheierea căsătoriei între persoane aflate în aceeași clasă de rudenie³⁷. Căsătoria stă la baza formării unei noi structuri de rudenie între familiile celor doi parteneri. Este necesară distincția între relațiile de rudenie și încheierea unei căsătorii, altfel există posibilitatea de a se cădea în păcatul incestului. Exogamia poate fi considerată drept o regulă în încheierea unei căsătorii; ea este o formă fundamentală de comunicare umană care permite în același timp schimbul de idei și interacțiunea între indivizi.

În secolele trecute, majoritatea căsătoriilor încheiate au fost endogame, partenerii fiind aleși dintre familiile băștinașilor. Menționi ca: „amândoi din Rodna”, „născuți în Rodna” sau „din Rodna Veche” se întâlnesc frecvent. De obicei, bărbații au fost cei cu o mobilitate mai mare, aceasta putând să fie tot o consecință a faptului că fuseseră timp îndelungat în serviciul militar. O altă explicație posibilă o constituie ocupațiile casnice pe care le aveau femeile și care le-au permis mai greu să se dezlipească de casă sau nu au dorit să-și părăsească satul natal pentru a se căsători în altă parte. Pentru noii veniți în localitate situația nu era întotdeauna favorabilă, ei fiind priviți adesea cu reticență sau chiar respinși de către comunitate. Prin căsătorii realizate în exteriorul satului natal sau cu parteneri externi, se creau noi alianțe interfamiliale ca și reînnoirea continuă și sistematică a vechilor generații. Populația regimentului grăniceresc năsăudean era puțin „deschisă” pentru a primi persoane din exterior în scopul înfăptuirii unor alianțe matrimoniale – exogamice, dar se preferau uniunile realizate în interiorul aceleiași comunități – endogamice, caracteristice unei populații așa-numite

³⁶ A.N.D.J.B.N., Fond Colecția registrelor parohiale de stare civilă, Matricula cununaților din parohia Zagra, nr. 1442, Matricula cununaților din parohia Rodna Veche, nr. 1007; 1008

³⁷ Daniel Bley, Gilles Boetsch, *L'anthropologie démographique*, PUF, Paris, 1999, pp. 15-16

„închise”. Cu cât aria de alegere a partenerului era mai restrânsă, cu atât mai mult grupul uman avea specificul unei populații endogame³⁸.

Dispensarea în vederea încheierii unei căsătorii se referea la permisiunea acordată de autorități (laice sau ecleziastice) pentru încheierea unei alianțe matrimoniale sărindu-se peste anumite etape. În acordarea dispenselor motivele invocate trebuiau să fie reale, concrete și pertinente. Orice familie nou-constituită de grăniceri nu avea dreptul să împartă proprietățile agricole moștenite. Era de preferat ca familiile să aibă terenuri într-o singură localitate, nu și în satul bărbatului și în cel al femeii, astfel încât să fie evitate deplasările repetate ale țăranilor-soldați pentru muncile la câmp și într-o parte și în cealaltă. Fiecare familie de grăniceri avea drept de folosință asupra tuturor bunurilor mobiliare și imobiliare obținute din momentul constituirii entității familiale. Proprietățile militarilor nu puteau fi înstrăinate, vândute sau împărțite între copiii grănicerilor sau divizate în parcele. Multe solicitări se refereau la obținerea permisiunii de căsătorie între persoanele aflate în diferite grade de rudenie sau înainte de a fi îndeplinite cele trei strigări în biserică³⁹. În ce privește dispensele de la gradele de rudenie acestea erau mai numeroase datorită faptului că la un moment dat populația satelor era înrudită fie pe linie directă, fie pe linie indirectă; dacă nu se acordau aceste dispense, biserica se temea că persoanele în cauză oricum ar fi continuat să locuiască împreună în manieră nelegitimă. Dispensele purtau numele de „Atestat” sau „Rezoluție”. Cel mai vechi atestat de acest gen, identificat în registrul cununaților din parohia Zagra, a fost întocmit în luna decembrie 1835 de către preotul Alexis Zinvel⁴⁰. Pe baza lui, tinerii Gavril Grigore Zinvel și Agatha Urszu Popp George, „*oratori de dispensație*”, aflați „*în a 6-a spițe oprite al 2-le rând de cuscrenie*” și care „*voesc a se lua la olalte în căsătorie*” au obținut acest drept.

Familia a suferit transformări în formele sale de-a lungul timpului, datorită modificărilor care au survenit la nivelul mentalității fiecărei populații. Datorită acestui fapt, familia de ieri nu mai este aceeași cu familia de azi, ceea ce s-a păstrat fiind caracteristicile de bază. Constituirea familiei printr-o căsătorie contractată pentru o comunitate a bunurilor a fost tot mai des înlocuită cu întemeierea familiei bazată pe sentimente de afecțiune între parteneri.

³⁸ Claudia Septimia Peteanu, *Constituirea familiei în satul năsăudean în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, în Studii și cercetări etnoculturale, Nr. XIII, Bistrița, p. 193-200

³⁹ Daniela Deteșan, *Satul transilvănean în a doua jumătate a secolului XIX și la începutul secolului XX*, în Ioan Bolovan (coord.), *Transilvania în epocile modernă și contemporană. Studii de demografie istorică*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2002, p. 45.

⁴⁰ A.N.D.J.B.N., Fond Colecția registrelor parohiale de stare civilă / Matricola cununaților din parohia Zagra, nr. inv. 1442, fila 22, față.

Din momentul în care au început să se dezvolte alternativele la familia tradițională, mulți indivizi au ales „să testeze” viața de cuplu, fără a-și constitui legal o familie proprie. Partenerii noilor tipuri de uniune se pot separa mult mai ușor decât în cazul unei uniuni matrimoniale legalizate, iar riscurile asumate sunt mai puține; la fel și refacerea psihică a partenerilor are loc într-un timp mai scurt decât după desfacerea unei căsătorii. Foștii parteneri nu suferă traume, și încearcă, la scurtă vreme, să găsească un nou partener, cu care vor forma un nou parteneriat, fără a exista dorința de oficializare a relației în fața primarului și în fața lui Dumnezeu.

În prima jumătate a secolului al XIX-lea, până în preajma desființării regimentului, căsătoriile au fost în limita a 6-12 pe an în localitatea Zagra și între 9-14 în localitatea Rodna-Veche, uneori chiar mai puține, datorită lipsei partenerilor plecați pe diferite fronturi de luptă. Din motive bine întemeiate, se admitea totuși ca bărbații să nu se căsătorească: maladii incurabile prin care se punea în pericol viața eventualilor urmași; impotența genetică; egoismul indivizilor îmbogățiți; teama de greutățile vieții de familie; teama de a avea o familie numeroasă, greu de întreținut; incapacitatea financiară de a satisface capriciile soțiilor; nesiguranța posturilor publice; venituri mici, insuficiente pentru a acoperi nevoile minime ale unei familii. Femeile celibatare au fost mai puțin numeroase, pentru că de multe ori, din teama de a nu rămâne singure, ele își asumau riscul și „se măritau după cine apucă” chiar dacă ulterior regretau alegerea făcută, fie pe motivul diferenței mari de vârstă, fie al naționalității și/sau religiei diferite, fie al maltratărilor repetate la care erau supuse.

Dintre lunile anului, s-a detașat luna februarie, cu cel mai mare număr de căsătorii înregistrate. Era ultima lună de iarnă, cu zăpadă, ceea ce împiedica orice tip de lucrare agricolă; avea un climat acceptabil; chiar și războaiele erau lăsate pentru lunile mai calde, deci oamenii erau mult mai liberi pentru a pregăti o alianță între două familii. Urmează noiembrie, ultima lună de toamnă. În tradiția populară, zilele cele mai potrivite pentru încheierea unei căsătorii erau joia și duminica. Vinerea trebuia evitată deoarece era zi de doliu în amintirea răstignirii lui Iisus Hristos. Și celelalte acțiuni premergătoare căsătoriei (pețitul, încredințatul, logoditul) era bine să fie începute sau stabilite în aceste zile pentru ca tinerii să aibă cât mai mult noroc și să formeze o familie fericită și durabilă. Legea din 29 septembrie 1858 a interzis categoric tinerilor sub 22 ani să se căsătorească ⁴¹, dar ca orice lege a fost și ea încălcată, cu ajutorul dispenselor tinerii putând obține aprobarea să întemeieze o familie chiar dacă aveau numai 20 de ani; fetele scăpau de minorat din momentul în care se căsătoreau.

⁴¹ Andrei Șaguna, *Compendiu de dreptul canonic*, Sibiu, 1868, p. 58.

Numărul căsătoriilor este mai mic deci, în societatea actuală, ele sunt contractate mult mai târziu decât în secolele anterioare și au adesea un caracter instabil, dat de aspirațiile și așteptările individuale, care pot să nu mai corespundă la un moment dat cu aspirațiile comune, ale familiei.

De dorința lor nu ținea nimeni seama, se spunea despre cele ce erau silite la mărițiș că „sunt îngropate de vii”⁴².

Dintre toate momentele biografice, cel mai prielnic exprimării optimismului structural ce caracterizează pe omul din popor este nunta, moment în care se realizează, pe plan sentimental, fericirea personală a individului, fericire la care contribuie cu adeziunea sa entuziastă întreaga colectivitate.

⁴² Emanuela Rodica Cleja, *Salva, sat cu tradiții folclorice, lucrare licență*, Universitatea de Nord, Baia Mare 2007

V. FILOLOGICA

TERMINOLOGII DIN ȚARA NĂSĂUDULUI: PLUGUL, CARUL ȘI MOARA

M. PRAHASE

Acum, la începutul celui de-al doilea deceniu al pîrdalnicului mileniu al treilea, constatăm, uneori cu uimire, alteori cu indiferență sau neputință, schimbări majore în viața satului românesc. După dispariția unor obiceiuri și cutume, a unor norme juridice țărănești (în ultimă instanță, **a bunului simț** atât de caracteristic adineaui țaranului român), a unor specii și subspecii ale folclorului literar, muzical și ludic, suntem martorii dispariției unor îndeletniciri specifice, fără de care țaranul nu mai poate fi considerat țaran. Carul cu boi, altădată mîndria și grantul satelor năsăudene, a fost înlocuit (pe alocuri într-un interval foarte scurt de timp) de tractorul cu remorcă, de mașină (cu mulți cai putere și atât de poluantă!), de moped sau alte invenții năstrușnice ale omului, născute toate parcă pentru a-l „deștărăniza” pe țaran, mai ales și mai grav desigur, în plan spiritual.

Cârpele multicolore, țipătoare, au înlocuit frumosul și sobrul costum popular, ce-i drept mai incomod de purtat, dar atât de pitoresc, adevărată marcă a nației române. Horea tăragănată (de seceriș sau de căpălit) a fost busculată de maneaua năucitoare prin text și melodie; jocul (numit „la sură” sau „în Bărc”) a devenit un fel de geometrie festivalistă, cu costume și „figuri” aproape identice în întregul areal năsăudean. Un important rol destabilizator în dispariția jocului autentic (atenție: **joc** nu **dans**!) îl au și așa-zisele ansambluri folclorice sau de cântece și dansuri, care evoluează în miile de concursuri, festivaluri sau zile ale localităților și care nu fac altceva decât **să uniformizeze** unicitatea folclorului coregrafic și muzical românesc. Așa că, tolănit comod pe un scaun într-o sală de spectacole sau în fața televizorului, poți urmări inegalabilul „Căluș” oltenesc (joc înscris în patrimonial UNESCO alături de doină, de ceramica de Horezu și de colindul în ceată) în interpretarea ansamblului folcloric din Cucuieții din Deal sau poți admira execuția fără cusur a unui fecioresc din Câmpia Transilvaniei în interpretarea ansamblului de cântece și dansuri al căminului cultural de la „Mila 23”. Și cele mai vinovate în această direcție sunt puzderia de televiziuni (de stat sau particulare) care, de dragul arginților, s-au îndepărtat de autentic promovând Kitsch-ul într-o multitudine de aspecte și datorită slabei pregătiri profesionale a moderatorilor. Să nu uităm însă că spiritual țaranului român i-a creat pe Păcală și Tîndală și nicidecum pe Adrian-copilul minune, Salam sau pe Vărul Săndel!

Țolurile, scoarțele, păretarele, fețele de pernă sau de masă au fost retrase din casele țărănești spun **retrase** pentru că, din fericire, în Țara Năsăudului, acestea mai au încă un loc ascuns în lăzile de zestre ale bunicilor locul lor fiind luat de „Răpirile din Serai” cumpărate din bazarale Stambulului sau din alte bazarale Europei.

Strachinile de lut, oalele au fost repede scoase la mezat locul lor fiind prea repede ocupat de vasele din material plastic „vesel” colorate și pictate cu flori, fructe sau legume stilizate.

Cânepa și bumbacul din costumul popular au fost „martelate” de perdelele de Pașcani, fodorii înlocuiți cu ceva ce aduce a costum de saltimbanc din recuzita pieselor de teatru ale perioadei elisabetane. Culorile vii, specifice fiecărei localități au pălit, fiind înlocuite cu nuanțe terne (în special bej și galben), culori ce n-au nimic în comun cu firea țăranului năsăudean. Dacă acum 20 de ani ne puteam mândri că „recunoșteam” cu ușurință subzone etnografică din care provenea cel îmbrăcat în costum popular, astăzi suntem derutați complet, costumele s-au uniformizat, fiind realizate (aproape „pe bandă rulantă”) de așa-zisi creatori populari.

Asta ca să nu mai vorbim de mobilierul țăranesc sau de arhitectura inegalabilă a satelor de altădată pe care o mai putem încă admira (din păcate sau din fericire) doar la muzee etnografice din țară (Muzeul Satului „Dimitrie Gusti” din București sau Muzeul „Astra” din Dumbrava Sibiului).

Copiii noștri se pot încă documenta asupra unor schimbări din arealul rural românesc (nu neapărat pe Internet, ci din muzee, albume, cărți), dar pentru ca nepoții să afle câte ceva din îndeletnicirile de frunte ale bunicilor sau străbunicilor lor, care au făcut ca, în perioada interbelică, România să fie numită „grânarul” Europei, trebuie să dăm înapoi cu aproape 100 de ani **ceasul etnografic**, pentru a înțelege ce au reprezentat pentru țăranul român **plugul**, **carul** și **moara**, apelând la unele „relicve” (citește cuvinte!) din terminologia acestor meserii pe cale de dispariție, fenomenul fiind ireversibil.

I. A. PLUGUL¹

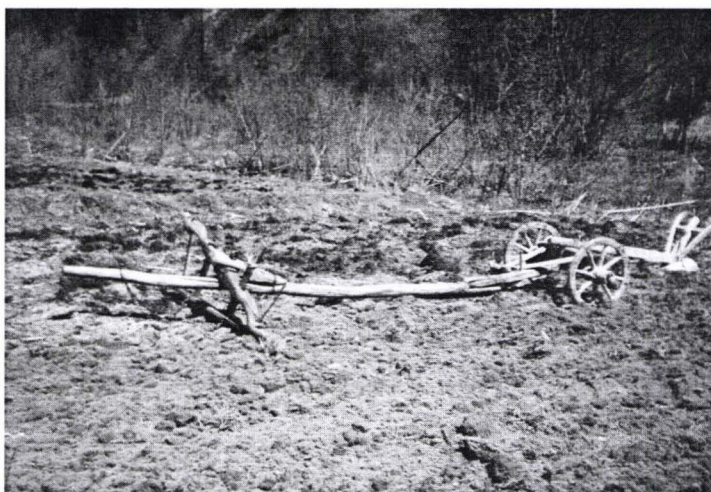
Este unealta agricolă (cu tracțiune animală sau mecanică) folosită pentru aratul solului – etim. v. sl. plugă (D. A. T₃P₃, p. 867-868). Se știe faptul că plugul este de două feluri: a) **schimbător** – la care fierul cel lung și cureaua sunt mobile și b) **neschimbător** cele două elemente componente fiind fixe!

Plugul schimbător se compune din:

¹ Siglele **D. A.** și **NDU**, folosite pe tot parcursul lucrării, desemnează **Dicționarul Academiei Buc. 1913** și urm. respectiv **Noul dicționar universal al lb. române**, Buc. Chișinău, 2002

„Am obosit...”

Grindeiul (etim. **paleoslavul** grendela (DAT₂P₁p. 313) – care este o grindă ce se pune orizontal și de-a curmezișul la diferite construcții sau unelte (instalații); sulul cel lung (cca 1 stânen) în care sunt întărite toate celelalte părți ale plugului, partea cea mai lungă și mai groasă (idem), care stă cu un capăt pe roțițe, iar la celălalt capăt poartă fierul și coarnele.

Coarnele (etim. **lat.** cornus – DAT₁P₂ p. 795-800) – fiecare dintre cele două mânere ale plugului; un lemn îngemănat fixat pe grindei și pe plaz.

Cormana (etim. **magh.** Kormany „cârmă” – DAT₁P₂ p. 795) se mai numește și **cucură** (etim. **magh.** Kukora, „strâmb” – DAT₁P₂ p. 949) – o scândură groasă și tare, fixată numai la un capăt la dreapta plugului, în mod oblic, așa că, prinsă de plug numai cu capătul dinainte, merge depărtându-se treptat până la capătul dinapoi. Are rolul de a răsturna brazda.

Plazul (etim. **bg. sb. plaz** – NDU p. 1049) – un lemn în care este fixat fierul cel lat, prin coarne și bârsă se leagă de grindei; piesă de sprijin din dosul comanei pe care circulă plugul în timpul aratului.

Fierul (etim. **lat.** ferrum cf. DAT₁P₂ p. 117) – **cel lung** este așezat în grindei și are rolul de a tăia brazda la suprafața pământului, iar **fierul lat** este așezat în plaz și taie brazda în adâncime.

Schimbătoarea (etim. **lat.** excambiare – NDU p. 1231) – un lemn care abate fierul cel lung la dreapta sau la stânga, după necesitate

Popa (etim. v. **sl.** popú, cf. **bg.** pop – NDU p. 1074) este un cui de lemn fixat în grindei, în fața fierului lung.

Bârsa (etim. **necunoscută**, cf. DAT₁P₁ p. 503) – lopățița perpendiculară, lată cam de un lat de palmă, care îmbină grindeiul cu plazul și-n care e întărită partea dinainte a cucurei. Ea servește pentru coborârea sau ridicarea plazului împreună cu fierul cel lat, pentru ca plugul să intre mai mult sau mai puțin în pământ.

Cârligul bârsei (etim. **necunoscută**, cf. DAT₁P₂ p. 146-148) – este din fier, legat de grindei prin potâng, așezat în partea dinainte a bârsei, lângă plaz și ține cucura să nu se ridice din pământ.

Potângul (etim. **sl.** potengu, cf. **magh.** poting – NDU p. 1085) este o curea din piele groasă sau o funie (lanț) ce leagă grindeiul plugului de cârligul teleguței.

Piciorul cucurei (etim. **lat.** petiolus – DAT₈P₂ p. 536-541)

B. TELEGUȚA

Este ansamblul celor două roți pe care se sprijină grindeiul plugului (etim. **sl.** telęga – NDU p. 1488). Ea are ca elemente constitutive:

a) **Dricul** (etim. **magh.** dérék – NDU p. 404) – este scheletul de sus al carului sau teleguței în care sunt așezate roțile;

b) **Roțile** (etim. **lat.** rota – DAT₉ p. 497-500) – cercuri de lemn sau metal, cu spițe sau pline, care, învârtindu-se în jurul unei osii, servește la rularea unui vehicul (la teleguță ele sunt mai mici în diametru ca la car).

c) **Cuiele** (etim. **lat.** cuneus-um-DAT₁P₂ p. 959-960) – fixează roțile de capătul dricului

d) **Cârligul teleguței** (vezi mai sus etimologia!) este un lemn fixat cu un capăt în mijlocul dricului și în celălalt capăt este proțăpașul.

e) **Lopățelele** (etim. v. sl. lopata – NDU p. 755) sunt două bucăți de lemn, fixate în dricul teleguței, de ambele părți ale cârligului, unite în celălalt capăt în cornițe

f) **Cornițele** (etim. rom. subst. corn+suf. diminutivul-ite – DAT₁P₂ p. 795-780)

C. GRAPA

Este o unealtă de plugărie, cu dinți de lemn sau fier, cu care se zdrobește pământul (bulgării) spre a netezi brazdele și a acoperi semințele (etim. **necunoscută** – există în toate limbile romanice – vezi și **alb. grap** „cârlig” – DAT₁P₂ p. 298-299)

D. JUGUL

Este un dispozitiv din lemn care se introduce gâtul animalului de tracțiune (etim. **lat. jugum** – NDU P. 693). El are următoarele părți componente:

a) **Gulerul** (etim. **magh. galler** <**lat. collerium** – DAT₂ P₁ p. 324-325) – este lemnul curbat ce se așează pe ceafa boilor (ca la haine)

b) **Povarnița poliță** (etim. **sl. povarnye** – NDU p. 1087) este lemnul ce stă sub bărbia boilor

c) **Lopățelele** (vezi mai sus etimologia) – două lemne ce unesc gulerul cu povarnița

d) **Resteul** (etim. **necunoscută** DAT₉ p. 359, cf. **magh. restó** – NDU p. 1215) – fiecare dintre cele două bucăți sau tijă de fier care trec prin capătul gulerului și al povarniței și nu lasă boul să iasă de la jug

E. IAPA (COBILA)

(etim. **lat. equa-em** DAT₂ P₁ p. 430) plugul se duce la câmp așezat pe trei lemne împreunate la un capăt, sub unghi ascuțit **Cobila**) (etim. **sl. Kobyla** – DAT₂ P₁ p. 603-604), un soi de capră (traglă) făcută dintr-o crăcană sau din bucăți de lemn legate la un loc cu un gânj, astfel încât să formeze un unghi pe care se pune plugul când se duce cu carul (vezi și la **moară** – un lemn bifurcat de care este prinsă broasca ce ridică piatra morii și o coboară).

F. PROȚĂPAȘUL (etim. rom. proțap+suf. diminutival – aș) – un lemn lung și rotund, capătul cel gros fiind legat de cârligul teleguței

G. TÂȘLA – (etim. **necunoscută**) – este fixată pe proțăpaș în ea fiind pus jugul

II. CARUL

Este un vehicul cu 4 roți tras (de obicei) de boi, care servește la cărat poveri și, mai rar (la munte), persoane (etim. **lat.** carrus – DAT₁ P₂ p. 117-118). Părțile sale principale sunt: teleaga dinainte, teleaga dinapoi, loitritele, proțapul și tâsla.

TELEAGA DINAINTE (vezi mai sus etimologia!) – are următoarele părți:

a) **Osia** – (etim. v. **sl.** osă – DAT₂ P₁ p. 339) – ax terminat la cele două capete cu fusuri, pe care se montează roțile unui vehicul.

b) **Mărcoaja** (etim. **magh.** markovas – DAT₆ p. 863)(poate fi cu bute sau fără bute) – niște plăci de fier încovoiate și așezate pe osie ca să nu se roadă roata (pentru a micșora frecarea).

c) **Cuiele** (vezi mai sus etimologia!) – din capete, din fier, au rolul de a nu lăsa roata să iasă de pe osie

d) **Prâsnelele** (etim. v. **sl.** priseni – NDU p. 1119) sunt niște verigi din fier, puse la umerii osiei, lângă roată și leucă, ca să reducă frecarea

e) **Gemânarea** (etim. **rom.** din geamăn+sufixul de agent – are < **lat.** geaminus – DAT₂ P₁ p. 245-246) este un lemn îngemănat (cu doi craci), fixat pe osie

f) **Podul** (etim. v. **sl.** podă – DAT₈ P₃ p. 910-913) – un lemn pus pe osie ca să țină fixă gemânarea și să mențină poziția vehiculului la întoarceri.

g) **Umerele** (etim. **lat.** humerus – NDU p. 1564) – două verigi de fier ce leagă extremitățile podului de osie să nu se dezlipească.

h) **Mănușeriul** (etim. **rom.** din subst. mănuși+suf. -ar < **lat.** manus – DAT₆ p. 252) – partea alcătuită de obicei din două lemne lungi, fixate între ele printr-un altul, mai scurt, așezat perpendicular

i) **Mănușile** (vezi mai sus etimologia!) – două lemne scurte fixate la capetele mănușilor ca să țină loitrele.

j) **Roțile** (etim. **lat.** rota vezi mai sus) sunt alcătuite din:

a. **Butucul roții** (etim. **necunoscută**, cf. **rut.** botjuk, butuk și **magh.** butuk par a fi împrumutate de la români – DAT₁ P₁ p. 711-713) – un lemn rotund în care se fixează itele

b. **Bucșele** (etim. **ucr.** bukša cf. **germ.** Büchse – NDU p. 176) – sunt niște verigi din fier, puse în găurile butucului, pentru ca acestea să nu se roadă de osia carului.

c. **Urechea bucșei** (etim. **lat.** oricla (auricula) – NDU p. 1576) – o proeminență a bucșei ce intră în butuc ca să nu se învârtă bucșa

d. **Cercurile butucilor** (etim. **lat.** circus – DAT₁ P₂ p. 286-287) – sunt din fier și se trag peste butuci pentru ca aceștia să nu crape

e. **Spitele** (etim. **bg.** spica – NDU p. 1373-1374) – lemnele ce țin obezile departe de butuc

- f. **Obezile** (etim. **sl.** obedă – DAT₇ P₂ p. 18-19) – fiecare dintre bucățile de lemn încovoiate care, împreunate, alcătuiesc partea circulară a unei roți de lemn / de fier!
- g. **Raful** (etim. **magh.** raf <**germ.** Reif – DAT₉ p. 16) – cercul de fier ce înconjoară roata la exterior și-i dă o mai mare rezistență
- h. **Șurubele rafului** (etim. **germ.** dialectal Schrube – NDU p. 1468) – cuiele de fier care fixează raful de obadă
- k) **Gemănarea** (vezi definiția și etimologia mai sus!) se compune din:
- Gruul gemănării** (etim. **necunoscută**, pare a se raporta la **lat. grunus** cf. DAT₂ P₁ p. 321) – este partea ascuțită a gemănării ce intră între fâlcelele proțapului
 - Fălcea** (etim. **lat.** falx-cem – DAT₂ P₁ p. 36-37) – stinghii de lemn ce leagă laolaltă blănille ce formează fundul carului
 - Cracii gemănării** (etim. **bg.** kraku „picior” – DAT₁ P₂ p. 863-864) – trec printre osie și pod, în capătul lui fiind fixat brăcinarul
 - Brăcinarul** (etim. **lat. pop.** bracle – DAT₁ P₁ p. 635) – un lemn care împreunează capetele gemănării și care nu lasă ca gruiul să se plece în jos; o spetează de lemn ce joacă sub inima carului și unește cele două extremități ale gemănării (furca)
 - Dricul** (vezi etimologia mai sus”) – este un complex format din: pod, osie și gemănare.

TELEAGA DINAPOI

Osia, podul și roțile sunt ca și la cea dinainte, gemănarea nu are grui și nu trece înapoia dricului.

Cocăile (etim. probabil **magh.** Kakó „un lemn strâmbat, cârlig” – care a dat mai întâi singularul **cocău** – **pl.** cocaie – DAT₁ P₂ p. 609-610) – sunt semicercuri de fier așezate la capetele podului dricului dinapoi ca să țină loitrele (la dricul dinapoi nu există mânușeri)

Inima (etim. **lat.** anima-am DAT₁ P₁ p. 704-709) – un lemn lung ce unește cele două telegi

Loitrele (etim. **srb.** lojtra, **sas** lortrer – NDU p. 754) – părțile laterale ale carului, ce au forma unor scări de lemn.

Brățarii (etim. **lat.** brachiale – DAT₁ P₁ p. 644) – fușteii lați care unesc drugii.

Drugii (etim. **srb.** drug – NDU p. 405) – niște șuruburi de lemn, lungi și rotunde

Fușteii (etim. **lat.** fustius-am – DAT₂ P₁ p. 644) – niște bețe mai înguste care fixează drugii

Telegariul (etim. **rom.** teleagă+sufixul-ar – vezi și **teleguță**) este format din cele două telegi legate prin inimă, dar fără loitre

Feleherțul (etim. **magh.** felehérc – DAT₂ P₁ p. 93) – un lemn care unește drugii din sus ai loitrelor (i se mai spune și „crucea carului”)

Prăgitele (etim. de la subst. **prag** <**sl.** pragû – NDU p. 1089) – sunt din lemn sau fier și se pun la capetele leucilor sau a feleherțelului ca să-l țină de drugii loitrelor și leucile de osia carului.

Leucile (etim. **magh.** löcs – NDU p. 731) sunt niște lemne strâmbe care țin loitrele să nu cadă pe roți.

Gânjul (etim. **v. sl.** ganjá „nuia”, **rus** – guž „funie” – DAT₂ P₁ p. 224) – este lemnul răsucit (de obicei mesteacăn sau sângerel) ce leagă leuca de loitră

Țăpuștele (etim. **rom.** țeapă < cuvânt autohton, cf. **alb.** thep „vârf”, NDU p. 1548) – sunt niște lemne legate de loitre, ascuțite la capătul de sus, folosindu-se, mai ales, la transportul fânului sau al altor materiale voluminoase.

Proțapul (vezi etimologia mai sus!) – bară lungă de lemn fixată în crucea carului de-a dreapta sau de-a stânga la care se înhamă caii sau se înjugă boii. I se mai spune și **oiște** (etim. **bg.** oiste – DAT₇ P₂ p. 175)

Fălcile (vezi mai sus etimologia) – partea cea groasă a proțapului, dăltuită, în care intră cuiul gemănării

Cătușa (etim. populară cf. DAT₁ P₂ p. 260) – un lemn cusut cu două cuie de proțap (când partea ridicată din proțap nu este dintr-o singură bucată) ca să țină jugul

Tâșla (vezi mai sus etimologia!) – un lemn lung pe care sunt fixate: cârcea, cătușa și jugul (se folosește doar când se înjugă la car patru boi) – tânjarea

Cârcea (etim. **sl. srb.** krč – DAT₁ P₂ p. 134) – este un cerc din fier fixat în capăt ca să lege tâșla de proțap

Armăsariul (etim. **lat.** (equuo) admissarius, trecut apoi la **armessarius**, prin frecvența alternanță **ad>ar** – DAT₁ P₁ p. 260) – un lemn ce trece prin cătușă și tâșlă ca să le fixeze mai bine (**N. N.** Prin asociație de idei cu armăsarul, privit ca animal de prăsilă, numele lui se aplică la diferite obiecte cu înțelesul fundamental de **cui**)

III. CĂRUȚA

(etim. **rom.** car+suf. diminutivul -uț) are următoarele părți: teleaga dinainte, cea dinapoi, loitritele, ruda și hamurile

Teleaga dinainte (vezi etimologia mai sus!) este ca și a carului, doar că în locul gemănării sunt:

- **Cracii** (vezi mai sus etimologia!) – două lemne care trec printre osii ținând între ele ruda

- **Crucea** (etim. **lat.** *crox* –cem – DAT₁ P₁ p. 923-928) – este un lemn lung cât osia, pus peste ruda dinaintea roților pe care sunt legate curelele de care trag caii

- **Broaștele** (etim. **lat. pop.** *broasca* – DAT₁ P₁ p. 652-653) – sunt din fier și înconjoară crucea

- **Belciugele** (etim. **paleosl.** *belciugă* – DAT₁ P₁ p. 538) – sunt niște verigi de fier ce împreunează cârligele broaștelor crucii celei lungi (cât osia) și a crucii de care trag caii

- **Lambele** (etim. **tc.** *lâmba* – NDU p. 704) – lanțul care leagă capetele osiei de crucea proțapului (la car); și unesc capetele crucii celei lungi cu capetele osiei (la căruță)

NOTĂ: Teleaga dinapoi și loitrele sunt ca și cele de la car.

- **ȘÂREGLA** (etim. **magh.** *saraglya* – NDU p. 1453) – partea din spate a căruței formată din niște lemne puse cruciș, ca să nu cadă ceea ce se află în căruță

- **Brățările șâreglei** (vezi etimologia mai sus!) – sunt două lemne încovoiate ce țin lopățelele șâreglei

- **Lopățelele** (etim. vezi mai sus!) – lemnele late și subțiri care susțin brățările

- **Lănțișoarele** (etim. **magh.** *lanc* – NDU p. 707) – leagă șâregla de drugii loitrelor

- **Ruda** (etim. **magh.** *rud* – DAT₉ p. 592) – este lemnul lung așezat între cracii dinainte

- **Mărcoaja ruzii** (vezi etim. mai sus!) – este un cârlig din fier în care se pun lântugurile (opritorile)

- **Lântugurile** (opritorile) sunt din fier, legând capătul ruzii de pieptul hamului (**Opritoare** etim. **rom.** vb. a opri + sufixul de agent-or <opreati – DAT₇ P₂ p. 250-252 și 253) – obiecte ce stăvillesc, împiedică mișcarea

- **HAMURILE** (etim. **magh.** *ham* – DAT₂ P₁ p. 351) – reprezintă curelăria necesară la înhămarea unui cal. Ele sunt alcătuite din:

a) **Cepturile** (piepturile)(etim. **lat.** *pectus-oris* – DAT₈P₂ p. 560-563) – sunt curelele de la piept și de la greabăn.

b) **Corhanul** (etim. **necunoscută.** cf. DAT₁ P₂ p. 791) este partea de dinapoi a hamului

c) **Potângurile** (vezi mai sus etimologia) curelele ce unesc piepturile cu corhanul

d) **Șarpauăle** (etim. prin asemănare cu **șarpele** + suf. argumentativ – **auă** – etim. **lat.** *serpes-tis* – cf. NDU p. 1448) – sunt funiile legate de capetele piepților și de crucile căruței, de care trag caii

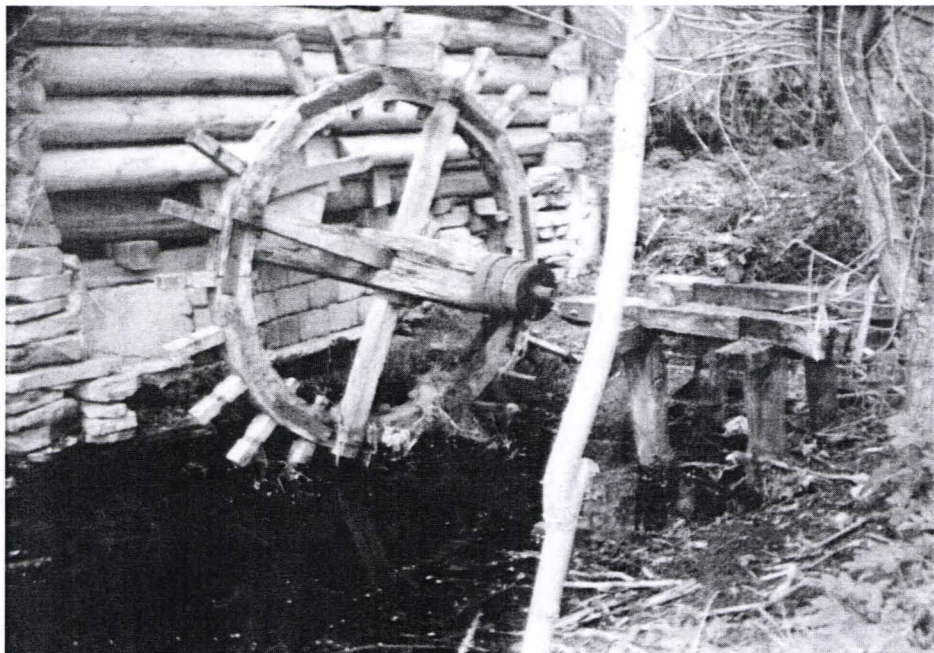
e) **Frâiele** (îndreptătorile)(etim. **lat.** *frenum* – DAT₂ P₁ p. 172) – curelele cu care cărăușul conduce caii și căruța

- f) **Căpățâna căraușului** (căpușanul)(etim. germ. Kappzaun <lat. capitina-am < caput-tis) – curelele cu care se leagă capul calului
- g) **Zăbalele** (etim. magh. zăbale– NDU p. 1656) – fierele așezate în gura calului pentru a-l struni
- h) **Dârlogii** (etim. necunoscută cf. bg. drăgla – NDU p. 394) – curelele legate de zăbală și se intend până la căruș; HĂȚURI
- i) **Căpăstrul** (etim. lat. capistrum – DAT₁ P₂ p. 96) – funia care leagă capul calului și cu care se leagă și la isle
- j) **Tarnița** (etim. ucr. tarnica – NDU p. 1479) – spre deosebire de șa, este din lemn și se folosesc ambele la călărit. Ea este compusă din:
- **Fălcele** (vezi etimologia mai sus!) – două lemne late ce se fixează pe spatele calului
 - **Hoblâncul** (etim. sl. . oblavă – DAT₂ P₁ p. 396 și DAT₇ P₂ p. 45-46) – partea de dinaintea tarniței, mai ridicată și încovoiată; gâtul de lemn al tarniței; două lemne încârligate ce unesc fălcelele
 - **Pajila** (pavila, pavia)(etim. necunoscută cf. DAT₈ P₁ p. 211) – cureaua de la tarniță care se trece pe sub coada calului
 - **Scărița** (etim. lat. scala – NDU p. 1271) – este din fier, în formă de cerc, în care pune călărețul piciorul
 - **Curelele scării** (etim. lat. corrigia-am – DAT₁ P₂ p. 1019-1021) – sunt cele care unesc fălcelele cu scărița
 - **Cingile** (etim. -lat. pop. cinga < cingula sau postverbalul de la cingere – DAT₁ P₂ p. 421) – frângâiile late care fixează tarnița pe cal
 - **Poclada** (etim. sl. pocladă – DAT₈ P₃ p. 903) – patul ce se așează sub tarniță pentru protecția animalului
 - **Cineacuri** (etim. nesigură cf. DAT₁ P₂ p. 414) – tot ce ține de înciniatul (echipatul, întărnițatul calului (vezi și: subst. dialectal **ciuac**, dar și verbul **a încinia** „a pune pe cal toate cele necesare spre a-l face gata de încălecat – etim. rom. derivă de la **cinie** <v. sl. činije, činiti „a rându, a face, a alcătui” – cf. DAT₂ P₁ p. 588, M. Prahase – **Glosar regional – județul Bistrița-Năsăud**, ediția a II-a, ed. Napoca Star”, Cluj-Napoca, 2010, p. 78 și 156; M. Vinereanu. **Dicționarul etimologic al limbii române pe baza cercetărilor de indoeuopenistică**. Ed. ”Alcor”București, 2008, p. 448)

IV. MOARA

După definiția Dicționarului Academiei Române (T6, p. 1751-754), moara este „o instalație special amenajată pentru măcinarea cerealelor; clădirea, construcția prevăzută cu o asemenea instalație” (etim. lat. mola)

Principalele părți ale morii sunt:

Sunt doar o amintire

Părăul morii (etim. cf. **alb.** përrua – DAT₈ P₃ p. 727-728) – un canal pe care merge apa îndreptându-se spre moara propriu-zisă

Pociumbii (etim. **necunoscută** – cf. DAT₈ P₃ p. 901-902) – stâlpii (piloții) de lemn bătuți în pământ pe care se fixează gratiile

Gratiile (etim. **lat. pop.** gratis-em (pentru **cratis**) – DAT₂ P₁ p. 300) – sunt bârnele sau lemnele fixate în pociumbi la suprafața pământului, în lung și în lat, pe care se așează podelele.

Podelele (etim. **v. sl.** podă – DAT₈ P₃ p. 910-913 și 916-917) – scândurile, fixate în cuie de gratii, pe care curge apa

Lătocii (**sg. lătoci**) (etim. **ucr.** latók – NDU p. 715 și 717) – este jgheabul din scânduri prin care este condusă apa la roata morii pentru a o pune în mișcare (**scoc, uluc**). Sunt de fapt niște bârne lungi cât moara, așezate cam la un metru înălțime pe gratii, începând din fruntariu până la capătul morii.

Șlipul (etim. **germ.** Slipper – NDU p. 1455) – locuri hotărâte pentru a curge apadintre lătoci. Există **șlipul roților** – în care se află o roată sau două de moară și **șlipul sterp**, locul pe unde curge apa când moara nu funcționează sau pentru cazuri când vine prea multă apă (N. N. – un fel de supapă de siguranță care reglează debitul apei).

Pereții șlipurilor (etim. **lat.** paries-tis – DAT₈ P₂ p. 426-427) – spațiul închis cu scânduri între gratii și lătoci spre a nu lăsa apa să curgă decât pe anumite locuri.

Aripile (etim. **lat.** alpa – DAT₁P₁ p. 254-255) – sunt două scânduri, cam de 2m de lungi și 15 cm late, așezate vertical înăuntru roții, de o parte și de alta, capătul de sus fiind fixat de peretele lătocului, iar cel de jos cam la 10 cm de departe de peretele lătocului, cu scopul de a se aduce toată apa pe roată (direcționează șuvoiul apei pe toată suprafața roții).

Sărita (etim. **-lat.** salire – NDU p. 1267) – un loc făcut în șlipul roților astfel încât apa să facă o cataractă (cascadă). Această cădere a apei are o înălțime relativă, după cum este poziția locului, de la 0,5 m la 1 metru. Lângă sărită este așezată roata din apă a morii, încât aproape o atinge. (este cea care asigură forța motrice a instalației hidraulice).

Fruntariul (etim. **lat.** frontale (poate * frontarium – DAT P p. ?) – este un lemn lung și gros, așezat pe capetele din spate ale lătocilor, trecând curmeziș pe deasupra șlipurilor roților și a celui sterp.

Străjile (etim. **sl.** straža – „pază” – NDU p. 1399) – sunt niște lemne cilindrice, de 2-3 cm din metru, puse vertical înaintea șlipurilor, cu un capăt în fruntariu și cu celălalt în gratii, așezate la egală distanță între ele, în număr de 5-6 într-un șlep, pentru a opri vreascurile sau gunoaiile (agesturi) pe care le poate aduce apa pricinuind stricarea roților.

Stavile (etim. **sl.** stavila – NDU p. 1385) – este o bucată de scândură, aproape pătrată, de mărimea gurii șlipului, care are rolul de a opri complet pătrunderea apei în instalația propriu zisă.

Piciorul stavilei (etim. **lat.** petiolus – DAT₈ P₂ p. 536-541) – sunt lemnele pe care sunt cusute scândurile ce formează tabla, acestea fiind cu mult mai lungi decât tabla pentru a putea fi ridicat sau băgat în apă (N. N. un fel de întrerupător al șuvoiului de apă!).

Puntea (etim. **lat.** pons-tis – NDU p. 1149) – este un pod îngust, cam de 1 metru, peste părăul morii, înaintea fruntariului. Între fruntari și punte este doar atâta loc gol cât să poată lăsa sau scoate stavila (N. B. Pe punte umblă numai morarul!).

Șâregla (etim. vezi mai sus la **căruță**!) – este o scară a cărei fuștei sunt foarte lungi, groși de 2-3 cm și așezați cam la 10 cm depărtare unul de altul. Șâregla dirijează spre șlipul sterp tot ceea ce aduce apa, șlipul sterp fiind deschis tot timpul.

Grindeiul (vezi la **car** etimologia!) – este un lemn gros, în 4 muchii și lung de 6-8 m. în el sunt fixate roțile morii (dinăuntru morii (dinăuntru și dinafară)).

Cepul (etim. **lat.** cippus – DAT₁ P₂ p. 281-282) – este un fier gros de 3-4 cm și lung de peste 0,5m, de formă prismatică, cu un capăt cilindric. Sunt două asemenea piese, așezate în fiecare capăt al grindeiului. **Dăltuitura cepului** este un loc scobit în capătul grindeiului, de la periferie până în centrul acestuia, astfel ca pe această dăltuitură să încapă capul prismatic, iar capătul cilindric să rămână afară, iar cepul să fie așezat exact în centrul grindeiului.

Indreaua (variantă: **undrea**, etim. **necunoscută** cf. NDU p. 73 și 1569) – este o bucată de lemn ce se pune în scobitura grindeiului pentru a așeza și ține capul nemișcat.

Verigile (etim. v. sl. veriga, NDU p. 1607) – sunt două cercuri de fier ce se pun în celălalt, astfel încât cepul să fie mai bine așezat și să nu se miște

Perinuța (etim. rom. perină+sufixul diminutivul – uță – < scr. perina (DAT₈ P₂ p. 456-457) – este o bucată de lemn de 30 cm lungime și 10 cm lățime, groasă de 10 cm, așezată în căpătâi și, în fața ei, deasupra peste mijlocul ei, în lățime, este făcută o scobitură în care stă cepul cilindric (partea rămasă afară din grindei). Pe aceste două cepuri din capătul grindeiului este așezat întregul mecanism al morii.

Căpătâiul (etim. lat. capitaneum – DAT₁ P₂ p. 98-100) – o bucată de lemn, groasă de 1 m sau chiar mai mult, lată de 30-40 cm și groasă de 20 cm, pe mijlocul căreia, în partea de deasupra, este fixată perinuța.

Grinduțele (etim. rom. din grindă+sufixul diminutivul-uță < greda – DAT₂ P₁ p. 312-313) – sunt două lemne groase, puse curmeziș de pe un lătoc pe altul, peste șlip și pe care, la mijloc, sunt așezate extremitățile căpătâiului.

ROATA DIN APĂ (de afară) se compune din:

a) Crucile (etim. lat. crux-cis, DAT₁ P₂ p. 923-928) – sunt 4 lemne de 10 cm. groase și late, care trec prin grindei, două câte două, sub formă de raze, în cruciș pe capetele cărora colacii formează periferia roții.

b) Colacii (etim. slv. Kolači, rut. Kolač „pâine cu gaură la mijloc” – DAT₁ P₂ p. 642-645) – sunt 4 arcuri de lemn, de grosimea crucilor, care așezați pe capetele crucilor formează exteriorul roții.

c) Bărbile (etim. lat. pop. *berbilia-am – DAT₁ P₁ p. 495) – sunt 4 arcuri, cât jumătatea unui colac, care țin nemișcate capetele colacilor, lângă capetele crucilor.

d) Penele (etim. lat. pinna – DAT₈ P₁ p. 52-55) – sunt scânduri de lemn de esență tare (fag, stejar, ulm, paltin, frasin), lungi cât distanța dintre colaci și late cam de 15 cm. Sunt așezate pe colaci la distanțe egale. Pe acestea cade apa pentru a învârti roata.

e) Prăgite (vezi mai sus etimologia!) sunt din lemn verde de carpen, flexibil, sub formă de arcuri, care se introduc în niște găuri ale colacilor, peste pâine, ca să le țină fixe pe acestea.

f) Purecii (etim. lat. pulex-cis – NDU p. 1151) – sunt icuri din lemn ce se bat în găurile din colaci, pe lângă prăgite, pentru ca acestea să nu iasă sau să se miște.

ROATA DINĂUNTRU este mai mică decât cealaltă și se compune din: cruci, colaci etc. ca și la roata dinafară.

Măselele (etim. **lat.** maxilla – DAT₆ p. 303-304) – sunt confecționate din lemnul cel mai tare, au forma dintelui, late de 4 cm, bine fixate cu un capăt în colaci. Sunt așezate sub formă de cerc, pe o latură a colacilor, în mod simetric, astfel încât „să se îmbuce” cu șuștorile crângului.

Șuștorile (etim. **necunoscută**, cf. sucitor – NDU p. 1454) – sunt din lemn, între ele intră măselele învârtind astfel fusul morii. Este, de fapt, un angrenaj de roți dințate. Capetele șuștorilor sunt fixate de roțile și fus prin două cercuri de fier, care să le țină nemișcate.

Crângul (etim. **sl. v.** krogu „cerc” – DAT₁ P₂ p. 875-876) – constă din: 6 șuștori, 2 roțile (turți) 2 cercuri de fier și fusul. (N. N... La început crângul însemna o pădure în formă de cerc!)

Fusul (etim. **lat.** fusum – DAT₂ P₁ p. 200-201) – este un fier de formă prismatică, lung de cca 1 metru, la capătul din jur ascuțit iar la capătul de sus în formă de palalelogram. La mijloc sunt așezate: **șuștorile** (vezi mai sus) și:

- **rotilele** (etim. **rom.** din roată+sufixul-**ită** < **lat.** rota – DAT_{9p}. 497-500 și 569) – sunt din lemn de 5-6 cm, fiind așezate pe fus cam la 20 cm depărtare una de alta, la marginea lor fiind așezate șuștorile.

- **Groșii** (etim. **lat.** grossus-a-um – DAT₂ P₁ p. 317-318) – sunt niște lemne groase pe care este așezată partea de lemn a morii, împreună cu pietrele.

- **Urșii** (etim. **lat.** ursus-us – NDU p. 1579) – sunt lemnele ce stau pe vertical, cu un capăt în groși și cu celălalt în fruntari.

- **Caii** (etim. **lat.** caballus, care, în latina populară l-a înlocuit pe equus – DAT₁ P₂ p. 29-30) – un lemn pus de-a latul morii, cu un capăt fixat, cu altul ce trece prin urși și care, prin intermediul unui șurub, se poate lăsa în jos sau se poate ridica (imitând mișcarea pe care o face calul când dă din cap – **n. n.**)

- **Podoima** (etim. **ucr. dial.** podoima – DAT₈ P₁ p. 926) – este un lemn gros așezat cu un capăt pe cai și cu celălalt pe urși. Pe podoimă stă tîgaia.

- **Tîgaia** (etim. **sl.** tigani – NDU p. 1500) – este din fier și are forma unei cutii pătrate

- **Cățelul** (etim. **lat.** catellus – DAT₁ P₂ p. 207-209) – este o placă groasă de oțel pe care stă fresul de fier cu capătul ascuțit

- **Straturile morii** (etim. **lat.** stratum – NDU p. 1400) – stau pe fruntariu iar pe straturi stă piatra cea din jos. În gaura acesteia se află **buricul** (etim. **lat.** umbilicus – DAT₁ P₁ p. 701) – care este din lemn, prin mijlocul lui trecând celălalt capăt al fusului și se fixează în cruce.

- **Crucea** (vezi etimologia mai sus!) este din fier și este fixată pe piatra din sus. Prin învîrtirea fusului și a crucii se rotește piatra din sus, care sfărâmă grăunțele.

- **Veșca** (etim. **sl.** véko – NDU p. 1610) – este o scândură sub formă de cerc, pusă lângă piatra de deasupra ca să oprească făina de a se vărsa și o direcționează

în covată. Pe lângă veșcă și piatră se află **ometița** (etim. **ucr.** obmetița – DAT₇ p. 207) –

- **Covățica** (etim. diminutiv – **tc.** Kaváta < **lat.** gabata – DAT₁ P₂ p. 858-859) este o albie mică în care cad din coș grăunțele

- **Coșul** (etim. **sl. v.** koši, **bg.** Koš – DAT₁ P₂ p. 813-815) – este un recipient din lemn, în formă de piramidă trunchiată cu baza în sus, în care se varsă grăunțele din saci.

- **Titirezul** (etim. **necunoscută**, cf. **alb.** tir, tjerr „a toarce” – NDU p. 1505) – este un lemn cu un capăt în covățică, iar celălalt capăt, de care este fixată o piatră de râu (bicaș) în piatra de sus, care îl mișcă astfel încât face să cadă grăunțele din covățică în gaura pietrei (un fel de „repartizor, dozator” **n. n.**). Coșul stă pe **stative** (etim. **ucr.** stativa „ceea ce stă în picioare” – NDU p. 1384) – iar acestea pe **scaune** (etim. **lat.** scamnum – NDU p. 1271-1272). Făina cade prin fruntari, care este găurit și are o scândură așezată în acea gaură, care se numește **pciscoaie** (flișcoaie) (etim. **necunoscută**, probabil origine onomotopică), de unde făina cade în covată.

- **Brațul de scociorât făina** (etim. **lat.** brachium – DAT₁P₁ p. 643-644) – se folosește când făina s-a oprit pe gaura piscoaiei.

- **Șurubul cailor** (etim. **germ. dial** Schrupe – NDU p. 1468) se utilizează la ridicatul sau coborâtul cailor, prin cai podoima, prin podoimă tigaia cu fusul, crucile și piatra de deasupra (mișcătoare). Piatra de jos este fixă (stătătoare).

UNELTELE MORII

- **Parii** (etim. **lat.** palus – NDU p. 973) sunt două prăjini groase și lungi cu care se ridică piatra

- **Capra** (etim. **lat.** capra – DAT₁ P₂ p. 109-111) – un fel de cruce cu care se sprijină piatra când o ridică spre a fi „ascuțită”!

- **Țârcălamul** (etim. **magh.** ciklom – NDU p. 1547) – un fel de compas

- **Pipa** (etim. **magh.** pipa – DAT₈ P₂ p. 616-617) – echerul

- **Ciocanul** (etim. **bg.** Čukan – DAT₁ P₂ p. 439-441) cu care „se tăia” piatra după un timp de funcționare.

- **Țoagul** (etim. **necunoscută** – cf. NDU p. 1556) – un ciocan ascuțit cu care se zice că se face **deștiilatura** (întreținerea) pietrei.

- **Ginul** (etim. **necunoscută** cf. NDU p. 529) – dalta cu care se strânge roata la buric.

- **Sfârhaciul** (etim. **onomotopee** cf. NDU p. 1320) – cu care se fac dăltuirile în grindei ca să se introducă crucile.

- **Țagla** (etim. **germ.** Zagel – NDU p. 1545) – un fel de lopată de fier cu care se curăță slipurile și podurile de gheață în timpul iernii.

- **Ruzile** (vezi mai sus etimologia!) cu care „se bate” inia (apa semiînghețată) iarna pentru a nu opri învârtirea roților.

- **Cociorva** (etim. **rut.** Kočorba – DAT₁ P₂ p. 615) cu care se trage în lateral gheața sau inia.

- **Opritorile** (etim. **rom.** a opri+sufixul de agent – tor- < **v. sl.** opreati – DAT₇ p. 250-253 și 254-259) sunt stavilele de la gura păraului morii.

Alte unelte folosite: **secură** (etim. **lat.** securis – NDU p. 1300) – **fierăstrăul** (etim. **magh.** fűrésző – derivat din verbul fűrészelni – DAT₂ P₁ p. 97) și **sflederul** (etim. **bg.** svredel – NDU p. 1322).

CÂTEVA CONCLUZII

Dintr-o sumară trecere în revistă a originilor etimologice ale termenilor utilizați se pot observa următoarele:

- Din cei 178 de termeni în discuție 61 (adică 34,26%) sunt de origine latină, 34 (adică 19,10%) sunt slavi (paleoslavă și străveche), 22 (adică 12,35%) maghiari, 19 (adică 10,67%) reprezintă etimologii necunoscute sau nesigure), 12 (adică 6,74%) sunt termeni formați pe teren românesc cu ajutorul sufixelor flexionare, 8 (adică 4,49%) sunt bulgari, 6 (adică 3,37%) termeni germani, 6 (adică 3,37%) ucrainieni, 4 (adică 2,21%) sârbo-croați, 4 (adică 2,24%) reprezintă termeni comuni cu albaneza și 2 (adică 1,12%) au alte origini (12,4%).

- Dacă în cazul **plugului** elementele de origine latină sunt egale ca număr cu cele de origine slavă (câte 8), în cazul morii termenii latini sunt precumpănitori față de cei slavi (27 față de 13);

- Surprinde numărul foarte mic de termeni de origine germană (doar 6), fapt însă explicabil deoarece aceste îndeletniciri au existat cu mult înaintea contactului românilor cu populația germană;

- Nici dacă însumăm toți termenii de origine slavă (slavă veche, bulgară, ucrainiană, sârbo-croată) aceștia nu depășesc numărul elementelor latine (61 față de 52);

- Nu putem trece cu vederea un fapt semnificativ, dar explicabil în contextul în care s-au petrecut: dispariția din lexicul românesc a termenului latin care desemna substantivul plug, adică **aratru** (lat. aratrum). (Acesta s-a mai menținut încă în unele insulite lingvistice dialectale din sudul Olteniei). Aceeași soartă a avut și cuvântul **auă** (lat. uva) care desemna, generic, **vița de vie**. (Se mai păstrează încă în unele sate din Banat dar și-a restrâns sensul desemnând doar un anumit soi de struguri). Desigur, tehnologia superioară a slavilor în ceea ce privește lucrul pământului este principala cauză a dispariției cuvântului latin aratrum. A rămas însă verbul, adică cel care denumesc acțiunea: **a ara**, precum și unele derivate din aceeași familie de cuvinte.

„Dacă ar vedea bădița / Ce ochi are morărița...”

- Vom semna și un exemplu elocvent de *polisemantism*: substantivul **grindei** (grindel) desemnează următoarele:

a) Pește mic, înrudit cu ȕiparul, cu corpul aproape cilindric, verde-gălbui, cu pete mari negre și cu mustăți lungi;

b) Datorită asemănării cu acesta, în tehnica populară grindelul desemnează:

▪ Sulul cel lung (orizontal) în care sunt întărite toate celelalte părți ale plugului; partea cea mai lungă și mai groasă a plugului, care stă cu un capăt pe roțile, iar la celălalt poartă coarnele și fierul;

▪ Lemnele ce se întretaie formând trupul gropii;

▪ Ceafa jugului;

▪ Talpa războiului de ȕesut;

▪ Fusul din lemn al morii;

▪ Bătătorul meliȕei;

▪ Fusul ce învârtește roata de apă a pivei.

Întălnim, în cadrul terminologiei în discuȕie o adevărată „menajerie”: capra, iapa, armăsarul, broaștele, șarpauăle, purecii, caii, urșii, căȕelul etc. Avem apoi popă, bărbie barbă, cruce dar și colaci! unele elemente de îmbrăcăminte: mănuși, mănușer, guler, craci, brăcinar, brăȕarii precum și: perinuȕa, căpătăiul, indreaua, penele. Găsim și câteva obiecte din bucătărie: tigaie, coș, covăȕică, cociorvă sau denumiri ale unor părți ale corpului: aripă, umeri, picior, inimă, măsele, ba chiar și jucării: titirez, prăsnel. Toate acestea dovedesc încă o dată, dacă mai este cazul, puterea observaȕiei și de metaforizare atât de caracteristice țăranului român de pretutindeni.

Printre atâția termeni, un cititor neavizat sau mai puțin interesat, s-ar descurca poate mai greu. În realitate însă, funcționarea acestor unelte și instalații țărănești este deosebit de simplă, după cum simplu și practic este tot ceea ce face (sau făcea cândva!) țăranul și, mai ales, tot ceea ce a inventat **geniul** său.

NOTĂ: Autorul acestui material mulțumește din suflet lui GRIGORE BIȚA, 70 de ani, **plugar** din Zagra, pentru ajutorul dezinteresat și avizat pe care mi l-a acordat în vederea „navigării” cu succes printre termeni și principii specifice tehnicii populare. Sperăm că cele de mai sus nu se vor pierde și că nepoții, la ceas de liniște, vor avea curiozitatea și interesul să se aplece asupra unor cuvinte și îndeletniciri, până mai ieri făcând parte din fondul principal lexical, dar și din viața de zi cu zi a țăranului român, în general, și a țăranului năsăudean, în special. **Speranța moare ultima!**

BIBLIOGRAFIE:

1. Academia Română – Biblioteca – **Documentul nr. 3435 (manuscris)**, filele 270-283
2. Dicționarul Academiei Române – București, 1913 și urm.
3. Prahase Mircea. **Glosar regional – județul Bistrița-Năsăud**, Ed. Napoca Star, Cluj-Napoca 2010
4. Prahase Mircea. **Instalații hidraulice țărănești în subzonele etnografice Rodna și Năsăud în: „Fragmentarium (Fișe de cultură populară)”**, Ed. Supergraph, Cluj-Napoca, 2000, p. 39-71

„CU SERIOZITATE DESPRE ORIGINEA LIMBII ROMÂNE”¹

Prof. univ. dr. Mihai VINEREANU

– interviu realizat de Rodica Lăzărescu –

L: Chiar dacă formularea întrebărilor pare a mă contrazice, vă declar de la bun început, stimate domnule profesor Mihai Vinereanu², că vreau să

¹ Revista „Saeculum”, nr. 5-6 (81-82), Bacău, 15 iulie 2012, p. 20-27.

² Locul unde m-am născut și am copilărit, în anii '50-'60 ai secolului trecut, mai păstra la acea vreme destule elemente de civilizație ancestrală. Să fiu mai explicit, m-am născut la Vaideeni, județul Vâlcea, în nordul Olteniei. Limba pe care am învățat-o până a merge la școală era o limbă cu puține neologisme și cu extrem de puține cuvinte de împrumut din alte limbi. De aceea, am distins întotdeauna, în mod aproape natural, diferența între lexicul tradițional și împrumuturi și neologisme. După liceu și serviciul militar, la sfârșitul anilor '70, începutul anilor '80, am urmat cursurile Facultății de Filologie din Iași, unde am avut, la istoria limbii, profesori iluștri ca Vasile Arvinte și Constantin Frâncu, profesori care, prin competența lor, m-au făcut să îndrăgesc studiile de lingvistică istorică și comparată, fapt pentru care le-am fost întotdeauna recunoscător. Cum am mai spus, încă din acea vreme, am avut intuiția originii preponderent dacice a limbii române. În același timp, îmi dădeam seama că în România nu puteam să fac cercetări serioase în această direcție din mai multe motive. Unul era acela că, având rude în străinătate, nu aș fi putut susține un doctorat și, astfel, nu aș fi putut niciodată să obțin un post de profesor universitar ori de cercetător în condițiile de atunci. În al doilea rând, în România nu aș fi avut acces la bibliografia necesară, iar în al treilea rând, mulți lingviști ar fi privit cu ostilitate astfel de cercetări, cum, de fapt, o fac și acum. Așa că am hotărât să plec din țară, iar după vreo doi ani și ceva de așteptări am obținut un pașaport (maro), fără cetățenie, cu care am reușit să ajung în Germania. După aproape un an de ședere în Germania, am reușit să emigreze în America, în 1986. Ajuns aici, prima mea grijă a fost să consult bibliotecile din New York, ceea ce am și făcut. În toamna aceluiași an, am făcut prima prezentare a teoriei mele aici la New York, în cadrul unei sesiuni de comunicări, teorie care a făcut senzație, cu păreri pro și contra. La acea vreme eram singurul care susținea astfel de idei, aici la New York, dar cred că și în țară, cel puțin la nivel lingvistic. De-a lungul anilor, au urmat susțineri la alte sesiuni de comunicări, unde mi-am prezentat ideile, astfel că ulterior, după vreo 14-15 ani, au apărut și alții cu idei similare, despre istoria dacilor, dar prezentate la modul amatorist. Cu toate acestea, în lingvistică, am rămas singurul care poate să demonstreze negru pe alb care este adevărata origine a limbii române.

Revoluția din 89, ne-a făcut pe mulți să credem că ne vom putea întoarce în Țară, unii au făcut-o, dar în majoritatea cazurilor, fără succes. Eu nu m-am grăbit, fiind foarte prins cu preocupările mele. De-a lungul timpului, am reușit să adun un număr impresionant de date lingvistice, istorice, arheologice care îmi confirmau teoria. Între timp, mi-am continuat studiile, obținând un MA în Linguistics și, apoi, PhD, după care am început să predau la City University of

discutăm „Cu seriozitate despre originea limbii române” – am citat titlul unui articol al Domniei Voastre. În același timp, vreau ca dialogul de astăzi să fie un fel de *captatio benevolentiae* pentru cititorii revistei noastre – scopul final al acestui interviu fiind acela de a atrage atenția asupra *Dicționarului* pe care l-ați publicat de patru ani și care continuă să întâmpine o rezistență demnă de cauze mai bune nu doar din partea publicului larg (în fond, acesta este neavizat³), ci și, în primul rând, a specialiștilor. Și când spun *rezistență* nu mă refer la luări de poziție împotriva teoriei Dvs., cu argumente științifice, solide, ci la **ignorare**. Ce dovadă mai bună decât apariția, în 2011, a primului volum din *Dicționarul etimologic al limbii române* sub egida Academiei Române (Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan-AI. Rosetti”, redactori responsabili: acad. Marius Sala și membru corespondent Andrei Avram), în care nu se face *niciun fel de referire la rădăcini cunoscute sub denumirea de rădăcini indoeuropene reconstruite și care formează baza dicționalelor Pokorny sau mai recent, Mallory, printre altele*, cum observă Ana Chelariu într-o recentă recenzie³.

Așadar, stimate domnule Mihai Vinereanu, sunteți autorul unor lucrări – *Originea traco-dacă a limbii române* (2002), *Dicționarul etimologic al limbii române* (2008), *Rădăcini nostratice în limba română* (2010) –, urmare cărora numele Domniei Voastre pare a se fi înseriat în lista „năstrușnicilor/teribiliștii” care contestă teoria „nobilei obârșii latine” a limbii române, încetățenită de atâtea vreme, predată în școli, cu un statut aproape sacrosanct, „năstrușnici” ce. cred unii, pot fi combătuți doar cu invocarea numelor unor iluștri lingviști care, chipurile, s-ar răsuci în mormânt la auzul unor teorii precum cea susținută de Dvs.! Așa că vă întreb, pentru început, cum vă simțiți în postura de rebel al lingvisticii?

MV: Am avut întotdeauna sentimentul aceuia care face ce trebuie făcut, că umple un gol imens în cultura română. Am înțeles de la început riscurile la care mă expun, dar nu puteam să renunț, în acest sens mă pot considera un rebel. Articolul de care vorbiți a fost publicat pe net, cu mulți ani în urmă, pe un site îngrijit de regretatul Andrei Vartic, din Chișinău și el a fost acela care a sugerat titlul articolului. Ipoteza originii nelatine a limbii române nu este nouă, ea are peste 150

New York. Cu toate acestea, după 2000, după publicarea primelor lucrări, am încercat să revin în Țară, dar m-am izbit de un zid de ostilitate, dându-mi seama că lucrările mele nu numai că nu bucură aproape pe nimeni dintre specialiști, dar ele au darul să producă tăcere și ostilitate. De aceea, am revenit de unde am plecat, hotărât fiind să fac lucrările mele cunoscute lumii întregi. Cu alte cuvinte, am început să traduc *Dicționarul* în limba engleză și să continui să scriu în engleză, ceea ce puteam să fac de la bun început, dar am ținut foarte mult ca cei interesați din România să aibă posibilitatea de a cunoaște cercetările mele. Înainte de a încheia, îmi exprim speranța că tinerii specialiști (în istorie, arheologie și lingvistică) vor înțelege unde stă adevărul cu privire la originea poporului și a limbii române și vor dori să facă știință renunțând la clișeele de până acum.

³ <http://libersasapun.3netmecia.ro/cultura/noi-aparitii-pe-portalul-scriitorilor-romano-americi-din-new-yorkromanian-american-writers-new-york-vetiver/#more-9784>

de ani. Se pare că primul autor care vorbește de originea nelatină a poporului și a limbii române este Felix Colson, diplomat francez în Țările Române, înainte de Unirea Principatelor, fiind un foarte bun cunoscător al realităților românești. El a publicat mai multe lucrări despre noi pe la jumătatea secolului al XIX-lea. Una dintre ele este dedicată originii noastre și arată că țărani moldo-vlahi nu se trag din coloniști romani, considerându-i urmași ai vechilor pelasgi și desigur ai traco-dacilor. El arată, de asemenea, pe bună dreptate, că romanizarea nu a fost posibilă. Apoi a urmat Nicolae Densușianu cu monumentala sa *Dacie preistorică*. În care aduce argumente istorice care sunt valabile și astăzi. Ambii au fost și continuă să fie ignorați de istoricii și lingviștii români, de ieri și de azi, pentru simplul motiv că argumentele lor infirmă teoria oficială a originii limbii și poporului român. Deși Densușianu afirmă că limba română nu este de origine latină, aduce insuficiente dovezi în acest sens, ceea ce era firesc pentru vremea aceea. El nu era lingvist, dar asta nu l-ar fi împiedicat să fie un bun lingvist dacă în timpul său ar fi existat informațiile din zilele noastre.

Ideea originii nelatine a limbii române mi-a venit încă din vremea studenției, pe la începutul anilor '80 și mă întrebam dacă cineva, vreodată, a mai avut această idee năstrușnică, cum spuneți Dvs. La acea vreme, nici măcar nu auzisem de *Dacia preistorică*. cu atât mai mult de Felix Colson și lucrările sale. Am citit operele acestor autori pe la sfârșitul anilor '80, începutul anilor '90, când mă aflam deja la New York. După ce m-am stabilit la New York, în 1986, prima grijă a fost să mă documentez cu privire la această ipoteză. Am găsit în bibliotecile new-yorkeze o imensă bibliografie care îmi confirma teoria. Totul era să mă apuc serios de lucru. La început nu am îndrăznit să mă gândesc la un mare Dicționar Etimologic al Limbii Române, era un proiect gigantic care nu credeam că poate fi făcut de o singură persoană, mai ales că timpul meu era limitat, nu mă plătea nimeni pentru asta. Cu toate acestea, am început să consult cu multă atenție și dicționarele etimologice ale limbii române și încet, încet am început să înțeleg cât de prost sunt concepute și, de aici, multitudinea aberațiilor pe care le conțin. Materialul documentar s-a acumulat de-a lungul timpului, așa că m-am hotărât să public o lucrare despre originea limbii române, ceea ce am și făcut în 2002, lucrare mai mult teoretică, de fonologie istorică, ce trasează liniile generale de înțelegere a relațiilor limbii române cu traco-daca, și ale amândurora cu limbile italice, celtice și alte limbi indo-europene, plasând limba traco-dacă și respectiv română la locul cuvenit în familia indo-europeană.

Fără înțelegerea acestor date, a te apuca să faci un dicționar etimologic al limbii române înseamnă a orbecăi fără șanse de reușită. Or acest lucru l-au făcut autorii de dicționare etimologice ale limbii române și lingvistica românească în general. După publicarea acestei lucrări, am început să organizez materialul bogat adunat de-a lungul anilor, în vederea unui dicționar etimologic, la care am lucrat

mai mulți ani pentru a-l aduce în forma în care a apărut în 2008. La elaborarea acestui dicționar, un rol esențial l-a jucat tocmai înțelegerea adevăratelor principii de evoluție fonologică din indo-europeană la traco-dacă și la română, principii cărora nimeni nu le-a dat atenția cuvenită până la mine. Pe de altă parte, trebuie să recunosc că stabilirea acestor legi fonologice mi-a luat mai mulți ani. N-a fost o treabă ușoară. Acest procedeu nou de abordare m-a făcut, de asemenea, să înțeleg că numai recurgând la comparația cu alte limbi indo-europene și raportându-mă la rădăcinile indo-europene din dicționarul Walde-Pokorny și alte lucrări de acest fel, poate fi stabilită etimologia cuvintelor românești. Trebuie să vă spun că am fost mai mult decât plăcut surprins să descopăr că rădăcinile indo-europene refăcute de acești autori se potriveau de minune limbii române, deși limba română, dar și celelalte limbi romanice nu au fost direct luate în considerare (ci numai latina) la reconstruirea acestor rădăcini. Faptul dovedește că Walde-Pokorny au reconstituit foarte bine aceste rădăcini, precum și faptul că eram pe drumul cel bun din moment ce mii de cuvinte românești se potriveau acestor rădăcini din care, de altfel, provin. Cu alte cuvinte, găsisem calea potrivită, cu adevărat științifică de abordare a etimologiei lexicului românesc. Prin urmare, eu nu contest originea latină a limbii române, așa cum mi-a spus cândva domnul academician Marius Sala și cum cred probabil și alții, ci limba însăși spune care este adevărata ei origine atunci când este studiată competent și fără prejudecăți.

Limba pe care o vorbim a fost siluită în fel și chip, în ultimii 150 de ani. Așa cum am spus, dicționarele etimologice ale limbii române sunt pline de erori, și asta în primul rând din cauza concepției greșite privitoare la originea ei, iar acest lucru nu-l înțeleg lingviștii și academicienii noștri, dar în același timp refuză dialogul cu mine. Punctul meu de vedere a fost clar expus în câteva rânduri. Sau poate se tem că va trebui să-mi dea dreptate și asta ar fi mult prea mult pentru dumnealor.

RL: Pentru a ne apropia de lucrările Dvs. și de ideile pe care acestea le promovează, m-am tot gândit cum să formulez întrebările, astfel încât dialogul nostru să nu cadă în pericolul de a fi unul prea științific, care să-i intereseze doar pe lingviști și să-i sperie pe cititori printr-o terminologie mult prea specializată. De aceea, vă propun două serii de formulări mai neobișnuite, menite să stârnească, sper!, curiozitatea cititorilor noștri, dar și să lămurească, în termeni accesibili, câteva probleme. Prima serie:

Mai putem zice, cu siguranța cronicarului, că *de la Râm ne tragem*?

MV: Voi încerca să fiu pe înțelesul tuturor. Desigur că nu ne tragem de la Râm, cum se exprima Grigore Ureche. Cam în aceeași vreme și lituanienii credeau că se trag de la Roma și au crezut asta până prin a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Cronicarul polonez Długosz spune răspicat acest lucru, el fiind convins că lituanienii sunt italici refugiați din peninsula italică pe țărmul Mării Baltice, în urma războaielor civile din peninsula, acum peste 2000 de ani. El se baza pe

asemănări de limbă și obiceiurile religioase precreștine ale lituanienilor. Erau ideile vremii respective, dar au trecut aproape 500 de ani de atunci, așa că ar fi cazul să ne adaptăm secolului al XXI-lea.

Doar 13%-14% din lexicul românesc seamănă cu cel latinesc sau cu cel din limbile neolatine, cca 700 de cuvinte, fapt care dovedește că au o origine comună. Ce fel de origine comună? Atât istoricii antici, cât și arheologia modernă arată că diferitele popoare italice au migrat în peninsula italică, fie de pe cursul superior sau mijlociu al Dunării, fie din Balcani. Strămoșii latino-faliscilor, purtători ai culturii Villanova, au migrat de pe cursul mijlociu al Dunării, din Pannonia (Ungaria de azi), fapt bine stabilit de arheologie. Osco-umbrii au migrat de pe cursul superior al Dunării, iar siculii din Balcani, ca să vorbim doar despre cele mai importante ramuri italice. Aceste detalii explică de ce o parte relativ mică a lexicului de bază este comun cu latina sau alte limbi italice. Prin urmare, lingviștii, autorii de dicționare etimologice ale limbii române, neînțelegând aceste detalii, s-au grăbit să arate că o bună parte din restul de 86%-87% din lexic sunt împrumuturi de la vecini, astfel că dicționarele etimologice abundă de etimologii greșite și de cuvinte cu origine incertă sau necunoscută. Trebuie arătat, de asemenea, că la multe cuvinte din cele 14% comune cu latina, derivarea din latină nu este posibilă, chiar dacă cuvintele se aseamănă. Asta ce dovedește? Că cele două elemente lexicale (latin și român) au o origine comună, dar cel românesc nu provine din latină.

Poate cineva să numească asta știință, lingvistică istorică autentică? Fără îndoială că nu. Dar cui ce-i **pasă!** Dăm înainte cu latinitatea, că așa am învățat.

Ca să nu fiu greșit înțeles trebuie să fac câteva remarci încă de la început. Dacia a fost ultima țară europeană cucerită de romani și prima din care s-au retras după ce au stat acolo vreo 165 de ani. În plus, ei nu au ocupat decât aproximativ 15%-20% din regatul dacic, doar regiunile unde se găseau rezervele de sare și de aur, restul nu i-a interesat. Cam în toată perioada respectivă situația politică a fost extrem de instabilă, cu multe revolte interne și invazii din afară. Într-o astfel de situație, o romanizare în adevăratul sens al cuvântului nu poate fi concepută. Cu toate acestea, un început de romanizare a avut loc sau poate mai bine spus a avut loc fenomenul de limbi în contact (languages in contact), întrucât un număr de cca 170-180 de cuvinte din limba română, din cele 700 menționate mai sus, sunt autentic latinești. Celelalte 500 de cuvinte nu sunt de origine latină, ci provin dintr-un fond comun. Limba română are un număr considerabil de cuvinte în comun, nu numai cu latina, ci și cu sanscrita, limbile baltice sau albaneza, dar asta nu înseamnă, desigur, că au avut loc împrumuturi între aceste limbi și română, d este vorba de un fond comun indo-european. În plus, mii de alte cuvinte nu se pot explica nici prin latină, nici prin slavă, dar pot fi direct asociate cu rădăcini indo-europene. Concluzia firească este că româna are mii de cuvinte indo-europene de origine pre-romană, iar dacă romanizarea este un fapt demonstrabil ca fiind

aproape imposibil, din punct de vedere social și politic, atunci aceste cuvinte nu pot proveni decât din traco-dacă, mai ales că evoluția lor fonetică se supune legilor fonetice pe care le-am prezentat în lucrările mele. Pe de altă parte, datele arheologice demonstrează, indubitabil, că dacii au rămas în Dacia după retragerea aureliană. Chiar Iorga și Pârvan au înțeles că romanizarea nu a fost posibilă în cei 165 de ani de dominație romană, dar ei au forțat nota inventând evenimente care nu au avut niciodată loc. Iorga spunea că dacii s-au romanizat datorită emigranților italici care sau strecurat printre illiri și traco-daci, fapt neconfirmat de niciun document istoric. Cum puteau acești emigranți să deznaționalizeze o masă imensă de illiri și traco-daci (cei mai numeroși după inzi)? Și, mai ales, cum se explică faptul că 86% din lexicul românesc este diferit de cel latin? Pe de altă parte, Pârvan susținea că traco-dacii și illirii au fost romanizați de negustorii romani, veniți să facă negoț în regiunile respective, înainte de sosirea armatelor romane. Curată aberație, pe care nu mai trebuie să o comentăm. Unii lingviști, precum Gamillscheg și Reichenkron, au înțeles și ei acest lucru și au presupus că au rămas anumite „vetre de romanizare” care au continuat să romanizeze pe daci, dar acest lucru nu este posibil, de asemenea, întrucât, populația vorbitoare de limbă latină (câtă era) s-a retras odată cu administrația romană, iar cei de la sate nu aveau cum să se romanizeze, întrucât între ei și puținii vorbitori de latină de la orașe contactele lingvistice erau nule. Trecerea de la o limbă la alta necesită mai multe generații de bilingvism, după alte generații de contacte lingvistice intense între vorbitorii a două limbii diferite, fapt bine cunoscut de lingviștii care studiază societățile bilingve, o specialitate inexistentă în lingvistica românească. Cu toate astea, bilingvismul nu este o garanție, ci doar o premisă ca una dintre populații să-și piardă limba, Lingvistica românească nu înțelege că limba nu se ia de la o populație la alta, precum o boală contagioasă. Un fenomen similar are loc sub ochii noștri, în fostele republici sovietice. În fosta uniune, oricine mergea la școală trebuia să învețe rusa, așa că, în aceste republici, populația nerusă era în întregime bilingvă. Cu toate acestea, după fărâmițarea Uniunii Sovietice, rusa se vorbește din ce în ce mai puțin, în aceste foste republici, astfel că majoritatea tinerilor sub 20 de ani nu mai vorbește rusește, deși populația slavă din aceste foste republici a rămas pe loc.

Revenind la daci, nimeni nu a putut explica ce s-a întâmplat cu populația dacică rămasă în afara granițelor provinciei romane. Unii susțin că s-a romanizat, alții că s-a slavizat, dar nimeni, absolut nimeni, nu a adus nici cea mai mică dovadă că s-au romanizat sau respectiv slavizat, deși daci și romani au existat și mai există încă cu mult și dincolo de fruntariile regatului lui Decebal.

RL: Ce știm și, mai ales, ce **nu vrem** să știm despre tăblițele de la Sinaia?

MV: În primul rând, despre tăblițele de la Sinaia se poate spune că nu sunt falsuri, așa cum susțin „științificii” noștri (parafrazându-l pe Hasdeu). Pe ele stă scrisă o limbă autentică. Cine și de ce ar fi făcut un astfel de fals? Era practic

imposibil ca cineva să poată crea astfel de falsuri în secret, fără să dispună de o adevărată industrie. Pe de altă parte, trebuia creată și o limbă. Cine putea crea această limbă? S-a dat vina pe Hasdeu, dar Hasdeu, deși credea că există un număr destul de mare de cuvinte dacice în limba română, nu credea, în schimb, că româna ar fi chiar urmașa limbii traco-dace. Și totuși, dacă cineva ar fi făcut asta, de ce nu a încercat să le facă cunoscute? Prin urmare, teoria unui posibil fals nu este deloc plauzibilă. Ele sunt într-adevăr copii de plumb din secolul al XIX-lea, după originale de aur dacice, descoperite la mănăstirea Sinaia, care au fost topite. A fost o crimă de proporții cu consecințe incalculabile pentru istoria și cultura poporului român. Ar fi fost un tezaur unic în istoria culturii universale. Imaginați-vă numai câți turiști ar veni azi în România să le vadă! Cei vinovați de această crimă fără precedent în istorie s-au gândit totuși să facă niște copii, dar le-a fost teamă să-și recunoască crima și ca atare nu s-a știut oficial care este proveniența lor. Între timp, au fost aduse la Institutul de Arheologie din București unde au fost tratate cu indiferență, astfel că cele mai multe din aceste plăcuțe s-au pierdut din neglijența criminală a celor care au urmat.

Pe de altă parte, studiate cu atenție, se poate desluși o limbă similară cu româna, mai precis o română arhaică, încât te face să tresari, să fii cuprins de un farmec aparte, descoperind că de pe acele plăcuțe prinde viață limba vorbită de strămoșii noștri acum 2000 și mai bine de ani! Tocmai acest fapt a făcut pe mulți să le considere falsuri. Cum adică? Doar știe toată lumea, zic ei, că traco-daca a fost o limbă *satem* care... și așa mai departe, fiecare debitează ce-l taie capul, fără să știe ce vorbește, întrucât nimeni nu și-a bătut capul să înțeleagă cum a arătat cu adevărat limba traco-dacă. Atunci cum poți compara ceva cu altceva despre care habar n-ai cum a arătat?

Un merit deosebit în salvarea acestor plăcuțe l-a jucat domnul Romalo, publicând prima lucrare de interpretare a textelor de pe plăcuțe, cu fotocopii ale acestora. Trebuie să-i mulțumim acestui om pentru actul dumnealui curajos. Între timp au urmat și alte interpretări. Nu am reușit să le văd pe toate, dar sunt convins că suntem încă departe de a se fi spus ultimul cuvânt în acest domeniu. Ar fi multe de spus, dar cred că este bine să mă opresc aici.

RL: De când sărbătorim Crăciunul?

MV: Crăciunul trebuie să fie o sărbătoare veche de mii de ani, cu rădăcini în Neolitic. Nu are nimic în comun cu nașterea lui Iisus. Mai multe popoare indo-europene sărbătoreau solstițiul de iarnă, între care și romanii. La romani, această sărbătoare se numea Saturnalii, care glorifica pe Saturn, zeul care i-a învățat pe oameni să cultive pământul. Ulterior, romanii au adoptat pe Mithra, un zeu persan al Soarelui care era celebrat la 25 decembrie. Acest zeu era așa de popular în imperiul roman, încât capii bisericii creștine de atunci au hotărât să celebreze nașterea lui Iisus pe aceeași dată ca să mascheze cultul lui Mithra. De

aceea, multe din caracteristicile acestui zeu au fost transferate lui Iisus Christos. Dacii au avut și ei o sărbătoare similară, legată tot de cultul soarelui și de ritualurile agrare. De aceea avem în folclorul românesc atâtea obiceiuri legate de activitățile agrare. Niciun alt popor din lume nu are atâtea obiceiuri de acest fel ca românii. Atât românii, cât și strămoșii lor traco-daci au fost de mii de ani agricultori. Crăciun pare să provină de la rădăcina indo-europeană *ker-k – „a (se) roti, cerc, roată”. Prin urmare, Crăciun provine de la un mai vechi **Kerkun-o-s*, denumire care se referea probabil la ciclul astral al soarelui care se înnoia la solstițiul de iarnă, întruchipat într-o divinitate. Au toate acestea vreo legătură cu nașterea lui Iisus? Desigur că nu! Știe cineva când s-a născut Iisus? Desigur că nu! Nu se știe nici măcar anul când s-a născut, nicidecum ziua. Cum bine se știe, cercetătorii moderni spun că Iisus s-a născut între 4-7 ani mai devreme decât se crede. Termenul „crăciun” a fost împrumutat de toate limbile vecine, dar în niciuna din ele nu înseamnă Crăciun.

RL: Ce brânză facem noi, românii?

MV: Românii au moștenit procedeele de a face brânză de la daci. De ce? Pentru simplul motiv că brânză este cuvânt de origine dacă. În plus, toți vecinii noștri l-au împrumutat de la noi. Limba română distinge între caș și brânză, multe alte limbi nu fac însă această distincție. Cașul este brânza proaspătă, pe când brânza propriu-zisă este obținută în urma unui proces de fermentare. Și ca să fiu mai convingător, trebuie să arăt că termenul brânză provine de la rădăcina indo-europeană **brendh* – „a fermenta, a (se) coace”. Trebuie să menționez că lingvistul italian Alinei arată că latinescul *caseus* este un împrumut din limbile din centrul peninsulei italice care ar fi descoperit, după Alinei, folosirea cheagului la obținerea cașului (brânzei). Tot el spune că germanicii nu au împrumutat termenul de la romani, ci în perioada neoliticului târziu de la alte popoare din Europa, foarte probabil de la daco-geți, zic eu, cu care au venit în contact, cu mult timp înainte de a veni în contact cu românii. Prin urmare, putem spune că nu doar termenul brânză este de origine traco-dacă, ci și termenul caș are aceeași origine, chiar dacă „sună” foarte latinește.

RL: Dacă Bănia are bani, Craiova ce are?

MV: Cuvântul ban este tot de origine traco-dacă sau în orice caz pre-romană. Originea acestui cuvânt a fost dezbătută pe larg în Dicționarul Etimologic. De-a lungul timpului i s-au „găsit” diverse origini. Ba mai mult, unii cred că ban „monedă” și ban „principe” n-ar avea aceeași origine, dar așa este când faci lingvistică după ureche. În principiu, pot spune că termenul este întâlnit la mai multe popoare indo-europene: la perși, la armeni, la alani, dar și la popoarele din sudul peninsulei italice, ceea ce dovedește că termenul este pre-roman, din moment ce el nu este atestat în latină. Hasdeu arată că numele familiei domnitoare Basarab provine de la un **ban-saraba*, sarabii fiind casta dominantă la daci, din

care erau recrutați regii Daciei, dar și marii preoți, așa cum arată foarte explicit Iordanes. De aceea, Marele Preot putea deveni rege în anumite situații, dar în ace-lași timp, ca Mare Preot, era și sfetnicul cel mai apropiat al regelui.

În ceea ce privește toponimul Craiova, el pare să derive de la crai, un alt vechi cuvânt românesc, care din ignoranța lingviștilor noștri este considerat împrumut din limba slavă. Ipoteza pare să fie dovedită de sinonimia Craiova-Bănie. În Dicționar am arătat că termenul se găsește în greaca homerică sub forma kreion, cu referire la Agamemnon, în timp ce forma creiousa este folosită de Homer doar o singură dată cu referire la una din soțiile lui Priam. Acest lucru pare să indice că și troienii aveau acest termen și cum bine știm troienii erau traci. Forma creioisa este întâlnită în dialectul dorian. În lucrările mele am arătat că dorienii erau traci sau illiri grecizați. Oricine poate vedea că formele de feminin din greacă sunt aproape identice cu românescul crăiasă. termen întâlnit în basmele

noastre, care au o vechime multi-milenară, și de aceea are o înaltă încărcătură emoțională, dacă pot să mă exprim așa, termen folosit cu succes și de Eminescu. Cu alte cuvinte, termenul este vechi de mii de ani, în limbile din Balcani. Este foarte posibil ca greaca să-l fi împrumutat din traco-illiră.

RL: Mureșul este maghiar?

MV: Desigur că nu este maghiar. Este atestat de la Herodot încoace, deci din secolul V Î. Ch. și ulterior la alți autori antici și medievali de limbă greacă sau latină până la Iordanes (sec. VI d. Ch.) și Porfirogenetul (sec. X d. Ch.). Nu numai hidronimul Mureș este atestat la autorii antici și bizantini, ci și Criș, Timiș, Tisa, precum și Dunăre, așa cum am arătat în Dicționar. Toate

Corni, u.c. monotip

aceste hidronime provin din traco-dacă și au fost preluate de unguri de la români. Ungurii s-au așezat în Pannonia cam pe vremea lui Porfirogenetul, autorul bizantin la care apar pentru ultima oară unele din aceste hidronime dacice. Asta dovedește că ungurii au găsit o populație românească nu numai în Ardeal, dar și în Pannonia. În cronica anonimă de la Viena, câțiva duci din Pannonia au nume românești, dar istoricii români nu-i pomenesc. În Ardeal, ungurii au ajuns cu mult mai târziu. Cum

am mai spus, dacii nu au părăsit niciodată Dacia. Sunt foarte multe dovezi arheologice care confirmă acest lucru. Pe vremea lui Roesler, arheologia nici măcar nu se născuse. De aceea a putut să spună că românii au venit din sudul Dunării, idee încă vehiculată de anumite cercuri ungurești. Azi niciun autor informat și de bună credință nu mai poate susține astfel de aberații.

RL: În ecuația *Pitagora – Zamolxe*, cine-i oul, cine-i găina?

MV: Mă bucură mult faptul că ați adus în discuția noastră acest subiect. Metafizica și religia m-au interesat dintotdeauna. M-a revoltat, de asemenea, dintotdeauna, faptul că mulți autori români sau ne-români perpetuează un fals cu voie sau fără de voie, „citându-l” pe Herodot, cum că Zamolxe ar fi fost sclavul lui Pitagora. Spun fals, întrucât Herodot însuși nu zice acest lucru, ba dimpotrivă, el afirmă că unii greci spun că ar fi fost sclavul lui Pitagora, dar că el, Herodot, nu crede asta, din contră, el susține că Zamolxe a trăit cu mult timp înaintea lui Pitagora (dar așa se întâmplă datorită faptului că foarte puțini consultă sursele originale). Și este și firesc dacă aruncăm o privire asupra unor date cronologice. Herodot spune toate astea, la vreo 40-50 de ani după moartea lui Pitagora. Dacă Zamolxe ar fi fost sclavul lui Pitagora, ar fi trebuit să fie ceva mai tânăr, deci ar fi putut fi contemporan sau aproape contemporan cu Herodot, dar Herodot spune răspicat că Zamolxe a trăit cu mult timp înaintea lui Pitagora și desigur înaintea sa. Și cum putea fi altfel, din moment ce pe vremea lui Herodot religia zamolxiană era bine conturată, avea o tradiție ale cărei începuturi Herodot nu le cunoaște, Misterul este simplu de dezlegat. Grecii, care știau că filosofia lui Pitagora seamănă mult cu religia zamolxiană, au creat această poveste ridicolă, întrucât nu puteau admite că Pitagora s-a putut inspira din zamolxianism, astfel ar fi recunoscut implicit superioritatea spiritualității dacice. Este de presupus că în tinerețe, Pitagora a cunoscut religia dacilor și apoi a călătorit, așa cum spun autorii antici, în Egipt, Orientul Mijlociu și chiar în India. Sunt dovezi în scrierile brahmanice din acea vreme care atestă că Pitagora a trăit printre brahmani. De aceea, este de presupus că, cu secole înainte, Zamolxe a fost și el în India, iar Pitagora a vrut să-i calce pe urme. Zamolxe era de viță regală, a avut mijloacele necesare să călătorească în țări îndepărtate ca India. Întors în Țară, a creat o nouă religie. Ulterior a devenit rege, așa cum reiese din discuția dintre un dac și Socrate, într-unul dintre dialogurile platonice. De aceea, grecii nu l-au iubit niciodată pe Pitagora. Pitagora și mulți dintre elevii săi au fost uciși, în mod barbar, de către un grup de greci revoltați, iar Școala pitagoreică din Crotona a fost arsă din temelii. Puțini au rămas cu viață. Prin urmare, pitagoreismul nu a avut niciodată un țel determinant în filosofia greacă și, în consecință, azi nu știm aproape nimic despre învățătura lui Pitagora. Lucru firesc, după acest episod tragic, cine mai putea spune deschis că este pitagorean? Pe de altă parte, consider că dacă pitagoreismul și zamolxianismul ar fi ocupat un loc de frunte în filosofia și gândirea greacă și ulterior europeană, alta ar fi fost soarta

omenirii astăzi. Și cred că acest lucru ar fi fost posibil dacă romanii n-ar fi călcat niciodată în Dacia! Înainte de a încheia, doresc să menționez că Iisus a avut o soartă similară cu Pitagora. El a propovăduit un mesaj buddhist prin excelență, complet străin de religia iudaică, așa cum arată cercetările moderne, fapt care a speriat la modul extrem pe preoții evrei și astfel au ținut cu tot dinadinsul să-l ucidă. Prea puțin din mesajul său original s-a păstrat în Evangheliile, întrucât autorii evangheliilor, fiind preponderent evrei, au căutat să interpreteze învățătura lui Iisus prin prisma Vechiului Testament, încât mesajul său a fost aproape complet distorsionat. Astfel, creștinii de azi cred într-un Iisus Christos inventat de primii așa-zis creștini, ci nu în cel adevărat care a trăit acum 2000 de ani. Specialiștii au reușit totuși să separe o parte din mesajul său original de ceea ce a fost adăugat ulterior de „ucenicii” săi. Pe de altă parte, după ce a fost răstignit și resuscitat, Iisus a plecat în India împreună cu fratele său geamăn Toma (pe numele său adevărat Iuda) și probabil cu Maria Magdalena și mama lor, Maria. Toma s-a stabilit în sudul Indiei, unde a convertit la creștinism o parte din populația de acolo, unde sunt și azi creștini urmași ai acestora. Iisus a rămas în nordul Indiei, unde a trăit până la vârsta de 114 ani. Mormântul său se găsește și astăzi în orașul Srinagar din nordul Indiei. Există o literatură bogată pe această temă. Cei interesați o pot consulta.

RL: Sper că am deschis niște „porțițe”! Al doilea tip de întrebări! Eu vă propun niște „serii”, Domnia Voastră vă raportați la ele, stabilind legăturile, punctele comune, sau, dimpotrivă, divergențele dintre termenii înseriați, dezvoltând subiectul... Așadar: *Allan R. Bomhard – John C. Kerns – Mihai Vinereanu*.

MV: Pe Allan Bomhard l-am cunoscut cu aproape doi ani în urmă, când i-am oferit lucrările, el fiind interesat în mod special de *Nostratic Roots...*, mai ales că era în ediție bilingvă. Anul trecut, a publicat în „The Journal of Indo-European Studies”, un articol despre lucrările mele. Astfel că unul dintre cei mai mari lingviști din toate timpurile a putut să scrie și să publice ceva despre lucrările mele în cea mai prestigioasă publicație de studii indo-europene din lume, dar cei din România consideră că nu este pentru ei să facă așa ceva, este mai bine să bage capul între urechi și să tacă. Pe John Kerns nu l-am cunoscut, a decedat cu câțiva ani în urmă. Vă spun sincer, când am auzit prima oară de teoria nostratică, în urmă cu aproape 20 de ani, am fost foarte sceptic. Ulterior, lucrând la Dicționar, am întâmpinat mari dificultăți la stabilirea etimologiei a o serie de cuvinte românești folosind comparația cu limbile indo-europene. Așa că am căutat în alte familii de limbi și spre mirarea mea am descoperit echivalente în aceste limbi. Am luat lucrările lui Vladimir Orel despre limbile hamito-semitice, apoi ale lui Bomhard, Bomhard&Kerns și am fost destul de surprins de ce puteam găsi acolo, dar nu am avut timp să fac o investigație amănunțită a problemei, înainte de publicarea Dicționarului, întrucât asta cerea timp. După publicare, am reluat aceste lucrări ca să descopăr că dintre 601 rădăcini nostratice, refăcute de Bomhard&Kerns, vreo

220 se regăsesc și în română. Ba mai mult, o serie de etimologii românești extrem de dificile sau insolubile și-au găsit rezolvarea, la modul cel mai elegant, prin comparația cu limbile nostratice. Un total de cca 450 de cuvinte din limba română pot fi corelate cu elemente lexicale din alte limbi nostratice. Pentru că de la o singură rădăcină nostratică putem avea uneori 3-5 derivați în limba română. În plus, am reușit să aflu misterul sunetului /h/ din limba română, tot prin nostratice. Pentru toate acestea, mulțumesc și pe această cale lui Allan Bomhard, care este nu doar un mare om de știință, deschizător de drumuri în lingvistica istorică și comparată, dar și un caracter minunat.

RL: *Alexandru Cihac – Alexandru Ciorănescu – I. A. Candrea – Ov. Densusianu – Mihai Vinereanu.*

MV: Cum poate mulți au observat, mă disociez aproape total de acești înaintași. Pe Cihac chiar și cei de la Institutul de Lingvistică îl consideră depășit, deși, realmente, lingvistica românească nu a ieșit din Cihac. Spun asta întrucât cei care i-au urmat nu au reușit să corecteze nici pe departe greșelile lui Cihac care a exagerat cu mult segmentul slav. Cihac s-a inspirat din Miklosich, lingvist sloven care a scris despre elementele slave în limba română, înaintea lui Cihac. El a trasat linia generală în acest sens pe la mijlocul secolului al XIX-lea și, până la mine, nimeni nu a reușit să scoată lingvistica românească din acest impas. Cum bine știm, dicționarul lui Candrea-Densusianu și al lui Pușcariu au luat în discuție doar elementele așa-zis latine, iar Ciorănescu copiază aproape în întregime pe Cihac, în ceea ce privește elementele așa-zis slave, iar cei de la Institutul de Lingvistică în noul lor volum copiază aproape fidel toate aceste nonsensuri. Prin urmare, nu s-a ieșit din Cihac, lingvistica românească nu s-a putut înnoi, cu adevărat, La același lucru se gândea probabil și Otto Winkelmann când spunea, cu peste două decenii în urmă, că realizarea unui nou dicționar etimologic al limbii române este un deziderat, deziderat care, consideră domnul Sala, s-ar materializa în noul dicționar început de dumnealor. Mă întreb dacă domnul Sala crede ce spune. Mă îndoiesc de acest lucru, dar neputincioși cum sunt nu pot face mai mult și speră că ne pot trage pe sfoară. După cum am arătat mai sus, consider că, din păcate, încă de la început lingvistica românească s-a făcut și continuă să se facă la modul amatorist prin simpla comparație a elementului lexical românesc cu Linul latin, slav sau de altă natură. În relația cu latina, de cele mai multe ori au fost inventate etimoane latinești care nu numai că nu sunt atestate, dar nu există niciun alt corespondent în vreo altă limbă romanică. Un astfel de procedeu nu este permis, pentru simplul motiv că, dacă nu există cel puțin două elemente lexicale, similare ca formă și sens, în două limbi diferite, în acest caz romanice, reconstruirea unui etimon latin (sau orice alt etimon) nu este validă, dar lingviștii români, în dorința lor arzătoare de a demonstra latinitatea limbii române, au făcut abuz de acest procedeu, fără să-i ia cineva vreodată la întrebări. În ce privește relația cu limbile slave, mai precis cu vechea

slavă bisericească, au fost inventate cuvinte „slave” care ar fi intrat în limba română. În anii 90 însă, au fost publicate la Moscova două dicționare complete ale limbii slave bisericești. Pe ambele le-am consultat cu atenție, și pot să spun că mult mai mult de jumătate din „etimoanele” slave ale multor cuvinte din limba română nu se găsesc în aceste dicționare. Prin urmare, este clar că ele au fost „refăcute” după prezența unui cuvânt similar de obicei din bulgară sau sârbo-croată, dar aceste cuvinte au fost, de fapt, împrumutate din limba română în aceste limbi, întrucât slavele de sud au împrumutat masiv din limba română și nu numai ele. În rest, tot ce s-a găsit similar în turcă, maghiară sau alte limbi învecinate au fost considerate ca împrumuturi ale limbii române din aceste limbi, indiferent dacă cele două cuvinte au sens similar sau nu. Era suficient să sune cam la fel și, iată, etimonul era acolo. Cu toate acestea, multe cuvinte românești au rămas cu etimologie necunoscută sau nesigură, pentru că au fost aplicate metode cu totul neadecvate. Toate aceste erori de fond se perpetuează și azi. Exemplul cel mai concludent este primul volum (literele A și B) al așa-zisului Dicționar etimologic al limbii române, elaborat de Institutul de Lingvistică din București, care este o compilație jalnică. Adună toate erorile dicționarilor anterioare, fără pic de discernământ și fără să aducă absolut nimic cu adevărat nou. Același șir lung de cuvinte cu etimologie nesigură sau necunoscută, aceleași etimologii greșite, perpetuate peste decenii, puse în pagină cu o lipsă de decență greu de imaginat. Niște studenți de anul II ar fi făcut cred o treabă mult mai bună. Cred, de asemenea, că nu numai coordonatorii acestei făcături jalnice trebuie să se rușineze de prestația mai mult decât slabă depusă la înjghebarea acestei compilații, ci și toți așa-zișii cercetători care și-au adus contribuția într-un fel sau altul. Astfel de compilații nu servesc nimănui și de aceea cer, pe această cale, structurilor abilitate să nu mai susțină acest proiect care a fost mort înainte de a se naște. În plus, am considerat că a tăcea și a nu lua nicio atitudine în această privință ar fi un păcat de moarte și o nouă insultă la adresa limbii și culturii române.

RL: B. P. Hasdeu – Nicolae Densușianu – Mihai Vinereanu.

MV: Hasdeu este una dintre cele mai strălucite minți pe care le-a dat poporul român. Deși născut în afara granițelor României, ca și N. Densușianu, a fost mai român decât mulți români. G. Călinescu îl numește „geniu universal” și pe bună dreptate, pentru că a dat opere de valoare în mai multe domenii: lingvistică, istorie, literatură. Dicționarul său etimologic s-a vrut o replică la dicționarul lui Cihac care considera că lexicul românesc are 20% elemente latine, 40% elemente slave, 20% elemente turcești, iar 20% de alte origini, desigur niciun cuvânt de origine traco-dacă (vorbește doar de cuvinte albaneze în limba română). Din păcate, cum știm, Hasdeu nu a ajuns decât până la cuvântul bărbat, întrucât, după moartea fiicei sale, a încetat să-și mai continue monumentală operă. Hasdeu a fost primul care s-a interesat, în mod constant, de cuvintele de origine dacică din limba română și a

stabilit, în mod corect, etimologia unui număr mare de cuvinte. A fost fără îndoială un pionier în acest sens. Din păcate, pe vremea sa nu existau dicționare de tipul Walde-Pokorny. Astfel, cu mintea sa extrem de pătrunzătoare, ar fi înțeles, desigur, adevărata structură a lexicului românesc. În acest sens, mă consider norocos că m-am născut cu aproape 120 de ani mai târziu decât acest ilustru înaintaș.

Nicolae Densușianu, o altă minte strălucită a poporului român, deși ardelean, nu a vrut să meargă pe urmele corifeilor școlii Ardelene, cu toate că și ei, în felul lor, au dus contribuții importante la propășirea culturii române. Dimpotrivă, Densușianu, prin tot ce a făcut, contrazice tezele Școlii Ardelene. Toate lucrările sale sunt de o factură aparte și de o valoare unică. Mă voi referi aici doar la *Dacia preistorică* și la culegerea sa de documente medievale referitoare la istoria poporului român. *Dacia preistorică* a fost publicată postum, fiind ignorată de istoricii vremii. Astfel, Vasile Pârvan o numea în batjocură „roman fantastic” și le spunea studenților săi să nu-l citească pe Densușianu și să nu se contamineze de ideile sale. O atitudine nedemnă pentru un adevărat om de știință care trebuie să promoveze adevărul, indiferent care ar fi el. Deși, azi, unele idei ale lui Densușianu sunt discutabile, multe din datele prezentate și ideile sale rămân valabile. În timpul vieții, Densușianu a publicat peste 5000 de documente, după cercetări îndelungate în bibliotecile europene, documente aproape nefolosite de istoricii români. Valoarea lor este cu atât mai mare, întrucât se referă la perioada cea mai obscură din istoria poporului român, la Evul Mediu. Sugerez Academiei Române să traducă și să republice, în ediție bilingvă, această lucrare monumentală, de o importanță primordială la cunoașterea istoriei noastre.

Prin urmare, mă consider un continuator al acestor doi iluștri înaintași, dar într-un fel, cum am spus, poate mai norocos, trăind într-o altă epocă istorică.

RL: De multe ori, celebrele *barză*, *brad*, *brânză*, *mazăre* și așa mai departe, dar nu prea departe, după cum învățăm la școală, adică până pe la vreo sută și ceva de cuvinte, au ajuns ținta ironiilor prin diverse reviste ori emisiuni de divertisment. Pentru a încheia, vă întreb, domnule profesor Mihai Vinereanu: ne este rușine să ne mândrim cu adevărata noastră istorie? Nu numai că n-o recunoaștem, dar o și batjocorim... Cui servește această atitudine?

MV: Desigur că toate acestea nu au loc întâmplător. Întrucât sunt destui care vor să ne fie rușine de adevărata noastră istorie și să ne pierdem identitatea națională. Îmi aduc aminte că, mai mulți ani în urmă, grupul Divertis a fost la New York, încercând să vândă glumele lor ieftine și de prost gust publicului românesc de aici. Nu au avut niciun succes, ba din câte știu au fost chiar huiduiți când au adus vorba de acele cuvinte dacice pe care le-ați amintit și Dvs. Vă spun că eu nu am fost acolo (și din câte știu nici Napoleon Săvescu!). În orice caz, de atunci această gașcă de năimiți n-a mai venit să ne viziteze. Desigur că sunt plătiți să facă asta, dar dacă le arătăm că știm ce vrem și care este adevărul vor tăcea repede ca

prin farmec. Nu trebuie luați în serios, trebuie tratați așa cum merită și atunci când este cazul demascați. Au fost și sunt destule forțe obscure care au tot interesul să nu ne cunoaștem istoria. Ba mai mult, acum sunt promovate astfel de idei, chiar în lucrări „științifice” (mă gândesc aici la Florin Constantiniu, Lucian Boia, la Neagu Djuvara și alții ca ei) care vor să ne învețe că nu am fost ce am fost. Dacă ar fi publicate lucrări și documente autentice (aici republicarea documentelor lui Densușianu ar avea un rol determinant), acești trepăduși nu ar mai putea să-și vândă teoriile lor lipsite, de fapt, de orice suport științific. Un popor care nu-și iubește cultura, istoria nu are șanse de supraviețuire. De aceea, sper ca românii să nu dea ascultare acestor voci care, pretinzând că fac știință (sau divertisment), fac pe români să nu mai vrea să fie români. De aceea, aprofundarea studiilor de tracologie se impune cu necesitate. De ce spun asta? Pe de o parte, pentru că au fost neglijate aproape în întregime, iar atunci când nu au fost neglijate, au fost abordate superficial sau dintr-un punct de vedere greșit.

Geto-dacii au avut un prestigiu uriaș nu numai în Antichitate, dar și de-a lungul întregului Ev Mediu. La Iordanes și în multe alte lucrări după el, sunt confundați cu goții. Ce ar fi fost o istorie a goților dacă nu îi era adăugată o bună parte din istoria milenară a geților? Din nefericire, istorici moderni de mare prestigiu ca Theodor Mommsen, atunci când îl publică sau îl comentează pe Iordanes, nu suflă o vorbă despre confuzia lui Iordanes! Asta pentru că istoria lor nu ar fi însemnat cine știe ce fără vechimea istoriei geților. Mommsen a scris Istoria Romei, deci era foarte bine informat cu privire la istoria antică, așa că „greșeala” sa nu se datorează ignoranței. Alți traducători sau comentatori din lumea anglo-americană, de asemenea, nu zic nici ei nimic despre confuzia lui Iordanes, deși aici despre goți s-a scris și se scrie mult, aproape la modul superlativ, iar despre limba gotă din Biblia lui Ulfila, o limbă germanică, la fel se scrie și s-a scris mult, există chiar un dicționar etimologic al limbii gote, scris de Winfred P. Lehmann, unul din cei mai mari lingviști americani. Peste timp confuzia este făcută și de Carol Lundius, în secolul al XVII-lea, scriind Zamolxis, primul legiuitor al geților. Prin urmare, și atunci prestigiul daco-geților și al lui Zamolxis era încă imens.

Cu toate acestea, din fericire, există un revers al medaliei. Au fost și sunt istorici care au căutat să clarifice această confuzie. Primul a fost istoricul și omul politic italian din secolul al XIX-lea, Carlo Troja, care a scris pe această temă. Recent, un tânăr istoric american, Michael Kulikowski, a publicat o lucrare de aproape 300 de pagini despre geți/goți în care clarifică această confuzie. Ce fac istoricii din România? O istorie modernă a daco-geților așteaptă să fie scrisă. Date istorice și lingvistice sunt foarte multe, dar lipsește voința de a le căuta și de a le pune cap la cap în lucrări științifice. Dacă dacii s-au bucurat de un imens prestigiu aproape 2000 de ani, de ce „științificii” noștri refuză să se apuce de lucru? Pentru

mine este un mister. Poate va binevoi vreunul din ei să mă lămurească sau continuă să creadă că dacii au fost niște barbari care nu merită atenția dumnealor, deși adevărații oameni de știință nu sunt preocupați doar de marile civilizații.

RL: Vă mulțumesc pentru amabilitatea de a zăbovi asupra întrebărilor noastre, vă doresc multă sănătate și putere de muncă și, mai ales, vă doresc să se îplinească vorbele cu care prof. dr. Constantin Frâncu încheia prefața *Dicționarului Dvs.* : *această lucrare lexicografică va deveni, cu siguranță, un punct de referință în literatura de specialitate.*

I. L. CARAGIALE, CONTEMPORANUL NOSTRU

Grigore MARȚIAN

Acăzut în sărmana noastră literatură din a doua jumătate a secolului al XIX-lea ca o binecuvântare. A venit, după Creangă și Eminescu, să completeze, în mod fericit, trinitatea de aur a literelor românești și să aducă un stil nou și un comic savuros în opera dramatică. B. P. Hașdeu, cu prilejul sărbătoririi a 25 de ani de activitate literară (1901), rostea entuziasmat: „România are un Molière al ei...”, situându-l printre cei mai mari dramaturgi. În același spirit, George Coșbuc spunea: „Caragiale era un fenomen... E adevărat, că nu avea niciun fel de diplomă dar știa carte cât o duzină de titrați la un loc”. Paul Zarifopol, bunul său prieten, afirma despre autorul Scrisorii Pierdute că este „un om cât o lume”, iar Garabet Ibrăileanu, criticul de la Viața Românească, conchidea că „este cel mai mare creator de viață din întreaga noastră literatură. și, într-un sens, este singurul creator, că numai el singur face concurență stării civile”.

De-a lungul vieții sale, deloc liniștite, având ochii larg deschiși spre lume, Caragiale a observat de mic realitățile mediului rural, apoi viața teatrală, secvențe din viața micii burghezii a orașelor de provincie și a capitalei, lumea funcționarilor, a dascălilor sau a avocaților, a gazetarilor și a politicienilor. A observat-o și a zugrăvit-o, cu mijloacele artei, în comedii și în drama „Năpasta”, în „Momente și schițe”, în nuvelele psihologice, în articole și pamflete. Realitatea creată de el trăiește și va trăi mereu, pentru că a surprins ceea ce era general uman și tipic în structura societății și în trăsăturile de caracter ale personajelor. Artist meticolos și exigent cu el însuși, Caragiale n-a lăsat condeiul din mână până când aspectele societății, asupra cărora s-a aplecat, n-au trăit cu adevărat pe hârtie, până când n-au creat impresia de viață adevărată.

După 160 de ani de la naștere, lumea lui trăiește. Personajele create de el au acte de stare civilă. Sunt mai vii, mai adevărate decât cele care circulă pe stradă. Le întâlnim în Parlament sau în Guvern, la Cotroceni sau în Palatul Victoria, în redacțiile ziarelor, în birourile funcționarilor sau în școli, le întâlnim la fiecare pas. Să-l urmărim pe Tipătescu, tipul „primului amarez și al donjuanului”, înfumuratul și arogantul stâlp al puterii dintr-un județ de munte, care privește cu un dispreț suveran pe toți cei din opoziție, din lumea lui Cațavencu: „ce lume domnule, ce lume! ...”. Dar lipsa de morală a personajului se vede din relația pe care o are cu soția prietenului, Zaharia Trahanache. Acest june-prim privește județul ca pe propria moșie, de aceea este gata să ofere, în schimbul scrisorii compromițătoare, postul de avocat al statului, de primar și chiar moșia Zăvoiu. Tipul despre care vorbim

posedă toate izvoarele fericirii: „moșia moșie, funcția funcție, coana Joițica coana Joițica”. Unde-l întâlnim astăzi, pe stimabilul dacă nu în vârful piramidei sociale?

Se reține ușor și pentru totdeauna și tipul încornoratului, ilustrat prin Zaharia Trahanache, mare proprietar și președinte a numeroase comisii și comitete. Numele personajului sugerează bătrânețea și chiar decrepitudinea. Este omul tergiversărilor: „Ai puținică răbdare, stimabile. Nu dau voie nimănui să-și permită, mă-nțelegi, să bănuiască măcar cătuși de puțin pe Fănică. Pentru mine, stimabile, mă înțelegi să vie cineva să-mi bănuiască nevasta, pe Joițica... „pare moale și ramolit în ce privește sesizarea relațiilor dintre Tipătescu și Zoe, dar abil și foarte viclean când găsește polița falsificată de Cațavencu. La șantaj, răspunde prin contra șantaj. Dintr-o dată, parcă a turbat mielul lui Baranga. Îl recunoaștem cu ușurință, după fața de european și papionul de la gât. D-apoi coanei Joițica, câtă viața i-a suflat autorul ca să facă din ea personalitatea dominantă și cea mai complexă a comediei. Prin soț și amant, stăpânește județul de munte și partidul de la putere. Numai ea îi poate fâgădui lui Cațavencu deputăția ca să scape de rușine: „Eu te aleg, eu și cu bărbatul meu”. Panica personajului crește în cele două zile ale alegerii, când se aștepta, din moment în moment, să vadă ziarul lui Cațavencu cu darea în vileag a legăturii ei culpabile: „Ce strângere de inimă! Ce frică. Ce tortură! Fănică, ai grijă de mine... înnebunesc...”. Când în cele din urmă, recapătă de la Cetățeanul Turmentat documentul compromițător, trece în cealaltă extremă a bucuriei și a plânsului nestăpânit: „Domnule, ești un om onest, ești un om admirabil... Cum să-ți mulțumesc? Ce ceri de la mine? Îi adevărat ori visez? Fănică!”. Șade pe un scaun, scoate scrisoarea, o citește, o sărută, o mai sărută de mai multe ori și iar șade. Zoe este prin excelență, spune Șerban Cioculescu, reprezentanta „aparențelor”, a „fațadei”, „lustrului” de onorabilitate. Nu moralitatea în sine o apără Zoe, ci aparența de moralitate.

Tipul „demagogului latrans” este gazetarul și avocatul Cațavencu, al cărui discurs este ambalat în fraze bombastice, asemănătoare celor rostite de Rică Venturiano: „Nu brațul care lovește, voința care ordonă e de vină; Or, mai întâi și întâi istoria ne învață anume că un popor care nu merge înainte, stă pe loc, ba chiar dă înapoi, că legea progresului este așa, cu cât mergi mai iute, cu atât ajungi mai departe”. Vorbește în toate împrejurările și la toate posturile despre „țărișoara sa: „ca orice român, ca orice fiu al țării sale... în aceste momente solemne... mă gândesc... la țărișoara mea... la România (plânge...) la fericirea ei!... la progresul ei!... la viitorul ei!” (plâns cu hohote). Politicianul cu mult tupeu, lipsit de scrupule, este gata să rostească discursul laudativ în cinstea alesului, adversarul său.

Ne rămâne bine întipărit în minte cuplul comic al scrisorii pierdute, Farfuridi și Brânzovenescu. Deși opuși ca fire, apar mereu împreună și sunt totdeauna de aceeași opinie. Ei pot fi caracterizați prin gesturi și vorbe. Cel dintâi are o fire mai aprinsă, cel de-al doilea este mai domol, încercând mereu să-l tempereze pe Tache.

Farfuridi admite trădarea „dacă o cer interesele partidului”. Este și violent, gata să trimită o telegramă curajoasă, iscălită „anonim”. Discursul său, plin de nonsensuri și abdicări de la legile logicii, dezvăluie incultura și prostia personajului: „Din două una, dați-mi voie, ori să se revizuiască, primesc! Dar să nu se schimbe nimic, ori să nu se revizuiască, primesc! Dar atunci să se schimbe pe ici pe colo, și anume, în punctele... esențiale”.

Tipul slugarnicului, Pristanda e o unealtă docilă a celor trei: Zoe, Tipătescu și Trahanache. Împovărat de o „famelie grea”, cu nouă copii, se ploconește în fața lor cu umilință de servitor: „Sărut mâna coane Fănică”, „Sărut mâna coane Zahario”. Drept răsplată a slugărniceii, i se îngăduie să-și completeze leafa cu mici profituri ilicite. „Scrofulos la datorie”, este un simbol al executării ordinelor fără reținere: „coane Zahario, dă-i zor! Trebuie să-l lucrăm pe onorabilul, pe d. Nae Cațavencu, ordinul lui conu Fănică... Sunt la ușă, când voi tuși de trei ori d-ta proclamă candidatul și ieși pe porțiță... și pe urmă treaba mea...”.

„Mai prost decât Farfuridi și mai canalie decât Cațavencu” este trimisul de la centru, Agamiță Dandanache. O epavă morală, un servil, un peltic, „un șantajist perpetuu”, căci el nu restituie scrisoarea compromițătoare: „s-ar putea să fac așa prostie? Mai trebuie și-al’dată... La un caz iar pac la Războiul”. Dandanache, omul capabil oricând de o încurcătură, de grave confuzii între personaje, se dă drept un continuator al tradiției: „Eu cu familia mea... de la patrușopt în Cameră, în toate Camerele, cu toate partidele, ca românul imparțial”.

Învingător în alegerile de candidați, la festivitățile organizate în onoarea lui, Dandanache, cu paharul în mână, închină „în sănătatea alegătorilor... care au probat și mi-au acordat... asta... cum să zic, de sufraganele lor... în sfârșit să trăiască...”

Mai întâlnim din tipologia creată de Caragiale câte un Rică Venturiano, câte un polițist necinstit, câte un „pedagog de școală nouă”, câte un Goe sau Ionel Popescu, câte un funcționar corupt etc. Ca și Molière, afirma Pompiliu Constantinescu, Caragiale a făcut din unele personaje simboluri. Zicem despre un discurs prost că e cațavencian, de un demagog, că e un Cațavencu; unui polițist de modă veche îi zicem un Pristanda, unei femei de moravuri ușoare, îi spunem ca e o „damă bună”.

Ioan Slavici, în „Amintiri”, 1967, nota: „a râs, râde și va mai râde atâta lume, asistând la reprezentarea scrisorii pierdute, fiindcă puțin de tot au mai rămas cei ce-și dau seama că e lucru de plâns, când autorul ne silește să recunoaștem că, în adevăr, nu cel mai vrednic, cel mai cumsecade, nici cel mai curat sufletește, ci cel mai tâmpit și mai mișel iese-n lumea noastră învingător”. Oare astăzi, după mai bine de un secol și jumătate, nu se întâmplă același lucru?

Putem afirma, cu mult temei, că autorul „Scrisorii pierdute” este și va rămâne contemporanul nostru și al generațiilor care vor urma, va rămâne mereu printre nemuritorii neamului.

LINGVISTUL SEVER POP, ULTIMUL INTRAT ÎN CELEBRA GALERIE A ACADEMICIENILOR NĂSĂUDULUI*

Supranumit oraș al academicienilor, Năsăudul și-a reîntregit, de curând, renumele cu încă un membru al supremei instituții de cultură și de știință a României care este Academia Română. Este vorba despre lingvistul Sever Pop (1901, Poiana Ilvei – 1961, Louvain-Belgia), cel care a devenit membru post-mortem al Academiei Române din data de 15 noiembrie 2012. Potrivit profesorului dr. Gheorghe Pleș – cel care în urma unei minuțioase munci de cercetare a dezvăluit prezentului detaliile complete ale galeriei academicienilor

năsăudeni – Sever Pop este cel de-al 17-lea, care a fost elev al Liceului grăniceresc din Năsăud și primul dintre ei la categoria membru post-mortem. „Propunerea ca Sever Pop să fie ales membru al Academiei reprezenta o dorință mai veche a năsăudenilor, formulată și aclamată de participanții la manifestările culturale de la Poiana Ilvei, cu prilejul acordării numelui lui Sever Pop Școlii Generale din localitate, în ziua de 26 decembrie 1996. Preluată și asumată prin demersuri repetate și meritorii ale Institutului de Lingvistică și Istorie Literară Sextil Pușcariu și Filialei din Cluj-Napoca a Academiei Române (aprilie 2010, martie 2011 și august 2011) – prin insistențele președintelui filialei,

academicianul profesor universitar doctor în fizică Emil Burzo – inițiativa s-a finalizat cu succes în 15 noiembrie 2012”, spune Gheorghe Pleș.

Cine a fost Sever Pop

Sever Pop s-a născut în data de 27 iulie 1901 la Poiana Ilvei. A urmat Liceul Grăniceresc din Năsăud (1911-1919), pe care l-a absolvit ca șef de promoție, apoi Facultatea de Litere și Filosofie a Universității Daciei Superioare din Cluj (1919-1923). Obține titlul de doctor în filologie (1925). După o specializare în

* „Plaiuri năsăudene”, marți, 1 octombrie 2013, p. 7.

geografie lingvistică la Paris (1925-1927), a fost cooptat în colectivul de cercetare al Muzeului Limbii Române din Cluj. Între 1930 și 1937 a efectuat anchete lingvistice în 301 localități, cu un chestionar cuprinzând 2. 160 de poziții. Devine conferențiar de dialectologie la Universitatea din Cluj (1931), apoi profesor de limba română și dialectele ei la Universitatea din Cernăuți (1939) și la cea din București (1940). Director adjunct la „Accademia di Romania” din Roma (1941-1946), „Visiting Professor” (1948-1953), apoi profesor extraordinar la Universitatea Catolică din Louvain. În 1951 a fondat Le Centre international de Dialectologie générale de la Louvain, al cărui buletin este revista „Orbis”. A organizat în 1960, la Louvain și Bruxelles, primul congres internațional de dialectologie generală. A decedat la 17 februarie 1961 în orașul belgian Louvain.

Rădăcinile născudene ale devenirii științifice a academicianului Sever Pop

Explicațiile vin tot de la profesorul dr. Gheorghe Pleș: *„Acomodarea, la numai 9 ani, a copilului Sever Pop cu Școala Normală Capitală din Năsăud nu a fost ușoară: în clasă erau peste 40 de elevi, zece dintre ei fii de preoți, învățători și funcționari care beneficiau de condiții materiale bune și de sprijin în pregătire. Pentru tenacele și harnicul școlar Sever Pop, copil de plugari din Poiana Ilvei, trei ani au fost suficienți pentru a se instala alături de alți cinci colegi în fruntea ierarhiei clasei, pentru ca, începând din clasa a V-a (a IX-a de astăzi) să se claseze singur pe prima poziție, până la finalul studiilor liceale”*.

În Anuarul liceului năsăudean pentru anul școlar 1917-1918, elevul Sever Pop era evidențiat pentru rezultatele foarte bune la clasă – calificativul excelent – și ca premiant în cadrul Societății de lectură a elevilor „Virtus Romana Rediviva”, fiind ales, totodată, în colectivul de conducere, iar în anul școlar 1918-1919 a devenit președintele acestui veritabil laborator de inițiere în cercetare și creație. Pe băncile liceului, modele reprezentative și determinante pentru activitatea de cercetare și elaborare de studii științifice i-au fost extrem de aproape: Virgil Șotropa, dirigintele său din cursul superior, și lingvistul împătimit de graiul românesc Nicolae Drăganu, profesorul său de limba greacă și maghiară. Spiritului protector al profesorului Drăganu Sever Pop îi va datora mai târziu nu doar accesul în elita filologică clujeană a Universității Daciei Superioare, dar și angajarea, încă din primul an de studenție, ca „ajutor”, iar din anul III ca secretar-bibliotecar la Muzeul Limbii Române din Cluj, creat de rectorul Sextil Pușcariu în 1919 (astăzi Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu”).

Titlurile „operatorilor” elaborate și susținute de elevul Sever Pop la ședințele VRR din Năsăudul aflat încă, în acel an, sub stăpânirea Regatului Ungar, spun totul despre momentul opțiunii sale ferme, la vârsta de numai 16 ani, spre carieră și tipul de facultate universitară: „Însemnătatea literaturii naționale”, „Factorii care

promovează cultura unui popor”, „Originea poporului român la cronicari” și „Analiza unui text dialectal”.

Sever Pop a avut șansa de a fi, încă din primul său an de liceu, elevul unor tineri profesori deja afirmați pe plan național. Lui dr. Nicolae Drăganu (27 de ani în 1911) i se alătura dr. Alexandru Ciplea, autor al unei provocatoare și apreciate teze de doctorat „Vechile Episcopii ale Maramureșului” și compozitorul Augustin Bena – 31 de ani; cu cei doi a devenit colegi de încadrare universitară în Clujul anilor '30.

Dintre profesorii pe care Sever Pop i-a întâlnit în clasele superioare, o contribuție importantă la formarea personalității sale a avut o Vasile Bichigean (35 de ani), catalogat de Teodor Tanco drept un „erudit clasicist de rară comparație”. Studiile sale despre Dante Alighieri (alături de traduceri ale lui George Coșbuc din *Divina Comedie*) i-au deschis lui Sever Pop o fereastră largă spre cultura italiană, pe care a aprofundat-o în cei 7 ani petrecuți la Roma. Destinul a vrut ca profesorul Vasile Bichigean să fie, în cadrul cursului facultativ ținut în liceu, inițiatorul lui Sever Pop și în limba și literatura franceză, pe care o va utiliza preponderent, în ultimii săi 15 ani de activitate intensă și de viață amară de emigrant (1948-1961).

În cursul superior dirigiența a fost preluată de profesorul de 41 de ani Ioan Pecurariu, un reprezentant al profilului clasic de profesor ardelean. Lecțiile sale de limba și literatura română au rămas adânc întipărite în memoria elevilor săi din promoțiile anterioare anului 1930: „... informațiile literare, istorice și civice se revărsau peste noi elevi ca un torent, dar perfect organizate, pe un fundal enciclopedic vast dar accesibil, într-o îmbrăcăminte oratorică fulminantă. Personificarea era nelipsită: împăratul Napoleon și feldmareșalul prusac Von Blucher dialogau în fața clasei, stârnind fiorii și admirația discipolilor.”

Militant activ și curajos al apărării graiului sfânt și a legii strămoșești, a urmărit unica țintă: să dea neamului său oropsit elemente capabile să înfrunte cu arma științei și cu dreptatea cauzei, dușmanul ce i a jurat pieire și să formeze indivizi luminați, mândri de neamul din care fac parte și de obârșia din care se trag.

Crescut în vremuri de acută luptă pentru dovedirea latinității noastre și astfel aderent al școlii latiniste, lupta din răputeri pentru purificarea limbii române de elementele străine și readucerea ei la matca originară.

Străduința sa s-a dovedit performantă și împlinitoare: întregul parcurs al studiilor și carierei lui Sever Pop se circumscrie acestui ideal, cu deosebire contribuțiile sale lingvistice.

Ramură a lingvisticii, Dialectologia studiază pentru o anumită limbă, dialectele (pentru zone demografice extinse) și graiurile (pentru subzone semnificative ale acestora): de exemplu: limba română, cu dialectul dacoromân – cel vorbit pe teritoriul României – având 5 graiuri: printre care ardelenesc, moldovenesc, șcl. – n. n.).

La Paris, Sever Pop a beneficiat de formatori de înaltă clasă: „... a avut ocazia să audieze nu numai cursurile lui Antoine Meillet, cel mai mare lingvist al vremii, ci și pe cele... ale lui Jules Gillieron, creator al Geografiei lingvistice și autor al Atlasului Lingvistic al Franței. ”

Studiul dialectelor l-a atras cu o forță irezistibilă pe Sever Pop permițându-i să inoveze metodologic prin:

- culegerea informațiilor prin conversații cu oameni simpli în casele din satele lor seara și la munca câmpului, ziua – lucrând alături de ei pentru a le sesiza nuanțele graiului – ajutându-i și mângâindu-și dorul de hotarul poienarilor;

- deplasări cu autoturismul propriu pe mii de km parcurși în zonele lingvistice eșantionate și cercetate;

- interacționarea de subiecți din satele aflate cât mai sus posibil pe văile arealelor cercetate: „... cu cât înaintăm de a lungul văilor spre înălțimi, cu atât elementele de toponimie și antroponimie au șansa de a se conserva mai bine și de a fi mai aproape de forma lor primară. ”

- asocierea informațiilor receptate prin anchetă lingvistică directă, cu diseminarea de chestionare detaliate unor informatori culți notorii, selecționând câte unul câte unul pentru provinciile cercetate (Ștefan Buzilă – Poiana Ilvei, Mihail Sadoveanu – Moldova, Ion Agârbiceanu – Țara Moșilor, Al. Brătescu Voinești pentru Muntenia),

- acompanierea Atlasului Lingvistic, incomod datorită marilor dimensiuni (52 x 38,5 cm) de varianta redusă – color a unui Mic Atlas format – carte, tip A4,

- inițierea Atlasului Lingvistic Sonor al Belgiei și regiunilor limitrofe (1956).

Nășăudul a dăruit până acum Academiei Române un număr de 21 dintre absolvenții și elevii tricentenarelor sale școli. În acest impresionant tablou, distribuția pe domenii științifice se prezintă astfel: 9 experți în științe socio-umane, 7 în filologie și 5 în științele naturii.

VI. NESTOR ȘIMON – PERSONALITATE MARCANTĂ A GRANIȚEI NĂSĂUDENE

PROGRAMUL MANIFESTĂRILOR

dedicate lui Nestor Șimon, secretar al Administrației Fondurilor Grănicerești
Năsăudene, în perioada 1889-1915

Marti, 22 mai – La Muzeul Grăniceresc – Manifestări dedicate lui *Nestor Șimon* – secretarul *Fondurilor grănicerești năsăudene în perioada 1889-1915*:
Moderator: dr. Lucian Vaida,

- Ora 9: Dezvelirea unei troițe pe Comoară – însemn funerar care marchează locul de odihnă veșnică a lui *Nestor Șimon*. (Adr. Onofreiu)

- Ora 10: Vernisarea expozițiilor – *Istorie și etnografie* – director – dr. Lucian Vaida...

- Vernisarea expoziției „*Istorie și cultură*” a Societății filatelice „Bistrițeanca” (președinte – Mircea Calu) – Muzeul Grăniceresc;

- Ora 11: Sesiune de comunicări „*150 de ani de la nașterea lui Nestor Șimon, personalitate marcantă a graniței năsăudene*”. Moderatori: scriitor Teodor Tanco, dr. Lucian Vaida, dr. Adrian Onofreiu, prof. Mircea Prahase.

- Teodor Tanco – *subiect rezervat*;

- Prof. Univ. Dr. Mircea Gelu Buta: *Destine nemuritoare și Paradoxul recunoștinței*;

- **Dr Adrian Onofreiu**, *Nestor Șimon – personalitate a timpului său*;
 - **Prof. drd. Nicolae Bosbici**, *O interpretare a corespondenței lui Nestor Șimon*;
 - **Jurist Pompei Raus**, *Nestor Șimon, apărător al averilor grănicerești*;
 - **Mircea Prahase**, *Nestor Șimon – note filologice*;
 - **Dr. Vasile Tutula**, *Câteva reflecții privind restituirea și valorificarea operei lui Nestor Șimon după anul 1990*;
 - **Prof. Păiuș Liviu**, *Nestor Șimon, cercetător al trecutului Văii Rodnei*;
 - **Dr. Claudia Sabău**, *Nestor Șimon, Schițe monografice*;
 - **Dr. Ioan Bâca**, *Călătoriile lui Nestor Șimon, o perspectivă geografică*;
 - **Ing. Niculae Vrăsmaș**, *Nestor Șimon și „Valea Borgoului”*
 - **Dr. Lucian Vaida**, *Nestor Șimon, Toponimie și arheologie*;
 - **Prof. Seni Ioan**, *Nestor Șimon – prima monografie a Astei născădane*;
 - **Prof. Mircea Daroși**, *Monografiile satești, adevărate arhive ale istoriei*;
- Pauză de masă.**

Ora 16: Lansări de carte:

- Lansarea volumului intitulat: *Nestor Șimon. Restituiri*, volum îngrijit de **Adrian Onofreiu**, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj--Napoca, 2012, volum prefăcut de **prof. univ. dr. Ioan Bolovan**;
- *Petiții din granița născădeană în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Contribuții documentare*, volum îngrijit de **Mircea Gelu Buta și Adrian Onofreiu**, Ed. Eikon, Cluj-Napoca, 2012;
- **Ioan Bolovan, Adrian Onofreiu**, *Contribuții documentare privind istoria Regimentului grăniceresc născădean*, ed. a II-a, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2012;

DESTINE NEMURITOARE ȘI PARADOXUL RECUNOȘȚINȚEI

Mircea Gelu BUTA

Din noianul de academicieni cu care Năsăudul se mândrește, memoria colectivă reține poate pe nedrept doar numele literaților George Coșbuc și Liviu Rebreanu. În consecință, toate referințele publice, și mă refer aici la denumiri de instituții școlare, manifestări și lăcașuri de cultură, tind să fie denumite în acest sens.

Publicul larg, poate prea puțin interesat să afle calea devenirii academice a bravilor absolvenți gimnaziali năsăudeni și prizonier unor șabloane servite de-a lungul timpului, pare să-i ignore pe acei câțiva bărbați entuziaști, care dând dovadă de o voință și perseverență, dusă uneori la extrem, au făcut în cele din urmă posibilă *„recăștigarea izvoarelor de venituri ale populațiunii din fostul al doilea regiment român confiniar din Ardeal, din care între altele s-au înființat fondul central scolastic și cel de stipendii din districtul Năsăud, susținându-se acum din cel dintâi gimnaziul superior greco-catolic românesc din Năsăud, iar din cel din urmă împărțindu-se în fiecare an stipendiu și ajutoare școlarilor de la școalele înalte”*¹.

La îndemnul D-lui Adrian Onofreiu, cercetător la Arhivele Naționale Bistrița-Năsăud, m-am preocupat în ultimii ani de cercetarea fascinantelor documente ale Graniței Năsăudene, încercând să înțeleg nu numai premisele și derularea evenimentelor istorice, cât mai ales profile umane și comportamente sociale, individuale sau de grup. Cu alte cuvinte mentalitățile unui spațiu cu imagine de mit, care, la trecerea peste veacuri, dă în continuare impresia de omogenitate și putere.

Nu aș dori ca prin demersul meu să demitizez o comunitate, mai ales acum când deruta morală și răul sub toate formele sale dezvălmășesc societatea. Totuși consider că poate aceasta ar avea nevoie de redescoperirea unor modele în care să fie întrevăzută întruparea virtuților fundamentale precum mărturisirea adevărului, bunătatea sufletească, puritatea conștiinței, munca, onoarea, iubirea, iertarea. Există două destine năsăudene oarecum asemănătoare atât prin idealurile care le-au animat viața, cât și prin ignoranța cu care i-au tratat contemporanii, cel puțin în ultimii ani ai existenței lor, dar și uitarea nemeritată a generațiilor care au urmat.

¹ Nestor Șimon, *Vasile Nașcu. Viața și faptele lui*, Ed. Librăria M. Onișor, Năsăud, 1911.

Este vorba de învățătorul Vasile Nașcu (1816-1867) născut în comuna Feldru² și avocatul Nestor Șimon (1862-1915), originar din comuna Ragla³.

Dacă pentru primul „*cel mai de frunte și caracteristic moment al activității sale a fost năzuința încoronată în parte cu succesul dorit întru recâștigarea izvoarelor de venit*” ale comunelor foste grănicerești, pentru cel de-al doilea idealul s-a îndreptat spre salvarea materialului arhivistic într-o perioadă în care guvernul maghiar, prin reprezentantul său baronul Dezideriu Banffy⁴ a accentuat presiunile asupra gimnaziului năsăudean, cât și a fondurilor grănicerești⁵.

În toată perioada „*de când au pornit pe terenul luptelor grănicerești*”⁶ cei doi protagoniști au colectat și au copiat o mulțime de acte și documente de mare valoare pentru Districtul Năsăudului și istoria Regimentului II Român de Graniță. Adevărata mărime a preocupărilor și implicării în salvarea materialului documentar este însă dată de corespondența pe care au purtat-o în acest scop.

Despre personalitatea acestor două „*albine harnice*” din granița năsăudeană au apărut treptat studii și lucrări care confirmă munca plină de abnegație și devotament, pe care aceștia au desfășurat-o și moștenirea pe care au lăsat-o.

Munca epuizantă, nesuținută întotdeauna de resursele financiare necesare, dar și flacăra idealului, arzătoare de energii, le-a șubrezit în cele din urmă sănătatea. De regulă societățile consideră că idealistii trebuie controlați, fapt pentru care încearcă să-i stigmatizeze, plasându-i într-o zonă semireală, adică o zonă care nici nu le recunoaște diferența – căci a face acest lucru înseamnă a le accepta alteritatea – dar nici nu-i asimilează gloriei publice, tocmai pentru ca excluderea să fie posibilă oricând. Iar pentru că majoritatea nu iartă niciodată unora dintr-ai lor faptul de a se fi ridicat deasupra mediei, morala colectivă a urzit și va urzi comploturi îndeosebi împotriva cinstei și talentului.

Dacă pentru Vasile Nașcu „*paharul de venin*”, a fost servit de însăși finul său Vasile Petri, director al Școlii Normale din Năsăud, care i-a grăbit pensionarea, pentru Nestor Șimon, destinul unei sănătăți șubrede i-a curmat prematur preocupările. Mărturia din anul 1914 adresată apropiatului său Ioan Ciocan, arată drama pe care secretarul fondurilor grănicerești o trăia: „*scriu cam greu, căci prin februarie mi-a degerat mâna stângă, apoi am avut și puțină lovitură de gută. De*

² *Ibidem*, p. 2

³ Adrian Onofreiu, *Nestor Șimon. Corespondență*, Ed. Supergraph, Cluj-Napoca, 2005, p. 9.

⁴ Bánffy, Desideriu (Dezső) (1843-1911). Comite suprem al Comitatului Bistrița-Năsăud (1883-1891), președinte al Parlamentului ungar, (1892-1894), Prim-ministru al guvernului ungar (1895-1899).

⁵ Adrian Onofreiu, *Op.cit.*, p. 10.

⁶ Nestor Șimon, *Op. cit.*, p. 527.

*aceasta am scăpat, numai cât mi-e greu a vorbi, mă cam împiedic. Palma și degetele de la mâna stângă mi le-au tăiat în clinica din Cluj, în 6 iunie 1914*⁷.

Moartea i-a surprins pe amândoi la puțin timp după ce au împlinit vârsta de 50 de ani, fiind îngropați (sic!) în cimitirul „*Comoara*” din Năsăud.

Iată cum descriu contemporanii ziua de 4 octombrie 1867 când a fost înmormântat Vasile Nașcu. „*Vicarul Grigore Moisil și capelanul Ioan Lazăr îndeplinesc funcțiunile funerare, apoi patru bărbați ridică pe umeri nășălia pe care era așezat sicriul de scândură de brad, care cuprindea în sine trupul rece al aceluia care cu sufletul său a cuprins interesele tuturor. Pleacă spre cimitirul numit „Comoara”, clopotele îl plâng până la mormântul unde după rugăciunile îndatinatate a fost coborât. Cei care au aflat cu cale a-l petrece până aici se reîntorc și groparii aruncă iarăși pământ pietros în groapă. Clopotele au încetat, iar zgomotul surd produs de căderea pământului și pietrelor pe sicriul de scânduri din ce în ce dispărut și pe când mormântul era ridicat ca semn că acolo doarme cineva somnul de veci, în Năsăud se luminează unicul hotel pe acel timp, astăzi numit și „hotel Rahova”, pe care Vasile Nașcu l-a scos din ghearele erariului pentru fond. În clipa aceasta începu a cânta muzica țigănească și domnii profesori, apoi alți domni, doamne și domnișoare jucară până dimineața la balul din 4 octombrie*”⁸.

Îmi imaginez la căpătâiul multor eroi ai graniței năsăudene câte o cruce de lemn cu brațele desfăcute în semn de predare, dar și de îmbrățișare, în semn de iubire, dar și de rezistență. Crucea, semn fraged de hotar dintre dincoace și dincolo, dintre lumină și întuneric, semn al jertfei care ar trebui să comemoreze prin neuitare. Dar, iată, ea fiind durată din lemn, nu rezistă veșniciei, ștergându-se astfel atât precizia, sacrificiul, cât și caracterul funerar.

Deși posteritatea nu s-a îngrijit ca monumentele în care dorm somnul de veci Vasile Nașcu și Nestor Șimon să fie cunoscute, au rămas alte monumente, care întotdeauna vor vorbi în numele lor.

Aceste sunt „*toți munții Rodnei, începând de la Țibleș spre Maramureș, până la Ineu și spre Bucovina, până în Valea Bârgăului, care au rămas în proprietatea descendenților nerecunoscători ai foștilor grăniceri*”⁹.

Alte monumente sunt fondurile scolastice și de stipendii, gimnaziul superior din Năsăud, materialul documentar din arhiva fondurilor grănicerești năsăudene și nu în ultimul rând studiile temeinice și ample despre istoria zonei¹⁰.

Dacă în încheiere am face o retrospectivă asupra faptelor și realizărilor celor doi protagoniști, apoi peste necazurile pe care le-au cauzat tot „*oameni de-ai noștri*” poate că cele mai potrivite ar fi cuvintele lui Cicero: „*Saepins ad laudem*

⁷ Adrian Onofreiu, *Op.cit.*, p. 13.

⁸ Nestor Șimon, *Op. cit.*, p. 525.

⁹ *Ibidem*, p. 531.

¹⁰ Adrian Onofreiu, *Op.cit.*, pp. 12-13.

atque virtutem naturam sine doctrina quam sine voluisse doctrinam” (*Fermitatea caracterului și virtutea fără învățătură are valoare mai mare decât învățătura fără caracter*)¹¹.

Iată câteva gânduri care ne îndeamnă să ne străduim să fim demni descendenți ai foștilor grăniceri, să prețuim pe cei care au luptat și lucrat pentru noi și de vor mai fi și alții care se vor pune în slujba unor astfel de cauze, precum Vasile Nașcu și Nestor Șimon „*să-i prețuim și să-i venerăm și nu să-i punem înaintea de vreme în groapă*”¹².

Iar, parafrazându-l pe scriitorul german Georg B. Niebuhr, care spunea că „*Roma a rămas Roma, doar până când romanii au rămas romani*”¹³, iată, putem afirma că „*Năsăudul va rămâne Năsăud, până când năsăudenii vor rămâne grăniceri*”.

¹¹ Nestor Șimon, *Op. cit.*, p. 531.

¹² *Ibidem*, p. 532.

¹³ *Ibidem*.

NESTOR ȘIMON – PERSONALITATE A EPOCII SALE

Adrian ONOFREIU

Profilul intelectual al personalității lui Nestor Șimon ne îndreptățește să-l încadrăm în aria formativă a spațiului cultural transilvănean din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. El este un produs tipic al formării și conviețuirii în cadrul cultural definit de interferențele dintre maghiari, germani și români. Cu atât mai mult se poate aplica această constatare în domeniul istoriografiei, unde „dialogul” dintre cele trei etnii a fost practicat și receptat în funcție de componenta națională și de poziționarea fiecăruia dintre acestea, în funcție de ascendentul și dominarea în arealul politic.

Fiecare din spațiile culturale amintite, prin reprezentanți de frunte în domeniu, a marcat evoluția scrisului istoric referitor la Transilvania. Și fiecare dintre acestea și-a însușit o puternică componentă a discursului naționalist, specific pentru perioade mai lungi sau mai scurte când s-a aflat în poziția de decident. Turnura orientării naționaliste a înglobat raportarea la trecut, din care erau extrase argumente solide pentru devenirea istorică și drepturile posibile de revendicat în actualitatea celei de a doua jumătăți a secolului al XIX-lea.

Încadrat în contextul general al istoriografiei perioadei, Nestor Șimon a definit, prin realizările sale, cum nu se poate mai bine condiția intelectualului român transilvănean. Dar, în același timp, el ne oferă și un model de conduită morală și responsabilitate față de destinul unei comunități circumscrise unui areal bine definit din spațiul transilvan.

Atitudinea lui, caracterizată de coordonate referitoare la pasiune, preocupare și mai presus de toate, muncă în folosul celor din rândul cărora s-a ridicat și cu al căror sprijin material s-a format, ne oferă o dovadă de integritate morală și cultură civică. El a jertfit totul pentru toți, și-a subordonat întreaga existență slujirii idealului celor care au „purta” timp de aproape un secol armele, în cadrul confiniului militar transilvănean.

Aceste trăsături ale activității sale s-au regăsit în două componente importante din truda zilnică: activitatea oficială, ca secretar la instituția Fondurilor grănicerești născudene și cea științifică, derulată în interesul cunoașterii, cercetării și prezentării trecutului zonei.

Dacă în cazul primei componente a probat calități care i-au jalonat activitatea, cum ar fi cinstea, punctualitatea, profesionalismul și devotamentul, personalitatea lui s-a exprimat decisiv în cea de a doua, dedicată preocupărilor pentru cercetarea trecutului. Aici a realizat o operă care încă nu este pe deplin cunoscută și, cu mult mai grav, a fost însușită și asumată în mod nedrept de către alții intelectuali ai zonei,

care și-au construit astfel o carieră inclusiv până în rândul „nemuritorilor” Academiei Române.

Privită prin prisma celor două componente, atitudinea intelectualului Nestor Șimon domină și eptează, în contextul formativ-atitudinal al celor din zona Năsăudului. El aduce argumentul unei solide pregătiri, realizată în cadrul Gimnaziului năsăudean și apoi, la nivel universitar și academic, la Cluj, în cadrul prestigioasei Universități de aici. Acest parcurs a fost fericit completat de alegerea lui profesională, ca om al legii, în cadrul sistemului juridic universitar.

Tot aici a cunoscut oameni care i-au devenit modele atitudinale sau de conduită profesională, adevărate „enciclopedii” în domeniile lor de activitate.

Pentru a-și completa documentarea, a purtat și o cuprinzătoare corespondență, în care au fost incluse atât personalități de prestigiu transilvănene, cât și mărunți funcționari locali, foști ofițeri sau preoți.

Toate acestea, cu scopul de a sluji evoluția perenă a instituției confiniului militar din zona Năsăudului. Acest concept i-a oferit atât cadrul material de realizare profesională, cât și materialul brut pentru a-i reconstitui trecutul. Iar Nestor Șimon a realizat o îmbinare fericită a celor două componente, în beneficiul celor pe care îi considera „ai săi” și care – cruntă ironie a sorții – după propria lui expresie, „între ei nu l-au primit”.

De aceea, este de actualitate realizarea unei introspecții asupra personalității lui Nestor Șimon, a formării lui intelectuale, a activității la Fondurile grănicerești năsăudene și cu deosebire, a realizărilor în domeniul reconstituirii trecutului unei zone care mustea, atunci ca și acum, de urmele și faptele mărețe ale înaintașilor. Acestui deziderat îi subsumăm și considerațiile care urmează, pentru a contura deplin personalitatea primului istoriograf al „graniței militare” năsăudene.

Parcurend textele manuscriselor, articolelor din presă și a corespondenței, pătrundem în lumea tainică și fascinantă a „graniței” și ne explicăm urmele adânci lăsate de aceasta în conștiința urmașilor, prin asumarea din partea lor a „duratei lungi a istoriei”.

Totodată, descoperim încă o dată calitățile celui care le-a realizat, definite de spiritul de sacrificiu și devotamentul pentru o cauză în slujba căruia a jertfit viața personală, puținul avut material și statutul său socio-profesional, de multe ori pus în pericol.

Pe aceste trăsături de caracter Nestor Șimon a așezat o solidă formație intelectuală, preocuparea pentru a lăsa posterității o operă încheată, care să ofere o imagine despre trecutul locurilor și oamenilor unde se simțea „acasă”.

În acest mod, a realizat o interogație și un dialog cu trecutul, asumat ca mod de conviețuire a tuturor locuitorilor din „patria” comună, Transilvania. Nestor Șimon oferă astfel un *model* de cercetare în domeniul istoriei, într-un areal unde aceasta a fost făurită și consemnată de „actori” aparținând grupurilor etnice diferite, dar care au conviețuit unitar, prin diversitate.

Lecția lui de demnitate profesională și morală se cuvine a fi cunoscută, scop ce-l urmărește demersul de față.

Completând „întregul” operei realizate de Nestor Șimon¹, scurtele noastre considerații ne îndeamnă la reflecție asupra condiției umane a creatorului din orice perioadă și a valorii perene a operei realizate de acesta, în cazul în care a fost plămădită din materie nesupusă degradării timpului.

Iar această definiție a perenității creației umane superioare ne-a transmis-o ca și moștenire autorul în finalul lucrării dedicate lui Vasile Nașcu, unde arată monumentele – bunuri materiale constând din pășuni, munți, edificii foste militare – câștigate în beneficiul foștilor grăniceri. „Aceste monumente vor fi cu mult mai durabile decât cele din vechime – scria Nestor Șimon în 1911 – căci deși e tare bronzul și e vârtos metalul, totuși timpul – edax rerum² – le consumă, iar aceste monumente nu stau nici din bronz, nici din metal, ci din materie cerească nesupusă stricăciunii”.

În realizarea operei sale, Nestor Șimon a utilizat o impresionantă bibliografie. O clasificare pe care o propunem în continuare așează în prima serie lucrările pe care le definim ca aparținând *istoriei mari, integratoare*. Grupăm aici marile lucrări de sinteză, aparținând unor autori reputați, ca Wolfgang Bethlen, Petrus Bod P, Bonfini Antonius, Benkő Josef, Elsner J., Johannes Engel, Ignatz Fessler, Ludovic Gebhardi, J. A. Grimm, Johann Hunffalvi, Hunffalvi Pál, Julius Jung, Stephanus Katona, Köleséri Sámuel, Kövari László, Franz Miklosich, Gróf Mikó Imre, Johann Friedrich Nigebauer, Georgius Pray, Amon Ritter von Arneli, Eduard Rössler, Johannes Schuller, Szilágy Sándor, Sulzer Franz, Comes Silvius Tannoli, Gerog Daniel Teutsch, Auguste Thiers, Vajda László, Friedrich Vániček.

La fel de bine cunoscute i-au fost *cronicile și edițiile importante de documente*, realizate de notarul Anonymus, Bethlen János, Georgius Fejér, Otto Hirschfeld, Kemény Joseph, Kövary László, Kéza Simon sau cele colective, denumite generic *Chronica Fuchsio-Lupino-Oltardineru*, *Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae*, *Codex Diplomaticus Hungariae*, *DeutschenFundgruben der Geschichte Siebenbürgen*, *Monumenta Comititalia Regni Transylvaniae*, *Urkundenbuch zur Geschichte Siebenbürgens*.

Colecțiile de legi importante, *Aprobatae Constitutiones*, *Compilatae Constitutionis*, *Codicele Civil austriac*, *Aemtliche Aktenstücke*, *Corpus Juris Hungarici*, sau ale autorilor consacrați, Benkő Josef, Friedrich Schuller von Libloy, au fost cunoscute și utilizate de Nestor Șimon.

Din domeniul *lucrărilor de statistică* a utilizat sinteze realizate de Michael Ballmann, Joseph Benigni, Ladislaus Bielek, Albert Bielz, Fényes Elek, Carl

¹ Din care rămân încă nepublicate manuscrisele referitoare la Vicariatul Rodnei, A.N.B.N., colecția *Iulian Marțian*, d. 23/c și schițele de geografie, toponimie și istorie pentru localitățile foste grănicerești, *Ibidem*, d. 25, *passim*; vezi și *supra*, p. 21, nota 37.

² Măsura tuturor lucrurilor/judecătorul suprem.

Hietzinger, Kövary László, Lucas Joseph Marienburg, Ignatz Lenk, Benigni von Mildenberg, Georgius Reyehersdorff, Johann Schwiker.

Instrumentele de lucru nu i-au fost străine și le-a utilizat pe cele care-i ofereau răspuns la problemele dificile, legate de termeni latini (Bartal Antonius, Johannes Baumgarten), germani (Joseph Trausch) sau cunoștințe enciclopedice (Eugen Trauschenfels).

În fine, pentru preocuparea de restituite a unei pagini mărețe din trecutul „graniței” născădute – *Revoluția de la 1848-1849* a utilizat lucrările de referință ale domeniului, elaborate de Johann Adrestein, Johann Csetz, Kövary László sau bine cunoscutul volum *Der Winterfeldzug des Revolutionskriegs in Siebenbürgen*.

O trăsătură aparte a bibliografiei utilizate de Nestor Șimon a fost aceea de a face apel la sursele autorilor români, într-o perioadă când după propria mărturisire, era riscant și să amintești măcar numele acestora sau să utilizezi conținutul lor în limba în care au fost scrise, limba română.

A cunoscut întreaga producție *istoriografică românească* a epocii, întinsă ca arie de investigare pe toate perioadele istorice. Astfel, a utilizat în primul rând, scrierile celor din interiorul arcului carpat, sintezele lui George Barițiu, Simion Bărnuțiu, Augustin Bunea, Timotei Cipariu, Codru Drăgușanu, Iosif Hodoș, August Papiu-Ilarian, August Treboniu Laurian, Athanasie Marienescu, Petru Maior, Nicolae I. Popea, Ioan Pușcariu, Ioan V. Rusu, Gheorghe Șincai. I-au fost de ajutor și lucrările celor de „peste munți”, în principal Bogdan Petriceicu Hașdeu, Nicolae Densușianu, A. D. Xenopol și colecția de documente realizată de Eudoxiu Hurmuzaki, vol. I-XXIII (1876-1900).

Pentru aspecte ale *istoriei locale* i-au fost utile lucrări ale autorilor zonei, printre care amintim pe Grigore Moisil, Macedon Pop, Artemiu P. Alexi, Maximu Popu, sau lucrări cu caracter monografic, elaborate din încredințarea unor personalități ale zonei, cum a fost Florian Porcius cu al său chestionar privitor la trecutul localităților din „graniță”.

În acest mod, se relevă și mai pregnant probitatea științifică dovedită de Nestor Șimon, exact aspectul la care urmașii au dovedit o netă inferioritate.

Rezultatul acestui intens travaliu de documentare s-a concretizat în ceea ce a realizat Nestor Șimon: *manuscrise, publicistică și corespondență*

Toate acestea oferă cea mai completă definire a personalității acestuia. Concepută ca un întreg, istoria fostului regiment de graniță de la Năsăud se regăsește în ceea ce a scris Nestor Șimon.

Istoria văzută de acesta trebuia să servească la susținerea cu argumentele trecutului glorios a trăinicieii și durabilității românilor care fuseseră militarizați. Avantajelor oferite de acest sistem, românii i-au răspuns prin fidelitate, jertfă și devotament față de Curtea de la Viena. Chiar dacă scopul pentru care au luptat a fost de multe ori străină neamului românesc, relația biunivocă cu Viena, ca și onoarea – caracteristică a epocii – au amprentat acțiunea acestora.

Pornind de la aceste trăsături, Nestor Șimon a intenționat să realizeze o istorie integrală a „graniței nășăudene”. De aceea, o preocupare aparte a lui s-a definit prin atenția sporită acordată faptelor de arme ale înaintașilor săi, în contextul în care acestea erau un puternic argument pentru păstrarea drepturilor dobândite pe câmpurile de luptă ale Europei.

Vastul său proiect de scriere a *istoriei graniței* se vroia unul *complet*, care să cuprindă izvoarele scrise și publicate, cu o critică a lor; descrierea din punct de vedere geografico-istoric; cele mai vechi date despre daci și romani; referințele de drept ale românilor până la militarizare; unele evenimente mai importante din acest ținut; constituția și viața românilor grăniceri; toate luptele purtate, până la bătălia de la Custozza (1866); istoria de la desființarea Regimentului, în anul 1851, până în zilele în care trăia autorul; mai multe biografii, cu portretele bărbaților mai de frunte. În încheiere, proiecta ca *adaos* / anexe, mai multe sute de documente, „a căror originale, câte se află în mâna mea, le voi transpune la timpul său – după propria mărturie – în arhiva Academiei Române din București”.

Pentru realizarea proiectului său, Nestor Șimon a jertfit *total*. A lucrat în timpul liber, de regulă până târziu, când noaptea se îngemăna cu ziua, a consultat *toată bibliografia* existentă în perioada când scria, a utilizat ca nimeni altul *documentul de arhivă*, a jertfit acestei cauze propria viață de familie, a folosit în sens pozitiv funcția pe care o deținea la Administrația fondurilor și, mai presus de toate, *a lucrat*. De aceea, ca rezultat, în anul 1897 opera era încheată în „*câteva tomuri, ca o lucrare istorică gata*”.

Pentru a fi cunoscută în principal de cei a căror fapte și viață o descria, s-a zbatut mult, a oferit spre publicare fragmente pentru presă sau ca volume de sine stătătoare. S-a lovit însă de opacitatea și reaua credință a celor care aveau pârghii de decizie – inclusiv de natură financiară – dar care nu puteau sau nu doreau să recunoască amploarea și valoarea muncii unuia fără nume și titluri administrative sau politice.

Manuscrisele sale, împrăștiate și răvășite, cuprind, în ordinea identificării lor, toate temele din vastul său proiect și au fost depistate ca rezultat al unei munci de lungă durată, bazată pe cercetarea fiecărui dosar din colecțiile arhivistice ale celor care le-au „moștenit”.

Din acestea, au fost publicate până acum în periodice, cele referitoare la originea Fondurilor grănicerești, două din contribuțiile autorului la realizarea istoricului „școalelor nășăudene” – sintagmă pe care de altfel a conceptualizat-o, prin raportarea la relația cauzală dintre devenirea școlilor primare, normale și triviale, până la înființarea gimnaziului în anul 1863 – studiul toponimiei zonei ca replică la teza de doctorat a lui Vasile Meruțiu, istoricul a două instituții culturale din zona Nășăudului, Casina și Despărțământul ASTRA, restituirea proprietăților foștilor grăniceri după desființarea regimentului nășăudean descrierea posesiunilor imobile a Fondului Central Școlar sau considerații referitoare la evenimentele din perioada

domniei Mariei Terezia, organizarea militară și justiția în timpul regimentului, importanța căilor de comunicație și caracterizarea perioadei nefaste pentru urmașii grănicerilor din timpul mandatului de comite suprem pentru comitatul Bistrița-Năsăud a lui Dezideriu Bánffy.

Lucrări de sine stătătoare cuprind manuscrisele editate, referitoare la dicționarul toponimic al zonei și evenimentele din timpul Revoluției de la 1848-1849 din Transilvania, cu implicarea majoră a Regimentului de graniță de la Năsăud.

Alături de manuscrise importante sunt și articolele publicate de Nestor Șimon în presa din Transilvania de la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX.

Aflăm în acestea considerații referitoare la scrierea istoriei, trăsături caracteristice generale ale poporului român, evenimente din trecutul medieval al fostului comitat Bistrița-Năsăud, strădania de a uni potențialul interes pentru scrierea istoriei celor două regimente românești de graniță, cele cu sediul al Orlat și Năsăud, portretul unui personaj eroic al „graniței”, locotenentului George Pop din Leșu, căzut în bătălia de la Custozza, din 22 iunie 1866.

Un interes aparte are materialul publicat în câteva numere succesive din „Tribuna”, referitor la evenimentele din timpul Revoluției de la 1848-1849 din Transilvania.

Cu titlul asumat după broșura unui deputat maghiar din parlamentul budapestan din anul 1891 – Ludovic Hentaller, „Valachi civilizați” – Nestor Șimon probează în acest material, de dimensiunile unui studiu, calitățile sale de cunoscător al fenomenului pe care-l descrie.

Conceput ca replică la neadevărurile conținute în broșura analizată, materialul lui Nestor Șimon face o incursiune în desfășurarea procesului revoluționar în anii 1848-1849 în Transilvania, analizând în contrapartidă, atât acțiunile părții maghiare, cât și reacția românilor. Permanent, exemplificările sunt luate din arealul regimentului grăniceresc năsăudean, atât pentru purtarea plină de demnitate și moralitate, cât și pentru suferințele îndurate, de multe ori, după expresia autorului, din simpla vină că erau români.

Analiza din acest material ne confirmă calitățile de istoric documentat a lui Nestor Șimon, faptul că tot ceea ce susține este argumentat cu limbajul sec și uneori tragic al documentelor din epocă, că el s-a străduit să reconstituie evenimentele așa cum s-au derulat, depășind posibilele conotații legate de o națiune sau alta și utilizând chiar citate din autori maghiari, situați, atunci, ca și mai târziu, de „partea cealaltă” a evenimentelor.

Dialogul la care îndeamnă Nestor Șimon, utilizarea pertinentă a surselor, interpretările unor atitudini altfel greu de explicat în relațiile dintre două populații care au conviețuit de-a lungul secolelor în Transilvania oferă măsura capacității sale de obiectivare a istoriei, care trebuie să servească doar adevărului, indiferent cât de incomod era pentru actorii la care se referea.

În toate luările de poziție, Nestor Șimon se relevă ca un apărător al adevărului, al corectitudinii procesului electoral, al angajamentului total pentru dreptate, indiferent de posibilele consecințe în plan profesional și material, potrivit aserțiunii sale că nu-i era frică de oameni și acțiunile lor mârșave, în timpuri „abnormale”, ci numai de Dumnezeu.

Bibliografia utilizată de Nestor Șimon cuprinde titluri de lucrări sau studii apărute în publicații periodice. Conținutul ei ne arată complexitatea și caracterul de sinteză a ceea ce cunoștea și a folosit autorul, fapt confirmat și de cele 237 titluri de lucrări și articole, la care se adaugă 33 de titluri de publicații periodice, care se regăsesc în cele 1382 de înregistrări din biblioteca personală³. Sunt surprinse aici atât profilul formativ, cât și acumulările prin lectură continuă, după principiul autodefinit de acesta, ca nimic din ceea ce s-a scris în problemele care-l interesau să nu-i fie necunoscut. O trăsătură proprie doar caracterelor puternice!

ANEXA:

Lucrări de autor sau despre Nestor Șimon⁴.

Lucrări:

1. *Cartea de Aur a bisericii romanesce gr. catolice din Ragla (comit. Bistrița-Năsăud)*, Ed. Preotului Român, Clusiu/Gherla, 1888.
2. *Munții Rodnei. Note critice asupra dizertațiunii d-lui. Merușiu Vasile, profesor substituit în Năseud, scrisă în limba maghiară despre Munții Rodnei*, Brașov, 1904.
3. *Vasile Nașcu. Viața și faptele lui în legătură cu luptele grănișerilor năsăudeni pentru asigurarea averilor și fondurilor grănicerești*, Ed. Librăriei M. Onișor, Năsăud, 1911.

Studii și articole:

1. „Buna credință a patrioților noștri”, în „Tribuna”, Sibiu, anul II, 1885, nr. 131, p. 1;
2. „Câteva cugetări despre starea noastră economică și culturală”, în „Transilvania”, iunie 1886, pp. 42-46.
3. „Unu cuvântu către urmașii foștilor grăniceri din regimentul I și al II-lea românesc de la Năsăud și Orlat”, în „Gazeta Transilvaniei”, nr. 115/1887; „Tribuna”, nr. 119/1887; „Telegraful Român”, nr. 57/1887.
4. „Valachi civilizați”, în „Tribuna”, nr. 133-142/1891.
5. „Cibeleșulu”, în „Minerva”, Bistrița, nr. 1/1892, pp. 3-4.
6. „Locotenentul George Pop din Leșu”, în „Minerva”, nr. 15-19/1892.
7. „Unele evenimente mai importante din istoria teritoriului ce formează astăzi comitatul Bistrița-Năsăud”, în „Minerva”, nr. 1/1893, p. 23; nr. 5/1893, p. 45.
8. „Vasile Nașcu. Viața și faptele lui”, în „Revista Bistriței”, Bistrița, 1907, nr. 30-33; 37-39; 41; 48; 51-52; 1908, nr. 26-28; 30-34; 36-52; 1909, nr. 7-9; 11-27; 29; 31-35; 37-41.

³ Păstrată la Biblioteca Academiei Române Cluj-Napoca-filiala Năsăud, alcătuită din lucrări, articole, titluri de publicații periodice.

⁴ Cuprind: a) Lucrări de autor: 3; b) Articole publicate în presă: 8. Postume: a) Lucrări de autor: 3; b) Studii: 5. c) Lucrări despre autor: 1; d) Studii: 8. La acestea se adaugă și lucrarea prezentată în cadrul simpozionului, *Nestor Șimon. Restituiri*, ediție îngrijită de Adrian Onofreiu, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2012.

Postum, au fost publicate:

Lucrări:

1. Nestor Șimon. *Dicționar toponimic*, (volum îngrijit de Ioan Mureșan, Adrian Onofreiu, Mircea Prahase); Ed. Napoca-Star, Cluj-Napoca, 2007.
2. Nestor Șimon, *Starea regimentului și evenimentele din anii 1848-1849*, (editori Ioan Mureșan, Adrian Onofreiu, Mircea Prahase), în *Arhivele – mărturii ale trecutului*, Ed. Mesagerul, Bistrița, 2007, pp. 49-305.

Studii:

1. Adrian Onofreiu, Elena Darabont, „Sorgintea Fondurilor grănicerești năsăudene. Mărturii documentare,(Formarea și sorgintele de venite a fondului nostru de provenite a-lu confinariloru)”, în „Arhiva Someșană” Năsăud, seria a III-a, I, 2002, pp. 225-270.
2. Adrian Onofreiu, „Nestor Șimon – manuscrise inedite”, în „Arhiva Someșană”, seria a III-a, Năsăud, III, 2004, pp. 469-493 („Câteva pagini din trecutul Casinei române din Năsăud”), pp. 470-477; („Trei decenii din viața Despărțământului „Asociației Transilvane” din Năsăud”), pp. 477-493;
3. Adrian Onofreiu, „Nestor Șimon – „MUNȚII RODNEI” sau un alt mod de toponimie”, în „Studii și cercetări etnoculturale”, Bistrița, IX, 2004, pp. 211-239.
4. Adrian Onofreiu, „Nestor Șimon – Deducțiune istorică despre înființarea fondurilor scolastice”, în „Studii și cercetări etnoculturale”, Bistrița, 15, 2010, pp. 211-305.
5. Adrian Onofreiu, „Nestor Șimon – Contribuții documentare la istoria graniței năsăudene”, în „S.C.E.B. ”, 17, 2012, pp. 195-276

Despre personalitate au fost publicate:

Lucrări:

1. *Nestor Șimon. 1915-2005. Corespondență*, (volum îngrijit de Adrian Onofreiu), Ed. Supergraph, Cluj-Napoca, 2005.

Studii:

1. Adrian Onofreiu, „Nestor Șimon – un istoric omis al graniței năsăudene”, în „Anuarul Arhivelor Mureșene”, Târgu-Mureș, I, 2002, pp. 151-162.
2. Idem, „Nestor Șimon – istoric al graniței năsăudene”, în „Arhiva Someșană”, Năsăud, seria a III-a, I, 2002, pp. 383 – 412.
3. Idem, „Nestor Șimon – Omul și opera”, în „Arhiva Someșană”, Năsăud, seria a III-a, II, 2003, pp. 383-403.
4. Idem, „Nestor Șimon – o posibilă colecție arhivistică”, în „Anuarul Arhivelor Mureșene”, Târgu-Mureș, III, 2004, pp. 301-321.
5. Adrian Onofreiu, „Contribuții documentare privind realizarea lucrării „Istoria Școalelor Năsăudene”, în „Studii și cercetări etnoculturale”, Bistrița, X, 2005, pp. 251 – 278.
6. Sorin Mitu, „O necesară reparație morală: posteritatea lui Nestor Șimon”, în „Arhiva Someșană”, seria a III-a, Năsăud, IV, 2005, pp. 277-283.
7. Alin Șteopan, „Nestor Șimon, parte a spiritului năsăudean”, în „Arhiva Someșană”, seria a III-a, Năsăud, VIII, 2009, pp. 233-242.
8. Alin Șteopan, „Catalogul cărților din biblioteca lui Nestor Șimon”, în „S.C. E. B”, Bistrița, 17, 2012, pp. 129-194

NESTOR ȘIMON – APĂRĂTOR AL AVERILOR GRĂNICEREȘTI

Pompei RAUS

Fiu al graniței nășăudene, originar din comuna grănicerească Ragla, Nestor Șimon s-a identificat în întreaga sa activitate profesională cu „*Asociația grănicerilor nășăudeni*”, ce a avut sediul în orașul Nășăud, căreia i-a dedicat toată forța sa de muncă și cunoștințele juridice, contribuind la atingerea obiectivelor nobile ale acesteia.

Cele 44 comune grănicerești au constituit această asociație în anul 1851 cu scopul de a administra în comun averile rămase în urma desființării „Regimentului de graniță nășăudean” (1762-1851), averi dobândite cu trudă dar și cu sacrificiile mai multor generații.

Din veniturile obținute din exploatarea pădurilor, a terenurilor agricole și edificiilor existente pe raza a trei județe (Suceava, Bistrița-Nășăud, Cluj), au fost construite și apoi întreținute școlile românești, atât de necesare în timpul ocupației străine, s-au acordat burse și stipendii (ajutoare) pentru fiii de grăniceri, grație cărora au putut urma astfel cursuri profesionale, gimnaziale sau universitare.

Nestor Șimon a fost elev bursier al Gimnaziului Superior din Nășăud (1875-1883), gimnaziu finanțat din fondurile grănicerești. În această perioadă a dobândit *mentalitatea grănicerească* ce i-a fost imprimată de renumiții profesori ai școlii nășăudene, ce predau elevilor adevărate lecții de patriotism local, însuflându-i-se de tânăr dragostea pentru trecutul grăniceresc, dar și dârzenia caracteristică foștilor grăniceri.

Setea sa de cultură, îmbinată cu capacitățile sale intelectuale ridicate, l-au determinat să opteze pentru continuarea studiilor universitare, îndreptându-și atenția spre domeniul juridic, deficitar în Districtul nășăudean.

Conștient de posibilitățile materiale reduse ale părinților săi, în raport cu cheltuielile ce le implica o astfel de întreprindere, la terminarea gimnaziului s-a adresat cu o cerere Fondurilor școlare și de stipendii, pentru a fi sprijinit în continuarea studiilor.

În cererea pentru obținerea bursei de studiu, datată 20 iulie 1883, scria cu emoție, dar și cu speranță:

„Subsemnatul terminând în anul acesta studiile gimnaziale la Gimnaziul român greco-catolic din Nășăud și depunând examenul de maturitatea cu succes bun... rezolvându-mi a continua studiul la Facultatea Juridică de la Universitatea

din Cluj, îmi iau libertatea a mă ruga cu cel mai profund respect, ca prea onorabilul Comitet administrator să se îndure spre scopul acesta, a-mi conferi un stipendiu de 200 florini, sau, în cazul când n-ar fi nici un stipendiu vacant, barem un ajutor amăsurat, căci eu numai cu ajutorul inimos al D-voastre, mai pot păși pe calea culturală și mai departe, fiindcă alte mijloace nu posed absolut nimic”¹.

Comisia administratoare a fondurilor i-a acordat stipendiile cerute, fapt ce a făcut posibilă urmarea cursurilor juridice la Facultatea de drept a Universității din Cluj (1883-1887) pe care a absolvit-o cu rezultate deosebite.

La absolvirea cursurilor universitare, în anul 1887, s-a adresat conducerii Fondurilor grănicerești, pentru a fi încadrat ca funcționar, dar din lipsă de posturi vacante nu a fost posibilă rezolvarea favorabilă a solicitării sale.

În anii următori a frecventat la Cluj cursuri de contabilitate, apoi a cochetat cu avocatura, susținând mai multe examene, încercând să-și îndrepte atenția și spre ocuparea unui post de judecător.

Pentru perfecționarea pregătirii juridice s-a înscris la doctorat la Universitatea din Cluj, obținând titlul de doctor în drept „*doctor juris universi*” (1897).

În tot acest timp, a ținut o strânsă legătură cu președintele comitetului de administrare al fondurilor grănicerești, iar în cele din urmă în anul 1889 a fost angajat ca secretar al Fondurilor școlare grănicerești, după pensionarea reputatului jurist al graniței nășăudene Ioachim Mureșanu.

La 31 iulie 1889 depune următorul jurământ de credință față de asociația grănicerească: „*Eu Nestor Șimon ca secretar și controlor al Fondurilor Centrali Școlastice și se Stipendii din Districtul Nășăudului promit că-mi voi îndeplini funcțiunea cu credință, onoare și diligență și că agendele încredințate mie le voi administra conștiincios, după cea mai bună vedere a mea și că după potință voi promova interesele fondurilor, iar pagubele acestor fonduri le voi delătura. Așa să-mi ajute D-zeu!*”².

După jurământ, începând cu data de 1 august 1889 a fost încadrat în funcția de secretar, post cheie în administrație, apoi a cumulat și funcția de controlor al fondurilor, cu o retribuție de 700 florini, pe care a ocupat-o până la pensionarea sa în anul 1914.

A preluat după câțiva ani și prerogativele de *practicant* care îl obliga ca la fiecare document să redacteze un *columnialiter* în limba oficială a statutului³.

În activitatea sa de 25 ani (1889-1914) pusă în slujba grănicerilor nășăudeni, s-a ținut de promisiunea luată prin jurământul solemn, dând dovadă de cel mai înalt devotament, corectitudine, cinste și profesionalism în îndeplinirea acestei

¹ Scrisoarea este publicată în vol. *Nestor Șimon. Restituiri*, ediție îngrijită de Adrian Onofreiu, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2012, p. 237.

² A.N.B.N., fond *Administrația fondurilor grănicerești nășăudene*, d. 366, f. 63.

³ *Nestor Șimon. Restituiri...* p. 20.

însemnate și dificile funcții de secretar al fondurilor, contribuind astfel la gestionarea și păstrarea unui însemnat patrimoniu material.

De multe ori a intrat în conflict cu alți slujbași ai fondurilor, interesați mai mult de beneficii materiale decât de bunul mers al asociației grănicerești, dar și cu unii dintre intelectualii care criticau activitatea administrației fondurilor.

Este elocventă în acest sens scrisoarea adresată la 31 octombrie 1892, profesorului pensionar Vasile Petri – membru al comitetului administrativ al fondurilor, ca răspuns la petiția acestuia, în care-și exprima sprijinul său total pentru cauza fondurilor: „... *dacă d-ta vrei să faci opoziție față de d-l președinte Ioan Ciocan și, respective față de comisiunea administratoare și prin aceasta, indirect față de mine, atunci și aceea să o faci cu multă judecată și cu prudență, căci la din contra, numai pereclitezi fondurile... Unul vă rog – faceți ce-ți face, numai să nu periclițați existența fondurilor, căci atunci eu pe toți vă alung din Năsăud*”.⁴

Pentru a menține o bună orânduială a domeniului administrativ, lucra în medie la birou 45 ore săptămânal, iar restul timpului îl dedica activității științifice constând din adunarea de documente din fosta graniță, prelucrarea acestora și publicarea de articole și studii.

Exercitarea funcției de secretar de către Nestor Șimon a coincis cu cea mai grea perioadă din istoria administrației fondurilor, care a fost dominată de măsurile luate de autoritățile maghiare, ce urmăreau să-și impună controlul asupra activității asociației grănicerești, despre care știau că promova interesele românilor năsăudeni.

Pentru a creiona noul statut juridic al asociației, enumerăm câteva dintre acțiunile întreprinse în această direcție de statul maghiar, ce au stârnit nemulțumirea și protestele întregii comunități grănicerești:

- reducerea autonomiei comitetului de administrație;
- impunerea și aplicarea noului Statut al Fondurilor centrale școlastice și de stipendii din Districtul Năsăudului (aprobat de Împărat la 31. 12. 1888 și de guvern în anul 1889), întocmit fără acordul comitetului de administrare;
- cooptarea în comitet și în comisia fondurilor a elementelor străine de comunele asociate și a 12 reprezentanți numiți de guvern;
- obligarea comitetului să acorde burse, indiferent dacă solicitanții erau sau nu fii de grăniceri, contrar prevederilor *Instrumentului fundațional*, fapt ce a dus la un blocaj de opt ani, în care nu s-au acordat burse;

⁴ Nestor Șimon 1915-2005. *Corespondență*, volum îngrijit de Adrian Onofreiu, Ed. Supergraph, Cluj-Napoca, 2005, p.185.

În aceste condiții deosebit de vitrege, Nestor Șimon s-a remarcat ca un vârf de lance în lupta pentru recâștigarea autonomiei asociației, alături de întreaga elită a intelectualității născută și a reprezentanților comunelor grănicerești.

Adunarea generală a comunelor grănicerești din 27 decembrie 1892 nu a fost de acord cu statutul aprobat de autoritățile austro-ungare, a cerut reintroducerea „*Instrumentului fundațional*” adoptat în anul 1865.⁵

A fost întocmit un memoriu pe 21 pagini, la redactarea căruia s-au folosit documentele colecționate de către Nestor Șimon, în care se prezenta întreaga evoluție a dobândirii dreptului de proprietate grănicerească și de afirmare a intereselor legitime ale românilor grăniceri, care a fost înmănat autorităților centrale de către delegația fondurilor.⁶

În vederea apărării proprietății grănicerești, secretarul fondurilor a acționat prin mai multe mijloace, care și-au dovedit eficiența lor în timp, dintre care sunt demne de evidențiat:

- adunarea și conservarea documentelor privind istoria graniței, documente aflate în posesia unor intelectuali din comunele grănicerești, cu care a purtat o permanentă corespondență;

- sprijinirea conducerii asociației în luarea unor decizii bine motivate, referitoare la gospodărirea patrimoniului, prin întocmirea unor note de constatare, denumite *informațiuni* ce cuprindeau istoricul problemei dezbătute, hotărârile anterioare etc., note și adrese scrise într-o caligrafie impecabilă;

- administrarea fondurilor grănicerești cu exigență și eficiență;

- implicarea în mod direct în administrarea proprietăților grănicerești din Valea Bârgăului, Ceanul Mare, Coșna, Cârlibaba (Dosul Stănișoarei), Ciceu Cristur, Cepari, Anieș, Entradam, Rodna Veche, Monor, Bistrița, pentru obținerea de venituri, necesare administrării școlilor și acordării de burse;

- inventarierea bunurilor grănicerești și completarea la zi a „*cărții fundamentale*”, registru de evidență a proprietăților imobiliare (terenuri și construcții) cu evoluția juridică la zi, paralel cu înscrierea dreptului de proprietate în cărțile funciare, distinct pe numele fondurilor;

- reprezentarea în justiție, în numeroasele procese, a asociației grănicerești, pentru recuperarea pagubelor produse acesteia.

O latură importantă a activității de secretar al fondurilor, a constituit-o aranjarea documentelor administrației grănicerești, pe domenii de activitate, catalogate sub denumirile următoare:⁷

- *administrarea fondurilor* – cuprinzând documente referitoare la preliminarii de venituri și cheltuieli pe fiecare an;

⁵ A.N.B-N., fond *Administrația fondurilor grănicerești născută*, d. 858, f. 45-59.

⁶ *Ibidem*, f.60-81.

⁷ *Nestor Șimon. Restituiri*, p. 21.

- *realitățile* (proprietățile) – ce conțineau documente în care erau descrise cele mai importante proprietăți;
- *Borgo-Prund* – ce cuprindeau date referitoare la școala fundațională și cadrele didactice;
- *gimnaziul* (Năsăud) – cu documentele privitoare la construirea acestuia și listele profesorilor încadrați de-a lungul timpului;
- *statutele vechi* – respectiv *Instrumentul fundațional* ca prim statut al asociației, regulamente, *cartea fundamentală* a proprietăților imobiliare, proiecte de statute, cereri, petiții etc.;
- *diferite acte ale graniței*.

Documentele adunate cu trudă din toate zonele Țării Năsăudului, coroborate cu cele existente în arhiva asociației, au servit la scrierea unui însemnat studiu intitulat „Rezolvarea problemelor de proprietate în graniță – 1892”.⁸

Acest studiu științific, de neegalat, a fost apreciat elogios în epocă, fiind considerat o adevărată „*cronică a recăștigării dreptului de proprietate*”, de către grănicerii năsăudeni.

În studiu sunt prezentate pe larg hotărârile luate la 13 martie 1851⁹ de adunarea reprezentanților celor 44 comune grănicerești referitoare la păstrarea caracterului indivizibil al averilor fostului *Regiment de graniță* a căror venituri să fie destinate înființării și susținerii școlilor românești și a elevilor, fii de grăniceri.

Se continuă cu descrierea pretențiilor erarului (n. n. Ministerul de finanțe maghiar) precum și ale familiei contelui Kemény la așa-zișii „munții revendicați” și alte imobile, cu argumentele năsăudenilor de respingere a acestor cereri nelegitime.

Sunt prezentate apoi argumentele ce au dus la constituirea Districtului autonom al Năsăudului la 24 martie 1861, cele referitoare la însemnătatea *Rezoluției împărătești* din 27 august 1861¹⁰ prin care se statorniceau principiile fundamentele pentru rezolvarea definitivă a posesiunii de pământ și a drepturilor uzufructuare ale populației grănicere.

Pe fondul unei munci neobosite, de multe ori peste program, asociată și cu alte cauze, Nestor Șimon s-a îmbolnăvit grav, iar la vârsta de 53 ani a trecut în neființă, fiind înmormântat, alături de alte personalități năsăudene, în cimitirul *Comoara* din Năsăud.

⁸ A.N.B-N., colecția *Virgil Șotropa*, d. 334. Referitor la averile grănicerești a se vedea Pompei Raus „Privire retrospectivă asupra averilor grănicerești năsăudene” (1851-1958), în *Sub semnul marilor înaintași Ion Rus Serețeanu la 90 de ani*, Ed. Napoca-Star, Cluj-Napoca, 2011, pp. 308-313.

⁹ Nestor Șimon. *Restituiri...*, pp. 117-118.

¹⁰ Conținutul *Rezoluției împărătești* adoptată la Laxemburg este redat în *Contribuții documentare – referitoare la situația economică a satelor năsăudene în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, volum îngrijit de Simion Lupșan și Adrian Onofreiu, Ed. Mesagerul, Bistrița, 2007, pp. 92-95.

Fondurile Grănicerești au suportat cheltuielile de înmormântare ca semn al recunoștinței pentru activitatea și devotamentul depus de neobositul secretar pentru cauza grănicerească.¹¹

Dr. Victor Onișor – reputat avocat, editor și profesor universitar, în prefața la valoroasa carte „*Vasile Nașcu – viața și faptele lui*”, scrisă de Nestor Șimon, apărută în anul 1911, făcând o sinteză a întregii activități desfășurate în slujba grănicerilor năsăudeni, scoate în evidență meritele autorului: „*Nestor Șimon a făcut un mare serviciu generației de azi, a urmașilor de grănițeri năsăudeni, când a desgropat din hârtiile colbuite și împrăștiate, istoria vremurilor de luptă de după desființarea graniței și legendara figură a lui Vasile Nașcu și a tovarășilor săi de muncă*”.

Uniunea Comunelor Grănicerești Năsăudene – asociația celor 44 foste comune grănicerești, reînființată în anul 1990, cinstește peste timp memoria distinsului cărturar prin ridicarea unei troițe în cimitirul *Comoara*, ce a fost sfințită în data de 22 mai 2012.

De asemenea, s-a realizat un bust care urmează a fi expus spre veșnică recunoștință în curtea Muzeului Grăniceresc Năsăud – clădire simbol al grănicerismului slujit de Nestor Șimon – alături de bustul lui Vasile Nașcu, un alt corifeu al luptei pentru dobândirea și păstrarea averilor grănicerești năsăudene.

¹¹ A.N.B-N., fond *Administrația fondurilor grănicerești năsăudene*, d. 366, f. 383.

SUMARE NOTE DE ORDIN LINGVISTIC PE MARGINEA UNOR LUCRĂRI ALE LUI NESTOR ȘIMON

cercet. pr. Mircea PRAHASE

Notele lingvistice ce urmează se bazează pe studierea mai îndeaproape a două lucrări ale lui Nestor Șimon: *Dicționar toponimic*, Ed. Napoca Star, 2007 și *Starea regimentului și evenimentele din anii 1848-1849*, Ed. Mesagerul, Bistrița, 2007, editori fiind I. Mureșan, A. Onofreiu și M. Prahase, lucrări cuprinse în planul editorial al Complexului muzeal județean.

Materialele la care facem referință interesează, considerăm noi, în egală măsură, atât pe istorici cât și pe filologi, fiind vorba despre o limbă românească în tranziție, foarte colorată și sprintenă, dar și spumoasă, în care neologismul își făcea tot mai simțită prezența, în timp ce arhaismul nu dădea nici el semne că ar fi obosit! Semnalăm în lucrarea „Starea regimentului și evenimentele din anii 1848-1849, în mod deosebit prezența masivă a **neologismelor**: **favoritor**, **secretariu**, **campestru** (soldat infanterist), **quartir** (cartier general militar, dar, în zona Năsăudului, se mai păstrează și astăzi sensul de cazare și masă), **ștab** (stat major), **a proteje** (a proteja), **sentință** (dicton, slogan, înscris), **a demanda** (a cere, a ordona, a porunci), **poltron**, **coliziune**, **eclatant**, **a molesta**, **plenipotent**, **expert**, **a amova**, **spoliat**, **maltratrat**, **auspiciu**, **debil**, **maliție**, **intact**, **avantgardă**, **a se restaura**, **remunerare**, **a se retera** (a se retrage), **sublim**, **fictiv**, **competent**, **obstatic** (ostatic) etc. Unele neologisme sunt prezente în faza de tranziție: **recunoaștere** (recunoaștere), **tempestă** (furtună, vijelie), **etablissement** (loc de staționare pentru ostași), **inchiusiv** (inclusiv) etc.

Arhaismele și expresiile arhaice, fonetice și lexicale, sunt și ele bine reprezentate. Este vorba, în primul rând, de prezența în scris, fără valențe fonologice, a lui **-u final**: districtulu, vicarulul Anchidimu Popu, fostulu, prepozitu etc. Notăm în continuare, în ordine aleatorie, câteva arhaisme și expresii arhaice: **fățârie** (fățârnicie), **venitoare** (viitoare), **trupină** (de la substantivul **trup**), **sigurăitate** (siguranță), **a(se)oști** (a servi sub arme, a ataca, a declara război), **derept**, **înălții sale** (înălțimii sale), **a trage la îndoială** (a dubita, a se îndoii), **sum recerat** (rugat, chemat, cerut) etc.

Remarcăm aici și prezența formei vechi a **perfectului compus**: **s-au fost luat**, **s-au fost aruncat**, **s-au fost retras**, **s-au fost făcut**, **s-au fost ordonat**, **și s-a fost permis**, forme care ne trimit cu gândul la nestematele eminesciene: „Părea că printre nouri / S-a fost deschis o poartă”.

Inversiunea pronume – verb, de tipul: **depune-vor, gătat-mi-au, retrimis-s-au** amintește de nemuritoarea „Doină” eminesciană: „De la Nistru pân’la Tisa / Tot românul plânsu-mi-s-a”.

Se întâlnesc și câteva forme vechi de plural: **certe** (certuri), **garde** (gărzi naționale), **lipse** (lipsuri), **strate** (straturi), **puncturi, concluze** etc. Tot o formă arhaică este și substantivul **mergere** (trimitere, solie), precum și adjectivul **sase** (săsesc). De asemenea, de topica veche țin și inversiunile determinat-determinant de tipul: **spre a noastră profundă durere, făcuta examinare, mai pășit ar fi picior de ungur** etc.

Nu lipsesc nici unele etimologii populare (**prinsioner**) sau hipercorectitudini, în care grupul **gh<d**: înghesuită < îndesuită.

Un alt aspect bine reprezentat este cel al **expresiilor populare**: a sfeclit-o, a umbla cu doi bani în trei pungi, a afla voia și nevoia, a căpăta coșarcă goală, a fugi ca de bată-l Crucea, a o lua la sănătoasa, a nu rămâne alta, a încerca tot cu promisiuni, a o tuli în fuga cailor etc.

Un loc aparte îl ocupă **dictoanele**, ce colorează și dau parfum de cronică textului și atestă, din partea autorului, o cunoaștere temeinică a limbii latine: „Hac duce salus” („Cu această condiție este asigurată mântuirea / salvarea”), „Large diffundit în omnes” („Varsă cu dărnicie tuturor”), dar și germanul „Gott erhalteder Kaiser” (Dumnezeu să-l țină pe împărat”).

Ceea ce surprinde însă, pe tot parcursul textului, este folosirea frecventă a **perfectului simplu**, fapt ce atestă afirmațiile unor filologi că această formă verbală era generalizată în limba secolului al XVIII-lea: **îl bătură, îi deteră, îl arestară, îi lipsiră, îl spânzurară, fúrá, umplú, pierdurăm, fú, avură, făcură, crezură, apucară, puseră** etc.

Semnalăm, de asemenea, lipsa prefixului verbal: **a pușca, a se bolnăvi**, dar și înlocuirea prefixelor **în** și **re** prin prefixul **de**: **a delătura** (a înlătura), **a denega** (a renega), precum și a prepoziției **în** prin prepoziția **la**: **la Italia, la Tirol, la Moravia** etc. O frecvență relativ mare are și înlocuirea adverbului **imediat** cu locuțiunea adverbială **de loc**, caracteristică ce se menține și astăzi în graiurile din Țara Năsăudului.

Am întâlnit, o singură dată, adjectivul **garantat** sub forma **gărăntuit**, precum și adjectivul **blândoc**, cu rol de epitet depreciativ. Pronumele relativ **care** este destul de des înlocuit cu **ce**: „la ce cantorul Ioan Bologna a contribuit”. Se găsesc și forme curioase de conjunctiv: **să-l pusu** (să-l împuște). Nesigură și ezitantă este folosirea verbului impersonal **a trebui**, conjugat ca verb personal, greșeală destul de prezentă și în zilele noastre, chiar în discursurile parlamentarilor sau în comentariile unor moderatori TV: **eu trebuia, am trebuit** etc. Pe de altă parte, articolul posesiv genitival, are, aproape invariabil, forma **a**. Găsim și forme curioase ale unor verbe: **arzinală** (arzând), **a puriza** (a corecta, a curăți, a purifica),

a înmâna (a înmâna), **a aplocida** (a aproba, a conferi, a destina), **a testa** (a dona, de aici și substantivul **testimoniu**). Am găsit și două invenții lexicale: **a tirani** (a teroriza) și **a se începta** (a da piept cu dușmanul, a se război).

Interesantă este și exprimarea, în forme vechi, a timpului de genul: „pe la 10 ore înainte de amiază”, „la 9 ore”, „jumătate la 4 ore”, 4 ore trecute dimineața” sau chiar ½ 2 ore” (adică ora 13,30).

Nu puteau lipsi, dintr-o limbă atât de sugestivă și de plastică, unele formulări cu un pronunțat caracter metaforic: „amurgitul serii”, „s-a făcut înnoptat” sau „începe a vorbi cu tunurile” (canonadă).

Spirit enciclopedist, ca și ceilalți învățați născuți, Nestor Șimon propune în „Dicționarul toponimic”, unele explicații filologice și etimologice unor toponime. Este, printre altele, cazul satelor **Ardan** și **Târpiu** (lat. Terpeia?!), dar, mai ales, evoluției rădăcinării **mar-** în toponimia românească (Maramureș, Marmăția). Pe aceeași linie filologică, ni se pare deosebit de interesant studiul său intitulat **Celtisme în limba română**. Este încă o dovadă a erudiției pe nedreptuitatului Nestor Șimon, om de reală valoare pe care „granița născuțeană” l-a dat țării. Pentru a rupe monotonia lucrării și a face mai atractivă lectura, autorul însăilează și textele unor legende: **Beneș, Țibleș, Isipoaia** (loc pe hotarul satului Zagra unde, se spune, au avut loc lupte cu curuții). Întâlnim însă și descrieri amănunțite ale unor forme de relief: **Corungiș, Poiana Roșie, Dealul lui Toader, Tradam, Diaca, Poiana Hangii, Piciorul Omului** etc.

Unele toponime se bucură din partea autorului de o atenție specială: **Valea Rodnei, Muntele Gălați, Gușetul, Ilva, Ineuș, Lușca Cârstei** (toponim studiat ulterior, pe larg, de academicianul Nicolae Drăganu), **Luțul, Dumitrelul, Lucăceasca, Măgura, Miragi, Meroslave** (reluat de același N. Drăganu*), **Perșa, Oprișasca, Rabla, Pietrosul, Valea Rebrii, Saca, Rusoica, Sălăuța, Strâmba, Struniorul, Suhard, Șuvărosul, Telciu, Tomnaticul, Vărarea, Vâlfa, Valea Tătarilor, Zâmbroaia** etc. Se remarcă preferința lui N. Șimon pentru toponimele mai deosebite.

Din punct de vedere **fonetic**, faptul cel mai des întâlnit este monoftongarea diftongilor, astfel, **oa>ó, ea>é**: Rebríóra, ér (iar), fórte, cóstă, grópă. Este menținută în scriere africata dentală sonoră **dz** (sunet intermediar între d și z), frecventă încă și azi în unele graiuri din arii dialectale laterale (Văile Sălăuța, Zagra, Dorna): bradzi, aședzat, vâdzut etc. Sunt prezente și câteva afonizări consonantice, în special **j>ș** și **v>f**: Dealul Grașdiului. Remarcăm inconsecvența, specifică perioadei respective, în notarea **vocalei ă** (cea mai deschisă din seria centrală) cu **ě** (vocală centrală cu nuanță anterioară) uneori chiar în cazul aceluiași

* N. Drăganu. *Toponimie și istorie*, Cluj, 1928, p. 14,29,94,123-125, 44, 28 Vezi și: N. Drăganu *Vechimea și răspândirea Românilor pe baza toponimiei și a onomastice* (conferință), Vălenii de Munte, 1934, p. 31-86 (în special harta).

toponim: pârâu – pĕrĕu – pârĕu – pĕrău. Aceeași inconsecvență se întâlnește și în notarea **vocalei î** (â – cea mai închisă din seria centrală) care apare grafic: **î, â, ă, ê**: fĕn, verv – vârv – vârf.

În ceea ce privește **morfologia**, notăm existența multor **dublete formale** (ei-ii) pentru unele toponimice feminine, folosite ca determinative, în cazul genitiv sau dativ: Babei – Babii, Vălei (Volei) – Văii, Hărmănesei – Hărmănesii etc. Articolul posesiv-genitiv (al, a, ai, ale) apare, aproape permanent, sub forma invariabilă **a** (am notat doar 11 cazuri în care acesta apare corect!), dovadă că, în epocă, aceasta era aproape o regulă: munte **a** – comunei Telciu, deal **a** comunei Maier etc. În multe cazuri, articolul hotărât – **i** – pentru plural, lipsește: Văi(i), Popi(i), Strâmbi(i). Se întâlnesc și unele **sincope**: Locușoare-Locușoare-Scârcele etc., precum și forme vechi de plural: căși, strade, opide, venite, miluri (pluralul de la **milă** – unitățile de măsură pentru lungimi, certe (certuri), graduri, edificii, teritoare etc.

Mai notăm prezența unui participiu curios: **prezent** (posedat, avut); schimbarea genului gramatical: (un) țĕrm – (doi)țĕrmuri; lipsa unor prefixe s-au sufixe: spăimântător, se calculă(ează); înlocuirea unor adverbe sau adjective cu locuțiuni, doar numai cât, abundent – din de-ajuns, precum și existența unor compuneri curioase: **staverire** – din verbul **a stabili** și substantivul latin **verum** (adevăr), cu sensul de **procură, dovadă, adevăr, act oficial**.

Cum este și firesc **lexicul** este cel mai bogat în fapte interesante, fiind cea mai schimbătoare parte a gramaticii, cea care înregistrează cu fidelitate toate schimbările și influențele care se petrec, într-o anumită perioadă, într-o limbă. Întâlnim în **Dicționarul toponimic** al lui Nestor Șimon o serie de **cuvinte cu forme vechi**, unele mai aproape de etimon: seclu, mur, periclu, prețipiș, (abrupt, pieziș), silvanal, (forestier), năsâp, a ocura, germân, comerț, (vindere), tractat (tratată), omenime (umanitate), inimic, resbel, a computa (a socoti, a număra), a staori (a stabili), demândă (cerere, ca în dialectele sud-dunărene ale limbii române), asămnare (semnătură comună mai multor indivizi sau comunități), percurgere, a pauza (a sta, a se odihni), a întrerumpe etc.

Unele cuvinte atestă influența limbii germane, limbă oficială în cadrul regimentelor grănicerești: serviț, acurat (fix, exact) etc. Desigur, nu puteau lipsi **neologismele**, unele prezente în forme intermediare: a închide (a include), a areta (a opri), a protesta, fructivitate (rodnicie), fructivor (fructifer), plutifer (care se poate transporta cu pluta, îndeletnicirea fiind, în aceea vreme, la cote de vârf în zona Someșului, materialele transportate cu plutele fiind de regulă, lemnul și sarea). Întâlnim și câteva **etimologii populare**: prinsoner, casarmă (casă+armă), ba chiar o creație lexicală: **a botaniza** (a cerceta flora).

Ca o curiozitate, aproape toate râurile mai importante sunt numite **fluvii** (Someș, Sălăuța, Șieu, Ilva, Cormaia), dar întâlnim și unele diminutive: pârăuț,

râurel, vâlișoară. Curioase sunt și o serie de toponimice, semnalate de Nestor Șimon, mai ales prin alăturarea, uneori surprinzătoare, a determinativelor. Iată doar câteva exemple: Arșița Recelui, Dealul Șes, Grădina Vântului(!). Dealul între Șoaima, Greii Lacului (!), Lăcurelele cele Mari, Dealul Neghiob (!), Știobul Colunei (colun – cal sălbatic), Valea Frâu, Munceii Înșirați, Fântâna Secăturii, Fața Laptelui (!), Izvorul Sec, Piciorul Aporlezilor (!), Runcul Astraților (!), Piciorul Ciungilor, Izvorul Creț (!), Târnița Dușilor, Dealul Orb (!), Dealul Văii, Arșița Verde, Valea dintre Văi, Limba Vecină (!) etc. etc.

Parcurgând materialele la care am făcut referință, nu se poate să nu apreciezi la justa valoare munca de Sisif a lui Nestor Șimon în adunarea, comentarea și sistematizarea, atât cât s-a putut la aceea vreme, a unui material vast, dar foarte interesant pentru redactarea căruia autorul a purtat îndelungi și repetate corespondențe cu preoții, dascălii sau conducătorii comunelor grănicerești, dând dovadă de tenacitate și acribie, calități absolut indispensabile unui adevărat cercetător deschizător de drumuri. Suntem obligați deci să concluzionăm faptul că ilustrul nostru înaintaș și-a făcut pe deplin și cu prisosință datoria ilustrând cum nu se poate mai elocvent dictonul latin „Carpent tua poma nepotes” („Roadele strădaniilor tale le vor culege nepoții”), dicton, de altfel, folosit și de el însuși.

CÂTEVA REFLECȚII PRIVIND RESTITUIREA ȘI VALORIFICAREA OPEREI LUI NESTOR ȘIMON DUPĂ 1990

Dr. Vasile Șt. TUTULA

Nestor Șimon a rămas până în 1990 un colecționar de documente, cercetător și istoric, aproape necunoscut publicului larg. A fost foarte puțin cunoscut și în lumea cercetătorilor și istoricilor ce s-au aplecat asupra istoriei locale moderne a zonei Năsăudului și Bistriței. Era cunoscut doar ca autor al monografiei, *Vasile Nașcu. Viața și faptele sale*¹, tipărită în 1911, lucrare ce n-a fost încă depășită ca volum și conținut despre acest „HOREA” al năsăudenilor, cu un rol deosebit în recuperarea averilor și fondurilor grănicerești.

De asemenea, se știa că în perioada 1 august 1889 a fost secretar la Administrația Fondurilor Grănicerești năsădeune până în 1914², când fiind bolnav se pensionează, la 52 de ani, o vârstă încă în plină putere de muncă, însă afectat de o paralizie puternică. Așadar, timp de aproape 25 de ani a slujit Administrația Fondurilor Grănicerești năsădene, fiind unul dintre cei mai longevivi secretari, o funcție nu ușoară pentru acele vremuri, când lipseau cu desăvârșire mijloacele de calcul electronic, iar mașinile de dactilografiat erau foarte rare. În această funcție a avut un mare rol în a pune ordine în buna administrare și folosire a fondurilor, sprijinind cu burse elevii valoroși ai gimnaziului năsăudean.

Dar, cine este Nestor Șimon? S-a născut la 6 ianuarie 1862, în localitatea Ragla, fostă grănicerească, pe Ulița cea Mare, părinți fiindu-i George, de 40 de ani și Florica de 31 de ani³. Provine dintr-o familie cu mai mulți copii. Studiile primare le-a urmat la Școala trivială din Monor, absolvite ca eminent, în 1875. Începând din același an se înscrie la cursurile Gimnaziului Superior român greco-catolic din Năsăud în perioada 1875-1883. Aici, a fost un membru activ al Societății de lectură a elevilor „*Virtus Romana Rediviva*”⁴.

După ce își susține în 1883 examenul de maturitate, alături de alți 17 colegi, dintre care amintim: Dămian Anca din Rodna Veche, Lazăr Avram din Maieru, Liviu Marțian din Mintiu, comitat Bistrița-Năsăud, Ioan Rebreanu din Chiuza, Leon

¹ Nestor Șimon, *Vasile Nașcu. Viața și faptele lui*, Năsăud, 1911.

² Adrian Onofreiu, în *Argument* la vol. *Nestor Șimon 1915-2005, Corespondență*, Edit. Supergraph, Cluj-Napoca, 2005, p. 10.

³ *Ibidem*, p. 9.

⁴ *Ibidem*. Din această perioadă datează încercările lui Nestor Șimon de a întocmi studii cu privire la trecutul Transilvaniei: *Starea bisericii românești din Trasilvania sub principii calvini și influențele calvinismului; Viața și faptele lui Ioan Marian, vicar foraneu episcopesc gr.-cat. al Rodnei din Districtul Năsăudului*, în A.N.BN., *Colecția Virgil Șotropa*, dosar 353.

Scridon din Feldru, Pavel Svințiu din Feldru, Romul Ionașcu din Năsăud, Aurel Tămașiu din Alba Iulia, Edmund Gyulay din Ida mare, comitatul Cluj⁵ și alții. În același an 1883 continuă studiile de drept, la Universitatea „Ferenc Iosef” din Cluj între anii 1883-1887. În anul 1897, la 10 ani de la absolvire, „în 1897 obține titlul de doctor în drept la aceeași instituție de învățământ superior, fiind declarat doctor juris universi”⁶.

Coordonatele activității lui Nestor Șimon sunt apreciate de istoricul Adrian Onofreiu ca având două laturi: „Prima se referă la colecționarea materialului istoric privind trecutul zonei. În această direcție Nestor Șimon va acționa pe mai multe planuri. În primul rând, va efectua mai multe călătorii în localitățile foste grănicerești, pentru a aduna material documentar”⁷. Metoda principală folosită a fost bogata sa corespondență cu participanții, ofițerii și urmașii revoluției de la 1848-1849, cu preoții satelor. Legăturile sale prin corespondență cu personalitățile de frunte ale românilor transilvăneni au fost evidente: George Barițiu, Iosif Sterca Șuluțiu, Cornel Diaconovich, cu redacțiile presei românești din Transilvania: „Gazeta Transilvaniei”, „Tribuna”, „Telegraful român”, ș. a.

„A doua coordonată a activității lui Nestor Șimon este dată de realizarea unor studii temeinice și ample despre istoria zonei. Păstrate mare parte în manuscris, ele vor fi utilizate de urmași în elaborarea unor materiale de referință pentru istoria graniței năsăudene”⁸. Ideea este susținută cu același temei și multe dovezi de Adrian Onofreiu, inclusiv printr-o serie de studii, precum:

- „Nestor Șimon – un istoric omis al graniței năsăudene”, în „Anuarul Arhivelor Mureșene”, I, Târgu Mureș, 2002⁹;
- „Nestor Șimon, istoric al graniței năsăudene”, în „Arhiva Someșană”, seria III, I, Năsăud, 2002¹⁰;
- „Sorgintea fondurilor grănicerești năsăudene. Mărturii documentare”, 2002, în colaborare cu Elena Darabont;
- „Nestor Șimon – MUNȚII RODNEI” sau un altfel de toponimie”, 2004¹¹;
- „Nestor Șimon – Omul și Opera”, în „Arhiva Someșană”, seria III, II, Năsăud, 2003¹²;

⁵ Virgil Șotropa și Dr. Nicolae Drăganu, *Istoria școalelor năsăudene scrisă cu prilejul jubileului de 50 de ani de existență (1863-1913) a Gimnaziului Superior Fundațional din Năsăud*, Năsăud, 1913, p. 379.

⁶ Cf. Adrian Onofreiu, în *Argument* la vol. *Nestor Șimon 1915-2005. Corespondență*, Edit. Supergraph, Cluj-Napoca, 2005, p. 10.

⁷ Cf. Adrian Onofreiu, în *Argument* la vol. *Nestor Șimon 1915-2005. Corespondență*, Edit. Supergraph, Cluj-Napoca, 2005, p. 11.

⁸ *Ibidem*, p. 12.

⁹ Apud Adrian Onofreiu, în revista „Anuarul Arhivelor Mureșene”, I, Tg. Mureș, 2002, p. 151-152.

¹⁰ *Ibidem*, în „Arhiva Someșană”, seria III, I, Năsăud, 2002, p. 383-413.

¹¹ *Ibidem*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, IX, Bistrița, 2001, p. 211-239.

¹² *Ibidem*, în „Arhiva Someșană”, seria III, II, Năsăud, 2003, p. 383-409.

Acestea sunt doar câteva, însă datorită tirajului mic și arealului geografic restrâns, îndeosebi la județele Bistrița-Năsăud, Cluj și Mureș și cele limitrofe lor, opera publicistică, cele 4 volume post-mortem să fie încă foarte puțin cunoscute. Ele sunt cunoscute de un număr redus de specialiști, care tac și nu au interes să scrie despre ele. Totuși, eforturile făcute de Adrian Onofreiu în special, Mircea Prahase și Ioan Mureșan, directorul S. J. A. N. Bistrița-Năsăud, trebuie apreciate la adevărata lor valoare.

Restituirea operei lui Nestor Șimon trebuie să o considerăm ca pe o acțiune de normalitate, acum la aproape 100 de ani de la trecerea în veșnicie a lui Nestor Șimon, la 19 ianuarie 1915 la Năsăud. Sunt de neînțeles tot felul de sentimente, resentimente, atitudini și poziții „anti Nestor Șimon” sau „anti Adrian Onofreiu” din partea unor istorici, publiciști, pasionați în istorie, scriitori, publiciști, care nu pot să accepte o serie de poziții, puncte de vedere și aprecieri ce se argumentează cu dovezi și fapte certe privind valorificarea operei lui Nestor Șimon de o serie de intelectuali și urmași ai graniței năsăudene, fără să-i menționeze numele, studiile valorificate, neoperând cu aparatul critic de drept, aspect pe care el l-a folosit în lucrările sale. Nestor Șimon a menționat numele și prenumele celor ce i-au oferit scrisori, materiale documentare, documente, inclusiv localitatea de unde provin etc. Din păcate, Nestor Șimon nu a mai avut timp să-și publice lucrările și studiile sale. Așa se face că: *„Deceniile interbelice vor marca instituționalizarea cercetărilor în acest domeniu prin articole publicate în noua apariție de la Năsăud, „Arhiva Someșană”. Prin tot ce au publicat aici, principalii colaboratori Virgil Șotropa, Iuliu Moisil și Iulian Marțian își vor asuma rolul de pionierat în rescrierea istoriei graniței năsăudene”*¹³. Aici, totuși aș face mențiunea ca să nu fim chiar așa de categorici cu *„asumarea rolului de pionierat”*¹⁴ al celor trei colaboratori menționați mai sus. Ținând seama că acțiunea de adunare și publicare a documentelor a continuat și după decesul lui Nestor Șimon (1915) și cum fiecare dintre cei trei deține și are merite ce nu le putem pune sub semnul întrebării ori neglija, dar și preocupări oarecum mai speciale. Deci „să nu fim categorici”, ci să fim „imparțiali” sau „parțiali”. Datele existente pe anumite documente descoperirea lor ne pot oferi și alți concluzii pertinente, cu mențiunea că „este destul de greu să-i judecăm pe cei trei intelectuali năsăudeni în fața istoriei, în lipsa lor, și după peste 60-76 ani de când au trecut în eternitate. Doresc, totuși să fac trei mențiuni: **prima**, că și atunci ca și azi (într-o măsură mai mică) spiritul de colaborare, lipsa de sinceritate în zona năsăudeană și micile orgolii au fost prezente: dacă vom citi și studia doar cele 6 scrisori purtate cu Artemiu Publiu Alexi și Nestor Șimon ne vom convinge de realitatea vremurilor; **a doua mențiune** se datorează

¹³ Cf. Adrian Onofreiu, *op. cit.*, p. 8.

¹⁴ Să nu uităm că George Barițiu publică despre granița năsăudeană în 1874, la Brașov, în lucrarea *Istoria alu II-lea romanescu grănițariu transilvanu după monografia latină dein 1830 și după alte documente posterioare*, tipărită la Römer & Kamner. Lucrarea poate fi apreciată tot „un pionierat”, la fel ca și lucrarea lui Gustav Ritter Amon Treuenfost, publicată la Viena, în 1882, despre R. 17 I. de graniță, devenit prin transformare R. 50 I. Linie, cu sediul la Alba Iulia.

timpului, care a fost nefast pentru Nestor Șimon, murind la o vârstă prematură, doar 53 de ani, neputând să și le publice; așa că a fost ceva „aproape normal” ca urmașii să i le valorifice; lucrul nefiresc este că aceștia au evitat să-l citeze, să facă referințe la scrierile sale; **a treia mențiune** se referă la „practica incorectă de bulversare a scrierilor sale” în alte fonduri și colecții, ne spun și oferă și alte lucruri „mai puțin plăcute”, precum: ***fondurile**: Administrația Fondurilor Grănicerești născădene* (aici ar trebui să fie toate); *Artemiu P. Alexi*; *Colecții diferite*; *George Coșbuc*; *Anton Coșbuc*; *Iulian Marțian*; *Iuliu Moisil*; *Virgil Șotropa*. Referința mea făcută mai sus este îndeosebi cu privire la corespondența lui Nestor Șimon, dar și alte studii.

Efortul făcut de istoricul Adrian Onofreiu de a restitui până acum (2013) în 4 volume opera lui Nestor Șimon este lăudabil și trebuie apreciat ca un act normal în procesul de cunoaștere și valorificare a concepțiilor și mentalităților epocii respective.

Andrei Onofreiu împreună cu cei doi colaboratori (Mircea Prahase, Ioan Mureșan)* au restituit în ordine cronologică volumele:

1. Nestor Șimon, *Correspondență*, Edit. Supergraph, Cluj-Napoca, 2005, format A₅, 277 pagini, volum îngrijit de Adrian Onofreiu;

2. Nestor Șimon, *Dicționar toponimic*, Edit. Napoca Star, Cluj-Napoca, 2007, format A₅, 245 pagini cu 10 anexe, volum îngrijit de; Ioan Mureșan, Adrian Onofreiu și Mircea Prahase; prefată Adrian Onofreiu; stabilirea filologică a textelor, note și comentarii lingvistice: Mircea Prahase.

3. Nestor Șimon, *Starea regimentului și evenimentele din anii 1848-1849*, Edit. Mesagerul, Bistrița, 2007, format B₅, 284 pagini, în vol. *Arhivele – mărturii ale trecutului*, coordonator Ioan Mureșan, volum editat sub egida Direcției Județene Bistrița-Năsăud a Arhivelor Naționale la 70 de ani;

4. Nestor Șimon, *Restituiri*, ediție îngrijită de Adrian Onofreiu, prefată Ioan Bolovan, postfață Mircea Gelu Buta, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, format B₅, 277 pagini, Cluj-Napoca, 2012.

Au fost redată primele 4 volume tiparului și studiul pentru cititori și cercetători un număr de 1083 pagini. Este o muncă impresionantă.

Apreciind că restituirea operei lui Nestor Șimon este un act de cultură, un act științific binevenit pentru cunoașterea și cercetarea istoriei în plan local cu atât mai mult trebuie să apreciem activitatea dr. Adrian Onofreiu, un împătimit al arhivelor, a lucrului bine făcut, printr-o strategie și tactică de durată, circa 10 ani (2002-2012), ceea ce nu convine unora. Cele patru volume completează multe aspecte mai puțin abordate: avaturile arhivei Districtului Năsăud; literatura și izvoarele Regimentului al II-lea românesc de graniță; conferința grănicerilor ținută la 10 iulie 1848; pățaniile Batalionului al II-lea românesc în Ungaria; legea de asentare emisă de guvernul lui Kossuth și urmările sale; adunarea secuilor din 16 octombrie de la Lutița; luptele de la Ciucea și retragerea măiastră a colonelului Urban; misiunea locotenentului

* La volumul „Restituiri”, postfața este întocmită de Mircea Gelu Buta.

Atanasie Moț Dâmbu din Zagra pentru apărarea românilor din Chioar; incursiunea lui Urban la Mureșenii Bârgăului; situația districtului „după revoluțiune”, ș. a.

Un loc aparte îl reprezintă volumul „*Restituiri*” în care sunt publicate 9 manuscrise, 7 articole publicate în presa vremii și încă 24 de scrisori ce merită a fi cunoscute și valorificate în studiile și monografiile localităților, cele ale școlilor și bisericilor din zona Năsăudului și Bistriței.

Vorbind despre valorificarea celor patru volume publicate până în prezent, eu cred că suntem doar la capitolul de „bune intenții”. De ce susțin acest lucru? Pentru că ele trebuiesc în primul rând citite și analizate cu multă mîgală, dar și considerație, iar informațiile și datele utile să fie incluse în studiile, lucrările de licență, tezele de doctorat, monografiile de diverse genuri tematice: orașe, comune, școli, biserici, de etnografie și folclor, economico-sociale, cultural-istorice, demografice etc.

O sursă importantă de valorificare pentru istorici și cercetători va trebui să fie corespondența lui Nestor Șimon care cuprinde 170 de piese în volumul „*Correspondență*” și 24 piese în volumul „*Restituiri*”, în total 194 de scrisori care ne oferă informații noi despre scrisul năsăudean, problemele complicate și avatarurile arhivei Districtului Năsăudului, adunarea acestora cu mîgală de Nestor Șimon, bulversarea și dezmembrarea acestora în fondurile și colecțiile: Administrației Fondurilor Grănicerești năsăudene; colecțiile personale ale lui Virgil Șotropa, Iulian Marțian, Florian Porcius, iar după al doilea război mondial, alte documente au fost regăsite în colecțiile: Emil Precup, Anton Coșbuc, Titus Pop, Bazil Buzdug.

Valorificarea operei lui Nestor Șimon se impune și în domeniul cunoașterii cauzelor răscoalei lui Tănase Todoran de la Salva, unde susține că „*a aflat cu siguranță cauza militarizării. Adică el nu s-a opus militarizării, ci s-a opus încercărilor de a se uni românii cu biserica Romei, deoarece pe atunci curgeau luptele cele mai înverșunate și Curtea din Viena voia ca militarizând, totodată să obțină și uniunea. Acestea le-am aflat în o istorie bisericească scrisă de Petru Bodi, până astăzi încă netipărită și se află în manuscris la muzeul din Cluj*”¹⁵. Epistola lui Nestor Șimon a fost un document important care a stat la baza întocmirii referatului de canonizare la 10 mai 2008 a Sfinților Martori Năsăudeni: Atanasie Moț din Bichigiu, Vasile din Mocod, Grigore din Zagra și Vasile din Telciu care vor fi preamăriți și cinstiți de Biserica Ortodoxă Română prin cântări și laudă în ziua de 12 noiembrie a fiecărui an. Canonizarea acestora a fost plănuită de B. O. R. încă din 1956, dar, din lipsă de documentare și susținere în plan local, nu s-a mai făcut.

După 1994 a fost preluată activitatea de cercetare și documentare privind cauzele răscoalei de pe platoul Mocirlă de la Salva, din 10 mai 1763, reușindu-se editarea a două importante lucrări: *Mărturie și Martiriu în Transilvania secolului al XVIII-lea. In memoriam Tănase (Atanasie) Todoran din Bichigiu*, Edit. Renașterea, Cluj-Napoca, 2004¹⁶; *250 de ani de la Martiriul Sfinților Mărturisitori Năsăudeni*

¹⁵ Vezi Scrisoarea nr. 17, adresată de Nestor Șimon lui Basiliu Bașotă, jude regal în Alba Iulia, în vol. *Nestor Șimon 1945-2005. Correspondență*, Edit. Supergraph, Cluj-Napoca, 2005, p. 61-65.

¹⁶ Cele 2 volume cuprind studii și cercetări deosebite, semnate de: prof. univ. dr. Alexandru Moraru,

1763-2013, Edit. Renașterea, Cluj-Napoca, 2013¹⁷. Cele două volume conferă acum o imagine mult mai amplă asupra lui Tănase Todoran, dar și opoziția grănicerilor de a fi trecuți fără voia lor la uniunea cu Roma de către durul general Adolph Nicolas von Buccow și episcopul greco-catolic Petru Pavel Aron, sosit de la Blaj, pentru a sfinți drapelele de luptă, dar și pentru a-i ridica aureola generalului habsburg, și consilier intim pe probleme religioase al lui Maria Tereza.

Pentru a înțelege cauzele răscoalei lui Tănase Todoran din Bichigiu, Nestor Șimon s-a adresat la 18 iulie 1892, maiorului Iosif Luchi¹⁸, sperând să-l ajute cu acte, documente ce s-ar afla în arhiva judecătorei belice din Viena. Din păcate, aceste documente nu au fost găsite, nici până azi, 27 octombrie 2013. Documentele cu masacrul secuilor de la Siculeni (6/7 ianuarie 1764) s-au găsit, dar cele de la Salva, ale românilor, nu. Ce s-o fi întâmpnat cu ele, nu se știe?!

Correspondența purtată de Nestor Șimon cu 76 de corespondenți, în special preoți, învățători, ofițeri, avocați, notari, profesori, administratori dovedesc preocupările sale stăruitoare pentru a îmbogăți arhiva Districtului Năsăud, a reconstitui o serie de evenimente istorice. Din păcate a întâmpinat tot felul de obstacole, fără a fi ajutat, unii ocolindu-l din frică sau lașitate. Referitor la fricoși, în scrisoarea adresată preotului Ioan Macavei din Năsăud, la 3 martie 1892, arăta: „*Oamenii noștri sunt adică atât de fricoși, încât se tem și de umbră, un păcat care până acum a tot îngropat pe năsăudeni*”¹⁹. Este o apreciere cât se poate de justă pentru acea perioadă istorică, iar o serie de reminiscențe se păstrează și azi, când mă gândesc cât de greu și cu câte poticniri se scriu cele patru volume ale monografiei Năsăudului: vreo 7 autori de studii s-au retras, vreo alți 4 autori se fac „că plouă” când este vorba de punctualitate și operativitate. Nu se implică în scrierea monografiei, stau pe „tușă”, locul cel mai bun pentru delăsători.

Voi încheia pentru dl. Dr. Adrian Onofreiu cu cuvintele: onoare, curaj, demnitate și cinste că ne spune adevărul crud, așa cum a fost. Nu are rost să ne supărăm pe el. Să ne supărăm pe noi!

acad. Nicolae Edroiu, Ioan Bunea, acad. Virgil Șotropa, acad. Nicolae Drăganu, dr. Dorel Man, acad. Ioan-Aurel Pop, dr. Vasile Tutula, dr. Florin Valeriu Mureșan, drd. V. Lechințan, ș.a.

¹⁷ *Idem*.

¹⁸ Cf. Nestor Șimon, *Correspondență*, volum îngrijit de Adrian Onofreiu, Edit. Supergraph, 2005, documente 72, p. 132.

¹⁹ *Ibidem*, p. 134.

NESTOR ȘIMON – CERCETĂTOR AL VĂII RODNEI

Liviu PĂIUȘ

Personalitatea și activitatea lui Nestor Șimon au rămas în negura uitării, chiar dacă unii contemporani au cunoscut activitatea sa, precum și scrierile sale și, ce este și mai grav, „s-au adăpat” din scrierile și documentele adunate de acesta. Tăcerea s-a așternut mai ales după moartea sa, când documentele și scrierile au ajuns, totuși, în arhive publice.

Chiar dacă nu s-a născut pe meleagurile nășăudene, Nestor Șimon s-a identificat cu spiritul nășăudean, prin participarea sa îndelungată la viața fondurilor grănicerești, al căror secretar a fost o perioadă de 25 de ani, așa cum va arăta chiar el: „După absolvirea studiilor juridice (în 1887 n. n.) am depus două riguroase pentru doctorat și de aceea am venit aici la Năsăud (în 1889 n. n.) ca secretar și controlor totodată la fondurile centrale școlare și de stipendie fondate de foștii grăniceri”¹.

Aici, la Năsăud, el a intrat în acea tradiție a zonei grănicerești care „se înscrie cu un specific aparte. Aici oamenii din fruntea comunităților: notari, juzi, ofițeri pensionați cu atribuții bine definite au consemnat cu o disciplină specific austriacă – asumată ca și trăsătură definitorie – o infinită varietate a aspectelor traiului zilnic.”² El va cunoaște atât din surse documentare, cât și din cercetările la fața locului realitatea Rodnei și a Bârgăului: „Aici încât numai mi-am conces împrejurările nu am încetat cu scrutările istorice pe întreaga Vale a Rodnei și a Bârgăului, care din vechime până în timpurile mai noi au fost locuite numai de români”.³

Scrierile lui Nestor Șimon, dovedesc nu numai o largă preocupare asupra fenomenelor sociale și istorice ale Văii Rodnei, ci și o atentă aplecare asupra aspectelor studiate, prin larga sa documentare asupra acestora, folosindu-se de surse documentare astăzi greu de găsit, dacă nu unele chiar pierdute.

Faptul că a fost în corespondență cu mari personalități ale vremii ca: Titu Maiorescu, Nicolae Densusianu, Florian Porcius, George Barițiu, C. Diaconovich, dar și cu personalități locale ca: A. P. Alexi, Ștefan Buzilă, Gherasim Domide, Iuliu Moisil, Victor Onișor, Ion Pop Reteganul, Virgil Șotropa, la care se adaugă o mulțime de preoți, învățători sau notari locali de la care va aduna multe informații și date despre localitățile studiate, sau formele de relief din această zonă, este elocvent.

¹ Scrisoarea lui Nestor Șimon către Nicolae Densusianu, din 30 martie 1893, la Adrian Onofreiu, „Nestor Șimon – „Munții Rodnei” sau un alt mod de toponimie” în „Studii și cercetări etnoculturale”, Bistrița, 2004, p. 211.

² *Idem*, „Nestor Șimon – personalitate pe nedrept uitată”, în Nestor Șimon, *Dicționar toponimic*, Editura Napoca-Star, Cluj-Napoca, 2007, p. 11.

³ Scrisoarea către N. Densusianu, vezi *supra*, nota 1. p. 231.

Studiile lui Nestor Șimon despre Valea Rodnei sunt foarte diverse cuprinzând aspecte istorice, lingvistice sau geografice.

Studiul despre pasul Rodnei menționează traseul acestui vechi drum de legătură cu Moldova, pas denumit și Plaiul Moldovei, ce începe din comuna Șanț, peste Someș peste podul numit și astăzi „Podul Moldovei”, trecând munții și ajungând în comuna Coșna din Moldova. Se menționează o realitate istorică prin care se arată că „Niciodată, Carpații n-au împiedecat întreținerea relațiilor comerciale între orașul săsesc Bistrița și populațiunea românească de cealaltă parte a acestor munți”.⁴ Partea cea mai importantă a acestui mic studiu este redarea taxelor vamale ce se percepeau asupra mărfurilor ce treceau prin această vamă ceea ce ne oferă multitudinea și amploarea comerțului cu Moldova.

Mult discutatul și râvnitul „Teren montan de la Rodna” beneficiază de o analiză pertinentă și documentată din partea lui Nestor Șimon în studiul cu același titlu.⁵

Acest teren a fost luat fără acordul comunelor, din munții și pădurile comunelor: Rodna, (din Munții Beneș, Curățel, Gaura, Ciungi, Crăciunel) Sângeorz-Băi (din Muntele Cicșa), Feldru (din muntele Corongiș), Năsăud (Saca). Impresionează descrierea amănunțită a istoricului acestui teren care a stat în atenția administrației militare încă de la înființarea graniței, dar acest proiect „a rămas nerezolvat până la anul 1806, când pe baza unui protocol comisionar făcut în Sibiu la 25 octombrie 1806 (aprobat din partea Consiliului Belic Aulic cu datul, Viena, la 16 Decembrie 1806 B. 3386, ad R. Nr. 5687 dto 24 decembrie 1809, comanda militară) s-a escindat apoi acel teren montan din părțile de pădure ai munților de prin prejur”.⁶ Sunt date apoi mărimea fiecărei parcele în jugăre și metri pătrați, fiind dat în arendă erariului montan cu suma de 600 fl., iar jumătate din arendă „a incurs” în fondul de provenite.

Bun cunoscător al realităților din teritoriul fostului regiment grăniceresc, Nestor Șimon se implică în dispute geografice și chiar filologice privind denumirile maghiarizate din lucrarea de doctorat a lui Vasile Meruțiu.⁷ Prima expunere critică asupra acestei teze de doctorat, o va face într-o lucrare din 1904.⁸ Lucrarea nu va rămâne fără răspuns, Vasile Meruțiu replicând lui Nestor Șimon printr-un articol

⁴ Nestor Șimon: „Pasul Rodnei”, Ms în Arhivele Statului Bistrița-Năsăud, fond.: Iulian Marțian, p. 679

⁵ Nestor Șimon: „Terenul montan de la Rodna”. Ms. În Arhivele Statului Bistrița-Năsăud, fond: Iulian Marțian, p. 682-690

⁶ *Idem*, p. 686

⁷ Vasile Meruțiu: „Bukovina Herczegseg, Marmaros – es Besztercze – Naszod megyek. Hatarvidekenek. (Vagyis a Rodnai Havasok). Földrajzi Leirasa. Ertekezese...”) „în traducere românească: „Descrierea geografică a graniței Principatului Bucovina, comitatelor Maramureș și Bistrița-Năsăud. (adică Munții Rodnei). Comunicare, 1904, p. 53

Despre Vasile Meruțiu: Teodor Tanco: „Geograful Vasile Meruțiu”, în „Virtus Romana Rediviva”, vol II. Bistrița, 1974, p. 295-297

⁸ Nestor Șimon: „Munții Rodnei. Note critice asupra disertațiunii d-lui Meruțiu Vasile scrisă în limba maghiară despre Munții Rodnei”, Brașov, 1904, 35 p.

publicat în ziarul *Gazeta Transilvaniei*”.⁹ La acest „Răspuns”, Nestor Șimon va formula un nou articol în care-și va susține din nou afirmațiile făcute inițial asupra lucrării de doctorat a lui Vasile Meruțiu. Nestor Șimon îl va critica pe Vasile Meruțiu pentru faptul că a maghiarizat unele denumiri ale unor toponime românești pentru că – afirmă Nestor Șimon – „numai acele denumiri de locuri, munți, râuri și pâraie se pot scrie în operate scrise în limba maghiară, dacă acele sunt traduse deja de populația care vine în atingere cu ele dacă este și populație maghiară ori respective le-a numit după firea limbii sale”.¹⁰

În combaterea maghiarizării unor toponime românești, Nestor Șimon aduce ca argumente elemente de lingvistică, prin care unele denumiri provin din rădăcini foarte îndepărtate susținând cu citate ale unor lingviști de prestigiu ca B. P. Hașdeu sau A. D. Xenopol „că aceste numiri *Măria Mare* și *Măria Mică* nu se pot traduce nici într-o limbă de pe suprafața pământului, pentru că rădăcina cuvintelor nu e numele feminin de botez Maria ori Măria, ci această numire se deduce cu totul tot de la altă rădăcină – de la rădăcina arică *mar*-apa, care e rădăcina în numirile *Marmara*, *Marna*, *Marsale*, râșor și oraș în Sicilia, *Mara*, pârâu în Maramureș, a râului *Maris*, amintit de Heordot despre care tratează A. D. Xenopol (Ist. Rom. I, p. 38) și Hașdeu (în Ist. Crit., p. 182-188)”.¹¹

Nestor Șimon mai semnalează unele inexactități în privința unor descrieri geografice privind apele minerale de la Anieș, Sângeorz, sau date greșite despre școlile de fete ce ar fi existat la Sângeorgiu, Telciu și Zagra, școli ce s-ar fi susținut din fondul central școlastic de la Năsăud, (era vorba despre școlile populare superioare cum afirmă Florian Porcius)¹², afirmația greșită că năvălirea tătarilor ar fi fost la 1242 pe când în realitate a fost la 1241, după cum arată un document „aflat la biblioteca națională din Paris, conform căruia tătarii au năvălit în 1241 asupra Rodnei și au omorât 4. 000 de oameni și mai mulți”.¹³

Aflându-ne tot în sfera toponimiei trebuie menționată lucrarea importantă a lui Nestor Șimon în acest domeniu, lucrare care l-a preocupat mai mulți ani, dacă luăm în considerare faptul că încă din 1887 când îi scrie lui Ion Pop Reteganul spre a-i trimite date despre diferite denumiri de forme de relief împreună cu legendele despre ele.¹⁴ Lucrarea trebuie apreciată pentru exactitatea descrierilor fiecărui toponim fiind

⁹ Vasile Meruțiu: „Răspuns la Munții Rodnei, notițe critice de Dr. N. Șimon”, în „Gazeta Transilvaniei” nr. 234, p. 6, nr. 239, p. 5-6.

¹⁰ Dr. Adrian Onofreiu: „Nestor Șimon – «Munții Rodnei» sau alt mod de toponimie” în „Studii etnografice” nr. XI, Bistrița, 2004, p.223:

¹¹ *Idem*. p. 224

¹² „Din fondul școlastic central s-au purtat și să poartă spesele recerute cu întreținerea gimnaziului din Năsăud, a școlii populare superioare și a școlii de fete tot din Năsăud, a școalelor populare superioare din Borgo-Prund și din Monor, și în fine, a școalelor triviale din Sângeorz, Telciu și Zagra, care școli mai târziu s-au desființat” (subl. noastră). Florian Porcius: „Din istoria fondurilor năsăudene”, în „Revista Bistriței”, nr. 42/31 octomvrie 1903, p.2.

¹³ *Idem*, p. 229

¹⁴ Adrian Onofreiu: „Nestor Șimon. Corespondență”, Editura Supergraph, Cluj-Napoca, 2005, p. 198

considerată o lucrare de pionierat și prin ea învățații năsăudeni din veacul trecut au căutat să cuprindă în opera lor toate aspectele vieții sociale, spirituale și materiale ale arealului fostului regiment de graniță, chiar dacă în acest areal a cuprins puține localități ce n-au făcut parte din acest areal. În munca sa de culegere a vastului material din toate localitățile sunt dovezi că multe locuri au fost vizitate de autor căci altfel nu ne putem explica ca vreun informator să fi măsurat cu pasul, ca unitate de măsură, locurile descrise, iar bogata sa corespondență stă mărturie a insistenței sale cu diverși corespondenți. Sunt amănunte pe care numai cel ce a călcat pe acele locuri le poate sesiza: „Pre acest munte (muntele Saca al năsăudenilor) e ușor de umblat și e mai mult plan decât țepiș. Preste tot e acoperit cu pădure și e eminamente acomodat pentru pășune, de apă însă e lipsă, câteodată în timp de secetă”.¹⁵

Sunt scurte prezentări ale unor așezări de pe Valea Someșului:

-Anieș. Este prezentat atât râul ca afluent al Someșului Mare: „Izvoarele lui sunt aproape spre Marmăția și anume: Izvorul Mihăiasa, Izvorul Laptelui, Izvorul Tomnaticului și Izvorul Cepelor, care după ce se întrunesc formează un singur pârâu numit Anieșul mare de la care spre vest e Anieșul mic format din mai multe izvoare mici. Ambele Anieșe se întrunesc la o înălțime de 627 m pre hotarul comunei Maier și mai departe curg sub numirea de Anieșul, carele apoi primește de-a dreapta: Valea Blidireasa, V. Runcului, V. Muncelului, iar de-a stânga V. Tomnaticului și alte pâraie, apoi se varsă în Someș. Hotarul la întrunirea Anieșului mare cu A. Mic se numește Intre Anieșe, iar părțile de hotar ale comunei Maier de pre lângă acest râu au numirea de: Dosul, Fața, Gura Anieșului”.¹⁶

Oprindu-se asupra coloniei cu același nume, respectiv Anieș, autorul face o amănunțită descrierea a acestei așezări care la 1900 avea 447 suflete.¹⁷ El remarcă așa cum o făcuse „Chemistul de renume F. Folberth” renumele acestor izvoare de apă minerală de la Anieș, care sunt așezate înaintea apelor minerale de la Borsec: „dacă considerăm raportul acestor izvoară față de cantitatea sărurilor minerale desolvite în apă vedem că întrec pe toate izvoarele ce se înșiră la acest loc. În respectiva tabelă sunt scaldele în următoarea ordine: Vichy, Grande, Grille, Bilin, Iosephoprelle, St. Georg. Farchingeng, **Dombath** (Anieș, n, n,) Gleichenberg, Salzbrunn, Roisdorf, Selters, Rohitsch, Borsec”.¹⁸ Și alte localități beneficiază de atenta „scrutare” a autorului, Coșna care din 1769 până în 1925 făcea parte, împreună cu Cârlibaba Transilvană, de ținutul Năsăudului, cu toate acestea ea n-a fost militarizată.¹⁹

¹⁵ Nestor Șimon: „Dicționar toponimic”, Editura Napoca Star, 2007, p. 166.

¹⁶ Nestor Șimon, Op. Cit, p. 46-47

¹⁷ Din această consemnare se deduce că prezentul dicționar toponimic a fost scris după 1900. Manuscrisul original, ca mai toate scrierile lui Nestor Șimon, nu poartă data elaborării,

¹⁸ Friedrich Folberth: „Die Mineral-quellen in St. Georg und Valea Vinului im Bistritz-Naszoder Comit, 1882 (citat după N. Șimon. Op. cit., p. 47).

¹⁹ A se vedea studiul nostru: „Raporturile dintre Coșna și Cârlibaba cu Ținutul Năsăudului”, în „Pagini someșene”, vol. I. Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2011, p.80-97

În cuprinsul lucrării sunt descriși cu exactitate munți importanți în cadrul lanțului carpatic, în afara muntelui Saca pe care l-am amintit, fiecăruia observându-i particularitatea geografică și floristică, floră ce a încântat pe mulți vizitatori veniți la scările de la Anieș sau Sângeorz și, care au făcut multe excursii pe munții Rodnei însoțiți de botanistul de renume Florian Porcius.

Valea Rodnei s-a bucurat de atenția lui Nestor Șimon, ea fiind prezentată sub toate aspectele sale depășind cadrul unei însemnări a toponimiei. Începe prin descrierea geografică a acestui ținut: „În colțul cel mai nord-estic al Transilvaniei, e ținutul numit Valea Rodnei, care e întretăiată se răul Someșul mare și afluenții lui. Acesta izvorăște din munții care închid această vale spre ost și servește ca mijloc de transport la plutărea materialului de lemn din pădurile acestor munți. Această vale, de către nord și ost, este închisă de o catenă de munți înalți numiți Munții Rodnei”.²⁰ Face apoi o incursiune în istoria localității pentru a continua cu granița regimentului în partea de răsărit a regimentului până la Bârgău.

O localitate ocolită de mulți care s-au ocupat de graniță este comuna Coșna care a făcut parte, precum am arătat mai înainte din ținutul Năsăudului pe care o prezintă din punct de vedere istoric având la origine nu numai faptul că este formată, în mare parte, din moldoveni, dar și din ardeleni refugiați din cauza apăsării, în Moldova. Un punct important al acestei prezentări este legat de contribuția acesteia la fondurile grănicerești căci la 1866 s-a recunoscut ca veniturile dintr-o importantă pădure a acestei comune să constituie dreptul de coproprietate pe o treime din acea pădure, respectiv Dosul Stânisoarei, să fie vărsate în contul fondurilor școlare. Ne impresionează numărul mare de ordine și decizii pe care autorul le aduce ca argument al acestor situații.

Atenția lui Nestor Șimon asupra trecutului ținutului Văii Rodnei, cum s-a numit în vechime ținutul Năsăudului, dar și altor părți din „arealul mai larg al populației românești din Transilvania”²¹, a fost înlesnită de cunoașterea limbilor latină, germană și maghiară în care au fost elaborate actele din acea vreme.

Acest întins studiu aduce informații deosebite asupra modului cum s-au format fondurile școlare năsădene, dar prezintă și istoria acestui ținut, istorie bazată pe documente și surse istorice demne de crezare, surse bibliografice greu de găsit astăzi. Acest studiu sistematizat în șase capitole cuprinde în primele trei capitole istoria acestui ținut din cele mai vechi timpuri până după desființarea graniței cu lupta grănicerilor pentru câștigarea drepturilor lor.

²⁰ N. Șimon. op. cit. p. 195.

²¹ Adrian Onofreiu: „Cuvânt introductiv” la studiul lui Nestor Șimon: „Deduțiune istorica despre înființarea fondurilor școlare grănicerești menite pentru susținerea de institute de învățământ și educațiune, apoi pentru distribuirea de stipendii, care sunt proprietatea comună și nedespartiveră a locuitorilor foști grăniceri și a descendenților acestora din raionul fostului Regimentul al II-lea român confinar din Ardeal ce s-a desființat la anul 1851”, în „Studii și cercetări etnoculturale”, vol. 15, Bistrița 2010, p. 211.

Studiul începe cu precizarea că „Valea Rodnei în frunte cu opidul Rodna și cu comunele aparținătoare a constituit din timpurile vechi „o jurisdicțiune de sine stătătoare, cunoscută și mai târziu sub denumirea de *Districtus Valilis Rodnensis* sau și *Districtus Valachorum Rodnensis*”,²² iar despre numele opidului Rodna el îl atribuie de la orașul antic Rumidava sau Ruidava, așa cum această teorie apare și în lucrarea lui Florian Porcius,²³ pe când sașii au încercat să fie din germanul „roden” (luncă extirpată – deștelenită). Argumentează că această localitate a avut mine exploatare, iar urmele vechilor depozite de zgură au demonstrat că acesta a fost un oraș „metalurgic”, pe care diferiți stăpânitori l-au râvnit, fiind într-o vreme apanajul reginei Ungariei. El afirmă că Valea Rodnei a ajuns sub jurisdicția săsească și că regele Matei a confirmat cedarea către cetatea Bistriței a Văii Rodnei cu toate satele aparținătoare acesteia. Cetatea Bistriței a căutat să subjuge Valea Rodnei impunându-i tot felul de obligații și considerându-i pe locuitorii acestei văi de supuși ai săi, iar munții au fost considerați de „Fundii allodialis”. Cea mai mare nedreptate s-a făcut acestor locuitori în 1754 când aceștia au fost trecuți ca „jobagi ai bistrițenilor, faptă care, după ce pașii întreprinși pe cale legală nu au avut rezultat, au dat însă la revolta cunoscută sub numirea *Tumultus 23 pagorum Districtus valachiis Bistriciensis*, care însă a fost înădușită cu putere armată”.²⁴

Toate aceste abuzuri au fost curmate prin militarizarea din 1762, prin care Bistrița cedează „cu supune majestatică” aceste localități și locuitorii ei.

Studiul se continuă cu repartizarea comunelor pe companii, cu istoricul „Terenului montan de la Rodna”, cu înființarea fondului de provente și montur, cu înființarea Solii normale de la Năsăud.

O parte importantă a studiului cuprinde toate frământările de după desființarea regimentului la 22 ianuarie 1851, cu hotărârile grănicerilor și lupta lor pentru drepturile grănicerești, pretențiile familiei Kemeny pentru munții revendicați, cu revendicările erariului financiar și cu toate demersurile făcute de delegații grănicerilor pentru realizarea drepturilor grănicerești, concretizate în contractul din 12 martie 1872.

Studiile lui Nestor Șimon asupra Văii Rodnei, dovedesc o temeinică pregătire istorică și o obiectivă abordare a evenimentelor și acțiunilor întreprinse de fruntașii grănicerilor pentru câștigarea a ceea ce au avut ab antiquo.

²² Studii etnoculturale, nr. 15, Bistrița 2010, p. 218.

²³ Florian Porcius: „Istoricul Ținutului Grăniceresc al Năsăudului”, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca 2005, editor Liviu Păiuș, p.134.

²⁴ „Studii și cercetări etnoculturale”, 15, 2010, p. 231.

NESTOR ȘIMON ȘI „VALEA BORGOUULUI”

Niculae VRĂȘMAȘ

S-au împlinit o sută cincizeci de ani de la nașterea marelui cărturar al graniței năsăudene, Nestor Șimon, născut la Ragla, în 6 ianuarie 1862 și decedat la Năsăud, în aceeași lună ianuarie, în ziua de 19, a anului 1915.

A urmat Școala primară în localitatea natală, apoi Școala trivială din Monor (1873-1875), Gimnaziul Superior Fundațional greco-catolic din Năsăud (1875-1883) și Facultatea de Drept a Universității „Ferencz József” din Cluj (1883-1887), devenind doctor „juris universi”, al aceleași universități, în anul 1897 și a fost secretarul Administrației Fondurilor Grănicerești Năsăudene (1 august 1889 – 1 iunie 1914).

Atras încă din anii de școală de studii, activează în cadrul societății de lectură a elevilor, „Virtus Romana Rediviva” și a societății studenților „Iulia”, din Cluj, susținând și scriind numeroase lucrări, referitoare la istoria oamenilor de seamă și trecutul istoric al spațiului năsăudean, publicând în magazinul societății „Musa Someșană”, lăsând și alte lucrări publicate, dar și o sumedenie de manuscrise, de mare valoare, din care s-au înfruptat mulți care s-au ocupat, ulterior, de istoria neamului.

Nestor Șimon a fost adânc implicat în gestionarea patrimoniului instituției grănicerești și a participat activ, timp de peste 25 de ani, cu nespus devotament, la toate acțiunile culturale, ca membru al reuniunilor Casina Română și ASTRA – Despărțământul Năsăud.

Activitatea de bază, desfășurată în întreaga viață a lui Nestor Șimon, a fost documentarea științifică și culegerea datelor despre trecutul zonei de graniță năsăudene și înregistrarea acestora în vederea elaborării unor lucrări monografice a fostului regiment românesc de graniță.

Eforturile sale în domeniul cercetării științifice au fost mari, iar străduințele sale nu au fost zadarnice, cu toate că nu a mai ajuns ca să elaboreze marele său proiect, o istorie integrală a zonei militarizate năsăudene, a lăsat urmașilor o bogată moștenire documentară, pe care alții au folosit-o, iar marele cercetător a fost aproape uitat. Nestor Șimon rămâne însă marele gospodar al pământului grăniceresc, care a adunat și sortat semințele roditoare ale culturii ce nu au încetat să rodească. Posteritatea sa este scoasă la zi și va fi de lungă durată.

Printre multiplele sale preocupări de cercetare a graniței năsăudene, un loc important a fost ocupat și de „Valea Borgoului”, denumire veche a zonei Bârgaielor, pentru care a găsit și a explicat numeroase toponime, începând cu însăși

denumirea de „Borgo”, atribuită văii și satelor bârgăuane, sau de „Alpes Borgo”, „Dăbidanu”, „Aurariu”, „Colbulu” pentru Munții Bârgăului, apelative considerate de proveniență romană, sau cu vechi rădăcini celtice, precum „Arii”, „Vârful Ariilor”, „Arșița”, extinse cu numiri din Munții Călimani pentru satul „Ardan”, sau pentru întregul teritoriu denumit „Ardeal”, nume de familii vechi din Borgou, ca de exemplu „Brumă”, „Danu”, „Orban” și „Vrăsmașiu”, unele de origine romană.

O mulțime de vechi toponime sunt înregistrate pe teritoriul comunelor Borgo Mureșeni, Borgo Tiha, Borgo Bistrița, Borgo Prund, Borgo Suseni, Borgo Mijloceni, Borgo Joseni și Borgo Rus, a căror enumerare aduce la lumină importante date privind istoria acestor locuri.

Despre „clasicul pământ al Borgoului”, unde sunt cuprinse cele 8 comune bârgăuane, existente și astăzi, Nestor Șimon arată că „numirea de Borgo”, care este foarte veche datează chiar din timpul dacilor, de la străbunii coloniști aduși aici din Italia, unde și astăzi se află mai multe „Borgouri”. Despre originea numelui maiestuosului munte Heniu, Nestor Șimon arată că aceasta vine de la „Henna (Erra), care după Cicero, în „Verrem, 3. 83. 192”... „era o cetate în mijlocul Siciliei cu un templu în onoarea zeiței Ceres, astăzi Castro Giovani”²⁵.

Nestor Șimon a avut o bogată corespondență cu mari personalități ale vremii, printre care mulți bârgăuani, precum Pavel Beșa, învățător și catehet în Borgo Prund, Onea Iacob, director al școlii elementare fundamentale populare din Borgo Prund, locotenentul Rânziș Iacob, Rânziș Maria, din Borgo Tiha, învățătorii Eliseu Dan și Ilarion Bosga, doctorul Hângănuț Nicolae, căpitanul Hangan și farmacistul Albert Wachsmann, din Borgo Prund. Din studiul acestor scrisori se pot obține multe informații utile pentru istoria Bârgaielor.

Alte date, adunate cu extremă sârguință de către marele cărturar, se referă și la luptele grănicerilor în revoluția de la 1848–1849, prin acțiunile militare conduse de colonelul Urban, în spațiul bârgăuan. Din păcate, cele mai multe din manuscrisele sale au fost utilizate de alții, în lucrări fracționate, simțindu-se, în prezent, necesitatea publicării integrale și elaborate a întregii sale opere.

Marți, 17 ianuarie 2012, la ora 14. 00, în „Galeria din Hol” a Bibliotecii Județene Bistrița-Năsăud, a avut loc o întâlnire omagială prilejuită de împlinirea a o sută cincizeci de ani de la nașterea marelui cărturar năsăudean, Nestor Șimon, o întâlnire inițiată de instituția gazdă prin directorul Oliv Mircea, Loredana Chiuzan și Elena Cojocar, care au deschis și au asigurat manifestarea, desfășurată sub genericul „Nestor Șimon, personalitate a timpului său”.

Despre marele omagiat au vorbit doctorul în istorie Adrian Onofreiu, de la Arhivele Naționale Bistrița-Năsăud, care a prezentat trei cărți, ale lui Nestor Șimon,

²⁵ *Nestor Șimon. Restituiri*, volum îngrijit de Adrian Onofreiu, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2012, p. 81.

scoase la zi în lumina tiparului, prin îngrijirea sa și a altor colaboratori: *Nestor Șimon. 1915-2005. Corespondență*, volum îngrijit de Adrian Onofreiu, Ed. Supergraph, Cluj-Napoca, 2005; Nestor Șimon, *Dicționar toponimic*, volum îngrijit de Ioan Mureșan, Adrian Onofreiu, Mircea Prahase, Ed. Napoca-Star, Cluj-Napoca, 2007; Nestor Șimon, *Starea regimentului și evenimentele din anii 1848-1849*, editori, Ioan Mureșan, Adrian Onofreiu, Mircea Prahase, în *Arhivele-mărturii ale trecutului*, Ed. Mesagerul, Bistrița, 2007, pp. 49-305. Tot despre Nestor Șimon și lucrările sale au mai vorbit și prof. univ. dr. Mircea Gelu Buta, de la Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, precum și scriitorul Nicolae Bosbiciu, profesor doctorand al Colegiului Național „George Coșbuc” din Năsăud.

Acțiunea de scoatere din umbra trecutului a valoroaselor lucrări și a personalității lui Nestor Șimon a fost activată de cercetătorii bistrițeni ai arhivelor, menționați ca îngrijitori ai celor trei volume enunțate și a altor lucrări, în pregătire, fapt necesar și benefic în cunoașterea adevăratei istorii a ținutului de graniță năsăudean. Este un merit necontestat al organizatorilor și al celor care au vorbit despre posteritatea lui Nestor Șimon, dar și a celor prezenți, între care autori ai unor lucrări de certă valoare, dar mai ales a participării masive a tineretului la această manifestare culturală.

DR. NESTOR ȘIMON – PRIMA MONOGRAFIE A ASTREI NĂSĂUDENE

Prof. Ioan SENI,

Președinte al Despărțământului ASTRA Năsăud

Prin grija redutabilului cercetător dr. Adrian Onofreiu, *Manuscrisul* lui Nestor Șimon¹, intitulat *Trei decenii din viața despărțământului „Asociației Transilvane” de la Năsăud*² a fost publicat în revista „Arhiva Someșană”³, 2004, colecție păstrată la Muzeul Grăniceresc năsăudean. Articolul a fost scris în anul 1911, cu prilejul jubileului 50 de ani de la înființarea Asociațiunii Astra, societate literară unde să se concentreze puterile cele risipite ale singuraticilor (românilor – n. n.) și lumina culturii, ca un bun comun al tuturor, să se reverse peste toți fiii poporului nostru⁴. Statutele Astrei au fost aprobate de Împăratul Franz Joseph I la 6 septembrie 1861, astfel că românii puteau spune: „Societate literară avem, se pot aduna acum Românii...”⁵, iar la adunarea anuală a Asociațiunii din 1869, de la Șomcuta Mare s-a hotărât formarea și arondarea despărțămintelor și agenturilor comunale românești prin care conducerea centrală își putea realiza obiectivele de emancipare economică și culturală în teritoriu. Despărțământul Năsăud era al XV-lea din cele 22.

Din cele lăsate în manuscris de către Nestor Șimon aflăm că numărul membrilor era în continuă creștere, atingând la adunarea anuală din 1870, adunare găzduită de intelectuali urmași ai grănicerilor din Ținutul năsăudean, un punct de culminațiune..., în urma stăruințelor căpitanului suprem Alexandru Bohățel când, toate comunele districtuale, la număr 44, se făcură membrii pe viață cu oferta de 5500 florini și prin aceasta au dat surselor materiale un avânt îmbucurător și districtul Năsăudului dintr-o dată se văzu alături cu districtul Brașovului⁶. Dar Despărțământul năsăudean încă nu era creat oficial, deși membri ai Astrei existau. Mai mult, la desființarea Districtului Năsăudului (1876), acești membri cereau

¹ Nestor Șimon (1865-1915), licențiat și doctor în drept la Cluj, ajuns secretar la Administrația Fondurilor Grănicerești Năsăudene între 1889 și 1914.

² Manuscrisul se păstrează la ANBN, fond ASTRA – Despărțământul Năsăud, dos. 114/ 1911, f. 1-26 și face parte din cele 237 de lucrări și articole scrise de cărturarul Nestor Șimon.

³ „Arhiva Someșană” (AS), seria a III-a, editura Mega, Cluj-Napoca, 2004, pag.477-493

⁴ Nestor Șimon, *Trei decenii din viața despărțământului „Asociației Transilvane” de la Năsăud*, în AS, III, 2004, p. 477

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*, p. 478.

conducerii centrale să fie radiați din rândurile Asociațiunii! Până în anul 1880 Comitetul Central i-a încercat pe năsăudeni cu mai multe circulare și intime la care a răspuns profesorul gimnazial dr. C-tin Moisil, cerând anumite explicații (4 întrebări) la care, de altfel a și primit răspuns prin adresa nr. 59 – 1881, semnată de subscris *prezident* Iacob Bologa și *secretar* George Barițiu. Acestea se refereau la *data* când și năsăudenii se vor hotărî să-și întemeieze Despărțământul; *evidența numerică și nominală* a membrilor năsăudeni va fi publicată în revista Transilvania (Ioan Mărginean – căpitan cezaro-regesc pensionat din Ragla; Simeon Stoica – medic în Rodna; A. P. Alexi – profesor la Năsăud..., toți având cotizația achitată pe anii 1875-1878); *consemnarea și publicarea banilor* proveniți de la năsăudeni s-a făcut în foaia Transilvania nr. 11-14; iar *participarea comunelor* prin delegați oficiali, la înființarea despărțămintelor și adunările anuale s-a *denegat* (interzis) de către *autoritățile politice superioare*, putând totuși, primi gratis foaia Asociațiunii. Medicul Simeon Stoica a participat la adunările anuale ale Astei, susținând anumite disertații: *Despre bubat sau vărsat; Morbul scrofulosis...*, iar dr. A. P. Alexi: *Românii la Plevna; O excursie botanică în România și în Dobrogea; Importanța studiului meteorologic...* Activitate deosebită la Astra a desfășurat vicecăpitanul emerit Florian Porcius a cărui lucrare *Flora fanerogamă* a fost premiată de Astra cu 110 fl. Disertațiile și lucrările premiate erau publicate în foaia *Transilvania*.

După o corespondență intensă cu conducerea centrală a Astei, un grup de intelectuali năsăudeni – dr. C-tin Moisil, Ioan Ciocan, dr. A. P. Alexi – profesori la Gimnaziul Grăniceresc, jenați de faptul că „*numai singur în ținutul nostru nu s-a întemeiat încă un despărțământ al Asociațiunii transilvane pentru cultura și literatura poporului român*”, arătând și necesitatea constituirii acestuia („... *având și noi un despărțământ și un subcomitet, justele cereri motivate și recomandate prin comitetul despărțământului nu vor rămâne nebagate în seamă*”), au trecut la înscrierea de noi membri, programând întruniri în sala festivă a Gimnaziului. Astfel, la 21 august 1881⁷, dr. C-tin Moisil „*crezând că nr-ul membrilor mai vechi și din nou însinuați (înscriși – n. n.), precum și a membrilor ajutători din ținutul nostru este așa de mare încât se poate înființa și la noi despărțământul asociației transilvane*, printr-o circulară îi roagă pe cei 19 inși „*să se întrunească în aceeași zi la orele 6 jumătate p. m. în sala hotelului Rahova*”. Pe lângă membrii existenți s-au mai înscris 12 membri noi ordinari și 12 ajutători. Printre fondatorii ordinari ai despărțământului sunt consemnați: dr. C-tin Moisil, Florian Moțoc, Florian Porcius, Ioan Isip, Ioan Avram, Paul Beșa, Ioan Tanco, Octav Barițiu, Gavrilă Scridon, dr. Paul Tanco, Ioan Ciocan, iar dintre ajutători: Clement Grivase, Ioan Catone, dr. Ioan Mălai, Leon Horga. Președinte de ședință a fost ales Florian

⁷ *Ibidem*, p. 479

Porcius iar secretar Ioan Tanco. Principala hotărâre a întrunirii a fost înființarea despărțământului și alegerea primului comitet: director – Dr. *C-tin Moisil*, actuar – *Ioan Tanco*, casier – *Octav Barițiu*, controlor *Florian Moțoc*, iar ca membri în comitet: dr. *Pavel Tanco*, *Ion Ciocan*, *Grigore Pletos*, *Ion Isip*, *Paul Beșa* și *Ion Catone*. Comitetul Central de la Sibiu a aprobat toate hotărârile aștristilor năsăudeni în ședința din 4 oct. 1881 sub nr. 269-1881, consemnând constituirea celui de-al XV-lea Despărțământ al Asociațiunii⁸. Până în 18 februarie 1882 s-a încasat și trimis la Sibiu cotizația membrilor în sumă de 53 fl., contribuind la aceasta și cpt. pensionar *Ioan Mărginean* din Ragla, preotul *Demetriu Oltean* din Mureșeni, pr. *Ciril Deac* din Șieut, pr. *Petru Tanco* din Monor, intelectualii năsăudeni: *Cosma Anca*, *Iacob Pop*, *Ioan Jarda*, *Iosif Mihălaș*, *Ioan Purcelea*, *Vasile Șuteu* – toți din Năsăud...

În vederea creșterii numărului de membri, directorul dr. C-tin Moisil a mai făcut apel la *Ioan Isip* din Rodna, *Mihai Domide* din Sângeorz-Băi, *Pavel Beșa* din Borgo-Prund, *Isidor Titieni* din Monor, *Petru Vertic* din Mocod, *Mihăilă Făgărășan* din Tăure, fără să primească vreun răspuns precis, mai degrabă că „*domnii intelighenți din loco nu s-au îndemnat a se înscrie ca membri la asociație poate până la alte timpuri mai favorabile*”⁹. Această reținere se datora probabil neacordării de stipendii pentru tinerii năsăudeni studioși, deși sumele cu care aștristii năsăudeni au contribuit la baza materială a Asociațiunii au fost din cele mai mari. Rezolvarea corectă a problemei va face „*să crească numărul de membri în ținut, încrederea în organele centrale se va restaura iar câștigul pentru asociație va fi dublu, moral și material*”. Comitetul central de la Sibiu se justifica prin hotărâri în care aveau prioritate „*cei mai demni și mai lipsiți*” dintre tinerii solicitanți, iar printre aceștia se aflau și doi studenți și o calfă de faur din Năsăud, așa că aici stagnarea activității și puținii membri nu se justifică...

În anul 1882 Comitetul central de la Sibiu mai anexează la Despărțământul năsăudean și comunele *Tăure*, *Mintiul Românesc*, *Nimigea Ungurească*, *Nimigea Românească*, *Lușca* și *Prislopul*¹⁰. Același comitet cerea fiecărui despărțământ o evidență pe plan local a *cărților* sau *manuscriselor vechi românești* aflate în arhivele comunale sau parohiale. Nu s-au găsit decât la colecționari sau *indivizi singuratici*. Pentru Școala de Fete de la Sibiu, aștristii năsăudeni au contribuit în anul 1885 cu 39 fl și 50 creițari. În rest, activitatea se reducea la colectarea cotizației și predarea acesteia Comitetului central de la Sibiu. Evident, era prea puțin!

În anul 1890 s-a făcut o nouă arondare a despărțămintelor Asociațiunii, iar din cele 33 câte erau în total, Despărțământul năsăudean era al XXI-lea,

⁸ *Ibidem*, p. 480

⁹ *Ibidem*, p. 481

¹⁰ *Ibidem*, p. 482

sperându-se într-o nouă viață în care „*bărbații noștri inteligenți din partea locului să pună umăr la umăr întru promovarea literaturii și culturii noastre românești*”. În același an, la 2 august, în sala festivă a Gimnaziului are loc adunarea anuală a Despărțământului¹¹ la care se (re)înscriu 23 de membri: prof. pensionat Octav Barițiu – membru pe viață, medicul dr. Andrei Monda (Sângeorz-Băi) – membru fondator, încă 18 membri ordinari și 3 ajutători. Conducerea aleasă se prezenta astfel: dr. C-tin Moisil – președinte, Grigore Pletosu – secretar, Octav Barițiu – casier, Gavril Scridon – controlor, iar membri în Comitet – Ion Ciocan, Mihai Făgărășan, Petru Vârtic, Gherasim Domide, dr. Paul Tanco și Ioan Jarda. S-a hotărât să se facă apeluri prin cei 34 de preoți comunali pentru înscrierea de noi membri. Din Rodna s-au și înscris 2 membri ajutători.

La 4 august 1892 era convocată adunarea anuală la **Năsăud** ca urmare a „abzâcerii” (demisiei-n. n.) directorului dr. C-tin Moisil, adunare amânată pe 4 octombrie din cauza lipsei de cvorum (prezenți doar 10 membri). Ulterior s-au înscris încă 10 membri ordinari și 8 ajutători, iar la 4 oct. se acceptă demisia dr.-lui C-tin Moisil și este aclamat noul director dr. Ion Pop – noul vicar foraneu stabilit în Năsăud.

La 2 mai 1893 trece în eternitate președintele Asociațiunii George Barițiu, acoperind Asociațiunea de doliu. Năsăudenii trimit o telegramă de condoleanțe, iar directorul și casierul participă la înmormântare. În loc de coroană s-au depus 25 de fl în fondul George Barițiu. Activitatea aștrștilor năsăudeni în acest an s-a concentrat pe găzduirea adunării anuale a Asociațiunii la **Năsăud**¹², stabilită pe 27 august, dar amânată pe 22 octombrie, din cauza epidemiei de holeră. Năsăudeanul Basiliu Bașotă – jude regal, a prezentat în cadrul adunării, disertațiunea „*Rezultatele învingerilor romane asupra dacilor*”. Pentru fondul Barițiu s-au colectat 92 fl, 75 creițari la care se mai adaugă încă 78 fl trimiși în 1894. La festivitățile adunării s-au adunat 229 fl și 83 creițari, din care 200 au fost trimiși Asociațiunii. Expoziția de industrie și produse agricole a fost interzisă de autorități!

Anul 1894 începea pentru Despărțământ cu 15 membri fondatori, 26 pe viață și 50 de membri ordinari. Adunarea anuală stabilită la **Sângeorz-Băi** a fost interzisă de pretorele Rodnei dr. Hunyadi, fără niciun motiv! Conducerea centrală de la Sibiu cerea înființarea de agenturi și biblioteci populare la nivelul fiecărei comune, activitate fără mari rezultate în acest an. În anul 1895 Oficiul pretorial Bistrița-Năsăud cere Despărțământului Statutele sale de funcționare spre aprobare, deși toate despărțămintele funcționau după Statutele Asociațiunii, neavând Statute separate. La 4 aug. același an¹³, adunarea Despărțământului năsăudean se ținea la

¹¹ *Ibidem*, p. 483

¹² *Ibidem*, p. 484

¹³ *Ibidem*, p. 485

Sângeorz-Băi, unde se înscriu 9 membri ordinari și 13 ajutători, cu 85 de fl încasați. S-au aprobat ca premiu 20 coroane pentru cea mai bună disertație pe tema „Cum se poate promova cultura pomilor la populația de pe teritoriul despărțământului”. La această adunare se alege o nouă conducere: dr. Ioan Pop – director și Ion Ciocan, dr. Paul Tanco, Octav Barițiu, dr. C-tin Moisil, Iosif Mihăilaș și Anton Precup ca membri. Adunarea anului următor s-a desfășurat la **Rodna**, pe 16 aug. 1896, când s-a înscris la Astra și banca „Fortuna”, ca membru pe viață, cu 100 fl ca și Simion Reiter, 4 membri ordinari cu 5 fl fiecare și 25 ajutători cu taxa de 1 fl. A fost sărbătorit Florian Porcius la cei 80 de ani ai săi. În 1897 adunarea anuală s-a ținut la **Sângeorz-Băi**, pe 8 aug., când s-au înscris 7 membri ordinari și 13 ajutători. Se aproba și un premiu de 2 fl pentru cea mai bună lucrare agronomică. În anul 1898 Despărțământul avea 11 membri fondatori, 23 membri pe viață și 35 ordinari, iar adunarea anuală și-a realizat-o la **Telciu**, unde s-au mai înscris 10 membri ordinari și 18 ajutători. Se insistă pe înființarea de noi agenturi. S-a ales noul comitet al Despărțământului: președinte – dr. Ioan Pop, vicepreședinte – dr. C-tin Moisil, casier – Alexandru Haliță, controlor și notar Virgil Șotropa și Gavril Scridon. Disertația *Nutrirea vitelor* a fost ținută de Sever Mureșan din Telciu. În acest an s-a hotărât și crearea a două biblioteci ambulante în valoare de 120 fl., fapt care s-a împlinit în anul 1899, cu 164 de volume. Pentru a putea folosi aceste cărți, comunele Rodna și Telciu se pregăteau de înființarea agenturilor comunale, însă au fost întrecute de Slava și Rebrîșoara care au folosit primele aceste biblioteci ambulante¹⁴. Adunarea pe anul 1899 s-a ținut la **Năsăud**, pe 6 august, an în care Năsăudul avea 12 membri fondatori, 22 membri pe viață, 34 membri ordinari și 7 ajutători. S-au distribuit cărți gratuite în valoare de 18 fl. Pedagogul Vasile Petri a ținut disertațiunea *Care este scopul întrunirii noastre de astăzi*. Adunarea pe anul 1900 s-a ținut în 22 iulie la **Mintiu**, unde s-au înscris 2 membri ordinari și 16 ajutători. S-au distribuit cărți gratuite în valoare de 30 de coroane. În anul 1901 s-a stins din viață directorul Despărțământului, vicarul Dr. Ioan Pop, fiind înlocuit cu dr. Paul Tanco – președinte, Ioan Pecurar – secretar și Alexandru Haliță – casier.

În anul 1905 se înscrie ca membru pe viață, achitând 200 fl, Ioan Ciocan, care trimite și pentru Muzeul etnografic de la Sibiu 50 de coroane. În același an se încearcă înființarea agenturii Telciu, dar nu se reușește încasarea cotizației, iar biblioteca ambulantă urma să ajungă la Rebra, unde se pregătea înființarea agenturii comunale. Adunarea anuală pe anul 1905 se realiza pe 2 iulie la **Năsăud**, cu un program bogat inițiat de Grigore Pletosu și care insistă pe susținerea Expoziției etnografice de la Sibiu. Noua conducere a Despărțământului¹⁵ îi avea ca

¹⁴ *Ibidem*, p. 486

¹⁵ *Ibidem*, p. 487

președinte pe vicarul Ciril Deac, vicepreședinte pe profesorul Grigore Pletosu, secretar – prof. Ioan Pecurar, casier – prof. Alexandru Haliță, controlor – înv. Ignat Seni și încă alți 4 membri. Acest comitet a adresat 68 de invitații preoților și dascălilor de pe sate pentru înființarea de agenturi Astra (filiale locale), biblioteci populare și colectarea de produse pentru Expoziția de la Sibiu (1905), unde au fost trimise rapoarte gimnaziale, 12 tablouri diverse, la care contribuie atât Rebrișoara, cât și Maieru.

În anul 1906 nu s-a ținut adunarea generală, lumea fiind absentă din Năsăud sau ocupată cu Expoziția din București, dar se insista pe înscrieri de membri, înființări de agenturi, încasări de cotizații, înființări de biblioteci populare – toate, cu rezultate mai mult decât modeste, fapt pentru care adunarea anuală din 1907, ținută la Năsăud, în 25 august insistă din nou asupra acestor aspecte, la care se adăugau și prelegerile sau conferințele publice, cu beneficii majore în emanciparea sătenilor. Noul comitet¹⁶ ales se constituia din vicarul Ciril Deac – director, prof. Grigore Pletosu – vicepreședinte, prof. Ioan Pecurariu – secretar, prof. Alexandru Haliță – casier, înv. Ignat Seni – controlor iar ca membri în comitet: dr. Paul Tanco – prof. pensionat, Gavril Scridon – prof. pensionat, Ioan Gheție – director gimnazial, Mihăilă Făgărășan – protopop Tăure... Comitetul insista pe *prelegeri publice* adecvate satelor pe care să le susțină preoții, învățătorii sau alți „intelighenți” ai satelor înscriși în Asociațiune. Ideea însă nu s-a realizat, așa că aceste *prelegeri publice* au fost susținute de profesorii de la Gimnaziu sau învățătorii de la Școala elementară fundațională din Năsăud¹⁷. Astfel, în anul 1908, profesorul Ioan Pecurariu – secretarul Despărțământului, susținea disertații la Năsăud, Rebrișoara și Nepos; profesorii Grigore Pletosu și Ștefan Scridon în Feldru, profesorul Emil Mărcuș și înv. Ignat Seni în Rebrișoara, înv. Anton Hangea în Năsăud, Rebra și Parva, înv. Macedon Linul în Rebra... Tematica acestor prelegeri viza diversitatea științelor, consecințele alcoolismului, scopul și importanța Asociațiunii, agricultura performantă și rațională, importanța igienei personale și colective, selecția animalelor etc.

La nivelul anului 1908 existau agenturi la Salva, Mocod, Telciu, Tăure (cu 6 membri ajutători – m. a.), Rebrișoara (17 m. a.), Nepos (9 m. a.), Rebra (13 m. a.), Parva (16 m. a.), Feldru (6 m. a.), Ilva Mare (2 m. ordinari și 5 m. a.), fiecare agentură avându-l pe preotul satului ca președinte. Tot în acest an Despărțământul a primit de la Sibiu 215 broșuri pentru 5 biblioteci populare, adică acolo unde s-a creat agentura comună. Astfel, au primit câte 43 de cărți pentru biblioteca populară aștriștii din Rebra, Parva, Nepos și Feldru. În acest an existau 11 membri

¹⁶ *Ibidem*, p. 488

¹⁷ *Ibidem*, p. 489

fondatori, 26 membri pe viață, 20 ordinari și 58 ajutători la care s-a mai adăugat pr. Ieronim Groze ca membru pe viață și încă 17 membri ordinari și 45 ajutători.

Anul 1909 aduce noi probleme¹⁸ inițiate de Comitetul Central al Astrei: 1. cursuri de alfabetizare pentru plugarii analfabeți, cu unele premii pentru cei mai avansați, asigurate prin intervenția băncilor românești – problemă pusă în fața preoților și dascălilor de țară, dar fără rezultat; 2. organizarea unui curs de negoț la Năsăud pentru persoane capabile să întemeieze și să conducă reuniuni de consum în comunele lor. Un răspuns pozitiv a sosit de la Rebrișoara; 3. apărarea prin avocat a donației de 25 000 coroane lăsate Astrei de inginerul Teodor Sandul, în fața urmașilor săi care au atacat testamentul. În acest an s-au mai creat 3 agenturi, pe lângă cele 10 existente: Feldru, Ilva Mică și Leșu, care au primit fiecare câte 44 de cărți pentru biblioteca poporală din comună, rezultând astfel, 13 biblioteci stabile și două ambulante, urmând ca prin creșterea numerică a membrilor și plata cotizației să se asigure o dotare și mai bună a acestora. Numărul prelegerilor a crescut prin efortul lui Ioan Pecurariu la Feldru, a învățătorilor Macedon Linul, Anton Hangea și Ignat Seni la Ilva Mică și Leșu. Conferințe pentru cărturarii Despărțământului s-au ținut mai puține, datorită bunei pregătiri a intelighenției năsăudene. Totuși, conferința despre *George Pop – eroul de la Custoza* a fost prezentată de însuși Nestor Șimon.

Adunarea anuală din 15 aug. 1909 s-a ținut la **Ilva Mare**¹⁹, unde s-a înscris ca membru pe viață „Reuniunea de împrumut și păstrare” din loco, achitând 200 fl, încă 8 membri ordinari și 14 ajutători a căror taxe achitate rămăneau pentru fondul bibliotecii comunale. Disertația lui Ioan Pecurariu *Despre Asociațiune și combaterea unor rele și neajunsuri pe teren igienic, economic și social-cultural* a reținut atenția întregii asistențe care se bucura și de primirea celor 44 de cărți și înființarea bibliotecii populare, o dată cu înființarea agenturii locale Astra. Disertația *Despre alcoolism* a fost susținută de medicul local Aurel Sas. A impresionat și expoziția etnografică din care se vor trimite obiecte răscumpărate și la Muzeul Astrei din Sibiu, aspect de care s-au ocupat medicul Aurel Sas și Letiția Slăvoacă – fiica preotului Ieronim Slăvoacă – președintele Astrei locale. Pentru reușita lor, astriștii ilveni au fost felicitați de Biroul Central al Astrei²⁰...

În același an, la 6 oct. 1909 trecea la cele veșnice directorul Despărțământului, vicarul Ciril Deac, locul său fiind preluat de profesorul Ioan Pecurariu și apropiații săi – Ignat Seni și Gavrilă Scridon. În anul 1910 numeroase *prelegeri* au fost ținute la Telciu, Mocod, Mititei și Rebrișoara prin Ioan Pecurariu, Victor Motogna, Ioan Bojor, dr. Octavean Domide, Ignat Seni, Anton Hangea... Circa 14 conferințe s-au ținut la Năsăud pentru intelighenția năsăudeană, una dintre

¹⁸ *Ibidem*, p. 490

¹⁹ *Ibidem*, p. 491

²⁰ *Ibidem*, p. 492

ele se referea la crearea fondului de teatru român și era susținută de Aurel Bănuț – directorul artistic al Societății.

Adunarea pe anul 1910 s-a ținut la 14 aug. la **Rodna**²¹, unde avocatul Simion Filipoi a susținut prelegerea *Despre însemnătatea scrisului și cititului la poporul român*, iar Vasile Borgovan – prelegerea *Cum să se ferească omul de boli*. S-au înscris 4 membri ordinari și 10 ajutători, de la care s-au încasat 27 de coroane folosite la procurarea de cărți pentru biblioteca poporală din Rodna. Un deosebit efect a avut Expoziția cu obiecte industriale de casă, organizată de Simion Filipoi și d-ra Virginia Bal. Pentru premiarea obiectelor deosebite au donat câte 20 de coroane băncile „Aurora” din Năsăud, „Izvorul” din Sângeorz-Băi, „Fortuna” din Rodna, Dr. Octavean Utalea și Gavril Scridon – în total 100 de coroane. S-a înființat agentura și biblioteca locală care a primit 86 de cărți și 33 de broșuri, donate de Comitetul central al Astrei. Noul Comitet al Despărțământului ales la Rodna se compunea din Ioan Pecurariu – președinte, dr. Paul Tanco – pensionat, Ioan Gheție – director al Gimnaziului din Năsăud, Ignat Seni – pensionat, Al. Haliță și dr. Nicolae Drăganu – profesori la Gimnaziu, dr. Tudor Moisil – avocat, prof. Vasile Bichigean, Emil Tișca – contabil de bancă, Iacob Măierean – casier la bancă, învățătorii Macedon Linul și Anton Hangea.

Realitatea astristă năsăudeană din primii ei ani de afirmare, reflectată la timpul potrivit de dr. Nestor Șimon degajă un oarecare entuziasm prin care năsăudenii să se afirme alături de ceilalți aștriști transilvăneni, pentru promovarea intereselor naționale ale românilor, dar și un oarecare dezinteres și indiferentism pentru intențiile Astrei, pentru obiectivele ei, o lipsă de însuflețire a celor chemați să-i pună în aplicare intențiile benefice în folosul națiunii române... Altfel spus, *Viața nu înseamnă a trăi ci pentru ce trăiești (N. Iorga).*

²¹ *Ibidem*, p. 493

MONOGRAFIILE SĂTEȘTI, ADEVĂRATE ARHIVE ALE ISTORIEI

Prof. Mircea DAROȘI

Sunt puține zone ale Transilvaniei care se bucură de un așa renume istoric cum este ținutul năsăudean. Acest spațiu, puternic individualizat prin tezaurul său cultural și printr-o moștenire istorică binefăcătoare, poartă și astăzi blazonul mândriei și demnității grănicerești.

Grație unor oameni de seamă în sufletul cărora au vibrat marile simțăminte istorice, aici s-a creat de-a lungul vremii un bogat patrimoniu documentar. El a dat posibilitatea cercetătorilor să pună în lumină adevăratele valori materiale și spirituale ale acestor meleaguri. Pe lângă lucrările de bază intrate în istoriografia noastră, își fac apariția monografiile sătești și cele școlare, care, deși au un interes local, ele largesc sfera informațiilor, contribuind la o mai bună cunoaștere a istoriei.

Spre această arhivă, mereu imprevizibilă, și-au îndreptat atenția mulți împătimiți de istorie și de cultură, între care preoții și dascălii s-au aflat în primele rânduri. Este și firesc ca ei să aibă asemenea preocupări, pentru că sunt oamenii cei mai apropiați de sufletul satului, de „istoria lui nescrisă, trăită după legile pământului, după datinile și obiceiurile locurilor prin care a dăinuit, dincolo de posibil, ființa acestui popor”.

Cu gândul cel mai curat și mai frumos, ei s-au aplecat asupra feței lăuntrice a originilor, au identificat adevăratele valori culturale, au descifrat semnificațiile acelei „veșnicii” care s-a născut la sat.

Un interes deosebit l-au prezentat comunele grănicerești de pe Valea superioară a Someșului Mare, a căror istorie este legată nu numai de înființarea regimentului de graniță, ci și de contactele deloc ușoare ale populației de aici cu magistratul bistrițean.

Cele dintâi preocupări pentru întocmirea unor monografii sătești care au văzut lumina tiparului sunt semnalate la începutul secolului al XX-lea, deși multe, rămase în manuscris, cu siguranță au existat și mai înainte. Pentru oricare dintre noi sunt adevărate lucrări de referință monografiile comunelor Sâniosif (Poiana Ilvei) și Leșu, scrise de preotul Ștefan Buzilă, tipărite la Bistrița în anul 1910, cea a comunei Rodna Nouă (Șanț), apărută în 1903, al cărei autor este E. Grapini. Fiind lucrări mai vechi, ele pot fi găsite doar în bibliotecile documentare sau la arhivele statului.

Din prefața monografiei lui Ștefan Buzilă rezultă că, până la apariția acestor lucrări, a existat o slabă preocupare din partea intelectualității pentru un asemenea gen de scriere, deși încă din anul 1840, au fost date porunci slujitorilor bisericii și școlilor să fie interesați în acest sens. „Eu n-am scris această monografie ca să dobândesc recunoștință de la cineva, ci pentru a-mi îndeplini o datorie față de comuna mea” se justifică într-un fel preotul din Poiana Ilvei. Îndemnurile n-au fost urmate, așa cum ne-o dovedește perioada atât de lungă din istoria acestui ținut care este lipsită aproape în totalitate de apariția monografiilor sătești.

O oarecare înviorare a acestei activități se petrece în ultimele decenii de dinaintea revoluției din decembrie 1989, când temele preferate ale profesorilor de istorie, în vederea obținerii licenței sau a gradului didactic I, erau monografiile. Din păcate, cele mai multe au rămas numai dactilografiate sau chiar în manuscris, pentru că porțile editurilor erau cel mai adesea închise.

Dacă însoțim firul apelor care se varsă în bătrânul nostru Someș, în salba celor 24 de sate grănicerești, găsim nume de oameni care s-au implicat în această formidabilă muncă de răscolire a trecutului și de evoluție a școlilor pentru a lăsa generațiilor care vin o moștenire demnă de invidiat.

La capătul geografiei județului, comuna Romuli îl are autor de monografie pe Vasile Dologa, iar la Telciu pe col. dr. Vasile Tutula care își intitulează lucrarea „Un sat de pe Valea Sălăuței – muza lui George Coșbuc”, 2005, la Coșbuc pe neobositul profesor muzeograf, Constantin Catalano, în 2005, iar la Salva pe Ana Filip și Ioan Morariu, 2006, la Chiuza, părintele Clement Plăianu scrie monografia „Chiuza, vatră românească și leagăn al Rebrenilor”, 1998, la Runc, Ioan Pinte, „Cartea de la Runc”, 2002, la Zagra, Mircea Prahase și Gavrilă Rus, „Zagra – o monografie posibilă”, 1997.

De la Nășăud în sus, dascălii satelor someșene s-au întrecut în scrierea unor asemenea monografii: prof. Leon Muti lansează în anul 2004 o lucrare de mari dimensiuni în două volume „Rebrișoara – Mărturii pentru eternitate”, iar Ștefan Roș împreună cu fiul și nora sa Floarea scot la lumină cartea „Cu gândul la origini”, Mircea Daroși publică „Parva, nume de legendă”, 2003, Ștefan Bachis, monografia Rebrei (aflată în manuscris), Mircea Daroși, „Nepos, vatră de legendă”, 2004, Gavril Scridon și Ioan Nechiti, „Popas la Feldru”, ing. Wohl Adolf „Monografia comunei Ilva Mică”, 2001, Simion Lupșan „Leșu și leșenii – mărturii pentru neuitare”, 2007, Varvari Ofilat, „Comuna Poiana Ilvei până la începutul mileniului III”, 2004, Ureche N. Ioan, „Monografia comunei Ilva Mare, până la începutul mileniului III”, Simion Lupșan, Eleonora Feștilă, Vasile Cihorean și Flaviu Lupșan „Monografia comunei Lunca Ilvei – până la începutul mileniului III”, 2009, iar Liviu Păiuș, „Monografia comunei Rodna Veche” în 2 volume, 2003. Tot despre Rodna scrie și Emil Bălăi, „Pagini de istorie”, 1996. În 2012, cercetătorul Mircea Prahase publică „Enciu – file risipite dintr-o monografie”.

În general, toate lucrările de acest gen cuprind capitole separate despre școală, ca una dintre instituțiile importante ale fiecărei comunități. Au existat însă de-a lungul vremii și mai există și astăzi oameni care au depus eforturi deosebite pentru elaborarea unor monografii școlare. Un model de nobilă dăruire și dragoste neîarmurită pentru domeniul în care au muncit o viață întreagă l-au dovedit doi oameni de suflet, învățătorii Ioan și Lucreția Mititean din Năsăud, care și-au pus toată priceperea și hărnicia scrisului în cele peste 500 de pagini ale volumului „O școală după un sfert de veac”, apărut în 2009, școală care poartă numele poetului nostru național, Mihai Eminescu.

Ce poate fi mai frumos și mai înălțător decât un omagiu adus unei asemenea instituții și oamenilor de la catedră, care știu să modeleze mintea și sufletul copiilor. Este un gest minunat al celor doi condeieri din Năsăud pe care tinerii și slujitorii de azi și de mâine ai acestui domeniu, trebuie să-l aprecieze și să-l pună la loc de mare cinste.

La Rebrișoara, harnicul profesor Leon Muti realizează o introspecție în lumea învățământului rebrișorean, oferindu-ne o imagine a desăvârșirii culturale prin lucrarea „Istoricul școlilor din Rebrișoara” la care subtitlul „De la tăbliță și ceaslov la calculator” este metafora evoluției școlii de-a lungul istoriei.

Neposul este onorat în anul 2010 cu apariția lucrării „Coloana de lumină” a profesorului și directorului de școală Mircea Daroși care arată că, școala este izvorul nesecat de lumină, este simbolul celor mai importante deveniri ale omului. Zidită pe temelia cunoașterii, ea se înalță ca o coloană fără de sfârșit și iradiază pretutindeni lumină, căci lumina înseamnă viață și viața înseamnă cunoaștere. Scriitorul și ziaristul Menuț Maximinian o numește „lumina din sufletul dascălului”.

De un larg interes se bucură și monografia școlară elaborată de Olimpiu Dan din Ilva Mică și cea a ilustrului profesor Sever Ursa din Maieru. O lucrare de importanță istorică rămâne însă monografia Năsăudului „Icoana unei școli dintr-un colț de țară românesc”.

Monografiile satești cât și cele școlare sunt lucrări realizate de autori care au trăit și trăiesc sentimentul datoriei împlinite față de oamenii și locurile natale, sentiment care trebuie cultivat cu cea mai mare sfințenie și în rândul tinerei generații de astăzi.

NESTOR ȘIMON DESPRE „REVOLUȚIUNEA” DIN NORD-ESTUL TRANSILVANIEI

Claudiu-Vasile TUTULA

Nestor Șimon se înscrie ca una dintre personalitățile de bază ale „graniței nășăudene” care a făcut, ca urmaș de grăniceri, mari eforturi în timpul vieții de a publica o istorie a Regimentului 2 Grăniceri români (17 Infanterie) de la Năsăud. A reușit să o scrie în timpul vieții sale tumultuoase, dar nu a reușit să și-o publice. Lucrarea se intitulează „*Starea regimentului și evenimentele din anii 1848-1849*”¹. Ea a fost editată postum în 2007 prin grija prof. arhivist Ioan Mureșan, dr. arhivist Adrian Onofreiu, prof. cercet. șt. principal Mircea Prahase de la Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud, la Editura „Mesagerul” din Bistrița, 2007, 339 pagini². Este una din încercările, deosebit de reușite ale editorilor, făcându-se un act de dreptate, de publicare postumă a operei lui Nestor Șimon, după 92 ani de la trecerea sa în eternitate, în 19 ianuarie 1915 la Năsăud. În 2005, prin grija arhivistului Adrian Onofreiu a fost publicat vol. „*Nestor Șimon 1915-2005 corespondență*” la Edit. Supergraph, Cluj-Napoca, 279 pagini, format A₅.

În amintita lucrare, un loc aparte îl ocupă „revoluțiunea” de la 1848-1849, în nord-estul Transilvaniei, și nu numai. Folosim termenul de „revoluțiune” în sensul că este cel folosit predominant de Nestor Șimon, inclusiv în formulările unor subcapitole. Lucrarea în manuscris are în jur de 300 file, iar în volumul menționat 254 pagini (p. 71-325). Acesta se încheie cu trei anexe, din care reiese munca laborioasă a autorului, dar și „valorificarea” muncii sale de către Virgil Șotropa, Iulian Marțian, Ioan Șerban, Iuliu Moisil în „Arhiva Someșană”, apărută între 1924-1940, la Năsăud³. Aceștia i-au publicat o bună parte din opera în manuscris, fără a-l cita, lucru demonstrat în mai multe studii și lucrări de către dr. Adrian Onofreiu, o chestiune pe care unii istorici nu prea o acceptă.

Meritul lui Nestor Șimon este că face trimiteri la surse (aparatură critică), specificând în primul capitol „*Literatura și izvoarele istoriei Regimentului al II-lea*

¹ Ioan Mureșan, Adrian Onofreiu, Mircea Prahase (editori), în vol. *Arhivele-mărturii ale trecutului, Direcția Județeană Bistrița-Năsăud a Arhivelor Naționale la 70 de ani*, Edit. Mesagerul, Bistrița, 2007, *Cuvânt înainte* de Ioan Mureșan, p. 5-20; *Argument* de Adrian Onofreiu, p. 54-64; *Sumare observații de ordin lingvistic* de Mircea Prahase, p. 65-67.

² Volumul este consacrat aniversării a 70 de ani de la înființarea Arhivelor Naționale ale Jud. Bistrița-Năsăud. La paginile 21-49 este cuprinsă Lista fondurilor și colecțiilor.

³ Pentru detalii, vezi Onisim Filipoiu, *Repertoriul bibliografic al revistei „Arhiva Someșană” (1924-1940)*, în „*Arhiva Someșană*” (1924-1940), Edit. Tipomur, Tg. Mureș, 1994, p. 156-171.

*românesc de graniță*⁴, menționând 11 autori și titlurile lucrărilor acestora, „*manuscriptele*”⁵ și monografiile existente la acea dată și alte scrieri citate, în total un număr de 19 autori și 21 de titluri. Menționează printre alții pe: Comes Silvius Tannoli (pseudonim), în realitate Anton Cosimellius, Ladislau Vajda, George Barițiu, Gustav Ritter Amon von Treunfest, Macedon Pop, Florian Porcius, căpitanul auditor Schöttel, Ioan Tomuța, Paul Gălan, Hodor Karoly, Benko Joseph⁶ ș. a. Face de asemenea trimiteri la Arhiva vicarilor năsăudeni, la nevoia adunării de documente de la ofițerii încă în viață ai Regimentului 2 Grăniceri români, cărora le-a trimis adrese, îndemnându-i să scrie, făcând apel la Vasile Petri, Atanasie Moț-Dâmbul, Basiliu Născuț, Pavel Beșan, Ioan Miron ș. a. pentru a întregi o istorie a regimentului cât mai reală, care să reflecte tradițiile de luptă, marile bătălii și lupte la care a participat în cei 89 de ani de existență (1762-1851).

Nestor Șimon, bine informat și documentat, atrage însă atenția că: „*Arhiva regimentului al II-lea român de graniță a fost total nimicită în anul 1849 în ianuarie, când Năsăudul a fost ocupat de trupele inamice. Astfel s-au nimicit și acele documente câte le-au posedat grănicerii de la înființarea graniței, până în anul 1848. În anul următor, 1850, după sufocarea revoluțiunii, s-au făcut pașii pentru a strânge și aduna toate actele mai importante, câte ar mai fi rămas ici, colea*”⁷.

Toate aceste considerente arătate mai sus, cât și altele, l-au determinat pe Nestor Șimon să scrie o lucrare distinctă despre istoria Regimentului 2 Grăniceri români de la Năsăud. Lucrarea și-a intitulat-o „*STAREA REGIMENTULUI ȘI EVENIMENTELE DIN ANII 1848-1849*”. Lucrarea a conceput-o pe 34 capitole (subcapitole) distincte, fără a fi însă numerotate, în care predominante sunt chestiunile politice, militare și sociale. Interesant este faptul că un capitol (nr. 18, după numerotarea noastră) se referă la: „*Adunarea secuilor din 16 octombrie 1848 la Luteni [Lutița] (Agyagfalva)*”.

Capitolele 2, 3, 4 și 5 se referă la: „*Starea regimentului în anii 1848 și 1849 și luptele din acești ani*” (p. 93-111); „*Conferința grănițerilor ținută la 10 iulie*” (p. 111-118); „*Expediția unui batalion român grănicer din Regimentul II la Ungaria*” (p. 118-132); „*Investigarea faptei de insubordinațiune a batalionului la Becea-Veche și Szegedin*” (p. 132-140). Batalionului năsăudean plecat spre Ungaria i se mai acordă 6 capitole (subcapitole) nr. 7-12 (pag. 154-172), făcând o amplă descriere a situațiilor cumplete prin care a trecut, refuzând să predea drapelul de luptă, să depună jurământul pe constituția și drapelul unguresc.

⁴ Cf. Nestor Șimon, *Starea regimentului și evenimentelor din anii 1848-1849* (manuscris, estimativ 1890-1900), editat 2007, Edit. Mesagerul, Bistrița, p. 71-93.

⁵ *Ibidem*, cap. II, p. 88-91.

⁶ *Ibidem*.

⁷ Cf. Nestor Șimon, *op. cit.*, p. 88-89.

Între cauzele care au condus la declanșarea revoluției, Nestor Șimon enumeră următoarele:

„1. Uniunea Transilvaniei cu Ungaria și

2. Supunerea miliției transilvane, atât cea de linie, cât și militarii grăniceri, la ministerul unguresc din Pesta”⁸. După care, autorul adaugă himerele politicii ungurești, ale lui Miklós Wesselenyi, care, striga din capul său cel furibund: „Suntem amenințați de germanism, de panslavism și de daco-românism, singura noastră mântuire este o țară și o națiune ungurească mare și unită, sau vom pieri de pe fața pământului, o țară ungurească, care fără Transilvania n-ar avea înțeles, nici viitor. Independența Croației, Sloveniei, a Transilvaniei să se întrupeze cu Ungaria, locuitorii acestor țări, Slavii și Românii să se contopească în Unguri, altfel nu e mântuire”⁹. Cu alte cuvinte toți să devină și să se facă unguri, respectiv: „**Tot omul să fie om și Ungur**”, cântau poeții, iar poeții erau toți unguri. Iar Szechenyi îi învăța pe unguri, afirmând: „**Și din pietrii trebuie creați Unguri, și patricidul ar trebui iertat, numai pentru că e Ungur**”. Redactorul Kossuth Lajos în ziarul „Pesti Hirlap”, striga neîncetat cu versul tunetului către toți ungurii: „**Să prosperăm, să prosperăm, să ungurim pe toți croații, românii și schiaii (slavii s. n.) că de nu pierim**”.

Acest „maghiarism cu capul său cel furibund”, după cum afirma Simion Bărnăuțiu, pe Câmpul Libertății, în 3-5/15-17 mai 1848, la Blaj s-a înfiripat încă de pe la anul 1825 în mentalitatea unor vârfuri ale elitelor ungurești de la Pesta, căci după Nestor Șimon: „*Spre acest scop să se introducă limba maghiară în toate școlile și în biserică, cărțile liturgice românești să se traducă în limba maghiară*”. Ba mai mult, „*între miliția de graniță, asemenea să se introducă limba maghiară*”¹⁰. Atmosfera a devenit și mai apăsătoare în jurul Ungariei, în interior, căci: „*Multe dispute înverșunate au curs în casa deputaților până în 12 februarie 1848, între care, lucrul mai greu și de căpetenie era, cum să se formeze legea de maghiarizare pentru sârbi și croați*”¹¹.

Lansarea programului revoluției ungare, la 15 martie 1848, la Pojon (Bratislava) și Pesta, cu cele 12 puncte a creat mare neliniște în Transilvania în rândul românilor și sașilor. La punctul nr. 12 se prevedea nici mai mult, nici mai puțin decât: „**Uniunea Transilvaniei la Ungaria**”¹², iar la punctul nr. 10:

⁸ Ibidem, p. 94.

⁹ Cf. Simion Bărnăuțiu, *Raporturile cu ungurii și principiile libertății naționale desfășurate de Simion Bărnăuțiu la 14/2 Mai 1848 în ședința preliminară a adunării naționale, în biserica catedrală din Blaj*, edițiunea a II-a, Viena, 1852, p. 5.

¹⁰ Apud Nestor Șimon, *op. cit.*, p. 95.

¹¹ Cf. „*Gazeta de Transilvania*”, nr. 1-3/1848; nr. 4/1848, p. 14; nr. 5, 8 și urm.; „*Pesti Hirlap*” din 4 ian. 1848.

¹² Cf. Nestor Șimon, *op. cit.*, p. 94.

„Ostășimea să jure pe Constituție, pe ostașii noștri ungurești să nu-i ducă în țări străine, pe cei străini, să-i scoată de la noi”¹³. Arhiducele palatin Ștefan și Kossuth Lajos au cerut Vienei să aibă și cele două ministere, al războiului și al finanțelor, Nestor Șimon arătând că: „Maghiarii calculaseră bine, că fără putere armată nu pot duce în îndeplinire planurile lor, cu atât mai vârtos că, în vehemența lor, își descoperiseră toate planurile, pe care mai bine le pricepeau Sârbii, Croații și Transilvănenii, decât regimul central din Viena, care, dacă nu și-ar fi legat ochii cu 22 de ani mai înainte, ar fi trebuit să le prevadă”¹⁴. Nemulțumirile au crescut în rândul regimentelor de grăniceri români și chiar secuiei, care au aflat că începând cu 7 mai 1848 prin rescript, „că împăratul a demandat”, că jurământul armatei trebuie să se facă pe constituțiune, ceea ce are să se pună în formula de jurământ prescrisă în regulamentul de serviciu, după cuvintele: „Noi jurăm ș. c. l. să fim credincioși și ascultători”, să se adauge: „a observa și apăra constituțiunea”¹⁵. Așa, au reușit ungurii cu guvernul lui Kossuth să împartă armata imperială habsburgică „în două părți, din care una era supusă ministeriului din Viena, iar cealaltă, celui creat nou în Pesta, în a cărui potestate s-au dat toate regimentele grănicere din Croația, Slavonia, Banat și Transilvania”¹⁶. Este o apreciere foarte justă și corectă desprinsă de Nestor Șimon, căci și în Transilvania armata imperială s-a rupt în două, creându-se multe suspiciuni și mari nemulțumiri. La Năsăud nemulțumirile au fost mai mari, deoarece se încerca ungurizarea militarilor, fără consimțământul lor.

Generalului Anton Puchner i s-a cerut de către guvernul unguresc „să se știe subordonat ministrului unguresc din Budapesta și să asculte de ordinele acestuia, iar cu ministrul de război din Viena, să curme orice relație și corespondențe oficiale”¹⁷.

Bineînțeles, că au fost și alte cauze și factori care au generat revoluția de la 1848, dintre care pentru Transilvania, amintim: existența iobăgiei și a exploatarei deosebit de mari prin sistemul de taxe și impozite, lipsa drepturilor politice, a nerezeprezentării în dietă a românilor, accesul foarte limitat al românilor la meserii și învățământ, funcții foarte puține în dregătorii, măsuri drastice privind accesul extrem de limitat al românilor la păduri, pășuni și în munți, cu taxe foarte mari și altele. Nemulțumirile au început și în rândul grănicerilor de la Orlat, unde o parte din ofițeri erau germani, croați și unguri.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*, p. 97.

* demandat = cerut, ordonat, poruncit.

¹⁵ Cf. Kovari Laszló, *Okmánytar 1848-9*, p. 9.

¹⁶ Apud Nestor Șimon, *op. cit.*, p. 99.

¹⁷ *Ibidem*, p. 99-100; George Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei...*, vol. II, p. 27.

Românii din nord-estul Transilvaniei nu au stat indiferenți față de aceste situații, care le afectau grav viața de zi cu zi. Năsăudul reprezenta centrul lor, unde puteau să-și mai rezolve parte din doleanțe și plângeri.

Grănicerii năsăudeni nu vor sta pasivi. Vor încerca și ei să-și spună „gravaminele”¹⁸ lor, respectiv cererile, revendicările și solicitările. La 10 iulie 1848 se va organiza la Năsăud Conferința grănicerilor¹⁹, unde s-a întocmit o Petițiune-raport către împăratul de la Viena. Petiția cuprinde 15 puncte. Ei au cerut printre altele ca: „*Numele fiscal să se șteargă de tot, precum și numele de iobăgi, din conscriptie*”; „*Veniturile arenzilor să vină în casele satelor*”; „*Administrația să fie liberă, controlul să îl poarte o comisie mestecată (mixtă s. n.) din preoți și mireni, sub președerea (președenția s. n.) domnului comandant de regiment*”; „*Reprezentare la dietă prin deputați aleși*”; „*Oficialii să știe limba poporului*”; „*Înainte de a pune jurământ pe constituție, să ni se facă aceasta cunoscută în limba română*”; „*Îmbunătățirea situației preoților și a dascălilor normali și triviali*”; „*Fiindcă din istorie se știe, cum că lăcuiitorii din Valea Rodnei, înainte de militarizare au fost tocmai așa liberi, ca și sașii din districtul Bistriței, reclamă drepturile avute în privința pământului și a pădurilor, iar celelalte 15 sate din comitatul Clujului, Dăbâcei și a Turzii, se roagă a li se da și lor aceleași drepturi*”²⁰.

Conferința grănicerilor năsăudeni s-a ținut cu aprobarea generalului Anton Puchner, la Năsăud, în țințirumul bisericii, botezat „Comoara”, în prezența colonelului Iowich, comandantul regimentului, și a vicarului Macedon Pop. Au fost prezenți din partea celor 44 de comune grănicerești câte „doi deputați din fiecare sat, spre a-și descoperi gravaminele”.²¹ Conferința a început la ora 8 dimineata și s-a terminat după orele 9 seara. S-a hotărât că această petițiune a grănicerilor să fie înaintată majestății sale, împăratul Ferdinand al V-lea.

La acea adunare s-a hotărât că grănicerii români nu vor merge contra sârbilor și croaților. Ei au stabilit că nu putem merge „*împotriva sârbilor nu putem merge, pentru că sunt asemenea supuși credincioși ai împăratului Ferdinand ca și noi...*”²² la fel și față de croați, căci: „*Croații se oștesc pentru naționalitatea atacată de unguri, a noastră naționalitate este întocmai atacată de dâșii, că noi grănicerii n-avem ofițeri români, nici ceilalți români din provincie n-au deregători români cu limba lor*”²³.

¹⁸ Cf. Nestor Șimon, *op. cit.*, p. 112.

¹⁹ *Ibidem*, p. 112-113.

²⁰ *Ibidem*, p. 112-113.

²¹ *Ibidem*, p. 112.

²² Cf. Nestor Șimon, *op. cit.*, p. 114.

²³ *Ibidem*.

Un capitol aparte se referă la „**Erumperea revoluției**”²⁴, respectiv declanșarea ei. În acest capitol, pe parcursul a 14 pagini, Nestor Șimon aduce dovezi și argumente istorice de mare valoare care vor zgudui din temelie imperiul habsburgic.

Nestor Șimon apreciază că „*din toate părțile se înălțau glasuri în contra rumperii Ungariei de către monarhie; ostășimea reclama mai vârtos și proclama pe toate regimentele grănicere, ca să nu se supună la ministerul unguresc; iar unii comandanți fuseseră mustrați, căci deteră voie a se bate soldații în contra sârbo-croaților, care voiesc a conserva monarhia, întru a sa întregime*”²⁵.

În legătură cu declanșarea revoluției (erumperea după Nestor Șimon s. n.), autorul menționează un șir de evenimente care au dus la izbucnirea revoluției în Ungaria, Croația, Serbia, Transilvania, Moldova și Țara Românească.

Referitor la Transilvania, Nestor Șimon menționează următoarele momente și evenimente, într-o ordine cronologică aproape perfectă:

- **supunerea** (subordonarea s. n.) **ministerului unguresc a regimentelor de grăniceri din Transilvania**²⁶, transformarea regimentelor, de grăniceri secui, în gărzi naționale, ca un braț înarmat al magnaților, conților și grofilor secui și unguri;

- Casa Deputaților din Pesta a dezbătut timp de vreo 6 zile, iar la 23 august 1848 au aprobat „planul maghiarizării totale a armatei”²⁷;

- Dieta țării a cerut ca „să se reînființeze iobăgia și robia poporului în toată țara”²⁸; se cerea iobăgirea comunelor grănicere care au fost iobage înainte de militarizare²⁹. Această hotărâre luată în mare grabă la Pesta era în contradicție totală cu hotărârea Dietei din Cluj din 6 iunie 1848, care a hotărât desființarea iobăgiei în Transilvania. Această măsură luată în special de magnații unguri, mari moșieri de pământuri din Ungaria și Transilvania nu a fost pusă în aplicare;

- În luna septembrie 1848 Dieta din Pesta, unde erau și 73 deputați din Transilvania (dieta Transilvaniei fiind desființată în 18 iulie 1848 s. n.), a aprobat „Legea de recrutație, neprimită și nesanționată de rege (împărat s. n.), ba nici măcar publicată prin guvernul provincial din Cluj și totuși, ministerul demandă a se pune în lucrare”³⁰. Legea de recrutare cuprinde 10 puncte, fiind publicată în întregime de Nestor Șimon, din care redăm aici „puncturile”³¹ nr. 1, 2 și 3:

„1. Dieta dă putere ministerului, a scoate până la 200 sute mii de ostași;

²⁴ Erumperea = izbucnirea, declanșarea.

²⁵ Apud Nestor Șimon, *op. cit.*, p. 140; citat după „*Gazeta de Transilvania*”, 1848, nr. 68; col. 1

²⁶ *Ibidem*, p. 140.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ Cf. Nestor Șimon, *op. cit.*, p. 140-141.

²⁹ *Ibidem*, p. 141.

³⁰ Cf. Nestor Șimon, *op. cit.*, p. 141.

³¹ *Ibidem*, puncturile = punctele.

2. Aceea ostășime se va bate numai în patrie asupra revoltanților și la margini asupra dușmanilor străini, iar peste mezuinele Ungariei, nu se va scoate;

3. Recruții se vor scoate în conformitate cu trebuințele (adică deocamdată 60.000!)”³².

A fost schimbat și textul jurământului militar, care a creat mari nemulțumiri în rândul regimentelor de grăniceri români și secui. Textul înscris la punctul nr. 10, arăta așa: **„Jur pe viul Dumnezeu, credință regelui constituțional Ferdinand V, jur ca constituția patriei mele și independența (neatârnarea) nației maghiare, sunt gata a o apăra cu viața și cu sângele meu, că steagul meu național niciodată nu-l voi părăsi, ministerul maghiar și deregătorilor mei denumiți pe lege voi fi ascultător, iar datorința mi-o voi împlini totdeauna cu acuratețe și credință”**³³ etc. Acest text de jurământ era valabil pentru „armata întreagă a Ungariei (și a Transilvaniei)”³⁴. Dar, „această lege scândălită” mai mult ca toate, formula jurământului, prin care toți locuitorii se îndatorau a muri pentru neatârnarea națiunii maghiare, iar celelalte naționalități, se socoteau numai de nule și lipituri”³⁵.

În continuare, Nestor Șimon redă cu lux de amănunte alte evenimente, măsuri și fapte care au condus la declanșarea „revoluțiunei”. Le vom puncta pe scurt, fără a intra în detalii:

- Conflictul din 12 septembrie 1848 soldat cu 30 de morți la Luna Arieșului, care s-au opus legii statariale, „uniunii” Transilvaniei la Ungaria și la încorporarea forțată în armata ungară. Nu este prezentat masacrul de la Mihalț, probabil Nestor Șimon nu avea informații despre el, sau a uitat să-l menționeze;

- Românii au trimis în ziua de 7 septembrie 1848 „o deputățiune de 100 la împărat, cu proiectele de lege spre sancționare și cu o adresă lungă”³⁶, pentru a se anula legile date de guvernul unguresc, să pedepsească camarila ungurească care a conspirat asupra libertății popoarelor;

- În ziua de 10 septembrie 1848, „ministrul grof Ștefan Szecsenyi a înnebunit, ministrul și-a dat demisia în mâna palatinului, în urma căreia s-a născut o gâlceavă, căci dieta îi deneagă palatinului, dreptul de a guverna fără minister”³⁷.

- Creat fiind cadrul arătat mai sus Kossuth, preia întreaga putere în Ungaria, înlăturându-l pe palatinul Ștefan. „Kossuth își mai luă de ajutor pe Nyari, Perenyi, Pazmandi. În urmă ceru, ca legea de recrutație (pentru care sângeraseră românii la

³² *Ibidem*.

³³ *Ibidem*, p. 141-142.

³⁴ *Ibidem*.

* scândăli = scandalize, deranja.

³⁵ *Ibidem*, p. 142.

³⁶ Cf. Nestor Șimon, *op. cit.*, p. 142.

³⁷ *Ibidem*, p. 143.

Luna) până nu va fi sancționată de rege, să se înlăture, iar regimentele să se completeze cu tot, cu înrolarea prin joc³⁸.

- Ministrul Ludovic Battyanyi a constituit Ministerul de război prin care ordonă „scularea gloatelor (Landsturm) în toată țara, ca toți câți pot apuca arme, să alerge în contra lui Jelacici spre a-l lovi din toate părțile, a-i tăia drumurile și nutremântul^{*}, a-l nimici”³⁹.

- Batalionul 1 român de graniță trimis în Ungaria a refuzat să depună jurământul pe constituția și drapelul unguresc, deși soldații au fost amenințați cu moartea prin împușcare;

- Începând cu 9 septembrie 1848: „Grănicerii iar nu mai stau sub ministerul maghiar, ci sub al Vienei, cel puțin până la deplina împăciuire”⁴⁰.

- În ședința deputaților din 13 septembrie, fiind la dezbatere un proiect de lege în privința uniunii Transilvaniei cu Ungaria, când veni vorba despre munții regimentelor secuiești, se sculă românul Onuț și zise: „După cum văd, despre nefericiții români s-a uitat comisia cu totul; ea vorbește numai despre secu, măcar că în Transilvania se află și regimente române de graniță, care încă pretind cu toată dreptatea, ca munții să fie ai lor. Despre aceștia încă ar trebui să se facă amintire în lege”⁴¹.

- „Kossuth cu partida sa (guvernul s. n.) va lucra din răspuțeri la prepararea revoluțiunii și supunerea croaților”⁴².

- La 22 septembrie 1848, împăratul Ferdinand a intervenit de la Schönbrunn „spre încetarea resbelului civil între sârbi și revoluționarii unguri și, pentru împăcarea spiritelor întăritate, trimise la Pesta pe plenipotențiarul său, comitele Francisc Lamberg, feldmareșalul loțiitor. Acesta fu însă omorât în modul cel mai barbar de către adunăturile de proletari, fanatizați prin Kossuth”⁴³. Acest eveniment deosebit de grav a înveninat la maximum relațiile dintre împăratul Ferdinand V și guvernul lui Kossuth. Practic a fost scânteia declanșării războiului civil și a acțiunilor militare dintre Viena și Pesta.

În urma acestei politici, plină de nelegiuiri și viclenie, duse de guvernul unguresc de la Pesta, la 3 octombrie 1848, împăratul Ferdinand V a hotărât dizolvarea dietei revoluționare a Ungariei, stabilindu-se la punctul nr. 2 că: „*Toate hotărârile și rândurile nesancționate de noi, ale dietei aceștii, de acum le*

^{*} înrolarea prin joc = înrolarea prin tragerea la sorți.

³⁸ Apud Nestor Șimon, *op. cit.*, p. 143.

^{*} Nutremântul = sursele de hrană și aprovizionare.

³⁹ Cf. Nestor Șimon, *op. cit.*, p. 143.

⁴⁰ Cf. Nestor Șimon, *op. cit.*, p. 144; „*Gazeta de Transilvania*”, 1848, nr. 76, p. 315, col 1.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ *Ibidem*.

dechierăm de nelegiuite, nevalide și fără de nici o putere”⁴⁴. Pentru a-și convinge cititorii, cu documente, Nestor Șimon publică integral rescriptul împăratului Ferdinand V, în care la punctul nr. 4 s-a hotărât că: „Până ce se va restabili pacea tulburată și ordinea în țară, regatul Ungariei se pune sub legi de război, pentru aceea, se oprește până la altă rânduială, ca respectivele jurisdicțiuni să nu țină adunări în comitat, în oraș ori district”⁴⁵. Kossuth nu s-a lăsat mai prejos. A constituit Comitetul Apărător de țară, dispune apoi prin ziarul „Közlöni”, desfășurarea pretutindeni a stindardului tricolor unguresc⁴⁶ și cere: „Tuturor comandanților de cetăți, ca să jure credință către Ungaria și către țările împreunate în aceea și să asculte de poruncile comitetului apărător de țară, iar despre aceasta, să trimită în același timp declarațiune în scris, către comitetul apărător de țară”⁴⁷.

Situația se va agrava și în Transilvania, astfel că la 18 octombrie 1848, generalul Anton Puchner, pentru a se pune capăt regimului terorist kossuthist, declară Ardealul în stare de război, preluând conducerea lui⁴⁸. Guvernul de la Cluj, care promova politica „teroristică” a lui Kossuth, subliniere ce aparține lui George Barițiu, dar și altor istorici, a fost declarat desființat, cerându-i-se să-și înceteze activitatea. Generalul Anton Puchner a cerut românilor și sașilor să apere „libertatea și egalitatea tuturor națiunilor”⁴⁹. Practic și real, războiul civil era declanșat în Transilvania, începând cu 18 octombrie 1848.

În lucrarea publicată postum, de D. J. A. N. Bistrița-Năsăud cu sprijinul Consiliului Județean BN., Nestor Șimon aduce o mulțime de dovezi prin războiul civil și acțiunile militare, luptele și bătăliile desfășurate împotriva secuilor (cap. 19); activitatea locotenentului Atanasie Moș Dâmbul în apărarea românilor din Chioar (cap. 20); luptele grănicerilor sub conducerea lui Urban, spre Cluj (cap. 21); operațiunile grănicerilor către Dej și apoi, până la Baia Mare (p. 239-247); acțiunile conduse („defileul”) de locotenentul Grigore Mihăilaș, comandant de gloate (p. 248-253); invazia Transilvaniei de către trupele ungare de sub comanda generalului polonez Iosif Bem, lupta de la Ciucea și retragerea măiastră a lui Urban (p. 254-271).⁵⁰ În cele 6 (șase) capitole (subcapitole – nr. 19-24, după numerotarea noastră s. n.), există o bogată informație, un plus de date față de ceea ce aflăm din opera lui George Barițiu, datorită corespondenței purtată cu locotenentul primar Iacob Rânziș din Tiha Bârgăului în 1892, Baziliu Bașotă, Leon Coșbuc, George

⁴⁴ Cf. Nestor Șimon, *op. cit.*, p. 145; La paginile 145-146 este publicat integral rescriptul împăratului Ferdinand V din 3 octombrie 1848.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ Nestor Șimon, *op. cit.*, p. 147.

⁴⁸ Cf. Gelu Neamțu, *Anuarul Institutului de Istorie Cluj-Napoca*, XXXVII/1998, Edit. Academiei Române, 2000, p. 20.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ Apud Nestor Șimon, *op. cit.*, cap. 19-24, p. 204-270.

Curteanu, Iuliu Moisil, Ștefan Neamțu, Ioan Andreica și alții. Aflăm lucruri noi despre cei doi avocați români, Alexandru Bohățiel și Sigismund Pop, desemnați de autoritățile ungurești să convingă pe militarii Batalionului 1 grăniceri „*să câștige pe feciori pentru cauza ungurească*”⁵¹, lucru pe care nu l-au reușit pe timpul celor două zile de discuții cu cele 4 companii grăniceri la Pojon (Bratislava), în perioada 6-12 octombrie 1848⁵², probabil în zilele de 10 și 11 octombrie (s. n.). Așadar, erau încercări și atunci, ca avocații români să fie folosiți drept cozi de topor pentru interesele națiunii ungurești. Militarii grăniceri năsăudeni însă au refuzat cauza ungurească și nu au trădat.

Nestor Șimon tratează pe larg și acțiunile militare și evenimentele care au avut loc în zona regimentului grăniceresc năsăudean pe timpul revoluției și războiului civil în anul 1849, aspecte tratate cu lux de amănunte în 8 (opt) capitole (subcapitole) distincte. Capitolul nr. 25 se intitulează sec: „1849”, următoarele: „Lupta de la Mocod” (cap. 26, p. 274-281); „Cuprinderea Năsăudului”^{*} (cap. 27, p. 281-286); „Orânduială” (cap. 28, p. 286-289); „Invaziunea lui Urban în Borgo-Mureșeni” (cap. 29, p. 289-300); „Urban părăsește Bucovina” (cap. 30, p. 300-312); „Două batalioane în Galiția” (cap. 31, p. 312-314); „Devastațiuni și hoții” (cap. 32, p. 314-323); „După Revoluțiune” (cap. 33, p. 323-324); „Dezdăunările grănicerilor” (cap. 34, ultimul capitol, p. 324-326)⁵³. Sunt opt capitole ce completează și întăresc informațiile cunoscute, însă sunt aduse și elemente noi, mai puțin cunoscute publicului larg până în 1990.

Referitor la anul 1849, Nestor Șimon prezintă evenimentele după retragerea Regimentului 2 Grăniceri (17 Infanterie) după bătălia de la Ciucea, spre Cluj, Bistrița, retragerea spre Bucovina; Poiana Stampei, Vatra Dornei, Câmpulung Moldovenesc, incursiunea (numită de autor „invaziune” s. n.), de mari proporții de la Mureșeni la Bârgăului pe un ger năprasnic de -22⁰ C, fiind capturați mai mulți ofițeri unguri și de alte nații: „maiorul Felix Köffler, 2 căpitani, 9 locotenenți, medicul Iohan Gabanyi, 3 companii a 335 soldați, 2 artileriști, 44 husari, 11 vulnerați (răniți s. n.), apoi un steag (drapel de luptă s. n.), 2 tunuri, 2 care cu muniții și 74 de cai cu tot bagajul și armele”.⁵⁴ Ofițerii și soldații capturați, au fost dezarmați, făcuți prizonieri, iar apoi „*fură escortați la Cernăuți și, de acolo, la Lemberg*”⁵⁵. Și grănicerii români au avut pierderi: „*La nu mult de 40 feciori, le*

⁵¹ Cf. Nestor Șimon, *op. cit.*, p. 149.

⁵² *Ibidem*.

^{*} Cuprinderea=ocuparea localității de către trupele inamice.

⁵³ Cf. Nestor Șimon, *op. cit.*, p. 271-325.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 297.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 298.

degeraseră picioarele, nasul, urechile. A trebuit operațiune, la mulți le-a tăiat medicul degetele, picioarele etc”.⁵⁶

Nestor Șimon descrie cu multă acribie în capitolul „După Revoluțiune” starea în care se aflau oamenii și teritoriul regimentului celor 44 de localități grănicerești după: „Doi ani cruzi și fioroși, înveșmântați în sânge și flăcări trecură (...). Această stare vandalică într-atât a mișcat pe Macedon Pop, fostul vicar, când s-au reîntors din Galiția, încât după scrie dânsul „am plâns ca profetul Ieremia pe ruinele Ierusalimului, pustiit de Nabucodonosor”.⁵⁷ Imaginea era peste tot jalnică: „Pe întreg teritoriile fostei legiuni de graniță se prezenta un trist spectacol. Călătorul nu putea să vadă altceva decât câmpuri părăsite, comune arse și devastate. Venind de la Mocod în districtul regimentului, pretutindeni se prezenta înaintea ochilor, ruine, mormânturi proaspete și muieri și copii plângând pe părinții, soții și consângenii lor”⁵⁸.

Este prezentată apoi imaginea jalnică a Năsăudului, aproape ars în întregime, inclusiv biserica și Institutul de creștere militar, cu pereții goi, arse și devastate, la fel și comuna Rebrîșoara cu vreo 80 de case și toate edificiile economice, care „erau prefăcute în cenușă”⁵⁹, cu un număr mare de cercetați și condamnați, după „cercetările începute în anii 1849-1850”, umplu toate arhivele”⁶⁰. Este prezentată apoi situația în care a ajuns, trădător Ioan Hostia, care a trecut de partea armatei ungurești, care după revoluție s-a dus în două rânduri la generalul Urban, unde „a venit ca să capete un post de sub-comisar de cerc în districtul meu”⁶¹. Ba mai mult, după ce a căzut în prizonierat, s-a adresat în 21 iunie 1849 „generalului Bem ca, pentru serviciile aduse, să fie înaintat la gradul de locotenent”⁶². Generalul Urban consideră faptele lui Ioan Hostia, de trădător și de o neasemuită nerușinare. El, Ioan Hostia, rămâne o personalitate negativă pentru regimentul năsăudean, o coadă de topor, un exemplu negativ pentru viitorime, chiar dacă uneori admitem dictonul că nu există pădure fără uscături, însă în armată nu au ce căuta cei ce-și trădează comandanții și neamul, indiferent din ce spiță și neam se trag, ei trebuie să slujească cu demnitate și sub jurământ, România.

Este meritul celor 3 editori: prof. arhivist Ioan Mureșan, directorul D. J. A. N. Bistrița-Năsăud (coordonatorul lucrării), dr. arhivist Adrian Onofreiu de la D. J. A. N. Bistrița-Năsăud, prof. Mircea Prahase, cercet. șt. principal la Complexul Muzeal Județean Bistrița-Năsăud, că au redat cititorilor acest manuscris mai puțin

⁵⁶ *Ibidem*, p. 299.

⁵⁷ Cf. Nestor Șimon, *op. cit.*, p. 323.

⁵⁸ *Ibidem*.

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ *Ibidem*.

⁶¹ *Ibidem*, p. 324; A.N.B.-N., colecția Iulian Marțian.

⁶² *Ibidem*, p. 324.

cunoscut, ca o recunoaștere a meritelor lui Nestor Șimon, care în 1897 a obținut titlul de doctor în științe juridice.

Spre relevanță voi da ultimul citat al „Argumentului”, semnat de dr. arhivist Adrian Onofreiu, care arăta: „Prin această *restituire* considerăm că oferim un argument, definit de principiul care trebuie să călăuzească noile cercetări privind trecutul zonei graniței născudene – *sine ira et studio* – pentru cei de mâine, în adevăratul respect față de cei de ieri”⁶³. În acest scop, am redactat micro-studiul meu, un mic omagiu adus unui valoros culegător de izvoare, un spirit critic al epocii sale, dar care nu a reușit în timpul vieții să-și publice întreaga sa operă.

⁶³ Cf. Adrian Onofreiu, în *Argument*, în vol. *Arhivele – mărturii ale trecutului*, Edit. Mesagerul, Bistrița, 2001, p. 64.

VII. ASTRA NĂSĂUDEANĂ

RAPORTUL ASTREI PE ANUL 2012

În Sala festivă a Muzeului Grăniceresc Năsăud, 9 februarie 2013

Ioan SENI

Cel de-al 23-lea **Raport** al Despărțământului Năsăud al Astei Rediviva consemnează faptele individuale sau colective împlinite de aștrii Despărțământului năsăudean la nivelul anului calendaristic 2012, greutățile întâmpinate dar și problemele noi ce ar trebui rezolvate atât în beneficiul Astei, cât și în beneficiul comunităților în care Astra se afirmă, altfel spus, pornind de la **realitățile** vremurilor noastre și evaluându-ne corect **posibilitățile**, aștrii năsăudeni și-au stabilit **prioritățile** anului 2012 pe care le-au dus la bun sfârșit.

Am trăit marea împlinire a celor **150 de ani** în viața Asociației, vom avea tăria să continuăm ceea ce a fost bun în acest secol și jumătate, mai ales în condițiile de astăzi ale unei globalizări accentuate și a unei regionalizări pe care ne-o dorim favorabilă nouă românilor. Suntem obligați la noi împliniri, pe măsura inteligenței native românești și a interesului național actual. În evoluția ei, ASTRA a făcut demonstrații de conștiință românească, a făcut istorie cât timp românii n-au avut țara lor, și va face istorie cât timp românii vor avea conștiința acestui neam, atâți câți vom rămâne din cei mulți, din care unii ajung cosmopoliți și își defăimează Neamul și Țara iar alții clachează tot mai mult fie în deznădejde, fie în desfrâu...

Ce poate face „ASTRA” în circumstanțele de azi, când România a devenit membru în Uniunea Europeană, pentru a-și promova valorile culturale proprii românilor?

- Poate să-și folosească valoroasele tradiții pe care românii le prețuiesc, indiferent unde trăiesc;

- ASTRA poate atrage la reunire prin activitățile sale, tot mai mulți români, cu diverse pregătiri intelectuale și profesionale, cu titlu individual sau colectiv...;

- Poate organiza reuniuni în Țară și înafara ei, acolo unde să fie prezentat tezaurul cultural al românilor, potențialul turistico-istoric și poate susține marea varietate de idei creative pt viitor...

- Poate valorifica directiva Adunării Parlamentare a Consiliului Europei, cu privire la toleranța interetnică și atragerea de fonduri europene, pentru dezvoltarea și valorificarea tezaurului uman și cultural românesc, în țările unde românii locuiesc dintotdeauna sau unde locuiesc de mai puțină vreme...

În lumina acestor deziderate generale stabilite de ASTRA Rediviva, iată acțiunile astriste reușite în anul 2012, ca rod al inițiativelor colective ale aștrilor năsăudeni:

CERCUL ASTRA ORAȘ NĂSĂUD – președinte **Floarea Pleș**, vicepreședinti **Lucreția Mititean**, **Florica Marțian**, **Valeria Berceni**, **Ovidiu Maghiar**, secretari **Livia Gavrilaș**, **Gicu Andriescu**:

15 IANUARIE: *Astra a depus coroane de flori la busturile Mihai Eminescu și Veronica Micle:* **I. Seni**, fam. **Ioan și Lucreția Mititean**, **Fl. Pleș**, **I. Lăpușneanu**, **Gh. Pleș**, fam **Romulus și Valeria Berceni**, **Romelia Cosma**, **Crina Nistor** (Lic. **Silvic**), **Mihai Cucoș**, **Macedon Suciu**, **George Năsăudean**, **Gavrilaș Livia**, **Grumezea Nicolae**, **Pahone Pop**, **primarul D. Mureșan**,

Ivașc Maria, **Gh. Dascăl**, preoții **Ovidiu Sermeșan**, **Lucian Greab și Florin Rusu**, **diacul George Cârceu**, **Mariana Gâlici...**, mulțime de năsăudeni care au apreciat intervențiile lirice ale *Lucreției Mititean și Floarea Pleș* precum și documentarul prezentat de *Ioan Lăpușneanu*. Același tipic s-a repetat și la 15 ian. 2013. Monitorizare – prof. **I. Seni**.

8 martie: Doamnele **Floarea Pleș**, **Lucreția Mititean**, **Florica Marțian**, **Valeria Berceni**, **Vica Istrate și Mariana Stoian** – șeful localului „Sălăuța” **au organizat** în incinta acestei locații, programul dedicat *Zilei Femeii*. Au participat peste 75 de persoane – membri ai Astei și simpatizanți, din toate mediile sociale și culturale – cadre didactice, preoți, aparatul Primăriei, lucrători din mediul de afaceri, consilieri ai orașului... Prin spiciurile d-lui primar – ing. **Dumitru Mureșan**, a preotului **D-tru Sidor**, a profesorului **Grigore Marțian**, a președintei **Floarea Pleș**, a vicepreședintei **Lucreția Mititean** și a prof. **Ioan Seni** au fost aduse elogi binemeritate mamelor, soțiilor, fiicelor, surorilor, colegelor de muncă... D-na **Livia Istrate** – referent al Casei de Cultură Năsăud a întreținut atmosfera de voieșie și bună dispoziție prin vechi și autentice cântece năsăudene iar d-l **Florin Persecă** cu taraful și calculatorul său, a completat fericit întregul program. S-a recitat (eleva **Teodora Rusu**), s-au spus epigrame, *s-au oferit flori* din partea Primăriei și a Astei. Elevul **Flaviu Celsie** și perechea sa din Bistrița – **Maria Feldrihan** au oferit un spectacol elegant de *balet și dans modern*. Personalul unității (Popșor Finica, Gicu Andreescu...) a fost la mare înălțime iar atmosfera – mai frumoasă ca niciodată, întrucât aștrăștii din oraș se bucurau sincer de-a avea ca **președinte al Cercului Astra oraș pe D-na Floarea Pleș**, binecunoscută și mai ales respectată la nivelul întregului oraș pentru numeroasele merite acumulate de-a lungul timpului... Se îndeplinea sintagma: *Omul potrivit la locul potrivit*.

În zilele de **5-6 mai**, în cadrul florilegiului literar „*Flori de mai născădene pe cărări orădene*”, membrii Astrei născădene – **Floarea Pleș**, familia **Lucreția și Ioan Mititean**, **Leon Catarig**, familia **Ica și Vasile Tămaș** au participat la lansările de carte și evocarea momentelor istorice ale Ținutului născădean... Atmosfera a fost asigurată deopotrivă de gazde și oaspeți, prin prof. univ. **Iacob Hanțiu** (prorector al Univ. din Oradea), ing. **Timoce Traian**, **George Fetinca** cu fiicele sale liceene **Larisa și Andrada**, studentul **George Florin Rusu**, familia **Bulzan**, familia **Cleja**, familia **Plăian**, scriitoarea **Ioana Precup** cu sora sa **Ana**, familia **Saveta și Traian Turșan**, **Doina Aiciu**, **Elena Ciuruș** cu volumul „*Trecând prin poarta veșniciei*” la care s-au adăugat intervențiile oaspeților născădeni... Viitoarea întâlnire – în prima duminică de mai (2013);

18 mai – Muzeul grăniceresc (dir. dr. **Lucian Vaida**) găzduiește *expoziția de artă artizanală a D-nei Mia Cantor*, inițiată de președinta **Floarea Pleș** și comitetul orașenesc **Astra (Lucreția Mititean, Florica Marțian, Valeria Berceni, Livia Gavrilaș, Gicu Andriescu...)**. Inițiatorii **Floarea Pleș și Lucreția Mititean** au scos în evidență frumusețea bijuteriilor confecționate din mărgelă, perle, scoici, sidef, coral alb, roșu, verde, maro, sticlă de **Morano** sau pietrii semiprețioase..., insistând pe măestria și gusturile artistice ale protagonistei **Mia Cantor**. Acțiunea s-a constituit în prima ediție a expozițiilor de primăvară demarate sub genericul „*Flori de mai astriste născădene*”. Participanții au vizitat expozițiile permanente ale Muzeului, organizate după cele mai moderne principii în domeniu, avându-l ghid pe distinsul muzeograf **Dan Prăhase**;

Ioan Seni, dr. Ironim Marțian, acad. Dumitru Protase, dr. Ion Istrate, col. I Cordovan

Ziua de luni, **21 mai** aducea **vestea tristă a dispariției** dintre cei vii a prof. **Ioan Lăpușneanu** – președinte al Secțiunii Literare **Astra** de peste 20 de ani, implicat cu sinceritate în acțiunile astriste educative – cele peste 20 de adunări ale Despărțământului, adunările Astrei Centrale de la Sibiu, Brașov și bineînțeles de la Născăud (1991, 2010), activitatea publicistică și editorială prestată în slujba comunității locale și a Asociațiunii **Astra**, activitatea de cercetare și documentare în folosul comunității locale (Monografia orașului, biografia unor personalități

năsăudene...). Îl regretă Astra năsăudeană, Astra Centrală, filialele Astra din țară – Sibiu, Iași, Blaj, Brașov, Cluj, Dej... Aceleași sentimente le trăiesc și alte instituții de cultură cu care a colaborat fructuos de-a lungul vieții sale... La trista despărțire i-au adus elogi binemeritate profesorul Sever Ursa (Maieru) și Romulus Berceni (Năsăud) – veterani ai Astei cu care a împărțit în climatul spiritual năsăudean, bucuria a numeroase fapte bine făcute și plăcute publicului interesat... Astriștii năsăudeni l-au condus pe ultimul drum îndurerăți și triști... Fie-i plăcută aducerea aminte.

În aceeași zi începea **vernizarea expozițiilor găzduite de Muzeul Grăniceresc**: cea **filatelică** – *Mircea Calu* (Bistrița), cea **de pictură** – *Carmen Ștefănescu* (Târgoviște), *Liviu Cioacă* (Câmpulung Muscel), *Lucian Bichigean* și *Ioan Radu Nistor* (Năsăud); de **medalistică și numismatică** (Marius Chiuza – dir. "Bistrița News". Alte **expoziții de sculptură și pictură** au fost găzduite de **Poșta Năsăud** (*Valer Petrehuș, Radu Băeș, Mihai-Lucian Valea*, unde s-a realizat și simpozionul „Poșta Română – 150 ani”. Membrii Astei (Floarea Pleș, familia Mititean...) și publicul prezent au aplaudat **lansarea cărților** aparținând autorilor: *Virginia Brănescu, Menuț Maximilian, Cornel Filip Domide, Dumitru Popițan și drd. Radu-Ioan Băeș*;

La **Colegiul Economic** (director *Dorina Chitu*, educativ *Alis Seni*...) – **cafeneaua literară** a fost realizată cu poeții **Raveca Vlașin, Maria Bonkzai** (Dej), **Ioana Precup** (Oradea), **Veronica Oșorheian** (Alba Iulia), **Iulius Marius Morariu** (Cluj-Napoca) la care au participat elevii școlii și numeroși astriști – **Ioan Seni** (moderator), **dr. Gh. Pleș, Ana Filip, Leon Catarig, Mircea Daroși**...; La Casa de Cultură astriștii prezenți au admirat **expoziția de dantelă** „Frivolite” a d-nei **Rodica Rauș** din Leșu;

Programul **sesiunilor de comunicări** l-au alcătuit **D-tru Mureșan** – primar, președintele Desp. Astra **Ioan Seni**, dr. **Adrian Onofreiu** – Cetățean de Onoare al orașului, **Dana Fetti** – angajat al Primăriei. Simpozionul „Astra – cultură și istorie”, prezidat de primarul **D-tru Mureșan**, acad. **D-tru Protase**, prof. univ. dr. **Ironim Marțian**, prof. univ. dr. **Ion Istrate**, col. r. **Ioan Cordovan** – președintele Societății Cultul Eroilor BN și **Ioan Seni** – președintele Desp. Astra Năsăud oferea o tematică variată și atractivă: Acad. **D-tru Protase** – *Originile poporului român*, varianta Academiei Române; **Ioan Seni** – *Personalitatea istoricului George Barițiu*, la bicentenarul nașterii sale, fost președinte al Astei (1888-1893), insistând pe opera sa istorică din care face parte și *Istoria Regimentului II de Graniță Năsăudean*...; Prof. univ. dr. **Ion Istrate** – „*Incipitul epic rebrenian*”...; Drd **Paul Ersilian Roșca** – „*Excurs asupra unor episoade monarhice în istoria românilor*”...; **Grigore Marțian** – „*Caragiale – contemporanul nostru*”, cu prilejul anului Caragiale (1852 – nașterea; 1912 – moartea scriitorului); Prof. univ. dr. **Ironim Marțian** – *Vol. II al Monografiei Năsăudului*, gata pentru tipar; Prof. univ. dr. **Iosif**

Viehman și ing. **George Petri** (Cluj-Napoca) – prezentare power point „Laboratorul de științe ale naturii la Liceul Pedagogic Năsăud (1951-1956”;
Veronica Oșorheian (Alba Iulia) – „Unele datini din Leșu”; **Ioana Precup** (Oradea) – „Leșul copilăriei sale”; Studentul **Iuliu Morariu** – „Preoții aștrști năsăudeni”; **Ioan Neagoș** (Bistrița) – „Nicolae Titulescu, la 130 ani de la nașterea acestuia”; **Mircea Daroși** (Nepos) – „Celebrul prof. univ. dr. doc. Gavril Istrate”; **Bindea Florin** (Mititei) – „Astra, punte de legătură între trecut și prezent”; **Vasile G. Dâncu** (Cluj-N) și pr. **Vasile Cihorean** (Lunca Ilvei) despre „Trezvia” lui **Flore Pop** (Cluj-N)...; col **Vasile Măgherușan** – „G-lul Grigore Bălan”; **Ioan Cordovan** – „Tragedia col. Ioan Liviu Rusu.;

Lansarea de carte din aceeași zi: directorul Editurii Gens latina (Alba Iulia) **Virgil Cisteianu** prezintă ca autor, volumul „Reporter prin Țara Năsăudului”..., volum editat cu ajutorul Primăriei; Dr. **Ion Istrate** (Cluj-) – „Dicționarul cronologic al romanului românesc” în 3 volume, editura Academiei, „Structuri și forme literare”, „Panorama romanului proletcultist”, *Romanul „obsedantului deceniu” 1945-1964*; **Luiza Iliescu** (București) – *Zeul Vot vs Zeul Ban...*; **Ioan Mititean**, **Leon Catarig** – vol. „Sătenii” cu trimiteri la bunii gospodari ai comunei Rebrîșoara...; **Mircea Daroși** – despre cărțile sale „Colaborări cotidiene” și „Zestrea etnoculturală a satului Nepos”...; **Elisabeta Lușcan** (Leșu) – „Tocmala”; **Romulus Berceni** – rev. „Ecologistul – 15 ani”; **Aștrștii năsăudeni** admiră gestul Uniunii Comunelor Grănicerești (președinte – ing. Mihai Mureșan, jurist Raus Pompei) și a Primăriei orașului (ing. D-tru Mureșan) care au amplasat lângă cimitirul „Comoara” o **Troiță dedicată grănicerilor năsăudeni și lui Nestor Șimon** – secretarul fondurilor acestora în perioada 1889-1914, troiță sfințită de un sobor de preoți în frunte cu protopopul Năsăudului – p. c. pr. **Ioan Dâmbu și preoții Greab Lucian, Florin Rusu, Ovidiu Sermeșan** și autorul Troiței – pr. **Timoftei Găurean**;

Sâmbătă – 9 iunie 2012, prof. **Ioan Seni** – președintele Astrei năsăudene, participa la **Bicentenarul George Barițiu, la Sibiu**, unde Asociațiunea Astra și Academia Română i-au dedicat istoricului un simpozion de talie națională în care era prezentat ca publicist, istoric, gazetar, secretar și președinte al Astrei (1868-1889), fondator al Societății Literare Române (1866), devenită Academia Română, unde a fost membru și președinte (1893), și cu atât mai mult a fost prezentat ca un spirit modern, un geniu tutelar, un bun român, suflet onest, patriot dezinteresat și devotat cauzei naționale, o personalitate lesne de respectat prin

munca pe care a depus-o în slujba națiunii române. *Au vorbit despre opera și viața sa* – președintele Astrei – prof. univ. dr. **Dumitru Acu**, Î. P. S. dr. **Laurențiu Streza**, academicienii **Valentin Vlad** – vicepreședinte al Academiei, **Alexandru Surdu** – președinte Secțiunea Șt. Umanistice al Academiei Române, alți profesori universitari din Sibiu și din țară. Prof. **Ioan Seni**: Barițiu a scris *prima istorie a Regimentului grăniceresc năsăudean (1874)*, că a fost coleg la Academia română cu academicienii năsăudeni **Grigore Silași**, **Simeon Florea Marian**, **Iacob Mureșianu**, **Florian Porcius**, **George Coșbuc**; că-n anul morții sale (2 mai 1893) la Năsăud avea loc *adunarea anuală a Asociațiunii Astra* (23 oct. 1893), prilej potrivit pentru directorul Despărțământului năsăudean de atunci – pr. dr. **Ioan Pop** de a-i cinsti memoria printr-un *paos impresionant* la care au participat preoți năsăudeni, elevi și profesori ai Gimnaziului grăniceresc, paos însoțit de cântările religioase ale «puternicului cor al plugarilor năsăudeni»; Liturghia și parastasul pentru fostul președinte al Astrei s-au încheiat cu un valoros cuvânt despre Asociațiune și George Barițiu, cuvânt rostit de vicarului dr. **Ioan Pop**... Frumose vremuri...

22 iun. – La încheierea anului școlar 2011-2012 în școlile năsăudene au fost oferite **premiile anuale ale Astrei** pentru *Media anuală „cea mai mare” pe profil* – informatică, filologie, științele naturii, pedagogic, gimnaziu, silvicultură, științe economice – premii susținute de D-nii directori **Dorel Sima** și **Emil Iugan**;

În perioada **23-26 iun.** președinta Astrei oraș – D-na **Floarea Pleș** a primit *delegația Astrei de la Botoșani* condusă de profesorul, publicistul și muzeograful **Dorin Baci**. Grupul, la care s-au adăugat prof. **Floarea Grosu** (Alba Iulia), dr. **Iolanda Ioanovici**, ec. **Vica Istrate**, (Năsăud), **Viorica Baci** (Botoșani) a vizitat Muzeul Grăniceresc, fiind impresionat atât de valoarea acestuia cât mai ales de prestația muzeografului **Dan Prahase**. Oaspeții au vizitat și punctele turistice ale Bistriței (ghid – ing. **Sabina Malaicu**). .

Aceleași mulțumiri le primim de la **UNIVERSITATEA „BOGDAN PETRICEICU HAȘDEU” DIN CAHUL**: prof. **Maria Barbă**, președinta Cercului ASTRA „Onisifor Ghibu”, lector superior universitar, Secțiunea etnografică; **Axenti Ioana Aurelia**, conferențiar universitar, doctor în Pedagogie, Catedra de Pedagogie și Psihologie; **Bălțatu Ludmila**, conferențiar universitar, doctor în Filologie, Catedra de Filologie Română; **Mocanu Anastasia**, lector superior universitar, drd, Catedra de Matematica și Informatica, *pentru primirea universitarilor* de către primarii **Mircea Romocea** (Năsăud), **Ovidiu Crețu** (Bistrița), **Nicolae Moldovan** (Beclean), **Viorel Clapău** (Rebrișoara), **Horia Aurel** (Ilva Mică), **Anchidim Pavelea** (Runcu Salvei), **Sever Mureșan** (Telciu), **Vasile Dumitru** (Maieru), **Ioan Szabo** (Șanț), **Alexandru Nășcan** (Rodna); de către *astriștii*: pr. **Leon Pop** (Poiana Ilvei), **Floarea Pleș**, **Tuca Urâte**, viceprimar **Nicolae Găitan**, dir. **Dorel Coc** (Năsăud), **Pampa Tudorica**, **Dănuț Archiudean**,

Vasile Duda, Florin Săsărman, dir. Ioan Rusu (Bistrița), Ana Filip și Romana Fetti (Salva), Sever Ursa, Icu Crăciun, Iacob Naroș, Al Rațiu, Ancuța Crăciun... (Maieru), Liviu Păiuș, Iacob Gușă (Rodna), Mare Ilie și Reghina (Ilva Mică), Leon Catarig (Rebrișoara); muzeografilor: Gavrilăș Alexandru – director, dr. Lucian Vaida – director, Dan Prahase, Valer Ilovan, C-tin Catalano, George Nechiti, pictorului Nechita Bumbu; autorităților publice – președinte CJ Radu Moldovan, Alexandru Pugna, Stelian Dolha, Ov. Victor Frent, Remus Lungu...; universitarilor chujeni: conf. dr. Cristian Stan, conf. dr. Denisa Manea, conf. dr. Horațiu Catalano, dr. Gh. Pleș; colaboratorilor: Ioan Neagoș, Luiza Iliescu, corul „Laudațio”, pr. dr. George Celsie, prof. Cornel Pop, Maximinian Menuț, Olga Lucuța, Radu Sîrbu...

Membrii Astrei năsăudene au răspuns invitației primarului – prof. **Mircea Romocea**, viceprimarului **Nicolae Găitan** și consilierilor urbei, de a fi prezenți la **înfrățirea cu orașul macedonian Kavadarci** prin care s-au demarat mai multe proiecte de colaborare, sub genericul „Poduri peste Balcani” într-o „Europă pentru cetățeni”;

1 Decembrie la **Năsăud**, alături de coroanele de flori depuse la Monumentul Eroilor de Primăria și Consiliul Local, de Consiliul și Prefectura Județului, de Partidele și Instituțiile locale, a fost depusă și **coroana Astrei năsăudene**. După un Te Deum și un Cuvânt documentat al primarului **Mircea Romocea**, năsăudenii au admirat un bogat program artistic, cu artiști și formații locale, județene și naționale, dedicat năsăudenilor. Un grup numeros de astriști au depus coroană de flori și la statuia lui Ferdinand I – regele României în timpul căruia s-a înfăptuit Marea Unire.

5 decembrie. Corul „**Laudațio**” al Bisericii ortodoxe nr. 2 Năsăud (preot dr. **G. Celsie**, dirijor **D-tru Buhai**), alături de corurile de copii și cadre didactice ale **Șc. Gen. «M. Eminescu» Năsăud** (dir. **Mărioara Secheli**, dirijor **Elena Sidor**) au avut o prestație deosebită la *ediția a V-a a Festivalul național de colinde al UBB, Extensia Năsăud*, ediție organizată de universitarii **Horațiu Catalano** și **Denisa Manea** și mult apreciată de liderii CJ BN **Emil R. Moldovan** și **Alexandru Pugna**; **5 dec.** Astriștii năsăudeni au admirat *Expoz de artă florală* a medicului **Rodica Maria Bolog**, organizată la *Muzeul Grăniceresc* – director dr. **Lucian Vaida**, festivitate la care au participat și directorii celorlalte Muze din județ și un numeros public năsăudean;

6 dec. – în ședința festivă a CL, primarul orașului prof. **Mircea Romocea** a oferit diploma de *Cetățean de onoare* al orașului, remarcabilului director al „Intex” Năsăud – ing. dipl. **Dorel Sima**, cel mai statornic susținător al acțiunilor educative ale Astrei năsăudene, atât pe plan local, cât și la nivel național și internațional. Îl felicităm și-i dorim sănătate și prosperitate;

7 dec. la Muzeul „Liviu Rebreanu” Năsăud, membrii Astrei – **Ioan Seni, Grigore Marțian, Romulus Berceni**, fam. **Lucreția** și **Ioan Mititean** (Năsăud), **Icu Crăciun, Iacob Naroș** (Maieru), **Liviu Păiuș** (Rodna) au participat la manifestările dedicate scriitorului Liviu Rebreanu, cu scriitorii din județ: **Andrei Moldovan** – președinte, **Olimpiu Nușfelean** și **Alexandru Cățcaoan** – moderatori, **Virgil Rațiu**, fam. **Victor Știr**, dr. **Ostace**, **Aurel Podaru**, **Valer Ilovan**, custode ș. a.;

Este Cercul cu circa 200 de membri și cotizația achitată la zi. Felicitări conducerii acestui cerc pentru tot ceea ce organizează și împlinește. Felicitări președintei Floarea Pleș – model de lider astrist atât la nivelul Despărțământului, cât și la nivel național. Dumnezeu să vă ocrotească.

CERCUL ASTRA COLEGIUL NAȚIONAL „G. COȘBUC”: Schimbarea directorilor a influențat și starea Astrei din școală, demonstrând încă o dată, ca de-atâtea ori de-a lungul celor 150 de ani, că atitudinea directorului contează mult pentru ceilalți profesori în relația lor cu Astra... (+,-).

24 ian. La Colegiul Național „G. Coșbuc” (dir. **Steluța Vîju**, dir. adj. **Marius Lazăr**, dir. educ. **Speranța Baba**), elevii au ascultat și dansat **Hora Unirii** împreună cu directorul școlii – prof. **Vîju Steluța**; De la ora 13 toate manifestările s-au derulat în cadrul *catedrei de istorie, socio-umane și geografie*, în Aula școlii: *Pagini de istorie națională – 24 ianuarie 1859, 1859-2012 – 153 de ani de la Unirea Principatelor Române – Moldova cu Țara Românească; un istoric al evenimentului* din 1859 realizat de prof. **Vaida Floare**; *Un concurs* gen „Cine știe câștigă” pe tema „Mica Unire” a fost realizat de prof. **Suciu Sorin**. Elevii claselor a XII-a C, XI S, IX A, IX C au fost însoțiți de profesorii lor. Acțiuni similare s-au desfășurat și în celelalte Cercuri ale Desp. năsăudean, din *Valea Someșului, a Sălăuței, Ivelor...*

Joi **3 mai 2012**, **Corală Andrei Mureșianu** din Bistrița – dirijor prof. **Cornel Pop**, la invitația conducerii Colegiului Național „G. Coșbuc” – director **Steluța Vâju**, dir. adj. **Lazăr Marius**, dir. educativ **Speranța Baba** – ei înșiși membri

activi ai Astrei, a susținut în Aula instituției, *concertul de primăvară* dedicat nășăudenilor, Pe lângă dascălii și elevii școlii *au participat un număr substanțial de orășeni, mobilizați de însăși conducerea Cercului Astra oraș – Floarea Pleș – președintă, Lucreția Mititean, Florica Marțian – vicepreședinți, Livia Gavrilaș – secretar...*

Zilele Nășăudului (20-24 mai), organizate de organizate de Primărie (ing. D. Mureșan) și CL, Casa de Cultură și Școlile nășăudene, demarau cu *Maialul elevilor nășăudeni* – organizat de Colegiul Național „G. Coșbuc” – dir. **Steluța Văju**, adj. **Lazăr Marius**, consilier educativ **Speranța Baba** – ei înșiși membri ai Astrei, la care se adaugă **Dariu Comes**, instructorii de formații: **Ioan Seni** – „Călușarii”, **Daniela Chira** – „Romana”, **Florin Persecă** – „Someșana”, învățătoarele și diriginții care au asigurat frumusețea paradei portului popular, unii dintre ei fiind îmbrăcați în costum popular – **Floare Vaida, Camelia Berceni...**; Primăria a oferit premii pentru elevii olimpici nășăudeni; Spectacolul a fost susținut de Școlile nășăudene și a celor din Rebra, Rebrîșoara, Nepos, Telciu, Salva, Runcul Salvei, Bistrița..., *Astra a premiat cele mai frumoase costume populare*; Au mai evoluat formații din județ, din țară și străinătate (Bulgaria, Slovenia...);

De **Ziua Colegiului Național „George Coșbuc”, 4 oct. 2012**, dir. **Alexandru Dorel Coc** – vicepreședinte al **Despărțământului Astra Nășăud**, a organizat împreună cu membrii Catedrei de istorie/socio-umane – prof. **Floare Vaida** – responsabilă Catedrei și președinta Secțiunii de istorie a Desp. nășăudean al Astrei, **Daniel Suciș, Mircea Suciș, Paula Burdeți**, un amplu program educativ pentru liceenii Colegiului, prezentându-le bobocilor de clasă a IX-a succesele generațiilor anterioare de-a lungul celor 149 de ani. Au participat și astriștii din oraș invitați: **Floarea Pleș** – președintă, fam. **Berceni Valerica și Romulus**, fam. **Florica și Grigore Marțian**, fam. **Lucreția și Ioan Mititean**,

La invitația dir. **Dorel Coc** – vicepreședintele Desp. Astra Nășăud, astriștii din școală și din oraș au participat în Aula Colegiului la *întâlnirea cu artistul Vasile Pupeză*, originar din Salva, dar trăitor în SUA și București, care, a recitat din opera poetului George Coșbuc, întruchipându-l pe poet în ipostaze diverse, din copilărie și până la bătrânețe;

19 dec. directorul Coleg. Naț. „G. Coșbuc” **Al. Dorel Coc** – vicepreședinte al Desp. Astra Nășăud organiza *Concertul anual de colinde* cu invitați din *Rebrîșoara și Poiana Ilvei* la care au participat și membrii Astrei din oraș – **Floarea Pleș** – președinte, fam. **Valerica și Romulus Berceni**, fam. **Lucreția și Ioan Mititean**, **Ioan Seni**, **Livița Istrate**, **Florin Persecă**; astriștii din Școală; din *Poiana Ilvei* – pr. **Leon Pop**, **Sandu Ureche**, **Ioan Coruțiu**, **Mărioara Buta**, primarul **Eugen Bența**; din *Rebrîșoara* – dir. **Rodovica Ciuta**, cons. educ. **Leon Buzilă** și soția **Sanda**, **Adela Hoha**, **Veronica Petri**, **Leon Scridon**, fam. **Nicolae și Smaranda Lup** ș. m. a; Concertul a fost onorat de insp. g-l adj. prof. **Mihai**

Mureșan și consilierii Nicolae Cârțu, Petru Drăgan, Dorel Oltean și Redac Răzvan;

Câțiva dintre profesorii Școlii în frunte cu directorul Al Dorel Coc au predat fișa cu 2% Astrei. Pe anul 2012 nu s-a achitat nimic în contul cotizației de membru. Cred că este o neînțelegere a felului cum trebuie respectat Statutul și Regulamentul Astrei. Vicepreședintele Desp. Dorel Coc trebuie să reorganizeze conducerea Cercului, începând de la președinte și continuând cu vicepreședinții, secretarul și casierul Cercului; Serbările de 150 de ani ale Școlii trebuie să ne găsească în plină formă astristă, iar în Astra să rămână numai cei care doresc să se implice voluntar în interesul școlii și al comunității.

CERCUL ASTRA REBRIȘOARA: Cercul are în jur de 30 de membri, care-și asumă, prin vicepreședintele ei – d-l Leon Catarig – protejarea unui patrimoniu moștenit, material sau spiritual.

4 febr. Rebrîșoara – organizator Leon Catarig – vicepreședintele Cercului, a fost evocată viața și opera scriitorului **Valer Varvari**, evocare reușită de prof. **Leon Măți** – secretar al Astrei locale; vicepreședintele Astrei Rebrîșoara – **Leon Catarig** a prezentat CV-urile coloneilor în rezervă **Onișor Cârțu, Ioan Cârțu și Ioan Mureșan** cărora primarul comunei – **Nicolae Bodiu** le-a înmănat Diploma de *Cetățean de Onoare*. Aceeași calitate a primit-o și organizatorul manifestării – prof. instr. **Leon Catarig** al cărui bogat CV a fost prezentat de prof. Leon Măți. Liceana Liana Bodiu – cls. a XII-a la Colegiul Național „G. Coșbuc” Năsăud a creat un moment artistic superb, recitând din creația poetului Coșbuc, binecunoscutele creații *Dușmancele, Nunta Zamfirei și Decebal către popor*; **Lansarea de carte:** Prof. **Ioan Seni** a prezentat volumul autorilor **Ioan Mititean și Leon Catarig „Sătenii”** – o monografie romanțată a satului; prof. **Mircea Daroși** (Nepos) – volumul **Duminicile pictorului verde** a scriitoarei Virginia Brăescu (Bistrița), iar profesorul **Romulus Berceni** – propriul său volum **Rădăcini...** Despre momentele sărbătorii au vorbit pe larg primarul Nicolae Bodiu, prof. Leon Măți și Leon Catarig, Ioan Seni – președintele Desp. năsăudean, fam. **Ioan și Lucreția**

Mititean, Romulus Berceni, Floarea Pleș, Valer Petrehuș, Grigore Iuga – directorul editurii Venus Star Năsăud, **Vasile Tutula** (Cluj-Napoca), **Emil Cârцу** (Bistrița), **Liviu Păiuș** (Rodna), **Radu Gavrilă** – președintele Desp. Astra Dej, **Mihai Beltag** – secretar Astra Josenii Bârgăului... **A fost vizitat Muzeul sătesc** – o realizare de suflet a neobositului **Leon Catarig**. **Grupul folcloric** al comunei – instrumentiști fam. **Petru, Dănuț și Nicu Muthi, Onița Ciuta, Bianca Pop, Toader Acu...**, a încheiat fericit sărbătoarea de la Rebrișoara. **Expoziția pictorului verde Nechita Bumbu** din Nepos a încălzit sufletele tuturor participanților la sărbătoarea rebrișoreană. Activitatea a fost prezentată într-o pagină de mijloc a ziarului Răsunetul – **Realitatea rebrișoreană**, supliment susținut de primarul **Nicolae Bodiu...**

În **6 aprilie** era condus la cele veșnice primarul **Nicolae Bodiu**, un distins membru al Astrei care a găzduit două adunări ale Despărțământului – 1997 și 2007, a sprijinit Muzeul sătesc și celelalte acțiuni astriste la nivel de comună;

29/30 sept. – avea loc ediția I a Zilelor Școlii din **Rebrișoara** prin omagierea patronilor ei, **Iacob și Ioachim Mureșanu**, reprezentanți de seamă ai Asociațiunii ASTRA. Cons. Jud., prin **Radu Moldovan** – președinte, a susținut Programul

manifestărilor și a finanțat cartea „**Iacob și Ioachim Mureșanu – patronii spirituali ai Școlii din Rebrișoara**” (edit. Eikon, 2012 – director **Vasile G. Dâncu**). Au fost prezenți la festivități –

În sala Căminului Cultural Rebrișoara...

Alexandru Pugna –

vicepreședinte CJ BN, **Nastasia Ani Bob** – prefectul jud. BN, a prof. univ. dr. **Emil Burzo** – președintele filialei Cluj a Academiei Române, a prof. univ. dr. **Dumitru Acu** – președintele Asociațiunii ASTRA, d-l **Ioan Simionca** CJC BN, ing. **Mihai Mureșan** – consilier județean. Primarului comunei – patron **Viorel Clapău** și-a primit cu multă căldură atât oaspeții, cât și pe fii satului. Pentru buna reușită s-au întrebuințat cu folos: prof. **Rodovica Ciuta** – director, **Cârcu Domnica** – dir. adjunct, **Leon Buzilă** – consilier educativ, **Leon Muti** – moderator, **Eugenia și Monica Muti, Adela Hoha** – colaboratori la proiect; S-au depus coroane la monumentul lor; s-a intonat imnului național și imnul școlii de către elevi; mesajul ASTREI naționale a fost prezentat de însuși președintele acesteia – prof. univ. dr. **D-tru Acu**, fiu al satului; **Despre carte** au vorbit autorul – **Leon Muti**, editorul – **Vasile G Dâncu**, academicianul invitat – **Emil Burzo**, drd **Nicolae Bosbicu** – consilier local; Prof. **Leon Muti**, fondator și secretar al ASTREI locale, a moderat

sesiunea de comunicări, în care au conferențiat reprezentanții „Casei Mureșenilor” din Brașov și alți aștrști năsăudeni: jr. **Pompei Raus**, dr. **Gh. Pleș**, medicul **Emil Cârçu**. Au fost vizitate școlile și bisericile din Centru și Grui; A fost admirat *corul de copii al Bisericii* (pr. **Nicolae Hoha**) susținut de profesorii **Macedon Doboacă**, **Adela Hoha** și **Sanda Buzilă** – aștrști cu renume în localitate; Pastorul **Ionel Bădița** are un alt frumos cor de copii pentru cultul pentecostal; Preotul aștrst **Ștefan Roș** a transformat *Biserica veche din Grui* într-un veritabil brand turistic; A fost vizitat Muzeul sătesc – custode, vicepreședintele Astrei locale **Leon Catarig**; *Spectacolul omagial* a fost condus de aștrștii **Doruț Podobea** și **Andrei Cârçu**, la care a colaborat celebrul cântăreț de talie națională **Cristian Pomohaci**; Au mai contribuit ansamblul „Păunița” din Sângeorz Băi, dirijor **Ioan Moldovan** și tânăra solistă **Maria Mănăstire**; profesorii **Gabriel Nechiti** și **Leon Scridon** din Feldru și eleva **Nicoleta Pop** din clasa a VIII-a Rebrșoara;

Au fost solidari cu evenimentul de la Rebrșoara *aștrștii năsăudeni* – **Floarea Pleș** – președinte, **Vica Istrate** – secretar financiar, familia **Romulus și Valeria Berceni**, **Ioan și Lucreția Mititean** – vicepreședinți, **Grigore și Florica Martian**, drd. **Nicolae Bosbiciu**, dir. **Mărioara Secheli**, **Florica și Vasile Tămaș**, **Livia Gavrilaș** – secretar oraș, fam. medicului **D-tru Tofeni**, fam. prof. **Ioan Frișan**, **Ioan Roș**, **Pavel Berengea** (Ilva Mare), **Sever Ursa**, **Icu Crăciun** și **Iacob Naroș** (Maieru), **Ioan Scurtu** (Sângeorz-Băi), dr. **Adr Onofreiu**, col. **Vasile Cotu** (Bistrița), **Mihai Beltag**, **Nicu Vrășmaș**, **George și Tuca Mureșan** (Astra Bârgău), **Mircea Daroși și Nechita Bumbu** (Astra Nepos), **Nicoleta Mureșan** (Astra Rebra), **Olimpia Salvan** (Astra Mititei) precum și *aștrști locali* **Calin Ciuta**, **Cornel Burduhos**, **Nicolae și Smaranda Lup**, **Macedon și Ana Ilovan**, pr. **Radu Vălean**, **George Măti**, **Vasile Rusu**, fam. **Valer Varvari**, fam. **Mitică Rotar**, fam. **Mihai Bodea**, medicul de familie **Țăranu**, **Monica și Maria Muti**, **Claudiu Pop**, **D-tru Buzilă**, **Leon Morar**; *consilierii locali* **Ilovan Daniel**, **Ștefan Sârbu**, **Macedon Buhai**, **Onișor Cârçu**, **Bosbiciu Nicolae**, **Nicolae Burduhos**, **Radu Varvari**, **Vasile Mureșan**, **Leon Olari**, **Vasile Mutu**, **Cosmin Bodiu**, **Macedon Pop**, **Linul Viorel...**; *cetățenii de onoare* **Emil Sângeorzan**, **Emil Cârçu**, **Onișor și Ioan Cârçu**, **Ioan Mureșan**, **Leon Catarig** cu familiile lor; deosebit de importante sunt și susținerile firmei Exmitiani, Ani Tour, Ocolul Silvic Someș-Țibleș (ing. **Mihai Mureșan**), presa județeană (**Olga Lucuța și Radu Sirbu**) și locală din Năsăud. Directorii Școlii și primarul **Viorel Clapău** debutau strălucit la început de mandat, cu o manifestare culturală de două zile în care, parafrazându-l pe **Cristian Pomohaci**, „Era plină ulicioara de oaspeți la Rebrșoara”... Prin grija d-lui **Leon Catarig**, cotizația celor peste 30 de membri se achită anual, o bună parte din sumă fiind folosită pentru întreținerea Muzeului sătesc...

CERCULUI ASTRA LA LICEUL CU PROGRAM SPORTIV BISTRIȚA: 24 ian. Înființarea Cercului Astra la Liceul cu Program Sportiv Bistrița:

Bistrița: serbarea dedicată lui Eminescu au fost: *Fiscutean Călina, Dedean Niculina, Siman Luminița și Berințan Daniela* care au pus în scenă poemul

Luceafărul, dramatizare reușită cu elevi din clasele a XI-a și a XII-a; Prof. Giurgea Alexandra cu elevii săi prezintă sceneta *Mos Ion Roata și Unirea* iar *Hora Unirii* este pusă în joc de prof. Galben Călin; Despre *Actualitatea-Inactualitatea* lui *Mihai Eminescu în zilele noastre* a vorbit prof. Călina Fiscutean. **Prof. Ioan Seni** –

Dir Augustin Pop, Ioan Seni..

președinte, a evidențiat *principalele acțiuni reușite de astriștii nășăudeni de-a lungul celor peste 20 de*

ani de existență, insistând pe semnificația și amploarea celor 21 de adunări anuale, pe găzduirea a două adunări generale la nivel național (1991 și 2010), pe frumusețea relațiilor ce s-au creat cu românii de peste Prut în cele 15 ediții ale *Taberei internaționale „Acasă la Noi”*, pe frumusețea celor 15 ediții ale *Festivalului ilvean de colinde, port popular și obiceiuri de iarnă*, vorbind despre editarea vol. I, realizat în două ediții a *Dicționarului culturii și civilizației populare Țara Nășăudului* etc., acțiuni care n-ar fi existat fără implicarea voluntară și altruistă a astriștilor nășăudeni. Prof. **Romulus Berceni** – vicepreședinte, despre revista *Ecologistul* și implicarea cadrelor didactice în activitățile educative la nivelul comunităților locale; Prof. **Ioan Lăpușneanu** – președinte Secțiunea Literară – despre frumusețea lansărilor de carte și importanța colaborării la revistele *Tribuna ideilor* și *Muza someșană*; prof. **Liviu Păiuș** – vicepreședinte C. Astra Rodna – despre realizarea Muzeului etnografic și al mineritului din Rodna, despre experiența astriștilor rodneni și editarea periodică a revistei *Cetatea Rodnei*; col. r. **Ioan Cordovan** – președinte al Societății *Cultul Eroilor* – despre cartea *Recunoștință pentru eroi*, edit. Eikon, 2011, în calitate de autor și eleganța colaborării cu membrii Astrei nășăudene; prof. **Ovidiu Nușfelean** – astrist fondator al Desp. bistrițean, despre paleta largă de afirmare a intelectualilor bistrițeni, felicitând cadrele didactice de la LPS Bistrița pentru reușita înființării unui cerc Astra care, împreună cu Cercul de la „Grigore Moisil” vor putea reprezenta mult mai bine Asociațiunea Astra în ținutul bistrițean; prof. dr. **Gh. Pleș** – președinte al Sect. științifice și pedagogice Astra, elogiază performanțele sportive ai acestei unități școlare, invitând managerii școlii să găzduiască în anii viitori Concursul interdisciplinar „Dr. Paul Tanco”, inițiat și realizat în cele 15 ediții de către Astra nășăudeană. Un salut cald din partea mass-mediei bistrițene l-a adus **Victor Știr** (Mesagerul de BN) iar președinta **Tudorica Pampa** – din partea astriștilor de la

„Grigore Moisil” aducea propuneri concrete de colaborare între cele două cercuri, inclusiv un bal al Astei pentru tinerii liceeni. Un moment deosebit de plăcut al manifestării a fost înmânarea carnetelor de membru Astra și a diplomelor de merit celor 45 de profesori din școală: **Augustin Pop** – director, **Violeta Cristurean** – dir. adj., **Mihai Fiscutean** – dir. adj., **Silvia Bumbu** – dir. educativ, **Romana Fetti**, **Angela Șteopan**, **Alexandra Giurgea**, **Octavean Guiu**, **Brigitte Pop**, **Orsolya Nădășan**, **Erno Nagy**, **Mariana Miheștean**, **Ancuța Toniuc**, **Călin Galben**, **Mihaela Beraru**, **Iacob Mudure**, **Hajnalka Stoica**, **Iuliana Matean**, **Luminița Ujică**, **Luminița Șiman**, **Calina Fiscutean**, **Niculina Dedeian**, **Carmen Berințan**, **Adriana Salak**, **Crina Monorean**, **Iuliana Pașca**, **Iuliana Chilom**, **Uliana Stoica**, **Dana Harpa**, **Olimpia Pop**, **Doina Micu**, **Alina Voica**, **Maria Cordoș**, **Cornel Săplăcan**, **Daniela Nechifor**, **Natașa Șomfelean**, **Gheorghe Șomfelean**, **Adriana Toderic**, **Vasile Duda**, **Doina Pop** (Șc. nr. 4), **Arabela Guiu** (C. N. ”L. Rebreanu”), stud. **Alina Ceuca** (UBB B-ța), educ. pens. **Clara Nicula**, ofițer pens. **Petre Nicula**, ofițer pens. **Ioan Cordovan**. Noul Cerc și-a ales comitetul de conducere: **Romana Fetti** – președinte, **Angela Șteopan** – vicepreședinte, **Alexandra Giurgea** – secretar, **Octavean Guiu** – cenzor iar directorii **Augustin Pop**, **Violeta Cristurean** și **Mihai Fiscutean** – ca membrii de onoare. Acțiunea s-a terminat cu impresiile elegante ale dir. Augustin Pop, într-o atmosferă de înaltă stimă și respect reciproc.

În sala festivă a Liceului Sportiv..

15 dec. Cercul Astra din Liceul cu Program Sportiv Bistrița – președinte prof. **Romana Fetti** și conducerea Școlii (dir. prof. **Pop Augustin**, dir. adj. prof. **Cristurean Violeta**, dir. adj. prof. dr. **Gătej Mircea**, consilierul educativ **Bumbu Silvia**) organizau a IV-a ediție a *Simpozionului cu participare națională: „Utilizarea creativă a noilor tehnologii didactice”* și *Expoziția-concurs de fotografie pentru elevi: „Sa redescoperim Romania”*. Au răspuns invitației: aștriiștii nășăudenii: **Ioan Seni**, **Romulus Berceni Ana Filip** (Salva), **Tudorica Pampa** – președinte Astra Colegiul Tehnic „Grigore Moisil” Bistrița. Au colaborat **ISJ BN** (**Ilieșiu Leonida**, **Iacob Lucica**, **Unciu Speranta**), **CCD BN**, **UBB Cluj-Napoca**, **Colegiul Național „Andrei Mureșanu”**, Șc. Gen. nr. 1 Bistrița, Șc. Gen. „Tiberiu Morariu” din Salva, Șc. Gimnazială Braniște; Col. Ec. Nășăud (Secheli Veronica, Tanase Rodica, Tanase Dan); Col. Tehn. Infoel; Au susținut

acțiunea prof. **Guiu Octavian** și toți ceilalți colegi – membri ASTRA din LPS-Bistrita; Din Chisinau, R. Moldova participau: *Roscovan Serafima, Godoroja Tatiana*; Antreprenor din Bistrița: *Cristian Tetcu*. Cercul are 45 de membrii care s-au implicat cu succes în acțiunile organizate de președinta Cercului – prof. ing. **Romana Fetti**. N-au achitată cotizația pe anul 2012, deși activitățile lor se ridică la înălțimea dorită. O situație asemănătoare se prezintă și la **Cercul Astra de la Col. Tehn. „Gr. Moisi” – Tudorica Pampa – președintă**.

CERCUL ASTRA MAIERU: *Un cerc de peste 40 de membri, cu activitate constant pozitivă, cu o conducere în care liderii se susțin reciproc (Icu Crăciun, Titus Cărbune, Iacob Naroș, Al Rațiu, Elena Berende, Cristina Hădărău...), îndemnați de rafinatul lor apostol – distinsul Sever Ursa. Au întârziat să depună cotizația pe anul 2012.*

10 martie: *Astriștii măiereni au organizat serbările astriste de la Maieru concretizate prin: sărbătorirea octogenarului Sever Ursa și a numărului 100 a periodicului măierean „Cuibul visurilor”. Sărbătoarea moderată de scriitorul Icu Crăciun – vicepreședintele Astrei locale; Acțiunea a fost onorată de prezența a numeroase notabilități, binecunoscute în mediul cultural județean și național: scriitorii Teodor Tanco, Cornel Cotuțiu, Liviu Păiuș, Emil Bălăi, Ioan Pinte, Olimpiu Nușfelean, Vasile Gh. Dâmbu, Menuț Maximinian, Emil Dreptate, Victor Știr Sandu Al Rațiu, preoți, jurnaliști, cadre didactice – dir. Cristina Hădărău, dir. adj. Adrian Crăciun, prof. Titus Cărbune, procurorul Macavei Al Macavei, patronul Emil Iugan, coloneii Ionel Cimuca și Vasile Balota, universitarii Valer Scridonesi și Lazăr Avram, iar din Dej a fost prezent însuși președintele Astrei – ec. Radu Gavrilă însoțit de prof. Ion Poenaru și un grup de tineri, prof. Avram (Chiuza)... Cuvântul primarului Vasile Borș a evidențiat atât rolul unui ziar de țară, așa cum este și Cuibul visurilor la Maieru, care în cele 100 de numere a reflectat realitatea măiereană a ultimilor ani..., dar mai ales a nuanțat rolul pe care l-a avut apostolul satului, profesorul Sever Ursa care a coalizat în jurul său pleiada de publiciști și cercetători locali sau din țară și care se bucură de aprecieri meritorii pe acest plan... Îi mulțumește cu sinceritate că a hotărât să rămână și să trăiască la Maieru... Lansarea cărților d-lor Teodor Tanco, Liviu Păiuș, Vasile Dâmbu, Grigore Avram, Sandu Al Rațiu, Ioan Mititean și Leon Catarig..., a oferit un prilej special d-lor Iacob Naroș, Cornel Cotuțiu, Vasile Gh. Dâncu, Nicolae Bosbiciu, Menuț Maximinian, Ioan Seni..., de a elogia cărțile prezentate și pe autorii lor. Astriștii din Năsăud și Dej nu puteau să ajungă la destinație fără a-i admira atelierul și lucrările pictorului verde Nechita Bumbu din Nepos. Expoziția te domină prin verdele vieții, prin optimismul și speranța care te invită la meditație și reculegere. Speranța de viață a sporit în sufletul fiecăruia când medicul Weber-Suta Agnes (Germania) ne-a prezentat cartea sa Undă*

verde sănătății și mai ales medicamentele naturiste ce le lansează și pe piața României...; Au fost prezenți și aștrii născuți **Ioan Seni, Floarea Pleș, Ioan Lăpușneanu**, scriitorul **Ioan** și **Lucreția Mititean**, **Livia Gavrilaș, dr. Gh. Pleș** și **Leon Catarig** (Rebrișoara), **Liviu Păiuș, Emil Bălăi, Dan Popescu, Virgil Ureche** (Rodna), **Pavel Berengea, Maria Mureșan** (Ilva Mare), **Nicolae Vrajmaș** (Prundul Bârgăului), **Valer Pop** (Șanț), **Florin Hodoroga** (Sg-Băi)...

CERCUL ASTRA SÂNGEORZ-BĂI: *Cerc ce se revigorează greu, cu toată bunăvoința câtorva sângeorzâni – Zânuca Szabo, Raveca Gaveniuc, Virgil Ciocârlă, Leon Cărdan, Monica Măgurean... Le lipsește un lider de talia prof. Traian Ciociu sau Ioan Costea... Ar putea încerca oricare dintre d-nii Băndean, Șteopoaie, Strugar, Cărcu, pr. Jarda, Hodorogea, Cărdan...*

12 mai – semicentenarul Liceului „*Solomon Haliță*” din Sângeorz-Băi, organizat de dir. Vasile Șteopoaie la care aștrii din Valea Someșului au putut admira frumusețea acestor serbări, prin expozeul multor personalități: insp. g-l dr. Vasile Marc, prof. Ignat Silviu – primul director, primarul Roland Wenig, deputatul Radu Moldovan, primarul Vasile Borș – absolvent al Școlii, viceprimarul Maxim Pop, dir. adj. Sebastian Băndean, exinspect. g-l Leonida Ștefănescu, Virgil Ciocârlă, foștii absolvenți Alexandru Dărăban, Liviu Moldovan, Monica Scridon (prima promoție), Ioana Avram (promoția 2012); Președintele Astrei – prof. **Ioan Seni** evidențiază rolul dascălului la nivelul comunității locale, maestru în actul de educație al copiilor dar și expert în gestionarea problemelor majore din localitatea sa, prin implicarea sa voluntară și altruistă în miezul acestora, aducând ca exemplu pe aștrii sângeorzâni implicați în editarea Dicționarului culturii și civilizației populare din Țara Năsăudului (**Monica Măgurean, Virgil Ciocârlă, Leon Cărdan...**) sau găzduirea adunărilor Astrei din 1992, 1996 (**Traian Ciociu, Ioan Costea...**), insistând pe reorganizarea Cercului Astra Sângeorz-Băi, în condițiile în care orașul are atâtea intelectuali deosebiți...; Serbările se încheiau cu un bogat spectacol artistic în care s-au afirmat elevii școlii – Oana Hoza, Ansamblul Păunița (dir. Florin Hodoroga), formațiile de muzică ușoară și dans modern, dar și celebrul taraf cunoscut la nivel național (Ionică și Ilie Moldovan, Petrică Adam)...

6 dec. Președintele Astrei născuți prof. **Ioan Seni** a onorat succesul profesoarei **Monica Măgurean** – membru Astra Sângeorz Băi, coordonator de Proiect în finanțarea reușitei astriste – *Dicționarul culturii și civilizației populare... Țara Năsăudului*, prof. care și-a susținut gradul didactic I, obținându-l cu calificativul maxim 10 (zece). S-au exprimat laudativ prof. **Ioan Seni, Anchidim Strugari, Victoria Croitor, Radu Cărcu**, prof. univ. dr. **Chiș Alexandru** și coordonatorul lucrării prof. dr. **Inceu Adrian Mihai** de la Universitatea clujeană;

CERCUL ASTRA CRISTEȘTII CICEULUI: Cei vreo zece membrii sprijină întotdeauna acțiunile medicului **Gh. Tr. Dascăl** – vicepreședinte al Desp.; N-au achitată cotizația pe 2012. Se dorește o nouă atitudine a oamenilor școlii, a Bisericii și administrației locale. D-l dir. Cornel Urian, împreună cu ceilalți profesori activi sau pensionați, pot activa mai mult viața satului prin Astra;

15 sept. 2012, la Cristeștii Ciceului s-a inaugurat Monumentul Fiilor Satului – o Cruce metalică de peste 10 m, prin grija comitetului Bisericii ortodoxe din loco. pr. Pompei Mureșan, și susținerea financiară a familiei Marius și Carmen Câțcăoan și a familiei medicului **Gh. Tr. Dascăl și soția Nadia**. Au susținut programul: primarul – ing. Șerban Petru, viceprimarul – Oprea Gheorghe, directorul Școlii – prof. Urian Cornel, profesorii Nadia Urian., Chirtoș Leontina, Râpan Aurel, Butoi Ancuța, educatoarea Runcan Mihaela, Ana Tătar, familia prof. Meruțiu și numeroși fii ai satului, fanfara din Telciu (dirijor prof. Ioan Mureșan). Academia Română, Primăria și Școala au depus coroane la Monumentul inaugurat și piatra de mormânt a primului învățător al satului – Alecsa Rus. Pe ruinele criptei familiei Torma s-a fixat cu acest prilej, o placă cu următorul conținut: „Aceste ziduri, rămășițele criptei cu osemintele familiei Torma. Cripta a fost profanată de soldații hitleriști în anul 1944”. Liturghia de la Sf. Biserică și cuvântul festiv la dezvelirea Monumentului au fost susținute de pr. **Pompei Mureșan**, la care s-au adăugat mesajele domnului primar ing. **Petru Șerban** și al medicului **Gh. Tr. Dascăl**. La astriștii născuți – **Ioan Seni și Romulus Berceni**, astriștii din **Dej** – **familia Petre și Raveca Vlașin, jr. Șt. Mihuț** s-au adăugat membrii Astrei din localitate, ex. insp. g-l dr. Vasile Marc și alți numeroși oaspeți din Ținutul Ardealului.

În aceeași notă, **ASTRIȘTII BÂRGĂUANI** – *Niculae Vrăsmaș, Adrian Mănarcă, Mihai Beltag, Deac Remus, Iacob Groze, Leonida Ștefănescu, fam. Savetuca și Gh. Mureșan* ș. m. a. și-au omagiat „martirii de sub Heniu”, semn al recunoștinței generațiilor de astăzi pentru lupta de rezistență a înaintașilor; Se dorește o revitalizare a cercului prin acțiuni ce pot atrage noi membri.

ASTRA ILVEANĂ: cuprinde cel puțin 10 membri pe localitate, care se implică la nivelul fiecărei comunități locale. Sunt bine cunoscuți prin faptele lor, atât la nivel de despărțământ, cât și pe plan național sau internațional. **27 dec. ediția a XVII-a a Festivalului ilvean de colinde, obiceiuri de iarnă și port popular, s-a desfășurat la Leșu:** primar **Ioan Pop**, care a oferit daruri pentru toate grupurile de colindători, inclusiv o masă caldă; **Nicolae Lupșan** – președinte Cerc Astra Leșu, organizator și moderator al Festivalului; **Dorel Rauș** – dir. Școlii, **Maxim Pralea** dir. Cămin Cultural, pr. **Ioan Mihăilă**, prof. **Elena Lupșan, Mariana Bosbiciu, Radu Todică** – instructori, ș. a. Prezentratoare – d-ra **Bianca Pop**; Gazdele s-au prezentat cu grupuri de colindători, Plugușorul, interpreți valoroși de colinde,

precum **Ionela Dragotă**, **Fodorca Alin** ș. m. a; **Lunca Ilvei**: primar – **Flaviu Lupșan**, director – **Ionel Balea**, cons. Educ. – prof. **Adela Văsâieș** și D-na **Lidia Someșan** s-au prezentat cu grupul de colindători și solistele **Camelia Maței**, **Amalia Gabor**, **Roxana David**, **Maria**, și **Melinda Brumă**, pe acompaniament de taraf; **Măgura Ilvei**: primar – **Valer Avram**, director – prof. **Daniela Șușcă** s-au prezentat cu grupul „Cetinița”: colaj de colinde autohtone și teatrul religios „Irodul”, copiii fiind pregătiți de Doamnele **Lucreția Ruști** și **Maria Chindriș**; Leșanca **Sabina Leonte Alb**, însoțită de fiica sa **Alexia**, venite din **Oradea** au prezentat colinzi vechi culese de la bătrânii din Leșu; Din jud. Mureș a fost prezent grupul de colindători „**Nirăștenii**”, aparținând Ansamblului folcloric „**Hora**” din orașul **Ungheni**, cu colinde străvechi românești, instructor **Ovidiu Furnea**: „*Noi nu colindăm de foame/ Numa pe ginars de poame// Noi nu colindăm a cere/ Numai pe ginars de pere//*. Au fost deosebiți!; **Ilva Mare**: primar – **Alexandru Anca**, director – prof. **Ștefan Sas** au trimis colindători care au pus în scenă obiceiul „**Șezătoarea**”, cu jocurile **Sita**, **Fântâna**, **Lanțul**, **Cociorba** și **Jocul caprelor**, după melodii cântate la taragot și versuri strigate de șugubățul **Miluț Bărbos**. Copiii pregătiți de profesorii **Pavel** și **Ionel Berengea** sunt laureații mai multor festivaluri, iar la cel din 2012 au câștigat premiul I; **Poiana Ilvei**: primar – **Eugen Cristian Bența**, dir. – **Alexandru Ureche** au prezentau cu grupul de copii obiceiul „**Irozii**” – instructor **Alexandru Pop**, și un colaj de colinde, cu interpretul **Ionuț Zăgrean**, instructor – D-na **Mărioara Buta**, veteran al acestui festival... Au adus elogii atât gazdelor cât și tuturor grupurilor de colindători, d-l deputat **Stelian Dolha**, primarul **Eugen Cristian Bența** care anunța publicul că ediția viitoare (a XVIII-a) va fi organizată de **Poiana Ilvei**; profesorul **Ioan Seni** – președintele Astrei Năsăudene, care mulțumea tuturor pentru efortul făcut, atât în organizare, cât și în deplasarea formațiilor; îi felicita pe micii colindători pentru repertoriul și portul bătrânesc pe care-l promovează; îi felicita pe instructorii acestor copii pentru care dâșii își sacrifică din timpul lor; își exprimă încrederea că ilvenii sunt prea ambițioși ca să renunțe vreodată la acest Festival și dacă primele 17 ediții au fost mai grele, următoarele vor fi mai ușoare și mai frumoase, tocmai pentru că valorifică patrimoniul moștenit de la părinți și bunici – colindul, obiceiurile, portul...; A oferit *diplome de merit a Astrei năsăudene* tuturor primarilor, directorilor de școli, instructorilor, consilierilor educativi care susțin cu responsabilitate continuitatea acestui Festival. A fost însoțit de președinta Astrei oraș **Năsăud** – **Floarea Pleș**, de aștriiții **Ioan Mititean**, **Leon Catarig**, **Lucreția Mititean**, **Mihai Cucos**, **Macedon Suciu**, **Grigore Lungu** și familia pictorului **Nechita** și **Maria Bumbu** din *Nepos*. Felicitări D-lui primar **Ioan Pop** și familiei sale, D-lui **Nicolae Lupșan**, familiei sale și tuturor leșenilor care s-au implicat cu răspundere, în mod altruist și voluntar, așa cum se întâmplă de regulă în mediul

astrist. Succes poienarilor la viitoarea ediție. CJC și IȘJ și-au făcut simțită prezența prin plachetele, diplomele și afișele oferite protagoniștilor.

Astriștii ilveni merită felicitări pt menținerea Festivalului tradițional de Crăciun și pt implicarea lor în susținerea Taberei internaționale „Acasă la noi” sau alte acțiuni de reală importanță locală sau națională. Este necesară o nouă evidență a membrilor pe fiecare localitate și achitarea cotizației anuale.

ASTRIȘTI NĂSĂUDENI IMPLICAȚI ÎN ALTE ACȚIUNI EDUCATIVE:

16 ian: Ioan și Lucreția Mititean au prezentat, în calitate de autori, **Monografia Școlii Generale „M. Eminescu”**, La manifestările organizate de managerii Școlii: director – **Bogdan Spiridonică**, dir. adj. – **Șt. Kovacs**, dir. educativ – **Victorița Costea** *au participat și alți astriști* – fam **Grigore și Florica Marțian**, fam. **Valerica și Romulus Berceni**. *Programul celei dintâi ediții a Zilelor Școlii* a purtat amprenta profesorilor **Mărioara Secheli, Ioana Kertesz, Alina Copil, Monica Maghiar, Violeta Rogoz, Ionela Prodan, Vasile Solovăstru, Răzvan Baniai, Vasile Moldovan, Ioan Talpoș și Doruț Podobe** precum și tinerilor **Alexandra Sidor, Alexandru Ionașc și Darius Talpoș...**

15 febr. 2012: Astriștii năsăudeni **Lucreția și Ioan Mititean**, alături de astriștii rebrîșoreni **Leon Catarig, Toader Acu și Onița Ciuta** au fost invitații postului de televiziune **AS TV Bistrița**, moderator – binecunoscutul redactor de emisiuni culturale – **Menuț Maximinian**, în prezența căruia invitații săi au prezentat proaspătul volum *Sătenii (În vârful peniței, vol. IX)*, autori **Ioan Mititean și Leon Catarig**, volum scos la editura **Venus-Star Năsăud**, 2012;

24 febr: Astriștii năsăudeni: **Liviu Păiuș (Rodna), Sever Ursa, Iacob Naroș, Icu Crăciun, Sandu Al Rațiu (Maieru) și Nicolae Bosbiciu (Colegiul Național „G. Coșbuc”)** au participat la sărbătoarea revistei **„Mișcarea Literară”**, revistă susținută de CJ BN.

1 martie, în Răsunetul, nr. 5952, pag. 5, directorul **Menuț Maximinian** anunța publicul din județul nostru despre succesul scriitorului **Ioan Mititean**, *primit în Liga Scriitorilor din România*, filiala Cluj/Napoca, la recomandarea președintelui Al. Florin Țene.

Astriștii năsăudeni și bistrițeni participau la a XVII-a adunare generală a Despărțământului „Mihail Kogălniceanu” din Iași, un adevărat congres al românilor din Estul țării. Manifestările au început la Palatul Copiilor din Iași – o locație specială ca spațiu și dotare, în al cărui amfiteatru s-au întâlnit membrii ASTREI din țară (**Iași, Sibiu, Piatra Neamț, Alba Iulia, Vatra Dornei, Botoșani, Năsăud, Dej, Harghita-Covasna, Constanța, București...**) cu cei din Basarabia (**Chișinău, Ștefan Vodă, Aninii Noi, Edineț, Ermoclia, Căușeni, Ialoveni, Strășeni, Cimișlia, Criuleni...**), Ucraina (**Cernăuți, Herța, Cahul, Ismail...**),

Serbia (Valea Timocului...) sau Transnistria (Grigoriopol...). Prezentarea fiecărei delegații o realiza moderatorul acțiunii, însăși președinta ASTREI Iași și prim vicepreședinte al Astrei Centrale – prof. **ARETA MOȘU** – o regină a Astrei contemporane în jurul căreia se manifestă cu încredere și speranță toți astriștii din țară și dinafara țării... *Delegația din județul nostru* era alcătuită din președintele Desp. Astra Năsăud – prof. **Ioan Seni**, președinta Astrei Salva – prof. **Ana Filip** și delegații astriști bistrițeni: prof. **Dănuț Archiudean** (Colegiul Tehnic „Gr. Moșil”), prof. **Mariana Nagy** (Infoel) și **Romana Fetti** (LPS). Au fost audiate rapoartele anuale, conferințele: „Cultivarea Limbii române prin Astra” și „200 de ani de la raptul Basarabiei”, expoziții, lansări de carte cu autori din țară și de peste granițe (R. Moldova, Serbia), inclusiv nr. 100 „Cuibul visurilor”; În sala „Eminescu” a Univ. „Al. I. Cuza” a fost audiat ***Dan Puric** despre cartea sa „Fii demn”!* Au fost vizitate *Muzeele memoriale Mihail Kogălniceanu și Petre Poni;*

26 IV membrii Astrei **Iacob Naroș, Icu Crăciun, Al. Rațiu** din *Maieru*, **Liviu Păiuș** din *Rodna* și **Ioan Seni** din *Năsăud* – au participat la ***Întâlnirile Clubului Saeculum, din Beclean*** (director – prof. Simona Konradi) și susținute de Consiliul Jud. și Centrul Jud. pentru Cultură. Veneam în contact cu intelectualii din Cluj-Napoca, Gherla, Dej, Nyon (Elveția), cu prof. clujean dr. **Alexandru Laszlo** – important autor de cărți și erudit traducător, care a abordat cu elegantă lejeritate tema „**Cu Dante în Purgatoriu**”, pledoarie în care insistă pe inteligența și forța de creație a lui Dante, neegalat până astăzi în structurarea Infernului, Purgatoriului și a Paradisului, importantă fiind configurația Purgatoriului în care-i situează la loc potrivit pe leneși, aroganți, invidioși, mânioși, accidioși, zgârciți, risipitori, lacomi și luxurioși – păcate atât de specifice Raiului pământesc, polarizat prin bunăvoința politicianilor în raiul celor bogați și iadul celor săraci... O notă de suplețe și eleganță au degajat binecunoscuții scriitori **Aurel Podaru** – moderator, **Andrei Moldovan, Ioan Zăgrean**, arhitectul **Alexandre Stănescu-Mouron** (Elveția), **Ioan și Liuța Zăgrean, Mircea Cupșa, Liviu Pop, Luca Deneș, Valentin Falub, Ioan Seni, Ioan Mărginean, Vasile Cherhaț, Augustin Tătar, Luca Deneș...**

Corul Laudatio la Biserica din cartierul Lușca.

***Simpozionul de marți, 22 mai/Zilele Năsăudului,** a fost dedicat personalității lui **Nestor Șimon**, absolvent al Universității de Drept din Cluj, ajuns secretar al fondurilor grănicerești năsăudene. Acțiune prezidată de primarul **D-tru Mureșan**, prof. univ. dr. **Mircea Gelu Buta** (Bistrița), prof. univ. **Vasile Dobrescu** (Tg. Mureș), prof.*

***Mircea Prahase, dr. Adrian Onofreiu, dr. Lucian Vaida.** Au*

conferențiat dr. **Adrian Onofreiu**, prof. univ. dr. **Mircea Gelu Buta, Jr. Raus Pompei**, **Mircea Prahase**, **Liviu Păiuș**, dr. **Claudia Sabău**, **Niculae Vrăjmaș**, dr. **Lucian Vaida**, **Ioan Seni** care apreciază „istoricul” Astrei realizat în anul 1911, la împlinirea semicentenarului Astrei, text rămas în manuscris...; directorul CJC **Vasile Șomlea**, scriitorul **Teodor Tanco**, militează pentru un *Monument al Grănicerimii năsăudene*; Au fost *lansate cărțile*: *Nestor Șimon – „Restituiri”*, de **Adrian Onofreiu**, „*Petiții din granița năsăudeană...*” – de **Mircea Gelu Buta** și **Adrian Onofreiu**, „*Contribuții documentare privind istoria Regimentului grăniceresc năsăudean*”, de **Ioan Bolovan** și **Adrian Onofreiu**. Alte cărți și reviste: **Niculae Vrășmaș** – „*Anuarul bărgăuan*”, **Ioan Seni** – „*Studii și cercetări etnoculturale*” nr. XVII (realizat de prof. **Mircea Prahase**) și „*Almanahul cultural-științific Virtus Romana Rediviva*” nr. XIII (realizat de prof. univ. dr. **Ironim Marțian**), **Romulus Berceni** – „*Rădăcini*”, **Icu Crăciun**, **Iacob Naroș** (Maieru) – „*Cuibul visurilor*” nr. 100, **Cornel Cotuțiu** (Beclean) – „*La noi*”...;

La împlinirea a 50 de ani de conviețuire familială, au primit diplomă și certificat european și familia astriștilor **Lucreția** și **Ioan Mititean**, felicități și încurajați atât de primarul **D-tru Mureșan** cât și de preotul **Ov. Sermeșan**;

În ultima zi *năsăudenii* s-au bucurat de *dezvelirea unei troițe dedicate eroilor din Lușca*, de *depunerea de coroane* la Monumentul eroilor din oraș, de *gala laureatilor festivalului «De Ispas la Năsăud»* și de *spectacolul festiv* oferit publicului de către primarul orașului ing. **D-tru Mureșan**, directorul Casei de Cultură prof. **Pahone Pop** și președintele IGF prof. dr. **Dorel Cosma**...

În *ultima duminică din mai* Catedrala năsăudeană a găzduit *Festivalul de muzică corală sacră „Tudor Jarda”, ediția a IV-a*, în al cărui regal s-au întrecut Corul „*Deisis*” din Năsăud (pr. **Lucian Greab** și **Florin Rusu**, dirijor – **G. Cărcu**), Corul „*Glasul Chioarului*” din Șomcuta Mare (Maramureș), Corul bărbătesc „*Bucovina*” din Câmpulung Moldovenesc și Corul „*Doina*” din Hunedoara. Acțiunea a fost susținută de CJ și CJC BN, Primăria și Casa de Cultură.

Corul „*Laudațio*” al Bisericii nr. 2 Năsăud (pr. dr. **George Celsie**, dirijor **D-tru Buhai**) a susținut *Sf. Liturghie din cartierul Lușca* (pr. **Crin Triandafil Teodorescu**). În același timp (24-27 mai), dirijorul celor două coruri năsăudene „*Deisis*” și „*Laudațio*” – prof. **Cornel Pop** obținea cu Corala „*Andrei Mureșanu*” din Bistrița, marele trofeu al Festivalului Internațional de Muzică corală bisericească din Razgrad (Bulgaria).

Reprezentând *Astra năsăudeană*, prof. **Ioan Seni** participă în 30 mai la susținerea lucrării pentru *obținerea gradului I a prof. Ioan Neagoș (Șieut)* – președintele Consorțiului pentru o Românie Durabilă, prilej de a întâlni universitarii UBB – prof. univ. dr. **Ioan Bolovan** și lector univ. dr. **Ioan Cârje** și reprezentanții APIR BN – prof. **Dănuț Archiudean** (metodist) și **Claudiu Șular**... **Ioan Neagoș** a fost primar și consilier, a accesat fonduri europene în folosul comunei, gestionează

cu lejeritate problemele economice, sociale și cultural-educative ale comunității sale, a realizat o lucrare de cercetare ce-și așteaptă cu siguranță momentul editării, menține o legătură specială cu românii din diaspora, susținând anual programul educativ al *Taberei internaționale „Acasă la noi”*...

DENIILE EMINESCU: 31 mai – 7 iunie, delegați ai Astrei năsăudene – prof. **Ioan Seni**, **Ana Filip** (Salva), **Olimpia** și **Leon Cărdan** (Sângeorz-Băi), **Gavril Moldovan** și **Alexandru Bar** (Bistrița) au participat la cea de-a **XVIII-a ediție a Deniilor Eminesciene**, pe traseul *Iași – Chișinău – Ialoveni – Anenii Noi – Căușeni – Zaim – Odesa – Cetatea Albă – Ismail – Cahul*. La **Iași** s-a vizitat Muzeul Literaturii Române, au fost audiați academicianul **Alexandru Zub** („Românii din afara granițelor țării și conștiința apartenenței la valorile culturale europene”) și conf. univ. dr. **Bogdan Crețu** („Datoriile criticii față de Eminescu. Repere în eminescologia ultimilor ani”), lucrări care au dinamizat întreaga audiență. Au fost lansate mai multe cărți și *Revista română* nr. 2/2012, anul XVIII; S-au depus jerbe de flori la bustul și Teiul lui Eminescu, iar fanfara elevilor din Liceul «Principesa Natalia Dadiani» Chișinău, R. Moldova a prezentat un recital eminescian; un paos religios oficiat de preoți din Iași și de peste Prut. La fel ne-am manifestat și la **Chișinău**, la bustul Eminescu de pe Aleea clasicilor și la *Statuia lui Ștefan cel Mare: concerte corale, recital de poezie eminesciană, dansuri populare* cu elevi ai Liceului „Petre Ștefănuță” din **Ialoveni** unde am ajuns pentru a vizita localitatea dar mai ales Școala (director – prof. **Vera Bălan**): am admirat un spectacol de balet, un recital de poezie eminesciană și compoziții muzicale adecvate (instructori – prof. **Tatiana Chiroță** și **Valeriu Nedelciuc**). Au transmis mesaje – **Areta Moșu**, prof. univ. dr. **Doru Scărlătescu** (Iași), **Ioan Seni** (Năsăud), pr. **Ioan Moraru** (Gherla), **Onuc Nemeș** (Sibiu), dr. **Luminița Cornea** (Sf. Gheorghe). Cazarea – în familii...;

La **Anenii Noi** (lângă Nistru) s-a făcut donație de carte din partea delegaților **Astra** din Țara Mamă (**Iași, Sf. Gheorghe, Sibiu, Gherla, Năsăud, Bistrița, Botoșani, Salva, Sângeorz-Băi, Brașov...**). Ne revedeam cu președintele Astrei locale **Octavean Zelinski**, primit cu grupul său de copii la *Rodna* și *Ilva Mică* în anul precedent (2011) în Tabăra internațională „Acasă la noi”... Am depus flori la bustul Eminescu, iar la **Șerpești** ne-a impresionat *Monumentul eroilor căzuți la datorie (1944)*. A fost vizitat muzeul orașului și urmărit festivalul de muzică populară „*La Nistru la Mărgioară*”, festival care demonstrează cât de bine s-a păstrat folclorul românesc, versurile și muzica populară românească, portul tradițional românesc... La **Căușeni** – aceeași primire calduroasă, la „Zilele orașului”, festivități în care evoluau ansambluri atât locale, cât și din Republică sau din Țara Mamă. Am depus flori la bustul Eminescu, admirându-i pe tinerii care cântau sau recitau versuri din poeziile sale... La **Zaim** ne-a impresionat Muzeul memorial „*Alexandru Mateevici*”, muzeu bine organizat de profesorul dr. **Ion Găină**, membru al Uniunii

Scriitorilor... Plăcută a fost întâlnirea cu **primarul Grigore Repesciuc** și autoritățile locale, cu conducerea Astrei locale „Valul lui Traian” – **președinta Lidia Jubea...** *Donația de carte* a încălzit mult atmosfera...

Drumul spre **Odesa** ne demonstra de ce românii au pierdut aceste teritorii: cât vezi cu ochii numai *culturi de grâu, soia, viță de vie, floarea soarelui..., păduri de stejar*, care musteau de viață sub soarele dogoritor și cine o dată a pus laba pe ele nu le mai lasă..., iar românii se încapățânează a-și păstra limba română, chiar dacă-i zic moldovenească și o vorbesc doar în familii. N-au drepturile ce le au minoritarii la noi în România și nimeni n-are grija lor, doar Bunul Dumnezeu... *La bustul lui Eminescu de la Odesa n-am avut voie să punem flori*, se temeau cei de la Consulat să n-aibe probleme! Am admirat portul maritim, atât partea turistică, cât și cea industrială, Muzeul literaturii... Ne-a impresionat **Cetatea Albă**, armamentul de luptă folosit de Ștefan cel Mare în apărarea ei, grinzile de stejar, poarta... *Stema lui Ștefan au dus-o la Odesa pentru reparații și nu mai este!!! Astăzi Cetatea este cucerită de cei care-i fură și mutilează istoria. La Ismail ne-a impresionat programul artistic românesc* prezentat de elevii și studenții din zonă, graiul dulce românesc, program ce l-a impresionat și pe Cristian Tabără (Pro TV România), aflat în drum spre Soroca... **La Universitatea «B. P. Hașdeu» din Cahul** ne-am bucurat de o primire deosebită, atât din partea rectorului și profesorilor universitari, cât și din partea aștristilor locali. *Spectacolul de cântece și dansuri populare* a însuflețit întreaga întrunire, iar schimbul de mesaje și *donația de carte* au încununat momentul întâlnirii... Cu satisfacții deosebite ne întorceam spre casă, mândri de vrednicia românilor de dincolo de granițe... *Donația de carte a delegației născădane* a fost susținută de vrednicii directori Dorel Sima și Emil Iugan, pe lângă donațiile particulare.

La 16 iunie reușea cea de-a XVI-a ediție a **CONCURSULUI INTERDISCIPLINAR „DR. PAUL TANCO”**, concurs inițiat de Desp. Astra Năsăud și condus de prof. dr. **Gheorghe Pleș** – președinte al Secț. Șt. pedagogice Astra și director al concursului; Școala gazdă **Telciu** s-a distins prin modul de organizare și logistica pusă la dispoziția concursului – **Homei Domnica** – dir. coordonator, **Mureșan Daniela** – dir. adj., **Daniela Tomi** – dir. educativ, toți dascălii Grupului Școlar care au asigurat buna primire a copiilor oaspeți în familii, un program artistic atractiv: „În șezătoare la Telciu”, „Carnavalul florilor și al găzelor”, „Sânzienele Telciului”... Au participat peste 220 de copii însoțiți de dascălii lor provenind de la Școlile din **Telciu** (Vasile Puica, Călini Liviu, Scuturici Gheorghe, Scuturici Claudia, Leah Elena, Radu Maria, Tompa Gabriela, Rebrîșorean Liliana, Timocea Floare, Bumbu Ionela, Someșan Dorel, Husu Monica, Chiorean Elvira, Rusz Daniela), **Anieș** (Cărbune Titus, Hădărău Aurelia), **Beclean** („Gr. Silași” – Moldovan Raveca), **Beclean** („Liviu Rebreanu” – Lazăr Margareta, Zăgrean Radu, Prunean Maria, Deac Carmen, Sin Carmen, Konradi Simona),

Bistrița 1 (Creța Olimpia), **Bistrița 4** (Moldovan Iuliana), **Bistrița** („Avram Iancu” – Horga Alexandrina, Corda Mioara, Gălățan Camelia, Udriș Geanina, Burz Radu, Oprea Angelica), **Bistrița** („Lucian Blaga” – Zăvoianu Teodora, Andreșan Monica, Pop Stela, Igna Codruța, Pop Stela, Tonea Liliana, Hapca Manuela), **Bistrița** („Șt. cel Mare” – Moldovan Maria, Hedeș Elena, Luncean Vasile, Morar Horațiu, Feldrihan Claudia, Iacob Lucica, Halasz Maria, Baciuc Monica, Domide Nicolae, Moldovan Corina), **Bistrița Bârgăului** (Cosofreț Vasile), **Col. Naț. „G. Coșbuc” Năsăud** (Cristina Suciu, Hrinceac Olțița, Crișan Delia, Ioviță Edith, Sermeșan Gabriela, Tebieș Ioan), **Col. Naț. „Petru Rareș” Beclean** (Nicula Nelia, Stanciu Daniel, Chișu Ionela, Stanciu Elisabeta, Săplăcan Lia, Cîmpean Emeșe), **Coșbuc** (Dumitru Georgeta, Pop Daniel), **Ilva Mare** (Candale Ștefan), **Lechința** (Borșa Milica, Iliuță Cezar-Adrian), **Liceul de Muzică „Tudor Jarda” Bistrița** (Vlașin Mihaela), **Lunca Ilvei** (Văsieș Adela, Dare Floarea, Târnovan Lijia, Șoldănescu Paul), **Maieru** (Berende Elena, Hădărău Cristina, Tripa Ioan, Rauca Silvia, Ursa Elena, Cotul Adela), **Măgura Ilvei** (Mici Nicolae-David), **„Mihai Eminescu” Năsăud** (Secheli Mărioara, Solovăstru Vasile, Mureșan Adela, Bidică Emilia, Ilovan Eugenia, Roman Cerasela), **Nimigea de Jos** (Ilișuan Maria Elena), **Poiana Ilvei** (Coruțiu Ioan), **Prundul Bârgăului** (Pătraș Fira, Unciu Nicoleta), **Rebrișoara** (Bojthe Liliana), **Rodna** (Pop Zoltan, Vali Ganea, Iacob Gușă, Domide Elena), **Romuli** (Ivan Ioana, Bulz Elena, Cira Maria, Urs Mihaela), **Salva** (Sas Alexandra, Furcea Doina, Pop Anamaria, Moldovan Floare, Ceuca Iulia), **Sângeorz-Băi** (Vasilichi Ligia Georgeta, Cătălina Șorecău, Iloaie Ștefan, Bosancu Adrian), **Spermezeu** (Pop Alexandru-Ioan), **Șanț** (Pop Valer, Timiș Floarea, Cicșa Laura, Varga Marinela, Bîrta Lucreția). S-au acordat peste 50 de premii și mențiuni asigurate de **Primăria și CL Telciu**, precum și de alți sponsori, apropiați ai Școlii; Au mai colaborat **Comitetul de Părinți** al Grupului Școlar Telciu, **Consiliul Județean BN**, **Societatea de Științe Matematice BN**, **Filiala BN a Asociației Profesorilor de Limba și Literatură Română**, **Asociația Învățătorilor AMMA BN**. Mulțumiri cotidenelor județene pentru mediatizare: **Răsunetul** – *Menuț Maximilian*, *Olga Lucuța*, *Traian Parva Săsărman*; **Mesagerul** de BN – Radu Sirbu;

24 iun. – 1 iul., cu acordul Cons. Jud. BN, cea de-a XVI-a ediție a **TABEREI INTERNAȚIONALE „ACASĂ LA NOI”** a fost găzduită de **Grupul Școlar „Sf. Maria” Bistrița** (dir. Doina Tat), unde au fost cazați cei 50 de copii și adulți de la **Liceul Teoretic „Principesa Natalia Dadiani” din Chișinău** (dir. Ana Gherghiță) și de la **Liceul Teoretic „Alexandru cel Bun” din Bender/Thighina** (dir. Maria Roibu) – R. Moldova. În cele 7 zile, **grupul de oaspeți a cunoscut municipiul Bistrița** cu obiectivele sale turistice: **Muzeul Județean**, **Turnul Bisericii Reformate**, **Ansamblul „Sub Gălete”**, **Liceele bistrîțene**, **Biblioteca Județeană**; **La Centrul Militar Bistrița** s-au integrat într-un **spectacol comun de folclor**; **La CJ** s-au

întâlnit cu noul președinte **Radu Moldovan** și au primit numeroase donații de carte...; La Direcția Jud. pt. Cultură, Culte și Patrimoniu au primit alte suveniruri; Grupul a participat la *serbările medievale ale Bistriței* și sprijinit de Centrul Jud. pentru Cultură a putut vizita și alte puncte turistico-istorice din județ și nu numai; Oaspeții au fost bine *primiți de Primăriile din Bistrița (Mihai Ruști), Beclean (primar Nicolae Moldovan), Năsăud (primar Mircea Romocea), Telciu (primar Sever Mureșan), Ilva Mică (primar Aurel Horea)*.

Grupul a vizitat Casele memoriale Coșbuc și Rebreanu, Muzeul „Cuibul visurilor” Maieru, Muzeul mineritului din Rodna, Parcul Național Munții Rodnei (vizionare power-point), Muzeul Grăniceresc din Năsăud, Casa „Pictorului verde” din Nepos, Muzeul etnografic „G. Nechiti” din Ilva Mică, Peștera „Izvorul Tăușoarelor” (vizionare power-point) Rebrîșoara, Complexul turistic Figa și Herghelia de cai din Beclean, Complexul turistic Piatra Fântânele, Salina Praid, Stâna din Peica/Șieuf, Cimitirul vesel Săpânța, Muzeul terorii din Sighet, Complexul Bârsana, Monumentul de la Moisei, Stațiunea Borșa... Grupul a fost însoțit în toate aceste zile de **Remus Lungu** (Direcția relații externe a CJ BN), **Ioan Seni** – președintele Astrei năsăudene, **Ioan Neagoș** (*Consoțiul pentru o Românie Durabilă*), **Luiza Iliescu** (*delegat al României la UNESCO*), **Florin Săsărman, Vasile Duda, Tudorica Pampa, Dănuț Archiudean, dr. Alex. Bar** ș. a. membri ai Astrei. Impresionează scrisorile și mesajele pe internet sosite de peste Prut...

Astriști năsăudeni au participat în zilele de **4-5 aug.** la **„ZILELE GRĂNICERULUI MONOREAN”**, invitați de scriitorul **Teodor Tanco**, fiind activi în sesiunea de comunicări moderată de însuși distinsul amfitrion și în care *au conferențiat*: **dir. Alexandru Gavrilăș** (Bistrița), **Hanna Bota, dr. Vasile Tutula, dr. Vasile Lechințan, drd Cosmin Bucilă**, (Cluj-Napoca), **Ilie Șandru** (Toplița), **Ioan Seni, Grigore Marțian, Raus Pompei, dr. Gh. Pleș** (Năsăud), **Icu Crăciun** (Maieru), **Liviu Păiuș** (Rodna), **Viorel Rus** (Bistrița), **Mircea Mihail, Pop Tămaș** (Tg. Mureș)...; Au asistat la *dezvelirea monumentului „Grănicerul monorean”*. A fost lansat și volumul scriitorului **Teodor Tanco**, *„Soldați fără arme”*, ediția a III-a adăugită și revizuită. La manifestări *au participat* și alți năsăudeni – **Adriana Lupoiaie, Ioan Radu Nistor, Valentin Gălățan, Sandu Al. Rațiu, Victor Știr, Iacob Naroș**. Preotul **Marius Avram** și *astriștii locali* au susținut manifestările inițiate și moderate de distinsul scriitor **Teodor Tanco**, fiul ilustru al satului. Acțiunea a fost susținută de *Primăria și Consiliul Local, de Biserica ortodoxă și Muzeul Literar și Memorial „Teodor Tanco”*. Pe când un monument al grănicerilor la Năsăud???

Astriștii Floarea Pleș – președintă, fam. Berceni Valerica și Romulus, fam. Florica și Grigore Marțian, fam. Lucreția și Ioan Mititean au participat de Ziua mondială a Poștei la vermisarea expozițiilor documentare și lansarea cărților D-nei

Virginia Brănescu, „Dincolo de cuvânt”; *Dumitru Popițan*, „Trăirile de zi cu zi” și *Mihai Lucian Valea*, „Dicționar filatelic”;

Ioan Mititean și **Lucreția Mititean** din Cercul Astra oraș au participat la **medalionul literar de la Cluj** în care și-au prezentat cele opt volume „*În vârful penitei*”, oferindu-li-se *Diploma de Onoare a Ligii Scriitorilor* pentru merite deosebite în domeniul scrisului;

Tot domniile lor, au prezentat la Iași cartea „*Cântecul mi-e tare drag*”, volum dedicat cântăreței de muzică populară Maricica Mihoianu. Manifestarea a avut loc în Copou, cu sute de oameni, artiști și invitați din Iași sau din țară, posturi de radio și TV, jurnaliști...

Astriștii **Ioan și Lucreția Mititean**, **Ioan Seni**, prof. **Mare Ilie și Reghina – C. Astra Ilva Mică (12 oct)**, și alți astriști din Beclean, Gherla și Dej au participat la lansarea cărții „*Labirintul din amurg*”, autor juristul Ștefan Mihuț – vicepreședinte al Astei Dej.

SÂNGEORGIIU DE PĂDURE, județul Mureș, în zilele de **26-28 oct. 2012**, a găzduit cea de-a **107-a** *adunarea generală a Astei*, sprijinită de C. J. și al Prefecturii Mureș, C. L. Primăria din localitate. Delegația astriștilor nășăuden: prof. **Ioan Seni** – președinte Desp., d-na **Floarea Pleș** – președinta Cercului Astra oraș Năsăud, ec. **Vica Istrate** – secretarul financiar al Despărțământului și medicul **Gh. Traian Dascăl** – vicepreședinte al Desp. nășăudean. Au fost lansate numeroase cărți și reviste, au fost vernisate expozițiile documentare și s-au desfășurat sesiuni științifice de comunicări, cu două secțiuni: *Românii de pe Văile Târnavelor și din afara granițelor țării* și *Astra în actualitate*. S-a intonat Imnul Național și Imnul Astei; mesaje ale președintelui gazdă – prof. **Emilia Feier** și a președintelui Asociațiunii – prof. univ. dr. **Dumitru Acu**, cu un Te Deum. Au prezentat un *cuvânt de salut* delegatul Academiei Române – acad. **Valentin I. Vlad**, delegatul Camerei Deputaților – **Cristian Sorin Dumitrescu** – președinte al Comisiei pentru Învățământ, Știință, Tineret și Sport, delegatul Universității Creștine «Dimitrie Cantemir» București – prof. univ. dr. **Adriana Corina Dumitrecu** – rectorul Universității, delegatul Astei de la Cahul, R. Moldova – prof. **Doina Focșa**, delegatul Astei Iași – prof. **Areta Moșu** și delegatul Astei Năsăud – prof. **Ioan Seni**; Au prezentat conferințe: Dr. **Ioan Ranca** și muzeograful **Elena Mihu**, prof. univ. dr. **Victor Grecu**, prof. univ. dr. **Liviu Sofonea**, prof. univ. dr. **Elena Macavei**, dr. **Ioan Lăcătușu** – Desp. Astra Sf. Gheorghe; **În Secțiunea I** – «*Românii de pe Văile Târnavelor și din afara granițelor țării*», moderată de prof. **Emilia Feier** (Sângeorgiu de Pădure) și prof. **Areta Moșu** (Iași) au prezentat lucrări bine documentate: prof. **Areta Moșu** (Iași), prof. **Emilia Feier** (Sâng. De Pădure), prof. **Ionel Covrig** (Târnăveni), **Lazăr Lădariu** și **Dimitrie Poptâmaș** (Tg. Mureș), prof. **Rozina Ghiorghioni** (Oțelul Roșu, Caraș Severin), prof. **Silvia** și **Ioan Pop**, prof. **Ana Hinescu** (Blaj);

Secțiunea a II-a, moderatori – lector univ. dr. **Mioara Bud**, secretar I Astra (Sibiu) și prof. **Ioan Seni** (Năsăud), secțiune la care au conferențiat: Dr. **Victor Durnea** (Iași), ec. **D-tru Borțan**, lector univ. dr. **Maria Bud**, prof. **Ion Onuc Nemeș** (Sibiu), col. dr. **Ioan Roman** (Sf. Gheorghe), prof. **Ioan Seni**, **Floarea Pleș**, medic **Gh. Tr. Dascăl**, ec. **Vica Istrate** (Năsăud), asist. univ. dr. **Claudia Bucura** (Sibiu), prof. dr. **Diana Tocaciu** (Blaj), prof. univ. dr. **Aurel Papari** (Constanța). **Sâmbătă, 27 oct., la Sângeorgiu de Pădure**: un *Te Deum la Biserica ortodoxă română*; *dezvelirea plăcii înv. Victor Pop, depunere de coroane la Monumentele eroilor neamului...*; **ediția a V-a a Festivalului jocului, obiceiului și cântecului popular «Pe Mureș și pe Târnăvă»** în care au evoluat copii, maturi, însurați, familii în care se păstrează cu sfințenie pe lângă limba română, obiceiurile și tradițiile românești... Au fost admirați bătrânii din Nadăș, copiii din Albești, Ansamblul «Doina Mureșului» din Reghin, Bărbații și tinerii din Daneș, ansamblul «Stejarul»; Ansamblul profesionist din Tg. Mureș cu obiceiul *cununa grâului*, jocuri și cântece românești; Astriștii de pe Mureș și Târnave – prof. Dr. **Luminița Cornea**, dr. **Ioan Lăcătușu** – Covasna-Harghita, prof. **Marin Șara**, **Ilie Frandేశ** – Reghin, prof. **Nicolae Suciu** – Dumbrăveni, prof. **Ioan Vasu** – Râciu-Mureș, prof. **Emilia Feier** – Sângeorgiu de Pădure, jurnalist **Lazăr Lădariu**, **Dimitrie Poptămaș** – Tg. Mureș, prof. **Ionel Covrig** – Târnăveni – vorbeau despre zona Mureș – Târnave ca despre o Vale a Plângerii, ca străveche vatră românească în care Astra îi apără pe români în loc s-o facă instituțiile statului român...; **Delegații Astrei** au audiat conferința «*Asociațiunea Astra, promotoare a valorilor europene*» a prof. univ. dr. **Corina Adriana Dumitrescu** – rector al Univ. Creștine «Dimitrie Cantemir» din București; **Raportul anual**, **Programul de activități**, **Rezoluția adunării...** **Comisia de reținere a propunerilor** a fost alcătuită din prof. **Ioan Seni** (Năsăud), ec. **Radu Gavrilă** (Dej) și a prof. **Ionel Covrig** (Târnăveni). Propuneri reținute: *adaptarea managementului Astrei zilelor în care trăim, revizuirea Statutului și Regulamentului Astrei în vederea adaptării Astrei la condițiile oferite de Uniunea Europeană; oportunitatea abordării unor relații noi cu autoritățile locale, județene sau naționale în folosul comunităților locale sau județene prin fonduri atrase; susținerea acțiunilor unioniste din Basarabia; protejarea drepturilor minoritarilor români atât în țară cât și înafara țării; colaborare mai consistentă cu Academia Română, universitățile din țară, cu alte societăți sau instituții culturale, cu mass media românească, cu românii de pretutindeni...*

Președintele Asociațiunii – prof. Dr. **D-tru Acu** a adus mulțumiri tuturor membrilor conducerii centrale a Astrei, inclusiv membrilor din Birou, felicitându-i pentru cât au reușit să ofere țării prin Astra. **În noua conducere a Astrei Centrale au fost aleși**: ca *președinte* – prof. univ. dr. **Dumitru Acu**, ca *vicepreședinți*: prof. **Ion Onuc Nemeș** – *cultură*; prof. univ. dr. ing. **Octavean Bologa** – *organizatoric*; ec. **Dumitru Borțan** – *financiar-economic*; prof. **Areta Moșu** – *dispeceratul*

românilor dinafara granițelor; prof. univ. dr. **Corina Adriana Dumitrescu**, rector Univ. „Dimitrie Cantemir” București – *relațiile Astrei cu oficialitățile statului; secretar I* – lector univ. dr. **Maria Bud**; *secretar II* – prof. **Paul Gruian**; *președinte al Comisiei de cenzori* – ec. **Vica Istrate** (Năsăud); *președinți de secțiuni: literară* – prof. univ. dr. **Victor Grecu**; *pedagogică* – prof. univ. dr. **Elena Macavei**; *de tineret* – prof. **Alin Munteanu**; *tehnică* – prof. univ. dr. ing. **Octavean Bologa**; *economică* – ec. **Radu Gavrilă** (Dej); *științifică* – prof. univ. dr. **Dumitru Acu**; *În Comitetul Central al Astrei mai intră toți președinții de despărțăminte și încă un membru la fiecare o sută de membri/despărțământ. În acest fel, din despărțământul Năsăud avem în Comitetul Central al Astrei pe prof. Ioan Seni* (președinte desp.), *Floarea Pleș* – președinte or. Năsăud, prof. **Dorel Coc**, dir. C. N. „G. Coșbuc” – pentru Școlile năsădene; prof. **Pavel Berengea** – președinte pentru toate localitățile ilvene; prof. **Ana Filip** – pentru zona Salva, Coșbuc, Telciu, Romuli; **Sever Ursa** – pentru zona Maieru, Anieș, Rodna, Șanț și Sâng. Băi; prof. **Leon Catarig** – pentru Rebrîșoara, Rebra, Parva, Nepos; prof. ing. **Tudorica Pampa** – pentru Bistrița; medic **Gh. Traian Dascăl** – pentru Cristeștii Ciceului, Lechința și Dumitra...; prof. dr. **Gh. Pleș** – președinte al Sect. șt. pedagogice.

Profesorul **Ioan Seni** – președintele Despărțământului năsăudean a primit „Premiul pentru Literatură „Octavean Goga” al Asociațiunii ASTRA pe anul 2011 și în același timp, în sensul paragrafelor 5 și 6 din Statutele Astrei a fost declarat **MEMBRU de ONOARE al Asociațiunii ASTRA**, în ședința Comitetului Central al Asociațiunii Transilvane pentru literatura română și cultura poporului român, ținută la Sibiu la data de 22 oct. 2012.

12 Dec. astriștii Ioan Seni, pr. Giorgică Cira, prof. drd. Nicolae Bosbiciu, dr. Gh. Pleș Icu Crăciun, Iacob Naroș, Liviu Păiuș, au participat la întâlnirea Clubului „Saeculum” din Beclean – președinte scriitor **Aurel Podaru**, cu scriitorii **Runcului – Vasile Dâncu, Vasile G. Dâncu, Ioan Pinteș și Grigore Pop**, la care au mai participat **Virgil Rațiu, Marcel Săsărman, Valentin Falub, Radu Zăgreanu, Ștefan Mihuț** (Dej), **Mircea Cupșa, Anchidim Pavelea** – primar Runc, **Leon Pinti...**, **Gavril Moldovan** (Bistrița);

14 dec. la Muzeul Grăniceresc Năsăud – dir. **dr. Lucian Vaida**, membrii Astrei sărbătoreau pe cercetătorul **Mircea Prahase**, la cei 65 de ani ai săi, dedicându-i binemeritate elogii pentru meritele sale în susținerea Astrei năsădene prin revista pe care o conduce „Studii și Cercetări Etnoculturale” și unde Astrei i se rezervă un spațiu corespunzător. Alături de elogiile aduse în volumul „*Convergențe etnoculturale În onorem Mircea Prahase*”, editura Mega, Cluj-Napoca, 2012, 358 pag. s-au adăugat aprecierile laudative ale prof. univ. dr. **Vasile Dobrescu** (Tg. Mureș), **Cornel Cotuțiu** (Beclean), **Nicolae Gălățan** (Bistrița), **Ioan Mititean, Ioan Seni, Floarea Pleș, Romulus Berceni, Claudia Petean Sabău**, pr. **Crin**

Teodorescu (Năsăud), Maria Mureșan, Pavel Berengea, Veronica Oșorheian, Valer Petrehuș (Valea Ilvelor), Mircea Daroși (Nepos)...;

20 dec. dir. Șc. Generale „M. Eminescu” Năsăud – prof. **Mărioara Secheli**, dir. adj. **Victorița Costea** și consilierul educ. **Ionela Bidică** au organizat **Concertul anual de colinzi** la care și-au adus aportul elevii școlii instruiți de **Mariana Burduhos, Maria Gonda, d-ra Raluca Morar (Bistrița), Lenuța Sidor** precum și *Grupul vocal de la Colegiul Ec. Năsăud* – instr. **Ecaterina Rațiu**, *Corul Bisericii nr. 2 „Laudațio”* – dirijor **D-tru Buhai**, și *Corul cadrelor didactice din Școală* – instr. **Lenuța Sidor**. Emoțiile trăite de membrii Astrei năsăudene s-au manifestat din plin...

Cercul Astra Mititei (președinte – prof. **Florin Bindea**) este cu cotizația la zi; Cotizația membrilor de la *Salva* a fost folosită de președinta prof. **Ana Filip** la primirea în ospetie a prof. univ. de la Univ. „B. P. Hașdeu” din Cahul, R. Moldova; La *Coșbuc, Telciu și Romuli* se impun noi întâlniri cu liderii actuali pt revigorarea filialelor; Aceeași situație este la *Rebra, Dumitra, Nepos și Parva*, fiind de neînțeles ce anume se întâmplă la *Rodna unde este un cerc puternic, de peste 40 de membri*, dar cu cotizația neachitată pe anul 2012. Președintele Astrei din *Lechința* a fost prezent cu grupul de astriști la Concertul de colinzi al UBB Extensia Năsăud (5 dec. 2012), dar cotizația pe anul 2012 încă n-au achitat-o. Nici în *Colegiul Economic, Șc. Generală sau Liceul Silvic* lucrurile nu stau mai bine. Există aici oameni deosebiți, dar le lipsește organizarea!

Sperăm, prin bunăvoința D-lui primar **Mircea Romocea**, să fie rezolvată cât mai grabnic problema *sediului Astrei*, aflat de câțiva ani în renovare și despre care primarul **Dănuț Oancea**, în Protocolul din 6 febr. 1996 spunea: „Spațiul de 32 mp, compus din două camere, situat la parterul imobilului din Piața Libertății, nr. 15, a fost atribuit Societății Culturale „Despărțământul Năsăud Astra”, pe durata existenței acestei societăți..., Consiliul Local rezervându-și dreptul de a retrage atribuirea în cazul în care interesul major al orașului o cere, **cu atribuirea unui alt spațiu necesar bunei activități a societății, conform art. 1 și 2 din Hot. CL 37/1995**”. În Sediul Astrei a fost organizată **Galeria celor 22 de academicieni năsăudeni, expoziția permanentă a Astrei și Biblioteca Despărțământului** alcătuită din donațiile medicului George Trifon – directorul Spitalului, ec. Nicolae Trifoiu din Cluj și prof. univ. Alexandru Tohăneanu din Timișoara, la care s-au adăugat și alte donații locale. Sediul Astrei era un punct real de atracție pentru oaspeții sau turiștii orașului. Credem în bunăvoința noilor aleși... Astăzi, toate materialele se află în beciul Protopopiatului Năsăud! **Sediului renovat al Astrei** dorim să fie dotat cu materiale moderne și utile acțiunilor educative prestate în interes public. În spațiul respectiv se va amenaja o expoziție permanentă cuprinzând aspecte din cei peste 150 de ani ai Astrei, cu precădere din ultimii peste 20 de ani; De asemenea, va fi amenajată biblioteca Despărțământului năsăudean în care

intelectualii care doresc să-și creeze fonduri personale prin donații o vor putea face la timpul potrivit. Iată răspunsul d-lui primar Mircea Romocea prin adresa nr 19588/16 ian. 2013: **„După reabilitarea Primăriei, se va repartiza un spațiu în care Asociațiunea ASTRA Năsăud, să-și poată desfășura activitatea”** (Semnături – primar, secretar, administr. Domen. public și privat)

Din luna februarie membrii Astrei încep *atragerea fișelor cu 2% din impozitul încasat pe anul 2012*, sursă din care Astra năsăudeană își poate acoperi parțial cheltuielile cultural-educative anuale.

Felicităm pe toți cei care prin **efortul lor propriu sau colectiv** au susținut acțiunile anuale ale Astrei, ne-au informat cu privire la acțiunile lor și și-au achitat **cotizația** de membru, din care **30%** se transferă Astrei Centrale. Cotizația nu se cere membrilor, ea se oferă de către aceștia celui care are sarcina să o colecteze. Pe această cale mulțumim d-lui **Gicu Andriescu** și d-nei **Livia Gavrilaș** de la Cercul or. Năsăud. *Cotizația simbolizează o minimă responsabilitate față de Astra, dar neachitarea ei duce automat la autoexcludere, precum și reluarea plății anuale a cotizației determină recâștigarea calității de membru al Astrei. Suplețea Regulamentului permite flexibilitatea de mișcare a membrilor Astra.*

La adunarea de analiză pe anul 2013 vom avea și alegeri la nivelul Despărțământului, fiecare ales în fruntea Desp. în ultimii 4 ani va avea ocazia să-și prezinte împlinirile. Înainte de aceasta trebuie reorganizat fiecare cerc local, chiar dacă în acest cerc rămân doar preotul satului, câțiva dascăli ai satului și alți cărturari care acceptă benevol voluntariatul cultural sub sigla Astrei; Mulțumim colaboratorilor noștri constanți – CJ, CJC, ISJ, Muzeele și Casele Memoriale din județ, Școlilor năsăudene, Protopopiatului Năsăud și Bisericii din ținut, Bibliotecilor, sponsorilor statornici – Intex Năsăud și Miss Grup, tuturor celor care orientează 2% din impozitul încasat către Astra. Mulțumim Presei județene – Răsunetul, Mesagerul, Curier năsăudean, Plaiuri năsăudene, revistelor de cultură de la Iași, Cluj, Blaj, Sibiu, Bistrița, posturilor TV care ne abordează. Mulțumim partenerilor noștri de împliniri: Consorțiul pt o Românie Durabilă și Societatea Cultul Eroilor din Bistrița, Societatea VRR din Cluj-Napoca, Limba Noastră din Chișinău, Universitățile din Țară și de peste Prut, filialele Astrei din Țară și dinafara Țării. Nu în ultimul rând, Primăriilor și CL care ne sprijină în demersul nostru, inclusiv Muzeului Grăniceresc care ne găzduiește astăzi și ori de câte ori este nevoie. Mulțumim Astrei Centrale pentru încrederea ce ne-o acordă în acțiunile educative pe care le promovăm în spațiul năsăudean.

Năsăud la 31 ian. 2013

REZOLUȚIE

Asociațiunea ASTRA Despărțământul Năsăud

Ioan SENI

ASTRA de astăzi, adaptată la cerințele vieții contemporane este glasul înaintașilor peste timp, glas care ne îndeamnă la unitatea națională în jurul problemelor ce ne consumă prezentul și ne prefigurează viitorul. Ne îngrijorează criza morală prin care trecem, criză în care valorile naționale în loc să fie promovate sunt blamate, iar rezultatele pe termen mediu sau lung pot fi dramatice. În concertul mondial al globalizării de astăzi fiecare națiune își etalează valorile sale ca pe o carte de vizită prin care se identifică în lume. Românii mai degrabă și le denigrează, golind istoria și cultura română de principalele ei valori, fără să pună ceva mai bun în locul acestora.

A promova și a proteja valorile noastre naționale constituie o datorie permanentă a fiecărui cetățean român, obiectiv pe care Asociațiunea ASTRA îl promovează de peste 150 de ani, fără a subestima valorile altor popoare europene sau grupuri etnice trăitoare în spațiul românesc. ASTRA condamnă și respinge extremismul, șovinismul, xenofobia și iredentismul unor minți bolnave sau manipulate – vicii fluturate într-o Uniune Europeană care și-a asigurat stabilitatea prin tratate semnate unanim, cu mulți ani în urmă. ASTRA este solidară cu românii de pretutindeni, respingând separatismele de orice fel sau privilegiile discriminatorii promovate de unii extremiști. ASTRA susține problemele românilor dinafara Țării prin diverse contacte și schimburi culturale, sprijinindu-i în promovarea valorilor proprii tradiționale dar și a integrării lor în exigențele legislative ale statului în care trăiesc și care îi respectă în conformitate cu legislația universală a drepturilor omului

ASTRA militează pentru sporirea continuă a zestrei spirituale a poporului român și pentru conservarea a tot ce este valoros și original în tradițiile culturale românești. ASTRA cultivă și apără limba română, istoria și cultura națională, cerând autorităților statale românești revizuirea și corectarea ariei curriculare a disciplinelor umaniste care se predau în școli și universități, în sensul de a evita falsul, minciuna și mistificarea adevărului istoric. Prin aceste obiective ASTRA este de un real folos statului Român, stat component astăzi al Uniunii Europene.

ASTRA va continua cinstirea memoriei înaintașilor ei, a personalităților culturii și științei românești, a eroilor români căzuți pentru libertate și pe câmpurile de luptă, în timpul celor două războaie mondiale, nu numai în țară ci și în țările

Uniunii Europene și în țările unde locuiesc români dintotdeauna. ASTRA va continua strângerea legăturilor de colaborare cu Academia Română, cu Universitățile din țară și străinătate, cu Biserica, Școlile și instituțiile lor ierarhice, cu toate instituțiile de cultură județene și naționale. În acest sens, astriștii năsăudeni cer autorităților române promovarea unui program național în care să fie prefigurat viitorul tineretului: ce obiective naționale vom urmări, ce meserii vor învăța copiii Țării, unde și ce vor lucra în următorii ani. .

Participanții la Adunarea Generală cer Guvernului României, Parlamentului și d-lui Președinte să oprească manifestările ilegale, antistatale și antiromânești din interiorul Țării.

Astriștii prezenți la Adunarea anuală aduc calde mulțumiri autorităților județene și locale pentru sprijin și colaborare, tuturor astriștilor năsăudeni pentru implicare voluntară și altruistă în actul de ameliorarea a climatului moral-civic și cultural-spiritual.

9 februarie 2013, la adunarea anuală

ASOCIAȚIUNEA ASTRA DESPĂRȚĂMÂNTUL NĂSĂUD

PROGRAMUL ADUNĂRII ANUALE 2012

NĂSĂUD
MUZEUL GRANICERESC
9 februarie 2013

În baza Statutelor Asociațiunii Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român – ASTRA și a Regulamentului de funcționare a Despărțământului Năsăud al Astrei se convocă adunarea generală pe anul 2012 – sâmbătă 9 februarie 2013 în Sala festivă a Muzeului Grăniceresc Năsăud, începând cu ora 9 dimineața, având următoarea

ORDINE de ZI:

• **Ora 9** – prezența delegaților la adunare – câte 2-3 membri din fiecare Cerc sau Secțiune și **Salutul gazdei: dr. Lucian Vaida;**

-**Stabilirea comisiilor de lucru; pt. Procesul verbal** (Gabi Herța – Romuli, Augustina Gușă – Rodna, Silvia Floroae – Dumitra); **pt reținerea propunerilor** (Ana Filip – Salva, Icu Crăciun – Maieru, Iuliu Măierean – Lechința); **pt. consemnarea prezenței** (Catarig Leon / Rebrîșoara, Berengea Pavel – Ilva Mare, Cornel Urian – Cristeștii Ciceului, Bachiș Ștefan – Rebra); **pt. încasări de cotizații și decont carnete** (Vasile Cleja, Gicu Andriescu, Livia Gavrilaș – Năsăud); **pt. protocol și cazare** (Pleș Floarea, Mititean Lucreția, Floricica Marțian, Valeria Berceni, Tuca Urâte, pr. Leon Pop, Floare Vaida...)

-**Achitarea cotizației – individual sau colectiv;**

-**Decontarea carnetelor sau reînnoirea carnetului;**

-**Decontarea carnetelor către Astra Centrală și achitarea a 30% din cotizația anului 2012;**

• **Ora 9,45** – **Deschiderea oficială a adunării:** președinte – prof. **Ioan Seni:** anunțarea comisiilor de lucru, a invitaților...;

- **Intonarea Imnului național și al Astrei;**

- **Te Deum** – pr. protopop **Ioan Dâmbu** – vicepreședinte al Desp. Astra Năsăud și **preoții din oraș** – L. Greab, Fl. Rus, dr. G. Celsie, G. Cira, D. Sidor, Ov. Sermeșan, Crin Tr. Teodorescu;

- **Moment de reculegere** pentru aștriiști dispăruți (Ioan Lăpușneanu, Virginia Hodorogea, Creoșteanu Eleonora, dr. Lazăr Ureche...);

- **Evocare;** „*Profesorul Ioan Lăpușneanu – astrist al comunității născudene*”
– prezintă prof. Ioan Seni și Grigore Marțian;

• **Ora 10 – Aprobarea Ordinii de zi;**

- **Mesajul Primăriei și CL:** **primar** – prof. **Mircea Romoce**a;
- **Mesajul CJ** – președinte **E. R. Moldovan**, vicepreședinte – **Al Pugna**;
- **Mesajul Astrei Centrale** – președinte – prof. univ. dr. **Dumitru Acu**;
- **Mesajul Despărțămintelor din țară** (Sibiu, Blaj, Iași, Dej, Cluj, Maramureș, Reghin, Tg. Mureș, Tg. Lăpuș, Beclean, Bistrița) **și dinafara țării** (transmise pe internet);

- **Mesajul CJC** – dir. **G. Țărmure**; adj. **I. Simionca**;
- **Mesajul ISJ BN** – insp g-l **Camelia Tabără**; g-l adj. **Mihai Mureșan**
- **Mesajul CJ Muzeal** – dir. **Al. Gavrilăș**;
- **Mesajul Bibliotecii Județene** – dir. **Ioan Pinte**a;
- **Mesajul UBB Ext. Născud** – dr. **Horațiu Catalano**, dr. **A. Manea**;

1. **Raportul anual** al Despărțământului – președinte – prof. **Ioan Seni**;
2. **Raportul financiar anual** – ec. **Vica Istrate**;
3. **Raportul Comisiei de cenzori** – prof. **Grigore Marțian**;
4. **Programul de acțiuni astriste** pe anul **2013** – **Mititean Ioan**, **Dorel Coc**,

Chira Daniela;

5. **Dezbateri, propuneri, sugestii** (inclusiv pt adunarea de alegeri de anul viitor);

- **Oferta partenerilor prezenți la adunare**;
- **Prezentarea propunerilor reținute**;
- **Aprobarea documentelor și a propunerilor făcute**;
- **Completarea locurilor vacante în conducerea Desp.** :
președinte Secțiunea literară... .. ;
- **Anunțuri editoriale**;
- **Lansări de carte și reviste** – **Ioan Mititean**;
- **Premiile Astrei**;

• **Ora 13 – Concluzii.**

Președinte – prof. **Ioan Seni**
0742 055 356; 0263 360 361

REZOLUȚIA

celelei de a 108-a Adunări Generale a Asociațiunii ASTRA, dedicată centenarului morții inventatorului și aviatorului Aurel Vlaicu din 13-15 septembrie 2013, Orăștie-Bințiș, județul Hunedoara, reunind peste 100 de delegați din filialele din România și din afara granițelor țării, precum și numeroși reprezentanți ai altor instituții și societăți culturale din țară și străinătate. A fost elaborată și aprobată în unanimitate următoarea rezoluție

Prof. univ. dr. Dumitru ACU,
Președinte Asociațiunea ASTRA

A SOCIATIUNEA TRANSILVAN **A**
PENTRU LITERATURA ROMÂNĂ
ȘI CULTURA POPORULUI ROMÂN - ASTRA

Fondată la anul 1861 - Sibiu

Sibiu, Nr. 130 /23. 09. 2013

Asoțiațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român – ASTRA, înființată în 1861, urmare a strădaniilor înaintașilor noștri pe linie culturală, civilizație și modernizare a societății românești, Asociațiunea ASTRA de astăzi, adaptată cerințelor contemporaneității, este una din expresiile cele mai reprezentative ale societății civile românești actuale.

Analiza și dezbaterile care au avut loc s-au concretizat cu concluzii/ măsuri și propuneri pentru Biroul Asociațiunii și pentru Despărțămintele (filialele) astriste, cât și recomandări și cerințe pentru instituțiile centrale și guvernamentale, pentru care Asociațiunea, încărcată cu vasta și valoroasa ei experiență de peste o sută cincizeci de ani, se consideră îndreptățită să se pronunțe, în vederea sprijinirii actului de eficientizare și modernizare a societății românești.

Din dezbaterile care au avut loc s-au desprins propuneri și sugestii pe care Adunarea Generală le-a adoptat și le-a considerat ca puncte de reper în activitatea viitoare:

1). Lărgirea bazei organizatorice a ASTREI, prin constituirea de noi despărțăminte (filiale) și cercuri în țară și în cadrul comunităților românești de peste hotare.

2). Stabilirea și întărirea legăturilor cu toate despărțămintele (filialele) și cercurile ASTREI, din țară și din afara granițelor țării, în scopul eficientizării activității lor, a întăririi limbii române, a consolidării conștiinței de neam și a demnității naționale.

3). Etapa actuală necesită instituirea unui sistem de relații coerente cu organismele statale și cu asociațiile nonguvernamentale cu obiective similare.

4). Având în vedere numărul mare de români care trăiesc și muncesc în multe țări de pe mapamond, se impune și ASTREI acordarea unei atenții deosebite dezvoltării relațiilor cu societățile culturale românești de peste hotare, în vederea păstrării identității lor lingvistice și culturale.

5). Se reiterează grija deosebită pentru atragerea tineretului spre idealurile ASTREI prin crearea unor secțiuni corespunzătoare preocupărilor, gusturilor și opțiunilor acestora.

6). Revitalizarea activității secțiunilor științifice ale ASTREI constituie un obiectiv important pentru aștrști care nu trebuie scăpat din vedere, cu toate greutățile generate de conjunctura actuală.

7). Pentru dezvoltarea unei economii naționale moderne, competitive, corespunzătoare necesităților și așteptărilor românilor, ASTRA, prin structurile ei, își va aduce contribuția la dezvoltarea meseriilor tradiționale, a întreprinderilor mici și mijlocii și a agriculturii moderne și revitalizării comunităților sătești. Elita aștristă a militat, de la înființarea Asociațiunii, pentru dezvoltarea clasei mijlocii românești, motorul dezvoltării societăților moderne, generatoare de venit și de ridicare perpetuă a nivelului de trai a românilor, preocupare capitală pentru instituțiile statale, guvernamentale și locale, având în vedere scoaterea din criza generală care a cuprins societatea românească.

8). Colaborarea cu Academia Română, cu Universitățile și cu alte Foruri științifice din țară constituie o permanență în programul Asociațiunii ASTRA. În acest context solicităm Ministerului Culturii, Institutului Cultural Român și altor instituții specializate să publice în principalele limbi străine lucrări destinate a contracara teze falsificatoare ale istoriei, culturii și civilizației românești, precum și publicarea în tiraje consistente a mai multor opere reprezentative ale culturii și civilizației românești, pentru ca România să fie cunoscută în lume cu valorile ei creative, comparabile cu ale altor popoare și nu cu evenimente negative, întâmplătoare, speculate, pentru denigrarea românilor și a țării.

9). ASTRA, întemeiată pe cunoașterea unor experiențe negative anterioare, atrage în mod serios atenția guvernului și organelor statale abilitate să vegheze ca în procesul de restituire a proprietății funciare și mai ales a vânzării pământului de

către românii sărăciți străinilor de tot felul, începând din 2014, să nu se ajungă în final la lezări grave ale viitorului societății românești și a integrității României. Sensul progresului, spunea George Barițiu în 1874 era ca „**fiecare român să învețe să țină la proprietatea de pământ, să adune și să-l cumpere, să-l cultive cu toate brațele și să-l iubească ca pe părinți**”.

10). Asociațiunea ASTRA, care a cunoscut și a trăit prăbușirile identitare și economico-sociale în decursul istoriei ei, nu poate rămâne indiferentă la procesele de acaparare a zonei Roșia Montană, cu repercusiuni dezastruoase pentru sănătatea și viitorul românilor, și se alătură Academiei Române, Bisericii Ortodoxe, Catolice și Greco-catolice, a multor organizații nonguvernamentale, pentru oprirea acestui proiect sinistru și pentru a găsi soluții pragmatice pentru înființarea de activități și locuri de muncă, specifice cooperăției, turismului, agriculturii, valorificării fondului forestier și alte activități tradiționale moștitorilor, care să coabiteze cu mineritul eficient în favoarea românilor.

11). Consecvență idealurilor sale, ASTRA, în cadrul societății civile, își asumă îndatorirea de a combate cu severitate confuziile propagate de unele cercuri interne și internaționale interesate, ca indiferentismul și pasivitatea față de distrugerea valorilor materiale și spirituale românești, din păcate, de multe ori dirijate, pentru anumite paliere de comunicare, ce au cuprins diverse segmente ale existenței noastre, datorită lipsei de perspectivă și de criterii fundamentale, prezente și viitoare, vizând dezvoltarea firească a României, în consens cu cea a Europei și a lumii în care trăim.

12). ASTRA, practicând de la începuturile sale ecumenismul și voința de unitate creștină, amintește mereu că militează ferm pentru depășirea dificultăților ivite și întreținute pe acest tărâm, sub raport moral, cultural și național. ASTRA nu pregetă a face apel către conducătorii celor două biserici surori, ortodoxă și greco-catolică, de a înceta cât mai urgent certurile și disputele materiale. Poporul român are nevoie de ajutorul ambelor biserici, deoarece noaptea lungă a suferințelor sale continuă, sacrificând solidaritatea și unitatea neamului românesc. Asociațiunea ASTRA dorește intensificarea parteneriatului cu bisericile surori.

13). ASTRA salută statuarea „Zilei Limbii Române” și intensificarea cunoașterii istoriei și culturii naționale prin programa școlară și mass-media românească și va continua acțiunile de marcarea a unor mari evenimente istorice și culturale ale neamului românesc.

14). Adunarea Generală cere Biroului și conducătorilor Despărțămintelor (filialelor) să se implice mai activ și mai prompt în informarea opiniei publice cu privire la acțiunile și inițiativele ei, cerându-i, totodată, să nu lase fără reacție adecvată **opinii, acțiuni și atitudini** – indiferent de sursa lor – neconcordante cu prestigiul și scopurile fundamentale ale poporului român.

15). Asociațiunea ASTRA a militat întotdeauna pentru înțelegere între toate etniile conlocuitoare, pentru realizarea unității lor prin cultură, dar nu înțelegem să renunțăm la demnitatea noastră ca popor și națiune, la valorile și tradițiile noastre, la drepturile și libertățile românilor câștigate cu prețul unor sacrificii și jertfe imense de către înaintași. Cu atât mai mult se impune ca noi românii să ne păstrăm unitatea de neam și limbă, generând condiții de armonie între naționalitățile conlocuitoare.

16). Apreciem că minoritățile din România au drepturi chiar mai mari decât standardele internaționale. Solicităm Guvernului și instituțiilor statului îndrituite să continue măsurile pentru asigurarea echilibrului firesc, sub raportul relațiilor interetnice, în cadrul social, administrație, învățământ, domeniul economic etc, din zona Mureș, Harghita și Covasna, luând în calcul și eficiența modelului slovac, să aplice o legislație care să asigure un climat de normală conviețuire, astfel încât românii din aceste localități să nu se mai simtă tolerați, stresați, dezavantajați și lipsiți de apărare în propria țară.

17). Conducătorii ASTREI vor continua cu perseverență și cu deplin temei legal, eforturile pentru redobândirea patrimoniului Asociațiunii și patrimoniului Fundațiilor și Fondurilor acesteia, confiscate abuziv, și fără temei legal, de statul comunist, în 1950, patrimoniu ce aparține românilor transilvăneni care sunt proprietarii de drept succesoral, și solicită sprijinul autorităților îndrituite de lege ale statului în rezolvarea acestei probleme capitale de care depinde autoritatea și finanțarea întregii activități astriste.

18). Asociațiunea ASTRA cultivă valorile durabile, și cu experiența acumulată timp de peste 150 de ani, rămâne unul din cele mai de seamă fronturi ale luptei sale, pentru construcția procesului identitar al românilor în integrarea europeană și se implică în proiectele care contribuie la păstrarea patrimoniului material și spiritual al poporului român.

Participanții la Adunarea Generală dedicată inventatorului și aviatorului **Aurel Vlaicu** aduc calde mulțumiri autorităților locale și județene, colegilor noștri din Despărțământul Orăștie, tuturor celor care și-au adus obolul la reușita acestei manifestări naționale.

Orăștie, 13-15 septembrie 2013

COLEGIUL NAȚIONAL „GEORGE COȘBUC” ȘI ASTRA

Ioan SENI

La 4 octombrie 1863 s-a creat Gimnaziul român, cu voia și din averea Fondurilor grănicerești¹, fonduri create de Regimentul II năsăudean în timpul existenței sale (1762-1851). Înființarea Gimnaziului era un semn și un exemplu al rezistenței românilor prin cultură, într-o Europă în care Marile Puteri se manifestau prin dominația popoarelor mici sau mijlocii... „În opidul Năsăud... să se fundeze și Gimnaziu *complet național român*”² în care să se predea toate acele științe care s-au predat până acum și se vor preda și pe viitor în celelalte gimnazii complete... În acest Gimnaziu va avea dreptul de a învăța oricine, fără distingere de naționalitate și religie...”. *Limba învățământului*, pentru totdeauna cât va *susta* (exista – n. n.) acest institut, să fie *cea română*..., științele *filosofice* și *matematice* să se predea cât mai pe larg, iar *istoria națională română* și *literatura limbii române* să se înființeze și să fie câte o catedră de sine...; Îndemnul pentru tânăra generație răsuna grăitor: „*De bate în voi junilor ardoarea spre știință... apoi, mai întâi aceasta bate pentru cunoașterea deplină a limbii și literaturii voastre române*...”.

*Festivitățile de inaugurare a instituției*³ erau marcate de reprezentantul Districtului – Leontin Luchi; a vicarului Grigore Moisil; a teologului Ioan Lazăr și a elevului de clasa I Grigore Pletosu...; Corul elevilor a cântat *Oda Liceului*, imn ce se cântă de 150 de ani la toate manifestările instituției...; Năsăudenii s-au cinstit în amiaza zilei printr-un *banchet* sobru, iar seara printr-un *bal* al bucuriei... Gimnaziul năsăudean va funcționa după model austriac, cu ciclul inferior (I-IV) și ciclul superior (V-VIII) iar în 1871 va primi dreptul de publicitate, adică de a organiza examenul de maturitate și de a elibera certificate legale de studii, iar după 1918 va funcționa după model românesc.

¹ *Monografia Colegiului Național „George Coșbuc” din Năsăud la 150 de ani de istorie (1863-2013)*, editura Napoca Star, 2013, coordonator Alexandru Dorel Coc, Capitolul VII. Jurist Pompei Raus, *Asociația Grănicerilor năsăudenii – patronul Gimnaziului fundațional din Năsăud*, pag. 337-390.

² *Instrumentu fundaționale pentru institutele de învățământ și educațiune din districtul Năsăudului în Transilvania*, Cluj, 1872, p. 3-5.

³ *Monografia Colegiului Național „George Coșbuc” din Năsăud la 150 de ani de istorie (1863-2013)*, editura Napoca Star, 2013, coordonator Alexandru Dorel Coc, Teodor Tanco, *Prefața*, „pag. 4, apud Virgil Șotropa și Nicolae Drăganu, *Istoria școalelor năsădene*, Năsăud, 1913, p. 151.

În timpul Dualismului austro-ungar (1866-1918), Gimnaziul năsăudean a rezistat presiunilor antiromânești promovate de Budapesta, respectând atât noua legislație, cât și statutul de *Gimnaziu românesc*. Pe lângă Programă școlară, profesorii și elevii Gimnaziului organizau reprezentații teatrale, corale și cu declamări, serbări folclorice precum *Maialul elevilor năsăudeni* (interzis uneori...), Maial cu jocuri specifice: *Călușarul și Romana*, jucate și la balurile de caritate sau filantropice de peste an...; Elevii și profesorii Gimnaziului și-au întemeiat o societate culturală „*Virtus Romana Rediviva*”⁴ și o revistă pe măsură – *Musa Someșană*⁵, iar la sfârșit de an școlar – un Anuar reprezentativ pentru școlile valoroase. În anul 1888 se intra în actuala clădire a Liceului, „*cel mai frumos din câte au românii de peste munți*” (N. Iorga);

Gimnaziul năsăudean era contemporan cu **ASTRA**⁶ (creată în 1861) și cu **Academia Română** (creată în 1866), având scop și obiective comune: *emanciparea românilor prin cultură, prin științe, prin meserii...ASTRA și-a propus prin Statute: „Înaintarea literaturii române și a culturii poporului român...”*, dar trebuia să caute „*neîncetat mijloace reale și oneste, spre a lumina, cultiva, înavuți și fericici pe popor, pentru ca să fie fericită țara...*”. „*Numai dezvoltarea facultăților spirituale, numai luminarea minții, numai cultura adevărată, fericesc pe om, va fericici și pe poporul român...*”. De aceea, printre primii membrii ai Astreii îi vom întâlni mai ales pe profesorii Gimnaziului năsăudean: vicarul Grigore Moisil (director), Octav Barițiu, Ioan Papiu, Florian Moțoc, dr. Ioan Marte Lazăr, dr. Paul Tanco, dr. Artemiu Publiu Alexi, dr. Constantin Moisil (primul președinte al Desp. Astra Năsăud – 21 aug. 1881), Ioan Ciocan, Ioan Gheție... Mitropolitul ortodox Andrei Șaguna preciza în perioada primilor ani ai Asociațiunii: „*Astra avea menirea de a dezvolta limba și cultura națională, căci fără ele nu se pot ține pașii cu alte popoare civilizate...*”.

Profesorii aștriști ai Gimnaziului au transformat Năsăudul într-un principal centru al rezistenței culturale românești din Ardeal, astfel încât acad. **Iuliu Moisil** spunea cu toată convingerea că: „*Liceul din Năsăud a fost o mare binefacere*

⁴ *Monografia Colegiului Național „George Coșbuc” din Năsăud la 150 de ani de istorie (1863-2013)*, editura Napoca Star, 2013, coordonator Alexandru Dorel Coc, cap. VIII. Col. r. dr. Vasile Tutula, „*Virtus Romana Rediviva*” – o stare de spirit în școlile năsăudene și Colegiul Național „George Coșbuc” (1773-2013), pag. 391-414.

⁵ *Ibidem*.

⁶ Ioan Seni, *Despărțământul Năsăud al ASTREI de la înființare până în anul 1918* – lucrare metodică-științifică pentru obținerea gradului didactic I, 1989, p. 2; *Idem*, *Despărțământul Năsăud în constelația filialelor ASTREI*, în vol. III, p. 189 în Gheorghe Pop, Teodor Ardelean, *Astra ieri și azi, realizări și perspective*, Bibl. Jud. „Petre Dulfu” Baia Mare, 2005, 252 p; *Idem*, *Pagini din istoricul Despărțământului ASTRA Năsăud*, în Conferințele Bibliotecii ASTRA Sibiu, nr. 132/ 2011, pag. 11-23, apud „Transilvania”, nr. 4, 1911, p. 311.

pentru poporul din ținutul grăniceresc, ca și din partea de nord a Ardealului...”; Acad. **Nicolae Drăganu**: „Năsăudului îi datorez, direct ori indirect, toată pregătirea pentru viață”; Acad. **Liviu Rebreanu** recunoaște că Liceul năsăudean a fost „în zilele grele, o cetate de românism dinamic și un focar de cultură românească. De aceea, aproape toți bărbații de seamă din Transilvania s-au mândrit a fi fost măcar vremelnici, elevi ai liceului năsăudean”.

Profesorii Gimnaziului Năsăudean au găzduit Adunarea Astrei pe țară din 8-10 aug. 1870⁷, înainte încă de a-și constitui Despărțământul... Președintele Astrei **Vasile Ladislau Pop** spunea cu acest prilej: „Am venit, fraților la D-voastră... căci v-am cunoscut simțămintele cele bune... și nu ne-am îndoit nici un moment, că aceia care așa mult au jertfit pentru școli, pentru luminarea poporului, ne vor primi cu căldură pe aceia care asemenea năzuiesc a înainta cultura poporului”. Căpitanul Districtului, **Alexandru Bohățel**, înscriind cele 44 de comune grănicerești în Astra și achitând 6874 fl v. a. spunea: „Ne este îndoită bucuria, știindu-vă veniți pentru un scop sublim, sfânt și vital, și văzându-vă veniți aici din toate părțile monarhiei locuite de români, spre înaintarea acelui scop: Înaintarea literaturii române și culturii poporului român”.

La 21 aug 1881, Năsăudul își va crea un Despărțământ al Astrei⁸ (va fi al 15-lea...) în care președintele și principalii lideri vor fi din Gimnaziul Grăniceresc: dr. **Constantin Moisil** – președinte, **Ioan Tanco** – „actuar” (secretar), **Octav Barițiu** – casier, **Florian Moțoc** – controlor, dr. **Paul Tanco**, **Ioan Ciocan**, **Grigore Pletosu** – membri în Comitet; Prin Desp. Astrei, profesorii Gimnaziului veneau în contact direct cu orașul, cu lumea satelor, foste sate grănicerești, promovând acțiuni culturale, cursuri de „pomărit” – prin „disertațiuni populare și învățături despre economie, sănătate, educație, industrie și comerț”, îndemnând poporul spre ocupații industriale și comerciale și spre înființarea de „însoțiri folositoare” – reuniunile de lectură, de întrajutorare, bănci populare

Adunările anuale ale Despărțământului⁹ deveneau contacte nemijlocite între profesorii Gimnaziului și populația ținutului năsăudean. Astfel s-au manifestat adunările la Năsăud (1881, 1891, 1892, 1899, 1903, 1905, 1907, 1928), Sângeorz (1895), Rodna (1896, 1910), Telciu (1898), Salva (1900), Feldru (1902), Ilva Mare (1909), Șanț (1911), Mintiu (1912), Rebrîșoara (1913), Coșna (1914), Zagra

⁷ Ironim Marțian, *Întâia adunare generală a ASTREI la Năsăud*, în Almanah cultural-științific „Virtus Romana Rediviva” nr. 7, Cluj-Napoca, 2003, p. 37-43.

⁸ *Monografia Colegiului Național „George Coșbuc” din Năsăud la 150 de ani de istorie (1863-2013)*, editura Napoca Star, 2013, coordonator Alexandru Dorel Coc, cap. IX, Ioan Seni, *Spiritualitatea astristă năsăudeană și Colegiul Național „George Coșbuc” la 150 de ani de la înființare*, pag. 415-461, vezi pag. 426.

⁹ Ioan Seni, *Pagini din istoricul Despărțământului ASTRA Năsăud*, în Conferințele Bibliotecii ASTRA, Sibiu, nr. 132/2011, pag. 13 și 15.

(1921), Mocod (1923), Nepos (1924), iar după 1989: la Năsăud (1990, 1999, 2001, 2008, 2009, 2011, 2012), Maieru (1991, 2006), Sângeorz (1992, 1996), Salva (1993, 2005), Zagra (1994), Ilva Mare și Măgura (1995), Rebrîșoara (1997, 2007), Coșbuc (1998), Feldru (2000), Beclean (2002), Cristeștii Ciceului (2003, 2004), Rodna (2010);

După **Marea Unire din 1918**, consfințită și prin Conferința de Pace de la Paris (1919-1920), profesorii Liceului au fost distribuiți de Cons. Dirigent în funcții de mare interes pentru Transilvania¹⁰: **Nicolae Drăganu** – rector, prorector și primar al Clujului; dr. **Valeriu Seni** – director regional, inspector și insp. șef al Înv. secundar pe Ardeal; **Victor Onișor** – prof. de drept, comisar guvernamental, delegat în procesul cu optanții unguri; **Gavril Precup** – dir. g-l al Înv. secundar; **Dariu Pop** – revizor șc. la Satu Mare; **Vasile Meruțiu** – va preda geografia la Universitate; **Vasile Bichigean** – va prelua inventarul Universității și al Bibliotecii acesteia; **Victor Motogna** – dir. al Liceului din Dej; **Augustin Bena** – prof. de muzică la Liceul din Oradea; **Emil Precup** – dir. la Liceul din Gherla; **Macedon Linul** – dir. al Școlilor maghiare de băieți și fete din Bistrița...

După Marea Unire (1918) salariile vor fi asigurate de Statul Român, iar administrația clădirii rămâne fondurilor grănicerești...; Românii bistrițeni devin majoritari în Bistrița, administrația județului având nevoie de un Liceu românesc puternic, precum cel năsăudean, care, prin memorii semnate chiar de localnici (dr. Vasile Pahone, Grigore Pletosu, Macedon Linul) era la un pas de a fi mutat la Bistrița, în schimbul unei Școli Silvice și alta de Industria Lemnului...; „*Năsăudenii, conduși de oameni adevărați, urmași ai grănicerilor, nu s-au dat învinși*” (Oct. Ruleanu);

Liceul și-a dezvoltat baza materială (muzee, cabinete, un aparat cinematografic...), fiind susținut de numeroase fundații, de băncile năsădene (Albina și Mercur), de numeroși profesori...; Profesorii n-aveau voie să ia elevi în gazdă și nici să dea ore particulare...; Vasile Bichigean, Virgil Șotropa și Ioan Pecurariu ș. m. a. erau considerați *modele demne de urmat...*; **Președinți¹¹ ai Desp. Năsăud** proveneau din astfel de profesori: Dr C-tin Moisil (1881-1892); Dr. Ioan Pop (1892-1901); Dr Paul Tanco (1901-1905); Ciril Deac (1905-1909); Ioan Pecurariu (1910-1930); Iuliu Moisil (1933-1947); Ioan Seni (1990-prezent)...;

În anii tragismului unguresc (1940-1944) Liceul se va numi: *Gimnaziul regal ungar de stat cu limba de predare română – Naszod*¹², iar la retragerea ungarilor, o

¹⁰ Ioan Seni, *Năsăudenii și Marea Unire*, editura Napoca Star, 2008, cap. 17. *Năsăudeni în slujba Consiliului Dirigent*, pag. 106-110

¹¹ Ioan Seni, *Pagini din istoricul Despărțământului ASTRA Năsăud*, în Conferințele Bibliotecii ASTRA, Sibiu, nr. 132/2011, pag. 14.

¹² *Monografia Colegiului Național „George Coșbuc” din Năsăud la 150 de ani de istorie (1863-2013)*, editura Napoca Star, 2013, coordonator Alexandru Dorel Coc, cap. III, col. r. dr. Vasile

parte din arhiva Liceului a fost salvată de directorul Aurel Șorobetea, de medicul liceului dr. Teofil Tanco și de contabila Elisabeta Drăgan; În timpul dominației hortiste ungurești au plecat în refugiu și profesorii: Gh Pteancu, Mihai Lipan, Emil Ștefănuțiu, Emil Pecurariu, Ioan Roman, Teofil Lupu... și foarte mulți elevi cu părinții lor...; Au rămas în Liceu: Aurel Șorobetea, Leonida Pop, Iuliu Mureșan Pal, dr. Teofil Tanco, dar numărul dascălilor români din Ardeal a scăzut dramatic... Manualele și hărțile erau tipărite la Budapesta; Bustul lui Coșbuc a fost dat jos de pe soclu și mutilat...; La București se editau „Plaiuri nășăudene”, având sprijinul avocatului D-tru Nacu – președintele refugiaților români din Ardeal...;

Noul regim politic comunist, instalat după 5 martie 1945 a desființat proprietatea particulară prin naționalizare; a înlocuit gospodăria țărănească cu CAP-uri; a lichidat intelectualitatea românească prin pușcării; a epurat bibliotecile publice și școlare, introducând cartea militantă rusă; și-a creat o nomenclatură partinică servilă; În Liceu au revenit: Vasile Bichigean, Emil Păcurariu, Emil Ștefănuțiu, Mihail Lipan, Oct. Scridon, Th. Mihadaș, Ioan Cutova, Gavril Scridon, Al. Husar, Pavel Deleanu, dr. Marin Vancea, Aurel Feștilă, Gr. Găzdac, Emil Catarig, Gavril Mănarcă, George Trifon – medicul liceului... Prin ei și mulți alții s-a asigurat calitatea învățării în Liceu...; Regimul politic asigura: gratuitatea manualelor școlare, a taberelor școlare, a asistenței medicale, siguranța locului de muncă, în schimbul politizării excesive;

Directorii Liceului¹³ în această perioadă au fost: Aurel Șorobetea (1944-1947); Ioan Mărginean (1947-1948); Pavel Deleanu (1948-1950); Ștefan Man prof emerit. (1950-1955); Felicia Popescu (1955-1958), suplinită în anii 1957-1958 de Oct. Ruleanu; Grigore Găzdac (1958-1978); Septimiu Pop (1978-1982); Vasile Viman (1982); Gheorghe Pleș (1982-1990). Liceul pierde numele de „George Coșbuc”, devenind *Liceul mixt din Năsăud*, pentru că se lovea în personalități, în Biserică, în Societățile culturale precum Astra...; Conferințele de altă dată ale Astei au fost înlocuite cu învățământul politic, insistându-se pe *industrializare* cu orice preț, rezultând ateliere aproape în fiecare școală, deci și-n Liceu, unde s-au creat profiluri noi: textil, chimic, mecanic... Profesorii și elevii lor adunau toamna recolta CAP-urilor sau a IAS-urilor..., iar iarna profesorii mai efectuau și recensământul animalelor...

La 14 oct. 1956 Liceul revenea la numele poetului George Coșbuc, fiind dezvelit al doilea bust pe soclul de la intrare...; Directorul **Grigore Găzdac**¹⁴

Tutula, *Perioada 1940-1944*, p. 121.

¹³ *Monografia Colegiului Național „George Coșbuc” din Năsăud la 150 de ani de istorie (1863-2013)*, editura Napoca Star, 2013, coordonator Alexandru Dorel Coc, *Anexa 10*, pag. 549-551.

¹⁴ *Monografia Colegiului Național „George Coșbuc” din Năsăud la 150 de ani de istorie (1863-2013)*, editura Napoca Star, 2013, coordonator Alexandru Dorel Coc, cap. V, dr. Gheorghe Pleș, *Perioada 1950-1989*, pag. 251-258.

publica în *Curierul de București* cu pseudonimul Sabin Săraru, în *Flacăra*, *Almanahul creștin* (Oradea), *Curierul creștin*, *Tribuna Ardealului* (Cluj), *Arhiva Someșană II*; Era autor al manualului de filozofie, cls XII; A primit distincția de *Profesor emerit*; A susținut *Maialul* elevilor, *Corul școlii*, formația de *teatru*...; A organizat *centenarul* Liceului – 1963 și al poetului George Coșbuc – 1966; A susținut societatea științifico-literară *Virtus Romana Rediviva* și revista *Muza Someșană*; Elevul anilor 1967-1968, **Gheorghe Rusu** aducea premii internaționale la fizică de la Hamburg, Londra și Praga;

Directorul **Pop Septimiu**¹⁵ (1978-1982) fuseseră și director adjunct, un prețuit muzeograf; a organizat expoziția jubiliară 1963; publica în „File de istorie”; a fost șef al Secției de Învățământ; insp. g-I adj; a fost apreciat cu Ordinul Muncii cls. a III-a; a extins profilurile și atelierele tehnice în Liceu...; Dr. Vasile Viman (1982) a ales calea universitară la Baia Mare; Directorul **Dr. Gheorghe Pleș**¹⁶ (1982-1990; 1995-1997) – Profesor evidențiat; publică în *Arhiva Someșană II*, *Tribuna ideilor*, *Gazeta matematică*, *Tribuna*, *Anuarul matematic*, *Studii și Cercetări etnoculturale*; participă la simpozioane naționale la Dej, Craiova, Constanța, Bistrița, Cluj-N, Turda, Brașov; este membru în Societatea Științelor Matematice din România; membru în Consiliul Național Astra și al Despărțământului Năsăud; președinte al Secțiunii științifico-pedagogice a Despărțământului Astra Năsăud și organizator al celor 16 ediții ale Concursului Interdisciplinar „Dr Paul Tanco”; a înființat și a devenit prof. asociat al Extensiei UBB la Năsăud; a susținut formațiunile artistice în Liceu, în special *Romana* și *Călușarul*; a atras în Liceul teoretic și profilul pedagogic; a crescut numărul performerilor la olimpiadele școlare, faza națională; a organizat jubileul Liceului la 125 de ani (1988), editând o micromonografie; a fost consilier local;

Anii de după 1989¹⁷ reprezintă o perioadă de confruntare dintre vechi și nou..., în care s-au elaborat o nouă Lege a Învățământului și un nou Statut al cadrelor didactice; Au apărut noi programe curriculare, manuale alternative și încercări de adaptarea a învățământului românesc la normele europene...; Dar tinerii adolescenți au probleme de adaptare..., economia stagnează, resursele ni le înstrăinăm singuri, cercetarea științifică nu-i susținută de Stat și depindem tot mai mult de alții...; Țara arată aproape ca o colonie cu oameni săraci, din care mulți își fac rostul înafara granițelor...; Se dă importanță mai mare competențelor de nivel european: aprofundarea mai mult a limbilor moderne; mai multă educație antreprenorială; stăpânirea tehnologiilor noi bazate pe calculator și internet; o

¹⁵ *Ibidem*, p. 258-259

¹⁶ *Ibidem*, p. 260-266.

¹⁷ *Monografia Colegiului Național „George Coșbuc” din Năsăud la 150 de ani de istorie (1863-2013)*, editura Napoca Star, 2013, coordonator Alexandru Dorel Coc, cap. VI, Dorel Alexandru Coc, *Perioada 1990-2013*, pag. 284-291.

anume sensibilitate la cultură și la tehnologia învățării de „a învăța să înveți”...; Acestea toate pot induce un viitor nou pentru tinerii Țării...

Directorii de după anii 1989 au fost: **Adriana Lupoaie**¹⁸ (1990-1995), timp în care Liceul ia numele de Colegiul „George Coșbuc”, cu Școală Normală și Școală de Aplicație; Susține jumelaje cu Liceele din Modling (Austria) și Becanson (Franța); Organiza serbările Colegiului la 130 de ani (1993); A susținut înființarea Desp. Astra Năsăud, având funcția de vicepreședinte; A găzduit olimpiada națională de psihopedagogie (1995); A susținut formațiile artistice ale școlii, necesare în Maialul elevilor și-n alte manifestări cultural-artistice...; **Dr. Gh. Pleș** (1995-1997): vezi. pag. anterioară...; **Ioan Tebies**¹⁹ (2001-2005): A transformat Internatul în spațiu pentru clasele de gimnaziu; A reabilitat clădirea Colegiului, a Sălii de sport și a Muzeului școlii; A organizat concursul de matematică „Gavril Tulai”, susținând și concursul „Dr. Paul Tanco”; A sprijinit formațiile artistice din școală și olimpicii pentru faza națională; A susținut relațiile cu Liceul din Modling (Austria); A susținut Maialul elevilor (*Călușarul, Romana*); A reușit două numere din Anuarul școlii; A fost consilier local și este membru al Aștei;

Steluța Vâju²⁰ (2011-2012): A organizat parteneriate cu Universitățile din Cluj-Napoca, Oradea, Baia Mare; A găzduit cursuri postuniversitare în școală; A organizat concerte pentru colegii din școală și populația din oraș; A menținut formațiile artistice ale școlii: *Romana și Călușarul*. – evidențiate la Maialul elevilor năsăudeni. Este membră a Aștei. .

Dorel Alexandru Coc²¹ (1997-2001; 2005-2011; 2012-prezent): deputat în Parlament (1992-96); A introdus clasele gimnaziale în liceu (din 1998); a reușit reabilitarea Școlii de Aplicație; A primit Medalia prezidențială „Meritul pentru Învățământ” și Diploma de Merit a Ministerului Învățământului și Cercetării; În anul 2000 Școala devine Colegiul Național „George Coșbuc”, iar în anul 2010 aceasta primește de la Ministerul Învățământului, Educației și Cercetării – *Diploma de Excelență profesională*; A reprezentat Liceul în înfrățirea orașului Năsăud cu orașul Mława (Polonia), iar primirea tinerilor din Franța și Austria s-a făcut cu spectacol în care au excelat *Călușarul, Romana* și *Suita someșană* pregătite de prof. Ioan Seni, Cristi Mîti, Florin Persecă, Pleș Livia și Daniela Chira; A organizat în Școală Cursuri de „Informatică aplicată și programare” precum și concerte de colinzi, de operă sau operetă...; Este vicepreședinte al Desp. Astra Năsăud din 2009, găzduind două adunări generale ale Despărțământului, în 2008 și 2009 și o adunare generală a Asociațiunii Astra la nivel național (2010), susținând și Adunările anuale ale Despărțământului din anii 2010, 2011 și 2013 desfășurate la

¹⁸ *Idem*, pag. 328.

¹⁹ *Idem*, pag. 329.

²⁰ *Idem*, pag. 329.

²¹ *Idem*, pag. 329-330

Rodna sau Muz. Grănic. A primit Medalia jubiliară a Astrei, ajunsă la cei 150 de ani. .

Academicienii²² dați de școlile născuțene fac și vor face cinste acestui ținut și întregii țări: 1-Grigore Silași, 2-Iacob Mureșianu, 3-Simeon Florea Marian, 4-Florian Porcius, 5-George Coșbuc, 6-Miron Cristea, 7-C-tin C Moisil, 8-Nicolae Bălan, 9-Nicolae Drăganu, 10-Iulian Marțian, 11-Liviu Rebreanu, 12-Iuliu Moisil, 13-Virgil Șotropa, 14-Emil Isac, 15-Iuliu Prodan, 16-Tiberiu Morariu, 17-Leon Daniello, 17-Augustin Vancea, 18-Tudor Drăganu, 19-Dumitru Protase, 20-Sever Pop – post mortem. „*Astra a fost și trebuie să rămână „poarta” prin care Academia și academicienii „coboară” în mijlocul poporului de rând, iar acesta (Astra – n. n.) urcă spre marea și adevărata cultură națională*”. (N. Drăganu)²³.

Voluntariatul astrist născuțean s-a împlinit de-a lungul timpului în lumina câtorva maxime și cugetări: „*Tot ce-i trebuie răului ca să reușească este ca oamenii buni să nu facă nimic*” Edmund Burke; „*Nu ești bun de nimic, dacă ești bun doar pentru tine*”. (Voltaire); „*Prima condiție a victoriei este sacrificiul*”. (J. Galsworthy).

Membrii Astrei, cei rămași sau care vor veni în Astra – nu trebuie să existăm doar de formă²⁴, ci trebuie să existăm pentru ca să atragem mereu atenția asupra derapajelor ce se petrec în societatea românească de astăzi, trebuie să avem zâmbetul pe buze, pentru că dorim să ne facem utili țării și comunităților în care trăim, pentru că trebuie să promovăm optimismul, sinceritatea și responsabilitatea ca reușite ale Astrei, reușite de ieri și de astăzi, reușite obținute cu flacăra cinstei de care dispun aștristii, totdeauna oportuni și utili în promovarea binelui... „*Căci prin această lume să trecem ne e scris/ Ca visul unei umbre sau ca umbra unui vis*” (Eminescu).

²² *Idem*, cap. X, dr. Gheorghe Pleș, *Personalități formate în Colegiul Național „George Coșbuc” din Năsăud, membri ai Academiei Române*, pag. 462-506.

²³ Nicolae Gastone, *Astra Rediviva 1990 început sau continuitate*, Edit. Asociațiunii Astra, Sibiu, 2007, p. 21. Vezi și Elena Macavei, *Asociațiunea Astra și Academia Română*, Editura Asociațiunii ASTRA, Sibiu, 2013.

²⁴ Ioan Seni, *Astra și actualitatea românească*, în Almanah cultural-științific „Virtus Romana Rediviva”, nr. 14, Cluj-Napoca, 2012, p. 171.

ROMÂNI AI NIMĂNUI – VLAHII SUD DUNĂRENI

Ioan SENI

Simpozionul internațional „Românii din afara granițelor țării”, ediția a XV-a, organizat sub egida ASTREI – primvicepreședinte prof. **Areta Moșu**, s-a realizat în perioada 15-20 octombrie a. c. cu sesiuni științifice la Iași, Alba-Iulia, Bor (Valea Timocului, Serbia), Vidin (Valea Timocului, Bulgaria) și Sf. Gheorghe, jud. Harghita. Au colaborat Univ. „Al. Ioan Cuza”, Institutul de Istorie „A. D. Xenopol” Iași, Univ. „1 Decembrie 1918” Alba Iulia, CJ Alba. În fiecare localitate au fost prezentate volumele „O istorie vie. Cartea Astei ieșene”, autori **Iulian Pruteanu-Isăcescu**, **Mircea-Cristian Ghenghea**, editura Junimea, Iași, 2013, 142 pag; „Românii din afara granițelor țării. Iași-Cernăuți: legături istorice”, prefăcut de academician **Al. Zub**, editura Junimea Iași, 2012, 254 pag. și „Revista română”, an XIX, nr. 3(73), sept. 2013 (**Areta Moșu**, **Liviu Papuc**, **Valentin Talpalaru**).

În Aula Academiei Române, filiala Iași s-a derulat sesiunea științifică „Minoritatea ignorată: Românii din Serbia, Bulgaria și Ucraina” în care universitari din Iași, București, Bacău, Cahul, Criuleni, Wuxi (R. P. Chineză), Atena și Cernăuți au abordat teme interesante: „Instituția lăutarilor rapsozi la românii din Timoc”, „Mecanisme ale solidarității în comunitățile românești din afara granițelor”, „România, R. Moldova și <noul moldovenism>”, „Românii din Serbia, Bulgaria și Ucraina și egalitatea de șanse în UE”, „Astra și problema țărănească în perioada interbelică”, „Frații sârbi ai lui Nichita Stănescu”, „O scurtă istorie a diplomației, o lungă lecție a istoriei” ș. m. a. Moderatorii – dr. **Ludmila Balțatu** (Cahul) și **Traian Cepoiu** (Buzău)...

În Sala Senatului Univ. „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia, sesiunea științifică a fost moderată de prof. **Areta Moșu** (președinta Astei Iași) și conf. univ. dr. **Diana Câmpian** (prorector) și a prilejuit audierea a noi secvențe în abordarea temei: „20 de ani în Timoc” – conf. dr. **Otilia Hedeșan**, prorector Univ. Timișoara; „Românii din Serbia și Bulgaria în emisiunile radio România” – **Eugenia Guzun** (Radio București); „Români – vlahi sud-dunăreni” – conf. dr. **Viorel Hodiș** (Cluj-N); „Gânduri bune pentru frații români din sudul Dunării” – pr. **Ioan Morar** (Gherla);

În Aula Mică a aceleiași Universități, moderatorii dr. **Luminița Cornea** (Sf. Gheorghe) și dr. **Dorel Man** (Cluj-N) s-au audiat teme ca: „Reflecții asupra culturii politice a românilor din Transilvania și Ungaria între 1848-1918” – **Vlad Popovici** (Cluj-N); „Realități socio-politice și culturale transilvănene reflectate în presa

ieșeană între 1899-1900” – **Iulian Cătălin Dănilă** (Iași); „Organizarea bisericească a românilor din teritoriile alipite țării după Marea Unire” – **Iuliu-Marius Morariu** (Salva BN); „Contribuții la păstrarea identității naționale (Episcopia Ortodoxă a Covasnei și Harghitei)” – dr. **Luminița Cornea** (Sf. Gh.) ș. a. Singurătatea românilor din diaspora română și gradul înalt de asimilare a acestora s-a datorat lipsei de interes și de sprijin din partea statului român de-a lungul timpului, pe de-o parte și politici de asimilare totală a statelor sârb și bulgar, pe de altă parte. Românii au rămas doar cu folosirea limbii române în familie, tradițiile și obiceiurile străvechi.

Înainte de a trece Dunărea pe la Porțile de Fier, grupul românilor aștriști din R Moldova, Iași, Ardeal și România a fost oaspetele Mănăstirii Sf. Ana din Orșova (stareță Ana Popoviciu).

Trecerea graniței s-a făcut de fiecare dată, atât la ducere cât și la întoarcere, într-o atmosferă de total respect față de persoana fiecărui aștrist din grup, iar primirea noastră în comunitățile populate majoritar cu români a atins cotele cele

mai înalte de căldură și trăire sufletească. La Bor – capitală de zonă minieră în Serbia, am fost primiți de tânărul **Zavișa Jurj**, un brav român, deosebit de

La Bor, Serbia...

revoltat că românii din Serbia n-au școli, biserici și mijloace mass-media

în limba română, sunt considerați vlahi de limbă chirilică. Conduce Asociația românilor din Serbia. La invitația sa de a se întâlni cu aștriștii din România au răspuns membrii Asociației sale, ceilalți președinți de societăți, fundații sau asociații românești din Serbia, posturi de radio și televiziune din regiune, oficiali ai Consulatului român din Zeicear sau ai Ambasadei Române de la Belgrad... „În ultimii peste 20 de ani este prima întrunire de o asemenea amploare”, spunea gazda noastră, bucuroasă de prezența aștriștilor din țară în spațiul în care trăiesc românii sud-dunăreni... Sesiunea științifică a cuprins lucrări bine documentate și argumentate, menite să facă lumină în starea anormală în care viețuiesc românii din Serbia – fără școală, fără biserică și fără mass-media în limba lor maternă, (doar intervenții de 5 minute zilnic în care sunt apreciați pentru fidelitatea lor față de statul sârb).

În deschiderea sesiunii științifice gazdele au fost încurajate de președinta Astrei Iași – prof. **Areta Moșu**, amfitrionul întregii acțiuni; de **Radu Baltasiu** –

director al Institutului Cultural Român (București); de **Alexandru Petruț** – atașatul cultural al Ambasadei Române la Belgrad; de senatorul **Viorel Badea** (București); de **Eugen Popescu** – lider al Departamentului românilor de pretutindeni (București); de **Tudor Nedelcea** (de la Academia Română – prezent cu tema „Moldovean, vlah sau român”), care, fiecare în felul lui, a promis rezolvarea situației românilor din Serbia, sugerând starea copilului care dacă nu plânge, nu primește nimic, problema fiind rezolvabilă sub două forme: a) Vlahii care se declară români, vor putea avea în spatele etniei lor un Stat oficial – România, care să le poată proteja drepturile lor de minoritari, la nivelul standardelor europene; b) Cetățenia română poate fi ambalajul sau haina identității acestor români sau vlahi care în viitor se vor putea bucura de drepturile normale prevăzute în Statutul mondial al minorităților. În acest sens profesorul român de cetățenie sârbă – **Slavoljub Gacovi** (Zajecar, Serbia) aducea dovezi istorice în sensul egalității dintre termenii „român”, „rumân” și „vlah”, în lucrarea sa „Teritoriul formării limbii rumânilor”; **Predrag Balasevici** era prezent cu tema: „Situația actuală a românilor din Timoc”; **Bojan Aleksandrovici** – vicarul Timocului – prezent cu intervenția „La 1700 de ani de la Edictul de la Milano (care a oprit prigonirea creștinilor – n. n.), românii timoceni sunt în continuare prigoniți”, vicar total nemulțumit pentru că patriarhul **Daniel** (România) n-a fost invitat la serbările religioase din Serbia, serbări care marcau acei 1700 ani de la Edict, pe motiv că Biserica Ortodoxă Română îi sprijină pe valahii (românii) din Valea Timocului!...; Prof. **Jasmina Glisici** – președinta Asociației părinților din Serbia care doresc să învețe copiii lor limba română, s-a referit la calvarul „introducerii limbii române în școlile din Timoc...”, toată munca fiind zadarnică din cauza refuzului, amânărilor, șantajului, minciunii, dezinteresului autorităților...

Acțiunile Astei au fost completate de Institutul Hurmuzachi din Bacău, ai căror lideri anunțau deschiderea unor biblioteci și centre culturale pe lângă școli și biserici, pentru românii timoceni, având experiența unor funcții prin Ministerul Culturii sau al Învățământului... (Cam târziu). Profesorul univ. dr. **Mihai Toma** (Iași) remarcă răbdarea fără limite a românilor sud dunăreni în așteptarea drepturilor ce li se cuvin ca minoritari; remarcă frumusețea strategiei Statului român în problema etnicilor săi din afara granițelor (publicată pe blogul Departamentului românilor de pretutindeni), dar care nu face mai nimic (din lipsă de fonduri – se zice); remarcă atitudinea absurdă a Bisericii Ortodoxe Române – cel mai bogat proprietar de păduri din România care nu plătește impozite statului!, dar care nici nu ajută pe creștinii ortodocși din sudul Dunării; remarcă dezbinarea românilor din țară și dinafara țării prin politica partidelor politice; remarcă politica păguboasă a guvernărilor din ultimii peste 20 de ani prin care la fiecare schimbare, se abandonează proiectele vechi, luându-se totul de la capăt... Remarca străduința ONG-urilor de a menține Țara pe linia de plutire a spiritualității și moralei

moștenite de la înaintași..., iar **Dușa Drumovici**, membru în Comitetul pentru Drepturile omului, insista pe lipsa de șansă a românilor în viața politică, pe deznădejdea românilor de a avea școală, biserică și emisiuni în limba română, dacă statul român nu-i ajută măcar acum când Serbia are nevoie de ajutorul României la intrarea în UE.

Manifestările s-au încheiat cu vizitarea ruinelor Mănăstirii Lăpușnea, ctitorită de Radu cel Mare (sec. XVI), dar închisă cu lacăt de sârbi; cu paosul de pomenire la mormântul lui **Draghi CârCIOABĂ** (1954-2007) – președinte al aștristilor din Timoc (2004-2007) și spectacolul folcloric „Se-ntâlnește dor cu dor”, din Slatina Borului, realizat de Ansamblul local „Branco Olar” și soliști din nordul Dunării: scriitorul **Valentin Talpalaru** și dr. **Olimpia Nistor Iacob** (Iași), **Alexandra Trofin** (Botoșani), **Doina Sîrbu** (Strășeni, R. Moldova). Cina comună a demonstrat că și-n arta culinară, românii din Valea Timocului și-au păstrat tradițiile

și obiceiurile străvechi. A doua zi s-a trecut prin Cetatea imperială Felix Romuliana și a fost vizitată Biserica românească din Malainița – ctitorie a vicarului Timocului,

Bojan Aleksandrović,

La Topolovăț, Bulgaria

care și-a oferit întreaga proprietate Bisericii românilor și căruia, pentru construirea Bisericii noi, i s-a întocmit dosar penal! Profesoara **Ana Filip** din Salva și **Areta Moșu** (Iași) au oferit tânărului preot al Bisericii – **Ștefan Șarampoi Svestenik** două rânduri de veșminte preoțești și alte bunuri necesare bunei rânduiei în biserică, inclusiv carte religioasă pentru toate vârstele... Președinta **Areta Moșu** a oferit diplome de merit tuturor celor merituoși. .

În jurul amiezii am trecut granița sârbo-bulgară la Vama Vraska, ajungând la Vidin, unde am fost primiți în sediul Uniunii Etnicilor Români din Bulgaria – AVE, de către medicul **Ivo Gheorghiev** – liderul acestora, precum și de alți lideri ai asociațiilor de români sau vlahi din Bulgaria. Oaspeți și gazde realizau împreună Masa rotundă: „Identitatea românilor din regiunea Vidin. Perspective culturale europene”. Liderul **Ivo Gheorghiev** insista pe stâlpii de rezistență ai românilor din Bulgaria prin care aceștia s-ar putea bucura de un standard minim de drepturi și libertăți: școala, educația în școală și familie, și accesul liber la mass-media, garantate toate la nivelul întregii etnii române din țară. Regretă decadența Bisericii care a devenit în ultimul timp un agent sigur al serviciilor bulgare. Insistă pe urgența unei reviste române, a unui post de radio în limba română, pe cursurile

școlare de sâmbăta și duminica pentru învățarea limbii române, pe inaugurarea unui centru cultural român de forma unei Case de Cultură, pe o reprezentare oficială românească etc; Cu aceleași probleme, nuanțate diferit au intervenit și **Ludmilov Raducanov, Ivan Alexandrov, Ianec Ionev** la care au intervenit cu soluții practice scriitorul **Ioan Sălcudeanu** (Blaj), care a oferit o bursă pentru un tânăr român din Timocul bulgăresc; **Romulus Berceni** (Năsăud) – cerându-le să se mobilizeze în jurul Astrei; dr. **Rizea** (Craiova) care le-a promis asistență urologică gratuită într-un Centru medical creat la Vidin; **Silvia Pop** (Blaj) cu ofertă de carte românească. De altfel, delegația Năsăudului – prof. **Ioan Seni**, familia prof. **Romulus și Valeria Berceni, Ana Filip și Iuliu Morariu** din Salva au donat cărți (abecedare, cărți religioase, de poezii – autor Rodica Moldovan – Bistrița) și pliante documentare în toate centrele românești din sudul Dunării în care s-au întâlnit cu populație românească... Ziua s-a încheiat cu un spectacol comun la Casa de Cultură din Topolovăț în care au evoluat artiștii din delegația Astrei române precum și ansamblurile locale „Apa vie” din Vidin, cântăreții și dansatorii din Gânzova, Răchitnița și Topolovăț... Gazdele au organizat și cina frățească după tradițiile și obiceiurile străvechi românești.

Ziua următoare începea cu vizitarea Cetății Vidin, a falezii Dunării și a Bisericii îngropate (ctitorie a lui Matei Basarab), de unde s-au adus în România moaștele Sf. Parascheva; cu o slujbă de pomenire la Monumentul de la Smârdan, dedicată eroilor români căzuți în războiul de independență (1877-1878), atmosferă în care ne luam rămas bun de la românii din Bulgaria și treceam granița bulgaro-română pe splendidul Pod „Noua Europă” de la Vidin-Calafat. În spațiul românesc am admirat Mănăstirea de la Maglavit și mormântul lui Petrache Lupul, Craiova, Piteștiul, dar mai ales orașul Sf. Gheorghe, unde românii din țară suportă agresivitatea unei minorități devenite majoritară prin separatisme, xenofobie, prin afișarea ostentativă a unor simboluri ce amintesc de trocul partidelor politice române, aliate cu UDMR-ul, în dauna nației române, prin încălcarea frecventă a legilor statului român, incapabil să asigure respectarea Constituției în acest spațiu... S-au vizitat Catedrala Ortodoxă și Centrul documentar episcopal, unde românii minoritari își pun tot mai acut problema solidarității lor în zona subcarpatică; solidaritatea ONG-urilor; eficientizarea mijloacelor mass-media în limba română; consolidarea înfrățirilor cu alte localități europene; românii din aceste zone nu acceptă regionalizarea pe criterii etnice și-i îngrijorează globalizarea care îi va lăsa fără patrie pe românii manipulabili sau pe cosmopoliții fătarnici și iresponsabili.

Liderii Astrei și reprezentanții românilor din diaspora vor înainta o rezoluție către autoritățile Statului român prin care să informeze și să contribuie la ameliorarea condițiilor în care trăiesc românii dinafara granițelor țării...

TEODOR TANGO ȘI ASTRA NĂSĂUDEANĂ

Ioan SENI

Unul dintre cei mai respectați oameni de cultură din județul nostru este și rămâne scriitorul Teodor Tango¹, care a depășit cu încredere și optimism opt decenii și jumătate de viață și se află încă în plină forță de creație, de activitate culturală și obștească. Este prezent, de multe decenii, la toate manifestările culturale ce se desfășoară în lăcașurile de cultură ale județului Bistrița-Năsăud, la acțiunile și manifestările anuale ale Astrei năsăudene, la Zilele orașului Năsăud, fiind deseori el însuși organizatorul unor manifestări deosebite, mai ales la Monor sau la Biblioteca Academiei, filiala Năsăud.

La Monumentul Grănicerului de la Monor, 5 aug. 2012...

S-a născut la 22 aprilie 1925 în localitatea grănicerească Monor, dintr-o familie de țărani (tatăl Simion, mama Lucreția, născută Nistor), fiind „mezinul” din rândul celor cinci copii (frații mai mari Măriuca, Ioana, Ileana și Florian). Cu cei șapte ani de-acasă, cu învățămintele acumulate în școlile din Monor, Năsăud, Bistrița, Blaj pornește sigur în viață. Debutează ca publicist în timpul școlii, constantă care îl va însoți toată viața. Abordează științele juridice, ajungând asistentul profesorului de Drept Constituțional Tudor Drăganu. Lucrează în cadrul Facultății de Științe Juridice unde va obține și titlul de doctor, în 1975, cu teza *Sociologia dreptului în opera lui Eugen Sperantia*. Va lucra și la Institutul Pedagogic sau la Facultatea de Istorie-Filosofie din cadrul Universității „Victor Babeș” din Cluj-Napoca.

În 1971 avea tipărite 6 cărți, 110 studii și articole în diverse publicații. Se consacră cercetărilor cultural-istorice ale ținuturilor de baștină, semnează cărți cu portrete de personalități și micromonografii cultural-literare, din care se constituie

¹ *Dicționarul culturii și civilizației populare al județului Bistrița-Năsăud, vol. I, Țara Năsăudului*, edițiile I-a (2009) și a II-a (2010), editura Napoca-Star, Cluj-Napoca, p. 370-373, coordonator Ioan Seni.

serialul în 7 volume – *Virtus Romana Rediviva*, pentru care a și primit premiul Academiei Române „George Barițiu (1993) și despre care academicianul Ștefan Pascu spunea că „*este scrisă cu competența omului de cultură și cu căldura omului de inimă*”². Cu aceste 7 volume l-am cunoscut majoritatea dintre noi, pentru că aici a publicat date culese din Arhivele Statului, din presa vremii, din alte surse de informație, despre figurile reprezentative ale Ținutului năsăudean, despre instituțiile reprezentative ale acestuia, despre viața și opera vechilor grăniceri și ai urmașilor acestora, mulți dintre ei fiind membri ai Asociațiunii Astra, despre presa năsăudeană a timpului, despre societățile culturale care au ridicat și menținut spiritul năsăudean la rang de cultură națională, una dintre aceste societăți fiind ASTRA (Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român), cu precădere despre cea năsăudeană. Nu întâmplător, la manifestările Astrei era așteptat cu multă dragoste, fiindu-i îmbrățișate atât aprecierile cât și îndemnul pentru bunul mers al acestei asociații de voluntari pe tărâm cultural-educativ. De altfel, cel care s-a aplecat cu mult interes asupra istoriei parcurse de aștrii năsăudeni, pe lângă Nestor Șimon³ și I. T. Echim⁴ a fost însuși cercetătorul și documentaristul Teodor Tanco⁵, care redă pe larg primele începuturi astriste, atât în Transilvania cât și în spațiul năsăudean, referindu-se la întâi stătătorii Asociațiunii, Statutele acesteia, primii președinți și primele sale adunări, primii aștrii năsăudeni și activitățile lor, adunările naționale ale Astrei găzduite de năsăudeni, fondurile oferite Astrei prin înscrierea comunelor grănicerești, la adunarea Asociațiunii din 1870, de către căpitanul suprem al Districtului autonom al Năsăudului Alexandru Bohățel, care a predat casierului Asociațiunii suma de 5200 florini⁶, reprezentând taxa de înscriere a acestor 44 de comune; a mai predat încă 270 fl. din partea unor zeloși năsăudeni și încă 1404 fl ca taxă de înscriere a

² Ștefan Pascu, *Cuvânt de încheiere*, în „*Virtus Romana Rediviva*”, vol. VII, Cluj-Napoca, 1993, p. 8.

³ Nestor Șimon, *Trei decenii din viața despărțământului „Asociației Transilvane” de la Năsăud*, în Arhiva Someșană, III, 2004, p. 477-493; Vezi și ANBN, fond ASTRA – Despărțământul Năsăud, dos. 114/ 1911, f. 1-26

⁴ I.T.Echim, *Un mare eveniment cultural la Năsăud în 1870*, în „Plaiuri năsădene, II, București, nr.11-12, 1944, p.14.

⁵ T Tanco, *Astra în despărțăminte Năsăud, Bistrița, Beclean și Teaca de la înființare până la Unire. Preliminarii la o Monografie*, în *Virtus Romana Rediviva*, vol. IV, Bistrița, 1981, p. 44-91; *Idem*, *Preocupări etnografice ale „Astrei” și ale despărțămintelor de pe Someșul Mare*, în *Virtus Romana Rediviva*, vol. VI, Bistrița, 1987, p. 192-198;

⁶ Majoritatea sumelor reprezentând taxa de membru *fondator* și de membru *pe viață* au fost împrumutate de către multe dintre aceste localități din „Fondul școlar central”. Numai 26 de comune din Valea Someșului au împrumutat din fondul respectiv 2310 fl (Vezi Filiala Bistrița-Năsăud a Arhivelor Statului, fond *Fondurile grănicerești năsădene*, pach. CXLIX, dos.3,f.2).

unor noi membri⁷, plus cotizația membrilor vechi, ajungându-se la 6874 fl, ceea ce reprezenta cea mai mare contribuție la fondurile Asociațiunii până în anul 1907⁸.

Dar distinsul documentarist insistă și pe modul de organizare și implicare al năsăudenilor în asigurarea reușitei acestei adunări (1870), observând cum Comitetul de organizare al adunării, condus de dr. Ioan Marte Lazăr, directorul Liceului, asigura un cadru sărbătorec desăvârșit pentru desfășurarea lucrărilor. După cele două cuvântări s-au ales notarii adunării: Iustin Popfîu – Oradea, Ioan Marte Lazăr și Maxâm Pop din Năsăud. Au fost evocați foștii membri ai Astrei – Emanuil Gojdu și Gavril Munteanu, primul i-a ajutat cu fonduri pe studenții români (circa 300 mii fl), al doilea era autor de manuale școlare. S-au ales comisiile de resort, iar la punctul 6 din ordinea de zi, Ioan Rusu – secretarul II al Astrei, prezenta darea de seamă a comitetului Asociațiunii. A fost prezentat bilanțul și raportul bibliotecarului Astrei, după care s-a trecut la alegerea comitetului și oficialilor, pentru următorii trei ani: 12 membri și 6 supleanți în Comitetul central, printre care: Vasile Ladislau Pop – președinte, Iacob Bologa – vicepreședinte, George Barițiu – secretar I, Ioan V. Rusu – secretar II, C-tin Stejaru – casier, I Popescu – controlor, Ioan Maxim – bibliotecar, Ilie Măcelariu, Paul Duncă, Zaharia Boiu, I. Hania, Petre Roșca, Visarion Roman etc. Lipseau, totuși din Comitet, năsăudenii! N-aveau încă întemeiat despărțământul, care se va înființa totuși în anul 1881⁹. Una dintre multele reușite ale Astrei asupra căreia insistă Teodor Tanco este succesul expozițiilor de produse agricole și industriale ale românilor, rod al iscusinței și inteligenței lor, descriindu-le pe cele de la Sibiu (1905) și Ilva Mare (1909), cu ocazia adunărilor anuale¹⁰. Privitor la beneficiile sau reușitele Astrei la sfârșit de secol XIX și început de secol XX, scriitorul și finul observator evidențiază rolul acesteia în sprijinul românismului: „*Rămăsese Astra cea mai însemnată pentru desfășurarea unei activități culturale în folosul maselor de români în condițiile în care administrația noului comitat Bistrița-Năsăud (...) ducea lupta pentru maghiarizarea școlilor, a presei, a vieții spirituale în genere.*”¹¹

După 1989 Astra își reia activitatea iar scriitorul Teodor Tanco va colabora cu aștristii valoroși din județele Cluj, Sibiu, Bistrița-Năsăud etc., participând la acțiunile lor sau invitându-i la manifestările organizate de Domnia sa. Așa se face că la dezvelirea Troiței de la Salva (1993), donată de scriitor și dedicată jertfei

⁷ Prepozitul Macedon Pop oferea 200 fl și se înscria ca *fondator*; Protopopul Alexandru Silași din Bistrița se înscria ca membru *activ*; la fel și capelanul Demetriu Papp (Bistrița), judecătorul Teodor Lupu (Budaș) – Vezi și T. Tanco, *Virtus Romana Rediviva*, IV, Bistrița, 1981, p.58.

⁸ Teodor Tanco, *Virtus Romana Rediviva*, vol. IV, Bistrița, 1981, p.56.

⁹ *Ibidem*, p.59.

¹⁰ Teodor Tanco, *Preocupări etnografice ale „Astrei” și ale despărțămintelor de pe Someșul Mare*, în *Virtus Romana Rediviva*, vol. VI, Bistrița, 1987, p. 192-198;

¹¹ T. Tanco, *Astra în despărțămintele Năsăud, Bistrița, Beclean și Teaca de la înființare până la Unire. Preliminarii la o Monografie*, în *Virtus Romana Rediviva*, vol. IV, Bistrița, 1981, p.61.

grănicerilor năsăudeni, aștrăștii din Năsăud, Salva, Coșbuc și Valea Ilvelor i-au fost de ajutor, întregindu-i anturajul la această manifestare. Sau, la inaugurarea Muzeului literar și memorial de la Monor, precum și la alte acțiuni organizate de Domnia sa în această locație, aștrăștii năsăudeni i-au fost alături cu tot ceea ce înseamnă prezență sau implicare. Aceeași rânduială s-a respectat și la dezvelirea Monumentului Grănicerului monorean, la sesiunile de comunicări sau la lansările de carte organizate de Domnia sa fie la Monor, fie la Biblioteca Academiei, filiala Năsăud, fie în Aula Colegiului Național „George Coșbuc”, unde era așteptat și primit cu multă căldură de directorii școlii Adriana Lupoae sau Dorel Coc, de membrii Astrei din școală și din oraș, respectiv de elevii și celelalte cadre didactice din liceu. La fel de importante și onorabile rămân participările distinsului scriitor la simpozioanele Astrei, organizate cu ocazia Zilelor orașului Năsăud, la Muzeul Grăniceresc sau cele organizate cu prilejul adunărilor anuale ale Despărțământului, desfășurate în localitățile care au găzduit aceste adunări: Năsăud, Feldru, Ilva Mare, Salva, Zagra, Rebrșoara, Leșu, Monor, Coșbuc, Sângeorz-Băi, Maieru...

Iată-l prezent pe distinsul scriitor la Adunarea anuală din 1995¹² găzduită în două localități: **Ilva Mare și Măgura Ilvei**, ambele omagiindu-l pe romancierul Liviu Rebreanu, pentru că la Ilva Mare romancierul a debutat cu nuvela CODREA, iar la Măgura Ilvei a fost ajutor de notar. În ambele localități i s-au dezvelit plăci comemorative din marmură cu efigie din bronz, pe Casina din Ilva Mare, respectiv, pe clădirea Primăriei la Măgura Ilvei. În debutul adunării au prezentat mesaje de bun augur Pavel Pop – primarul din Ilva Mare, Pavel Berengea – președintele Astrei Ilvene și Ovidiu Crețu – prefectul județului. La sesiunea de comunicări „Liviu Rebreanu pe plaiuri ilvene”, monitorizată de prof. univ. dr. Al. Husar, au contribuit cu intervenții deosebite prof. univ. dr. doc. Gavril Istrate (Iași) – *Liviu Rebreanu – păzitor al pământului nostru veșnic*; prof. univ. dr. Alexandru Husar (Iași) – *Liviu Rebreanu și Valea Ilvei*, scriitorul Teodor Tanco (Cluj-Napoca) – *Rebreanu în cultura română*. Cu acest prilej, domniile lor au primit calitatea de *Membri de Onoare* ai Astrei năsăudene. Au adus contribuții la acest simpozion și cercetătorul Gabriel Istrate (Iași) – *Rebreanu în Cehoslovacia*; prof. univ. dr. Ironim Marțian (Cluj- Napoca) – *Rebreanu și teatrul*; prof. univ. dr. D-tru Acu – (Sibiu) președintele Astrei – *Astra în contemporaneitate*; prof. Felicia Cărăuș (Sibiu) secretar I al Astrei – *Liviu Rebreanu și Sibiul*; prof. Leonida Ștefănescu (Bistrița) insp. general – *Învățământul contemporan în județul Bistrița- Năsăud*; prof. Dorel Cosma (Bistrița) consilier șef Inspectoratul pentru cultură – *Cultura contemporană abordată de ONG-uri*; prof. Anton Buta (Bistrița) insp. școlar – *Actualitatea prozei rebreniene*; prof. Sever Ursa (Maieru) – *Nume de oameni și*

¹² Ioan Seni, *Manifestările Astrei năsăudene la adunarea anuală – 1995*, în „Plaiuri năsăudene”, nr. 22, 1995, p.3.

locuri ilvene în opera lui Rebreanu; prof. Titus Doboș (Bistrița) insp. școlar – Cu d-na Tița – Miron Slăvoacă despre Liviu Rebreanu; prof. Tr. Pavelea (Năsăud) – Liviu Rebreanu și ținutul năsăudean; Ion Moise (redactor „Răsunetul”) – Rebreanu și Revista Bistriței; prof. Ioan Lăpușneanu (Năsăud) – Pământul, personaj rebrenian; prof. Ioanela Alis Seni (Năsăud) – Liviu Rebreanu și Astra; prof. Gr. Marțian (Năsăud) – Limba și stilul operei lui Rebreanu; prof. C-tin Catalano (Coșbuc) – Relația Coșbuc – Rebreanu; Ina Șuteu (Năsăud) – Fondul „Rebreanu” în Biblioteca Academiei, filiala Năsăud;

La Ilva Mare, 1995, cu prof. univ. dr. Valeriu Lazăr, Tg. Mureș

În cadrul adunării propriu-zise au fost audiate rapoartele conducerii DNA: raportul anual – I. Seni, raportul financiar – V. Istrate, raportul comisiei de cenzori – Gr. Marțian, un proiect de program – Radu Băeș. Au contribuit la discuții: Doina Mășu (Rodna), Ioan Costea (Sângeorz-Băi), Gh. Pleș (Năsăud), C-tin Catalano (Coșbuc), Leonida Ștefănescu (Bistrița), Gavril Istrate (Iași), Nicolae Trifoiu (Cluj- Napoca), Ludmila Găzdac (Năsăud), Petre Istrate (Brașov), Ioan Mititean (Năsăud), rezultând necesitatea unui sediu al DNA,

realizarea unui anuar al DNA, a unei biblioteci Astra. Prof. Felicia Cărauș, Sibiu (secretar I Astra) a apreciat la superlativ activitatea Astei năsăudene. Seara, grupul de seminariști a încântat publicul cu un bogat program artistic, care a cuprins și piesa de teatru „Răfuiala”, în regia prof. I. Pușcaș. S-au afirmat și formațiile locale din Măgura. Programul s-a încheiat cu bal–discotecă în fiecare localitate – Ilva Mare și Măgura.

A doua zi programul a continuat la Ilva Mare cu liturghia de dimineață, apoi, un Te Deum, cu preoții Silvestru Dănilă și Ionel Berengea, la Casina unde s-a dezvelit placa pentru Rebreanu (prof. univ. dr. Al. Husar și inspector general Leonida Ștefănescu). Pe placă se distinge textul: „Casina Română/ Aici a debutat/ în 1908, Liviu Rebreanu”. Au susținut alocuțiuni: Pavel Berengea, Teodor Tanco, Ioan Seni, Pavel Pop, Elena Mureșan, Petre Istrate (Brașov), Elena Dragoș (Arad). Întregul alai – gazde și oaspeți – sute de participanți din Ilva Mare, din celelalte localități ilvene, din Maieru, Sângeorz-Băi, Parva, Rodna, Coșbuc, Salva, Rebrîșoara, Zagra, Năsăud, Nepos, Anieș, Beclean etc, dar și din Sibiu (D-tru Acu, Virginia Hodorogea, Vasile Câmpean, D-tru Borțan, Oct. Bologna), Brașov (Petre Istrate), Blaj (Silvia Pop, Ioan Pop), Arad (Gh. Căpitan, Ana Căpitan...), Dej (Șt. Mihuț, Petre Codorean, Emil Lazăr), Iași (Areta Moșu, Ion Teșoiu, Cornelia Ichim), Tg. Mureș (Valer Lazăr), Vișeu (d-nii Todoruț, Griga și Tomi), Baia Mare, Bistrița etc. Alaiul avea călăreți frumos împodobiți, cemători (stegari), druște iar

localnicii, în totalitate purtau costume populare. Rolul nașului „Liviu Rebreanu” era interpretat de prof. Ștefan Sas, în amintirea faptului că scriitorul a fost nașul mai multor perechi de tineri din Ilva Mare. Taraful local (Dănuț Lohănel) executa piese muzicale specifice obiceiului de nuntă, iar ceilalți astriști locali și oaspeți își jucau rolul de veritabili nuntași. În spectacolul artistic s-au afirmat Valeria Peter Predescu, Mina Pâslaru, Mărioara Dragotă, Lidia Someșan, Ana Popdeac și alte formații locale. Unii astriști au vizitat Muzeul cinegetic de la Poiana Ilvei (Alexandru Pop) și Muzeul etnografic „Casa morarului” (Virgil Ureche).

Au mai intervenit cu alocuțiuni sau referate prof. Elena Mureșan (Ilva Mare) cu un mesaj de la Nicolae Ghéran (București), biograful lui Rebreanu și un mesaj telefonic de la prof. univ. dr. Nicolae Felecan (Baia Mare – Universitatea de Nord), aflat la Palermo; drd. Nicolae Trifoiu (Cluj- Napoca), prof. Ludmila Găzdac și Gh. Pleș (Năsăud) precum și localnicii¹³: prof. Ana Berengea – *Rebreanu la nuntă în*

T. Tanco la Adunarea Astei Ilva Mare, 1995, alături de prof. univ. dr. doc. G. Istrate, insp. g-l L. Ștefănescu, președintele I. Seni, primarul Pavel Pop...

Ilva Mare; Ieronim Ureche – Ilvenii și Astra; Pavel Berengea – Rebreanu și Astra ilveană; A urmat dezvelirea plăcii la Măgura Ilvei (prof. univ. dr. Gavril Istrate și senator Viorel Ilișiu), luând cuvântul apoi: Gavril Istrate, Viorel Ilișiu, Maria Ruști, Ilie Horga, Virgil Ureche,

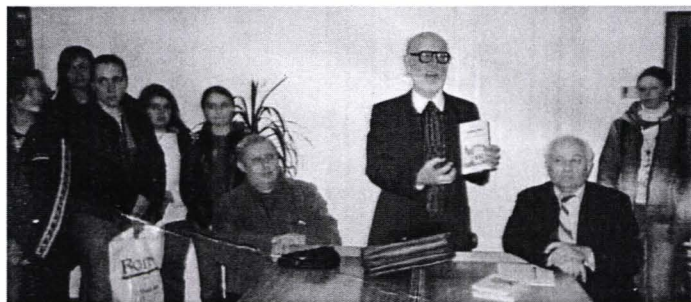
Leonida Ștefănescu, Ioan Candale, Octavean Bora – primar, Ioan Seni. Un grup de tineri seminariști au încheiat momentul solemn interpretând cântece patriotice și religioase.

¹³ Vezi și Pavel Berengea, *Rebreanu și Valea Ilvei*; Ioan Candale (prof. la Sărmaș, jud. MȘ), *Liviu Rebreanu și George Coșbuc la Măgura Ilvei*; Elena Mureșan, *Liviu Rebreanu – debut literar*; Ieronim Ureche, *ASTRA la Ilva Mare*; Virgil Ureche, *In memoriam*, toate materialele publicate în „Plaiuri năsăudene”, nr.23, 1995, Năsăud, p.1-4. În același număr este prezentat *Raportul anual al DNA – 23/24 sept. 1995, Ilva Mare și Măgura Ilvei* (prezentat în adunare de președintele DNA, prof. I. Seni) și articolul *Serbările ASTREI pe Valea Ilvelor*, autor prof. Radu Băeș. Alte lucrări, pe aceeași temă, au fost publicate în „Plaiuri năsăudene” nr.22, 1995, p.1-4: Ureche Virgil, *Rebreanu, Astra și ilvenii*; prof. univ. dr. Ieronim Marțian, *Liviu Rebreanu și Astra*. În nr.24, același periodic, 1995, p.1 și 4, prof. Maria Ruști publică articolul *Liviu Rebreanu și măgurenii*. În nr.19, 1995, p.1 și 3, prof. Sever Ursu publica articolul: *Între „Cuibul visurilor” și Pripasul lui Ion sau Religia Amintirii*; Ioanela Alis Seni, *Liviu Rebreanu și Astra*, în „Tribuna ideilor”, an VI, nr.1(24), 1998, p.12

Serbările Astrei la Ilva Mare și Măgura Ilvei au fost posibile datorită membrilor Astrei din aceste sate ilvene, intelectuali și gospodari de mare respirație patriotică, întruniți în Cercul Astra Ilveană la data de 27 febr. 1994; Din inițiativa acestui cerc s-a creat și Festivalul de colinde și obiceiuri de iarnă¹⁴, găzduit de fiecare din cele 6 localități ilvene, în cele 6 ediții cât a durat și a valorificat prestația formațiilor de copii, elevi, tineri și bătrâni prin tot ceea ce au moștenit ca port, joc, muzică, tradiție și ritual, de la generațiile trecute. În acest cerc a fost omagiat unul dintre cei mai mari lingviști ai lumii, Sever Pop¹⁵. Aici au loc serbări anuale de mare amploare, aici, colecționarii se întrec în a realiza muzee („Muzeul din pod”, „Casa morarului”¹⁶, Muzeul cinegetic...).

Nu vom uita însă niciodată disputa literară dintre corifeii literari ai ținutului năsăudean – Gavril Istrate, Alexandru Husar (Iași) și Teodor Tanco (Cluj-Napoca) pe tema „Universalitatea lui Liviu Rebreanu...”. Toți participanții au savurat din plin grația aristocratică a celor trei corifei prezenți la Adunarea Astrei năsăudene din 1995 de la Ilva Mare și Măgura Ilvei...

Scriitorul Teodor Tanco scrie constant proză și teatru. Se ocupă și de Editura „Virtus Romana Rediviva”, înființată în 1990, în care își tipărește cărțile. În 1993

2006 – la Biblioteca Academiei Năsăud,
cu prof. I. Seni și col. V. Tutula..

obține premiul Uniunii Scriitorilor din Chișinău; premiul Inspectoratului pentru Cultură al Județului Alba (pentru *Contribuții rebreniene*), al Salonului Național al Cărții din Cluj-Napoca, și, în 1995, *Premiul*

„George Barițiu” al Academiei Române pentru lucrarea *Virtus Romana Rediviva* (vol. I-VII).

Colaborează la *Steaua* și *Tribuna* (Cluj), *Scrisul bănățean* (Timișoara), *România literară*, *Luceafărul*, *Contemporanul* și *Viața Românească* (București), *Vatra* (Târgu-Mureș), *Minerva* (Bistrița), *Tribuna ideilor* (Năsăud), *Răsunetul* și

¹⁴ Vezi Ioan Mititean, *Deschide ușa, creștine. Festival de colinde și obiceiuri de iarnă la Ilva Mare organizat de Astra ilveană*, în „Răsunetul” din 30 XII 1998; *Idem*, *Colo-n sus și mai în sus. Festival de colinde la Lunca Ilvei organizat de Astra ilveană*, în „Răsunetul” din 6 ianuarie 1998; *Idem*, *Festival de colinde la Ilva Mică, ediția a VI-a organizat de Astra ilveană*, în „Răsunetul” din 30 XII 1999; *Idem*, *Sculați gazde, nu dormiți. Festival astrist la Ilva Mică*, în „Răsunetul” din 1-2 ianuarie 2000; I. Lăpușneanu, *Colinde, colinde, colinde*, în „Plaiuri năsăudene”, nr.20, 1995, p.1.

¹⁵ Maria Ruști, *Sever Pop – viața și activitatea*, în „Plaiuri năsăudene”, nr.29, 1997, p.1;4.

¹⁶ Ioan Mititean, *Casă – Muzeu la Virgil Ureche din Poiana Ilvei*, în „Răsunetul” din 25 IV 1998.

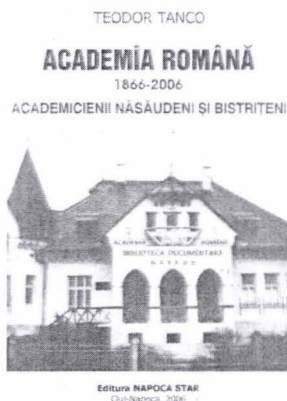
Mesagerul de BN... Până în anul 1997 publicase deja peste 410 articole și studii, iar la împlinirea vârstei de 85 de ani avea tipărite peste 40 de cărți, îndeplinind cu prisosință condițiile primirii sale în rândurile membrilor Academiei Române.

Debutază editorial cu volumul *Un om în halat vișiniu*, București, 1968. Urmează *Cui îi bate inima*, București, 1970. În anul 1970 este primit în Uniunea Scriitorilor și prin lungul șir de cărți pe care le va scrie va face o deosebită cinste scriitorimii, mai ales cu romanele *Soldați fără arme*. Cluj-Napoca, 1973 și *Fana*. Cluj-Napoca, 1982. Între cele două romane publicase primele patru volume din seria *Virtus Romana Rediviva*. vol. I Bistrița, 1973; vol. II, Bistrița, 1974; vol. III, Bistrița, 1977 și vol. IV. Bistrița, 1981; După romanul *Fana* va publica *Virtus Romana Rediviva*, vol. V Bistrița, 1982; *Trilogie transilvană*, teatru. București, 1985; *Prea tineri pentru amintiri*, Cluj-Napoca, 1987; *Virtus Romana Rediviva*, vol. V, Bistrița, 1987; *Lumea transilvană a lui Ion Creangă*, 1989, reeditată în 1999; *Jurnalul unui scriitor candidat în Parlament*, 1992; *Basarabia, numele tău e Maria!*, Cluj-Napoca, 1992, reeditată în anii 1994 și 1997; *Sociologul Eugeniu Speranția*, Cluj-Napoca, 1993; *Virtus Romana Rediviva*, vol. VII, Cluj-Napoca, 1993; *Studenta*, roman. Cluj-Napoca, 1995; *Academia Română 1866-1996*. *Academicienii năsăudeni și bistrițeni*, Ediția I, Cluj-Napoca, 1996, reeditată și adăugită în 2006; *Corabia naufragiaților, alegorii interzise*, Cluj-Napoca, 1996; *Vinovat e Nobel*, teatru. Cluj-Napoca, 1996; *Dicționar literar 1639-1997 al Județului Bistrița-Năsăud, autori – publicații – societăți*, Cluj-Napoca, 1998; *Zăpada roșie*, Cluj-Napoca, 1999; *Desdemona*, roman. Cluj-Napoca, 2000; *Despre Liviu Rebreanu*. Cluj-Napoca, 2000; *Pagini alese din istoria Monorului*. Cluj-Napoca, 2001; *Andrei Mureșanu contra biografiilor*, studii. Cluj-Napoca, 2002; *George Coșbuc în viață și în documente*, studii și cercetări. Cluj-Napoca, 2003; *1872. Graz. Paul Tanco – primul român doctor în matematică*, fragmente biografice. Cluj-Napoca, 2004; *Istoria presei românești a Județului Bistrița-Năsăud de la origini până în 2004*, Cluj-Napoca, 2004; *Cândva mă voi întoarce acasă, vol. I: Tinerețe pribeagă*, roman. Cluj-Napoca, 2005; *Vară canadiană*, jurnal, Cluj-Napoca, 2006; *Cândva mă voi întoarce acasă, Vol. 2: Refugieri prin țara mea*, roman. Cluj-Napoca, 2007; *Sfântul și cartea. Episcopul Pahomie donează Apostolul de la 1704*, 2008. *Soldați fără arme*, ediția a II-a, 2008; *Cândva mă voi întoarce acasă*, vol. III, 2009; *Trei întâlniri cu Constantin Noica*, 2009; *Lumea transilvană a lui Ion Creangă*, ediția a III-a, 2010; *Cândva mă voi întoarce acasă*, vol. IV, 2010; *Viață și Literatură. Autobiografica* 85, 2010. *Soldați fără arme*, ediția a III-a, 2012. Cărțile sunt scoase la editura proprie, dar și la Napoca Star sau Limes. Cărțile editate în anii 2009 și 2010 au fost lansate și la Năsăud, fie în sala festivă a Primăriei, fie în Aula Colegiului. Despre ele a vorbit însuși autorul, urmând apoi aprecierile și comentariile profesorilor Ioan Lăpușneanu (*Viață și Literatură*), Dorel Coc (*Trei întâlniri cu Constantin Noica*) și

Ioan Seni (*Lumea transilvană a lui Ion Creangă*). Era un elegant omagiu adus Domniei sale la împlinirea celor 85 de ani de viață...

Simpla înșiruire a titlurilor de mai sus este edificatoare pentru constatarea că opera impresionantă a scriitorului Teodor Tanco a fost realizată printr-un uriaș efort intelectual, prin numeroase investigații de arhivă și nu în ultimul rând este rodul unui talent ieșit din comun. Din moment ce multe din cărțile Domniei Sale au cunoscut două sau chiar trei ediții, rezultă că ele s-au bucurat de atenția și aprecierea publicului cititor din zona Transilvaniei, cu precădere, din zona Năsăudului sau a județului Bistrița-Năsăud. Un exemplu de acest fel este și romanul *Soldați fără arme*, republicat în anul 2008 și 2012, dar insuficient răspândit în zona Năsăudului la cititorii care și-l doresc încă. Acest fapt se explică atât prin calitatea artistică a scriiturii cât și prin faptul că este un roman istoric documentar în care își consumă existența două personaje exemplare pentru spiritul grăniceresc năsăudean. Din lectura romanului, de numai 195 de pagini, deducem ușor că prototipurile eroilor principali sunt doi membri ai familiei monorene Tanco, unul luptător pentru averile și drepturile grănicerilor și cel de al doilea, luptător pe frontul învățământului năsăudean, confruntat cu o serie de privațiuni, dar renunțând la o carieră universitară, într-o universitate austriacă. Nu în mod întâmplător însuși scriitorul Teodor Tanco, după o lungă campanie de presă, se dovedește a fi și el un luptător pentru drepturile foștilor grăniceri, reușind în anul 2009, să pună ordine în ceea ce a mai rămas din fondurile grănicerești pentru ca acestea să fie destinate scopurilor pentru care au fost create.

Despre valoarea operei scriitorului Teodor Tanco și-au exprimat opiniile, în recenzii, cronici și studii istorico-literare numeroși critici literari și publiciști, dintre care amintim pe: Valeriu Cristea, V. Fanache, Nae Antonescu, Vasile Netea, Octavian Ruleanu, Aurel Șorobetea, Ioan Oarcăsu, Zaharia Sângeorzan, Mircea Ghițulescu, Dan Milcu (Dumitru Micu), Petru Poantă, Mircea Popa, Ioan Chindriș, Acad. Ștefan Pascu, George Vasile Rațiu, Constantin Cubleşan, Horea Vasilescu, Cornel Cotuțiu, Aurel Câmpeanu, Ion Marcoș, Ioan Mihai Popa, Ioan Rusu Sărățeanu, Gavril Scridon, Valentin Tașcu, Andrei Marga, Ion Lungu, Titu Popescu, Ioan Pop, Ioan Aluaș, Gheorghe Cordoș, Gheorghe I. Bodea, Olimpiu Nușfelean, Dorin Serghie, Ionim Marțian, Clemente Plăianu, Grigore Găzdac, Crișan Mircioiu, Ion Lăpușneanu, Ion Moise, Olga Lucuța, Ion Mititean, Doru Burlacu, Vasile Lechințan, Dorel Coc, Ioan Seni ș. m. a. Marea majoritate a opiniilor sunt elogioase și consideră că opera scriitorului Teodor Tanco se constituie într-o adevărată piatră de temelie la edificiul culturii și literaturii

naționale, o adevărată sursă de documentare pentru cei care doresc să studieze cultura Țării Năsăudului și a întregului județ Bistrița-Năsăud. Este rațiunea pentru care scriitorului Teodor Tanco, Consiliul Local Năsăud i-a conferit titlul de Cetățean de Onoare al Orașului academicienilor, susține binecunoscutul prof. Ioan Lăpușneanu¹⁷.

În fine, Teodor Tanco rămâne cel mai important publicist care a redat publicului cititor studii monografice despre Astra năsăudeană și personalitățile ei, iar prin participările sale la mai toate acțiunile Astrei năsăudene de după 1989 rămâne și admiratorul, și criticul, și îndrumătorul sau mentorul acesteia, atât pentru vremurile prezente cât și pentru cele viitoare.

¹⁷ Dumitru Mureșan, Ioan Lăpușneanu, *Cetățeni de onoare ai orașului Năsăud*, edit. Karuna, Bistrița, 2011, p.34-42

ASTRA ȘI ARMATA ROMÂNĂ: GENERALUL TRAIAN MOȘOIU, UN MILITAR AL FAPTELOR, UN ASTRIST ACTIV ÎN APĂRAREA MARI UNIRI DE LA 1918

Prof. Dr. colonel (r.) Vasile Șt. TUTULA

Prezența corpului ofițeresc și al subofițerilor în Asociațiunea ASTRA în perioada interbelică a fost o realitate istorică ce merită a fi cercetată și valorificată în continuare în slujba ASTREI REDIVIVA de după 1990 până în 2012. Participarea și implicarea directă a unor generali și ofițeri în structurile de conducere centrală și locale ale ASTREI, mai ales la despărțăminte, a fost o stare de fapt, „consecință directă a primului război mondial [...] în acțiunile de culturalizare a poporului”¹. Frontul de luptă a dovedit că cei mai mulți militari nu erau apti să scrie o scrisoare care s-o trimită acasă. Scrisorile pentru cei neștiutori de carte erau scrise de cei știutori, destul de puțini la număr, circa 30-35% dintre gradați și soldați.

Generalii, ofițerii și subofițerii își doreau să aibă în unitățile și subunitățile militare cât mai mulți militari știutori de carte în raport cu cei analfabeți, care reprezentau masa mare a „trupei tăcute și liniștite”, estimativ 65-70% din efectivele unor regimente, batalioane și companii. Existau plutoane întregi, cu efective cuprinse între 21-35 militari, care aveau doar 3-4 știutori de carte, mai rar cu 7-8-10, care știau să citească și să scrie corect. Această activitate de culturalizare și lichidare a analfabetismului nu putea decât să aibă roade benefice în pregătirea pentru luptă a ostașilor, cunoașterea cu mai mult discernământ a caracteristicilor tehnico-tactice ale armamentului și tehnicii de luptă, însușirea și aplicarea în practică a regulamentelor militare generale, cele de specialitate și de luptă ale trupelor, marilor unități și unități.

Experiența de front, dramele sufletești trăite de militari, ca răniți sau prizonieri, în spitalele militare sau la centrele de adunare a răniților și bolnavilor sau a civililor loviți de bombardamente, a creat din partea unor generali și ofițeri, medici militari punerea în practică a unor proiecte „ad-hoc” de educare a militarilor și adulților. „*Ei au putut constata și înțelege ce ar fi trebuit să fie clasa țărănească din punct de vedere economic, cultural și biologic și nu era de fapt*”². Menționăm că masa mare de soldați, trupa, era preponderent formată din fii de țărani de la comune și sate. Țăranii formau, așa cum se specifică în multe lucrări, „talpa țării”,

¹ Cf. Valer Moga, *Astra și societatea 1918-1930*, Edit. Emma Books, Sebeș, 2011, p. 88.

² *Ibidem*, p. 89.

trupa fiind în proporție de circa două treimi militari recrutați din județele, comunele și satele României, iar muncitorimea de la orașe era a doua forță, urmată de un număr mai mic de intelectuali.

Ștefan Zeletin scria în anul 1927 că „psihoza războiului”, cunoscută și sub denumirea de „psihoza tranșeelor” a avut un efect mobilizator, pozitiv³ în sensul că elitele politice și intelectuale românești au fost convinse că masa mare a tinerilor, fie ei țărani sau muncitori trebuia culturalizați, școlarizați spre binele interesului general, înlăturându-se orice fel de mentalități și atitudinii de conservatorism, egoism și individualism, fie și parțial.

Pe timpul frontului din Moldova, în iarna anilor 1917-1918, colonelul Ion Manolescu, viitor general și un recunoscut specialist în doctrine militare și istorie militară, a pus bazele la **Onești a Casei Naționale**,⁴ acțiune în care a fost sprijinit de generalul Arthur Văitoianu, comandantul Corpului 4 Armată, viitor prim-ministru al României. După încheierea războiului, aceasta și-a stabilit sediul central la București, înființându-și numeroase filiale pe teritoriul Vechiului Regat și în Basarabia⁵, la Iași, Brăila, Suceava, Bârlad, Focșani, Craiova, Chișinău, Bălți, Cahul, Ploiești, Constanța, Pitești și alte localități.

Acțiuni culturale în sprijinul militarilor a desfășurat **Liga Culturală**, al cărei președinte din 1918 va deveni Nicolae Iorga, la fel **Asociația pentru Studiul și Reforma Socială**,⁶ întemeiată de Dimitrie Gusti în 1918, la Iași, capitala Moldovei, care va deveni și Capitala temporară a României.

ASTRA și-a făcut datoria prin intermediul ofițerilor, medicilor și mai ales preoții militari trimițând prin intermediul acestora la militarii români de pe fronturile de luptă și din spitalele militare și civile din Ungaria, Austria, Italia, Cehia, Transilvania, circa **100. 000 de exemplare** din publicațiile ASTREI: calendare, broșuri, cărți de rugăciuni din colecția *Biblioteca Poporală*: „În ultimele două luni ale anului 1917 expedierile Astrei au avut 50 de destinatari, dintre care 35 erau preoți militari. Aceștia din urmă, uneori și ceilalți ofițeri, organizau cursuri de alfabetizare și lecturi pentru soldați”.⁷

Armata, deși s-a aflat în condiții de război, s-a menținut ca o autoritate stabilă, în condițiile în care armata austro-ungară s-a dezmembrat cei mai mulți ofițeri, subofițeri, gradați și soldați români din Transilvania s-au încadrat în componența gărzilor naționale române, iar în Vechiul Regat a fost forța principală a

³ Ștefan Zeletin, *Burghezia română. Neoliberalismul*, București, Edit. Nemira, 1997, p. 496-498.

⁴ Valer Moga, *op. cit.*, p. 89.

⁵ *Ibidem*.

⁶ Apud *Societatea de mâine*, III, nr. 41-42 din 10 și 17 oct. 1926, p. 643.

⁷ Valer Moga, *op. cit.*, p. 90; Dorin Goția, *Din activitatea Astrei de sprijinire culturală a soldaților români în primul război mondial*, Marisia, XIII-XIV, 1994, p. 305-327; *Transilvania*, XLIX, 1 dec. 1918, nr. 1-12, p. 3-4; 58, aug-sept. 1927, nr. 8-9, p. 361.

menținerii ordinii și garantării instituțiilor statale, pe fondul afectării grave a dezorganizării instituționale și retragerii tuturor forțelor apte de existență și contralovitură în „*triumghiul morții*” din Moldova. Numai armata română putea să fie cea care să redea forța necesară revitalizării și regenerării forțelor națiunii române, care va renaște din cenușă, în octombrie 1918.

În Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș dar și în Bucovina conlucrarea dintre ASTRA și o serie de eșaloane militare, corpuri de armată, divizii și regimente s-a manifestat cu toate măsurile deosebite impuse de cenzura austro-ungară. Colaborarea dintre ASTRA și comandanții unor garnizoane, precum Sibiu, Cluj, Bistrița, Năsăud, Brașov, Oradea, Baia Mare, Sighetu Marmăției, Cernăuți, Rădăuți, Lugoj, Arad, Blaj ș. a. a funcționat, îndeosebi pe linia primirii și trimerii corespondenței, asigurarea cu cărți de rugăciuni, calendare, plicuri pentru scris, ziare și reviste, dar într-o mai mică măsură, căci și ASTRA se afla într-o stare de ilegalitate, cu majoritatea despărțămintelor și cercurilor dezorganizate, lipsite de activități concrete, fonduri financiare și un control exacerbat al poliției și jandarmeriei austro-ungare.

La alegerile ASTREI, în ianuarie 1920, în Comitetul Central au fost incluși generalii Ioan Boeriu cu merite deosebite în organizarea Secțiilor VI-VII Mobilizare, a structurilor de comandament ale Corpului VI Armată (Cluj) și Corpului VII Armată (Sibiu), fiind la data respectivă și comandantul Comandamentului General Teritorial Sibiu, cu sediul pe lângă Consiliul Dirigent al Transilvaniei, Dionisie Florian care s-a remarcat și până atunci, prin sprijin direct acordat ASTREI și Gheorghe Moga⁸, medic militar, ambii buni colaboratori cu instituțiile civile ale statului român, aflate în construcție după Marea Unire.

În garnizoana Alba Iulia, generalul D. Glodeanu, comandantul Diviziei 21 Infanterie, a fost ales în 1920 membru în Comitetul de conducere al Despărțământului Sibiu, iar ofițerii Regimentelor 91 și 107 Infanterie din Brigada 54 Infanterie au sprijinit în totalitate activitățile Astrei locale din garnizoana lor de dislocare⁹.

Andrei Bârseanu, președintele ASTREI, îi scria cu multă bună dispoziție și respect protopopului Ion Teculescu, aducând mulțumiri deosebite generalului D. Glodeanu, comandantul Diviziei 21 Infanterie¹⁰, colonelului Nicolae Tuhaș, comandantului Brigăzii 54 Infanterie, locotenent-colonelului V. Magda, comandantul Regimentului 107 Infanterie și locotenent-colonelului Hugo de Grünberger, comandantul Regimentului 91 Infanterie din Alba Iulia¹¹, care au

⁸ *Neamul Românesc*, XV, nr. 5 din 22 ianuarie 1920; *Transilvania*, LI, mai 1920, nr. 1, coperta II.

⁹ Valer Moga, *op. cit.*, p. 90.

¹⁰ Cf. Muzeul Național al Unirii Alba Iulia, fond *Documente, dosar 3094*, nr. 150; Valer Moga, *Despărțământul Alba-Iulia al „ASTREI” (1918-1948)*, în *Anuar Apulum*, XXXI, p. 447-448.

¹¹ Apud Vasile Tutula, *Românii ardeleni – apărători ai Marii Uniri din 1918*, în rev. „*Virtus*

sprijinit „cu atâta căldură față de chestiunile culturale îmbrățișate de Asociațiune”¹².

La Alba Iulia, generalul D. Glodeanu era membru activ în Comitetul Despărțământului Alba Iulia, alături de alți 21 ofițeri și subofițeri înscriși. În garnizoana Dej din Regimentul 81 Infanterie, unde comandant era colonelul Ștefan Gh. Ionescu erau înscriși 34 de ofițeri în Despărțământul Dej al ASTREI. „Recordul în această privință l-a deținut Despărțământul Sibiu al ASTREI care avea, în 1920, 46 de membri fondatori, între aceștia numărându-se generalii: Ioan Boeriu, Alexandru Bunaciu, Dionisie Florian, Traian Moșoiu și Dănilă Papp (real Pop s. n.)”.¹³

Activitatea Despărțământului Sibiu al ASTREI a cunoscut o activitate și mai activă privind primirea de noi cadre ofițerești în Asociațiune, astfel că în 1930 pe listele acestui despărțământ erau înscriși ca membri activi 143 de militari¹⁴, majoritatea ofițeri. În afara acestora mai erau înscriși în alte despărțăminte un număr de alți 65 de ofițeri din o serie de garnizoane din Transilvania, București și alte localități din Vechiul Regat¹⁵.

La același Despărțământ al ASTREI Sibiu, în aprilie 1921, comandantul Corpului 7 Armată, generalul Ion Vlădescu, a încheiat o convenție cu conducerea Despărțământului Sibiu în vederea desfășurării unor activități culturale comune. În cursul aceluși an, în fiecare duminică și în celelalte sărbători, câte 15-20 persoane, ofițeri și reprezentanți ai „ASTREI”, folosind un autocamion al armatei, au întreprins turnee în orașele și satele din județ, susținând conferințe și prelegeri cu conținut cultural, economic, sanitar, moral-religios. Militarii, îndeosebi generalii și ofițerii cu grade superioare, conferențiau pe tema „*Nevoia de a avea oștire*”. Ei urmăreau scopul bine determinat „*de a schimba percepția populației asupra armatei însăși*”¹⁶, ca o instituție a stabilității statului român.

Prin această temă, ofițerii urmăreau să schimbe mentalitatea și percepția, resentimentele majorității românilor avute față de fosta armată cezaro-crăiască a Imperiului Habsburgic și austro-ungară, unde tinerii au fost supuși la un stagiul militar foarte lung, departe de casă, fiind nevoiți să accepte fără asentimentul lor instrucția în limba germană, iar apoi în limba maghiară¹⁷. Se urmărea totodată ca

Romana Rediviva”, nr. 11/2007-2008, Cluj-Napoca, p. 12-23.

¹² Valer Moga, *op. cit.*, p. 90.

¹³ Cf. Valer Moga, *op. cit.*, p. 91; „Fond „Astra””, nr. 258/1922; *Buletinul Despărțământului Sibiu al ASTREI*, Sibiu, 1930, p. 119-124; „*Transilvania*”, LII, iulie-august 1921, nr. 7-8, p. IV-VI, XV-XVI, p. 662-663, 668-670.

¹⁴ *Ibidem*, 1930, p. 119-124.

¹⁵ *Ibidem*, 1930, p. 119-124.

¹⁶ Apud Valer Moga, *op. cit.*, p. 91.

¹⁷ Cf. Ioan Bolovan, Gelu Neamțu, *Deznaționalizarea prin armată*, în vol. II, *Istoria României, Transilvania (1867-1918)*, Edit. George Barițiu, Cluj-Napoca, 1999, p. 132-133.

prin aceste expuneri și prelegeri să se consolideze Unirea politică de la 1918, o preocupare majoră urmărită după 1919 și de ASTRA și alte asociații și fundații similare pentru realizarea pieții economice unice a statului român, consolidarea coeziunii naționale în plan local și central, pentru apărarea integrității teritoriale și a independenței României.

Asemenea acțiuni de colaborare între Armată și ASTRA s-au făcut și la marile unități și unitățile din subordinea Corpului VI Armată (Cluj). Sunt cunoscute în acest scop exemplele din garnizoanele Zalău, Oradea, Beiuș, Bistrița, Prundu Bârgăului, Dej, Tușnad, Satu Mare, Tinca, Câmpeni¹⁸ și alte localități. Parte din aceste activități sunt consemnate, fie și fugitiv, în presa locală. Menționăm în acest sens presa locală clujeană, presa din Bistrița, în ziarul „Săptămâna”¹⁹.

Prevederile **Legii nr. 21/1924** pentru persoane juridice, (*Asociații și Fundații*) publicată în *Monitorul Oficial al României nr. 27 din 6 februarie 1924*²⁰ a creat cadrul legal de organizare și funcționare al acestora, inclusiv accesul și participarea ofițerilor și subofițerilor în aceste asociații și fundații culturale, ai celorlalți cetățeni ai țării.

Activitatea *Asociațiunii pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român* a fost deosebit de bogată în conținut și fapte contribuind din plin la propășirea și consolidarea economico-socială și culturală a României întregite după Marea Unire din 1918. În perioada interbelică: „În România întregită Asociațiunea ASTRA și-a continuat activitatea de apărare și întărire a solidarității românilor prin cultură. Sute de activități astriste vor contribui la progresul și luminarea românilor”²¹. Spicuum câteva mari obiective: „înființarea caselor naționale (1920); organizarea serbărilor dedicate Centenarului nașterii lui Avram Iancu (1824-1924) în zilele 31 august-2 septembrie 1924; Baia de Criș-Tebea-Câmpeni-Vidra de Sus-Muntele Găina (la care adăugăm Cluj, sfințirea locului de amplasare a Statuii lui Avram Iancu în fața Episcopiei ortodoxe din Piața Cuza Vodă, de episcopul Nicolae Ivan s. n.); constituirea regionalelor ASTRA Basarabeană, ASTRA Dobrogeană (1927) și ASTRA Bănățeană (1937); înființarea Societății „Șoimii Carpaților” în scopul pregătirii fizice și morale a tineretului (1928); inițiativa creării Muzeului Unirii din Alba Iulia (1929); înființarea Conservatoarelor de Muzică ASTRA de la Brașov (1930) și Sighet (1935); organizarea școlilor țărănești (prima la Sighetu Marmăției, în 1931); organizarea primului Congres Cultural al ASTREI

¹⁸ Valer Moga, *op. cit.* „p. 91.

¹⁹ Apud Vasile Tutula, *Manifestări și activități cultural-artistice în Năsăud*, în ziarul „Săptămâna”, an. I, nr. 12, p. 3.

²⁰ Cf. Adrian Tiron Tudor, Alexandru Muțiu, *Asociații și fundații*, Edit. Dacia, 2000, p. 8.

²¹ Dumitru Acu, *Un secol și jumătate de la înființarea Astrei (1861-2011)*, în rev. „Transilvania”, nr. 10/2011, Sibiu, p. 2.

(Sibiu, 1930); ridicarea de monumente (Troita lui Mihai Viteazul, Șelimbăr-1925; statuia lui Ion Rațiu, Turda-1929; Monumentul lui Horea, Cloșca și Crișan, Alba Iulia, 1932; Monumentul lui Mihai Viteazul, Mirăslău-1932 etc; înființarea Muzeului Regional Brașov (1937); înființarea a 1899 de biblioteci populare; ținerea a 42. 291 de conferințe și prelegeri; ridicarea a peste 50 de case naționale; tipărirea a sute de mii de cărți în seriile bibliografice Biblioteca Poporală, Biblioteca ASTRA ș. a. ”²²

Forța ASTREI devenise un factor de putere culturală în Transilvania, numai dacă luăm în calcul că „în 1911 ea dispunea de 67 de despărțăminte, de 442 biblioteci populare, de 100. 000 de abonați la „Biblioteca poporală”, în acel an având loc 773 de prelegeri pentru țărani și 76 pentru orășeni, ca să nu mai vorbim de alte acțiuni de proporții. La acest jubileu (din 1911, la 50 de ani s. n.) au fost de față la Blaj toți marii scriitori ai neamului, începând cu Coșbuc, Caragiale, Goga, Iorga, Agârbiceanu etc., la fel ca la Jubileul de 75 de ani din 1936, când au fost de față Rebreanu, Goga, Cezar Petrescu, Agârbiceanu, Pamfil Șeicaru, V. Papilian, Ioan Lupaș, D. Gusti, Al. Lapedatu și alții, dând acestor evenimente suportul spiritual necesar”²³.

Colaborarea dintre ASTRA și Armata Română s-a intensificat după 1918, devenind un factor de simbioză și trăinicie în multitudinea de activități desfășurate în cadrul Asociației „Șoimii Carpaților”, la care au fost implicați direct o serie de ofițeri și subofițeri, mai ales cu prilejul pregătirii unor exerciții și parade și exerciții demonstrative, defilări, în scopul valorificării în rândul tineretului a educației fizice și sportului și a acțiunilor de pregătire premilitară, înainte de satisfacerea de către feciori a stagiului militar.

2. Generalul Traian Moșoiu, membru ASTRA, un militar al faptelor, un Erou Național

S-a născut la 2 iulie 1868, în Tohanul Nou, județul Brașov, familia sa având rădăcini puternice în satul Șimon de lângă Bran. Pasionat de istorie și mai ales de istoria militară a marilor bătălii, de faptele de arme ale înaintașilor poporului român, se decide, după ce urmează Liceul „Andrei Șaguna” din Brașov, să urmeze cariera militară. Studiile militare le va urma la Viena, unde, la 1 iunie 1889, încheie cursurile Școlii de Ofițeri, devenind sublocotenent în armata austro-ungară²⁴.

Fiind deosebit de frământat de probleme de conștiință, de conștiință națională, de lipsa drepturilor politice și culturale ale românilor transilvăneni, accesul foarte greu în funcțiile de conducere și de procesul de maghiarizare forțată

²² *Ibidem*, p. 6-8.

²³ Cf. Mircea Popa, *ASTRA-150*, în rev. „*Astra Clujeană*”, an VII, nr. 1-2/2010-2011, număr jubiliar, Edit. Casa Cărții de Știință, 2011, Cluj-Napoca, p. 6.

²⁴ Iulian Patca, Vasile Tutula, *Comandanți. De la Armata a 4-a (de Nord) la Divizia 4 Infanterie „Gemina”*, ed. a IV-a revăzută și adăugită, Edit. Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2011, p. 18.

a românilor, este dominat mai mult de gândul de a trece frontiera, care despărțea frații de frați în Vechiul Regat. Ca ofițer la Sibiu „s-a manifestat ca un fervent patriot român, având discuții contradictorii, degenerate chiar în altercații contondente cu colegii din armata austro-ungară, pe motiv că românii din zona de graniță cu Vechiul Regat nu aveau drepturi”²⁵. Din datele existente o asemenea altercație a avut loc la restaurantul hotelului „Împăratul Romanilor” din Sibiu, tânărul ofițer fiind judecat și condamnat la închisoare (carceră-arest s. n.)”. A fost eliberat prin cautiune plătită de tatăl său. A demisionat din armata austro-ungară la 1 iulie 1891. Tatăl său l-a ajutat să treacă clandestin granița (impusă s. n.) în România. A cerut să fie înrolat în armata română”²⁶.

La 1 aprilie 1893 este încadrat în armata română cu gradul de sublocotenent la R. 9 I. din Râmnicu Sărat în funcția de comandant de pluton. Va face o carieră militară de excepție, fiind avansat în gradele următoare „numai la alegere și excepțional”²⁷: căpitan (1900), maior (1909), locotenent-colonel (1913), colonel (15 august 1916), general de brigadă (1 ianuarie 1917), general de divizie (aprilie 1919), îndeplinind în ordine funcțiile de comandant de companie, comandant de batalion (în R. 30 „Muscel”), comandant de regiment, la R. 30 I. „Muscel”, apoi la R. 2 I. „Vâlcea” cu care va participa la operațiunile militare din Transilvania, pe itinerariul: Brezoi, Sadu, Cislădie, Orlat²⁸.

Va comanda apoi pe timpul retragerii pe Valea Oltului către Pitești: Detașamentul „Lotru”, Diviziile 20 și 30. I., Bg. 26 I. fiind decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul”, cls. a III-a²⁹. Apoi a reorganizat în primăvara anului 1917, în Moldova, D. 12 I., divizie cu care va duce lupte grele în Țara Vrancei, în ultima decadă a lunii august 1917 în zona Munților Căpâlnă și Răchitașul. A fost decorat cu Ordinul „Legiunea de Onoare” a armatei franceze³⁰.

În perioada 25 mai-10 decembrie preia comanda Diviziei 7 Infanterie cu care a intrat în Transilvania, pe la Toplița, Reghin, Tg. Mureș, pentru a aduce „libertatea care este scrisă pe steagurile noastre”³¹. După înfăptuirea Marii Uniri de la 1 Decembrie, la 10 decembrie, generalul Traian Moșoiu va îndeplini funcția de **Guvernator militar al Transilvaniei**.

„La 11/24 decembrie 1918, generalul Traian Moșoiu va fi investit în funcția de **comandant al Comandamentului Trupelor Române din Transilvania-Ar-**

²⁵ Cf. Alexandru Dragomirescu, Cantemir Moșoiu, *Generalul Traian Moșoiu, ostașul și politicianul în slujba țării*, Edit. Printeuro, Ploiești, 2000, p. 6.

²⁶ Gheorghe Calcan, *Generalul Traian Moșoiu în epocă și posteritate*, Edit. Universității de Petrol-Gaze, Ploiești, 2006, p. 20.

²⁷ Iulian Patca, Vasile Tutula, *op. cit.*, p. 19.

²⁸ Iulian Patca, Vasile Tutula, *op. cit.*, p. 19.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *Ibidem*.

mata „TRANSILVANIA”, eșalon de tip armată, care avea în subordine, inițial 4 divizii: Diviziile 6 și 7 Infanterie, Diviziile 1 și 2 Vânători, Secțiile VI-VII Mobilizare, alte formațiuni și ulterior cele 4 Divizii de Infanterie ardeleni, mobilizate de Consiliul Dirigent al Transilvaniei: Diviziile 16, 18, 20 și 21 Infanterie, alte forțe și mijloace: unitățile de jandarmi, gărzile naționale române (până la începutul lunii ianuarie 1919, când își vor înceta activitatea)³², misiunile lor fiind preluate de jandarmi.

La comanda Comandamentului Trupelor din Transilvania – Armata „TRANSILVANIA”, generalul Traian Moșoiu s-a afirmat în apărarea deciziilor Marelui Sfat Național de la Alba Iulia, de la 1 Decembrie 1918 de apărare a Marii Uniri împotriva uneltirilor puse la cale de Budapesta. A pregătit și condus cu multă competență, dârzenie și spirit de sacrificiu, operația ofensivă de pe Munții Apuseni (12-16 aprilie 1919)³³, conducerea spre victorie a Grupului de Armată Nord (Diviziile 6 și 7 Infanterie, Divizia 2 Cavalerie), eliberarea la 20 aprilie 1919, ora 6 d. m., a orașului Oradea³⁴, capturarea Diviziei de Secui de sub comanda colonelului Kratochil, bătălia de pe Tisa și participarea la ocuparea celei mai mari părți a Ungariei.

La 23 aprilie 1919 a fost numit de Marele Cartier General în funcția de „**Guvernator militar al teritoriilor ungare**”³⁵ al celor 7 județe din proximitatea Tisei, unde s-a achitat de sarcini ireproșabil. Între 19-27 iulie 1919 a fost numit în funcția de „**Comandantul Grupului de Manevră**”³⁶, având un rol decisiv la înfrângerea, capturarea și dezarmarea armatei ungare și ocuparea Budapestei de către generalul Rusescu, la 3 august 1919.

În perioada septembrie-15 noiembrie 1919 a îndeplinit funcția de „**Comandant al Garnizoanei Budapesta**”, ajutând populația să depășească marea sărăcie și foametea, greutățile de tot felul la care a fost supusă pe timpul regimului comunist a lui Bella Kun-Garbai³⁷. La sfârșitul lunii decembrie 1919 își dă demisia din armată, după 1920 se înscrie în rândul P. N. L., fiind numit în trei rânduri senator de drept.

Între 2 martie-13 martie 1920, timp de 11 zile va îndeplini funcția de **ministru de război**³⁸ în guvernul Alexandru Vaida-Voevod, guvern ce va fi nevoit să demisioneze, generalul Moșoiu neputând să-și pună în aplicare calitățile sale de

³² Vasile Tutula, în vol. General Traian Moșoiu, *Restituți necesare. Ocuparea Budapestei. În legătură cu operațiunile militare din Ardeal 1918-1919*, Edit. Mega, Cluj-Napoca, 2011, p. 34.

³³ *Ibidem*, p. 113-124.

³⁴ *Ibidem*, p. 36.

³⁵ *Ibidem*, p. 36.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ *Ibidem*, p. 36-37.

³⁸ *Ibidem*, p. 37-38.

bun organizator și militar desăvârșit. Între 24. 01-20. 10. 1922 a îndeplinit funcția de **ministru la Ministerul Comunicațiilor**³⁹, în locul dr. Constantin Angelescu, iar în perioada 01. 12. 1923-1926 va fi numit în funcția de **ministru la Ministerul Lucrărilor Publice**⁴⁰.

La 4 martie 1924 generalului Traian Moșoiu i se va conferi de către **Primăria Năsăud, titlul de Cetățean de Onoare**⁴¹, titlu acordat în aceeași zi și prim-ministrului Ion I. C. Brătianu.

În perioada 31 august-2 septembrie 1924, generalul Traian Moșoiu va participa, alături de conducerea ASTREI, la Centenarul nașterii lui Avram Iancu: Baia de Criș, Tebea, Câmpeni, Vidra de Sus, Muntele Găina, Cluj.

A decedat la 30 iulie 1932, în locuința sa din București din str. V. Babeș. Va fi înmormântat la Cimitirul Bellu din București. A trecut la cele veșnice subit, în plină putere de muncă, lăsând în urma sa 14 lucrări scrise de istorie și artă militară, doctrină, educație militară, probleme administrative; fiind și un brav al condeului, un ofițer și general demn, un Erou al Neamului, care s-a manifestat, în actul de cultură și ca un astrist de excepție. Pilda lui va încuraja generațiile de ofițeri și generali ai Armatei Române din Mileniul III, fiind un exemplu demn de urmat. Glorie faptelor sale!

3. Imaginea generalului Traian Moșoiu: activități comemorative și de cultură.

După instaurarea regimului comunist în România „numele generalului Traian Moșoiu a intrat în conul de umbră al uitării”⁴², ca de altfel și ale multor altor personalități din Pantheonul spiritualității românești.

Începând cu 1990, faptele sale strălucitoare de arme, scrierile sale au ieșit la iveală. În semn de omagiu în 1996, Regimentul 227 Mecanizat (Someșeni, Cluj) a primit denumirea onorifică „**General Traian Moșoiu**”. Din inițiativa Comandamentului Diviziei 11 Mecanizată din Oradea, a generalului Corneliu Mihai Lungu și a altor 15 ofițeri, a unităților militare din Garnizoana Oradea ale M. Ap. N. și M. I., S. R. I., Pompierilor, Primăriei Municipiului Oradea i s-a ridicat în fața scuarului Diviziei o impresionantă statuie dezvelită în 1994⁴³, alte două statui tip bust, una în Comandamentul Armatei a 4-a „Transilvania”, dezvelită la 15. 08. 1996, alta în Cmd. Regimentului 21 Mecanizat (Oradea), în 1997, un bust pe holul Primăriei Oradea și o pictură tip frescă la Episcopia Ortodoxă Oradea⁴⁴.

³⁹ *Ibidem*, p. 37-38.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 37-38.

⁴¹ *Ibidem*, p. 37-38.

⁴² Gheorghe Calcan, *op. cit.*, p. 9.

⁴³ Cf. *Documentarului personal V. Tutula*, 1996-2011, 30 pagini (manuscris).

⁴⁴ Cf. *Documentarului personal V. Tutula*, 1996-2011, 30 pagini (manuscris).

Au fost reeditate cea mai mare parte a lucrărilor sale prin grija strănepotului său, prof. Cantemir Moșoiu, dar și a unor istorici militari, profesori universitari: locotenent colonel (r.) dr. Constantin Moșincat, dr. Emil Stoian, conf. univ. dr. Gheorghe Calcan, colonel dr. Vasile Tutula, locotenent colonel (r.) ing. Dan N. Poinar, Alexandru Dragomirescu, colonel (r.) Iulian Patca, conf. univ. dr. Gavriil Preda, Constantin I. Stan⁴⁵ ș. a.

La 12 august 2007, la Bran, s-a rededat Monumentul General Traian Moșoiu, după o copie a celui din 1937, în prezența președintelui României, veteranilor de război și a sute de localnici.

Unor străzi din municipiile și orașele României s-a acordat denumirea „General Traian Moșoiu”: Oradea, Cluj-Napoca, Brașov, Sibiu, Ploiești, dar și haltei C. F. R. din Zărnești, jud. Brașov⁴⁶. A fost inclus în cele 4 volume Comandanții Armatei a 4-a „Transilvania”.⁴⁷

Acestea sunt doar câteva din acțiunile de repunere în drepturi a generalului Traian Moșoiu pe care viitorimea are obligația să le cunoască pentru a nu ne uita istoria.

⁴⁵ Cf. *Documentarului personal V. Tutula*, 1996-2011, 30 pagini (manuscris).

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ Iulian Patca, Vasile Tutula, vol. I-IV, 1996-2011, Edit. Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca.

PROTOIEREUL ASTRIST GRIGORE PLETOSU – CLERIC ȘI CĂRTURAR NĂSĂUDEAN

*Iuliu-Marius MORARIU, student,
Facultatea de Teologie Ortodoxă din Cluj-Napoca*

O personalitate de seamă a Țării Năsăudului, care a marcat prin importanța sa atât cel de-al nouăsprezecelea secol, cât și pe cel nu demult trecut din istoria zonei, a fost, apodictic, protoiereul Grigore Pletosu. Din păcate, viața și personalitatea celui pe care Teodor Tanco îl consideră primul critic literar al operei lui George Coșbuc,¹ sunt insuficient reliefate și valorificate astăzi, fapt ce a constituit motivul prezentelor rânduri, care, deși paupere, doresc readucerea în prim plan a acestui ilustru bărbat.

Născut în data de 9 iunie a tumultosului an 1848,² în satul Chintelnic din comuna Șieu-Măgheruș, într-o familie de agricultori, va ajunge de timpuriu școlar năsăudean, figurând în prima promoție a nou înființatei „Norme”³, la 4 octombrie 1863. Atunci, pentru prima dată în viața lui, în numele celor 39 de elevi, va rosti o cuvântare, în care va mulțumi fondatorilor acelei minunate instituții școlare.⁴

Opt ani mai târziu, se va număra printre „maturizanții” acestei școli, fiind clasat al doilea, după ce, în tot acest timp s-a remarcat prin rezultate bune la învățătură. Un moment important în viața și cariera lui îl va constitui înscrierea, în 1870, în societatea de lectură „*Virtus Romana Rediviva*”⁵, chiar de la înființarea ei, din 14 ianuarie 1870. În cadrul ei va activa apoi atât ca elev, cât și ca profesor, după absolvirea studiilor superioare. Din această postură, el va oferi sfaturi cu privire la activitatea literară atât viitorului patriarh Miron Cristea, cât și marelui poet George Coșbuc.

¹ Teodor Tanco, „Grigore Pletosu, primul critic literar al lui George Coșbuc”, în: „*Virtus Romana Rediviva*”, vol. 2 – „Urme peste veacuri”, Editat de Comitetul de cultură și educație socialistă al județului Bistrița-Năsăud, Bistrița, 1974, pp. 246-249.

² Ioan Seni, coord., *Dicționarul culturii și civilizației populare al județului Bistrița-Năsăud*, vol. I: „Țara Năsăudului”, Ediția a II-a, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2010, p. 289. Cf. Teodor Tanco, *op. cit.*, p. 247.

³ Este vorba despre Gimnaziul Greco-catolic Românesc din Năsăud (n.n.).

⁴ *Ibidem*, p. 247. Cf. Ioan Seni, *op. cit.*, p. 289.

⁵ *Ibidem*, p. 289, Teodor Tanco, *op. cit.*, p. 247, Dorel Marc, „Publicistica de debut a lui Elie (Miron) Cristea și mediul cultural-școlar năsăudean. Preocupări etnofolclorice”, în *Revista Bistriței*, anul XXI, nr. 2, Editura Accent, Bistrița, 2007, p. 128; Petre Dan, *Asociații, cluburi, ligi, societăți*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1992, p. 115.

După finalizarea studiilor născădute, va urma studiile teologice la Institutul Teologic din Sibiu, pe care le va finaliza în anul 1874⁶, după care se va înscrie la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din Leipzig.⁷ De aici, se va muta apoi la Budapesta, la aceeași specialitate, finalizându-și studiile în anul 1878.⁸

La finalizarea studiilor universitare, tânărul Grigore Pletosu este ales catehet ortodox și profesor la școala pe care, cu câțiva ani înainte, o absolvise.⁹ Aici va funcționa neîntrerupt vreme de 31 de ani, până când, în 1909, se pensionează.¹⁰ Statutul lui se va modifica însă de-a lungul vremii.

Astfel, dacă în 1878 el era profesor suplinitor, în 1881 îl vom regăsi ca „profesor diplomatu”¹¹, având 22 ore pe săptămână, iar la cumpăna dintre milenii, titulatură lui va fi aceea de „profesor ordinar definitiv, diplomat pentru filosofia și limba română”, având în total 23 de ore pe săptămână¹² și fiind și „ordinariul (dirigintele) clasei a opta”¹³. Mai apoi, în anul următor, îl regăsim pe poziția a șasea între profesorii Gimnaziului, cu același statut și cu 19 ore pe săptămână,¹⁴ pentru ca în anul 1903¹⁵, orele lui să scadă la 16, probabil și datorită pierderii statutului de diriginte și a scăderii numărului de elevi, iar în cel următor, ele să crească din nou la 17¹⁶. Mai apoi, numărul de ore va varia între 14 și 17 ore¹⁷, până

⁶ Ioan Seni, *op. cit.*, p. 289.

⁷ *Ibidem*, p. 289.

⁸ Teodor Tanco, *op. cit.*, p. 247. Spre deosebire de el, autorul „*Dictionarului culturii populare*”, susține că a finalizat studiile la 27 iunie 1877, când și-a luat doctoratul (licența). Ioan Seni, *op. cit.*, p. 289. Este de neînțeles această alăturare, cu atât mai mult cu cât autorul nu explică dubla exprimare, însă o vom păstra ca atare.

⁹ *** „Sciri scolastece de la gimnasiu”, în vol. *Raportul al XII-lea despre Gimnasiul superioru greco-catolicu românescu din Năseudu, dimpreună cu unele date statistice*, Tipografia lui Teodoru Bostchan, Bistrița, 1881, p. 4. Cf. Teodor Tanco, *op. cit.*, p. 247, Ioan Seni, *op. cit.*, p. 289, Virgil Șotropa, Dr. Nicolae Drăganu, *Istoria școalelor născădute*, Născăud, 1913, p. 344, Teodor Tanco, *Dictionar literar 1639-1997 al Județului Bistrița-Născăud. Autori – Publicații – Societăți*, Editura Virtus Romana Rediviva, Cluj-Napoca, 1998, p. 277.

¹⁰ Ioan Seni, *op. cit.*, p. 289.

¹¹ *** „Sciri scolastece de la gimnasiu, ..., pp. 4-5.

¹² Ion Gheție, *Raportul al XXXVIII despre gimnasiul superior fundațional din Năseud pentru anul școlastic 1900/1*, Tipografia Carol Csallner, Bistrița, 1901, p. 15.

¹³ *Ibidem*, p. 35.

¹⁴ *Idem*, *Raportul al XXXIX-lea despre gimnasiul superior fundațional din Năseud, pentru anul școlastic 1901-1902*, Tipografia Carol Csallner, Bistrița, 1902, p. 76.

¹⁵ *Idem*, *Raportul al XL-lea despre gimnasiul superior fundațional din Năseud, pentru anul școlastic 1902-1903*, Tipografia Carol Csallner, Bistrița, 1903, p. 63.

¹⁶ *Idem*, *Raportul al XLI-lea despre gimnasiul superior fundațional din Năseud, pentru anul școlastic 1903-1904*, Tipografia G. Matheiu, Bistrița, 1904, p. 68.

¹⁷ Astfel, între anii 1904-1905, va avea 17 ore; *Idem*, *Raportul al XLII-lea despre gimnasiul superior fundațional din Năseud, pentru anul școlastic 1904-1905*, Tipografia G. Matheiu, Bistrița, 1905, p. 4, având și o oră suplimentară de religie la clasele I-a și a II-a (*Ibidem*, p. 28), precum și câte una de Catehism la clasele III și IV (*Ibidem*, p. 29); între anii 1905-1906, va avea 16 ore; *Idem*, *Raportul al*

la pensionare, când, în raportul pe anii 1909-1910, nu îl mai regăsim între profesori.¹⁸

Ca profesor, pe lângă activitățile dascălești, el va fi unul dintre conducătorii societății de lectură „*Virtus Romana Rediviva*”, postură din care va veghea la îmbogățirea cunoștințelor literare ale elevilor și la înnobilarea lor sufletească.¹⁹ Astfel îl va ajuta, în vremea studiilor sale aici, pe Miron Cristea, viitorul patriarh, când acesta va prezenta la cenaclu o snoavă²⁰, sau pe George Coșbuc, când acesta, pe când era abia în clasa a V-a, în ședința din 6 februarie 1881, citește poezia „*Mângâierea poetului*”²¹, fiind apreciat de către conducătorul ședinței, care o comentează și care îl felicită, recomandându-i însă „*diligență*”²².

Cele două mari personalități sunt cele mai cunoscute exemple de membri ai cenaclului, asupra cărora și-a pus amprenta profesorul și criticul literar Grigore Pletosu. Asemenea lor vor mai fi fost cu siguranță și alții, unii poate celebri astăzi, despre care nu ne-au rămas însă date consemnate. Cert este însă faptul că, prin intermediul societății literare, el a dus o muncă imensă pe ogorul limbii și literaturii române.

Această muncă a însoțit-o protoiereul și cu cea de la catedră, cele două armonizându-se într-o simfonie omofonă.

Activitatea didactică și-a completat-o de asemenea și prin cea publicistică, fiind colaborator al revistelor: „*Școala română*” (Năsăud), „*Gheorghe Lazăr*” (Bârlad), „*Transilvania*” (Sibiu) și „*Gazeta Bistriței*” (Bistrița)²³. De asemenea, i-a fost de mare ajutor lui C. Diaconovich în realizarea „*Enciclipediei*”,²⁴ ce va fi editată sub auspiciile ASTREI la începutul celui de-al douăzecilea mileniu.

XLIII-lea despre gimnasiul superior fundațional din Năseud, pentru anul școlastic 1905-1906, Tipografia G. Matheiu, Bistrița, 1906, p. 15, între anii 1906-1907, tot atâtea; Idem, Raportul al XLIV-lea despre gimnasiul superior fundațional din Năseud, pentru anul școlastic 1906-1907, Tipografia G. Matheiu, Bistrița, 1907, p. 7, pentru ca anii 1907-1909, să aibă doar 14 ore; Idem, Raportul al XLV-lea despre gimnasiul superior fundațional din Năseud, pentru anul școlastic 1907-1908, Tipografia G. Matheiu, Bistrița, 1908, p. 5; Idem, Raportul al XLVI-lea despre gimnasiul superior fundațional din Năseud, pentru anul școlastic 1908-1909, Tipografia G. Matheiu, Bistrița, 1909, p. 40.

¹⁸ *Idem, Raportul al XLVII-lea despre gimnasiul superior fundațional din Năseud, pentru anul școlastic 1909-1910, Tipografia G. Matheiu, Bistrița, 1910, pp. 34-35.*

¹⁹ Teodor Tanco, Grigore Pletosu, *primul critic literar al lui George Coșbuc*, ..., p. 248.

²⁰ Dorel Marc, *op. cit.*, p. 128.

²¹ Ioan Seni, *op. cit.*, p. 289, Teodor Tanco, Grigore Pletosu, *primul critic literar al lui George Coșbuc*, ..., p. 248.

²² *Ibidem*, p. 248. Ioan Seni, *op. cit.*, p. 289.

²³ Ioan Seni, *op. cit.*, p. 289.

²⁴ Este vorba despre cele trei tomuri, unde părintele i-a furnizat anumite materiale autorului. A se vedea în acest sens: C. Diaconovich, *Enciclopedia Română, publicată din însărcinarea și sub auspiciile Asociațiunii pentru Literatura Română și cultura poporului român, Tomul II*, Editura și

S-a mai remarcat de asemenea și ca autor, postură în care a publicat, în colaborare cu Ion Gheție, volumul „*Retorica și carte de citire*”, și singur „*Propedeutica filosofică pentru învățământul secundar*”²⁵, care este cea mai importantă lucrare a lui.²⁶

Pe lângă activitatea sa de profesor, protoiereul a mai fost și un mare patriot, context în care s-a remarcat mai ales prin statutul de delegat de drept la Alba-Iulia, alături de protopopul Dionisie Vaida și de alți români de mare valoare²⁷ numărându-se astfel între semnatarii actului istoric al Unirii.

Calitatea de patriot și-a manifestat-o și prin activitatea sa bogată în cadrul „Astrei”, atât în Despărțământul năsăudean al acesteia, cât și în cel bistrițean, unde va activa după pensionarea sa din activitatea didactică și alegerea sa ca protopop aici. Astfel, în anul 1901, îl regăsim, alături de alți preoți între membrii pe viață ai Despărțământului²⁸, pentru ca în anul următor să devină vicepreședinte al Despărțământului năsăudean²⁹, iar în 1904 să fie evidențiat pentru contribuția de 3 coroane la construirea muzeului istoric și etnografic³⁰.

Statutul și-l va păstra și în anul următor³¹, pentru ca, în anul 1906, să îl regăsim printre membrii ordinari ai „secriunilor științifice-literare”, prezidând secțiunea școlară,³² postură în care îl vom afla și în anul următor³³, când, la

tiparul lui W. Krafft, Sibiu, 1904, și *Idem*, *Enciclopedia Română, publicată din însărcinarea și sub auspiciile Asociațiunii pentru Literatura Română și cultura poporului român*, Tomul III, Editura și tiparul lui W. Krafft, Sibiu, 1900.

²⁵ Grigore Pletosu, *Propedeutica filosofică pentru învățământul secundar*, Tiparul lui Carol Csallner în Bistrița, Năsăud, 1899.

²⁶ Teodor Tanco pomenește și alte titluri, însă nu face distincția între volume de autor, coautorate și articole. A se vedea: Teodor Tanco, *Grigore Pletosu, primul critic literar al lui George Coșbuc*, ..., p. 248.

²⁷ *Idem*, „Parlamentarii bistrițeni și năsăudeni la Adunarea Națională din 1 Decembrie de la Alba-Iulia”, în vol. *Virtus Romana Rediviva*, vol. IV – „Memoria istoriei”, Editat de Comitetul de cultură și educație socialistă al județului Bistrița-Năsăud, Bistrița, 1981, p. 20.

²⁸ *** „Consemnarea membrilor „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român, starea de la 1 august 1901”, în rev. *Transilvania*, anul XXXII, nr. V, Iunie, Sibiu, 1901, p. 86.

²⁹ *** „Proces verbal din 6 martie 1902. Ședința ordinară a comitetului central al Asociațiunii”, în rev. *Analele Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român*, nr. II, Martie – Aprilie, Sibiu, 1902, p. 19.

³⁰ *** „Consemnarea contribuțiilor la fondul Muzeului istoric și etnografic ca rescumperare a felicitărilor de Anul Nou 1904”, în rev. *Analele Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român*, nr. I, Ianuarie – Februarie, Sibiu, 1904, p. 15.

³¹ *** „Consemnarea membrilor „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”. Starea de la 1 august 1905”, în rev. *Analele Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român*, nr. IV, Iulie – August, Sibiu, 1905, p. 113.

³² *** „Consemnarea membrilor „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”. Starea de la 1 august 1906”, în rev. *Analele Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român*, nr. IV, Iulie – August, Sibiu, 1906, p. 89.

adunarea generală de la Șimleu, neputând fi prezent, va trimite o telegramă, ce va fi citită și apreciată de cei prezenți.³⁴ Tot în acest an, la adunarea de la Feldru, se va remarca prin rostirea unei cuvântări despre „Asociațiune”.³⁵

În aceeași funcție îl vom regăsi apoi și în anul pensionării³⁶, precum și în cel următor³⁷, după care, în 1911, se va retrage de la cârma secțiunii³⁸ și va fi înlocuit cu profesorul blăjean Gavril Precup. Din acest an, el va figura ca apartenent al despărțământului Bistrița,³⁹ până la trecerea sa la ceruri.

După cum am arătat, în anul pensionării, mai precis în luna octombrie a acestuia⁴⁰, va fi ales ca protopop al tractului Bistrița, fapt pentru care se mută cu domiciliul la noul loc de muncă. După plecarea de la Năsăud, și activitatea literară se va restrânge, fără a dispărea însă, părintele fiind în continuare un mentor al celor începători în ale condeiului și scriind totuși articole și evocări, despre personalități precum George Coșbuc.⁴¹

Apreciind faptul că întreaga sa viață a fost dedicată propășirii spirituale și culturale a neamului său, oficialitățile vremii nu vor rămâne nepăsătoare față de el. Astfel, la jubileul celor 50 de ani de activitate, în 1928, i se va acorda ordinul „Coroana României în grad de comandor”.⁴²

³³ *** „Consemnarea membrilor „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”. Starea de la 31 Decembrie 1907”, în rev. *Analele Asociațiunii pentru literatura romana și cultura poporului român*, nr. II, Aprilie – Iulie, Sibiiu, 1908, p. 34.

³⁴ *** „Proces verbal din ședința a doua a adunării generale ordinare a „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român” ținută în Șimleu la 8 August 1908”, în rev. *Analele Asociațiunii pentru literatura romana și cultura poporului român*, nr. III, August – Septembrie, Sibiiu, 1908, p. 180.

³⁵ *** „Prelegerile populare ținute în cursul anului 1908”, în rev. *Transilvania*, anul XL, nr. IV, Octombrie – Decembrie, Sibiiu, 1909, p. 274 (poziția 226).

³⁶ *** „Consemnarea membrilor „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”. Starea de la 1 August 1909”, în rev. *Transilvania*, anul XL, nr. IV, Octombrie – Decembrie, Sibiiu, 1909, p. 224.

³⁷ *** „Consemnarea membrilor „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”. Starea de la 10 August 1910”, în rev. *Transilvania*, anul XLI, nr. 4, Iulie – August, Sibiiu, 1910, p. 224.

³⁸ *** „Mijloacele de propagandă literară și culturală ale „Asociațiunii” și dezvoltarea lor”, în rev. *Transilvania*, anul XLII, nr. IV Jubiliar, Iulie – August, Sibiiu, 1911, p. 357.

³⁹ *** „Consemnarea membrilor „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”. Starea de la 1 August 1911”, în rev. *Transilvania*, anul XLII, nr. IV Jubiliar, Iulie – August, Sibiiu, 1911, p. 505; *** „Consemnarea membrilor „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”. Starea de la 1 August 1912”, în rev. *Transilvania*, anul XLIII, nr. V, Septembrie – Octombrie, Sibiiu, 1912, p. 321.

⁴⁰ Ioan Seni, *op. cit.*, p. 289.

⁴¹ *Ibidem*, p. 289.

⁴² Teodor Tanco, *Grigore Pletosu, primul critic literar al lui George Coșbuc*, ..., p. 249.

La șase ani după aceasta, în data de 4 noiembrie 1934, obosit de munca asiduă desfășurată în plan cultural, social, pastoral și didactic, va pleca la întâlnirea cu Stăpânul său cel celest. Trupul neînsuflețit va fi înhumat în cimitirul din Bistrița, unde și-a petrecut ultimii ani ai vieții⁴³.

Analizând viața și bogata activitate a celui care a fost primul critic literar al primului patriarh și al marelui poet George Coșbuc, precum și marele dascăl de carieră și astrictul și patriotul de neegalat, nu putem decât să ne plecăm cu reverență în fața mai personalității a celui care a fost protoiereul Grigore Pletosu, să-i păstrăm pururi vie în inimi amintirea și să contribuim la perpetuarea ei către generațiile viitoare.

⁴³ Ioan Seni, *op. cit.*, p. 249.

PROFESORUL UNIVERSITAR GAVRIL ISTRATE, UN ASTRIST AL NĂSĂUDULUI

Prof. Mircea DAROȘI

O bișnuim să scriem și să vorbim despre oamenii mari de cultură, urmărind calendarul sau programele aniversare. Pe decanul filologilor români, GAVRIL ISTRATE de la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, vărărean de origine, l-a binecuvântat Dumnezeu cu un destin cum puțini oameni de cultură l-au putut avea.

Are aproape 100 de ani din care, aproape șaptezeci i-a petrecut la catedră, înnobilând prin munca sa „duminica limbii române”, afirmându-se ca un strălucit profesor, ca un valoros cercetător, filolog și istoric literar, memorialist și scriitor de seamă.

S-a născut în satul cu nume de legendă, Nepos, la 23 februarie 1914, din părinții Gavrilă și Maria, amândoi oameni plini de viață, agricultori harnici și de mare omenie. Când a plecat spre școlile cele înalte și-a luat merinde de suflet graiul din satul natal, pentru a-l pune apoi în tiparele lingvisticii românești.

Încă de pe băncile școlii primare și liceale este atras de literatură, ceea ce îl face ca mai târziu să devină un apropiat al profesorilor

de renume, precum Iorgu Iordan, Octav Botez, George Călinescu și Garabet Ibrăileanu.

Ajuns în inima Moldovei, acolo unde dorea atât de mult să-și împlinească visul tinereții, este încurajat și sprijinit din punct de vedere moral și material de către conducerea facultății. Chiar Iorgu Iordan scrie în epistola din 19 august 1944, când el se afla în cumpănă, dacă va continua anul II de studiu sau nu: „Ești un element vrednic și stăruitor, cum aș dori să existe multe în universitatea noastră. Sper că dorința Dumitale se va împlini totuși, având în vedere că ești un student sărac”.

Și într-adevăr, singura bursă care exista pentru băieți la secția de limba română a fost acordată acestui student eminent. Devenit licențiat în filologie și

doctorand în aceeași specialitate, este recomandat cu căldură să ocupe un post de lector universitar, remarcându-se printr-o seriozitate și cuminenție exemplară. „Domnul Istrate va fi un excelent lector, adică autentic reprezentant al limbii și culturii românești”, subliniază același Iorgu Iordan la 31 martie 1942.

A urcat apoi treptele ierarhiei profesionale: asistent, conferențiar, profesor universitar și a deținut vreme de 19 ani funcția de decan al Facultății de Filologie din Iași și, un timp îndelungat, șef al catedrei de limba română. În 1949 își susține teza de doctorat cu tema „Limba poeziei lui Coșbuc”, sub conducerea lui Iorgu Iordan.

Urmând exemplul marilor personalități ale științelor filologice, profesorul universitar Gavril Istrate a devenit un model pentru atâtea generații de studenți, dar și pentru mulți dintre colegii săi. Aș aminti în acest sens pe foștii lui studenți, Mircea Prahase și George Pruteanu, despre care are numai cuvinte de laudă. El însuși a simțit nevoia de a admira oamenii care au realizat ceva în cultura românească.

Paralel cu munca de la catedră a desfășurat o prodigioasă activitate de cercetător în domeniul lingvisticii și filologiei, a istoriei literare și memorialisticii. Dovadă sunt numeroasele lucrări de certă valoare științifică care l-au consacrat ca un important om de cultură: **Limba română literară – studii și articole, 1970, Originea limbii române literare, 1971, Studii eminesciene, 1987, Transilvania în opera lui Mihail Sadoveanu, 1999, George Coșbuc în ultimii 50 de ani, Studii și portrete, vol. I-IV, 2001-2004, Gavril Istrate în portrete, cronici și autografe, 2002, Crăciunul de altădată, 2009.**

A editat cărțile: **Drumuri basarabene, Orhei și Soroca** de Mihail Sadoveanu, **Scrieri alese** de George Coșbuc, 2001 și a prefătat două cărți ale lui Sextil Pușcariu: **Cercetări și studii, 1974 și Limba română, 1976**, precum și primul volum din **Opere** de Timotei Cipariu, 1987. A scris postfața unei ediții din **Istoria pentru începutul românilor în Dacia**, de Petru Maior. Este autorul a peste 700 de studii și articole pe teme de istorie literară, filologie, lingvistică. A adus contribuții importante în studierea limbii române literare și a inițiat cercetările dialectale în Moldova. A colaborat la toate revistele și ziarele din Iași. Numele lui Gavril Istrate a fost și este prezent în periodicele noastre literare: de la **Iașul literar** și **Convorbiri literare**, la **Contemporanul** și **Luceafărul**, la **România literară** din București, ca și la **Steaua** și **Tribuna** din Cluj, ori **Telegraful român** din Sibiu și încă multe altele.

Din copilărie și până astăzi la vârsta senectuții, profesorul ieșean se bucură mereu de o neostoită energie lăuntrică, de minunăția cuvântului scris cu har și măiestrită artă. Și pentru că iubește cuvântul, îi sunt dragi și cărțile cele frumoase și grele de sensuri pe care le-a adunat și le cercetează cu nobila împătımire de-o viață. El este unul dintre acei români în casa căruia, cartea s-a adunat pentru desfătarea

sufletului. Tatăl său, Gavrilă Istrate, un țăran cu câteva clase primare, cunoscut pe Valea Someșului ca un renumit rapsod, avea în biblioteca sa peste 500 de volume. Era mare lucru, la vremea aceea, în casa unui țăran.

După pensionare, venea foarte des la Nepos, pentru că îl încerca dorul de casă și de cei dragi care mai erau în viață. În vara anului 2002, l-a pierdut pe Relu, unul dintre cei doi fii ai săi, om de cultură deosebită, iar în anul 2005 a trecut în lumea umbrelor soția sa, după o mare și grea suferință. Ori de câte ori se întorcea pe meleagurile copilăriei sale se îndrepta spre școală, unde îl căuta pe directorul Mircea Daroși de care a legat o mare prietenie. Avea brațele încărcate de cărți pentru a le dăruii bibliotecii. Întâlnirile sale cu elevii și cu dascălii acestei școli erau încărcate de emoții. Nu uita niciodată să-i îndemne pe copii spre lectură și ca fapt divers le spunea elevilor cum a reușit el să citească „Baltagul” lui Mihail Sadoveanu, venind în căruță de la Dorna până la Nepos.

Instituția care l-a introdus în tainele cunoașterii poartă cu mândrie, din anul 2004, numele lui Gavril Istrate. Cu prilejul aniversării a 400 de ani de atestare documentară a localității la care a participat în calitate de fiu al satului, ne-a declarat plin de emoție și cu lacrimi pe obraz: „Sunt deosebit de onorat că școala în care am învățat să scriu și să citesc poartă numele meu. Este de fapt și un omagiu adus tatălui meu, Gavrilă Istrate, rapsodul popular din Nepos. Aceasta este cea mai mare bucurie din viața mea”.

Ca fondator al ASTREI din Iași este prezent an de an la Zilele „Mihail Sadoveanu” de la Iași și Pașcani, la Zilele „Ion Creangă” la Humulești și Tg. Neamț, la Ipotești lui Eminescu sau Mircești lui Alecsandri, nu-și uită în același timp vatra de baștină. Preocupat de graiul din comuna natală (Graiul din Nepos), colaborator la „Ecolu” și apoi la „Răsunetul” din Bistrița, la „Arhiva Someșană” din Năsăud, la „Cuibul visurilor” din Maieru, cu articole ca „Studiul limbii române în concepția unor învățați năsăudeni”, „Un profesor ieșean, director la Năsăud: Sandu Manoliu”, „Amintiri despre prof. Virgil Șotropa” sau „Academicianul Liviu Rebreanu”.

A plecat la drum cu obiectivele Astrei dincolo de Prut, la Cahul și Bolgrad, la Chișinău și în alte părți ale Basarabiei unde a evocat pe marii noștri scriitori sau pe oamenii de cultură pe care i-a cunoscut personal. Este un interlocutor agreabil, deschis, cu replică promptă, nu lipsit de umor, prietenos, în stare să vorbească ore în șir despre cărți și oamenii de seamă. Înzestrat cu o memorie de invidiat, este capabil să recite sute de versuri din poeziile lui G. Coșbuc, Lucian Blaga, Pilat, Vasile Voiculescu ș. a. Am putut constata acest lucru, chiar la aniversarea Domniei sale de la Iași din 2010. Zilele trecute am primit de la dânsul o scrisoare prin care îmi mulțumește pentru că n-a trecut uitarea peste el și că spațiul cultural năsăudean îi păstrează un loc anume.

Recunoscut pe plan național prin merite deosebite în învățământ și în știință, Gavril Istrate se bucură de un prestigiu ce n-a putut fi știrbit în confruntarea cu timpul, de atâtea ori necruțător în aprecierile sale. Nenumărați oameni de cultură i-au adus cele mai călduroase omagii cu prilejul aniversărilor sale.

În 1979, când profesorul universitar dr. doc. Gavril Istrate împlinea 65 de ani, Facultatea de Filologie din Iași l-a sărbătorit într-un cadru festiv, cu afecțiune și aleasă prețuire. A fost elogiat în diferite reviste din capitala Moldovei și din alte orașe ale țării prin 14 materiale semnate de reprezentanți de seamă ai culturii românești, ca George Ivănescu, Stelian Dumistrăcel, Constantin Popescu, Constantin Ciopraga ș. a.

La următoarele aniversări, cea de 80 și de 90 de ani, Gavril Istrate este personalitatea centrală a celor mai prestigioase reviste de cultură din țară și de peste hotare în care „ardeleanul ieșenilor” și „ieșeanul ardelenilor”, cum este supranumit, îndeplinește misiunea de mare apărător al MĂRIEI SALE LIMBA ROMÂNĂ.

Împlinirea vârstei de 96 ani, în 2010, a fost sărbătorită într-un cadru de mare rezonanță culturală, în sala de festivități a Muzeului Unirii din Iași la care am participat ca delegat din partea nășăudenilor și i-am adresat mesajul de suflet de la cei dragi de pe aceste meleaguri. L-am găsit în plinătatea lucidității, a bunei dispoziții și dornic de oratoria care l-a caracterizat întotdeauna.

Așa cum am amintit mai înainte, omul și profesorul Gavril Istrate a intrat în inima românilor de peste Prut, care îi adresează cuvinte pline de căldură sufletească: „Ne-ați fascinat cu vocea D-voastră ștefănească, cu zâmbetul părintesc și cu potențialul deosebit de-a mobiliza spre ascultare oricare auditoriu. Cu aceste calități și cu cea de genial povestitor al operelor înaintașilor noștri, într-o blândă zi de ianuarie, ați rămas în inimile cahulenilor care doresc să vă mai vadă, să vă asculte cu nesaț” (F. Mocanu)

În aceeași structură de aleasă prețuire și afectivitate îi scrie prof. Sârbu din Iași, în anul 2004: „De la înălțimea atât de viguroasă a anilor pe care îi împliniți, D-voastră puteți privi cu satisfacția de a fi dat limbii și literaturii române opere de seamă. Aveți un loc de cinste în șirul marilor ardeleni”.

Cele 156 de autografe publicate în lucrarea Domniei sale „Portrete, cronici, autografe” sunt o mărturie în plus a dragostei și prețuirii pe care i-o poartă întreaga spiritualitate românească: „*Domnului profesor Gavril Istrate, vrednic fiu al graniței nășăudene și arhonte al ei, demn urmaș al lui Nicolae Drăganu și Sextil Pușcariu – cu prietenie sudată prin ani, timp de peste o jumătate de veac – omagiul gratitudinii – Alexandru Husar*”.

Trebuie subliniat faptul că profesorul Gavril Istrate nu este numai un lingvist, filolog, un memorialist și literat, ci și un om în adevăratul sens al cuvântului. Domnia sa se oprește la ceea ce poate fi mai durabil pentru ființa elementară care este omul: bucuria de a munci și de a cultiva floarea rară a prieteniei și armoniei.

La una dintre întâlnirile noastre, mi-a spus: „Nu mi-a plăcut niciodată să fiu bătrân. Am vrut să fiu pentru totdeauna tânăr, dar constat că nu se poate. Acum trăiesc din amintiri. Îmi pare bine că n-am trecut degeaba prin această viață”.

În peregrinările sale sub flamurile ASTREI, Gavril Istrate este convins că își face o datorie de onoare, promovând ideile progresiste ale culturii românești. A fost prezent la mai toate acțiunile ASTREI din Moldova, dar mai ales din Ardeal, unde se simțea atât de bine între oamenii săi cunoscuți, ori între cei pe care avea să-i cunoască. Nu s-a rupt niciodată de meleagurile sale natale, de Ținutul năsăudean unde s-a remarcat ca un adevărat corifeu al ASTREI. Era așteptat cu drag la Năsăud și la Bistrița, la adunările anuale ale Despărțământului, la marile evenimente culturale din viața comunităților. Este prezent la acțiunile acestei societăți culturale la Rebrișoara Mureșenilor, la Feldru și Sângeorz-Băi, Ilva Mare și Măgura Ilvei, Zagra, la Coșbuc, dar și la „Cuibul visurilor” din Maieru și în toate localitățile unde l-a chemat glasul culturii.

S-a remarcat ca un colaborator fidel la „Revista română” din Iași și a promovat ideea susținerii revistelor ASTREI din Ardeal, considerând că ar trebui să existe un organ central, așa cum a fost cândva „Transilvania”. Apreciază de asemenea efortul revistelor „Foaia poporului” din Sibiu, „Astra blăjeană”, „Astra Maramureșului”, „Astra dejană”, dar nu uită să sublinieze încercările omului de suflet, Ioan Seni de a răspândi ecoul Astrei năsăudene prin intermediul ziarului județean „Răsunetul”. Mai întâi prin „Plaiuri năsăudene”, iar astăzi prin „Curierul năsăudean”.

A fost martorul înființării despărțămintelor ASTREI la Chișinău și Orhei, Criuleni și Soroca și pretutindeni unde se simțea pulsul limbii române. Acolo a susținut prelegeri de neuitat despre opera lui Mihail Sadoveanu și Creangă, despre Eminescu și Goga și a încercat o satisfacție nemărginită, vorbind liber, ore în șir despre cel care i-a fost o adevărată obsesie, poetul George Coșbuc.

Interesat de istoricul ASTREI, Gavril Istrate realizează un interesant studiu al evoluției asociațiunii de la înființarea căreia s-a împlinit în 2011 un veac și jumătate. În acest sens scoate în evidență contribuția unor mari oameni de seamă în consolidarea unității noastre culturale. Pe Simion Bărnuțiu îl vede ca un supraom care dinamiza spiritele celor patruzeci de mii de ardeleni veniți în orașelul de pe Târnave, în „Mica Romă” a lui Eminescu să se facă auziți în dorința lor care venea din veacuri îndepărtate: „Noi vrem să ne unim cu Țara”. Acolo, la Blaj s-a desfășurat în 1861 prima adunare a Astrei. Tot la Blaj, în 1863, Timotei Cipariu atrage atenția asupra rostului școlilor elementare, iar în 1877 el este ales președintele acestei asociațiuni. În 1870, la adunarea generală din Năsăud au fost înscrise în rândurile Astrei toate cele 44 de comune grănicerești.

Autorul acestui studiu amintește pe cei care au făcut istorie în calitatea lor de președinți ai Astrei: George Barițiu, Andrei Bârseanu, Vasile Goldiș, dar și pe cei

care au rostit cuvântări înălțătoare, precum Mihail Sadoveanu, Octavian Goga, I. L. Caragiale. Nu sunt uitate personalitățile participante la aceste adunări, cum ar fi Ion Lupaș, ministrul Cultelor și Artelor, profesorul Alexandru Lapedatu, mareșalul Alexandru Averescu și Constantin Prezan etc

Ultima adunare generală, a 83-a, a avut loc la Sibiu la care au participat primul ministru Petru Groza, Nicolae Bălan, mitropolitul Ardealului, profesorul Constantin Daicoviciu și Ștefan Cleja, ministrul României la Sofia. Atunci are loc actul de suprimare al ASTREI. Ea nu va mai exista decât în conștiința înăbușită a slujitorilor ei, în conștiința că răul nu poate fi fără sfârșit și avea să renască din propria-i cenușă după anul 1989.

Din acest moment încep să se refacă o serie de despărțăminte, unele cunoscute încă din trecut ca cel de la Sibiu, Arad, Făgăraș, Baia Mare, Brașov, Șomcuta Mare la care se adaugă altele noi, între care avea să se evidențieze Iașul. Gavril Istrate își face prezența în multe centre importante ale Astrei. Ține comunicări la Blaj, Baia Mare, la Sf. Gheorghe și în alte orașe, unde este iubit și apreciat de un larg auditoriu.

Transilvania, și în mod special Ținutul Năsăudului, se mândrește cu el. Și-l revendică Moldova și o țară întreagă care îl apreciază ca pe un mare om de cultură.

ACȚIUNI ASTRISTE LA REBRIȘOARA

Leon CATARIG

Cercul Astra Rebrîșoara, încă de la înființare 1992, s-a preocupat de organizarea de activități culturale prin membrii săi cei mai ambițioși și mai legați sufletește de acțiunile astriste. În toate acțiunile culturale organizate la nivel de comună de către Cercul Astra, au fost atrași primarul comunei Nicolae Bodiș, viceprimarul Leon Morar, și consilierul local de atunci, primarul de astăzi, Viorel Clapău, urmați de unii intelectuali ai comunei și de preotul Nicolae Hoha, care este și președinte a Cercului Astra Rebrîșoara. Dintre aștrii cei mai activi au fost: prof. Instructor Leon Catarig, vicepreședintele cercului, prof. Macedon Ilovan, vicepreședinte, prof. Leon Muti, secretar, prof. Ciuta Călin, membru, prof. Leon Buzilă membru. Multe și interesante au fost acțiunile astriste organizate la Rebrîșoara, astfel că în noiembrie 1997 se organiza adunarea anuală a Desp. Năsăud Astra, prilej cu care se dezvelea o placă comemorativă pe școala primară din localitate în memoria învățătorului Ignat Seni, o placă pe Căminul Cultural în memoria preotului Anton Precup, o placă pe Școala Generală Iacob și Ioachim Mureșanu în memoria acestora. La această acțiune un rol important l-a avut prof. Ioan Seni, președintele DNA, el implicându-se foarte mult și la acțiunile ce vor urma la Rebrîșoara. În 23 Mai 2004 se dezvelea Monumentul Eroilor din Rebrîșoara, căzuți în cele două războaie mondiale. În 10 Noiembrie 2006 se dezvelea o placă comemorativă pe casa lui Dumitru Goarță, casă construită pe vatră mureșenilor, în memoria lui Iacob Mureșanu.

Vicepreședintele Cercului Astra Rebrîșoara, prof. Instructor Leon Catarig și alți aștrii organizau la Rebrîșoara a doua adunare anuală a Despărțământului năsăudean, în zilele de 2-3 Iunie 2007, ocazie cu care s-a realizat o nouă ediție a festivalului local „Primăvara Rebrîșoreană”, unde au participat aștrii din Iași, Brașov, Cluj, Dej, Sibiu, Blaj din județul nostru. Cu acest prilej a fost dezvelită o placă a primarilor din Rebrîșoara, 70 la număr, din anul 1386 și până în anul 2007, placă ce este amplasată în holul primăriei. În luna Noiembrie 2008 se dezvelea o placă comemorativă pe casa familiei Cărcu Ștefan, în memoria Generalului Onișor Cărcu, fratele său. La fel s-au desfășurat manifestările și la dezvelirea bustului Decebal – regele dacilor liberi. A fost o sărbătoare deosebită datorită faptului că au fost prezenți la ceremonie un pluton de militari din garnizoana Bistrița, și fanfara militară din aceeași garnizoană, au mai participat invitați din Cluj, Blaj, Dej, Bistrița, Năsăud, civili și ofițeri superiori. În luna Octombrie 2009 se dezvelea o

placă comemorativă pe Școala Primară din Gersa I (Grui), în memoria profesorului Ștefan Lupu, la care au participat aștrști din Rebrșoara, cadre didactice, oficialități locale și județene, profesori de la Năsăud. Inimosul și neobositul Leon Catarig se implica tot mai mult în alte acțiuni astriste, își atrage membrii familiei sale și rudele doctorului Vasile Lupu și în 26 Iunie 2010 se dezvelea o placă comemorativă în memoria marelui om de cultură și renumit specialist în obstetrică-ginecologie – dr. Vasile Lupu.

Leon Catarig reînființează Muzeul sătesc din localitate, pentru care a primit un spațiu în vechea școală din localitate de la directorul Școlii Generale prof. Macedon Ilovan, spațiu pe care îl igienizează și îl dotează cu obiecte colecționate; Acel spațiu era insuficient pentru aranjarea obiectelor colecționate pentru că erau multe la număr și din nou apelează la directorul Macedon Ilovan pentru a-l ajuta să se extindă în aceeași clădire, care a fost cândva Școala Confesionala Catolică și era cea mai veche clădire din sat. A dezinfectat spațial nou primit cu eforturi proprii și l a dotat cu obiecte vechi, costume populare, obiecte și vase din lemn, obiecte din sectorul oieritului, obiecte militare, icoane pe sticlă și pânză. În Februarie 2011 organizează o frumoasă acțiune culturală cu participare oficialităților locale, a unor cadre didactice, aștrști din localitate, din Năsăud. Preotul Nicolae Hoha împreună cu cantorul bisericesc Nicolae Buzilă au oficiat o feștanie în incinta muzeului. Din partea despărțământului Năsăud al Astrei a participat prof. Ioan Seni.

Cercul Astra Rebrșoara, prin vicepreședintele Leon Catarig, a organizat în 6 aprilie 2011 o sesiune de comunicări în memoria prof. Ștefan Roș și lansarea cărții acestuia „Cu gândul la origini”, la un an de la decesul acestuia. Au participat cadre didactice și aștrști din Rebrșoara și Năsăud. În aceleași preocupări Leon Catarig își folosea timpul pentru colecționare de obiecte vechi, așa că a mai amenajat o încăpere în aceeași clădire și a dotat-o cu mobilier vechi, lățtar, ladă de zestre din 1879, dulap de haine, pat vechi, război de țesut (stative), vârtelniță, urzoaie, rama de vase, covata, covoare vechi, ștergere, numind-o „Casa țaranului rebrisorean”, și a fost inaugurată în 4 februarie 2012 în prezența unor personalități din Cluj, Dej, Bistrița, Năsăud, aștrști și cadre didactice din localitate. Tot atunci a fost lansat și volumul „Sătenii” de Ioan Mititean și Leon Catarig, o carte despre Rebrșoara și rebrisoreni. Cercul Astra Rebrșoara, prin vicepreședintele Leon Catarig, se afirma prin rezultate remarcabile în interesul public local, astfel că în 7 august 2006 a inițiat și organizat un regal fotbalistic, memorialul „Ioan Toderic”, care a durat trei ediții (2006-2008), manifestări în care s-au acordat diplome de onoare „post mortem” familiilor a 11 fotbaliști rebrisoreni. Cu această ocazie s-au mai acordat 12 diplome de merit unor personalități locale care s-au afirmat pe plan cultural și sportiv. Este de remarcat faptul că Cercul Astra Rebrșoara, prin vicepreședintele Leon Catarig și alți aștrști, a participat la multe acțiuni astriste în județ și în tară. În 21-22 octombrie 2006 a participat la Maieru la Adunarea anuală a DNA; în 4-6 mai

2007 același Leon Catarig participa la adunarea anuala a Astrei Centrale la Lipova jud. Arad; în 23-26 iunie 2007 a participat la Iași la Deniile Eminescu; în 12 august 2007 a participat la Maieru la dezvelirea Lupei Capitolina; în 5 noiembrie 2007 a participat la Mintiu alături de preotul Nicolae Hoha și prof. Leon Muți la dezvelirea bustului acad. Iulian Marțian; în 23 noiembrie 2007 a participat la Năsăud la un simpozion „Iulian Marțian” organizat în sala festivă a Primăriei; În 20 august 2008 a participat la manifestările Astrei organizate la Cristești Ciceului de către medicul Gh. Traian Dascăl, alături de prof. Ioan Seni președintele DNA și alți astristi năsăudeni; în iunie 2009 a participat la Zilele Năsăudului alături de prof. Leon Muți și prof. Ștefan Ros; în 18-21 iunie 2009 a participat la Iași la Deniile Eminescu; în 16-18 octombrie 2009 a participat la Adunarea Anuală a Astrei Centrale la Șomcuta Mare jud. Maramureș; în 20 ianuarie 2010 a participat la Dej la o sărbătoare astristă cu prilejul împlinirii a 20 ani de activitate a Astrei Dej, și lansarea cărții „Andrei Mureșanu nemuritor”, autori economist drd. Radu Gavrilă și prof. Univ. Dr. Ioan Buzăși din Blaj; în 29 august 2010 a participat la Cristești Ciceului la dezvelirea bustului lui Petru Rareș. În zilele de 8-10 octombrie a participat la Năsăud la Adunarea Anuală pe țara a Astrei Centrale alături de prof. Leon Buzilă și prof. Ciuta Călin. Cu acest prilej i-a fost înmănată o medalie și diploma de către prof. Univ. Dr. Dumitru Acu președintele Astrei Centrale, pentru activitatea depusă în fruntea Cercului Astra Rebrîșoara. În ziua de 18 noiembrie 2010 a participat la Rodna la Adunarea Anuală DNA, alături de prof. Ioan Seni președintele DNA; în 30 noiembrie 2010 a participat alături de primarul comunei Nicolae Bodiș la inaugurarea sediului nou al Primăriei comunei Coșbuc și dezvelirea bustului Decebal. În 15 ianuarie 2011 a participat la Lechința la înființarea Cercului Astra local și dezvelirea bustului Eminescu; în 19 Martie 2011 a participat la Sibiu la Adunarea Despărțământului Sibiu al Astrei alături de Ioan Seni președintele DNA și alți astristi năsăudeni; în 8 Aprilie 2011 a participat la Muzeul Grăniceresc Năsăud la manifestările Astrei, alături de prof. Leon Muți și prof. Leon Buzilă; în 20 aprilie 2011 a participat la Maieru alături de prof. Nicolae Lup la dezvelirea bustului lui Liviu Rebreanu în incinta muzeului din localitate. În ziua de 10 mai 2011 a participat la Măgura Ilvei la dezvelirea bustului marelui om de cultură Darius Pop. În ziua de 20 mai 2011 a participat la Năsăud la Liceul Economic la aniversarea a 20 ani de activitate; în ziua de 9 iulie 2011 a participat la Ilva Mare la dezvelirea bustului lui Traian Cătuna, în incinta Școlii din Poiană Cătunenilor, comună Ilva Mare; în septembrie 2011 a participat la Blaj la Adunare Jubiliară *Astra 150 ani*, a despărțământului Blaj, unde a primit o diplomă și medalie; în Octombrie 2011 a participat la Năsăud la sărbătoarea Colegiului „George Coșbuc” alături de prof. Ciuta Călin și Leon Buzilă; în 6-8 noiembrie 2011 a participat la Sibiu la Adunare Jubiliară „Astra 150 ani”, unde a primit o diplomă și medalie ca răsplată a activității sale pe tărâm astrist. În Decembrie 2011

a participat la Muzeul Grăniceresc Năsăud la Adunarea Jubiliară a Despărțământului, alături de Cornel Burduhos, membru fondator al Cercului Astra Rebrîșoara, unde a fost prezentat un raport de activitate a DNA Năsăud de către președintele despărțământului, inimosul și neobositul profesor Ioan Seni care scotea în evidență multitudinea de activități organizate de despărțământ și cercurile astriste existente.

ACTIVITATEA CERCULUI „ASTRA” – ORAȘ NĂSĂUD ÎN PERIOADA 01 IANUARIE-30 SEPTEMBRIE 2012

Floarea PLEȘ

Precizare:

Întreaga activitate s-a desfășurat sub îndrumarea și sprijinul domnului prof. Ioan Seni, președintele Despărțământului ASTRA Năsăud.

- 22 martie 2012 – are loc reorganizarea Cercului ASTRA – oraș Năsăud prin alegerea noului colectiv de conducere: președinte: Floarea Pleș, vicepreședinți: Ovidiu Maghiar, Lucreția Mititean, Floarea Marțian și Valeria Berceni, secretari încasatori: Livia Gavrilăș și Georgică Andriescu.

- S-a acordat apoi o atenție deosebită punerii la punct a evidenței membrilor Cercului Astra Oraș Năsăud și s-a acționat pentru înscrierea de noi membrii, astfel:

- În perioada anului 2012 d-na Floarea Pleș, președinta Cercului Astra a reușit să înscrie un număr de 24 de membri (sunt membrii activi, plătesc cotizația);

- La data de 30 septembrie 2012, numărul total al membrilor este de 131, cu precizarea că au fost scoși din evidență cei care au decedat (35 la număr), cei care s-au retras și cei care s-au transferat.

- Încă de la început de an membrii Cercului ASTRA oraș Năsăud au participat cu diferite ocazii la dezvelirea de monumente și plăci comemorative, au depus coroane de flori în anumite situații, au scris cărți, poezii și epigrame, care au fost lansate și recitate cu diferite ocazii, au participat la activitățile culturale organizate la nivel de oraș, precum și cele organizate de către Colegiul Național „George Coșbuc” Năsăud și Școala Generală „Mihai Eminescu”.

Au răspuns la invitațiile făcute de către Despărțământul ASTRA din alte localități: Beclean, Dej, Oradea, Bistrița etc., prezența lor reprezentând un schimb de experiență valoros.

Au realizat o serie de expoziții, cu obiecte și lucrări confecționate de către ei, s-a vizitat Muzeul Grăniceresc din Năsăud și muzeele din împrejurimi, au participat la o serie de simpozioane și sesiuni științifice etc.

Toate acestea au fost posibile cu ocazia organizării unor activități de sezon, sau a unor activități spontane, intervenite pe parcursul anului, astfel:

- 15 ianuarie 2012, de „Ziua lui Eminescu”, cel mai mare poet al neamului românesc;

- 24 ianuarie 2012, „Ziua Tricolorului Românesc” s-a înfăptuit „Mica Unire” a Moldovei cu Țara Românească, domnitor – Alexandru Ioan Cuza.

- 08 martie 2012 „Ziua Internațională a Femeii”, o acțiune de excepție, la care au participat peste 75 de membrii ASTRA, în care s-a vorbit despre rolul și aportul femeii în cultura poporului român, s-a prezentat apoi un program artistic oferit de către orchestra Casei de Cultură a orașului Năsăud, solistă – Istrate Livia.

Surpriza cea mai plăcută a fost dansul modern – balet – prezentat de perechea de elevi (copii) Feldrihan Maria și Celsie Flaviu, ai căror părinți sunt membrii ASTRA, au fost prezenți în sală. Au fost aplaudați minute în șir, au fost minunați, la fel ca și eleva de clasa a II-a Rus Teodora care a recitat poezie.

Frumoase au fost poeziile și epigramele proprii, recitate și prezentate de către Floarea Pleș, Grigore Marțian, Seni Ioan și Lucreția Mititean, au fost primite cu aplauze.

- 5 mai – 6 mai 2012, la Oradea are loc o activitate astristă sub genericul „Flori de mai năsăudene pe cărări orădene”, la care au fost invitați și au participat delegați din partea Cercului ASTRA oraș Năsăud: Pleș Floarea, Mititean Ioan și Lucreția, Catarig Leon de la Cercul Astra din Rebrîșoara. În cadrul unui schimb de experiență reciproc, s-au făcut lansări de carte și s-a discutat despre Năsăud, despre trecutul și frumusețea lui dat fiind faptul că unii dintre cei prezenți au fost absolvenți ai Liceului „George Coșbuc”, alții sunt năsăudeni de baștină.

- 18 mai 2012 – Cercul ASTRA oraș Năsăud a organizat o întâlnire sub genericul „Flori de mai astriste”, prima ediție, au fost prezenți peste 40 de membri. Cu acest prilej s-au adus în față aștriști, membrii ai Cercului ASTRA oraș Năsăud, talentați în ale artei artisanale și despre care nu s-a știut aproape nimic.

Astfel, protagonistă a fost d-na Cantor Maria care s-a prezentat cu o expoziție de „Bijuterii din mărgele”, excepțională. S-a bucurat de un mare succes. Cu această ocazie, au luat cuvântul d-nul prof. Seni Ioan și Lucreția Mititean, iar doamna Pleș Floarea a recitat o poezie care îi aparține „Mâini de aur”, o poezie dedicată meseriașilor, oamenilor talentați.

Dat fiind faptul că în această zi de 18 mai era și ziua porților deschise pentru vizitarea muzeelor din țară, întreg grupul de aștriști au vizitat Muzeul Grăniceresc din Năsăud, impresiile fiind dintre cele mai bune, a fost felicitat muzeograful Prăhase Dan pentru modul cum a știut să prezinte exponatele din muzeu, pentru competența de care a dat dovadă.

-20 mai – 24 mai 2012 – s-au desfășurat o serie de festivități cu ocazia sărbătoririi „Zilele Năsăudului” și „Maialul Năsăudean” la care membrii Cercului Astra oraș Năsăud au participat (vernizarea de expoziții, simpozioane, conferințe, lansări de carte, program artistic etc.), d-nul Seni Ioan fiind implicat direct în reușite acestor acțiuni.

-23 iunie – 26 iunie 2012, am primit vizita aștriștilor de la Botoșani, a familiei lui Dorin Baciuc cu soția Viorica. Au fost primiți și cazați pe toată perioada de d-na Floarea Pleș, președinta Cercului Astra oraș Năsăud.

D-nul Dorin Baci, profesor de limba română, director-muzeograf la Muzeul Mihai Eminescu din Ipotești, jurnalist, scriitor, autor a 8 volume.

Au fost interesați de cultura orașului Năsăud, de școlile năsăudene care au dat țării atâția oameni de valoare, cunoscut fiind prin academicienii năsăudeni, într-un număr impresionant.

Pe timpul șederii, d-na Pleș Floarea le-a creat condiții pentru vizitarea orașului, vizitarea Muzeului Grăniceresc, vizitarea orașului Bistrița cu Catedrala Evanghelică acțiune la care s-a implicat și d-na Istrate Vica asigurând transportul și d-na Malaicu Sabina din cadrul Primăriei Bistrița.

D-nul Dorin Baci spune despre Muzeul Grăniceresc din Năsăud:

„Un muzeu excepțional! Dar mai ales o pagină tragică din istoria neamului românesc. Mulțumim d-lui Prăhase Dan, pentru pasiunea și competența cu care își îndeplinește nobila misiune”

-28 iunie – 01 iulie 2012, copii din Basarabia (50 de elevi și cadre didactice) din Republica Moldova, au fost oaspeții județului nostru, în cadrul celei de a XVI-lea ediții a Taberei de cultură și civilizație românească „Acasă la noi”.

Acțiunea a fost organizată de Despărțământul Astra Năsăud, sub directa îndrumare a președintelui prof. Seni Ioan, în colaborare cu Despărțământul din Bistrița.

La Năsăud au fost primiți de către oficialitățile locale, primar și viceprimar, iar din partea Cercului Astra oraș Năsăud, au fost primiți de către d-na Floarea Pleș care a transmis și mesajul Astei din oraș, cu mult patos și dragoste prietenească.

-30 iulie – 01 august 2012, Despărțământul ASTRA Năsăud primește vizita universitarilor de peste Prut, din CAHUL – Basarabia, de la Universitatea „Petriceicu Hașdeu”, prof. Maria Barbă, conf. dr. Axente Ioana-Aurelia, conf. dr. Bălțatu Ludmila și lector superior dr. Mocanu Anastasia. În reușita acestei vizite au fost implicați câțiva dintre membrii ASTRA a Cercului oraș Năsăud și anume: prof. Seni Ioan, Floarea Pleș și Elisabeta Urâte, care și-au primit cu drag și cu căldură sufletească oaspeții, le-au asigurat masa și cazarea pe parcursul șederii, i-au însoțit în vizitele ce le-au făcut la instituțiile și bisericile din oraș, precum și în vizitele din comunele învecinate, de pe Valea Someșului și Valea Sălăuței.

-29 septembrie – 30 septembrie 2012, o parte din membri Cercului Astra oraș Năsăud, au participat la Rebrișoara, la întâlnirea prilejuită de Comemorarea Patronilor Spiritualai ai Școlii Generale din Rebrișoara „Iacob și Ioachim Mureșanu”, astfel, au fost prezenți – Seni Ioan, fam. Marțian Grigore și Floarea, fam. Mititean Ioan și Lucreția, fam. Berceni Romolus și Valeria, Floarea Pleș, Pompei Remus, Gheorghe Pleș, Livia Gavrilas, fam. Tămaș Vasile și Floarea etc. Din partea ASTREI centrale a participat președintele, d-nul prof. univ. dr. Dumitru Acu.

La această întâlnire așteptările noastre ca aștriști năsăudeni, probabil și așteptările celorlalți aștriști veniți din alte localități, au fost cu mult mai mari în ceea ce privește ASTRA – Asociațiunea Transilvană pentru literatura română și cultura poporului român.

Am rămas ușor dezamăgiți că în cuprinsul cărții care tocmai s-a lansat „Iacob și Ioachim Mureșanu patronii spirituali ai școlii din Rebrîșoara”, precum și în discuțiile purtate, nu s-a amintit nimic de implicarea lui Iacob Mureșanu în activitatea cultural-istorică a ASTREI, el fiind un membru de marcă a acesteia, contopindu-se cu ea, fiind și un ilustru jurnalist, iar sub tutela ASTREI s-a tipărit *Gazeta Transilvaniei*.

În cartea lansată, într-o singură frază se scrie că, în Adunarea ASTREI, s-a aprobat, ca Școala Generală din Rebrîșoara să poarte numele de Școala „Iacob și Ioachim Mureșanu”

CONTEMPORANII NOȘTRI: IOAN SENI, SUFLETUL ASTREI NĂSĂUDENE

Mircea DAROȘI

Sunt puțini oameni în jurul nostru care se pot mândri cu un palmares profesional atât de bogat cum este profesorul de istorie Ioan Seni de la Colegiul Național „George Coșbuc” din Năsăud. În cei peste 40 de ani petrecuți la catedră, s-a dovedit un adevărat „ambasador” al istoriei, un profesionist de excepție prin marea chemare pe care a dobândit-o.

El a coborât de la catedră în mijlocul elevilor, ca un încălzitor de suflete, ca un modelator de sentimente, dăruindu-le frumusețe spirituală. N-a obosit niciodată, s-a simțit tânăr mereu, pentru că a împrumutat de la copii tinerețea și cu tonusul ei reconfortant a parcurs drumul lung al întregii sale activități. A fost și este un intelectual de mare ținută care a ars ca o flăcără vie pe altarul școlii și dă în

continuare valoare potențialului cultural din această zonă.

Dacă astăzi nu mai pune note în catalog, iar școala a trecut deja în albumul amintirilor, în calitatea sa de pensionar își continuă munca pe tărâm spiritual într-un complex de sarcini care datează din perioada postdecembristă. Cea care îl onorează cel mai mult este funcția de președinte al societății culturale din cadrul Despărțământului ASTRA Năsăud, pe care o deține încă din anul 1990. Nu cred că ar fi fost un alt om mai potrivit decât el să preia destinele unei asemenea societăți culturale de la înființarea căreia s-au împlinit de curând 150 de ani.

După ce a fost trecută sub tăcere în anii comunismului, la Năsăud ASTRA a renăscut prin strădania unor intelectuali de seamă, care l-au așezat în frunte pe harnicul și inimosul profesor Ioan Seni, devenit sufletul asociațiunii. Bun organizator și cooperant cu toți factorii de decizie, a pus bazele unor parteneriate cu o largă sferă de cuprindere în domeniul cultural, a atras un număr însemnat de membri astriști și a participat la activitatea celorlalte filiale din țară.

În ultimii 20 de ani a avut relații de bună înțelegere cu universitățile din Sibiu, Cluj-Napoca, Iași, Baia Mare și Tg. Mureș. În centrul atenției sale a stat colaborarea cu primăriile din ținutul năsăudean, cu școlile și bisericile, casele de cultură și căminele culturale din acest areal, cu sprijinul cărora au fost organizate

activități deosebit de frumoase și atrăgătoare care amintesc de tradițiile promovate de iluștri înaintași ai ASTREI, precum Timotei Cipariu, George Barițiu, Andrei Bârseanu, Vasile Goldiș și alții. Remarcabile sunt și colaborările cu societățile culturale „Virtus Romana Rediviva” din Cluj-Napoca, „Cultul Eroilor” din Bistrița-Năsăud”, „Limba noastră cea Română” din Chișinău. Deosebit de importante au rămas și legăturile sale cu Inspectoratul școlar Județean, Complexul Muzeal Județean, Casa Corpului Didactic, Muzeul Grăniceresc, Bibliotecile Academiei și „Veronica Micle”, Casa de Cultură Năsăud, casele memoriale „George Coșbuc” și „Liviu Rebreanu”, muzeul „Cuibul visurilor” din Maieru, „Etno” din Feldru și Rebrîșoara.

Ioan Seni este un militant de seamă pentru înființarea unor biblioteci ale Astei ca și pentru editarea unor publicații care să devină adevărate stindarde de răspândire a culturii. Vreme de câțiva ani a condus periodicul „Plaiuri năsădene” și apoi „Astra năsădeană”, „Curier năsădean” în colaborare cu redactorul Olga Lucața, publicație care apare astăzi prin intermediul ziarului „Răsunetul”. Colaborează la „Revista română” din Iași, „Foaia poporului” și „Transilvania” Sibiu, „Buletinul VRR” – Cluj-Napoca, ASTRA blăjeană, „Gând românesc” – Alba Iulia, „Studii și cercetări etnoculturale” Bistrița, „Arhiva Someșană” Năsăud etc. Calitatea sa de profesor i-a oferit posibilitatea de a deveni și un cercetător al istoriei, elaborând studii și lucrări de valoare documentară și de mare ținută științifică. Ioan Seni este autorul lucrării „Năsăudenii și Marea Unire” și coordonatorul „Dicționarului culturii și civilizației populare al județului Bistrița-Năsăud” precum și coautorul volumului „Istoria Poștei năsădene” și se numără printre colaboratorii unui însemnat număr de lucrări cu caracter istoric, pedagogic și etnocultural. La acestea se adaugă peste 100 de articole, însemnând recenzii, referate, studii și comunicări, obținând peste 60 de diplome de merit, de excelență sau de onoare, atât pe linie de învățământ, educație și cultură, precum și de la alte asociații culturale și unități administrative.

Nu uită niciodată să-l amintească pe medicul Traian Dascăl, membru fondator al Astei năsădene care a donat mai multor comunități din județ și din împrejurimi un număr de peste 25 de busturi care reprezintă oameni de seamă ai culturii noastre precum și simboluri istorice: Eminescu, Coșbuc, Rebreanu, Andrei Mureșanu, Nicolae Drăganu, Petru Rareș, Decebal, Lupa Capitolina. La fel de importante sunt și cele 16 plăci comemorative din aceeași arie geografică. Dezvelirea lor a fost un amplu prilej de manifestare culturală la care năsăudenii au fost omniprezenți.

Sub conducerea președintelui Astei năsădene s-au desfășurat aproape anual sesiunile de comunicări și referate la care au participat profesori universitari de-o reputație deosebită, când orașul academicienilor devenea un amfiteatru al culturii. Neuitate rămân cele XIII „Festivaluri de colinde și datini” desfășurate sub egida

Astrei în 5 localități de pe Valea Ilvelor. Ioan Seni este organizatorul celor trei ediții ale „Deniilor eminesciene” la Năsăud, când a fost dezvelit bustul lui Eminescu și Veronica Micle.

Un prilej de îmbogățire a imaginii Astrei l-au constituit adunările anuale ale asociațiunii dintre care 7 au fost organizate la Năsăud, iar celelalte 15, în alte localități din județ, unde rapoartele și dezbaterile astriste au avut un larg ecou în rândul participanților.

O activitate de suflet și de mare responsabilitate civică pentru Ioan Seni va rămâne în istoria ASTREI năsăudene, organizarea celor XVI ediții ale Taberei internaționale „ACASĂ LA NOI” prin care, ani la rând au fost găzduiți la familii de buni români, grupuri de elevi din Republica Moldova. Grija lui deosebită pentru copiii veniți să-și petreacă aici, timp de o săptămână, vacanțele de vară, i-a dat aura unui adevărat părinte spiritual. Cu sufletul mereu deschis spre bunătate și frumos, spre împlinirea vieții celor din jurul său, el rămâne același om simplu și modest, dedicat culturii năsăudene și naționale.

ASTRA – PUNTE ÎNTRE TRECUT ȘI VIITOR

Prof. Florin BINDEA,

Mititei

*„Vreme trece, vreme vine,
Toate-s vechi și nouă toate; /.../
Viitorul și trecutul
Sunt a filei două fețe,
Vede-n capăt începutul
Cine știe să le-nvețe;”
(Eminescu, Glossa)*

Secolul al XIX-lea a reprezentat pentru românii transilvăneni o perioadă dificilă. Dominația habsburgică (după 1867 cea austro-ungară) a avut consecințe negative în multiple domenii. Majoritatea populației, lipsită fiind de o educație adecvată, era preocupată mai ales de asigurarea existenței și neglijă aspectele naționale și culturale. În acest context, sarcina de a reacționa, de încerca să schimbe ceva, a revenit unui grup de intelectuali. Elita românească era restrânsă numeric, dar în creștere. Majoritatea liderilor aveau studii făcute în străinătate, erau la curent cu ideile epocii. Dacă inițial elita era reprezentată de preoți, ulterior sunt incluși reprezentanți ai altor categorii, precum oameni de afaceri sau avocați. Beneficiau de sprijinul a două instituții puternice: Biserica Ortodoxă și cea Greco-Catolică.¹

Încă din secolul al XVIII-lea s-a remarcat activitatea Școlii Ardelene. Reprezentanții ei (Petru Maior, *Samuil Micu*, *Gheorghe Șincai*, *Ion Budai Deleanu*) au acționat pentru emanciparea culturală, spirituală și materială a românilor. Contribuie decisiv la introducerea alfabetului latin, la popularizarea științei, la crearea unor noi școli cu limba de predare română. În plan politic, solicită egalitatea românilor cu celelalte trei națiuni din Transilvania.

O altă formă de manifestare a „intelighenței” românești a fost crearea unor asociații culturale. La mijlocul secolului al XIX-lea, în spațiul transilvănean apar mai multe asemenea asociații: Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român (ASTRA, Sibiu, 1861), Asociațiunea pentru cultura poporului român din Maramureș (Sighet, 1861) sau Asociațiunea națională arădeană pentru cultura poporului român (Arad, 1863).² Apariția a fost favorizată de climatul politic liberal din Imperiul Habsburgic și este rezultatul unor activități anterioare, precum: revendicările formulate la Blaj, în 1848, donația făcută de A.

Iancu, S. Balint și Axente Sever în 1852 cu scopul de a se realiza o „Asociație literară română”. Un prim pas concret a avut loc la 10 mai 1860, când un număr de 176 intelectuali români, conduși de mitropolitul greco-catolic al Blajului, Alexandru Sterca Șuluțiu și episcopul ortodox Andrei Șaguna, au trimis guvernatorului Transilvaniei o adresă prin care se cerea acordul pentru organizarea unei adunări la Sibiu în care să se discute înființarea unei societăți culturale.³

Între 4-7 noiembrie 1861 a avut loc, la Sibiu, Adunarea de constituire a asociației Astra (Asociațiunii Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român), primul președinte fiind episcopul Andrei Șaguna. Scopul asociației a fost enunțat de fondatori: G. Barițiu: „Astra trebuie să fie câmpul foarte larg, totodată frumos și dătător de viață al literaturii și științelor pentru a lumina, cultiva și fericii pe popor”, iar pentru Andrei Șaguna: „Astra avea menirea de a dezvolta limba și cultura națională, căci fără ele nu se pot ține pașii cu alte popoare civilizate”.⁴

În anii care au urmat, ASTRA a început îndeplinirea obiectivelor: în 1862 ia ființa Biblioteca Astrei (prima bibliotecă publică românească din Ardeal), diferite reviste: Transilvania (1868-1946), Revista industrială, în 1869 se organizează despărțămintele (Nășăudul e al XV-lea). În domeniul educației, activitatea ASTRA se materializează prin organizarea, la Sibiu, în 1886, a Școlii civile de stat pentru fete, a numeroase școli țărănești. Venind în sprijinul elevilor și studenților, Astra a acordat numeroase burse de studii și a ajutat gimnaziile românești. Printre proiectele editoriale cele mai importante ale Asociației s-au numărat: – *Enciclopedia română*, coordonată de Cornel Diaconovici și apărută între 1898-1904 în trei tomuri masive, – *Cartea de Aur sau luptele politice naționale ale românilor de sub coroana ungară*, redactată de Teodor V. Păcățian și apărută la Sibiu în perioada 1902-1925, în opt volume, – *Dicționarul numirilor de localități cu populațiune românească din Transilvania*, de Silvestru Moldovan și Nicolae Togan, apărut în 1909.

Asociația a încercat să dezvolte bibliotecile satești, din resurse proprii sau cu ajutorul unor donații. Astfel, în 1912, basarabeanul Vasile Stroescu a oferit Astrei 25.000 de coroane în scopul constituirii a 3.000 de colecții de cărți destinate tot atâtor comune locuite de români.⁵

După desființarea asociației, în 1948, spiritul astrist s-a menținut și, profitând de evenimentele din 1989, a făcut posibilă relansarea Astrei. Cercul istoriei se închide. Situația anilor '90 are similitudini cu cea din secolul al XIX-lea. Cultura își pierde din importanță, supraviețuirea sau acumularea de bunuri materiale ocupă primul loc în preocupările populației. Din fericire, a existat, din nou, acel grup restrâns de intelectuali care a încercat să păstreze, să reînvie cultura și spiritul care a animat Astra de-a lungul celor peste 150 de ani de existență.

În zona Năsăudului, activitățile astriste sunt bogate: pe lângă numeroase lansări de carte, se remarcă elaborarea unui „Dicționar al culturii și civilizației populare” pentru zona năsăudeană. Preocuparea pentru păstrarea valorilor tradiționale se manifestă prin organizarea în localitatea Maieru a Muzeului „Cuibul visurilor”, localitate în care apare și revista cu același nume. Revitalizarea tradițiilor își găsește expresia în Festivalul ilvean de colinde, ajuns la ediția a 15-a, la fel și Concursul interdisciplinar „Dr. Paul Tanco”. Respectul față de cultură se manifestă și prin dezvelirea a peste 30 de plăci, busturi și monumente. Nu trebuie uitate expozițiile tematice sau colaborările cu diferite publicații ale membrilor Astra.

Un loc aparte în activitatea Astreii năsăudene îl are relația cu românii basarabeni. De peste un deceniu, sute de copii din afara granițelor participă la tabăra internațională „Acasă la noi”, program prin care aceștia sunt găzduiți în familiile românești, prilej cu care pot să cunoască mai bine limba și obiceiurile din zonă. ⁶ Grijă pentru educație a astriștilor se poate observa și prin reparația recompenselor pentru elevii performanți, peste 33 de premii fiind oferite în acest sens.

Dorințele pașoptiștilor s-au materializat. Astra e elementul de legătură peste timp, prin oamenii inimoși care o compun. Obiectivele sunt aceleași, mijloacele sunt, parțial, altele. Ce este mai important, e păstrarea vie a preocupării pentru dezvoltarea limbii și culturii naționale, așa cum au cerut întemeietorii Astreii.

BIBLIOGRAFIE:

1. *** (1998), *Istoria României*, Editura Enciclopedică, București, p. 406
2. Dragoescu, Anton, (1997), *Istoria României – Transilvania*, vol. II, Ed. George Barițiu, Cluj-Napoca, p. 230
3. Lucuța, Olga, Seni, Ioan, *Scurt excurs istoric în evoluția ASTRA*, Răsunetul, 5-X-2011
4. Seni, Ioan, *Pagini din istoricul Despărțământului ASTRA Năsăud*, în *Conferințele Bibliotecii ASTRA*, Nr. 132, 2011

VIII. VARIA

ATUNCI CÂND VEACUL SE NĂȘTEA. STRUCTURI ALE COTIDIANULUI LA 1900 ÎN COMITATUL BISTRIȚA-NĂȘĂUD*

Adrian ONOFREIU

Societatea transilvăneană a cunoscut la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul celui următor un amplu proces de modernizare.

Consecință a Außgleich-ului decretat în 1865 și concretizat practic, în 1867, traiectul dezvoltării societății transilvănene în ansamblul său s-a înscris pe un parcurs ascendent. În plan politic, consecințele au fost importante și de durată, cu influențe în rândul etniilor de aici. Lichidarea autonomiilor provinciale și noua organizare administrativă din anul 1876 au determinat poziționarea favorabilă a etniei maghiare, parteneră a autorităților imperiale vieneze. În același timp, celelalte populații au încercat să-și conserve – prin diferite metode și mijloace – propria identitate.

Totuși, traiectul de dezvoltare a fost definit de constante general valabile: schimbări profunde în sistemul de proprietate și muncă asupra pământului; introducerea treptată a mijloacelor mecanice de lucru; trecerea de la industria manuală la cea manufacturieră și chiar de fabrică; dezvoltarea căilor de comunicații, cu deosebire, a celor feroviare; crearea și diseminarea, până în cele mai îndepărtate cătune, a unui sistem eficient de creditare cooperatistă; dezvoltarea comerțului și a târgurilor; intrarea în arena vieții publice a noi categorii sociale: meșteșugari, mici meseriași, țărani înstăriți, muncitori, intelectualitatea satelor, comercianți, preoți.

A fost favorizat acest proces și de integrarea treptată în cadrele statului dualist austro-ungar a provinciei, de influența unor măsuri liberale luate de guvernele budapestane în plan economic, care urmăreau dezvoltarea relațiilor de producție bazate pe binomul investiție-profit, stimularea producției și liberalizarea schimburilor comerciale. În plan social-economic, un proces amplu de înnoire, marcat de suflul nou al ideilor progresiste afirmate cu tărie în timpul Revoluției de la 1848-1849 și a fost stimulat apoi de perioada liberală și a parlamentarismului burghez.

De acest proces au beneficiat toate grupurile de populații din provincie,

* Materialul a fost conceput ca suport de text pentru catalogul unei expoziții la Serviciul județean Bistrița-Năsăud al Arhivelor Naționale, vernisată la data de 05.12.2013.

care și-au modelat atitudinea în concordanță cu direcțiile de dezvoltare și satisfacere a intereselor proprii.

În mediul rural, descătușarea energiilor celor oropsiți de veacuri, în urma decretării desființării „cruntei iobăgii”, consecință a ideilor novatoare de după cutremurarea lumii vechi, din anii 1848-1849, a determinat în primul rând, o nouă atitudine față de pământ, sursa atâtor apăsări și constrângeri în trecut. Eliberat din cadrele înguste și rigide ale servituții feudale, acesta dobândește statutul altor categorii economice, devine marfă. În acest fel, este integrat în circuitul de valori, devine nădejdea și în același timp, izvorul speranței de mai bine.

Creșterea demografică, în cote procentuale nemaîntâlnite până acum, determină noi orizonturi de așteptare, în care speranța într-un trai mai bun determină un aflux al populației din mediul rural către așezările urbane și o dinamică mult mai accentuată a pregătirii pentru viață.

Profesiile noi, „industrializate”, câștigă teren în detrimentul celor clasice, legate de munca pământului sau exercitarea unor meserii necesare în mediul rural. La fel, elitele intelectuale se distanțează mai ușor de mediul lor inițial de formare, căutând debușee proprii de activitate, concretizate în adevărate serii de profesii, în care la loc de cinste se află juriști, medici, preoți cu pregătire superioară, funcționari în sistemul administrativ sau cel financiar-bancar.

Progresul demografic, ca și cel din sfera ocupațională, determină creșterea standardului de viață: apa curentă/apeductul, canalizarea, curentul electric, mijloace noi de transport – aici, la loc de frunte situându-se căile ferate – devin achiziții durabile și firești în mediul urban. La fel de concrete sunt progresele și în lumea rurală, unde se îmbunătățește confortul locativ, prin generalizarea construcțiilor cu ziduri din materiale solide/piatră, cărămidă/ acoperirea lor cu materiale mai rezistente, sistematizarea căilor de comunicații în interior și între localități, organizarea rațională a lucrului pământului și creșterii animalelor, potrivit principiului de exploatare intensivă, cu investiții rezonabile și rezultate pe măsură.

Per ansamblu, asistăm la o perioadă de inovare, de căutare, de redefinire a conceptului asupra vieții, în care se produc schimbări majore. Alături de timpul afectat exercitării profesiei – fie aceea în mediul urban, în sfera ocupațiilor industriale sau intelectuale, fie în mediul rural, concretizat în principal încă în truda asupra pământului – apare și tendința tot mai accentuată și mai larg răspândită în mase, de petrecere în mod util și organizat a timpului liber.

Acest proces a determinat modificări nu doar în plan politic, economic, social, ci a ajuns să influențeze și teritoriul sensibil al mentalităților colective pe care le-a și modelat, acest lucru fiind sesizabil prin transformările petrecute la nivelul vieții private, prin noile concepte privind lumea și viața, raporturile interumane, al modului de trai în general. Este perioada în care avem de a face cu o altă împărțire a timpului, și cu o altă ordonare a priorităților, când a apărut distincția

între timp al muncii şi timp liber (cunoscut sub expresia sa cea mai consacrată de „loisir”).

Toate aceste trăsături, cu valoare generalizatoare pentru societatea europeană de la cumpăna veacurilor XIX-XX, pot fi identificate şi descrise şi în spaţiul transilvan.

De aceea, ne propunem să prezentăm într-o manieră originală, percepţia asupra lumii rurale şi urbane şi reflectarea ei în mentalul comun, la graniţa dintre modern şi contemporan, în teritoriul comitatului Bistriţa-Năsăud.

Limita temporală se înscrie între apariţia comitatului modern (1876) şi declanşarea primei conflagraţii mondiale a secolului XX (1914). Arealul spaţial este reprezentat de structura administrativă sistematizată în anul 1883, în cele patru cercuri: Beşineu (Viişoara), Iad (Livezile), Năsăud şi Rodna-Veche.

În acest spaţiu geografic au vieţuit şi s-au influenţat reciproc populaţia majoritar românească (Năsăud, Valea Someşului, Valea Bârgăului şi a Şieului), cea săsească (zona Bistriţei şi a fostului district săsesc), peste care s-au amestecat şi suprapus maghiarii, dominanţi politic şi evreii, cantonaţi peste tot, cu preocupări preponderente în zona comerţului şi a ocupaţiilor liberale.

Melanjul social, economic, confesional şi cultural a avut ca rezultat o întrepătrundere a caracteristicilor acestor populaţii, ceea ce a determinat influenţe modelate şi turnate în creuzete proprii. Barierele etnice, confesionale, educaţionale şi culturale şi-au pierdut treptat din importanţa seculară, iar percepţia la nivelul comun a fost aceea a unei societăţi aşezate pe baze solide, ca rezultat al asumării trăsăturilor pozitive ale fiecărei populaţii. La baza acestui eşafodaj s-au aşezat munca temeinică, bine făcută, preţuirea caracterului şi onestităţii, rigoarea şi dăruirea individuală, subsumate binelui comun.

În plan instituţional au fost create modele funcţionale, care s-au materializat în statute de organizare a comitatului (1877, 1895), cuprinzând reglementarea fiecărui structuri şi a domeniilor subordonate, a oraşului liber regesc Bistriţa, a opidului Năsăud, a introducerii canalizării şi apeductului, a distribuirii energiei electrice (Bistriţa), a pieţelor din localităţile importante, a prevenirii şi intervenţiei la incendii, a diferitelor instituţii: Sedria Generală a comitatului, a notarilor cercuali, a lucrărilor de interes public, a formelor asociative de proprietate (Administraţia fondurilor grănicereşti năsăudene), a societăţilor acţionare de credit şi economii, a celor din domeniul bancar.

O altă latură, determinată de interferenţele etnice, a fost cea a asociaţionismului. După modelul mai vechi săsesc, maghiarii, românii şi evreii şi-au constituit propriile modele asociative, sub forma reuniunilor, societăţilor, asociaţiilor, din varii domenii: pompieri, de întrajutorare, culturale, de cântări, de lectură, sportive, de ajutor în caz de deces (reuniuni de înmormântare), a femeilor, a diferitelor confesiuni, a vânătorilor, pescarilor, etc.

Structura multiconfesională a determinat modele specifice de organizare. Aici, demarcația s-a păstrat și a căpătat contururi clar definite, potrivit normelor fiecărei confesiuni.

În plan cultural, a fost creat un adevărat model – asumat de toate etniile – al petrecerii timpului liber. Erau organizate baluri, seri dansante, petreceri însoțite de joc, toate, după reguli clare, exprimate în programele de desfășurare, unele, adevărate „bijuterii” în materie. Aici făceau casă bună recitalurile de poezie cu declamarea unor fragmente teatrale, muzica de operetă și operă cu prelucrările populare, diferite instrumente muzicale, cu rol de acompaniament. Se exersau voci în devenire sau unele care impuneau prin nume. Repertoriul era variat, de la texte clasice, la unele populare, de la mari autori în domeniu, la talentați versificatori ad-hoc. Participarea era întotdeauna, numeroasă, iar finalul era de regulă, acompaniat de sumele strânse în scopuri caritabile. În acest fel, s-a creat un „model” de socializare și de împreunare a eforturilor – fie ele materiale sau spirituale – pentru realizarea scopului final, binele comun.

În esență, „o lume în schimbare”, adaptată la nou și cu certe capacități de evoluție pe calea modernizării.

1. De la producția manuală la revoluția industrială

În cercetarea factorilor de progres din domeniul industrial, decelăm, în primul rând, continuarea activității de exploatare minieră în perimetrul localității Rodna. Apoi, apar și se dezvoltă noi industrii: în spațiul urban, la Bistrița, cele legate de producerea curentului electric (1913), fabricarea de sobe ceramice (1896), dar și a micilor ateliere, denumite uneori „fabrici”, cum au fost cele de prelucrare a cării și realizarea de semipreparate, societăți de exploatare forestiere, producerea de coloniale și băuturi, firme de transport, farmacii: Fabrica de salam Frideric Braedt (1885); Atelier de confecționat îmbrăcăminte „Frații Smolka” (1880); Întreprinderea pentru exploatarea pădurilor din Lechința – Ignat Pfeffermann, Bistrița (1894); Magazin de fierărie „Friedrich Orendi și Fiu&Carol Nussbächer” (Carol Nussbächer 1856; Friedrich Orendi și Fiu 1910); Societate Comercială Anonimă pentru industria lemnului și materiale de construcții „Solomon Redlich&Fii” (1897); Primul Sindicat al Tâmplarilor Bistrița (1910); Asociația Curelarilor Bistrițeni (1885); Articole confecționate din piele prelucrată „Carol T. Dengler” (1840); Tăbăcărie și curelărie „Adolf Haitchi” (1886); Prima fabrică bistrițeană de pielărie (1886); Fabrică de săpun „Friedrich Scholtes” (1868); la Năsăud, Fabrica de bere „Marțian&Co.”, fondată în 1765; firme de prelucrare a pieilor de animale, farmacii, etc.

Apoi, s-a dezvoltat rețeaua de căi ferate destinate transportului de călători și mărfuri, impulsionată de creșterea activității economice (Dej – Bistrița, 1886; Luduș – Bistrița, 1888; Bistrița-Bistrița-Bîrgăului, 1897; Beclean – Năsăud, 1907;

apoi, Ilva-Mică – Rodna, 1909; Bistrița-Bîrgăului – Dornișoara, 1915, ca și rețeaua întinsă de căi ferate forestiere, cu ecartament redus, construite de Direcția Silvică Bistrița pentru înlesnirea exploatării întinselor suprafețe împădurite, proprietatea fostelor localități grănicerești: Șant/Valea Mare, pentru fabrica de cherestea, în lungime de 20 km, cu tracțiune animală; 1907-1909 Ilva-Mică-Leșu-Ilva-Mare, în lungime de 36 km, construită între 1907-1909, cu bifurcație, Leșu-Iliuța Bozghi, în total, 76 km și ramificații din Ilva-Mică: Valea Măgurii (Leșu), 1910-1912; Iliuța Calului, 1911-191; Valea Silhoasei, 1913.

Tot în această perioadă s-a făcut joncțiunea pe calea ferată între zona comitatului și Bucovina, prin construirea căii ferate înguste benzino-electrice Prundu-Bârgăului-Dorna-Helgei-Dornișoara, în lungime de 34 km, construită în toamna anului 1914 și racordarea la zona de câmpie, prin construirea liniei ferate înguste Târgu-Mureș-Lechința, între 1912-1915.

În acest mod s-a realizat pătrunderea „căruței cu foc” – după o descriere din epocă – pe „fiarele întinse pe niște bucăți groase de lemn, și lemnele, pe un pat de pietre, pe care merg roțile căruțelor fără să fie trase de cai” până în cele mai greu accesibile zone. În același timp, noul mijloc de transport a pătruns în viața oamenilor, pe care a schimbat-o radical. Cantitățile mult mai mari de produse transportate, ca și numărul evident mai mare al călătorilor, au făcut ca acest nou mijloc de transport să fie rapid și definitiv integrat în viața cotidiană a locuitorilor.

În strânsă legătură cu pătrunderea căii ferate a stat și dezvoltarea exploatărilor forestiere. S-au construit fabrici la Ilva-Mică (1907), Vatra Dornei, preluată de la firma S.A. Götz și Valea-Mare (1914). Pentru administrarea și exploatarea pădurilor localităților foste grănicerești s-a înființat în 1890 Direcția Silvică cu sediul în Bistrița, care a impus exploatarea în sistem rațional, pe baza amenajamentelor silvice, a „aurului verde” de aici.

O varietate de alte mici întreprinderi: tipografii, ateliere foto, de asigurare a unor servicii din aria celor definitorii pentru viața urbană, din sfera comerțului, au schimbat peisajul acestor zone.

Atelierele fotografice erau frecventate de multă lume, atât pentru realizarea de tablouri de familie sau individuale, cât și prin immortalizarea aspectelor definite de „clipa” surprinsă în fotografie și s-au distins prin calitatea și profesionalismul proprietarilor: Carl Koller, Eugen Lippert, Alexandru Roșu, Rosiu&Hausler, C. Oscar, Rudolf Fleischer, Juasler și Friedrich Römischer, la Bistrița.

În același timp, s-au înregistrat progrese în asigurarea elementelor minime esențiale pentru spațiul urban: la Bistrița, introducerea apeductului (1907-1911) și canalizării (1910-1913), a curentului electric (1913), sistematizarea localității Năsăud, a celorlalte localități care era conturate ca spații de aglomerări de populație, mai ales în zilele speciale, cum erau cele de comemorări religioase sau de târguri.

Aspectul centrelor urbane se modifică în domeniul înzestrării urbane. Apar construcții de for public, cu mai multe nivele, cu multiple funcționalități, care au fost denumite în epocă cu termenul de „palat”: la Bistrița, palatul comitatului (1886), palatul Direcției Silvice (1902-1909), clădirea Reuniunii Meseriașilor Sași (1896), cazarma honvezilor (1887), spitalul comitatului, clădirile gimnaziului evanghelic (1911) și a școlii maghiare de stat (1912); clădiri particulare: Casa Ciuta (1893) casa Dan; la Năsăud, clădirea gimnaziului (1888), primăria (1907).

Pentru protejarea realizărilor edilitare dar și a avutului și vieții oamenilor, s-au organizat societăți ale pompierilor voluntari; prima la Bistrița (1877), cu deviza „Lui Dumnezeu onoarea, aproapelui, apărarea”, după modelul celor din spațiul german. Preocupări au existat și în zona Năsăudului, prin reglementări ale curățirii coșurilor de evacuare de la sobe, înzestrarea cu unelte de stins focul și organizarea grupelor de intervenție, cuprinse în „porunci” emenate de primăria locală. La sfârșitul secolului a fost elaborat un statut de „mustă”/model pentru localitățile comitatului, care au fost obligate să-și reglemente înființarea și organizarea unor astfel de societăți.

Dacă în mediul urban schimbările sunt evidente și cu modificări profunde în viața locuitorilor, tot mai acaparați de procesul de industrializare, în mediul rural sunt mai puțin perceptibile, dar cu efecte în profunzime.

Putem decela aici schimbarea sistemului de lucru al pământului, prin renunțarea la „tirania” țarinii și înașului și introducerea sistemului anual de cultură, a creșterii animalelor în condiții mai bune, prin preluarea și extinderea sistemului stabulației pe perioada de iarnă, introducerea de noi plante de cultură (trifoi, lucernă) și treptat, a mijloacelor mecanice de lucru; crearea de noi suprafețe agricole, prin defrișări și lăzuiri, pentru cultura cerealelor și a plantelor tehnice; îmbunătățirea raselor de animale, asigurarea unor reproducători de calitate; exploatarea intensivă a pădurilor.

De asemenea, atât în spațiul urban cât și în cel rural, sunt prezente în continuare meșteșugurile și ocupațiile tradiționale. Târgurile, vestite odinioară în întreg spațiul transilvan și extracarpatic, își diversifică oferta, sunt orientate spre valorificarea produselor micilor ateliere meșteșugărești din mediul urban, cât și a animalelor și roadelor muncii pământului, în spațiul rural. Vestitele târguri anuale, primul, între 8-10 martie, al Cucului (14-16 mai), al Bulgiului (19-25 august) și ultimul, între 15-17 noiembrie, la Bistrița, cele de țară (Năsăud, Rodna, Prundu-Bârgăului, Șieu, Zagra, Monor) care durau 2-3 zile, erau tot atâtea prilejuri de vânzare și cumpărare de mărfuri, animale și, rurale a capitalului în formare al celor care le frecventau.

Cu ocazia acestora lumea dădea năvală la orașe sau în localitățile unde erau organizate, iar piețele deveneau neîncăpătoare. Aici se găseau de toate: fructe, legume, zarzavaturi, bucate și animale, obiecte ale meșteșugarilor autohtoni sau de

aiurea, mașini și agregate, obiecte artizanale. Cu câteva zile înaintea târgurilor, în orașe și localitățile mai mari se așezau circurile, cu menajerii, zidul morții, iluzioniști vestiți. Bucatele din belșug, preparate după rețete tradiționale, în amestec cu mustul, vinul și berea revărsate din belșug, creau o atmosferă de mare efervescență și mulțumire, atât pentru comercianți, cât, mai ales, pentru „mușterii”, care plecau acasă cu amintirea unor zile de neuitat, cel puțin până la târgul următor.

O lume dinamică, cu resurse nebănuite de adaptabilitate la noile provocări, care dorea să fie actant al progresului și beneficiar al acestuia.

2. *Între timpul muncii și timp liber*

În alt spațiu, cel eliberat de constrângerile și determinările muncii fizice, direct productive, se desfășurau activități complementare, dar la fel de importante.

Pentru satisfacerea cerințelor tot mai mari de capital, s-a dezvoltat o extinsă rețea de instituții de credit și întraajutorare. Pornită din inițiativa populației săsești, încă în perioada imediat următoare Revoluției de la 1848-1849, activitatea de creditare a cunoscut o dezvoltare constantă, mai ales după apariția prevederilor favorabile legii comerciale din 1875 (articolul de lege XXXVII). Fie după modelul Raiffeissen, în special în zonele rurale, fie Schultz-Delitzsch, în cele urbane, instituțiile de creditare au fost un sprijin important în asigurarea unui capital inițial, cu dobândă redusă, pentru mici afaceri și inițiative particulare. Sașii au fost primii care și-au organizat propriul sistem de creditare, prin fondarea Pelionissche Kase, transformată mai târziu în Casa de Economii Districtuală – Distrikt Sparkassa; ungurii și-au creat cooperative de credit, reunite în Centrala Însoțirilor de Credit – Országós Központi Hitelszövetkezet. Au urmat cele din mediul urban, îndeosebi Banca „Aurora” Năsăud (1873), Banca „Bistrițiana”, (1877), Societatea Acționară de Împrumut și Păstrare „Mercur” Năsăud (1899), Banca „Coróna” Bistrița (1903), Banca de Credit Societate pe Acțiuni Bistrița, (1906), Banca Comercială și Industrială S.A. Bistrița (1907), Casa de Păstrare a Văii Borgoului (1907). Au urmat o serie de institute de credit cooperatist ale românilor, cu deosebire în mediul rural: Societatea de Împrumut și Păstrare în Feldru (1878); Reuniunea de Împrumut și Păstrare în Ilva-Mare 1883) – ale cărei statute au servit de model mișcării cooperatiste din Vechiul Regat; „Fortuna” Institut de Credit și economii Rodna (1884); „Speranța” Reuniune de Împrumut și Păstrare în Prundu-Bârgăului (1885); „Șoimușana” Institut de Credit și Economii în Șoimuș (1885), extinse la nivelul multor localități rurale la începutul secolului următor. Toate au devenit membre ale reuniunii acestui sistem de creditare, „Solidaritatea” (1907). Sașii și-au dezvoltat propriul lor sistem de credit în mediul rural Unirea (1892), Lechința (1892), Șieu (1895), care a fost extins, până la începerea războiului, în fiecare localitate.

Toate, fără deosebire, au avut ca scop acordarea de credit cu dobândă rezonabilă, eșalonarea ratelor, în funcție de calendarul de valorificare a producției

agricole și a animalelor și anularea efectelor nefaste ale cămătăriei, practică mai ales în mediul rural.

O altă activitate complementară a fost cea a asocierii în diferite forme și a unor segmente ocupaționale bine definite. Au fost înființate reuniuni profesionale, de întrajutorare, culturale, ale învățătorilor, meșteșugarilor. Toate urmăreau apărarea intereselor grupurilor profesionale pe care le reprezentau și implicare acestora în viața din afara efortului din câmpul profesional specific fiecăruia.

Apar bine conturate manifestări în spațiul public: serate, baluri, seri dansante, petreceri cu scop caritabil, toate, modalități utile și plăcute de petrecere a timpului liber.

În cadrul acestora, erau declamate poezii și piese de teatru, se organizau recitaluri din opere și operete, erau puse în scenă spectacole pe diferite teme. Din spațiul public acestea erau transferate și în cel educațional. Aici, în cadrul societăților literare (Virtus Romana Rediviva, la gimnaziul din Năsăud), cea de la gimnaziul săsesc din Bistrița, erau organizate recitaluri de poezie, elaborarea de „operate” – lucrări pe diferite teme – spectacole artistice, piese de teatru, și nelipsite baluri. La acestea din urmă participa „inteligența” din localitatea respectivă, sub îndrumarea și controlul atent al dascălilor și, mai ales, al mai vârstnicilor părinți.

De asemenea, nelipsite erau serbările ocazionate de anumite evenimente, dintre care cea mai cunoscută și tradițională era „maialul”, desfășurat atât la gimnaziul din Năsăud cât și la cel săsesc din Bistrița.

Ocazional, dar cu prezență de o constanță demnă de invidiat, erau prezente trupe, soliști, actori, nume mari ale scenei din spațiul transilvan și chiar cel extracarpatic.

Spațiul cultural era ocupat și de activitatea reuniunilor de lectură și citire, după modelul „bătrânelor” casine din perioada prer evoluționară. Aici se întâlneau în aceeași sferă a preocupărilor intelectuale, preoți, învățători, profesori, mici meseriași, avocați, funcționari de stat sau din sistemul bancar, ofițeri activi sau în retragere, toți, animați de scopul înalt al cultivării intelectuale. Ca mijloacele de realizare utilizate au fost citirea ziarelor și a publicațiilor periodice, informarea asupra evenimentelor importante, elaborarea de dizertații și lucrări pe anumite teme, specifice ariei de preocupări a membrilor, cât și acte de caritate și acordarea de ajutoare, sub diverse forme.

Apoi, apar și se dezvoltă structuri locale ale unor inițiative mai generale, ale spațiului transilvan: ASTRA, Dacia, pentru români, Asociația „Gustav Kelp” pentru sași, „EMKE” (Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület), Societatea Maghiară de Cultură din Transilvania, pentru maghiari. Toate, cu scopul bine definit de a contribui la păstrarea și cultivarea specificului fiecărei etnii.

În mediul rural, aceste manifestări aveau caracteristici determinate de

calendarul muncilor agricole sau ocupațional al locuitorilor. Aceștia se adunau la clacă, în serile de toamnă târzie, sau la diferite manifestări în cadrul formelor locale de asociere: reuniuni, întovărașiri. Mai elevate au fost preocupările membrilor unor comunități, canalizate de unii intelectuali deosebiți: teatrul (Șanț, Șoimuș), casinele (Rodna, Șanț, Ilva-Mare, Prundu-Bârgăului, Monor, Zagra)), reuniunile de lectură și cântări.

Atât în spațiul urban, cât și în cel rural, o mare răspândire și prețuire a avut presa. Văzută ca principalul instrument de informare, cotidiană sau săptămânală, sub forma „foii” sau a magazinului, a revistelor pe anumite domenii, ea a avut un rol important în educarea și informarea cititorilor.

Toate etniile au avut publicații proprii. Sașii, cu primele dintre ele: „Bistritzer Wochenschrift” (1872), „Bistritzer Deutsche Zeitung” (1913), apoi maghiarii, cu „Besztercze” și românii, cu „Minerva (1892), „Revista Ilustrată” (1892), Revista Bistriței” (1903), „Voința” (1904). Alături de acestea, se citea și presa apărută în Transilvania, dar și publicații din România și Monarhia Austro-Ungară: „Gazeta Transilvaniei”, „Telegraful Român”, „Tribuna”, „Convorbiri Literare”, „Familia”, „Revista Carpaților”, „Strigoniul”, „Österreichische Zeitung”, „Ost&West”, „Figaro”, „Tutti Frutti”, „Volkschule”, „Kikiriki”, „Siebenbürgischer Bote”, „Pesti Napló”, „Kolozsvári Közlöny”, „Korunk”.

În mediul rural, gazetele erau principala sursă de informare și erau citite, mai ales în zona românească fostă militarizată, „cum se citeau odată, sub timpul militarizării, ordonanțele militarești”.

3. Multiculturalism și diversitate etnică

Spațiul comitatului Bistrița-Năsăud s-a definit pregnant ca unul al multiculturalității. A fost această caracteristică determinată de diversitatea etnică, în care au conviețuit de-a lungul secolelor, românii, sașii, maghiarii, evreii, țigani.

Chiar dacă în această perioadă raportul demografic s-a modificat în favoarea românilor, pe cale naturală, sau se dorește aceasta în favoarea maghiarilor, prin măsuri administrative, rămâne ca o constantă această trăsătură. Esența ei s-a definit prin faptul că, deși cu evoluții bine individualizate, etniile de aici s-au influențat reciproc, fiecare preluând de la ceilalți elementele avangardiste sau cele proprii matricei spirituale. De aceea, melanjul etnic s-a definit în toate domeniile, începând de la viața social-economică, cea meșteșugărească și comercială, la învățământ și cultură.

Manifestările în spațiul public erau definite de diversitatea reclamelor, de la cele de ordin economic, până la cele comerciale, culturale, toate subsumate scopului comun, de a face atractiv un anumit produs, o anumită firmă, un anumit mod de a petrece timpul liber, un anumit spectacol artistic sau cultural.

Apoi, marile reuniuni ale asociațiilor generale ale fiecărei etnii erau evenimente care marcau comunitățile organizatoare în întregul lor. Adunarea generală a Asociației pentru crearea unui Fond de Teatru Român (1902), a ASTREI (1907), cele ale societății săsești „Gustav Kelp” (1887, 1896) la Bistrița au antrenat un mare număr de persoane, de la cele din sfera transporturilor, a alimentației publice, cazării și asigurării logistice necesare. În același timp, balurile și spectacolele susținute cu aceste prilejuri constituiau un bun prilej pentru cunoașterea cu membrii altor comunități, a întemeierii unor legături trainice și de durată.

În cadrul clădirii Reuniunii Meseriașilor Sași se derula activitatea formațiilor de teatru în limbile română, maghiară și germană, a echipelor de dansuri românești și germane, corurilor, fanfarelor teatrelor de păpuși și a orchestrelor de muzică populară și ușoară, toate capabile de a susține concerte și spectacole de sine stătătoare.

Prilejuri bune de recreere erau plimbările pe așa numitele locuri de promenadă – de-a lungul Parcului Mare și pe Corso, la Bistrița, sau vestitele plimbări pe malul Someșului, către Rebrîșoara, la Năsăud – cât și drumețiile în locuri special destinate pentru acest scop (Schieferberg, Scullerwald, la Bistrița).

În mediul rural, „intelectualii” satelor conveneau la serbările ocazionale sau în ședințele „casinelor” și a reuniunilor locale, depășind asperitățile administrative și subsumându-și acțiunile spre scopul binelui general.

La fel, cu ocazia târgurilor, fie ele de animale, produse agricole sau meșteșugărești, barierele etnice erau depășite și prețuirea era arătată pentru cei care ofereau ce era mai bun, iar schimburile aveau un singur criteriu de realizare: circulația mărfurilor și a capitalului.

În domeniul școlar, principalele instituții de învățământ și-au deschis porțile pentru toți cei dornici de a ști; chiar dacă la nivel gimnazial și al învățământului superior, opțiunea avea în vedere criterii și ale statutului social, totuși, tinerii au putut să urmeze cursurile instituțiilor reprezentative. Se cuvine aici amintit și rolul important al susținerii materiale, îndeosebi pentru români, a unor fonduri și fundații particulare (Administrația fondurilor grănicerești, fundațiile „Gojdu”, și „Romonzi”), care au asigurat accesul la instruire, pe toate paliere, de la nivel gimnazial, universitar și chiar al doctoratelor.

Tot aici merită amintit faptul că fiecare grup etnic și-a creat, pe lângă sistemul general al școlilor de stat, propriul sistem educațional, în esență, de caracter confesional, cu deosebire în învățământul primar și gimnazial. Rezultatul a fost însă peste tot același, accesul la cunoaștere și deschiderea de noi orizonturi intelectuale. Iar consecințele pe termen lung, au determinat o influențare în bine a celor care rămăneau cu un nivel primar de instruire; cei cu pregătire superioară s-au întors de multe ori în comunitățile de unde au plecat și le-au influențat dezvoltarea

în concordanţă cu cerinţele moderne ale epocii.

La fel s-au petrecut lucrurile şi în plan confesional. Aici, delimitarea era definitorie şi dialogul mai puţin prezent. Fiecare grup etnic se manifesta prin apartenenţa la un anumită confesiune, iar acolo unde erau asumate mai multe confesiuni (români, maghiari), cu certe elemente de individualizare pentru fiecare din acestea.

Totuşi, bariera vetusteii formule medievale „unio trium nationum”, cu cele patru componente religioase a fost depăşită şi toate confesiunile s-au manifestat în planul vieţii publice de pe poziţii relativ egale, cu deosebire după reglementarea statutului organizatoric al unora dintre acestea.

Confesiunea reprezenta şi construcţie: atât la modul fizic, prin ridicarea de numeroase lăcaşe de cult, cât şi în cel al elaborării unui set de norme atitudinale, specifice fiecăreia dintre ele, cât şi al poziţionării faţă de doleanţele generale ale celor pe care îi reprezenta.

În dimineţile de duminică, clopotele celor 5 biserici din Bistriţa chemau la rugăciune pe toţi credincioşii, indiferent de confesiune. Străzile de umpleau de orăşeni, îmbrăcaţi în haine de sărbătoare, care respectau un adevărat ritual în drumul lor spre lăcaşurile de rugăciune: fiecare familie mergea izolată, în frunte cu copiii, apoi bătrânii, iar cei în floarea vârstei încheiau grupul. Slujba înlătura orgoliile, se desfăşura după ritualuri străvechi şi avea menirea de aleasă primenire sufletească.

De aceea, ierarhii bisericilor, de la cei mai înalţi şi până la cei mărunţi, din cele mai modeste parohii, au avut un rol deosebit în formarea atitudinală multiplă a celor pe care-i slujeau. Alături de „dascăl”/învăţător, „popa”/preotul a reprezentat sufletul comunităţii pe care o păstora, un reper care impunea atitudinal şi forma caracterul, pregătind enoriaşii nu numai duhovniceşte, ci şi în plan social-economic şi spiritual. Cu atât mai mult, în spaţiul multiplu şi complementar, din punct de vedere confesional, al comitatului Bistriţa-Năsăud.

Imaginea de ansamblu transmisă este cea definită de aserţiunea unui contemporan cu perioada descrisă, Iuliu Moisil. Acesta sintetiza trăsăturile unei lumi care, în acelaşi timp, apunea, dar se zămislea într-una nouă.

În primul rând constata că timpul se scurgea fără oprelişte, ca şi ceva firesc şi un dat al însuşi vieţii omului: „necurmat vremea se strecoară şi cu dânsa se schimbă destinele omenirii. Progresul însă nu cunoaşte nici epocă de timp, nici sfârşit de secol, ci toate întâmplările fiecărui timp sunt înlănţuite de întâmplările timpurilor trecute şi întreţesute de cele ale timpurilor viitoare şi acestea sunt temeliile progresului.

Întâmplările dintr-un secol oarecare îşi au cauzele lor într-un trecut mai apropiat sau mai îndepărtat şi urmările lor se vor resimţi într-un viitor încă cu desăvârşire necunoscut (s.n.).

În această „trecere” continuă, „simțul de ordine însă al omului caută după puncte de reazim în schimbările lucrurilor, spre a le putea judeca și stăpâni cu ușurință. Și la sfârșitul unui an, în care cad zorile unui nou secol și în care se sfârșește un secol întreg și mare, infinit de mic însă față de univers, este bine a arunca o reprivire peste tot ce el ne-a dat sau ne-a luat, peste tot ce este menit să cadă pradă uitării, peste ceea ce va rămâne ca o amintire durabilă, precum și peste ceea ce par a fi sămburii de viitoare întâmplări”.

Este și cazul succintei noastre prezentări, adică despre om și societate în comitatul Bistrița-Năsăud, la o cumpănă a istoriei, sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX, „atunci când veacul se năștea”.

DIPLOMATUL NICOLAE TITULESCU – 130 DE ANI DE LA NAȘTERE

Prof. Ioan NEAGOȘ

„Acest ministru al unei țări mici face o politică în stil mare. Ce om uimitor!”
Edouard Herriot, prim-ministru al Franței

Este momentul să onorăm memoria celei mai mari personalități a politicii și diplomației românești, într-o Românie care nu și-a găsit întotdeauna busola și care nu-și găsește încă pacea interioară.
Să ne reîmprospătăm memoria.

Născut la Craiova, la 4 martie 1882, în familia magistratului Ion Titulescu și a Mariei Titulescu, și-a petrecut copilăria pe moșia tatălui său, în comună Titulești, județul Olt. S-a remarcat de mic prin calitățile sale pentru învățătură, intrând cu media generală 10 la Colegiul „Regele Carol I” din Craiova.

În anul 1900, la examenul de bacalaureat, obține diploma de onoare, fapt ce îi aduce o bursă, din partea orașului sau.

Pleacă la Paris și urmează cursurile Facultății de Drept, unde își va lua și doctoratul cu teza „Teoria drepturilor condiționale”, obținând mențiunea „Eloge”.

Revine în țară și, începând cu anul 1905, a predat dreptul civil în cadrul Universității din Iași, iar din 1909 la Universitatea București.

În această perioadă (1907) devine membru al Partidului Conservator, partid condus de Take Ionescu, de pe listele căruia este ales în 1912 deputat, la doar 30 de ani.

Discursul sau din Parlament l-a determinat pe Take Ionescu să remarce încă de pe atunci (1913), că este „un mare, un extraordinar talent”.

Din această poziție, a militat pentru întregirea

României prin intrare în război. După doar 5 ani, devine ministru de finanțe (1917), portofoliu pe care îl va deține și în 1921, fiind promotorul „impozitului progresiv pe venit” (toate acestea, în condițiile în care, după război, Partidul Conservator dispare), un om al momentului adaptat schimbărilor radicale, survenite pe plan european și național.

În 1918, împreună cu alte personalități române, precum Take Ionescu, Octavian Goga, Traian Vuia, s. a., înființează la Paris, Comitetul Național Roman.

Anul 1920 îl va găsi în delegația României la Conferința de pace de la Paris, unde va fi reprezentant al țării noastre la conferința pentru reparații de la Spa. Din acest an va reprezenta România la toate sesiunile Adunării Societății Națiunilor (excepție fac anii 1922 și 1928), fiind ales de două ori (1930,1931) președinte al acesteia, participând la majoritatea sesiunilor Consiliului Ligii.

Din această funcție a luptat pentru păstrarea granițelor așa cum au fost stabilite prin tratatele de pace de la Paris și pentru bună cooperare a marilor puteri cu statele mici.

Calitățile sale de mare orator l-au făcut să se impună întregii lumi. Au fost situații când, diplomați, senatori, sau miniștri, i-au cerut să-și repete discursurile, doar pentru a mai avea ocazia de a-l privi și asculta pe acest om.

Elocința, calitatea discursului și diplomația sa, l-au recomandat să ocupe postul de trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al României la Londra (6 dec. 1921-6 iul. 1927), după care devine ministru de externe, portofoliu ce-l va deține în perioada 1927-1928 și 1932-1936.

Recunoașterea personalității sale pe plan internațional s-a concretizat prin obținerea portofoliului de Vicepreședinte (1927), apoi al celui de președinte (1934), al Academiei Diplomatice Internaționale din Paris.

Realitatea politică internă (românească) și externă (europeană), în perioada interbelică, au oferit un subiect de analiza asupra personalității lui Nicolae Titulescu, din care s-au desprins unele controverse, pentru că, opiniile posterității nu se suprapun peste cele ale contemporanilor noștri.

Tânărul **diplomat** român s-a afirmat că **patriot** prin activitatea sa de recunoaștere din partea Marilor Puteri a unirii teritoriale și prin maniera admirabilă prin care a susținut cauza României în problema optanților maghiari (litigiul cu Ungaria, în privința Transilvaniei)

Contenciosul cu Uniunea Sovietică privind Basarabia, i-a adus o altfel de reputație.

Dar imaginea lui Titulescu în contextul lui diferă de cea a lui Titulescu în contextul nostru și este costisitor pentru România să ne „jucăm” cu cetățenii români care s-au bucurat de o largă popularitate în vremea lor și după aceea.

Merită așadar să ne aplecăm asupra câtorva evenimente, pentru a readuce în actualitate cursul lor istoric. Oricum istoria își are ciclicitatea ei.

După 1917 și până la începutul noului Război Mondial, Rusia s-a aflat într-o situație delicată, din punct de vedere diplomatic. Moscova nu avea de spus nici un cuvânt în „noul aranjament politic”. Statele din Centrul și Estul Europei s-au simțit pentru prima dată eliberate de sub influența rusească.

Începutul anilor 30 găsește puterea sovietică consolidată, prin victoria Armatei Roșii asupra „Albilor” și a lui Stalin asupra rivalilor. Însă în plan extern Rusia rămânea o putere exclusă. Ea n-a participat la negocierea tratatelor de pace de la Versailles, iar o astfel de umilință nu a mai cunoscut niciodată în raporturile politice cu țările europene.

Pentru Rusia anilor 30, obiectivul major era apropierea de Europa. Pentru România acelei perioade, obiectivul era acela de normalizare a relațiilor cu vecinii, în special cel de la est.

De ce?

Pentru că, în mod oficial, negocierile încheierii unui tratat bilateral au eșuat în 1924 la Viena unde partea romană a respins organizarea unui referendum în Basarabia. Cei doi miniștrii: Maxim Litvinov și Nicolae Titulescu, aveau în comun o ținută intelectuală deosebită și o opțiune europeană. Agendele lor se intersectau. Atât Litvinov cât și Titulescu au fost ambasadori în Marea Britanie și împreună susțineau conceptul „securității colective”. (antifasciști).

În primul rând, Uniunea Sovietică trebuia inclusă în sistemul de securitate colectivă al Ligii Națiunilor.

În al doilea rând, încheierea unui pact de neagresiune, la Londra, însemna recunoașterea tacită a Basarabiei, prin acceptarea definiției teritoriului, propusă de Titulescu.

În al treilea rând, semnarea unui pact de asistență mutuală, potrivit căruia, ajutorul reciproc să se facă în cadrul Ligii Națiunilor, împotriva oricărui agresor, pe baza principiului” prietenii prietenilor noștri, sunt prietenii noștri”.

România avea semnat cu Franța un tratat, din 1926, încurajând Parisul să semneze un tratat asemănător cu Moscova și apoi cu Cehoslovacia.

Oficial, stabilitatea în Est nu putea fi asigurată fără o relație de prietenie romano-sovietică.

Neoficial, România dobândise o importanță strategică. Era singurul stat care construia o punte între U. R. S. S. și Cehoslovacia și de aici cu Franța. Prin urmare,

pactul de asistență mutuală pe care Moscova l-a semnat cu Franța și Cehoslovacia în 1935, nu avea nici o însemnătate fără România.

Nicolae Titulescu a consemnat și necesitatea acestui pact, diplomatul argumentând aceasta (1936), din rațiuni geopolitice: ”dacă apropierea ruso-germană se va face fără noi, aceasta va fi împotriva noastră”, astfel, apropierea dintre cele două state trebuia să ne găsească deja aliați cu U. R. S. S. .

Acest obiectiv devine greu de digerat pentru unii contemporani de azi sau de atunci, pentru că, Moscova își dorea o securitate colectivă prin ameliorarea relațiilor cu Franța și Marea Britanie, prin recunoașterea de către Statele Unite a noii puteri sovietice (obiectiv atins în 1933) și acceptarea Uniunii Sovietice în Liga Națiunilor (1934).

România privea tot către Paris, ca principal garant al configurației postbelice și s-a angajat în susținerea conceptului de securitate colectivă prin intermediul Ligii

Națiunilor. Scopul era acela de a asigura pacea și stabilitatea, prin semnarea unor alianțe cu vecinii, în vederea înlăturării pericolelor revizionismului.

Titulescu a semnat în numele României pactul Briand-Kellogg, în 1928, prin care se scotea în afara legii războiul, ca mijloc de reglementare a disputelor; a fost autorul definiției agresorului și a teritoriului, la care a achiesat inclusiv Rusia, în 1933, la

Londra; a fost vocea ascultată și auzită în cadrul conferințelor dezarmării de la Geneva (1932-1934), în care s-a prevăzut reducerea armamentului în mod egal de către toate statele.

România era astfel liderul Europei de Est, prin convingerea cu care s-a angajat în semnarea tratatelor și a formulării alianțelor regionale:

A.) Împotriva revizionismului maghiar, s-a creat Mică Antanta (proiect inițiat de Take Ionescu și încheiat de N. Titulescu). Fără a reuși atragerea Poloniei în acest proiect, (din cauza diferendului acesteia cu Cehoslovacia, pentru ținutul de granița Teschen).

B.) Împotriva revizionismului sovietic, România a semnat separat cu Polonia, în 1921, un tratat bilateral, pe care l-a reînnoit în 1926 și 1931.

În 1933, deși se semnase un tratat bilateral între Iugoslavia și Cehoslovacia, întărind coeziunea Micii Antante, Titulescu

sesizează o subminare a relațiilor alianței. În primul rând prin atitudinea Cehoslovaciei, care păstra relații apropiate cu Uniunea Sovietică. Apoi, prin faptul că Cehoslovacia era o putere industrială, iar România și Iugoslavia, două puteri rurale, aveau economii asemănătoare și concureau pentru aceleași piețe de desfacere. Iar la toate acestea, se adăugă interesele Germaniei în zonă, care anulau aproape orice inițiativă regională.

C.) Împotriva revizionismului bulgar, Titulescu a creat „Înțelegerea Balcanică” (1934), la care participau alături de România și Iugoslavia, Grecia și Turcia.

Prin aceste alianțe și tratate regionale, diplomatul roman își dovedea lui și posterității calitatea de vizionar. El anticipase ascensiunea lui Hitler, avertizând despre ascensiunea pericolului german. Lucrul acesta s-a dovedit a fi real, foarte repede, în 1934, când Austria, Italia, Ungaria și Germania au semnat împreună o alianță a statelor revizioniste, o replică la „Înțelegerea Balcanică”

Vizionarismul lui Nicolae Titulescu îl putem desprinde din discursurile sale (22 de discursuri adunate în volumul „Pledoarii pentru pace”), din care reiese și orientarea sa pro-europeana, din care s-a desprins misiunea Europei: „construirea unei

Pactul Balcanic

lumi mai bune”.

Prin sacrificiul milioanei de oameni în timpul Marelui Război, se va naște o nouă viață internațională.

Vede Europa ca o colecție de state, un stat divizat în părți separate prin măsuri administrative, încorporate în frontiere.

Două decenii mai târziu, aceste idei au fundat Comunitatea Europeană.

În perioada crizei economice, Titulescu a transmis o altă idee vizionară: „atâta vreme cât această problemă nu este rezolvată, atâta vreme cât toate statele nu vor pune în comun, după un plan rațional, capacitățile lor de producție și de consum, pacea va fi în constant pericol”

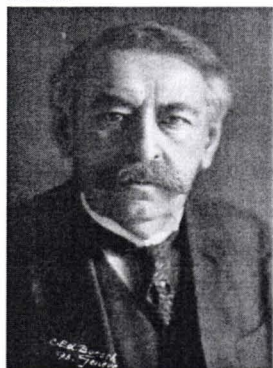
Ideea o regăsim după alți 20 de ani, în documentul ce stă la baza Uniunii Europene, mai precis în Declarația Schuman, care vorbește de „baze comune de dezvoltare economică”, baze ale unificării economice.

Titulescu insistă și asupra barierelor economice care, după părerea sa, reprezintă un obstacol, o amenințare la adresa păcii.

În ciuda câștigării Războiului din 1918, pacea a fost pierdută, pentru că” tratatele de pace au omis să unească noile entități politice într-un sistem comun... Ocupându-se exclusiv de aspectele politice, Tratatul de Pace au provocat o ruptură

unităților economice, au permis dezvoltarea nelimitată a sistemului piețelor închise, a autarhiei economice, care este cel mai mare dușman al unei adevărate vieți internaționale”.

Vizionarismul sau îl reîntâlnim și asupra „spiritualizării frontierelor”, nu că renunțare la frontierele naționale, ci la izolaționism și exclusivism, în favoarea cooperării între state că între egali, scop ce poate fi atins doar prin acorduri între state.

De altfel, proiectul Uniunii Europene, propus de Aristide Briand, prevede „o înțelegere între statele europene după modelul înțelegerilor regionale, în care fiecare stat își păstrează deplină lui suveranitate”.

Apropierea dintre cei doi îl determină pe Titulescu să lămurească trecutul, prezentul și viitorul, desprinse din această inițiativă, care, deși generoasă, în istorie, deci în trecut, a apropiat popoarele de pe continentul care a cunoscut cel mai mare număr de războaie; în prezent, (Uniunea Europeană) este singura soluție pentru a menține pacea între popoare; în viitor, dacă ne punem cinstit în slujba ei, va constitui germenul unei vieți internaționale noi, atât de binefăcătoare, încât „mintea noastră actuală, produs al luptei și al suferinței, nu o poate cuprinde încă”.

În acest context ar trebui analizată personalitatea și calitatea de diplomat a lui Nicolae Titulescu, dar și din perspectiva prin care, în 1935, este propus pentru Premiul Nobel pentru Pace.

La 21 iulie 1936, la Montreux, Litvinov și Titulescu au avut o întâlnire privată, unde au redactat textul pactului de asistență mutuală, pe care urma să-l semneze în septembrie. Dar, la 29 august, la presiunea cercurilor politice de dreapta, suprapuse peste nemulțumirile Regelui Carol al II-lea, (care-și pregătea o guvernare autoritară) privind prestigiul crescând al lui Titulescu pe plan extern, este demis și expulzat din țară.

A fost nevoit să se refugieze la început în Elveția și din 1937 s-a stabilit în Franța, la Cannes, fiind un militant consecvent pentru evitarea războiului, susținând România din exil. .

A fost criticat și în plan extern, la început de Polonia care l-a acuzat că s-a apropiat prea mult de U. R. S. S., apoi de Italia, pentru că s-a împotrivit intervenției acesteia în Etiopia (deși ambele state erau membre în cadrul Ligii Națiunilor).

Diplomatul Titulescu devine un paradox: pe de o parte a fost omul timpului său, pe de altă parte s-a născut prea devreme:

A.) Omul timpului său, pentru că a înțeles cel mai bine nevoile politicii externe a României din perioada interbelică.

B.) S-a născut prea devreme, pentru că multe din conceptele care au stat la baza discursurilor politicii externe, abia în zilele noastre încep să fie luate în seamă și încorporate în logica internațională.

Mistuit de dorul pentru țara sa natală și neîmpăcat cu nedreptățile politice făcute de proprii compatrioți, a murit la 17 martie 1941. La înmormântare, statul român a fost reprezentat numai de Ion Dragu, consilier de presă al Legației și Elena Văcărescu, sicriul, acoperit cu tricolorul românesc fiind așezat în criptă la o săptămână de la deces.

Vestea morții sale o primea Iuliu Maniu, în calitate sa de „prieten și executor testamentar”, de la soția sa Ecaterina Titulescu.

Într-adevăr, la 5 ianuarie 1940, prin Testament, Titulescu scria: „În ce mă privește, cum m-am considerat întotdeauna un soldat al teritoriilor alipite României între 1918 și 1920, doresc să fiu îngropat la Brașov, într-un loc ceva mai departe”, „la poalele Tâmppei, pe o alee între brazi... Prietenii mei de la Brașov îmi vor găsi locul... Apartin Bisericii Ortodoxe Române”.

Această dorință s-a împlinit abia după 51 de ani, fiindcă:

a.) ingrați au fost cei care l-au demis de la conducerea Ministerului de Externe, condamnându-l la surghiun;

b.) resentimentari au fost cei care nu au îngăduit să revină acasă.

Mai întâi refuzul Guvernului italian de a permite trecerea sicriului spre țara. Apoi, un război al împotrivirilor, prin răspunsuri negative primite din partea autorităților de la București, motivate de considerente politice până în 1989; urmate de refuzul nepoatei Ecaterina Titulescu de a-și da acordul pentru deschiderea cavoului și pentru aducerea în țară a osemintelor.

Îndeplinirea ultimei dorințe a Marelui Titulescu a devenit posibilă printr-un consens, în cadrul unui program național, care a reunit personalități precum Corneliu Coposu, Radu Câmpeanu, Sergiu Cunescu, Petre Roman, Nicolae Manolescu, Dan Berindei, Răzvan Theodorescu, Adrian Năstase (ministru de externe), iar din partea Franței pe Alain Poher, președintele senatului și Kyra Bodart, secretarul general al Academiei Diplomatice Internaționale.

La 7 martie 1992 Titulescu se reîntoarce acasă, pentru odihnă veșnică, în curtea Bisericii Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului, lângă soția sa Ecaterina.

În memoria sa, anul 2012 reprezintă o întreită aducere aminte:

- 20 de ani de când Nicolae Titulescu a revenit în România;
- 130 de ani de la naștere;
- 71 de ani de la trecerea sa în neființă.

Și a lăsat posterității, pentru eternitate, un nume, pe care noi trebuie să-l înscriem în panteonul zidirilor de mari idealuri.

Și ne-a mai lăsat o moștenire vibrantă: „Cei ce mor pentru o idee sunt eroii al căror testament este un singur cuvânt:

CONTINUAȚI!”

CĂSĂTORII CARE NU RESPECTĂ TIPARELE OBIȘNUITE, ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA, ÎN VICARIATUL RODNEI

prof. drd. Radu-Ioan BĂEȘ

O căsătorie trebuie să întrunească două mari cerințe pentru a fi considerată perfectă din punct de vedere al încheierii ei. Astfel, avem, pe de o parte, actul căsătoriei în sine, prin care cei doi își declară consensul în mod corect, iar, de cealaltă parte, toate cerințele și condițiile pe care trebuie să le îndeplinească înainte de aceasta. Atunci când actul căsătoriei în sine este făcut așa cum trebuie, căsătoria devine validă, iar dacă se îndeplinesc și acele condiții ce țin de legile bisericești sau civile, este socotită și legală sau licită. Din punct de vedere bisericesc, în Biserica Greco-Catolică, spre deosebire de cea Ortodoxă care susține că este nevoie de ceremonialul public și binecuvântarea preotului, validitatea căsătoriei atunci când nu sunt impedimente canonice ține doar de declararea consensului, acest lucru fiind identificat cu sacramentul în sine, lucru care se poate face chiar și fără prezența unui preot: *Biserica occidentală și romană nu admit această obligație, fiindcă respinge separarea acordului de sacrament, și socotește ca validă căsătoria secretă contractată...fără ceremonii și binecuvântare sau în prezența pasivă a preotului și a martorilor*¹. Doar că în practică nu întotdeauna căsătoria validă este și licită, deoarece căsătoria se poate face și fără ca toate prescrierile legale să fie îndeplinite. Astfel sunt considerate căsătorii ilicite cele contractate fără acordul părinților, căci *conf. &33 cap. III sect. I titl. IV a conc. prov. II „nu sunt licite căsătoriile la care părinții din cauze drepte nu se învoiesc”*², cele fără aprobarea vicarului³, fără licența de la autoritățile militare⁴ sau fără licența de la Sedria Orfanală⁵, cu toate că ele au loc și sunt considerate valide.

¹ Iosif Papp Szilagyi, *Îndreptar al dreptului bisericii catolice orientale pentru folosul studenților și pentru învățătura clerului greco-catolic*, 1880 în Ioan Bolovan, Diana Covaci, Daniela Deteșan, Marius Eppel, Crinela Holom, *Legislația ecleziastică și laică privind familia românească din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2009, p.722.

² Arhivele Naționale, Direcția Județeană Bistrița-Năsăud, Fond Vicariatul Rodnei, pachetul CXVII, dosar 722, an 1894, fila 172.

³ *Idem*, pachetul XXI, dosar 180, an 1863, fila 7.

⁴ *Ibidem*, fila 35.

⁵ *Idem*, pachetul LXXV, dosar 510, an 1883, fila 74.

Totuși, preoții au datoria să vegheze ca orice căsătorie să aibă loc respectând toate aceste prescripții, astfel ca acea căsătorie să fie și validă și licită, iar cei care nu fac acest lucru sunt trași la răspundere. Sunt însă cazuri în care, fie din neglijență⁶, fie din dorința de a nu se păgubi mirii⁷, pur și simplu pentru a primi plata cununiei⁸, sau fiind înșelați de către miri⁹, preoții fac și căsătorii ilicite. Au loc în primul rând căsătorii înainte de primirea aprobărilor necesare, înaintea sosirii dispensei, sau a facultății vicarului. Când să căsătorească pe un văduv din Maieru cu o femeie din parohia sa, preotul din Sângeorz, Silviu Sohorca, primește de la preotul mirelui înștiințarea că trebuie să ceară dispensă de la timpul doliului, însă fiind informat exact în momentul în care mirii vin cu nuntașii la biserică, nu mai oprește căsătoria, fiind convins că vicarul va da dispensa după aceea, deoarece *altcum escorta nupțială umbla în deșertu pe dumuri prin tempulu ăstu neplăcutu*¹⁰. Întrucât dispensa de la gradul al cincilea de consangvinitate întârzie să apară de la Gherla, iar mirii Clement Cotuluși Marta Popițacu sunt pregătiți cu toate, ba mai mult *pentru a evita un scandalu, ba chiar un procesu care interesații erau gata a-l intenta organelor bisericești*, preotul Ilarion Filipoiu din Rodna Nouă, îi căsătorește¹¹. O cu totul altă problemă este atunci când preotul cu bună știință nu respectă legile. Astfel, mirii Costan Marcul din Nușfaleu și Marișca Sebomesan din Dumitrița vor să se căsătorească, mirele nu primește licența de la regiment și renunță. La câteva luni, atunci când primesc licența, vor din nou să se căsătorească, însă în momentul în care preotul le cere să reinnoiască toate cele necesare, nu vor, ci *au trecut la D. P. Ioan Ștefan în Budak, care nepoțiind acestea orânduielei poruncite, l-au cununat spre scăderea cinstei și împotriva rânduielilor date*, căci acest preot, făcându-le cererea pentru licența militară, le-a cerut să se cunune la el¹². În 1853, parohul din Rebra este acuzat că ar fi căsătorit fără vestiri și fără licență de la Regiment¹³. De departe cel mai controversat paroh în legătură cu aceste probleme este Ioan Popp din Runc. Se pare că acest preot, fără să se uite la respectarea normelor, căsătorește pe oricine. Orice cuplu care întâmpină ceva greutăți în primirea aprobărilor necesare, vine în Runc și, probabil, în schimbul unei anumite sume de bani, este căsătorit fără probleme. În 1865, se pare că vicarul îi cere să se prezinte la Năsăud și să dea explicații de ce a căsătorit o pereche de miri fără ca aceștia să fi avut licența de la vicar. El încearcă să explice că mirii l-au înșelat zicând că au primit aprobarea

⁶*Idem*, pachetul XXV, dosar 207, an 1865, fila 51.

⁷*Idem*, pachetul LXVII, dosar 466, an 1881, fila 101.

⁸*Idem*, pachetul III, dosar 34, an 1851, fila 22.

⁹*Idem*, pachetul XXXII; dosar 249, an 1868, fila 99.

¹⁰*Idem*, pachetul LXVII, dosar 466, an 1881, fila 101.

¹¹*Idem*, pachetul LXXVIII, dosar 529, an 1884, fila 37.

¹²*Idem*, pachetul III, dosar 34, an 1851, fila 22.

¹³*Idem*, pachetul V, dosar 57, an 1853, fila 41.

vicarului, iar după nuntă, când le-a cerut-o, nu o aveau. În consecință, se roagă de iertare, recunoscându-și neglijența¹⁴. În iulie 1867, găsim un document în care neagă că ar fi greșit, acuzat fiind de către preotul din Bichigiu că a căsătorit pe Filip de acolo fără aprobările necesare¹⁵. Spre sfârșitul aceluiași an, problema ajunge și la episcop. Acum Ioan Fekete din Sita are o problemă: se bucurase și el de favorurile preotului din Runc, însă acesta, deși îl căsătorise nu i-a dat nici un atestat care să dovedească faptul că e căsătorit cu soția sa. Astfel, atunci când judele procesual, în dorința de a combate concubinajul, îl oprește de la legăturile conjugale, nu poate face altceva decât să se plângă episcopului, care îl pune pe vicar să cerceteze. Se pare că episcopul mai primise asemenea înștiințări, cerând vicarului să-i dea lămuriri și în cauzele trecute, când fusese acuzat că doar logodise militari, sau i-a și cununat, fără aprobări¹⁶. Neagă din nou, zicând că nu a făcut slujba cununiei, ci doar a citit rugăciunea pentru călători, dar vicarul, știindu-i comportarea, nu-i dă crezare, ci răspunde episcopului: *se presupune însă că numitul preot care în mania susținătoarelor ordinațiuni a mai logodit și cununat și pe alți indivizi din parohii străine fără licență și fără de scrisorile prescrise de la respectivii preoți, va fi cununat sau cel puțin logodit pe numitul Urlauber Ion Fekete*¹⁷. Tot în acel timp, fiind acuzat de preotul din Piatra că a căsătorit un cuplu de enoriași de-ai săi, episcopul cere ca Ioan Popp să răspundă la următoarele întrebări: *1) că cum a cutezatu să cunune poporenii care nu sunt ai sei 2) și cumu i-au cununat fără facultate de la Preotulu respectiv și a 3) fără nici un documentu*¹⁸. Nu știm cum s-a terminat investigarea și ce pedeapsă a primit sau nu preotul, însă se pare că ilegalitățile continuă, căci în 1883, când vine noul paroh și face o cerere de dispensă fără timbru, vicarul remarcă: *Trebuie spusu la poprenii că dacă repausatul preot nu a observatu canoanele și ordinațiunile bas., nu urmează că acelea și pe venitoriu să se calce în picioare, ci adusu ordine în toate afacerii bas.*¹⁹ Acest preot și parohia lui devine un soi de exemplu negativ al epocii, căci și în 1887, la patru ani după moartea sa, într-o dispută între parohul din Nepos și cel din Rebrîșoara, se spune: *Poate în urmă a cugetatu Dlu parohu cununătoriu în adâncele sale bătrâneție că s-au schimbatu parohia Rebrîșoara, în parohia Runcu, unde toți aceia se puteau cununa (clandestine) care nu posedau toate recerințele legale spre o cununie licită*²⁰.

¹⁴*Idem*, pachetul XXV, dosar 207, an 1865, fila 51.

¹⁵*Idem*, pachetul XXX, dosar 235, an 1867, filele 71-75.

¹⁶*Ibidem*, fila 105.

¹⁷*Ibidem*, fila 106.

¹⁸*Ibidem*, fila 115.

¹⁹*Idem*, pachetul LXXV, dosar 510, an 1883, fila 18.

²⁰*Idem*, pachetul XC, dosar 591, an 1887, fila 140 verso.

Un alt fel de căsătorii sunt și căsătoriile mixte, sau *mestecate*. În primul rând, căsătoriile dintre creștini și cei necreștini, care nu au botezul valid sunt interzise, atât de legile bisericești, *nu după dreptul canoanelor sacre, ci după obiceiul general al Bisericii, care are putere aici de multe secole și deține puterea prin lege*²¹, dar și de cele laice austriece²², totuși nu este invalidă dacă ea s-a făcut, doar ilicită, deoarece nu este un impediment dărâmat, iar Papa poate dispensa de la acesta²³. Dar și în interiorul creștinismului, se impune verificarea botezului corect și valid al mirilor aparținând unor anumite secte, iar căsătoria trebuie să aibă loc doar când se constată că ambii miri sunt botezați cum trebuie²⁴: *matrimoniile contrase între conjugi botezați în mod legitim presupunând că nu li se opune alt impediment canonic dărâmat, sunt valide, fără distingere că unul dintre ei este apostat, eretic sau schismatic*²⁵. Deși validă, o asemenea căsătorie este considerată ilicită, sfătuindu-se ca întotdeauna persoanele catolice să ia tot o persoană catolică, motivând că altfel partea catolică se expune pericolului de a-și lăsa religia, apoi copiii ar fi crescuți rău, pendulând între o religie și alta, și, în final, că fiind o taină bisericească nu se poate împărtăși altor confesiuni²⁶. Biserica manifestă un interes deosebit asupra acestor cazuri, preoții fiind obligați să transmită anual vicarului tabele cu cei care au contractat o căsătorie mixtă în parohia lor²⁷. Atunci când aceste căsătorii nu se pot evita, trebuie ca partea necatolică să dea o declarație scrisă prin care se obligă că va crește copiii în religia catolică²⁸. În Vicariat se pare că aceste căsătorii primesc binecuvântarea preotului catolic doar dând această declarație. Circularul episcopal din 20 noiembrie 1880, nr. 5393, se pare că introduce obligativitatea dispensei

²¹Iosif Papp Szilagyi, *op. cit.*, în Ioan Bolovan, Diana Covaci, Daniela Deteșan, Marius Eppel, Crinela Holom, *Legislația...*, p. 710.

²²*Ibidem*.

²³Ioan Rațiu, *Prelecțiuni teologice despre matrimoniu, impedimente, procedura cu respect la teoria și practica vigente în provincia mitropolitiană greco-catolică a Albei Iulia*, 1875 în Ioan Bolovan, Diana Covaci, Daniela Deteșan, Marius Eppel, Crinela Holom, *Legislația ecleziastică și laică privind familia românească din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2009, p. 545.

²⁴Iosif Papp Szilagyi, *op. cit.*, în Ioan Bolovan, Diana Covaci, Daniela Deteșan, Marius Eppel, Crinela Holom, *Legislația...*, p. 710.

²⁵Ioan Rațiu, *op. cit.*, în Ioan Bolovan, Diana Covaci, Daniela Deteșan, Marius Eppel, Crinela Holom, *Legislația...*, p. 550.

²⁶*Ibidem*, p. 551.

²⁷Arhivele Naționale, Direcția Județeană Bistrița-Năsăud, Fond *Vicariatul Rodnei*, pachetul XXXIX, dosar 294, an 1871, fila 43.

²⁸Tit Bud, *Îndreptar practic pentru păstoriile sufletești*, Gherla, 1883, în Ioan Bolovan, Diana Covaci, Daniela Deteșan, Marius Eppel, Crinela Holom, *Legislația ecleziastică și laică privind familia românească din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2009, p. 781; *Idem*, pachetul LXXXVI, dosar 570, an 1886, fila 102.

episcopale în cazurile de căsătorii mixte. De fapt, din acest moment se încearcă a se elimina cu totul căsătoriile mixte, întrucât această dispensă nu înlătură impedimentul dispensându-l, ci obligând partea necatolică să se convertească. Atunci când Ștefan Cotuțiu și Saveta Buhosu cer, în 1886, dispensă de la religia mixtă, răspunsul sună în felul următor: *se dă dispensațiunea de la religiunea mixtă sub condițiunea ca să premerge conversiunea sponsului prin abjurarea schismei și prin profesiunea credinței catolice*²⁹, trimițându-se totodată și o formulă pentru declararea credinței catolice în momentul convertirii³⁰, iar pentru această falsă dispensă mirele trebuie să și plătească o sumă de bani³¹. Observând că de fapt nu se dispensează, ci doar se obligă la convertire, vicarul Moisiș, conform bunului său obicei de a ajuta pe cât poate, sfătuiește atunci când, în perioada imediat următoare acestui răspuns, se cere o asemenea dispensă de către preotul din Sângeorz: *la unu cazu analogu suscriindu-se o asemenea rugare, numai pe lângă convertirea părții orientale la confesiunea GC și pe lângă împlinirea altor formalități s-a dat dispensațiunea... sponsa... să se reîntoarcă la confesiunea părintească... și atunci dispensațiunea și alte formalități nefiind de lipsă*³². În actele Vicariatului nu se întâlnesc prea multe dispense de la religia mixtă, fiind doar 4 între 1880 și 1890 și 9 deceniul următor.

Obiceiul strict este ca la o căsătorie mixtă preotul catolic să funcționeze doar pasiv, pentru a nu da impresia că este de acord cu aceasta, căsătoria fiind validă conform principiului că Biserica *respinge separarea acordului de sacrament, și socotește ca validă căsătoria secretă contractată...fără ceremonii și binecuvântare sau în prezența pasivă a preotului și a martorilor*³³. Însă la noi este altă praxă mai blândă, după care *matrimoniile mixte se binecuvântau ca și cele pure*³⁴. În cuprinsul Vicariatului, preoții funcționează întotdeauna activ la încheierea căsătoriilor mixte, rămânând de discutat preotul cărei confesiuni va cununa. După legile imperiale, în 1783, 1792, precum și în patentă imperială din 1853, se oferă exclusivitate preoților catolici la oficierea căsătoriilor mixte³⁵, în articolul de lege 53 din 1868 însă se oferă egalitatea în astfel de căsătorii³⁶. Preotul din Feldru are un

²⁹ Arhivele Naționale, Direcția Județeană Bistrița-Năsăud, Fond Vicariatul Rodnei, pachetul LXXXVI, dosar 570, an 1886, fila 89.

³⁰ *Ibidem*, fila 91.

³¹ *Ibidem*, fila 90.

³² *Ibidem*, fila 105 verso.

³³ Iosif Papp Szilagyi, *op. cit.*, în Ioan Bolovan, Diana Covaci, Daniela Deteșan, Marius Eppel, Crinela Holom, *Legislația...*, p. 722.

³⁴ Ioan Rațiu, *op. cit.*, în Ioan Bolovan, Diana Covaci, Daniela Deteșan, Marius Eppel, Crinela Holom, *Legislația...*, p. 552.

³⁵ Sorina Paula Bolovan, *Familia în satul românesc din Transilvania*, Centrul de Studii Transilvane, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 1999, p. 77-78.

³⁶ Tit Bud, *op. cit.*, în Ioan Bolovan, Diana Covaci, Daniela Deteșan, Marius Eppel, Crinela Holom, *Legislația...*, p. 781.

mire greco-catolic și o mireasă ortodoxă din Susenii Bârgăului. Cerând îndrumări de la vicar, acesta îi răspunde: *După legile cele vechi în căsătoriile mestecate preoții cununători erau cei catolici, dar de când s-a introdus egalitatea confesiunilor, a încetatu această preferință, parohul miresei cununând ca de obicei*³⁷. Totuși, o anumită superioritate se menține față de cei care nu recunosc căsătoria drept taină. Atunci când preotul din Rebrîșoara are pe Griasim Băieșu care vrea să ia în căsătorie o fată luterană, vicarul spune că *la confesiunea luterană cununia nu este taină, parohulu mirelui e îndreptățitu a împlini funcțiunea cununii după datina bisericii noastre în carea cununia e taină*³⁸. Se pare însă că aceste căsătorii mixte stârnesc și animozități între preoții diferitelor confesiuni, mai ales în localitățile cu populație mixtă. Astfel, în 1853, preotul greco-catolic din Nagyfalú, având de făcut o căsătorie mixtă, cere de la pastorul luteran actele necesare pentru mireasă. Pastorul însă răspunde foarte urât și recalcitrant: *au zisuche dacă se mărită după român se miargă la dracu că nu-i va da nemica-căștie dânsu că dacă se mărită după românul va ține legea românească și atunci tot a dracului va fi, și alte prostii care nu sunt demne de a le historiza și neașteptate de la un preot săsesc*³⁹.

Din totalul căsătoriilor înregistrate în matricolele parohiale greco-catolice din cele zece localități studiate, căsătoriile mixte reprezintă doar 2%, adică 144 de căsătorii din cele 5733. Întrucât în Rodna Veche, datorită preocupărilor miniere, populația este foarte mixtă din punct de vedere al religiei și naționalității, aici întâlnim rata cea mai mare de căsătorii de confesiuni diferite, 9% din total, incluzând aici și căsătoriile între romano și greco-catolici, deși teologii nu le consideră mixte, în număr de 69, 8 cu ortodocși, 3 cu luterani, 2 cu reformați și 1 cu persoane calvine. Năsăudul, ca încropire urbană, având o populație la fel de eterogenă, înregistrează 27 de căsătorii mixte, adică 7% din total, 8 cu reformați 7 cu romano-catolici, 8 cu luterani și 4 cu ortodocși. Leșu înregistrează 6 căsătorii mixte, 2% din total, toate 6 cu ortodocși. Ilva Mare are tot 6, 1% din total, 5 cu ortodocși și 1 cu romano-catolici. În Mocod au loc 5 căsătorii mixte, 1% din total, 3 cu ortodocși, 1 cu romano-catolici și 1 cu reformați. În Nepos numărul de căsătorii mixte este doar de 4, tot 1% din total, 3 cu ortodocși și 1 cu romano-catolici. Tot 4 întâlnim și la Rebra, reprezentând tot 1%, 3 cu ortodocși, 1 cu romano-catolici. În Rebrîșoara avem 7 asemenea căsătorii, reprezentând 1%, 6 cu ortodocși, 1 cu romano-catolici. În Telciu și Hordou găsim înregistrată doar câte o căsătorie mixtă, cu un reformat în prima localitate și cu un romano-catolic în cea de-a doua. Împărțirea pe religii este strâns legată de locul de origine și de naționalitate. Astfel, mirii luterani sunt de obicei etnici de origine germană care locuiesc în Năsăud sau

³⁷ Arhivele Naționale, Direcția Județeană Bistrița-Năsăud, Fond *Vicariatul Rodnei*, pachetul LI, dosar 377, an 1876, fila 12.

³⁸ *Idem*, pachetul XXXIX, dosar 294, an 1871, fila 51.

³⁹ *Idem*, pachetul V, dosar 57, an 1853, fila 68.

Rodna Veche, la fel ca și romano-catolicii sau reformații maghiari, pe care însă sub forma administrației politice sau militare îi găsim răspândiți și în alte localități. În acest context, conlocuirea cu populația greco-catolică face ca aceste căsătorii mixte să fie mai frecvente. Ortodocșii provin fie dintre locuitorii Văii Bârgăului, care are populație majoritar ortodoxă, fie din Budac sau Iad, din zona Dejului, precum și din Principate sau din Bucovina.

O altă formă de căsătorie specială este căsătoria civilă. Deși pe tot parcursul perioadei Biserica este obligată ca la căsătorie să îndeplinească unele condiții impuse de stat, la sfârșitul secolului al XIX-lea statul preia cu totul atribuțiile Bisericii legate de dreptul matrimonial. Legile XXXI și XXXIII din 1894 rup colaborarea dintre stat și Biserică, iar statul nu mai recunoaște efectele juridice ale căsătoriei încheiate în fața preoților, acestea urmând să fie acordate căsătoriei încheiate în fața administrației civile⁴⁰. Legile pomenite mențin totuși prevederi anterioare, din timpul colaborării dintre Stat și Biserică, pe care le găsim menționate și în legi anterioare. Astfel, se păstrează interdicțiile precizate înainte la căsătorie, legate de sănătatea mentală și fizică a persoanelor, dar și de rudele în grade apropiate, precum și necesitatea vestirilor⁴¹. Spre deosebire de canoanele bisericești, aceste legi admit la căsătorie persoane care sunt în grade mai îndepărtate de rudenie, precum și pe cele care se înrudesc spiritual, sau nu întrunesc toate prescripțiile cerute de biserică. La fel, disparitatea cultului nu mai este o problemă, la căsătoria civilă fiind admiși miri de orice religie. Această căsătorie este făcută în fața unui funcționar public, a purtătorului de matricole civile. Atunci când cei doi miri vor să se căsătorească, trebuie să-l anunțe pe funcționar despre decizia lor, acesta verifică dacă de la început nu sunt impedimente și apoi redactează vestirile, care vor sta afișate pe un panou paisprezece zile⁴². Căsătoria civilă are loc prin luarea unei declarații a mirilor în prezența a doi martori și apoi trecerea lor în matricole⁴³.

Vestea acestei schimbări radicale nu rămâne fără ecou în rândul ierarhiei bisericești. Biserica încearcă să se opună și contrazice din toate puterile ideea acestui nou tip de mariaj, întrucât se vede lipsită de acea autoritate care-i permitea până acum să admită sau să interzică anumite căsătorii în funcție de canoanele și interesele sale. În aceste circumstanțe, mirii care nu îndeplinesc unele dintre condiții vor putea să se mulțumească doar cu însoțirea civilă, fără a mai avea nevoie de

⁴⁰Sorina Paula Bolovan, *op. cit.*, p. 67.

⁴¹*Instucțiunea ministrului justiției nr. 27243 din 29 iunie 1895 cu privire la procedura legată de vestirea și încheierea căsătoriei*, în Ioan Bolovan, Diana Covaci, Daniela Deteșan, Marius Eppel, Crinela Holom, *Legislația...*, p. 308.

⁴²*Idem*, în *ibidem*, p. 314; Mircea Brie, *op. cit.*, p. 51.

⁴³*Instucțiunea ministrului justiției nr. 27243 din 29 iunie 1895 cu privire la procedura legată de vestirea și încheierea căsătoriei*, în Ioan Bolovan, Diana Covaci, Daniela Deteșan, Marius Eppel, Crinela Holom, *Legislația...*, p. 325.

dispensele bisericești, plătite uneori cu bani grei. Este interesant de văzut cum, atunci când lucrurile sunt defavorabile, discursul teologic se schimbă. Dacă până acum teologii catolici, când este vorba de căsătoriile clandestine sau de cele mixte, susțin sus și tare că se *respinge separarea acordului de sacrament, și socotește ca validă căsătoria secretă contractată...fără ceremonii și binecuvântare*⁴⁴, când vine vorba de căsătoria civilă, se susține contrariul, nerecunoscând decât acele căsătorii încheiate în fața preotului⁴⁵. Spre deosebire de căsătoriile clandestine, care sunt considerate valide, dar ilicite, căsătoria civilă devine invalidă, dar licită. Episcopii catolici din Ungaria și Transilvania, reuniți într-o conferință comună între 31 august și 1 septembrie 1894, hotărâsc modul în care preoții trebuie să acționeze în noile circumstanțe. În primul rând, țin să precizeze că doar acea căsătorie încheiată în fața preotului este validă și că toate cele prescrise și ținute până acum nu se modifică deloc⁴⁶. Preotul trebuie să acționeze însă exact ca și pentru orice altă formalitate cerută de către stat, preotul trebuie să fie cel care supraveghează căsătoria, să facă toate formalitățile. Așa cum a cerut înainte acte de la conducerea politică sau militară, trebuie să se îngrijească și de îndeplinirea formalității căsătoriei civile⁴⁷, a cărei dovadă trebuie să fie păstrată la arhivă⁴⁸, dar aceasta numai ca parte a căsătoriei pe care el o face. Cuplul trebuie să ajungă la oficiul stării civile doar în momentul în care s-au terminat toate cele necesare de către preot și dacă s-au dispensat eventualele impedimente, pentru a nu se ajunge în cazuri în care să fie căsătoriți civil, dar bisericește să fie interzis mariajul. Preoții sunt datori să învețe mereu pe credincioși să nu rămână doar cu actul civil, ci, dacă se poate, chiar în aceeași zi să facă și căsătoria religioasă. În acest scop, pentru a nu tergiversa lucrurile, preoților li se dă dreptul de a dispensa de la a doua și a treia vestire și de la timpul oprit. Din acest moment, preotul este scutit de îndeplinirea oricărei formalități impuse de către stat, responsabilitatea condițiilor puse la căsătorie de legile militare sau politice revine exclusiv purtătorului de matricole civile⁴⁹. Cu toate că matricolele parohiale încetează a fi acte oficiale, iar preotul nu mai trebuie să dea periodic statisticile cerute de către stat, el trebuie să continue a le întocmi pentru uzul propriu, fiindu-i de ajutor în stabilirea legăturilor de rudenie, fiind dator a cere de la purtătorul civil de matricole și a însemna și pe cei căsătoriți doar civil⁵⁰.

⁴⁴Iosif Papp Szilagyi, *op. cit.*, în *ibidem*, p. 722.

⁴⁵Arhivele Naționale, Direcția Județeană Bistrița-Năsăud, Fond *Vicariatul Rodnei*, pachetul XCIII, dosar 609, an 1888, fila 87.

⁴⁶*Ibidem*, filele 20, 88.

⁴⁷*Ibidem*, fila 88.

⁴⁸*Ibidem*, fila 20 verso.

⁴⁹*Ibidem*.

⁵⁰*Ibidem*, fila 22.

În Vicariat, se pare că populația este profund impregnată cu valorile creștine încât nu există cazuri în care mirii să se mulțumească doar cu o căsătorie civilă. În 1901, cuvântarea parohului din Rebrîșoara, Anton Precup, ținută în calitate de locțiitor de vicar la Rodna, probabil la apariția unui asemenea caz, subliniază că *aceasta încă nu s-a întâmplat în Valea Someșului, între marginile acestui Vicariat*⁵¹. Totuși, dacă înainte de 1895 mirii care cereau dispensă amenințau cu traiul în concubinaj, acum ei amenință că vor rămâne doar căsătoriți civil⁵², deși întâlnim doar 4 asemenea cereri de dispensă până în 1900. Oricum, chiar și acel purtător de matricole civile este un locuitor al comunei și implicit un enoriaș al parohului respectiv, așa că, cel puțin din respect față de preot acesta va încerca o colaborare. O relatare a parohului din Salva, din 1895, arată că preotul este cel care are inițiativa căsătoriei, așteptând chiar după căsătoria civilă, fiind gata a o face pe cea religioasă, care a fost pregătită și abia apoi s-a anunțat la oficiul stării civile: *dar este dificultate că purtătoriu de matricole civile nu-mi poate concede căsătoria pân după 14 zile de la însinuire*⁵³. Această întârziere dată de timpul necesar vestirilor civile devine și un motiv terneinic pentru dispensarea de a face nunta în post⁵⁴. La fel, teama ca mirii să nu se mulțumească doar cu căsătoria civilă face ca unii preoți să încalce din reguli, doar să-i poată și căsători religioși în aceeași zi. Astfel, preotul din Leșu scrie vicarului că a cununat un cuplu fără facultarea vicarială *de teama ca mirii să nu se îndestulească doar cu contractu civilu*⁵⁵.

⁵¹ Arhivele Naționale, Direcția Județeană Bistrița-Năsăud, Fond *Colecția personală Emil Precup*, dosar 8, fila 146.

⁵² Arhivele Naționale, Direcția Județeană Bistrița-Năsăud, Fond *Vicariatul Rodnei*, pachetul CXXVII, dosar 773, an 1896, fila 100.

⁵³ *Idem*, pachetul CXXIII, dosar 751, an 1895, fila 321.

⁵⁴ *Idem*, pachetul CXXVII, dosar 773, an 1896, fila 105.

⁵⁵ *Idem*, pachetul CXXIII, dosar 751, an 1895, fila 362.

ÎMPIEDICĂRI ÎN TIMPUL VESTIRILOR ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA, ÎN VICARIATUL RODNEI

prof. drd. Radu-Ioan BĂEȘ

Deși mirii pot lua începutul vestirilor drept începutul căsătoriei, până în momentul în care se află în fața preotului în biserică la cununie nimic nu e sigur. În răstimpul dedicat împlinirii vestirilor se poate întâmpla aproape orice. Viața poate să ia diferite întorsături, generate de mirii înșiși sau de descoperirea diverselor impedimente care există între ei. De departe, cel mai rău lucru care se poate întâmpla este ca unul dintre miri să moară până la căsătorie, cum este cazul teologului absolut Toader Dumitru a cărui logodnică Catarina Popu moare înainte de căsătorie, fiind silit să o înlocuiască rapid cu Rodovica Homeiu¹. Uneori, din diverse cauze, cuplul se destramă din interior. Deși încredințează cu cineva, își pot da seama în acest răstimp că cel ales nu corespunde dorințelor și așteptărilor pe care le au de la el. Un mire din Rodna, fiind convins de paroh să-și legalizeze relația de concubinaj, *au voit a o lua, dară și-au luat pe samă, cum că numita muiere este de tot rea, gurișă, fără omenie, pișcătoare, și pentru aceia dânsu mai bine acum, n-au voitu a-și lua coroană de spini*². De obicei, mireasa este cea care refuză o căsătorie³, mirele alegând de le bun început, după prealabile analize. Totuși nu este o axiomă, întrucât Paraschiva Moldovan din Romului cere dispensă de la două vestiri cu Isidor Curtuiuş, deoarece voind să se mărite cu alt mire, *și fiindu cu toate gata spre a se cununa în 2 februarie a. c., fostulu sponsulu Maștei Apostolu a desfăcut sponsaliile*⁴. În unele situații, căsătoria se anulează din lipsa acordului miresei. Senia Precup, după logodnă vine în fața parohului, *unde s-au declarat mireasa că nu va merge după George prin T. Căsătorii, însă fără motive aduse înainte cuviincioase*⁵. La fel, Gavrilă Hanganu din Borgo-Mureșeni este nevoit să-și caute altă soție, căci *mireasa Palagia G. Tomoroga nu voiește a încheia căsătorie cu el*⁶, nici acum

¹ Arhivele Naționale, Direcția Județeană Bistrița-Năsăud, Fond *Vicariatul Rodnei*, pachetul LXVIII, dosar 529, an 1884, fila 103.

² *Idem*, pachetul III, dosar 34, an 1851, fila 60 verso.

³ *Idem*, pachetul CXXIII, dosar 751, an 1895, fila 102.

⁴ *Idem*, pachetul CXII, dosar 701, an 1893, fila 71.

⁵ *Idem*, pachetul XXVIII, dosar 221, an 1866, fila 69.

⁶ *Idem*, pachetul CXVII, dosar 722, an 1894, fila 256.

însă nu aflăm motivele. Probabil este mai bine așa, decât în cazul lui Alexa Onea din Sângeorz care face publice nemulțumirile pe care le are față de cea pe care o părăsește, denigrând-o în toate felurile în întreg satul⁷. Nepotrivirea devine foarte vizibilă atunci când unul dintre ei face vreo greșală, cum este cazul văduvei Matrona Doboca din Năsăud, care nu mai este dorită de logodnicul ei, întrucât *pregătindu-se spre a se cumuna, înainte de cununie, aceasta s-a îndepărtatu, făcându unu lucru de scandalu pentru poporu*⁸.

Cuplul se poate destrăma și datorită influențelor și presiunilor exterioare. Pornit cu nunta din St. Joseph, învățătorul Toader Pupăză ajunge la casa viitoarei soții în Telciu, unde găsește un alt mire în locul său, *cu care mireasa, în coînțelegerea părinților sei, ba și silită de frații ei și în urmă bătută a fost silită a pacta cu susnumitul spre căsătorie*. Mirele, rămas cu pregătirile făcute în zadar, cere vicarului să nu-i aprobe căsătoria cu al doilea mire fetei, până nu-i va returna suma cheltuită⁹.

Nehotărârea joacă și ea un rol important. Mirii, speriați că pasul este definitiv, iar ofertele maritale diverse, se tem să nu regrete și se retrag, încercând cu alte persoane, apoi, văzând că partida anterioară îi mulțumește mai mult, revin. Cei mai nestatornici par a fi o pereche de etnie romă din Rebrîșoara, în 1853, *e au stricatu în mai multe rânduri tocma la și au zisu să o tipu în focu, că e numa de groază și de frică au făcutu această tocma la*, mirele în schimb caută altă logodnică, dar se întoarce din nou la aceasta, refăcând tocmeala. Parohul Gregor Popp propune vicarului *să li se puie un termin mai îndelungatu, de a se socoti mai bine, ca să nu se întâmple un proces după atâta nestatornicie până acum arătată*¹⁰. La fel de nestatornici sunt și Petre Albu și Anisia Covaci țigani din Sângeorz, care trăiesc în concubinaj, vor să se căsătorească, renunță, el încredințează cu o văduvă din Maieru, apoi revine la Anisia¹¹. Problema este că nehotărârea lor încurcă pe alții. Atunci când renunță la prima logodnică ei încredințează cu alta și, revenind, cum într-un cuplu nu au loc decât două persoane, mereu una va rămâne pe dinafară. Aceasta de obicei cere vicarului să oprească căsătoria celorlalți doi până nu va primi înapoi cheltuielile făcute cu pregătirea căsătoriei¹². Răspunsul vicarului este, în funcție de împrejurări, fie în

⁷ *Idem*, pachetul C, dosar 643, an 1890, filele 30-31.

⁸ *Idem*, pachetul CVII, dosar 681, an 1892, fila 293.

⁹ *Idem*, pachetul LXXVIII, dosar 529, an 1884, fila 21.

¹⁰ *Idem*, pachetul V, dosar 57, an 1853, fila 69.

¹¹ *Idem*, pachetul LXXXI, dosar 547, an 1885, fila 134.

¹² *Idem*, pachetul LXXXI, dosar 547, an 1885, fila 134; pachetul C, dosar 643, an 1890, fila 30.

favoarea părții vătămate, oprind căsătoria¹³, sau în defavoarea ei, lăsând căsătoria să aibă loc, iar partea vătămată să-și primească drepturile prin judecata civilă¹⁴.

Un alt fel de impedimente care pot apărea în timpul vestirilor și pot opri căsătoria, sunt cele canonice, adică mirii se găsesc a fi rude, uneori fără să știe dinainte¹⁵, impedimente ce se cer înlăturate prin dispense obținute de la forurile bisericești.

Părinții mirilor pot să constituie și ei o piedică în calea căsătoriei atunci când nu-și dau acordul. După canoane, căsătoriile fără acordul părinților fiind ilicite, ele se împiedică. În unele cazuri, părinții unuia dintre miri pot să meargă direct la vicar, sau să-i trimită acestuia o petiție pentru a se plânge de neascultarea fiilor, precum și pentru a ruga ca intenționata căsătorie să fie interzisă, iar fiii lor să fie obligați să ia pe altcineva. Nu doar părinții sunt cei care scriu vicarului, ci și preoții care au asemenea situații în parohie. Ei descriu situația, propun soluții, cerând însă sfatul avizat al vicarului. Astfel, Ieronim Slavoca, preotul din Ilva Mare, relatează vicarului, în 26 iunie 1893, despre cazul lui Iacob Doboșiu din localitate, care dorește să ia în căsătorie pe Ileana Grec, venită ca slujnică din Borșa. Împotrivirea părinților este vehementă, amenințând *nu numai că l-ar dezmoșteni, de la ereditatea părintească, ci ar fi în stare a lu și împușca ori toca în capu când ar pleca cu dânsa la cununie*¹⁶. Preotul prezintă cazul vicarului, precizând de la bun început: *întru rezolvarea cazurilor mai în josu descrise, vă rogu a-mi da îndrumările necesare*¹⁷, deoarece el încercase deja să aplaneze conflictul și nu reușise. Arhiva vicarială nu păstrează răspunsul dat de către vicar, dar găsim perechea de tineri trecută în registrul căsătoriilor în data de 28 iulie 1893¹⁸, de unde putem presupune că între timp neînțelegerile dintre ei și părinți dispar. În alte cazuri, preotul se recunoaște depășit de situație și îl trimite el însuși pe tatăl mirelui la Năsăud, să explice vicarului nemulțumirea sa. În acest sens, când tatăl lui Ilisie Sângeorzan din Feldru nu acceptă căsătoria fiului său, preotul scrie vicarului: *la cererea lui îl îndreptu către mult Onoratu oficiu vicarialu spre a dispune că ce am de făcutu*¹⁹. Vicarul oprește căsătoria, iar dacă motivele pentru care tatăl se opune sunt drepte, feciorul va trebui să renunțe la căsătoria

¹³ *Idem*, pachetul LXXXI, dosar 547, an 1885, fila 135 verso.

¹⁴ *Idem*, pachetul C, dosar 643, an 1890, fila 31 verso.

¹⁵ *Idem*, pachetul LVII, dosar 412, an 1878, fila 19; pachetul LXXV, dosar 510, an 1883, fila 97 verso; pachetul XCIII, dosar 609, an 1888, fila 24 verso.

¹⁶ *Idem*, pachetul CXII, dosar 701, an 1893, fila 42 verso.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Arhivele Naționale, Direcția Județeană Bistrița-Năsăud, Fond *Colecția Registrelor de stare civilă*, Matricula cununaților din parohia Ilva Mare, inv. nr. 530, fila 38.

¹⁹ Arhivele Naționale, Direcția Județeană Bistrița-Năsăud, Fond *Vicariatul Rodnei*, pachetul LIV, dosar 396, an 1877, fila 73.

aceasta, căutând altă fată agreată de părinți²⁰. Deși tendința parohilor este de a da importanță opiniei părinților, ca unor oameni cu mai multă înțelepciune și care știu ce este mai bine pentru fii, nu la fel stau lucrurile atunci când mirii trăiesc în concubinaj sau au deja un copil, caz în care încearcă să le faciliteze cât mai mult căsătoria, indiferent de părerea părinților, apelând și la puterea de convingere a forurilor bisericești superioare. În 1879, parohul din Ilva Mare are ocazia de a căsători pe doi concubini, însă tatăl mirelui se împotrivește, iar preotul scrie vicarului: *aveți bunătate a lu cita pe tatălu mirelui la Dvoastre și alu capacita să lu lase pe fiul său a se căsători cu deflorata mireasă... sau a recere oficiului politicu Cercuale a aduce la ordine pe tatălu mirelui*²¹. Mirele este chemat împreună cu tatăl lui și, declarând că renunță la moștenire, i se aprobă căsătoria²².

Nu doar părinții se pot opune căsătoriilor intenționate de către copii, ci și invers, copii cer vicarului să interzică căsătoria părinților, atunci când aceștia sunt văduvi. Toată împotrivirea fiilor este din cauza dorinței de a moșteni averea părinților. Atunci când bărbații văduvi se căsătoresc cu femei tinere, copiii se văd în pericol de a avea alți frați, rezultați din această nouă căsătorie, care să primească și ei o parte din moștenire. La fel, li se pare că femeia respectivă se căsătorește doar pentru avere cu tatăl lor. Bătrânul Toma Popp din St. Joseph, în vârstă de 70 de ani, fiind muștrat de către autorități din cauza concubinajului cu femeie tânără, dorește să-și legalizeze situația, însă fetele cer preotului să oprească această căsătorie, *din cauză că bătrânul lor tată a lua una mulere tânără, cu care poate să aibă prunci, pe care a-i susține nu e în stare din cauza bătrânețiloru, apoi și fetele se vădu scurtate de la părțile lor de ereditate ce li s-ar cuvini*²³. Ajungând la cunoștința vicarului Moisil, acesta oprește nunta, spunând să-și ia gândul de la căsătorie, adoptând și el punctul de vedere al fetelor: *a mai face alți copii acum la adânci bătrânețe pe carii să nu-i poată crește și să cadă numai spre greutatea altora*²⁴. Aceași problemă apare și în cazul lui Scridon Nițu din Sângeorz, de 60 de ani, care vrea să se cunune cu slujnica sa, iar după multe insistențe preotul îl vestește. După prima vestire copiii mirelui vin la preot, hotărâți să oprească efectuarea căsătoriei. Toate documentele se constituie într-un adevărat dosar, care se transmite vicarului. Dosarul conține prezentarea obiectivă a preotului²⁵, urmată de prezentarea judeului cercual, care este nepotul mirelui, care prezintă faptul că bătrânul și-a donat întreaga avere fiului, neavând teoretic cu ce să-și crească eventualii copii, redactată pe un ton

²⁰ *Ibidem*, fila 74.

²¹ *Idem*, pachetul LX, dosar 427, an 1879, fila 33.

²² *Ibidem*, fila 33 verso.

²³ *Idem*, pachetul XXXVII, dosar 278, an 1870, fila 106.

²⁴ *Ibidem*, fila 107.

²⁵ *Idem*, pachetul XVII, dosar 153, an 1861, fila 123.

acid: *acum acelu unchiu, poate lovit de dracu cu lopata, voiește a se însura cu o buduhală, ce este îngreunată cu nume de dânsu, însă în față cu bună samă de alți prașcăi*²⁶. Al treilea document este un atestat semnat de judele și membrii comunali, care adevăresc că nu e vrednic să se însoare și că poate trăi cu feciorul sau cu o fată care oricum e singură, fiind văduvă²⁷. Următorul document conține declarația fiului care, după ce susține că această căsătorie nu-i aduce decât rușine tatălui, prezintă și motivul că *eu îmi țin dreptulu de a mai moșteni din avuția lui cea mișcătoare și care o mai are*, învoindu-se doar la căsătoria lui cu o femeie în vârstă, cu care să nu mai poată avea copii, așa cum declară în continuare și surorile sale²⁸.

Faptul că nu mai are avere și dorește să se căsătorească se constituie într-un impediment politic. Acesta este invocat atât în cazul anterior, când mirele și-a donat totul fiului său, cât și în cazul lui Ion Buflea, văduv fără copii din Rebrîșoara. El vrea să se recăsătorească în 1864 și probabil cineva dorește să-l oprească, întrucât *reprezentatiunea comunală*, în frunte cu judele redactează un atestat prin care se arată că posedă avere imobilă cât să susțină o soție, completând totuși că după moartea sa, conform unui act de donație din 1859, tot ce are îi revine lui Iacob Ciuta, iar eventualii copii nu ar rămâne cu nimic²⁹. A doua zi îl și găsim trecut împreună cu văduva Nastasia Doboca în matricola cununaților³⁰, semn că nunta a avut loc, nefiind oprită.

Cel mai mare număr de împiedicări, în afară de cele canonice, este însă constituit de către cererile de a se opri căsătoria, din partea unor fete căzute, foste iubite ale mirilor, care susțin că au copii cu ei. Dorința lor este ca mirele să renunțe la căsătoria pregătită și să le ia pe ele de soții. Deși au copii și de mai mult timp, până când feciorul se căsătorește nu există cadrul în care să-l poată constrânge, acum cererile acestea funcționează ca un fel de șantaj: ori te căsătorești cu mine, ori nu te las să te căsătorești. Șantajul este cu atât mai acerb cu cât statutul de fată căzută este cel mai rău dintre toate, suportând rușinea și oprobiul public. Căsătoria este singurul mod de a scăpa de acest statut, iar dacă nu se face cu tatăl copilului, cu greu se mai găsesc alți pretendenți. Vestirile fac cunoscută în tot satul căsătoria pe care feciorul intenționează să o aibă și fetele acționează, ca să nu scape ocazia, câteodată chiar după prima veste³¹. În cele

²⁶ *Ibidem*, fila 124.

²⁷ *Ibidem*, fila 130.

²⁸ *Ibidem*, fila 131.

²⁹ *Idem*, pachetul XXIII, dosar 194, an 1864, fila 82.

³⁰ Arhivele Naționale, Direcția Județeană Bistrița-Năsăud, Fond *Colecția Registrelor de stare civilă*, Matricola cununaților din parohia Rebrîșoara, inv. nr. 975, fila 26.

³¹ Arhivele Naționale, Direcția Județeană Bistrița-Năsăud, Fond *Vicariatul Rodnei*, pachetul XLVII, dosar 344, an 1874, fila 8.

mai multe cazuri, ele merg la preot și le expun situația, cerând rezolvarea problemei³², unele dintre ele trimit însă cererea și direct la vicar³³. De fiecare dată, fetele spun că au fost înșelate și că feciorii le-au promis că le vor lua în căsătorie³⁴, pentru a-și motiva oarecum escapadele amoroase pe care le-au avut cu ei, dar și pentru a-i obliga să se țină de promisiunea aceasta și să le ia în căsătorie. În aproape toate cazurile, fata cere ca feciorul să renunțe la căsătoria care tocmai s-a vestit și să se cunune cu ea³⁵. Totuși, nu exclud și varianta secundară, aceea de a le plăti o anumită sumă de bani pentru nașterea și creșterea copilului³⁶.

Parohul ascultă plângerile, îi cheamă pe cei în cauză în fața sa³⁷ încercând să-i *împăciuiască*³⁸. În continuare, preotul desfășoară o anchetă prin care să se afle dacă acuzațiile aduse sunt valabile sau nu, redactând acte cuprinzând depozițiile martorilor, asemănătoare cu cele ale cauzelor de divorț³⁹. Oficiul parohial se constituie într-un complet de judecată, analizând cauza, și dând un verdict, așa cum explică parohul Gregor Popp din Rebrîșoara în 1862: *I-am judecatu după datina până acum servată în astfel de cazuri*⁴⁰. Mirele poate să recunoască paternitatea copilului⁴¹, asumându-și totodată și obligațiile ce-i revin, obligându-se să plătească ceea ce se va hotărî⁴², sau să nege acuzațiile ce i se aduc⁴³. Spre a-și dovedi nevinovăția, unii dintre miri folosesc o tactică interesantă și anume recunosc că au avut relații amoroase cu fata respectivă, dar arată că nu au fost singurii, astfel că stabilirea paternității, având în vedere mijloacele medicale din epocă, devine aproape imposibilă, ceea ce îi ajută să scape oarecum nepedepsiți. Astfel, când Vasile Ceuca din Salva este cercetat despre paternitatea copilului, *feciorul pe mai mulți alții juni cu dânsul asemenea a fi vinovați cu*

³² *Idem*, pachetul XIX, dosar 166, an 1862, fila 52.

³³ *Idem*, pachetul XXX, dosar 235, an 1867, fila 80; pachetul LI, dosar 377, an 1876, fila 13.

³⁴ *Idem*, pachetul XIX, dosar 166, an 1862, fila 52; pachetul XLIX, dosar 361, an 1875, fila 44; pachetul LIV, dosar 396, an 1877, fila 6; pachetul LXXXVI, dosar 570, an 1886, fila 118; pachetul CXII, dosar 701, an 1893, fila 387.

³⁵ *Idem*, pachetul LI, dosar 377, an 1876, fila 13; pachetul LIV, 396, an 1877, fila 6; pachetul CVII, dosar 681, an 1892, fila 156.

³⁶ *Idem*, pachetul XXX, dosar 235, an 1867, fila 80; pachetul LIV, dosar 396, an 1877, fila 6; pachetul LXXXVI, dosar 570, an 1886, fila 118; pachetul CVII, dosar 681, an 1892, fila 156.

³⁷ *Idem*, pachetul XLVII, dosar 344, an 1874, fila 8; pachetul XCV, dosar 625, an 1889, fila 41 verso.

³⁸ *Idem*, pachetul XXXIX, dosar 294, an 1871, fila 9.

³⁹ *Idem*, pachetul III, dosar 34, an 1851, filele 60, 62, 63, 64.

⁴⁰ *Idem*, pachetul XIX, dosar 166, an 1862, fila 52.

⁴¹ *Idem*, pachetul CVII, dosar 681, an 1892, fila 156.

⁴² *Idem*, pachetul XIX, dosar 166, an 1862, fila 52; pachetul XXXIX, dosar 294, an 1871, fila 9.

⁴³ *Idem*, pachetul XXXII, dosar 249, an 1868, fila 33; pachetul XLVII, dosar 344, an 1874, fila 8; pachetul LI, dosar 377, an 1876, fila 2.

numele i-au aretat⁴⁴. La fel, tatăl unui fecior explică: *fata nici nu se vede a fi îngreunată nici de cumva este nu poate adevăra că e numai cu fiul meu fiindcă carea și-a mâncatu odată fecioria este asemenea unei mori, ci totul se vede a fi numai o silă morală*⁴⁵. Moralitatea fetei este distrusă, la fel ca și credibilitatea ei. Parohul Iosif Balu din Ilva Mare spune despre Luciana Rusu că *dânsa a fost greșită cu mai mulți, ajungând apoi la concluzia că mirele pe nedreptu se împiedecă de la căsătorie prin o depravată cu câți blăstămați vinovată, cum e Luciana Rusu*⁴⁶. Acceptarea acestor relații de către o fată căzută pot fi puse pe seama dorinței de a se căsători, sau de a căpăta un statut social, o situație inversă a celei prezentate în romanul *Ion* de Liviu Rebreanu. Ea îl acceptă pe băiat, are un copil cu el, apoi îl obligă să se căsătorească cu ea. Acest lucru se face uneori și cu știrea părinților, care doresc să-și vadă fetele măritate cât mai repede și cât mai bine. Vasile Ceuca, fecior de om bogat, ba și adoptat pe averea unor bătrâni, din Salva, spune că *însuși tatăl fetei, Ion Ursu l-au chemat în casa lui dându-i prileju de a se putea întâlni cu fata*⁴⁷. Deși fetele încearcă din răspuțeri să obțină căsătoria cu ei, toți feciorii refuză categoric, acceptând să plătească oricât, dar niciodată nu vor o căsătorie cu ele⁴⁸, așa cum zice mirele Ion Burduhos din Rebrîșoara în 1868: *orice fel de plată se va hotări prin judecătorie o vor pune-o amândoi, însă pe Catarina Cottu, pentru purtarea ei cea rea... nici cumu o va lua de muiere*⁴⁹. Atunci când feciorul neagă sau nu vrea să plătească, situația devine de competența judecătoriei civile⁵⁰, a Preturii⁵¹, sau a Sedriei⁵². În 1893, parohul Ieronim Slavoca din Ilva Mare scrie în acest sens vicarului: *Deși recunoașterea paternității și desdăunarea aparține Tribunalului civil, totuși eu mi-am ținut de datorință a releva aceste împrejurări*⁵³.

Toate aceste cercetări făcute de preot se aduc la cunoștința vicarului, spre a lua hotărârea finală. Prezentarea însă este însoțită de remarci ale preotului, care, datorită cercetării obiective a situației sau poate datorită subiectivității, recomandă fie ca feciorul să fie oprit⁵⁴, fie să nu se ia în considerare plângerea

⁴⁴ *Idem*, pachetul VIII, dosar 91, an 1856, fila 25.

⁴⁵ *Idem*, pachetul LI, dosar 377, an 1876, fila 13.

⁴⁶ *Ibidem*, fila 2.

⁴⁷ *Idem*, pachetul VIII, dosar 91, an 1856, fila 25.

⁴⁸ *Idem*, pachetul VIII, dosar 91, an 1856, fila 25; pachetul XXXIX, dosar 294, an 1871, fila 9; pachetul XLVII, dosar 344, an 1874, fila 8.

⁴⁹ *Idem*, pachetul XXXII, dosar 249, an 1868, fila 33.

⁵⁰ *Idem*, pachetul XLVII, dosar 344, an 1874, fila 8.

⁵¹ *Idem*, pachetul VIII, dosar 91, an 1856, fila 25.

⁵² *Idem*, pachetul XXXII, dosar 249, an 1868, fila 33.

⁵³ *Idem*, pachetul CXII, dosar 701, an 1893, fila 387.

⁵⁴ *Idem*, pachetul XIX, dosar 166, an 1862, fila 52; pachetul XLIX, dosar 361, an 1875, fila 44; pachetul LIV, dosar 396, an 1877, fila 6.

fetei⁵⁵. Vicarul nu poate să oblige pe nimeni să se căsătorească cu acele fete, spunând că *după sustătătoarele ordinațiuni și legi în prima linie se recere iubire și plăcere, sila și lipsa de iubire este împiedecătoare de căsătorie*⁵⁶. Ceea ce poate face totuși este să ceară mirilor să plătească, oprind căsătoria până în momentul în care situația se clarifică. În absolut toate cazurile, căsătoria se aprobă *dacă va îndestului pe cea rușinată de elu, mai nainte de împăciuire nici cum să se cunune*⁵⁷. Atunci când totul este clar și paternitatea este dovedită, vicarul nu dă aprobare pentru căsătorie până în momentul în care mirele *va aduce zisulu certificat sau atestatu despre împăciuire*⁵⁸. Dacă în schimb situația este neclară, urmând un proces civil, atunci mirele trebuie măcar *să depună la oficiul parohial unu reversu ca în cazul cându judecătoria îl va condamna a escontata pe Maria Leuca fără a aștepta silă, va satisface*⁵⁹. Uneori, mirii se obligă doar verbal să plătească⁶⁰. În 1876, găsim un caz interesant, când șantajul este dus la extrem, în care un tată al unui mire se adresează Episcopului pentru a rezolva situația creată. Fiul său a împlinit toate pentru căsătorie, dar când să primească licența vicarului, acesta nu o dă, motivând că o fată ar avea copil cu el. Vicarul, așa cum arătam mai sus, cere dovada că s-au plătit despăgubirile cerute, însă fata nu cere despăgubire, ci doar să se căsătorească cu ea, deci nu are ce document să aducă. Încearcă și la tribunalul civil, însă nu se poate da singur în judecată, dacă fata nu-l acuză⁶¹. Informat despre problemă, episcopul amintește vicarului că feciorul nu se poate obliga să ia în căsătorie o persoană pe care n-o dorește, astfel singura soluție este ca fata să primească despăgubirea, iar feciorul să ia în căsătorie pe cine vrea⁶².

Despăgubirea cerută este situată în jurul sumei de 40-50 de fl. ⁶³, sumă echivalentă, așa după cum putem observa din foile de zestre, cu prețul unui iugăr de pământ sau al unei vaci cu lapte⁶⁴. Există și fete care cer sume foarte mari, cum este Luciana Rusu din Ilva Mare, care pretinde 180 de fl., sumă pe care n-o agreează nici parohul, propunând să se rămână în limitele normale de 40-50 de

⁵⁵ *Idem*, pachetul VIII, dosar 91, an 1856, fila 25; pachetul XXXII, dosar 249, an 1868, fila 33; pachetul LI, dosar 377, an 1876, fila 2.

⁵⁶ *Idem*, pachetul XLVII, dosar 344, an 1874, fila 9.

⁵⁷ *Idem*, pachetul XXXVII, dosar 278, an 1870, fila 47.

⁵⁸ *Idem*, pachetul XLIX, dosar 361, an 1875, fila 45 verso.

⁵⁹ *Idem*, pachetul XLVII, dosar 344, an 1874, fila 9; vezi și pachetul III, dosar 34, an 1851, fila 62.

⁶⁰ *Idem*, pachetul XXXII, dosar 249, an 1868, fila 33.

⁶¹ *Idem*, pachetul LI, dosar 377, an 1876, fila 13.

⁶² *Ibidem*, fila 14 verso.

⁶³ *Idem*, pachetul XIX, dosar 166, an 1862, fila 52; pachetul LI, dosar 377, an 1876, fila 2.

⁶⁴ Arhivele Naționale, Direcția Județeană Bistrița-Năsăud, Fond *Oficiul parohial greco-catolic Ilva Mare*, dosar 27, fila 133.

fl.⁶⁵ Atunci când din cauza sărăciei mirii nu au bani ca să le despăgubească, ei pot promite în schimb că vor lua copilul la ei și îl vor crește⁶⁶. Un asemenea caz îl găsim consemnat în unul din registrele parohiale din Măgura, când se ia declarația de bună învoire a mirilor Iuon Steinbringer și Solomia Schott, în 1867. După obișnuitele contracte și declarația martorilor, găsim însemnată o *Adeverință*, care consemnează: *Eu subscrisulu adevăresc cum că am făcutu unu pruncu în patu nelegiuitu cu fata spurie Gaftona a Senii Sisteriti din Măgura, și mă obligeziu, cum că eu sunt gata, fiindcă n-am bani cu ce să-i plătescu fetei aceia pentru durerile nașterii și pierderea de timpu a patului, de a lua prunculu de mine făcut în casa mea și de alu crește...*⁶⁷ Urmează apoi și declarația miresei, care își dă acordul ca viitorul ei soț să aducă acel copil în casă⁶⁸.

Dovada că acum, la căsătorie, este singurul moment în care feciorii pot fi constrânși, este și faptul că apar plângeri care cer despăgubirea pentru fete care au avut copii cu ei în urmă cu trei⁶⁹ sau șase ani⁷⁰. Uneori însă cererile sunt exagerate, de fiecare dată când un fecior intenționează să se căsătorească, fata căzută merge și-l oprește, ajungând, teoretic să nu se mai poată căsători niciodată. Așa este cazul lui Tănase Filipoiu din Rodna Nouă, împiedecat de o fată căzută, iar parohul prezintă situația astfel: *S-au încercatu numitulu fecior Tenase Filipoiu a se căsători de mai multe ori, și totdeauna prin machinațiunile acestei fete au fost împiedecatu la căsătorie*⁷¹. Vicarul, fiind convins că gestul este exagerat, lasă căsătoria să continue, iar fata să-și caute dreptulu la judecătoria civilă⁷². Fetele pot profita de aceste interdicții impuse de vicar la căsătoria celor acuzați că au copii, făcând din aceasta o metodă de a câștiga bani. O fată căzută din Rodna acuză un fecior că ar fi lăsat-o însărcinată, iar investigația parohului, urmată de declarațiile moașei și ale unor femei, duce la concluzia că aceasta nici măcar nu este însărcinată. La final, preotul remarcă: *Numita muiere mai fiind încă o dată pre Ilva Mare impregnată, au dobândit 40 fl. și așa, socotește che și acum ar mai dobândi*⁷³. Această atitudine poate însă să le și dăuneze, întrucât mirele cere ca în

Arhivele Naționale, Direcția Județeană Bistrița-Năsăud, Fond *Vicariatul Rodnei*, pachetul LI, dosar 377, an 1876, fila 2.

⁶⁶ *Idem*, pachetul LI, dosar 377, an 1876, fila 2; pachetul CVII, dosar 681, an 1892, fila 156 verso.

⁶⁷ Arhivele Naționale, Direcția Județeană Bistrița-Năsăud, Fond *Colecția Registrelor de stare civilă*, Matricola cununaților din parohia Măgura Ilvei, inv. nr. 632, fila 111.

⁶⁸ *Ibidem*.

⁶⁹ Arhivele Naționale, Direcția Județeană Bistrița-Năsăud, Fond *Vicariatul Rodnei*, pachetul LIV, dosar 396, an 1877, fila 6.

⁷⁰ *Idem*, pachetul XXXVII, dosar 278, an 1870, fila 47.

⁷¹ *Idem*, pachetul XCV, dosar 625, an 1889, 41 verso.

⁷² *Ibidem*.

⁷³ *Idem*, pachetul III, dosar 34, an 1851, fila 60 verso.

cazul în care nu va naște, să fie pedepsită *pentru rușinea și valul cel mult*⁷⁴. Câteodată însă fetele nu au posibilitatea să ajungă în timp util cu plângerile lor la paroh sau vicar, cererile apărând după ce vicarul dă licența⁷⁵, aprobând căsătoria. Acum nu se mai poate face nimic, dispoziția vicarului fiind doar una ipotetică, sperând că încă nu a avut loc căsătoria. Atunci când Flore Cira din Ilva Mare are deja licența de căsătorie cu Nastasia Popanton, Mina Dobosiu roagă să fie oprit, căci are un copil cu el. Răspunsul vicarului sună astfel: *De cumva cununia lui Florian Cira ... până la sosirea acesteia nu s-a înfăptuitu, să nu se cunune...*⁷⁶

⁷⁴ *Ibidem*.

⁷⁵ *Idem*, pachetul XCV, dosar 625, an 1889, 41 verso .

⁷⁶ *Idem*, pachetul LXXXVI, dosar 570, an 1886, fila 119 verso.

BRANDINGUL ȘI BRANDUL DE ORAȘ. STUDIU DE CAZ: BRANDUL TURISTIC AL ORAȘULUI BISTRIȚA (JUDEȚUL BISTRIȚA-NĂSĂUD)

Ioan BĂCA

1. INTRODUCERE

În ultimii ani, odată cu lansarea brandului de țară al României, s-au intensificat și preocupările pentru stabilirea brandului de oraș, în scopul unei mai bune promovări turistice a așezărilor urbane pe piața turistică națională și internațională. Orașe precum Târgu-Mureș, Iași, Cluj-Napoca, Sibiu, Brașov sau București au făcut demersuri susținute pentru transformarea lor din simple destinații turistice în branduri consacrate, pentru a fi mai ușor percepute de către vizitatori. Pe lângă orașele mari ale țării, caracterizate printr-o încărcătură cultural-istorică semnificativă, se adaugă și orașele mai mici, care sunt în căutarea unei identități pe piața turistică. Este și cazul orașului Bistrița.

Prin urmare, prezenta lucrare își propune să contribuie, sub aspect științific și metodologic, la cunoașterea procesului de elaborare a unui brand de oraș, în vederea conturării unor modele de branding, atât în cazul orașelor, cât și în cazul așezărilor rurale din România.

2. METODOLOGIE

Pentru realizarea studiului de față a fost consultată bibliografia de specialitate, referitoare la brandul și brandingul de oraș (Anholt, 2006; Benoit, 2002; Kotler, 2002; Armstrong, și Kotler, 2006; Kotler, 2006; Kotler et. al., 2009; Kotler et al., 2010; Rotar, 2006; Popescu, 2007), s-a participat la ședințele publice ale Primăriei Bistrița legate de lansarea și adoptarea proiectului și au fost parcurse numeroase articole din presa scrisă cu privire la preocupările autorităților locale din orașele țării pentru stabilirea brandului de oraș.

3. REZULTATE ȘI DISCUȚII

3.1. Premise cultural-istorice pentru elaborarea brandului turistic al orașului Bistrița

Orașul Bistrița, reședință a județului Bistrița-Năsăud, este unul dintre cele șapte orașe medievale ale Transilvaniei (Siebenburgen), alături de Cluj, Sebeș, Sighișoara, Mediaș, Sibiu, și Brașov, fapt care-i conferă un statut privilegiat din perspectivă istorică și culturală. Astfel, centrul vechi al orașului conservă câteva

edificii arhitecturale din perioada medievală, cu valoare emblematică, dintre care amintim: ruinele zidului de incintă, biserica evanghelică, biserica minoriților, ansamblul „Sugălete”, „Casa Petterman” etc. (Rădulescu, 2005).

Datorită acestui fapt, Bistrița a devenit de câțiva ani un oraș al festivalurilor și manifestărilor culturale, menite să pună în valoare moștenirea sa istorică. Este vorba de Serbările Bistriței Medievale, Festivalul Internațional de Folclor „Nunta Zamferei”, Festivalul Etniilor „Pfingstfest”, Festivalul Național de Interpretare a Cântecului Popular Românesc „Pană de Păun”, Festivalul Internațional al Fanfarelor, Ostenmarkt etc.

Prin urmare, toate aceste manifestări subliniază potențialul cultural-turistic al orașului și contribuie la conturarea acestuia ca destinație turistică de gen. În acest context, s-a simțit nevoia ca încărcătura cultural-istorică a orașului să fie transpusă și în plan imagistic, pentru ca acesta să se facă mai ușor remarcat pe piața turistică internă și internațională. Astfel, în cadrul strategiei de dezvoltare a orașului, la sfârșitul anului 2010 Primăria Bistrița a lansat proiectul brandului turistic al orașului, care să promoveze în perioada următoare produsul turistic „Cetatea Medievală Bistrița”.

După Kotler (2006), un brand reprezintă un logo, un simbol sau un design, un nume sau combinația lor, definind și diferențiind un produs sau o companie, și se remarcă prin 6 tipuri de semnificații pozitive transmise: atribute, beneficii, valori, cultură, personalitate, tip de consumator căruia i se adresează.

Conform Landor Lexicon brandul este suma tuturor caracteristicilor tangibile și intangibile, care individualizează o ofertă și o fac unică, iar brandingul este definit ca procesul prin care brandul și identitatea sa sunt create și dezvoltate.

Pornind de la aceste definiții, brandul orașului Bistrița trebuia să fie reprezentat printr-un simbol, care să reprezinte suma tuturor percepțiilor și asocierilor pe care locuitorii le au în legătură cu orașul în care trăiesc, dar în același timp să aibă semnificații și pentru turiști (Popescu, 2007). S-a stabilit ca în structura brandului să intre trei elemente: o siglă, o mascotă și un slogan, toate având rolul de a da o nouă identitate orașului și de a exprima imaginea cultural-istorică și valențele atractive ale acestuia, în vederea includerii lui în circuitele turistice locale, regionale, naționale și internaționale (Benoit, 2002, Rotar, 2006).

3. 2. Etapele procesului de branding

Propunerea pentru elaborarea brandului turistic al orașului Bistrița s-a făcut în cadrul proiectului „Promovarea turistică a Cetății Medievale Bistrița” lansat de Primăria municipiului Bistrița și aprobat în data de 16. 02. 2011. Proiectul, în valoare de 1.000.000 de lei, se va derula pe toată durata anului 2011 și este finanțat de Fondul European de Dezvoltare Regională, prin Programul Operațional Regional, Axa prioritară 5 – „Dezvoltarea durabilă și promovarea turismului”,

domeniul major de intervenție 5. 3 – „Promovarea potențialului turistic și crearea infrastructurii necesare în scopul creșterii atractivității României ca destinație turistică”.

Pentru stabilirea brandului turistic al orașului Bistrița s-au parcurs mai multe etape, desfășurate pe durata unei luni calendaristice, între 16. 02. 2011 și 16. 03. 2011.

În prima etapă a avut loc lansarea proiectului de branding în cadrul unei ședințe publice, la care au participat consilierii locali, reprezentanți ai serviciilor de patrimoniu, mass-media și cetățeni. Cu această ocazie s-a expus proiectul în fața audienței, s-au făcut precizări legate de importanța sa pentru promovarea turistică a orașului Bistrița și s-au făcut primele propuneri pentru sigla, sloganul și mascota brandului, desprinse din patrimoniul cultural-istoric al orașului. Astfel, pentru siglă s-au propus biserica evanghelică și potcoava, pentru mascotă struțul, elemente care apar pe stema orașului, iar ca slogan s-a propus: „Bistrița-oraș al pasajelor”, urmând ca în perioada următoare să fie consultată și populația orașului. Prin urmare, s-a lansat invitația pentru depunerea altor propuneri de siglă, mascotă și slogan.

Cea de-a doua etapă a presupus realizarea de către artiștii plastici bistrițeni a unor reprezentări grafice privind sigla și mascota brandului, precum și elaborarea unor sloganuri.

În etapa a treia s-au prezentat publicului, în cadrul unei emisiuni la postul local de televiziune As-Tv, toate propunerile înaintate spre primărie referitoare la sigla, mascota și sloganul orașului. Astfel, pentru siglă s-au propus mai multe reprezentări grafice stilizate, cum ar fi: Biserica Evanghelică, Turnul Dogarilor, pasajele medievale, ansamblul arhitectural medieval „Sugălete”, „Coroana de Aur”, element care apare în romanul „Dracula” scris de Bram Stoker în 1897, pentru mascotă s-au propus: struțul cu potcoava în cioc, leul îmbrăcat în straie medievale și un cavaler medieval, iar pentru slogan s-au propus sintagmele: „Bistrița, orașul străjuit de turn”, „Bistrița, orașul pasajelor”, „Bistrița, poarta Transilvaniei”, „Bistrița, oraș al imnului național” și „O inimă de leu este curajul nostru!”.

De asemenea, postul local de televiziune As-Tv a efectuat un sondaj de opinie referitor la preferințele bistrițenilor pentru siglă, care au votat în proporție de 79% Biserica evanghelică, 12% Potcoava și 9% Struțul.

Etapa a patra a constat în adoptarea brandului de oraș, pe baza propunerilor făcute, în cadrul unei ședințe publice, la data de 16. 03. 2011. Astfel, prin votul consilierilor locali s-a ales ca siglă o reprezentare grafică stilizată care înfățișează biserica evanghelică și pasajele medievale (fig. 1), ca mascotă struțul cu potcoava în cioc (fig. 2), iar ca slogan: „Bistrița, poarta Transilvaniei”.

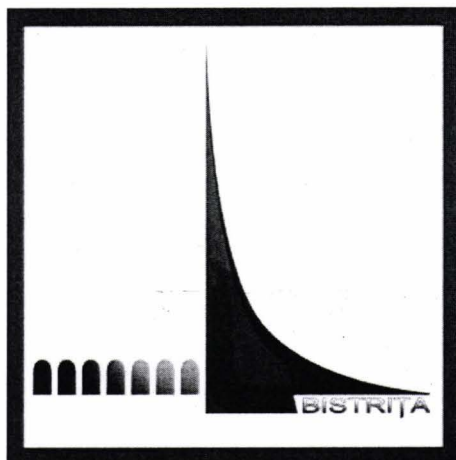

Fig. 1. Sigla și logo-ul orașului Bistrița

Fig. 2. Mascota brandului turistic al orașului Bistrița

Rezultatele procesului de branding au fost discutate în cadrul unor emisiuni de televiziune la posturile locale As-Tv, Bistrița TV, Direct TV și Focus TV, ocazie cu care au fost exprimate telefonic păreri pro și contra legate de structura brandului.

Ultima etapă a procesului de branding a fost destinată publicității. Aprobata în Consiliul Local, brandul de promovare turistică a Cetății Medievale Bistrița a fost

înregistrat la OSIM și a fost lansat pe plan local, național și internațional, scopul municipalității – care în paralel a obținut bani europeni și pentru promovare, și pentru restaurarea unor obiective importante din Centrul istoric – fiind acela de a atrage cât mai mulți turiști în fostul burg săsesc (www.mesagerul.ro, www.bistriteanul.ro, www.bistritaonline.ro).

De asemenea, Primăria orașului Bistrița a prezentat brandul de oraș la Strasbourg, în data de 08 mai 2011, cu ocazia Zilei Porților Deschise din Parlamentul European.

Pe plan local, produsul turistic „Cetatea medievală Bistrița” și brandul turistic al orașului au fost promovate în cadrul unui târg medieval, care a durat 3 zile și a fost organizat pe Pietonalul din centrul orașului vechi, cu ocazia zilelor orașului din luna iulie 2011.

CONCLUZII

Brandul turistic al orașului Bistrița, în forma adoptată de autoritățile locale, cu consultarea prealabilă a publicului și specialiștilor, exprimă într-un mod sintetic personalitatea sa cultural-istorică și îi conferă o identitate proprie printre celelalte orașe ale țării și ale Transilvaniei.

Elementele brandului sunt desprinse din istoria și cultura orașului, sunt recunoscute de locuitorii săi și reprezintă embleme cu putere de atracție la nivel local, regional, național și chiar internațional, dacă se are în vedere populația săsească din Germania. Biserica evanghelică, ridicată începând cu secolul XIV, posedă cel mai înalt turn (75 m), dintre bisericile gotice din Transilvania, care a fost dotat cu un lift, ce permite vizitatorilor să admire orașul de la înălțime, cele 23 de pasaje reprezintă elemente unice printre orașele medievale ale Transilvaniei, struțul induce ideea de maiestruozitate și putere (Bistrița a fost oraș liber regesc-fundus regius), iar prin poziția sa geografică, Bistrița poate fi considerată „poartă a Transilvaniei” la hotarul cu Bucovina istorică.

În linii mari, procesul de elaborare a brandului turistic al orașului Bistrița se încadrează în tehnica celor șapte pași consacrați, unii dintre aceștia fiind parcurși (analiza internă, analiza externă, crearea logo-ului și a sloganului), alții fiind în curs de aplicare (crearea și implementarea pachetului de identitate a brandului, educația internă, educația externă, publicitatea). O acțiune strategică pentru mediatizarea și promovarea brandului turistic al orașului Bistrița este cea realizată cu ajutorul unor personalități culturale bistrițene, cum ar fi: soliștii de muzică populară Maria Butaciu și Cristian Pomohaci, actorii Adrian Titieni și Daniel Rădulescu, scriitorii Dinu Flămând și Aurel Rău etc.

BIBLIOGRAFIE:

- Anholt, S, (2006), *The Anholt City Brands Index. How the world views its cities*, Second edition, [www. slideshare. net](http://www.slideshare.net)
- Benoit, H., (2002), *Logo-ul*, Ed. Comunicare. ro,
- Kotler, Ph., (2002), *Marketing management*, Prentice Hall, 11th Edition, New Jersey
- Armstrong, G., Kotler, Ph., (2006), *Marketing: An Introduction. Trade paperback*, Prentice Hall, New Jersey
- Kotler, Ph., (2006), *B2B Brand Management*, Springer, New York
- Kotler, Ph., Bowen, J. T., Makens, J. C., (2009), *Marketing for Hospitality on Tourism*, Prentice Hall, 5th Edition, New Jersey
- Kotler, Ph., Kartajawa, H., Stiawan, I., (2010), *Marketing 3. 0, De la produs la consumator și la spiritul uman*, Ed. Publica, București
- Popescu, I. R., (2007), *Rolul strategiei de brand în promovarea și dezvoltarea orașelor*, Transylvanian Review of Administration Science, 20, Cluj-Napoca, pp. 115-136
- Rădulescu, G., (2005), *Bistrița-o istorie urbană*, Ed. Limes, Cluj-Napoca
- Rotar, G., Câmpeanu- Sonea., E., Ilieș, M., Ilieș, G., (2006), *Comunicare și imagine în turism*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca
- Bucur, D., *Bistrița – Poarta Transilvaniei, brandul orașului nostru*, [www. bistritaonline. ro](http://www.bistritaonline.ro), 2011
- Bojor, A., *Brandul de promovare turistica a municipiului Bistrita, in dezbatare publica*, [www. bistriteanul. ro](http://www.bistriteanul.ro), 2011
- Bulz, C., *Cetatea Medievală Bistrița Pasajele, struțul și potcoava – brand turistic pentru promovarea municipiului Bistrița*, [www. rasunetul. ro](http://www.rasunetul.ro), 2011
- Capatina, D., *Branding de oraș*, [http://www. prwave. ro/index2.](http://www.prwave.ro/index2), 2011

CONFERINȚE PREOȚEȘTI ÎN VICARIATUL RODNEI – STUDIU DE CAZ –

Ana-Maria NENIȚOIU

Un rol important în pregătirea și perfecționarea preoților, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, l-au avut conferințele preoțești. În dieceza Gherlei, modul de elaborare și organizare a conferințelor preoțești a fost reglementat în cadrul sinodului diecezan din 12-14 noiembrie 1882, respectiv prin „Constituțiunile” aprobate și publicate de acesta în 14 noiembrie 1882¹ și de Circulara episcopală nr. 3951/5 iulie 1884², care venea să completeze „Constituțiunea” a IV-a a sinodului diecezan din 1882 cu un „regulament referitor la modalitatea convocării și ținerii conferințelor „tractuale” în dieceza Gherlei”³.

Potrivit primului punct din „Constituțiunea” a IV-a: „(...) pentru ca preoții diecezani să aibă ocazia a se deprinde în științele teologice și cele ce privesc păstorirea sufletelor, în dieceza Gherlei se declară obligatorie ținerea adunărilor sau conferințelor tractuale pentru fiecare district protopopesc. Modalitatea convocării, ținerii și obiectele acestora se vor regula prin Ordinariat”⁴.

Scopul acestor conferințe era „aducerea fructului pentru înaintarea spiritului și a virtuților preoțești, a științei sacre și a culturii ecleziastice a veneratului cler, și întărirea sentimentului religios, și a moravurilor creștinești și alipirea poporului către maica biserică catolică”⁵.

Regulamentul conferințelor tractuale, elaborat în anul 1884⁶, conținea informații valoroase despre modul de desfășurarea a conferințelor, scopul acestora, organele administrative și atribuțiile lor. Potrivit regulamentului, în fiecare district protopopesc al diecezei Gherla, protopopul sau administratorul oficiului protopopesc convoca de 2 ori pe an (primăvara și toamna) preoțimea tractuală la conferința districtuală protopopească.

¹Arhivele Naționale, Serviciul Județean Bistrița-Năsăud, în continuare ANSJB, fond *Vicariatul Rodnei*, dos. 491/1882, ff. 34-37 v.

²Arhivele Naționale, Serviciul Județean Cluj-Napoca, în continuare ANSJCJ, fond *Episcopia greco-catolică Cluj – Gherla*, 3953/1884, ff. 1-2.

³*Ibidem*, 3952/1884, ff. 1-3.

⁴ANSJB, fond *Vicariatul Rodnei*, dos. 491/1884, f.37.

⁵*Ibidem*, f. 37v.

⁶*Ibidem*, dos. 516/1884, ff. 39-40.

Conferințele se desfășurau succesiv în parohiile tractuale, „în localitate, nu în locuri de petrecere sau ospăț”. Prânzul era „frugal și modest, fără a impune speze⁷ mari bisericii și credincioșilor din parohia în care se desfășura conferința. Cheltuielile trebuiau suportarea de preoții prezenți la eveniment”⁸.

În cadrul conferințelor se elaborau dizertații, pe o temă în prealabil stabilită, de unul sau mai mulți preoți, avându-se în vedere vârsta și funcția, protopopul avea întâietate. Odată cu desemnarea preotului ales pentru elaborarea temei în fiecare tract după mărimea acestuia, erau numiți unul sau mai mulți supleanți care să trateze aceeași temă. Temele dezbătute în cadrul conferințelor erau din Teologie Pastorală, Morală și Dogmatică și din Dreptul bisericesc.

Conferința avea trei momente principale: în prima parte avea loc deschiderea oficială, în care se oficia din Sfânta Liturghie, lista preoților prezenți, se alegea notarul conferinței, după care se prezentau ordinațiunile consistoriale. După prânz, în partea a doua a conferinței, se dezbăteau principalele probleme ale preoților și se analizau dizertațiile susținute în cadrul conferinței. În partea a treia a conferinței, se stabileau datele pentru următoarea conferință (locul, timpul, persoana care întocmea dizertația viitoare, precum și tema acesteia) și se făceau propuneri pentru următoarele teme de discuție care urmau a fi dezbătute.

Conferințele erau un bun prilej de a face cunoscut conținutul pastoraletor, circularelor, ordinațiunile emise de autoritățile superioare, referitoare la oficiul preotesc, a dezbate modul cel mai potrivit pentru promovarea credinței, moralității, iubirii față de biserică și personalul său, îmbunătățirea nivelului de trai al preoților și familiilor acestora, dezvoltarea și promovarea învățământului confesional, a menține influența bisericii asupra poporului, ferindu-l de abusuri și deviații comportamentale.

Conducerea conferințelor era deținută de un organ prezidiu format din: un președinte, un confesor, un notar. Președintele era întotdeauna protopopul sau administratorul protopopesec. În cazul neparticipării acestuia, era desemnată o altă persoană din rândul protopopilor „emeriti și onorari” din tractul în care se desfășura conferința.

Confesorul era preotul desemnat de a elabora o disertație, pe o temă dată, pe care o susținea în cadrul conferinței. Notarul se ocupa de întocmirea actelor. Confesorul, supleantul său și notarul erau aleși la începutul fiecărei conferințe, cu posibilitatea de a fi realeși. Actele rezultate în cadrul conferinței (un exemplar din operate⁹, protocolul de ședință, programa) erau depuse la Ordinariat.

Dizertațiile susținute în cadrul conferințelor erau verificate de o comisie. Aceasta era alcătuită din cel puțin 2 preoți și un notar. Membrii comisiei erau aleși

⁷Cheltuieli.

⁸ANSJBN, fond *Vicariatul Rodnei*, dos. 519/1884, f.39 v.

⁹Lucrări.

la începutul fiecărei conferințe. Rolul acesteia era de a formula obiecții pe baza dizertațiilor susținute în cadrul adunărilor, observațiile fiind consemnate în protocolul ședinței, unde erau menționați și preoții (prezenți și cei absenți), ultimii fiind obligați, conform regulamentului, să-și justifice în scris absența, la Ordinariat. La conferințe participau toți preoții beneficiari și capelanii, și opțional puteau lua parte și preoții pensionari, însă fără a avea aceleași atribuții ca și preoții beneficiari.

În conformitate cu prevederile circularei nr. 3951 din 5 iulie 1884, emisă de Episcopia Gherlei, prima conferință urma să se organizeze în primăvara anului 1885, în concordanță cu hotărârile primului punct al Constituțiunilor, publicate în 14 noiembrie 1882. Tema conferinței a fost aleasă din Teologia pastorală, stabilindu-se și principalele repere:

Care erau mijloacele prin care păstorul – preotul putea câștiga stima, iubirea, adeziunea și încrederea credincioșilor.

Care trebuia să fie viața morală, tratamentul și zelul păstorului sufletească în timpul oficiului preotului, în îndeplinirea cultului divin, în îndeplinirea funcțiilor sacre, la catedră, în scaunul confesional, și ca sfătuitor și conducător al poporului.

Ce relații existau între preoții din district și popor, în cazul în care nu erau favorabile care erau metodele pentru remedierea acestui fapt¹⁰.

Prevederile circularei nr. 3951 din 5 iulie 1884 referitoare la conferințele preoțești din cadrul episcopia Gherlei nu au fost uniform aplicate. În Vicariatul Rodnei, după multe tergiversări, în cursul anului 1890, s-a hotărât organizarea unei conferințe preoțești, în localitatea Maieru. Potrivit protocolului de ședință încheiat în 1891 „în acest tract”¹¹, prima conferință preoțească nu s-a ținut în primăvara anului 1884(5) iulie, fiind amânata până în anul 1890 prin Ordin Consistorial (...) La prima și unica conferință preoțească chemată în această primăvară, din lipsa unui program s-a hotărât amânarea către Sfântul Petru deoarece erau programate examene în școlile elementare populare la care preoții trebuiau să participe și să se pregătească”¹².

Potrivit programei primei conferințe preoțești susținute în Vicariatul Rodnei, în 11 iunie 1891, la Năsăud s-a discutat despre promovarea moralității enoriașilor și problemele școlilor greco-catolice.

Prima conferință preoțească din Vicariatul Rodnei s-a desfășurat în prezența președintelui Vasile Groze, paroh și administrator în localitatea Maieru și a comisarului consistorial Ioan Pop, profesor de teologie în dieceza Gherla. Notarii

¹⁰ ANSJB, fond *Protopopiatul greco-catolic Bistrița*, dos. 33/1884, f. 1.

¹¹ Vicariatul Rodnei avea în componență următoarele oficii parohiale: Bichigiu, Bistrița Bârgăului, Mureșeni Bârgăului, Tiha Bârgăului, Feldru, Găureni, Hordou, Ilva Mare, Ilva Mică, Leșu, Lușca, Maieru, Măgura, Mititei, Mocod, Năsăud, Nepos, Parva, Poiana, Poienile Zagrei, Rebra, Rebrîșoara, Șanț, Rodna, Romuli, Runc, Salva, Sângeorz-Băi, Suplai, Telciu, Zagra.

¹² ANSJCJ, fond *Episcopia greco-catolică Cluj-Gherla*, 3840/1891, ff. 1-5.

conferinței au fost aleși preoții Silviu Sohorca și Anton Precup. La acest eveniment au fost prezenți 25 de preoți, 11 fiind absenți din cauze medicale. După citirea ordinațiunilor consistoriale și expunerea dizertației „Despre scopul conferințelor preoțești, rolul și folosul acestora” de comisarul consistorial Ioan Pop, s-a trecut la dezbaterile temelor, în prealabil stabilite.

Președintele conferinței, arătând „împrejurările critice în care se află școlile noastre”, a cerut alcătuirea unei comisii care să elaboreze un plan de măsuri în această privință. Membrii acestei comisii au fost desemnați preoții Ioan Pop, Vasile Groze, Gherasim Domide, Petru Vârtic și Ieronim Slăvoacă¹³.

Preotul Gherasim Domide din Rodna a propus apărarea caracterului confesional al școlilor și găsirea mijloacelor de îmbunătățire a fondurilor școlare, deoarece din cauze financiare, nu s-au mai înființat școli confesionale.

În privința celei de-a doua teme, moralitatea enoriașilor, preotul Petru Vârtic a propus alegerea unei comisii pentru studierea tuturor obiceiurilor existente în popor și găsirea unor modalități de îmbunătățire a acestora. Comisia era alcătuită din preoții Silviu Sohorca, Pamfil Grapini, Vasile Dumbravă, Anchidim Candale și Anton Precup¹⁴.

Conferința s-a încheiat cu stabilirea datelor următoarei conferințe, respectiv septembrie 1891, în localitatea Rodna Veche. Preotul confesor a fost ales Vasile Groze cu dizertația: *Prin ce mijloace poate câștiga păstorul sufletele credincioșilor, iubirea, adeziunea și încrederea poporului*, înlocuitorul acestuia fiind desemnat preotul Iustin Sohorca.

Următoarea conferință a avut loc în 3 octombrie 1892 la Năsăud. Din programa¹⁵ acesteia desprindem următoarele teme: înființarea unui magazin de bucate sau grânarul bisericesc, înființarea unui curs cantoral de toamnă în Năsăud, înființarea unui fond de ajutorare a preoților din Vicariat, catehizarea tinerimii adulte în duminici și sărbători. Pentru definitivarea acestor proiecte a fost desemnat preotul Gherasim Domide să întocmească 4 comisii.

Comisia I – magazinul de bucate: Vasiliu Groze, Anchidim Candale, Vasiliu Dumbravă, Zaharia Bulbuc, Onisim Rotariu.

Comisia II – înființarea cursului cantoral din Năsăud: Petru Vârtic, Paul Chita, Silviu Sohorca, Ieronim Slăvoacă, Iacob Majorean.

Comisia III – înființarea unui fond de ajutorare a preoților: Gherasim Domide, Leon Coșbuc, Iacob Rusu, Anton Precup.

Comisia IV – catehizarea tinerimii adulte: Pamfil Grapini, Ioan Macavei, Ioan Nășcuțiu.

¹³ ANSJB, *fond Vicariatul Rodnei*, dos. 666/1891, ff. 6-7.

¹⁴ *Ibidem*, ff. 8-9.

¹⁵ ANSJC, *fond Episcopia greco-catolică Cluj-Gherla*, 1852/1893, ff. 1-3, ANSJB, *fond Vicariatul Rodnei*, dos. 686/1892, f. 118.

Propunerile acestor comisii urmau a fi susținute și dezbătute în cadrul următoarelor conferințe prin intermediul unui reprezentant al fiecăreia.

Concluziile primei comisii au fost prezentate de preotul Anchidim Candale care susținea înființarea unui „grănar bisericesc”¹⁶ în fiecare parohie după posibilitățile și împrejurările locale. Cea de-a doua comisie a stabilit ca durata cursului cantoral să se desfășoare pe o perioadă de câteva săptămâni, fiind obligatoriu pentru toți cantorii din vicariat. Cursul trebuia repetat odată la 3 ani, vârsta minimă a participanților la curs era de 16 ani. Fiecare parohie trebuia să aloce din bugetul propriu suma de 60 florini pentru susținerea cursului. Aceste concluzii au fost prezentate de preotul Ieronim Slăvoacă. A treia comisie a stabilit elaborarea unui regulament pentru fondul de ajutorare a preoților, în timp ce ultima comisie și-a amânat susținerea propunerilor din cauza unor neînțelegeri.

În anul 1892 preoții au elaborat un proiect privind înființarea cursului cantoral în Năsăud, în care argumentau importanța acestuia pentru societate. Ideile lor susțineau uniformizarea cântecelor bisericești. „Cântarea bisericească are după natura sa menirea, să ridice splendoarea și frumusețea cultului divin, să-i dea o nouă față, să înalțe, să înveselească și înduioșeze animele”¹⁷ credincioșilor și să-i predisună, ca să asiste cu reverință și pietatea cuvenită. (...) Acest efect îl va produce cântarea numai dacă aceasta nu va fi lăsată în bună chibzuială a fiecărui chematu și nechematu, și va fi deschisă posibilitatea introducerii în folosul unor melodii profane și teatrale”¹⁸.

În încheierea prezentării proiectului, preoții cereau părerea colegilor despre modalitatea organizării cursului cantoral într-un timp cât mai scurt. „Peste tot în dieceza Gherlei și în special în vicariatul nostru era simțită lipsa unei școli cantorale”. Ținând seama de aceasta preoții erau rugați să răspundă la următoarele probleme:

- Modalitatea de a susține cursul cantoral,
- Necesitatea efectuării acestui curs pentru cantorii necalificați,
- Cursul va fi facultativ pentru parohiile în care cantorul era totodată și învățător,
- Cursul cantoral va avea o tematică distinctă sau identică cu cea a institutelor teologice și preparandiale,
- Cursantul va plăti toate cheltuielile sau acestea vor fi suportate din casa bisericii,
- Perioada în care va fi organizat cursul,

¹⁶ Magazin alimentar.

¹⁷ Sufletele, inimile.

¹⁸ ANSJB, *fond Vicariatul Rodnei*, dos. 686/1892, ff. 120-121.

- Costurile care vor fi alocate pentru plata instructorului, chirie, încălzire și iluminat,
- Numărul minini de candidați pentru organizarea cursului cantoral,
- Cursanții pot fi și din alte tracte”.¹⁹

Toate aceste probleme și-au găsit soluția în raportul comisiei a II-a, potrivit căruia cursul trebuia neapărat organizat, „cântările” urmau a fi predate în conformitatea cu programele de la Blaj și Gherla, toate cheltuielile fiind suportate integral de cursanți. Comisia considera necesară organizarea a două cursuri, unul ordinar de 6 săptămâni, începând cu 15 noiembrie, anul în curs și altul suplinitor, de 2 săptămâni, începând cu luna martie 1893, a anului viitor. Era prevăzută și plata profesorilor: 6 florini pentru cursul ordinar și 2 florini pentru cursul suplinitor. Numărul cursanților trebuia să fie de minim o treime din numărul parohiilor din acest tract. La un curs puteau participa și persoane din alte tracte. Condițiile necesare pentru înscrierea la curs erau următoarele: doritorii trebuiau să știe să scrie, să citească bine, să aibă un ton plăcut și purtare morală bună și, eventual, să prezinte un atestat de moralitate²⁰.

În ceea ce privește propunerea de a înființa un fond de pensie pentru ajutorarea preoților din vicariat, comisia desemnată a subliniat faptul că veniturile erau foarte mici și datorită sărăciei, preoții își neglijau oficiul spiritual pentru a se putea întreține prin muncă fizică, fondurile diecezane fiind insuficiente. Acest fapt a dus, în timp, la schimbarea percepției preotului în societate, văzut ca „*lumina poporului și sarea pământului și ca atare trebuie și în viața publică și socială trebuie să se ridice la un nivel corespunzător spiritului și cerințelor timpului modern și să facă față preoțimii altor confesiuni și naționalități care se află în condiții cu mult mai favorabile, acest fapt se poate întâmpla doar dacă starea lui materială va fi ferită de grijile și greutățile de până acum*”²¹.

Sursele de finanțare ale fondului de pensie urmau să fie constituite din taxa anuală a preoțimii tractuale, comunităților locale și contribuțiilor private. S-a stabilit elaborarea unui regulament sau statut administrativ de organizare al fondului. Această sarcină care a revenit preoților Anton Precup, Gherasim Domide, Leon Coșbuc și Iacob Rus.

Climatul politic a fost resimțit și în viața comunităților, conferința preotească programată pentru anul 1893 a fost amânată din cauza „agitațiilor politice”. Exista suspiciunea, în rândul autorităților, desfășurării unor evenimente de promovare a naționalismului, unii preoți fiind implicați și anchetați în urma acestor

¹⁹*Ibidem*, ff. 121-122.

²⁰*Ibidem*, ff. 145-146

²¹*Ibidem*, ff. 143-144

activități. În rândul preoților a persistat temerea sistării desfășurării conferințelor²². Circulara nr. 317/1894 către clerul din vicariat întărește convingerea preoților privind viitorul conferințelor „după ce anul trecut nu s-a putut ține conferința din cauză că organele administrative n-au arătat aceasta, convoc prin aceasta conferința preoțească pentru anul 1895, în parohia Sângeorz, pe duminică, 4 august, orele 7”²³.

Printre temele discutate în cadrul conferinței desfășurate la Sângeorz-Băi s-au numărat problema școlilor repetiționale și a cursului cantoral. S-a hotărât ca școlile repetiționale să primească cărți din biblioteca tractuală și cursul cantoral să fie susținut de fiecare parohie din lada bisericii și de personalul bisericesc care trebuia să contribuie cu suma de 50 cruceri.

Preotul Anton Precup a prezentat situația școlilor repetiționale, oferind și soluții practice pentru dezvoltarea acestora. „În puține locuri funcționează școli repetiționale. Cauzele sunt diferite, la noi în vicariat, cauza e situația topografică, așezarea mai multor comune în comunele din vicariat, populația e împrăștiată. Numeroase familii locuiesc departe de școală. Cea mai mare parte a timpului o petrec la câmp cu vitele, cu prunci cu tot. Preotul și învățătorul trebuie să găsească salarii pentru școala repetițională. Orele ar trebui stabilite sâmbăta, după amiază când populația se adună de la câmp și duminica și în sărbători, înainte de Sfânta Liturghie”²⁴.

Problema școlilor a fost reluată și în anul 1899 când s-a pus problema augmentării fondurilor școlastice și întocmirea istoricului fiecărei parohii din Vicariat²⁵. Raportul vicarului din 1904 descria cazul preotului Iacob Pop din comuna Hordou care a înființat o școală „fără caracter confesional”, banii obținându-i prin vânzarea propriilor case, în locul acestora funcționând noua școală²⁶. Deoarece preotul din Hordou nu și-a respectat promisiunea de a folosi casele pentru o școală confesională, un an mai târziu a fost propusă înlăturarea acestuia. Cauza școlilor confesionale era susținută și de preotul Ștefan Buzilă care cerea ca „preoții, delegați la reuniunea „Mariana” însărcinați cu criticarea examenelor la școlile confesionale din vicariat să apere interesele caracterului confesional al acestora”²⁷.

Preoții au avut în vedere și consumul excesiv de alcool; duminica la sfârșitul liturghiei, cu ocazia predicilor, la încheierea cununii și, în orice alte împrejurări au combătut deviațiile comportamentale ale populației, îndemnându-i să ducă o

²² *Ibidem*, dos. 727/1894, f. 4.

²³ *Ibidem*, dos. 755/1895, f. 15.

²⁴ *Ibidem*, ff. 19-20.

²⁵ *Ibidem*, dos. 843/1899, f. 61.

²⁶ *Ibidem*, dos. 954/1904, ff. 56-60.

²⁷ *Ibidem*, dos. 972/1905, f. 25.

viață echilibrată, să evite alcoolul, certurile, să-și trimită copiii la școală. Impactul predicii era influențat de talentul oratoric al preotului, pregătirea intelectuală, talentul și exemplul personal al acestuia în comunitate. Alcoolul, această veche problemă a societății, o întâlnim de-a lungul anilor printre temele dezbătute în cadrul conferințelor preoțești.

Vicarul Grigore Moisil a atras atenția preoților despre comportamentul enoriașilor „oamenii noștri cară bucatele cu grămada la crâșmă și le dau mai pe nimic. Cupa de mălai pe o porție de vinars^{28,29}”. O formulare deosebit de expresivă a fost cea a preotului Ioan Bârsan din Ruștior, cu prilejul conferinței preoților greco-catolici din protopopiatul Bistriței, ținută la Sebiș, în 29 iulie 1896 „beția începe a deveni securea tăietoare la rădăcina arborelui nostru național și zdruncină viața religioasă-morală a credincioșilor noștri în măsură înfricoșată³⁰. Aceeași părere era împărtășită și de Gherasim Domide, preot în Rodna „Viciile ce se ivesc mai des în sânul lui sunt luxul și băutura, apoi pe alocuri concubinajul acestea însă se pot privi ca boli sociale incurabile și cu caracter general³¹”.

Raportul preoțimii prezentat în cadrul conferinței din anul 1908 privind combaterea consumului de alcool, sublinia faptul că acest viciu era cauza principală în cazul infracțiunilor, crimelor, discordiilor. În multe părți s-au făcut reuniuni de abținere, doamnele din înalta societate au format reuniuni antialcool, a căror misiune era de a opri această patimă ce „ca un foc stingea fără cruțare și consuma, prin crime o mulțime de suflete și răpea averi și puteri și scurta vieți. Epidemiile au secerat mai puține victime decât iubitorii de alcool; s-au făcut demersuri pentru reducerea licențelor și interzicerea comercializării băuturilor alcoolice (în duminici și sărbători), fiindcă în aceste zile se consumă mai mult, fiind zile de repaus³²”.

O soluție în lupta combaterii consumului de alcool a fost organizarea conferințelor preoțești unde erau discutate efectele nocive ale acestuia. În permanență s-a încercat atragerea unui număr cât mai mare de participanți la aceste evenimente. Potrivit regulamentului de organizarea al conferințelor, preoții erau obligați să-și motiveze în scris absența. Cei care nu făceau acest lucru plăteau o taxă de 10 coroane. Banii erau folosiți pentru biblioteca tractuală³³.

În timpul conferinței din 1906 s-a propus acordarea unei diurne de 50 coroane/zi și 40 florini/km pentru stimularea participării unui număr însemnat de

²⁸Tuică.

²⁹SJBAN, *fond Protopopiatul ortodox român Bistrița*, dos. 1883, f. 87.

³⁰„Revista Bistrița”, nr. 51-52, an III, 11 ian 1908/29 decembrie 1907, p. 2.

³¹ANSJBN, *fond Vicariatul Rodnei*, dos. 432, f. 74, *fond Protopopiatul greco-catolic Bistrița*, dos. 92/1896, f. 54, dos.182/1904, f. 23.

³²*Ibidem*, f. 40.

³³ANSJBN, *fond Vicariatul Rodnei*, dos.972/1905, f. 25

preoții, după ce au fost înregistrate cereri în care preoții își motivau absența datorită problemelor financiare. Cu aceeași ocazie s-a hotărât și predarea în limba română, în școlile confesionale agronomice repetiționale³⁴. Un an mai târziu s-a discutat despre locuințele preoților și acordarea unor ajutoare de stat. S-a propus construcția de case parohiale și asigurarea caselor preoților pe cheltuiala comunității. Preotul Ștefan Buzilă a susținut acordarea unui sprijin financiar preoților care locuiesc în case proprii³⁵. Toate aceste măsuri au dus la ameliorarea situației preoților și a percepției acestora în societate.

Atât temele dizertațiilor, cât și discuțiile purtate în cadrul conferințelor erau subiecte de actualitate, menite a creiona o lume mai bună, în care preotul să fie respectat, iubit și stimat corespunzător statutului său.

Preoții s-au impus pe plan local, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, prin instrucție, prin capacitatea de a rezolva problemele comunității, printr-o bună administrare. În același timp s-au implicat în viața socială, să reprezinte un model pentru întreaga comunitate, să-și cunoască enoriașii, să răspundă multiplelor nevoi pe care aceștia le aveau. Acest lucru a fost posibil prin strânsa colaborare dintre comunitate, biserică și instituțiile culturale, care au reușit să pună baza a numeroase fonduri și fundații, pentru a suplini lipsa subvenționării învățământului românesc de către stat, situație des întâlnită pe teritoriul Transilvaniei.

Un aport important în acest proces l-au avut și conferințele preoțești care au fost atât loc de întâlnire pentru a dezbate problemele bisericești, cât și un bun prilej de a lega prietenii; desfășurate într-o atmosferă caldă și primitoare, caracterizată de sentimente precum bucurie, căldură, tandrețe, nostalgie, compasiune. Convocarea la conferințe se făcea printr-un anunț public în care erau prezentate programul ședinței, temele de dezbateri, data și locul, numele participanților și titlul dizertației.

Conferințele din Vicariatul Rodnei s-au desfășurat în concordanță cu directivele guvernului de la Budapesta care și-a pus amprenta încă de la început, având o intervenție directă în activitățile sale, prin supervizarea tematicilor, a evenimentelor organizate cu ocazia conferințelor, supravegherea procesului de perfecționare a preoților și a locului de desfășurare al acestora, precum și a participanților la aceste întâlniri. Acestea au avut o tematică practică axată pe principalele probleme pastorale și administrative ale preoților și credincioșilor.

Dintre temele dezbătute amintim: evaluarea organizării și a activităților conferințelor preoțești, organizarea catehezei la nivelul fiecărei parohii, problema salarizării clerului, disciplina canonică, alcoolismul, îmbunătățirea situației socio-profesionale a preoților, îmbunătățirea sistemului de învățământ etc.

³⁴*Ibidem*, dos. 990/1906, f.3.

³⁵*Ibidem*, dos.1028/1908, ff. 36, 38, 40.

În cadrul conferințelor, preoții și cantorii au avut ocazia de a face schimb de opinii privind experiența profesională și metodele folosite de fiecare în timpul îndeplinirii atribuțiilor sacre și administrative, de a elabora propuneri referitoare la manualele școlare și planurile de școlarizare, ținând cont de planurile de învățământ aprobate de autorități și recomandările acestora în privința manualelor școlare, a numărului de ore, a materiilor, prevenirea analfabetismului, concubinajelor, alcoolismului, au fost analizate modul de slujire și expunerea cuvântului de învățătură, dublat întotdeauna de Sfânta Scriptura. Totodată au fost prezentate experiențe pastorale din parohii și s-au făcut numeroase completări privind implicarea directă a preotului în ajutorarea enoriașilor.

Perfecționarea clerului a fost obiectivul permanent al conferințelor, care a fost realizat prin intermediul dizertațiilor elaborate, a dezbaterilor rezultate în cadrul conferințelor, Un aport important l-a avut activitatea comisiei care se ocupa cu studierea calității dizertațiilor, comportamentul preoților în timpul conferințelor, cât și în afara acestora, în relația lor cu membrii comunităților, a modului de îndeplinire a sarcinilor primite.

Impactul conferințelor preoțești s-a resimțit în întreaga comunitate prin perfecționarea continuă a personalului bisericesc, îmbunătățirea relației clerului cu membrii comunității din care făceau parte, augmentarea nivelului de trai al preoților și al familiilor acestora. După modul de organizare, a tematicilor abordate, se remarcă asemănarea acestor conferințe preoțești cu cele învățătorești. Propunerile novatoare și moderne ale participanților la conferințele preoțești au fost în concordanță cu tendințele vremii. Preoții au păstrat în permanență strânse legături cu celelalte reuniuni, asociații, participând la diferite evenimente comune și implicându-se activ în viața comunităților.

Anexa nr. 1**Programa primei conferinței din Vicariatul Rodnei,****11 iunie 1891, Năsăud³⁶**

- La ora 9 se va ține Sfânta Liturghie în biserica parohiei.
- După Sfânta Liturghie se deschide conferințe în sala gimnaziului.
- Verificare preoților prezenți, alegerea notarului conferinței.
- Citirea ordinațiunilor consistoriale referitoare la conferințele preoțești.
- Consultarea despre promovarea moralității enoriașilor.
- Consultarea despre cauzele școlastice greco-catolice.
- Alegerea locului și timpului următoarei conferințe.
- Alegerea confesorului.
- Alegerea celui care va elabora dizertația, substitutul său, tema.
- Încheierea conferinței.

Anexa nr. 2**Dizertația preotului Vasile Groze****Mijloacele prin care preotul își câștigă și menține stima și iubirea, adevărul și încrederea între fiii ei sufletești³⁷****16 iunie 1894, Sângeorz-Băi**

Ca preotul să fie la culmea demnității sale trebuie să-și însușească: suma corespunzătoare a cunoștințelor teologice, bisericești și mirene, astfel preotul va fi stimat, să aibă o viață morală exemplară, depozitarul virtuților, astfel va fi stimat și iubit, să se înfrâneze de a vâna averi lumești fără preget și a se cufunda peste măsură în grija veacului acestuia și astfel, pe lângă stima și iubirea poporului va avea deplină încredere și va nutri în suflet convingerea, că scopul final al omului e cerul.

Buzele preotului vor păzi știința și legea vor cerceta din gura lui! Știința teoretică adunată în școală, trebuie să o amplificăm și să o completăm în școala vieții prin studiu continuu. Preotul trebuie să cunoască științele sacre și profane (drept, medicină, științele naturale, sociale, politice).

Preotul trebuie să petreacă între poporeni (...) plugar, cultivarea proprie ce o pretinde chemarea sa să o privească ca o datorință. Spre scopul acesta să recunoască înainte de toate, că studierea continuă, serioasă, sistematică și fondată e condițiunea de *sine qua non* a vieții preoțești. Mai departe trebuie să se convingă că interesul său pentru știință și artă îi ține spiritul voioș de lipsă și-i procură un refugiu, unde să poată retrage dinaintea neplăcerilor și amănunțurilor ca între cetatea înconjurată cu mur. Pe lângă aceasta îi crește

³⁶*Ibidem*, dos.666/1891, f. 7.³⁷ANSJBN, fond *Vicariatul Rodnei*, dos. 778/1896, ff. 5-11.

autoritatea, poporenii vor fi mândri, că preotul lor dispune de o cultură înaltă și această numai prin autoritatea cuvintelor sale.

Faptele și cuvintele preotului trebuie să insuflă în lumea exterioară respect, vază și onoare! Ca să nu ne asemănăm doar smochinului încărcat numai de frunză, din contră să fim lumina lumii și sarea pământului, noi preoții trebuie să premergem poporului nostru cu purtare bună, demnă, caracter ferm și înțelegător.

Trebuie doar ca preotul să fie sufletul altor oameni în perfecțiune și sfințenie, și se cuvine să întreacă pe mireni în purtarea moravurilor și în splendoarea virtuților cu atât mai mult, cu cât în mod mai abundent.

„Devierea sau păcatul preotului atârnă nu numai pe D-zeu, că e piatră de smintală și pentru alții!” Dacă preotul nu ține legea pentru ce să se teamă un laic a greși? Mulți când văd moravuri stricate în preot, necumpătul său, datena de a înjura purtare indecentă în biserică, privire curioasă încoace și încolo, discursuri turbulente, unde nu se cade a vorbi, și nici alte fapte necuvincioase, apoi în funcțiile sacre un machiavism sec, dacă observă în el avariția și lăcomia – în loc să stimeze pe atare preot cei mai mulți strigă în gura mare. „Doctore vindecă-te pe tine!” Dacă apoi urmează urgisirea tainelor, necultivarea și neîmplinirea virtuților, lățirea imoralității, apatia față de cele rele și despicioase, tagmei preoțești.

În aceste cazuri preotul trebuie să reflecteze în liniștea sufletului său la soarta tuturor predicatorilor Cuvântului lui D-zeu, și în mijlocul amărăciunilor vieții și neajunsurilor, cu care să lupte o rază de mângâiere va întări inima lui, ferindu-l de a cădea în un performism detestabil, și de astă rază încălzit, despiciând deșertăciunea lumii trecătoare, se va împiedica la împlinirea oficiului său!

„Voi sunteți lumina lumii, voi sunteți sarea pământului”,
Evanghelia după Matei, V., 14.

IX. RECENZII

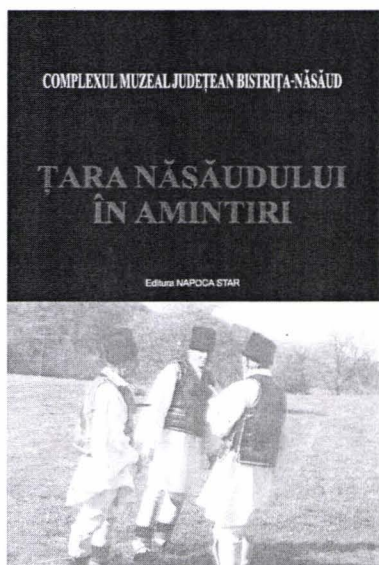
ȚARA NĂSĂUDULUI, ÎN ANTOLOGIE

Menuț MAXIMINIAN

A apărut antologia *Țara Năsăudului în amintiri*, tipărită de Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud, la Editura Napoca Star. Coordonatorul antologiei este neobositul cercetător științific Mircea Prahase, aproape o jumătate de veac este timpul pe care se întinde munca desfășurată de acesta pe tărâmul cultural și științific. Efortul său creator a fost materializat sub formă a peste 30 volume publicate, în zeci de articole și studii de o aleasă ținută științifică, rod al unei laborioase munci desfășurate în arhive și biblioteci, cât și pe teren, prin târguri și sate, sub aspectul cunoașterii tradițiilor și obiceiurilor locale. De numele lui Mircea Prahase se leagă revista „Studii și cercetări etnoculturale”, care, prin cele 17 numere de până acum s-a remarcat prin rubrici precum „Țara Năsăudului în amintiri”, „Coșbuciana”, „Rebreniana”, „Etnografica”, „Astra năsăudeană”. Aceste

„Studii” stau la baza elaborării antologiei de față, o poveste tulburătoare care ne amintește despre dispariția, pas cu pas, a identității noastre. Prin oameni ca Prahase tradițiile sunt readuse în atenția noastră. Pentru meritele sale unanim recunoscute, Mircea Prahase a primit, de-a lungul timpului, numeroase distincții, titluri, medalii, decorații, diplome de excelență. Cartea de față este o încununare a tuturor acestor succese, fiind privilegiată și de Cuvântul înainte, al prof. univ. dr. doc. Gavril Istrate. Dintre materialele prezente în antologie amintim: Ioan Bâca, Adrian Onofreiu: Dimensiuni etno-culturale și social-economice în cadrul Districtului năsăudean, Vasile Bichigean: Trei călători străini despre Valea Someșului, Mihaela Bolog: Câteva considerații privind sărbătorile de iarnă în comuna Șanț, Emilia Bumb:

Cântecele cununii în Țara Năsăudului, Ștefan Buzilă: Nunta la țaranul român din jurul Năsăudului, Constantin Catalano: Muzeul Coșbuc și influența sa asupra comunității hordouane, Ana Filip Tohati: Fântâna Truții, Gavril Istrate: Mureșenii – Faima Rebrișoarei, Menuț Maximinian: Berea – Nume al jocului de sărbători, Grigore Moisil: O pagină din trecutul institutelor de învățământ din Năsăud,

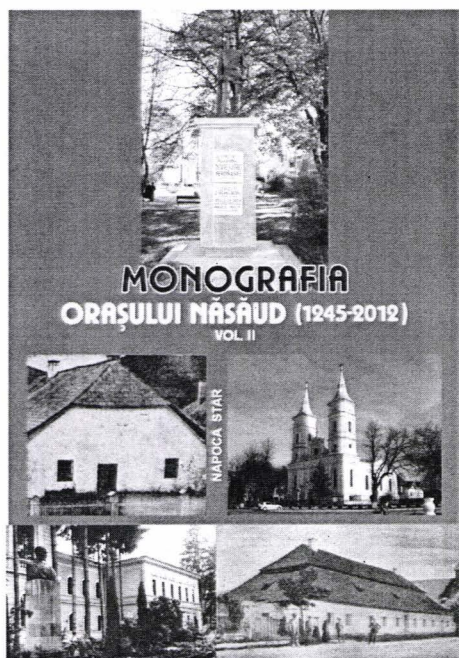

Veronica Oșorheian: Mai crede lumea în descânțece?, Traian Pavelea: Simion Cr. Mândrescu – militant de seamă pentru înfăptuirea unității noastre naționale, Claudia Septimia Peteanu: Atitudinea față de moarte în comunitățile năsăudene fost grănicerești în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, Mircea Prahase: Din nou despre podurile și punțile de lemn din zona Năsăudului, Ioan Seni: Contribuții năsăudene la prima Enciclopedie Românească (Sibiu – 1904), Sever Ursa: Drumuri spre izvoare. O antologie de sărbătoare, care merită citită.

A APĂRUT VOLUMUL 2 DIN MONOGRAFIA ORAȘULUI NĂSĂUD

Radu SÂRBU

Incepute în 2003, demersurile pentru o monografie completă a „orașului academicienilor” au ajuns, în sfârșit, la nivelul al doilea. Acum, din trilogia propusă inițial de comitetul de organizare, au ajuns la Primăria Năsăud primele 50 de exemplare din volumul 2, după ce prima parte a fost lansată oficial în 2009.

Tipărită la editura clujeană Napoca Star prin grija Primăriei și Consiliului Local, noua lucrare încadrează între cele 1.145 de pagini un număr de 8 capitole vaste, care acoperă o tematică diversă, de la școală și învățământ, evoluția economico-socială sau obiceiuri și până la folclorul Țării Năsăudului. Cartea este deschisă de „Scurta privire generală” a prof. univ. dr. Ironim Marțian – redactorul științific al monografiei. „A scrie o monografie a unui oraș ca Năsăudul, având importanța sa distinctă cultural-istorică, spirituală și social-economică, nu este deloc ușor, cum se întrezărea la început de drum. Ceea ce ne bucură însă este că elaborarea acestei monografii a stârnit interesul autorilor, al cercetătorilor implicați, angrenați în

scrierea lucrării, căreia i-am atribui, fără falsă modestie, caracterul de creație științifică. [...] Monografia pentru noi reprezintă o adevărată lecție de istorie, pe care o pregătim a fi prezentată publicului cititor, fără ură și părtinire, fără distorsiuni care nu-și pot avea locul într-o monografie, oricât de sentimentali am fi”, semnalează universitarul Marțian în prefață.

Capitolele

Volumul 2 al monografiei Năsăudului (1245-2012) este deschis de capitolul XIV, intitulat „Școala și învățământul (I)” și semnat de prof. dr. Gheorghe Pleș, capitol

care conține 142 de pagini, structurate în 8 subcapitole. Capitolul XV, „Viața religioasă năsăudeană (I)” îl are autor pe prof. univ. dr. Ironim Marțian, este descris în 300 de pagini și 9 anexe. Următorul capitol, XVI, „Evoluția economico-socială”, cu 169 de pagini îl are ca autor pe regretatul profesor Ioan Lăpușeanu, fiind segmentat în două mari părți: Dezvoltarea agriculturii și industriei de la începuturi și până la 1940, respectiv Dezvoltarea economico-socială a Năsăudului în perioada 1945-2008. Urmează capitolul XVII: „REGNA – Întreprindere și regie cooperativă de exploatare a pădurilor grănicerești năsăudene din perioada interbelică, cu 76 de pagini și 8 anexe, cu autor în persoana doctorului în istorie Marius Linul. Capitolul XVIII se intitulează „Cooperația, parte integrată a activităților social-economice din Năsăud. Meșteșugurile” și totalizează 59 de pagini, cu trei autori: Floarea Pleș, Valentin Gălățan (Cooperație – cei doi făcând parte din conducerea Cooperației năsăudene) și istoric dr. Adrian Onofreiu. Capitolul XIX grupează „Obiceiuri sau datini și sărbători calendaristice tradiționale”, fiind elaborat de cercetătorul științific principal Mircea Prahase, în 68 de pagini ce includ și ilustrate edificatoare. „Folclorul Țării Năsăudului” se constituie în capitolul XX, iar în cele 115 pagini profesorul Liviu Păiuș de la Rodna vine cu argumente bine dovedite despre „acest produs al spiritualității năsăudene”. Ultimul capitol, XXI – „Cartierul Lușca”, cuprins în 101 pagini, este scris de profesorii Grigore Marțian și Ana Daniela Vasilichi, el constituindu-se într-o micromonografie a unei localități de sine stătătoare până în anul 1968, când s-a trecut la organizarea administrativă pe județe. Cartea este completată de abrevierile și semnele grafice, bibliografia selectivă, precum și scurte prezentări ale întregului cuprins în limba engleză și limba germană. Lansarea oficială a volumului 2 al monografiei Năsăudului urmează a avea loc în următoarea perioadă de timp, într-un cadru festiv.

IN HONOREM MIRCEA PRAHASE

Ioan SENI

Strălucită ideea celor doi editori – dr. Adrian Onofreiu și dr. Dan Lucian Vaida, care, prin intermediul Muzeului Județean și al Muzeului Grăniceresc din Năsăud, au tipărit la editura Mega din Cluj-Napoca, volumul *Convergențe etnoculturale În onorem Mircea Prahase*.

Cu un *Cuvânt înainte* din partea autorilor în care aflăm scopul acestui demers – „a-l onora pe profesorul și cercetătorul Mircea Prahase la împlinirea vârstei de 65 de ani”, o viață de om harnic în care a publicat peste 30 de cărți, a publicat sute de articole, rod al cercetării în teren, în arhive sau biblioteci, se deschide volumul care va însuma peste 350 de pagini. Revista pe care o conduce și care se apropie încet dar sigur de al 20-lea număr – Studii și Cercetări Etnoculturale dă posibilitatea și altor cercetători din județ sau din țară, să-și publice studiile sau rezultatul cercetărilor, atrăgându-i prin rubrici deosebit de ademenitoare: *Țara Năsăudului în amintiri; Coșbuciana; Rebreniana; Etnografica; Documente; Restituție; Astra Năsăudeană; Recenzii și prezentări de cărți*.

Cu o pasiune demnă de toată admirația, Mircea Prahase abordează, în calitate de cercetător, lumea obiceiurilor și tradițiilor, a toponimelor și a graiului neaoș năsăudean. Ca bun organizator, a fost des întâlnit în juriile tuturor festivalurilor folclorice din județ, dând cele mai pertinente sfaturi celor implicați cu seriozitate în astfel de performanțe, iar pentru multiplele sale succese pe tărâm cultural, a fost onorat cu numeroase distincții, titluri, medalii, diplome de onoare sau de excelență, cele mai înalte fiind titlul de Cetățean de Onoare al localităților Zagra, Năsăud și Runcul Salvei. Cartea insistă în capitolele sale pe Omul Mircea Prahase, pe diversele domenii pe care le-a abordat și se încheie cu numeroase fotografii, documente sau diplome.

După studii complete la cele mai bune școli – Liceul „George Coșbuc” din Năsăud și Univ. „Al. Ioan Cuza” Iași, va aborda diverse funcții precum asistent universitar la Suceava, inspector la Comitetul pentru Cultură Suceava sau Bistrița-Năsăud, documentarist, director la Centrul Jud. al Creației Populare, director al Bibliotecii Jud. BN, muzeograf, consilier șef adj. al Inspectoratului pt Cultură BN, director al Muzeului Jud. BN, cercetător, senator... Cărțile sale sunt bine primite de critica de specialitate, ca de altfel și articolele publicate, iar referințele semnate de academicienii Gabriel Ștrempel, C-tin Ciopraga și Dumitru Protase, de universitarii Gavril Istrate și Crișan Mircioiu, de alți veritabili cărturari

precum Nicolae Gheran, Cornel Cotuțiu, Ioan Lăpușneanu, Menuț Maximinian, Victor Știr, Cristiana Sabău, Ioan Seni., îl onorează din plin.

Crezul său în devenirea *Țăranului român*, în alterarea universului său bogat în tradiții și obiceiuri, în mituri și povești, îl găsim exprimat în studiul *Unde ne sunt tradițiile?* (Studii și Cercetări Etnoculturale, XVI, 2011, p. 71-80), unde cu regret constată cum prin modernizarea prezentului, prin cibernetizarea viitorului, țăranul român își pierde rând pe rând salba de valori moștenite – clopul cu păun, pieptarul cu ciucuri, opincile, horea cu noduri, ceramica..., constată cum își pierde sărbătorile tradiționale, acceptând altele străine lui, „pângărind natura și spiritele”... Tradițiile sale se păstrează mai mult pe scenă, făcând deliciul unor spectacole sau festivaluri, ori la marile târguri de sezon. În marea schimbare, casa țăranului i-a devenit vilă, vatra șemineu, iar traiul tot mai confortabil, cu terase, balcoane, living... Și totuși, această modernitate îl face pe țăran să-și plângă raiul pierdut... Unde-i mersul la biserică de altă dată, de ce ne inundă kitsch-ul, de ce ne pierdem folclorul și acceptăm manelismul, cu ce valori ne manifestăm în UE? Sunt griji care-i însoțesc zilnic pașii, amărându-i prezentul îmbrăcat tot mai mult în geacă, bluji și adidași...

Capitolul *Mircea Prahase văzut de contemporani* devine o parte sensibilă a cărții, pentru că fiecare interlocutor încearcă să-i scoată în evidență calitățile și trăsăturile morale de om integru. Astfel, Pavel Berengea îl vede ca pe un *mentor* care i-a fost de mare ajutor în pregătirea formațiilor artistice ilvene pentru fazele republicane sau naționale ale festivalurilor organizate, care l-a mobilizat să scrie despre lucrurile aflate în prag de dispariție sau despre festivalul ilvean de colinde și obiceiuri de iarnă, ajuns aproape la 20 de ediții și promovat prin Astra, să inițieze „Muzeul din pod”, să păstreze cât mai nealterate obiceiurile și tradițiile locurilor ilvene...

Cornel Cotuțiu îl vede ca pe „o lume în lume”, bine cunoscut în lumea cercetării, un iubitor al etnoculturii născută, un „intelectual de o cumpătare desăvârșită”, riguros în ceea ce face, departe de meschinării și imposturi. Mircea Daroși îl percepe ca pe un intelectual dedicat cu totul culturii, atât prin revista pe care o conduce (Studii și Cercetări Etnoculturale), cât și prin preocupările dedicate studiilor lingvistice sau monografice din ținutul născut. Protopopul Ioan Dâmbu îl percepe ca pe un prieten drag, care-și iubește mult consătenii de care s-a legat pentru totdeauna. Present în Biserică meditează la „cele înalte” sau coboară la „cele ce pot fi înălțate”. Dr. Vasile V. Filip îl vede ca om și specialist pe Mircea Prahase prin lucrările sale scrise, temându-se ca nu cumva cartea *Enciu – file risipite dintr-o monografie* să fie „ultima” prin care „vrea să se despartă de noi”! Nu, poate încheia doar o etapă, „ceea de cercetător profesionist. Căci timpul i se deschide, pentru sine, abia de acum înainte..., spre folosul lui și al nostru.” Îi admiră rigoarea științifică în conducerea revistei prin care a creat o adevărată școală de cercetare etnologică.

Istoricul și criticul literar Nicolae Gheran l-a cunoscut la „Saloanele Rebreanu”, talentat în a dispărea din aglomerație, punctual la deschiderea întrunirilor și absent la spartul târgului. Îi este recunoscător pentru sprijinul financiar oportun oferit în editarea operei complete a lui Liviu Rebreanu... Profesorul universitar Gavril Istrate, decanul filologilor români, îi apreciază capacitatea creatoare în coordonarea *Buletinului științific al Muzeului*, cu o tematică atât de diversă: folclor, etnografie, istorie regională, monografii sătești... Îi apreciază și admiră la superlativ și celelalte scrieri... Este mândru de fostul său student, având conștiința împăcată, că lasă ceva bun posterității. Livia Istrate, ca instructor muzical la Casa de Cultură din Năsăud, îi aprecia munca de secretar al Festivalului „De Ispas la Năsăud”, unde îi admira modul de evaluare..., îi admira cultura vastă în atâtea domenii (istorie, folclor, religie...)... Cu profesorul Ioan Lăpușeanu avea afinități literare, lingvistice, monografice... Erau buni prieteni, suferind împreună pentru drama satului contemporan. Juristul Macavei Al. Macavei, fost coleg de Liceu, îi admiră Glosarul regional al jud. BN, considerându-l un „Dicționar neaș” la care a lucrat ani de zile, analizând peste 1500 de cuvinte. Îl consideră un apărător de nădejde al limbii și folclorului din Țara Năsăudului... Universitarul Ironim Marțian recunoaște că oricât ai scrie despre Mircea Prahase, ai sentimentul că n-ai scris totul, nici măcar suficient și de bună seamă are dreptate. Maximinian Menuț îl vede ca pe specialistul sau omul de cultură care „nu lasă tradițiile să piară”, zugrăvind-i suferințele prin prezentarea lucrărilor sale științifice. Revista pe care o conduce va rămâne posterității ca un brand marca Mircea Prahase. Adrian L. Mănarcă îl abordează ca om, intelectual și prieten, începând firește cu familia sa pe care o cunoștea foarte bine și continuând cu personalitatea în cauză care, în funcțiile pe care le-a îndeplinit la Bistrița „a știut să ardă vâlvătaie și nu să fumege”. Scriitorul Andrei Moldovan îl vede „un tânăr aristocrat”, unic în ramurile academice ale filologiei pe care le-a abordat: dialectologia, toponimia sau onomastica. Are vocația binelui și a dăruirii, armonizând civic și intelectual lumea din jurul său. Scriitoarea Veronica Oșorheian îi este recunoscătoare pentru sprijinul acordat în publicarea unor lucrări, elogiindu-i bunătatea. Aurel Podaru îi sesizează nostalgia după lada de zestre, după satul românesc de altădată, bogat în tradiții și obiceiuri autentice, dar și regretul că revitalizarea culturii populare sau recuperarea valorilor tradiționale sunt măsuri insuficiente pentru ieșirea din această criză ucigătoare. Distinsul artist de muzică populară Alexandru Pugna îl vede ca un apropiat al celor ce iubesc valorile neamului românesc și căroră le-a adus bucuria satisfacției. Juristul Pompei Raus îl vede dedicat în întregime și cu totul actului de cultură pe care l-a slujit cu toată convingerea și credința, toată viața. Aceeași părere o are și profesorul Gavrilă Rus, coautor al monografiei Zăgrii. Dr. Claudia Septimia Sabău observă oportunitatea apariției unor cărți de autor valoroase, utile și indispensabile în activitatea de

cercetare lingvistică. Profesorul Ioan Seni l-a cunoscut în anii de liceu, în publicistică, cu prilejul a numeroase simpozioane sau sesiuni științifice, l-a cunoscut și apreciat prin cărțile sale care abordau frumosul grai nășăudean, la expoziții, lansări de carte, festivaluri sau spectacole. A rămas același om valoros, pedant, politicos, elegant...

Jurnalistul Victor Știr îi analizează trei dintre cărțile sale: Porecle și supranume de pe Someș, Glosar regional în două ediții. Prin această reușită intră în rândurile lingviștilor „cu caftan”. La fel de fascinat rămâne și preotul Crin-Triandafil Theodorescu, citindu-i opera din care descoperă aplecările lui Mircea Prahase: robia cuvântului, duhul omului, truda pentru cultură. Distinsul profesor Sever Ursa îi poartă o stimă deosebită, găsim în persoana sa pe cercetătorul răzbătător și cu vocație, cu un stil bine strunit. Inginerul scriitor Nicolae Vrăsmaș vede în dânsul un cercetător de elită, un colaborator statornic.

Un alt capitol al cărții se referă la *Istorie și tradiție în spațiul transilvănean* cu studii aparținând unor specialiști consacrați: dr. Ioan Băcă, dr. Silviu Ovidiu Chiș, dr. Aurelia Dan, dr. Vasile Dobrescu, drd Ana-Maria Nenițoiu, dr. Adrian Onofreiu, monografist Dan Prahase, prof. Liviu Păiuș, prof. Viorel Rus, drd. Andreea Salvan, prof. Angela Livia Șteopan, prof. Iosif Uilăcan, prof. Floare Vaida și dr. Dan Lucian Vaida.

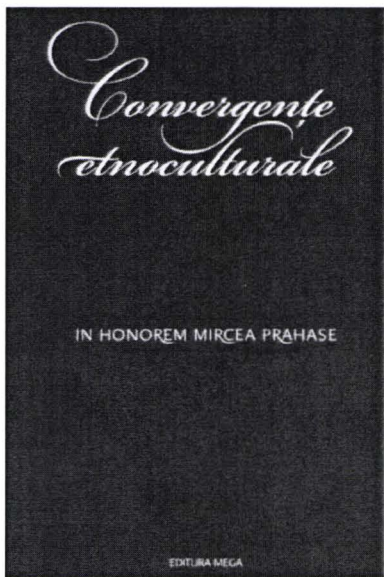
Volumul se încheie cu capitolul Anexe în care găsim documente, corespondență, interpelări în Parlamentul României, diplome și numeroase fotografii din viața de student sau de profesionist.

A parcurge o astfel de carte înseamnă a te îmbogăți dintr-o experiență plină de solitudine și responsabilitate, te ajută să te apreciezi și să te compari cu un model de civism și implicare în slujba comunității în care trăiești, te ajută să dai un sens vieții, atât cât a mai rămas din ea. Admirând personajul principal al volumului, te îndrepti cu recunoștință, stimă și respect asupra autorilor cărora le aparține atât ideea cât și reușita editării acestei cărți. Cinste lor!

MIRCEA PRAHASE, PORTRETUL APĂRĂTORULUI TRADIȚIILOR

Menuț MAXIMINIAN

Prin grija Complexului Muzeal Bistrița-Năsăud și a Muzeului Grăniceresc Năsăudean, având ca editori pe Adrian Onofreiu și Dan Lucian Vaida, la Editura Mega din Cluj-Napoca, a apărut volumul „Convergențe etno-culturale. In honorem Mircea Prahase”. O carte frumos editată, ca o sărbătoare a cinstirii unui apărător al tradițiilor Bistriței și Năsăudului, la împlinirea vârstei de 65 ani. Aproape o jumătate de veac este timpul pe care se întinde munca

desfășurată de Mircea Prahase pe tărâmul cultural și științific. Efortul său creator a fost materializat sub forma a peste 30 volume publicate, în zeci de articole și studii de o aleasă ținută științifică, rod al unei laborioase munci desfășurate în arhive și biblioteci, cât și pe teren, prin târguri și sate, sub aspectul cunoașterii tradițiilor și obiceiurilor locale. De numele lui Mircea Prahase se leagă revista „Studii și cercetări etnoculturale”, care, prin cele 17 numere de până acum, s-a remarcat prin rubrici precum „Țara Năsăudului în amintiri”, „Coșbuciana”, „Rebreniana”, „Etnografica”, „Astra năsăudeană”.

Volumul omagial cuprinde, în prima parte, gânduri și aprecieri față de personalitatea lui Mircea Prahase a unor oameni cunoscuți la nivel național, precum Cornel Cotuțiu, Ioan Dâmbu,

Vasile Filip, Nicolae Gheran, Gavril Istrate, Macavei Al. Macavei, Ironim Marțian, Adrian Mănarcă, Andrei Moldovan, Veronica Oșorheian, Aurel Podaru, Alexandru Pugna, Ioan Seni, Victor Știr, Sever Ursa, Nicolae Vrăsmaș etc. Merită amintit studiul semnat de Mircea Prahase în acest volum, eseul „Unde ne sunt tradițiile?”, o poveste tulburătoare despre dispariția, pas cu pas, a identității noastre.

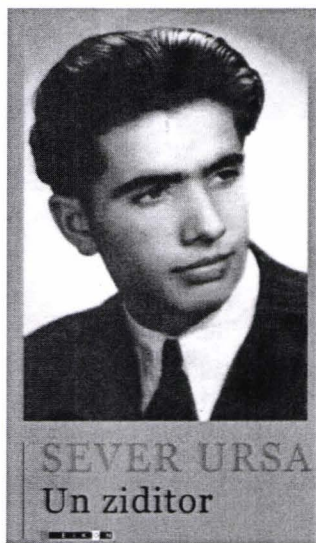
Partea a doua cuprinde o serie de eseuri adunate sub titlul „Istorie și tradiție în spațiul transilvănean”, amintind aici doar „Aspecte de toponimie comparată. Studiu de caz: denumiri topografice din Munții Bârgăului” – Ioan Bâca, „Reprezentări ale mijloacelor de transport pe monumentele funerare din

Dacia-Romană” – Silviu Ovidiu Chiș, „Contribuții documentare referitoare la construirea Bisericii Greco-Catolice din Năsăud” – Adrian Onofreiu, „Florian Porcius – luptător pentru drepturile grănicerești” – Liviu Păiuș, „O filă din istoria satului Mocod – Bătălia de la Valea Hotarului” – Floare Vaida, Dan Lucian Vaida. Pentru meritele sale unanim recunoscute, Mircea Prahase a primit, de-a lungul timpului, numeroase distincții, titluri, medalii, decorații, diplome de excelență. Cartea de față este o încununare a tuturor acestor succese, fiind privilegiată și de Cuvântul înainte, așezat în manuscris, al prof. univ. D. Protase, membru de onoare al Academiei Române. Amintiri frumoase ale celor care semnează în carte despre Mircea Prahase, amintind aici doar popasul în casa părinților săi – Vasile – preotul și Silvia – preoteasa – al părintelui protopop Ioan Dâmbu, într-un moment de răscruce ca tânăr ucenic al preotului. Despre răscruce povestește și Niculae Gheran, cel care, în urma susținerii lui Mircea Prahase ca director de muzeu și senator, a reușit să întregască opera lui Liviu Rebreanu. Gavril Istrate îl numește „un student model din toate punctele de vedere”, iar Livița Istrate vede „un altar al folclorului românesc”, unde într-un colț este amprenta minții și a mâinilor lui. Prin această carte Mircea Prahase devine parte integrantă a istoriei scrise a personalităților de pe aceste plaiuri. Volumul îi face cinste, îl onorează și este cu siguranță o carte ce merită așezată în rândul scrierilor de suflet.

SEVER URSA – UN ZIDITOR

Ioan SENI

Sub semnul unui strălucit triumvirat **Aurel Podaru** – scriitor cu o bogată experiență editorială, **Mihaela Ursa** – un universitar cu certe perspective de afirmare și **Icu Crăciun** – un rafinat publicist și autor a numeroase volume publicate și bine primite de public, apare la editura Eikon, Cluj-Napoca, 2013 volumul **Sever Ursa – un ziditor**, o carte venită la timpul potrivit și binemeritată de eroul ei – profesorul **Sever Ursa**, o carte mult așteptată de comunitatea măiereană

cât și de cea someșană sau transilvană în care intelectualul de mare clasă și probitate profesională a fost un model de implicare și împlinire. Așa s-a născut la Maieru muzeul și revista „Cuibul visurilor”, prin implicare și împlinire, constituindu-se de-a lungul anilor alte veritabile și utile triumvirate în care **dânsul** știa să atragă pe primarul și viceprimarul satului, de fapt – foști elevi de-ai săi, așa cum sunt astăzi **Vasile Dumitru** și **Vasile Borș**; sau implicarea spre reușită și colaborarea de-atâtea ori cu **Directorul de Școală** și cu **Preotul sătesc**. Ce poate fi mai frumos și oportun de admirat!

Provine dintr-o familie longevivă, a Cătunenilor în care cei 8 frați acoperă cu ușurință aproape 8 secole de viață, fără să se despartă sau să se certe între ei.

Dânșii au ridicat în Poiana lor prima casă și au veșnicit primul mormânt. Acolo, în disputa cu natura a câștigat omul, fără ca natura să sufere, dimpotrivă, ea devenea mai frumoasă, mai sănătoasă și asta asigura longevitatea Cătunenilor....

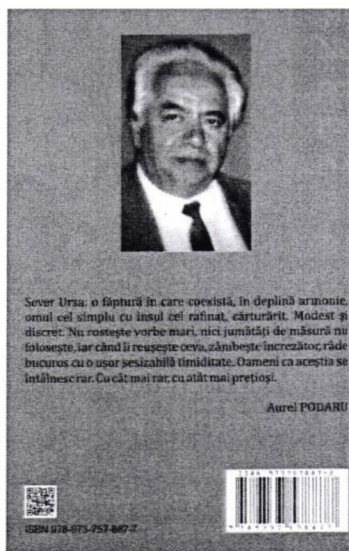
Cu o solidă pregătire școlară, împlinită la Maieru, Năsăud și Clujul universitar se decide să rămână în Ținutul năsăudean, începându-și îndrăgita muncă de muzeograf, energic și riguros, la Prislop și continuând-o la Maieru unde va scoate în lumină și familia romancierului Liviu Rebreanu, publicând „Constelația Liviu Rebreanu”, 1984; „Omagiul lui Liviu Rebreanu”, 2005; „Vasile Rebreanu – dascăl, folclorist și animator cultural”, 2008; iubindu-l pe Rebreanu și familia lui, Sever Ursa își iubea țărani din satul său sau din satele Someșului grăniceresc, respectându-le acestora credința, înțelepciunea și moralitatea ancestrală. Pe copiii acestora i-a transformat în adevărați căutători și salvatori de comori, punând bazele

Muzeului „Cuibul visurilor” iar pe intelectualii satului i-a antrenat în societățile „Liviu Rebreanu” și Astra, reușind editarea unui îndrăsnit periodic sătesc „Cuibul visurilor”, prin care se demonstrează că și satul poate avea intelectuali veritabili care se afirmă prin cercetare asiduă și editare punctuală. Biblioteca Muzeului câștigă tot mai mult în valoare prin exponatele rare pe care le deține. Cu aceeași intelectuali și țărani a pus bazele unui Ansamblu artistic „Cununa Maierului”, cunoscut atât pe plan național cât și internațional. Cu aceeași intelectuali dă viață astăzi Astrei măierene, societate culturală sensibilă la realitatea românească, la evoluția și viitorul ei...

Muzeul „Cuibul visurilor” din Maieru n-ar fi existat fără zelul, străduința și râvna distinsului cărturar Sever Ursa care s-a folosit atât de sprijinul autorităților locale, cât și de cel al instituțiilor județene sau naționale, stăruind pe lângă acestea fără a obosi, ducându-și gândul ziditor până la finele reușitei. L-a organizat pe baze științifice, gestionând fiecare sală sau spațiu în așa fel încât acesta să reprezinte realitatea măiereană din toate timpurile, dar să permită cu ușurință și adaptări la cerințele noi, contemporane. În această flexibilă organizare, vizitatorul întâlnește sălile: *Maierul în mărturii istorice; Ocupații vechi și străvechi; Ocupații mai noi; sala Cuibul visurilor; O școală bicentenară și cultura locală; Rebreanu, creatorul; Un amfiteatru* pentru conferințe, bibliotecă, pentru sediul Astrei locale sau al redacției revistei Cuibul visurilor; alte *depozite*. De altfel, acest Muzeu a devenit un nou fiu al familiei Ursa, născut dintr-o pasiune care-i face cinste autorului, sau a devenit o a doua casă în care se regăsesc toți cei din familia distinsului cărturar, atât D-na Doina – soția, cât și fiii Liviu și Ovidiu și nu mai

puțin nepoții acestuia. Comparabil, se situează pe primele locuri între muzeele sătești la nivel național, fiind apreciat de înalți specialiști și admirat de nenumărații săi vizitatori din țară sau dinafara țării. Muzeul este mândria tuturor măierenilor și așa va rămâne pentru că fiecare dintre ei se reflectă cât de puțin în peisajul acestuia, pentru că fiecare se regăsește în expresivitatea miilor de exponate reținute aci pentru milenii viitoare...

Revista „Cuibul visurilor” a inițiat-o ca pe o revistă școlară căreia i-a dat o forță existențială în urmă cu ceva mai mult de un deceniu și jumătate, găsind printre foștii săi elevi, „oameni potriviți la locul potrivit”. Așa-l vedem la lucru pe Icu Crăciun în calitate de redactor șef, iar ca redactori pe dr. Login T. Berende – medic, Ilie Hoza – învățător,

Liviu Ursa – profesor, Macavei Al Macavei – procuror, Damaschin Pop Buia

(Germania) – profesor, Ieronim Andronesi (SUA) – inginer... Pe parcurs s-au mai angajat și alți voluntari aștrști, calitate pe care o are întreaga conducere a revistei, în frunte cu directorul ei fondator profesorul Sever Ursa – liderul Astei locale, societate sub patronajul căreia Revista a trecut cu ușurință peste cele 100 de numere redade publicului cititor. Își fac un titlu de noblețe toți cei care mai mult sau mai puțin, au colaborat cu titluri interesante la viața revistei: Iacob Naroși, dr. Lazăr Ureche, frații Viluț și Titus Cărbune, Al. Rațiu, Florin Partene, Lazăr și Grigore Avram, Valer Scridonesi, Ovidiu Ursa, Victoria Boica, Gheorghe și Radu Telcean, Lazăr Ometiță, Cristina Croitor, Dănilă Bob..., tinerii dr. Lucian-Săndel Macavei (judecător la Înalta Curte de Casație) și Alin V. Bontaș (cu doctorat obținut în Germania). Toți colaboratorii revistei continuă o experiență pozitivă a jurnaliștilor măiereni de altădată, își iau ca repere revistele de cultură valoroase iar ca modele pe jurnaliștii binecunoscuți ai timpului, printre care și Mircea Prahase, Sânzâiana Pop, Teodor Tanco, Menuț Maximinian, Victor Știr, Dan Popescu, Olga Lucuța, Ioan Mititean... De lăudat aportul primarilor Ion Croitor, Ioan Cărbune, Vasile Borș, Vasile Dumitru sau a sponsorului Emil Iugan, atât de utili în asigurarea continuității și longevității acestei reviste. Valorosul periodic este cunoscut în țară și în străinătate și face deliciul mediilor universitare din Cluj-Napoca, Iași, Sibiu, Baia Mare, București...; Printre cei care salută revista prin mesaje îi întâlnim pe marii literați Niculae Gheran, Virgil Rațiu, Menuț Maximinian, Lucreția și Vasile Balotă, Veronica Oșorheianu, Iustina Sime, Cornel Cotuțiu, Ion Radu Zăgreanu, Aurel Podaru, pr. Ioan Lăpuște, Ieronim Ureche, Liviu Păiuș, Emil Bălăi, Ioan Seni, Ofilat Varvari, Veronica Știr, pr. Emil Coman, dr. Berende Login, Nicu Vrăsmaș, Viorica D. Cătuneanu... Iată cum secretul revistei măierene își descoperă rădăcinile sale în personalitatea directorului fondator, un camarad extraordinar, rațional, calm, cu multă dăruirea de sine, trăsături pe care le transferă cu ușurință în personalitatea redactorilor, colaboratorilor, admiratorilor și mai ales a cititorilor înșiși.

Aurel Podaru stăruie în volumul pe care l-a îngrijit pe calitatea de dascăl rafinat a lui **Sever Ursa**, care, pe lângă o activitate profesională impecabilă la catedră sau ca director de școală, a participat la numeroase sesiuni științifice ori simpozioane literare, fiind binecunoscut în lumea scriitorilor, în lumea Astei născădute sau naționale, dincolo de Prut, în lumea celor ce iubesc Limba română; a ocupat un binemeritat loc în instituțiile de învățământ la nivel județean sau național, sprijinind dezvoltarea benefică a învățământului românesc, așa cum altădată un Solomon Haliță, tot din zona noastră, era un priceput inițiator al reformelor lui Spiru Haret. Posedând o vastă cultură este lesne de înțeles colaborarea sa la numeroase reviste ale vremii: *Cronica*, *Tribuna*, *Gazeta literară*, *Foaia Poporului*, *Flacăra*, *Formula AS*, *Mișcarea literară*, *Revista ilustrată*, *Samus...*, finalizând ca director al periodicului pe care l-a inițiat – *Cuibul visurilor*.

S-a distins, spre fericirea admiratorilor săi, printr-un stil precis, expresiv și mai ales nuanțat, cucerind deopotrivă atât generațiile tinere, cât și pe cele vârstnice, din rândurile cărora provenea. Celor mai mulți dintre ei, 41 la număr, le-a întocmit fișe de portret pe care le-a publicat în „*Dicționarul culturii și civilizației populare al județului Bistrița-Năsăud, vol. I, Țara Năsăudului*”, dicționar scos la editura Napoca Star în două ediții (2009 și 2010), devenind într-un fel coautor al acestuia, realizat prin efortul astriștilor din ținutul năsăudean și coordonat de însuși președintele Despărțământului – prof. Ioan Seni. De altfel, ca lider al Astei locale, profesorul Sever Ursa împreună cu astriștii măiereni au găzduit două dintre adunările anuale ale Despărțământului năsăudean, în anul 1991, când era nevoie de cunoașterea experienței astriștilor anteriori și când era nevoie mai ales de a înțelege corect rolul Astei în zilele noastre, depășind acele stări de inerție sau supușenie de tip comunist, pentru a da gir stării de libertate în care spiritul uman să devină creativ, atât în interes propriu, cât și în perspectiva interesului național; și adunarea din 2006, când se puteau observa pașii parcurși de Astra năsăudeană, atât pe plan local cât și național sau internațional, Cercul Astra Maieru numărându-se printre filialele cu rezultate remarcabile, concretizate în diverse acțiuni educative, precum lansări de carte, expoziții jubiliare, aniversări sau comemorări, activități de cerc, simpozioane, sesiuni științifice, jubileul revistei, „Zilele măierene”, dezveliri de busturi sau monumente, (unele dintre ele, precum Lupa Capitolina și Iustin Ilieșiu – în colaborare cu medicul Gh. Traian Dascăl – membru fondator al ASTREI și vicepreședinte al Despărțâm. Năsăudean), concursuri, tabere internaționale cu copii de peste Prut etc...

Cu membrii Astei: Gr. Marțian, I. Cimuca, M. Daroși, Ioan și Lucreția Mititean la serbările „Centenar Emil Boșca Mălin”

În volumul dedicat distinsului intelectual **Sever Ursa** sunt cuprinse numeroase pagini în care și alți fii ai Maierului sau admiratori ai acestuia, făcând referiri la familia romancierului Rebreanu sau la frumoasa localitate, devenită Cuib

al visurilor, aduc de fapt, elogiul distinsului om de vastă cultură – profesorul **Sever Ursa**. Este vorba de Emil Boșca Mălin (în *Tribuna*, 1969), Virgil Tosu (*Satul Socialist*, 1969), Viorel Chioreanu (*Făclia*, 1967), Dr. Ion Vlăduțiu (*Albina*, 1969), Petru Vintilă (*Albina, România liberă*, 1968), Ion Longin Popescu (*Luceafărul*, 1987; *Formula AS*, 2006), Dumitru Nistor (*Răsunetul*, 1991), Gheorghe Pârja

(Flacăra, 1980), Cleopatra Lorințiu (*Luceafărul*, 1989), Rian Fărcași (*Gbnews*, 2011), Ion Moise (*Ecoul*, 1971, 1973; *Răsunetul*, 1994, 1996), Emil Bazga (*Ecoul*, 1973), Dumitru Andrașoni (*Ecoul*, 1968, 1972, 1980, 1985), Cornelia Gârmacea (*Tribuna Învățământului*, 1994, 1996), Gavril Moldovan (*Răsunetul*, 1993), Radu Băeș (*Plaiuri nășăudene*, 1995), Aurel Podaru (*Observatorul de Beclean*, 1995), Ion Radu Zăgreanu (*Răsunetul*, 1995, 2007), A. I. Brumaru (*Gazeta de Transilvania*, 1995), Petre Ciupitu (*Târgoviștea*, 1995), George Coandă (*Dâmbovița*, 1995), Simona Konradi (*Observatorul de Beclean*, 1996), Adrian Dinu Rachieru (*Renașterea bănățeană*, 1996), Gavril Istrate (*Adevărul de Iași*, 1996), Mihail I Vlad (*Dâmbovița liberă*, 1990; *Jurnal de Dâmbovița*, 2005), Anastasia Domide (*Târgoviștea*, 1990), Crisitana Sabău (*Mesagerul de Bistrița-Năsăud*, 1999), Dan Popescu (*Răsunetul*, 2008, 2011, 2012), Cornel Cotuțiu (*Răsunetul*, 2005, 2006, 2008), Florica Dura (*Mesagerul de BN*, 2006), Olga Lucuța (*Răsunetul*, 2006), Olga Lucuța și Ioan Seni (*Răsunetul*, 2009), Ioan Mititean (*Răsunetul*, 2000, 2006), Dan C. Mihăescu (*Ziarul de Duminică*, 2006), Alin Cordoș (*Mesagerul de Bistrița-Năsăud*, 2010), Ofilat Varvari (*Răsunetul*, 2007), Grigore Marțian (*Răsunetul*, 2008), Icu Crăciun (*Cuibul visurilor*, 2008; *Volum*, p. 315-317), Anca Alexe (*Jurnalul Național*, 2009), Iftimie Nesfântu (*Text inedit*, 2012), Grigore Traian Pop (*Tribuna Școlii*, 2003), Mihai Litinschi (*Mesagerul de BN*, 2005), Ion Buzăși (*Răsunetul*, 2006, 2009, 2011), Menuț Maximilian (*Răsunetul*, 2007, 2008, 2011, 2012), Victor Știr (*Mesagerul de Bistrița-Năsăud*, 2006, 2008, 2011), Virgil Rațiu (*Mesagerul*, 2007), Călin Emilian Cira (*Tabor*, 2011), Ioan Lăpușneanu (*Răsunetul*, 2012), Teodor Tanco (*Răsunetul*, 2012), Liviu Ursa (*Cuibul visurilor*, 2012), Gabriela-Elena Herța (*Cuibul visurilor*, 2013), Iacob Naroș (*Cuibul visurilor*, redactor), Viluț Cărbune (*Cuibul visurilor*, redactor), Ștefan Mihuț (*Volum*, p. 311-314), Nicu Vrăsmaș (*Volum*, p. 252; 296). Nominalizându-i în acest fel, argumentăm mai ușor de ce inițiatorii și realizatorii cărții au dat acesteia un nume atât de sugestiv: *Sever Ursa – Un ziditor*. Toate capitolele cărții argumentează acest titlu, iar textierii de mai sus le confirmă, începând cu formarea carierei profesionale, cu întemeierea familie, cu patronajul muzeelor de la Prislop și din Maieru, cu activitatea sa de peste 40 de ani la catedră, cu inițierea și menținerea revistei, cu activitatea sa în cadrul societăților culturale „Liviu Rebreanu” și ASTRA, cu activitatea de cercetare și editare, cu modelul său de civism și implicare în folosul comunității și al țării... Toate acestea dovedesc fără de tăgadă calitatea sa de mare ziditor. O confirmă și mesajele, diplomele sau fotografiile care încheie volumul. Localități importante din Valea Someșului l-au răsplătit cu titlul de Cetățean de Onoare – Ilva Mare, Năsăud și Maieru.

Alte calități care i-au sporit imaginea de intelectual rafinat le descoperi în interviurile sale acordate mass-mediei județene sau naționale, în discursurile sale de mare aristocrat literar, prilejuite de numeroasele aniversări (cum a fost și

Centenarul Emil Boșca Mălin din 13 oct. 2013), comemorări sau serbări pe care le domina cu fruntea sa socratică și limbajul său unic în inteligență și expresie artistică. Va fi greu să-l egaleze cineva, deși, chiar în localitatea în care a trăit și s-a împlinit, și-a creat o pleiadă solidă de discipoli care-i calcă cu demnitate și respect

*Cu I Seni, M Daroși, C Cotuțiu și G Țărmure –
13 X 2013*

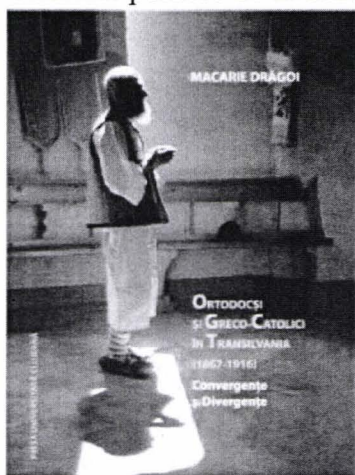
pe urme. Între figura de „ofițer german”, cum îl văd unii, pentru punctualitatea și ordinea pe care o menține în jurul său și cea de „călugăr slav”, cum îl văd alții, pentru evlavie și bunătatea pe care o degajă în tot ceea ce face, eu îl prefer un brav și vrednic român, urmaș al grnicerilor năsăudeni, un autentic apostol al satului său, al Țării Năsăudului. Și pentru că de aproape un sfert de veac activăm împreună cu Domnia sa în Asociațiunea ASTRA, sutele de astriști din ținutul năsăudean ne-am deprins cu secretul performanțelor Domniei sale: „*Prima condiție a victoriei este sacrificiul*” (Galsworthy), slogan atât de binecunoscut în lumea noastră a voluntarilor astriști. Strălucită inițiativă a d-lui **Aurel Podaru**, realizare pe măsură, recunoștință binemeritată.

MACARIE DRĂGOI – ORTODOCȘI ȘI GRECO-CATOLICI ÎN TRANSILVANIA

Meniuț MAXIMINIAN

Episcopul Macarie Drăgoi al Europei de Nord, originar din județul nostru, de la Spermezeu, și-a publicat de curând, la Editura Presa Universitară Clujeană, teza de doctorat „Ortodocși și greco-catolici în Transilvania (1867-1916)” susținută în cadrul Facultății de Teologie Ortodoxă a Universității Babeș-Bolyai, sub îndrumarea pr. prof. univ. dr. Alexandru Moraru.

Cartea surprinde în cele 500 pagini mărturii și mărturisiri despre realități petrecute, în care se dorește evidențierea adevărului faptelor istorice. Rădăcinile studiului pornesc de la dezbinarea bisericească din 1698, lucrarea desfășurându-se

în intervalul istoric 1867 (începutul dualismului austro-ungar) și anul 1916, când s-a dus spre cele sfinte mitropolitul ortodox Ioan Nețianu al Ardealului. Perioada studiată ne aduce în față câte trei ierarhii de seamă din partea Bisericii Ortodoxe și trei vlădici din partea Unită. Este vorba despre mitropoliții Andrei Șaguna, Alexandru Sterca Șuluțiu, Miron Romanul și Ioan Vancea, Ioan Nețianu, Victor Mihalyi de Apșa. În această perioadă, pe plan bisericesc, întâlnim înfăptuiri majore în sânul bisericilor românești transilvane, pomenind aici înființarea Mitropoliei Române Unite, cu sediul la Blaj (1853) și reînființarea Mitropoliei

Ortodoxe a Transilvaniei (1864, cu Scaunul la Sibiu).

Trecerea în revistă a acestui parcurs istoriografic pune în evidență existența unei baze documentare bogate și integrale, episcopul având un aparat bibliografic extraordinar, atât cu documente inedite, cât și cu statistici din care surprinde, pentru prima dată sub forma convergențelor și divergențelor, adevărul istoric. Cartea este sub semnul întâlnirii pașnice, istoria celor două comunități fiind pusă față în față prin valorificarea, în primul rând, a istoriografiei bisericești provenite din fondurile documentare, de la arhivele din Alba, Bistrița, Sălaj și Cluj.

Prin structura aleasă, cartea este un ghid pentru cei care studiază această perioadă religioasă a Transilvaniei fiind, în același timp, o enciclopedie pentru

localitățile din Transilvania, fiecare fiind prezentă cu istoria sa religioasă. Structurată pe patru capitole, cartea surprinde legătura dintre biserică, națiune și societate, rolul bisericii în susținerea mișcării naționale românești, raporturile dintre ierarhi, existența școlilor confesionale, dimensiunea demografică și legislativă a biconfesionalismului românesc, căsătoriile mixte, convertirile individuale. Cazuri concrete ale schimbărilor de confesiune sunt cele de la Apahida, Rogoz, Săcel, Stârciu, iar legat de instituirea preoților avem cazul de la Feldru.

Concluzia ar fi că prezența celor două biserici românești în viața societății transilvane din a doua jumătate a secolului XIX-lea și începutul secolului XX a fost una constantă și de implicare. Episcopatul Ortodox și Greco-Catolic din Transilvania s-au aflat de multe ori în fața unor probleme de interes comun, a căror rezolvare a presupus depășirea neînțelegerilor confesionale. Cele două familii ale românilor au știut să se implice prin ierarhia lor și prin preoțimea de parohie în susținerea interesului național. În perioadele critice pentru români, biserica a știut să-i adune pe credincioși și să-i mobilizeze nu numai în vederea păstrării și consolidării spiritualității creștine, ci și pentru apărarea drepturilor și a idealurilor naționale. Ierarhii celor două confesiuni românești, în ciuda asperităților și divergențelor de opinie și doctrină, au știut să folosească dialogul în relațiile bisericești.

Ortodocșii și Uniții din Transilvania au conviețuit diferit în perioada de timp studiată, aflată sub semnul convergențelor și al divergențelor, însă s-a învățat mult din greșelile și exagerările diferitor perioade, ruptura confesională a românilor transilvăni resimțindu-se și acum.

Cartea-document va fi, cu siguranță, de acum încolo, un reper pentru istoria creștină zbuciumată a perioadei studiate, anexele documentare întregind cartea, dându-i astfel și un rol arhivistic. Episcopul Macarie Drăgoi este cu adevărat un apărător al credinței și al valorilor naționale, fapt izvorât din toate studiile și cărțile publicate până acum.

ISSN 1582-4667

<https://biblioteca-digitala.ro> / <https://complexulmuzealbn.ro/>